ماچی یەکەم ... ڕۆمان ... کەریم کاکە

بۆ خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانە کلیکی ئێرە بکەن .....

زیکەزیك … فەرمان احمد

لەوتەی ڕۆمان وەک ژانرێکی ئەدەبی سەری هەڵداوە، ڕۆژبەڕۆژ زیاتر جێگەی خۆی قایم کردووەو ئیدی وەکی یەکێک لە باشترین ژانرە ئەدەبییەکان، بووتە کۆناڕۆکی زیندووی گوزارشتکردن لە خەمە مرۆییەکانی سەردەم(1)، بۆیە لێرەشەوە ڕۆمان وەک ژانرێکی ئەدەبیی زیندوو، بەردەوام لەگەڵینەوەو ڕانیشی بەدووی خۆیدا هێناوە بۆ دەرخستنی لایەنە ئیستاتیکیەکانی یان ڕۆخنە یاخود قسەکردن لەسەر پێیامەکەی.

لە دیدی ئورهان پامووکیشەوە ڕۆمانەکان ژیانی دووەمن(2)، لە هەر کەمێگایەکەوە بۆن واقیعی (ڕەنگ و ڕووخسارو کەس و جێنجاییەکان و

عەقڵیەت)ی ئەو کۆمەڵگایە وەنا ئەکەن .ەماڵی زیکزیکە کە نووسەری ئێرانی ئەحمەدی غوڵامی بنووستی و مەریوان هەبجەی کردوویەتی بەکوردی ،ەماڵکی قەبارە بچووکەو لە تونی نووسد ووپڵدا، ململانێی نەوەکان،یان چیرکی عیشقەناکامەکانمان بە دەگەتەوەو پەمان ئێژت کە عەقڵیەتی دەسەاتداری لەو کۆمەگایەی کە ەماڵەکەی لەوە هاتووە، ئاوێنەی عەقڵیەتی تاکەکانتی واتە عەقڵیەتکی (کۆنەپارێزی و بابسالاری)، کە لە هەوڵی ئەوداید تاك لە جڤاتدا بتوێنتەوەو تە بکات بە خۆی و چ بکەی ئەوانی دی بەتی دیاری بکەن، بەردەوامیش ئیەوەت شوناسی تاکگرایت لەتاك بسێنتەوە، و ئازادیەکانت سنوردارکات و نەهەت خت بیت بەجۆرێک کە ئیەت هەموان ئەوبن کە سیستەم ئیەوەت لێیان، واتە بەهەمان نەزمی هەپەکەکە هەپەن و لە ێیزەکە دەرنەچن. دەنا دواجار سیستەم ەگەی خۆی هەیە بە توانەوەی تاک لە چڤات و کپکردنی دەنگی ئەو زیکەزیکانەی ئێرەوئەوە کە لە ناگەین بە ئەرخەیان بنووە و خەوی نەزە، خودی مرۆقیش کە ئەو سیستەمەی دروست کردوە شارەزاترین و بەد ترین دوژمنی خۆیەتی، کە چن سزاگەلکی وەکی ژووری انفرادی ئەخوەقێنە و وادەکات تاکی یاخی لە سایەیدا ەژە گوەیەک ەژە پێنجیەک هتد … هەوەرێنە و خۆی بخواتەوە.
لە ەماڵکەوە :((قانکوخ گوی لەکردبووەوە بەئەوەی بیخوات، بەام بەناوشە دەیگوت ئەم قسە هەلەق و بەلەقانە چیە لەتاوعیشقکەی وایکرد)).

لە هونەری ەماننووسیندا، دەسپێک هەم بە خونەر هەمیش بە نووسەر زەدەتر جی بایخە. بەشوەیەک ئیەت ئەو چند دەەی سەرەتا وا بکات خونەر بە تاسوقەوە تا کەتایی لەگەڵ ەمانەکە بچێت و دەرخەری چەقی ەمانەکەش بێت.هەربەیشە سەروختی نووسین، نووسەرانیش زۆر بەیان گرنگەو دەیان لە مشتیانەو نیگەرانن لەوەی کە لە کۆەو بەچی دەست پە بکەن. بنووس لە زیکزیکەدا بەم پەرەگرافە سەرنج اکێشێی که لەرەوبەدواوە دە دەست پە دەکات کە خونەر کەمەندکێشی نەو دنیای ەمانەکە دەکات و چاوی خونەر هەر کە دەچێتە سەر ئەم دەانە بایخ و جوانی ەمانەکە هەست پە ئەکا.((کەتایی هەرشتێک واتە مەرگ و مەرگیش شتکە تا کەسێک ئەزموونی نەکات، تێیناگات و کاتکیش کە ئەزموونی کرد ئیدی ئەزموون کردنی بە خۆی و کەسانی تریش سوودی نیە، باوکم مەرگی بە خراپترین شێوە ئەزموون کرد. لەسەر محاجەرەی هەی فوتساەکە دانیشتبوو تەپک بەر سەری کەوت، سەری بەر دیوارەکە کەوت و کەوتە سەر زەوی و مرد)).

ئەم پەرەگرافە بە جۆرێک جێی خۆی گرتووە، زیادەگۆیی نییە ئەگەر بڵێین هەموو ئەمانەیە یاخود هەموو ئەمانەکە لەمەدا کەبووتووە.لە باسی مەرگی باوکیدا گێڕاوەتەوە کە بابەک ئەزایی کارەکتەری سەرەکییە مەرگی باوکی تێنزاندووە، پوچی و بێ مەعنایی ژیان و لاوازی مرۆڤ لەبەرامبەر مەرگدا باڵی بەسەر ئاسمانی ئەمانەکەدا کێشاوە.

ئەز نازانم بە ئەم دواییانە هەرچی ئەمانەکی ئەرانی ئەخوێنمەوە تەمەی ئەش ئاسمانەکەی گرتووە لە مەرگ یا هەڵوەرینی خوێنکان ئەدوە.وەک لە پەرەگرافی یەکەمدا باوکی گێڕاوەتەوە، مەرگ کۆتایی بە خوێنکانی ئەهێنیت و ناهێڵێ ئەوەی ئەیەوێ کە ئەنجامی یاریەکەیە بی بینێت و چەند دەقێک دواتر و لە هەمان پەرەگراف خودی گێڕاوەتەوش دوای باسکردنی مەرگی گاڵتەجارانەی باوکی، مەرگی خۆیشی ئادەگەینێ،هایتە ئەژێ((بەزار بووم لە تەپ و دواجاریش تەپێک دای لە ناوەڕاستی خوێنکانم.کاتێک ئەنجامی هەڵبژاردنکانی خولی نەیەمی سەرێک کەماریان ئاگەیاند.....وەک بەڵێت هەموو شتێک وەران بوو)).

ئەمانەکە کە لەسەر سێ هێڵی سەرەکی دەچێت ئەو سێ هێڵە سەرکێشە لە دەرەوەی واقیع نین چیرۆکەکانی لە واقیعەوە سەرچاوەی گرتووە. یەکێکی دیکەش لە چیرۆکەکانی نەو ئەمانەکە کە باسکردنە لە چیرۆکی خۆشویستیی بابەکی گێڕاوەتەوە، هەر ئاوێتەکراو گرێدراوی باس و چیرۆکەکانی تری نەو ئەمانەکەیەو بە هەمان شێوە ئاکامەکەی هەڵوەرین و نائومێدییە، دوای ئەوەی لەگەڵ بەنەوشە لەسەر کاری ئەژنامەوانی دەگیرێت و دەخرێتە زیندان .

ئەگەر تەزە بینە دەر لەو باسە، پانزە شانزە ساڵێک ئەبە(زیکزیکەم) نەژنەوتگە ، بە من گێڕانەوەیەکی جوان و بیرهێنانەوەیەکی چێژ بەخش بو، بە منداڵی لە نەو دەکودەڵکاندا گومان ئائەدەرا تا دەنگی زیکزیکی ئەو مەشولە ببیستین و لە بەسەدابوین تا بیگرین و لە نەو دەستمان حەپسی کەین، تا بتەنە بە ئەمە بخوێنە، بەس نەمان ئەزانی لە سروشتی خۆی دایمالی ئەنگە درەقەتی ئەوە نەیە لە نەو دەستاندا بە و بمرێ، بۆیە دواجار باڵە یا کلکە یا گوێیکی لە ئەبووەو ئەمرد، ئەمە چێژمان لە گرتنی ئەو چشتە جیاوازە وەرئەگرت ئاخر ئەو بەتاریکی شەودا کە هەناسەی ئەدا ئوناکییەک بە پاشیەوە دادگیرسا و ئەمەش بە دووی ئەکەوتین تا خامەشمان ئەکرد، ئەو وەخت پێیان ئەگوت گەهسارە،هەتا زەدتر بیر لە تایبەتمەندی ئەو مەشولەیە بکەینەوە، چاکتر بەمان

دەردەکەوێ ئەو هەمانە لە چی ئەدوێ و بە بەوناوەوێە.

خوێاس هەمانەکە ئەگەر چی کلک و گوێ کراوێ و سانسەرکراوێ لە کەوی نەکراوێو پێیامەکەشی گمنەبووێ. ئەمەش دیالەگەکی تری نەو هەمانەکەیە دوای ئەوەی بابەک ئەچێتە بەرەکانی جەنگ لەگەڵ فەرماندەکەی ئاشنایەتی پێیدا دەکات، کە مامەستا بوێ و دورخراوەتەوێ بە بەرەکانی جەنگ.
((وتی "تە تا ئێستێ کەرەتیت کردوێ
وتم "نەخێر قوربان
وتی:کەواتە دێکەی،دەزانی چی
وتم"چی قوربان
وتی :تەش لەو کەسانەی کەرەتی لەگەڵ ئازادیدا تەکەڵ دەکەی)).

سوپاس بە کاک مەریوان هەڵبجەیی وەرگێڕانەکی جوانی بە هەمانەکە کردوێ.

-_____

پەراوێزەکان:
(1)بنیاتی ڕووداو- ئاری عوسمان خەیات
(2)هەمانەووسی سادەو هی بیرکەرەوە – ئورهان پامووك

چەمکێ بکوژێکانی تاك … ئەرسەلان مەحمود

-1-
لەنەوان چەمك و چەکێ بکوژێکاندا، جیاوازییەك ئەگەر هەبێ، لەشێوازی کوشتنەکەدایە، ئەگەر نا لەواقیعدا هەڵگری یەك ئامانجن، ئەویش تەکدانی ژینگەو مرۆڤ کوشتنە. زەرن ئەو چەك و چەمکە کەکوژو هێستکراوانەی ملیۆنەها مرۆڤ لەژێریاندا، بوونەتە قوربانی و قەڕبروت.
"بەرژەوەندی گشتی"ی، وەك یەکەك لەم چەك و دەستواژە بکوژانەی مرۆڤ وەك تاك و، میحوەری ئەم باسی ئەمجارەی ئەمە بەدیاریکراوی،

هەرچەندە دوراییە مێژوییەکەی لە ئەدەبیاتی سیاسیدا، دەگمەنترە و سەردەمی سەرهەدانی دەوڵەت نەتەوە، بەڵام تا ئێستایش بازاڕو هێژمونگەرایی خۆی، تایبەت لەناو گەلانی خەرهەڵات و میللەتانی لەمێ خەماندا، نەک هەر لەدەست نەداوە، تا دێ بەمەترسیدارتر دەبێت.

هەستیار نەبوونی تاک، لەهەمبەر هێزە بکوژە شاراوەییەکەی ئێم چەمکە، هاستییەکەی نامۆیی نیە لەبەرگوکەوتندا، بەکەناهەشمەندیی لەپژانە واتاگرییەکەیدا.
بەدەنیایی و، زەر وتنووێی ئێم چەمکە لەوتاردانی سیاسیەکان و بانگەوازی دەستجەمعیگرایی دا، وایکردوە کەسەک نەمابێ دوورو نزیك ئاشنای ئەو چەمکە نەبووبێت، بەڵام لەواتا_ناوەرۆکدا، وەها هەستیاری و هەشمەندییەك ناخون و زەریش سیحراوی و تەمومژاویی. ئەم تەماتبارکردنەك نیە بەمرۆڤانەو نائاگایانە، فەرموو با بڕیارەکەو ئەم هەڵوێستەوە:

ئێستا وا ئەژمار بکەو بەهەنە پێش چاوی خۆت، بڕیارەکەو گفتووگۆمانە: تە وەك تاکەك، ئایا هەرگیز پرسیاری ئەوەت لەخۆتکردوە ئاخۆ خودی "بەرژەوەندی" چیەو لەچیدایە؟ ئایا دەزانی مەبەست لە"گشت"و، "گشتاندنی بەرژەوەندی"، پاڵنەرەکە چیەو بۆچیە؟ باشە هەرگیز دەردەشی ئەوتکردوە لەخۆتدا، ئاخۆ ئەوەی دەبێت دەستنیشانی"بەرژەوەندی"و سیاغەی"بەرژەوەندیی"یەکان بکات، وەك ماف، وەك ئەرك، ئەو شتە، یا ئەو کەسە دەبێت کەبێت؟ یەکە پێکهەنەرە بنەڕەتییەکەی کۆمەڵگەی مرۆیی،" بەمانا مەدەنی و مەڵەکەی " کێیە؟ مرۆڤ وەك تاك، یا یەکە دەستە جەمعییەکە؟ یا بەنموونە کاتێك دەگوترێت: سازانی نیشتمانی لەبەرژەوەندی گشتیدایە. بەهای ئەو سازانە لەچیدایە؟ لەسازشکاری یەکە دەستە جەمعییەکاندا بەخاتری ماف و ئازادییەکانی تاك یا لەسەر لەماف و ئازادییەکانی تاك بەخاتری یەکە دەستە جەمعییەکە؟ هەر بەڕاست بەدەنگبوونی تاك لەهەمبەر پرسە چارەنووسسازەکاندا، سازشکردنی لەسەر ماف و ئازادییە فەردییەکان، لەبەرژەوەندی گشتیدایە؟ یا بەپێچەوانەوە، بەرژەوەندییە گشتییەکە لەدەنگ و هاتنە سەر هەست و جوڵانی تاکدایە؟

راستیەکەی، پێگەو ڕۆڵە بنەڕەتییەکەی تاك لەبەرژەوەندی گشتیدا، وەنە. چونکە ئەوەی ئەو بەرژەوەندییە گشتیە سیاغەو دیاریدەکات، لەبنەمادا تاك نیە، لەبوعدە کۆمەڵایەتییەکەدا یەکە دەستجەمیەکەو، لەوانەیە سیاسیەکیشدا حکومەت یا دەوڵەت. کاتێك دەگوترێت" بەرژەوەندی گشت" واتا تاکەکانی کۆمەڵگە، دەبێ

یەك ئاستەو، یەك میكانیزم و، یەك ئامانجیان هەبێت، بەدیهێنەری ئەو ئامانجەیش، تەنها و تەنها " یەكە دەستەجەمعیەكە یا دەوڵەت & حكومەت"ـە، بەڵام ئایا وەها بەیاردانێك بەبێ گەرانەوە بۆ تاك، دروستە؟ ئەمە بەڵێهایەوە زەوتكردنی ماف و ئازادی تاك نیە؟ ئایا دەوڵەت و حكومەت لەبنەمادا، یانی مرۆڤ؟ ئایا مافی وەها ڕێخاوەندارێتیكردندا، زەوتكردنی مافكانی مرۆڤ و ئازادی تاك نیە وەك یەكە پێكهێنەرەكەی كەمەگە لەبنەڕەتدا؟ مەگەر دواجار هەر هیچ نەبێت تەتەیی تایەتەكە، لەهەستەنگاندنی بەرژەوەندییەكان و بەهای ئەو بەرژەوەندییە گشتیانەدا، ماف و ئەركی تاك نیە؟
لەفەلسەفەی ئازادیخوازیدا، تەنها تاكەكان مافی ئەویان هەیە، بەرژەوەندی و ئامانجكانیان، دەستنیشانبكەن و، چۆنیەتی دەستەبەركردنیشیان هەبژێرن، نەك بەناوی بەرژەوەندی گشتیەوە، دەستەبەرەكان" بەمانا كەمەیەتی و سیاسیەكەی" ئەم چەمكە وەك ئامرازێك بەكار بەرێت تا لەو ڕێگەیەوە ئەو ماف و ئازادییە لەتاك بستێنێت.

مژوی كورد، تایبەتیش لەم دو دەیەی ڕابردویدا، بەدیاریكراویش لەم بەشە ڕزگاركراویدا، تژیە لەوەها گشتاندن و خەساندنی ماف و ئازادی تاكەكانی، تەنانەت هەر كەسێك دژچوونبە لەوەها بانگەوازو تەبلیغاتێك، بەدژە كوردو، دژە نەتەوەو، دژە نیشتمان و، خیانەتكارو، بەرژەوەندیگەراو، خەپەسندو، خەباڕزان و، سەدەها لەناوو ناتۆڕەی تری پەوو پووچ، ئژمارو پێناسەو تەمەتبارو لەقەڵەم دراوە!

ئەمە پارلمانمان هەیە، بەڵام بەناوی بەرژەوەندی گشتییەوە، پێك دەخرێت، حكومەتمان هەیە، بەڵام بەناوی بەرژەوەندی گشتییەوە ئەتك دەكرێت، دامەزراوەی دادوەریمان هەیە، ماچێك بەلادان لەئاداب و بەرژەوەندییە گشتیەكە ئژمار دەكات، بەڵام بەدەنگبوونی خەیی و بەدەنگكردنی تاك لەبەرامبەر فەرهوتكردنی سەرخان و ژێرخانی نیشتمانی و بەهەدەردانی سەرمایی مرۆیی، لەبەرژەوەندی گشتیدا دەبینێت!

ئەگەرچی هەبژاردنی پاڵمان، هەبژاردنی بەرژەوەندی گشتینیە، لەڕاستیدا ئەوە هەبژاردنی دامەزراوەی یاسادانان و چاودێریە، دامەزراندنی حكومەت، دامەزراندنی دامەزراوەی بەیادانی بەرژەوەندی گشتینیە، لەبنەمادا ئەوە دامەزراندنی ئامرازی جێبەجێكردنە، مافی ئەویان نیە لەبەری تاك سیاغەی بەرژەوەندی بكەن و بەناوی بەرژەوەندی گشتییەوە بەیار بدەن، بەرژەوەندی گشتی ڕای گشتی دەبە سیاغەی بكاو بیكاتە بژاردەو بەربژێری خۆی.

هەڵگرساندنی جەنگەکان، پشتکردنە میللەتکەت و ڕوکردنە بێگانەکان، زەوتکردنی ئازادییە فەردییەکان، لەکوێی بەرژەوەندیە گشتیەکاندان؟ بەشینەوەی فەلسەفەی مشەخۆری و شەڕ خۆری، لەهەڵبژاردن بەبەها تر کردنی دەنگدەر، بەحزبیکردنی کەمەڵگەی مرۆیی، تاك هەڵەندگرایی لەبەیاردان و دەرکردنی ئاسپاردە هەستیارەکاندا، بەحەوت پشت ناچنەوە سەر ئەو چەمکە ئستکراوەو فەیان بەسەر بەرژەوەندیە گشتیەکانەوە نیە، بەرژەوەندی گشت مافێکە مەدەنی و فەردی.

هەموو ئەو هەزو دەسەڵاتە حکومی و هەمەکیانەی بەناوی بەرژەوەندی گشتیەوە بانگەوازو بریار ئەدەن، لەبنەمادا شمولی و دژی بەرژەوەندی گشتین، ئەمە دەبە بەیاسا ڕەکبخرێت، لەوێش بەولاوە دەبە لەچوارچێوەی دەستورو سیستەمکدا ئەوپەڕی دیمەکراس، نووسرابەو، پەسەندکرابە و جێگر کرابێت.
—
تێبینی: ئەگەر ژیان بوار بدا، زنجیرە وتارکی ترمان سەبارەت بە" چەمکە بکوژەکان " بڵاودەکینەوە.

پەرلەمانتاران لە کوێن؟!... شەرزاد وەاتدەست

زەر و زەوەندنی قەیرانەکان لەم هەرەمە زەربەی چین و توژەکانی هەنانەوەتە ناڕە و هاوار ، کە ئەمش بەرەنجامی حکومەانیەکی شکستخواردی 25 ساڵەی ڕابردووە ، لەگەڵ ئەوەی دەنگی نازی لە هەموو لایەکەوە دەبیستریت و جاروبار چین و توژەکی کەمەڵگا ڕەژانە چەند کاتژمێرک دەنە سەرشەقام بە داواکارکردنی مافە سەرەتایەکانیان ، گەرچی باش دەزانن دەسەڵاتدارانی دوو حزبی دەسەڵاتدار هیچ گوێ بەوناەدەن و ناچنە ژێر باری داوەکانیان ، بەڵکو دەزانن لە کەشک و تەلارەکانیان پەکەنیان بەم شتانە دەت ، هەربۆیە دوای چەند کاتژمێرک لە شەقام پەوان و وتنەوەی چەند دروشمکی سواو کەتایی بە خۆپیشاندانەکانیان دەنن و هەمدیسان ڕەگای ماڵەوە بە نائومێدی دەگرنەوەبەر.
لە ئەوەی من لێرەدا دەمەوێت باسی لێوە بکەم بەوونی ئەو 111

ئەندام پەرلەمانتارێ ، کە بە دەنگی هاوڕاتیان گەیشتووەتە ئەم ئاستە لە زرینەیان کەومات لێی دانیشت و دەستیان بە کاوی خۆیانەوە گرتووە تا با نەیبات ، گەرچی ژمارەیەکی زۆر کەمیان نەبێت کە ژمارەیان لە پەنجەکانی دەست تێپەرناکات جاروبار لە سەرشاشەی تیڤیەکان سوکە گلێک لەو دەسەڵاتە دەکەن کە وای کرد لە ماڵ دابنیشن وببن بە موچە خۆری بنیدوار ،بە موچەیەکی چەند ملیۆنی و خانوی باش و ترومبێلی گرانبەها ڕۆژگاری پێ لە قەیران بەسەبکەن! ، جگە لە بوونی ئەو سەدان پارلەمانتارە خانەنیشینکراوەی کە ساڵانە بوجەیەکی زۆبەلاح بە ماندوو بوونی سەرکورسی 4 ساڵەی ئەندام پەرلامانتاریان خەرج دەکرێت ، کە لە سایەی دەرکردنی کەمەک یاسا لە بەرژەوەندی گەندەکاران و گورگەلێک تواویان بە دەستەبەم ڕۆژی ئەمەیان گەیاندن و توشمان بە ڕۆژگەلێک کە قەیران و گیروگرفت بڕەکی هەموومانی گرتووە و دیار نیە ئاخە کەی دەستمان لە هەڵدەگرێت.

ئەگەر ڕۆژانی بڕ لە هەبژاردن وبیرخەمانن بنینەوە دەبینن ئەو ئەندام پەرلەمانتارە کەوماتەنەی ئەساتا ، ئەوسا بولبولی سەرتیڤی و سواکەری کوچە وکۆلانەکانی شار و لادێکانی ئەم مەملەکەتە بوون بە کەکردنەوەی چەند دەنگەکی زیاتر بە بەڵێنی باقوبریق و درێنە ، ناونانی ئەو ئەندام پەرمانانە بە (پارلەمانتاری بندیوار) هاوشێوەی هەزاران موچەخۆری دەستکردی دوو حیزب زۆر شیاو دەبێت ، چونکە هاوشێوەی ئەوموچە خۆرانەی کە دەسەڵات تەنیا بە دەنگدان و لایەنگری حزبی کردبوونی بە موچە خۆر بە هیچ ئەرک و ئەجامدانی خزمەتێک بە لە هیچ دامەزراوەیەکی حکومی ، ئەمانیش ئەستا بە بوونی هیچ ئەرک و بوونی هیچ پەرلەمانێک موچەیەکی باش دەچێتە سەر ژمارەبانکی و گیرفانیانەوە.

ئەگەرچی لەم خولەی پەرلەمان هەوەدەرا پەرلەمانێکی چالاکتر و کاریگەرتر بێتە ئاراوە ، بەڵام دیارە بوونی پەرلەمانێکی بوجەرە لە بەرژەوەندی دەسەڵاتیکی گەندەڵ و شکستخواردوو دا نیە ،هەر لەبەر ئەم ئاقیبەتی پەرلەمان بەڕۆژی ئەمە گەیشت ،بەڵام ئەوەی جێی تێرامانە بە هەوەستی زرینەوەی ئەندام پەرلەمانتارانە کە لە دوای ناردنەوە ماڵەوەیان تەنیا لە پەناو بەرژەوەندی خەیان ئامادەنەبوون و نیەن بە بە دەربەنی هیچ گلەیی و گازندەیەک ، هەرنەبا چەند کاتژمێرێک کەوتبانە ناوەیزی خەپیشاندەرانی بەش مەینەتی ئەم هەرەمە و لە ژێر لەویانەوە بە کزی وتبایان "نا" ، لەکاتێکدا خەی وا دەشیا هەر 111 پەرلەمانتار کەوتبانە جەرەک لە مانگرتنی بەردەوام لە ناو تەلاری پەرلەمان بە بەگەخستنەوەی ئەم دەزگایە ، ئەگەر ئەمەیان بە لابردنی ئەو گلەیی بەدەنگ بوونە و

رازی کردنی دەنگدەرەکانیشیان کردبا هەر گونجاو دەبوو ، بەڵام کاتێک پەرلەمانتارگەلێک ئاڵقە لە گوێی حزب و چەند بەرپرسێکی گەندەڵبەت ، بەگومان هیچ کات شتێکی وا ڕوو نادات و دەبە هەر چاوەڕێی سەرکردەکانیان بن کە لە غروری دەسەڵات بەنە خوار و ببینن کە کورسی و مەزی شوێنی یاسا دانان و چاودێری حکومەتی ئەم هەرەمە تەزی لەسەر نیشتووە.

خێپیشاندانی ناەزایەتی دژی تەرەمپ وتریزا مەی لەبەریتانیا … نوری بەشیر:

بەجیا لەناەزایەتیەکی زۆر بەدوای هەبژاردنی تەرەمپی سەرکی ئەمریکادا، کە بە سەرکێکی راسیست و دژی ژن و دژی خارجی و سەرمایەدارێکی مشەخۆر و دژی ئینسانی دەناسرێت. بەدوای سەردانەکەی تریزا مەی سەرۆک وەزیرانی بەریتانیا بۆ ئەمریکا، ناەزایەتیەکان دژی تەرەمپ و مەی زیادی کردوە. وە بەدوای ئەوەی کە خەبەری ئەوە بڵاوبۆوە کە تەرەمپ سەردانی بەریتانیا دەکات ناەزایەتی زیادی کردو داوا دەکرێت هاتنی تەرەمپ بۆ بەریتانیا قەدەغە بکرێت و بۆ ئەمەش نزیکەی یەک ملیۆن نیو ئیمزا کۆکراوەتەوە کەڕگا نەدرێت ترمپ بێتە بەریتانیا.

هاوکات ئەمڕۆ خێپیشاندانی ناەزایەتی لەبەریتانیا دژی هاتنی تەرەمپ هەبوو، بەتایبە لەلەندەن کە لەکاتژمێر 6ی ئێوارەوە دەستی پێکرد، هەزاران کەس لەناوەندی شارو لەبەردەم ماڵی سەرۆک وەزیران تریزا مەیدا کۆبونەوە، کە ئەو شەقامە سەرەکیە لەهاتوچۆی پاس و سەیارە وهاتووچۆ بەستراو، کەخێپیشاندان لەسەری تراڤگار سکوێرەوە بەرەو دە داونین ستریت و بەرەو پەرلەمان بەپێی ئەمبەرو ئەوبەری شەقام و سەر محاجەرەکان بەخێپیشاندەر و بەرزکردنەوەی لافتەو پلاکارتی دژی تەرەمپ و مەی و وتنەوەی شیعارەکانی دژی تەرەمپ ئەوە بوو کە بە دەنگی بەرزو بەئاشکرا هەموو بڵێن پەنابەر بەخێر بێ، هەروەها شیعارێکی کە بەدەنگی بەرزو بەئاشکرا نا بۆ تەرەمپ و

تره‌مپی راسیست و زۆر شیعاری تری دژی له‌تره‌مپ و حکومه‌ته‌که‌ی بۆیاریان له‌سه‌ر داوه ده‌وترانه‌وه.

ئه‌گه‌رچی ئه‌م خۆپیشاندانه‌ش وه‌ک خۆپیشاندانی ژنان له 21 ی کانونی دووه‌مدا که‌له‌نده‌ن سه‌د هه‌زار که‌س به‌شداری کردو هاوکات له زیاتر له 670 شاری ئه‌مریکاو دنیادا خۆپیشاندانی چه‌ند ملیۆن که‌سی کرا، که به خۆپیشاندانی ژنان ناسرا دژی تره‌مپ، له‌سه‌ر بانگه‌وازی حزبه‌کانی ئۆپۆزسیۆن و ئه‌مه‌ی به‌ریتانیاش به‌هه‌مانشێوه حزبی له‌یبه‌ری ئۆپۆزسیۆنی کۆنسێرڤه‌تیف له‌پشتیه‌تی وه‌ک لایه‌نی سه‌ره‌که‌ی، به‌ڵام هاوکات بزوتنه‌وه‌یه‌کی کۆمه‌ڵایه‌تی فراوان له‌کۆمه‌گاداهه‌یه به‌ژی تره‌مپ و ئه‌م کاره‌ی دوایی تریزا مه‌یش به‌تایبه‌تی، که ئۆپۆزسیۆن به‌هره‌به‌رداری خۆی لێده‌کات.
به‌جیا له‌وه‌ی پلاکارتی جۆراوجۆری ئینسانی و دیفاع له‌په‌نابه‌ر به‌رزکرابۆوه، به‌ڵام شیعاره‌کانی دژی ترمپی راسیست و فاشیست و هه‌تا لافته‌ی سور که ساڵی 1917 ی له‌سه‌ر نوسرابوو که‌هه‌مایه بۆ شۆڕشی ئۆکتۆبه‌ری 1917ی روسیا، که‌کۆمه‌گا جارێکی که پێویستی به شۆڕشه بۆ وه‌ڵام به‌و هه‌لومه‌رجه له‌جیهان و دژی تره‌مپه‌کان.

وه قه‌راره خۆپیشاندانی تر به‌رده‌وام بکرێت و ئیمزاکان ئیدامه‌ی هه‌یه تا ڕۆگاگرتن له‌تره‌مپ بۆ به‌ریتانیا و خۆپیشاندانی داهاتوویان داناوه له‌به‌رده‌م سه‌فاره‌تی ئه‌مه‌ریکادا بکرێت، وه خه‌ڵکه‌که قسه‌یان له‌وه ده‌کرد که ئه‌و باسه چۆته ناو په‌رله‌مانی به‌ریتانیا و کۆنسێرڤه‌تیف هه‌ر سوره له‌سه‌ر هاتنی ترامپ و ده‌یانوت ئه‌گه‌ر ڕۆگایشی بدرێت بۆت ئه‌وه هه‌ر خۆپیشاندان به‌رده‌وام ده‌بێت راسته‌وخۆ دژی تره‌مپ و یه‌خه‌ی ئه‌ویش و مه‌ی ده‌گیرێت.
خۆپیشاندانه‌که به‌سه‌دان میدیای جۆراوجۆری به‌ریتانی و دنیایی لێبوو که‌وماڵی خۆپیشاندانه‌که‌یان ده‌کرد.

30-1-2017

دیسان مه‌رگی تاڵی

کێبەران..دیسان قوربانیانی دەستی نیزامی سەرمایە … نەجم محەمەد

بەداخەوە کەمەک کێبەری هەژارو دەست کورت وزەحمەتکێش لەم وەرزی سەرمایەدا لە سنووری بێ هەحم ودروستکراوەکانی (سەردەشت) ی ژێرهەڵاتی کوردستان بەهۆی هەرەسی بەفرەوە گیانیان لەدەست دا…ئەم ئینسانە زەحمەتکێشانە بەسەیران وسە فاو گەشت و سەفی وێنەگرتنی جوانی سروشت لەکاتی بەفرباریندا ڕوویان نەکردبویە ئەوچیاودەڵە بەکو بەدوی بژێوی و گەڕان بەدوی ناندا ڕویان کردبویە ئەو…ئەوان بەچلەی سەرما بەگژەی گەرما..لەجوانی بەهارو ماتەمی پایزدا بەردەوام هەمیشە لەوێبوون وهیلاك و ماندووی ڕەنج بوون تاسفرەی ماڵەکانیان خاڵی نەبێ..تاماڵ ومناڵەکانیان بێ بەرگ نەبن..ئەوان لەسەرە ئازارو ناڕەحەتیان دەچێشت تا گوڕی بزە لەسەرلێوی مناڵەکانیان گەشاوەبێ …تاژیانی ووردیلەکانیان حەساوەبێ ئەوان لەسەرە وەك ئاگر دەسوتان .وەك بەفردەتوانەوە تاوەکو ژیان ببەخشنە ئازیزەکانیان

.ئەم کێبەرە ئازیزانە قوربانیانی دەستی نیزامی سەرمایەن ئەم نیزامە نائینسانیە ئەم ئینسانە ئازیزانە و ملیۆنەها ئینسانی تری لەسەرگڕی ئەم زەمینە موحتاج بەپاروە نانێك کردووە تاژیانی خۆی وهێزی کاری خۆی لەپێناویدا بفرۆشێت تاوەکو نان بەدەست بهێنێت ئەمە لەکاتێکدایە بەبارتەقای گەورەیی ئەم دونیا نابەرابەرە سەروەت وسامان هەیە کەبەشی هەموان بکات و لەهەموانیش زیاد بێت بەڵام سەرمایەداران لەپێناو قازانج پەرستی وکەڵەکەکردنی سەرمایەدا ژیانێکی ئینسانیانە و خۆشگوزەرانە بەم ئینسانانە ڕەوا نابینن وئینسان لەژیانێکی سەخت و مەمرە مەژیدا ڕادەگرن وموحتاج بەکارو پاروە نانێکی دەکەن وخۆشیان لەژیانێکی شاهانەو خۆشگوزەرانەدا ژیان دەگوزەرێنن..ئەم کێبەرانەش ئینسانن و شایەنی ژیانێکی ئینسانیانە و خۆشگوزەرانەن کەشیاوی ئینسان بێ بێ گەیشتنی ئینسانەکانیش بەژیانێکی ئینسانیانە و خۆشگوزەرانانە پێویستە خەبات بکەین دژی نەزم ونیزامی سەرمایەداری …پێویستە یەکگرتوو وێکخراو بین ..بژی ژیان ..بژی ئینسان …بژی کەمەگای یەکسان ..بمرێ نیزامی سەرمایەداری کەسەرچاوەی هەموو مەینەت و دەردوئازاری..

غەوار … پشکۆ ناکام

– هەڵەو، بڕۆ فەرموو……
– ببورە گیان من باوکتم،لە بەهەشتەوە قسەت لەگەڵ ئەکەم……..
-بابە گیان ، ببورە دەنگتم نەناسییەوە، لە هەشتاکانەوە، لەو کاتەی شەهید بویت دەنگت نەبوە ،،،،،
– ببورە چیبکەم، منیش سەر قاڵی ڕۆتینی ڕۆژانەی بەهەشتم، تە پەم بڕۆ : ئەو جاشانەی منیان شەهید کرد چییان بەسەر هات و هەقی منیان لەکرایەوە!
– ئەی چۆن بابە گیان، یەکەکیان ئامر لیوایە، دوانی تریان زابتی گەورەن، یەکەکی تر تاجیرە و لەسەر پارە سەرخەو ئەشکەنە،،وابزانم دانیەکیشیان ڕاوژ ک….ئا ..ئەویە،،یەکەکی تریان لە بینی تورکیا و یانان خنکا..وابزانم ئەو چوو بە جەهەنەم بیە تە سودفەت نەکردوە….
– یەعنی چی ! ئەوان دەستیان بە خوێنی من سوور بوو،،،!……
– ئەوە شیعاراتی کۆن بوو،، ئەمڕۆ کوە ئەویە دەستی زەرد یان سەوز بکات……..
– دەک بەزیا نەبە، کار وا بەوات قەت سەربەخۆ نابین ……
– خەمت نەبە بابە گیان، دەمکە سەربەخین، ڕەنگە ئاگات لە نەبەت لە ٣١/ی ئابەوە سەربەخین،،……
-سی و یەکی ئاب چیە ڕوە ؟…….
– ئەو ساڵە لەسەر هەوڵەر شڕ بوو، حیزبەک کارتی سووری وەرگرت و کرایە دەرەوە
… کە ویستی بگەڕێتەوە سەیری کرد فیشەکی لە بەاوە، ئیتر لەگەڵ جێیشی"زەڕە"
ڕەکەوت و لەسەر نەزرییەی برایەتی کورد و عەرەب خیان کردەوە بە شارا و تا ئێستا دای کوتاوە…
– کەواتە کوردستانی گەورە فت…….
.- ……نا بابە گیان وامەڕە، ئێستا لە بینی دوو پارچەی کوردستانا چاڵی وا گەورە هەکەنراوە هەر مەپرسە…لە هەردوو شەی عالەمیا ڕوی نیاوە……
– جا ڕەڕە چاڵ بە چیە ؟…….
– بە ئەوەی ناحەزانی کورد ئەم دیو و ئەو دیو بە ئاسانی نەکەن

.....
– ئەمە مەهزەلەیە کوڕم، ئەی مەسەلەی دیموکراسی کە زۆر باس ئەکرێت ..!.....
– بۆگە بە بۆگەی هاتە دی، دیموکراسی ئەوانە بە هەزە ئەبێت سەرکی پارلەمان و
خەڵکی تریش ئیحترامی ئای ئازادی سەیتەرکان بگرن و بڕۆ ماڵەوە بۆگ دابنێن..
– دڵک خوا بیبێت، پەم بێ ئەستا وەزع و گوزەرانی ژیانتان چۆنە، بیستومە شوکر ئەستا نەوت هەیە و هەرەم دەوڵەمەندە..جگە لەوەش باسی گاز یش ئەکرێت.....
– بڕۆ..بڕۆ..هەرەم لە ئیزی یابان و نەرویجە..حکومەتکەشمان ئەوانە ئاقڵە.....
بیری لە ڕۆژی تەنگانەش کردەتەوە، بۆیە پاشکەوت ئەکات و چوار مانگ مساویە بە یەک مانگی معاش، جگە لەوەش نەوەک"مالکی" شەی هەرەم بکات چۆن ملیاردێ دۆلارێک لە خاریج شاردراوەتەوە تا لە شەی هەرەم و مالیکیا فریامان بکەوێت، نابێ کەسیش ! بزانێ ئەو پارانە لە کوێن، نێ بادا زەفەری پێ بدرێت.....
– ئە..ئەتەگەم ڕۆژ، یەعنی نابووونی هەموتانی گرتەتەوە.....
– بڕۆ، ڕێک وایە، سەرکی حکومەت بە پاسکیل دەوام ئەکات، وەزیرکان بە ..
هەروەڕ.. سەرکردایەتی حیزبەکان بە پاس، خواپیاوەکان ئیجازەن لە ماڵەوە.....
سەرکایەتی هەرەم بە پارەی ئەوقاف ئەژی! تەنانەت ئەو پارەیەی بە ناوی داعیشەوە وەرئەگیرێت، ئەخرێتە ئەو لاوە نەوەک داعیش حەلقەی دووەمی هەبێت .. ..
– کوڕی خەم وادیارە ماڵی کورد تەکچوە.....
– واللە بابە گیان ماڵی کورد دەرگا و پەنجەرەیشی پێوە نەماوە،،.....
– بە وا کوڕی خەم ؟ ...
– لەبەر خاتری کورسی و نەفەرێک..
– کام کورسی و کام نەفەر ؟
– بابە گیان، ئەو سوئالە تەرک بکە، دەستیان ناگاتێ تە دەستیان ئەگاتێ من،،تە پەم بێ ، بەهەشت خەشە ..؟ .
– خراپ نیە ،، بەس خەمی ئەوەمە..
– خەمی ئەمەت نابێت، وەعدیان یاوە ئەرە بکەن بە "دوبەی"..
– کوڕم دوبەی وا نایەتە دی..

– یەعنی بابە ئەو لەو دوورەوە ئەزانن یان ئەمانەی هەرەم.!.
– ئێێێ گیان ئەبە بێم مەوعیدێکی زۆروریم هەیە.. دواتر بە تەفسیە قسە ئەکەین
– زۆر باشە بەس هەوە بە زۆر بزەقی قسە مەکە و بە "جفرە" بێت، باشترە.....
– بە کوێی خەم ؟
– نەوەک ئاس..ئاسی..ئا..خراپ لێکی باتەوە..
– زۆر باشە کوێی خەم با لەسەر من تووشی گێچێ نەبیت.. جارە خوا حافیز..
– خوا حافیز بابە گیان، سەاو بگەیەنە بە ئەهلی بەهەشت..
– تەش بە بەهەشتەکەی لای خەتان..
==========
سەرچاوەی ئەم تەنزە ، سکەچێکی هونەرمەندی بەناوبانگی سوری"غەوار/ درید

کێان کێان گێانەوە … کەریم کاکە … 59

59

دەێی ئەستایە، دایکم بە کاخەز و پێنووسەوە لە تەنیشت خێی دانام، کات بەرە بەری بوونەوەی رادیۆی شێشە، رادیۆی ((ئێرە دەنگی ..)) دەنگێگ ئەو رستەی بە دنیادا بڵاودەکردەوە، لە گوێ دەتگوت کانیی بەهارانەیە و لەپێ لە بن کەپکە شاخێ دەتەقێتەوە و بەسەر ئەشکەفتێکدا تاقگەیەك بە سەر دێدا دەپژێنێ، ئەو لێکچوونە لە خەوە نیە، من کانی بەهارانەم بە دەنگ و رەنگەوە دیتووە، ئێستا کاتی کانیی بەهارانە نیە، رادیۆی (ئێرە..) بە قسەی ژنەکەی کێانی پشتمان بێت، شار هەموو شار بە جاش و پۆلیس و جەردە و دز و شێتیشەوە گوێیاندەدایێ..
لە تەنیشت دایکم دانیشتووم، باشە بۆچی ئەو کاتەی بێ نووسینی نامە هەبزارد؟ تێنەگەیشتم، بەڵام لەوە گەیشتبووم کاتێ دایکم حەزی دەچێتە شتێ ئیستەرەم دەبێ بیگاتێ، جار هەبووە دەستی لە هەویر

بووە، خولیای بازاڕ لە سەری گەڕاوە، هەویری وەلا ناوە، عەبای بە سەر داداوە و ڕێی بازاڕی گرتەبەر..
ئێ، بە خوێنەری خەم بڕەم، دایکم دەڵێ و من دەیبینووسم، نامە بۆ خاڵە عەریفەکەم دەنووسم، لەوانەیە لە دەڤەری شەنگال و ئەولا بووبێت، وا بزانم نامە تەواو نەببوو رادیۆ بڵێ، دیارە ساتی هەناسە لە خۆبڕینە، پیری سوارچاکان یەك دوو جار گۆچانەکەی بە زەوی دادا، واتە قۆقەپ، دەمانزانی دەڵێ:
ئەوەی قسە بکات ئەو گۆپاڵەی تێدەبڕم..
پیری سوارچاکان بە قسەی خەڵك بێت دەوی زۆر پیس بوو، بەڵام لە جوێنەکانی پیسیم نەدەدیت و بڵنم نەدەکرد، ئا، ئەوە بڕەم باشە، لەو سەر و بەندە نانی ئێوارەمان دەبردە ژوورەکەی پیری سوارچاکان و گوێی کەساران تا درەنگی شەویش لە کنیان دەماینەوە، رادیۆی شڕش لەو سەرەتای شڕشە هەر پێشمەرگەیێ شەهید با ناوی دەخوێندەوە، هەر جاشێ، سەربازێ پەیوەندی بەهێزی پێشمەرگەوە کردبا، ناوی دەخوێندەوە، هەر دەڵێی ئێستایە رادیۆ گوتی:
عەریف شەفیق… بە خێی ….سەربازەوە هاتە ڕێزی پێشمەرگەی کوردستانەوە…
ژمارەی سەربازەکانم لە یاد نیە، بەڵام لە یادمە، دایکم مستێکی لە سینگی خێی دا و گوتی:
براکەم، ئەوە تێی، گەیشتیە ئەوێ، خێ من …
بابم گوتی:
دەك ئافەرم، هەر ئەوەم لێ چاوەڕوان دەکردی..
پیری سوارچاکانی باپیرم شتێکی نزیك لەوەی گوت:
چێتەوە سەر کوێخا مەحموودی باپیرە گەورەی، خزمەتی بێگانە ناکات..
ئەو خاڵەم، یەکێ بوو لە هەمەدانیەکان، ئەوانەی وەختی خێی لە مەلا مستەفا تووڕە بوون و لە هەمەدان گیرسانەوە و لەوێ ڕۆژی دوو درهەمیان هەبوو، دوایوەی گەڵانەوە و شتێك پاشتر لە بەغدایان کردەوە، ئەو پیاوە گۆتبوویە دوو برا گەورەکەی کە ئەوانیش جەلالی بوون و بە جەلالی گەیشتنە قیامەت:
من لەگەڵ ئێوە و ئەوان نایەمەوە ناو حکومەت، بە تەنێ دەچمەوە..
بە تەنێ هاتبوەوە و چووبوەوە ریزی سەربازی، لە سەربازی مایەوە تا لە رادیۆ ناوی خوێندرایەوە، دڵتەوەبیرم دایکم خەمی لە نامەکەی دەخوارد، هێندەی پێوە ماندوو بووە، کەچی ناگاتە براکەی، راستە من نامەکەم دەنووسی بەڵام رستەکان هەمووی هی دایکم بوون، یەك وشەم نەدەگۆی و نەدەقرتاند، دایکم تا رستەیەکی دەگۆت، تەواوێك ڕادەوەستا، جاروبار بابم دەیویست لە ڕاستکردنەوە یان جوانکردنەوەی رستەیەك یارمەتیبدات، دایکم لێیوەرنەدەگرت، رستەی

لە کەس وەرنەدەگرت، رستەی خۆی لە رستەی هەقایەتبێژ و رستەکانی ناو (مەم و زین) لا جوانتر و شیرینتر بوون..
دایکم وەك بڕی شتێکی گەورەی بە سەردا ماتبێتەوە، گوتی:
ئەوجا، ئەو کاخەزە چ لێبکەم!
بابم بە بزەیەکەوە کە لەوێوە زانیم بزەی بابم بزەی بن سمێڵی بەفریی لە بزەی هەموو کەسێ جوانترە، گوتی:
حەوشەیەك دابەستەی بە سەردا ماوەتەوە!
باش بوو قسەکەی گوێی کێسارانم بیرکەوتەوە:
کچم، بەسێ، کاخەزەکەت هەڵگرە، زێرنابا براکەت و هەموو ئەوانەی بە چیا کەوتوون دێنەوە..
بەڵام کەس ئەو قسەیەی گوێی کێسارانی نەنکمی بە هەند هەڵنەگرت، ئاخر لە سەر لێواری تێکچوون بوو، لە سەر بەرماڵێ تێکچوو، بەرماڵی پاڵانەوە بێ گەڵانەوەی بینایی پیری سوارچاکان، پاشان گوێی کێساران ورد ورد دەگێڕمەوە، ئێستا بە دیار رادیۆوەین و هەوالی ناخۆش دەبیستین..
لە رادیۆوە کارەساتەکەی ئەودیوی کەسنەزان، ئەو کارەساتەی ئێستاش پێوە کەس نەیزانی ئەو ئاگرە چۆن کەوتەوە کە ئەو هەموو خوێنەی لێکەوتەوە، ئاگرەکە لە ئاقاری (پەلکە ڕەش) و (باخچە) و ئەو ناوە بوو، دیارە ژنەکەی سەعید ناوی لەو کارەساتە نا ئاگر، لە شیوەنەکە دەیگێ:
ئاگر لە باخچەی سینەم بەربوو، پەلکی جەرگ و دڵم ڕەش ڕەش هەڵگەڕا..

لە بارەی ئاگرەکەی سەر سینەی ژنەکەوە رادیێ شتەکی کەمی گێ، لێ لە پشت کەسنەزانەوە کە هێندە لە بەلاشاوەوە دوور نەبوو، هەواڵ لە گوللە خێراتر دەگەیشتە کێانێ:
((پێڵێ پێشمەرگە، لە پێ دەوریان دەگیرێ، دیارە دەستێك لە پشت ئەو دەورگیرانە هەیە، پێدەچێ بەرپرسێ لە پشتەوە ئەو هێزەی بە حوکمەت فرێشتبێ، نا، کەسێ لە ناو هێزەکەوە دەستی لەگەڵ حوکمەت هەبووە و بە بێتەل پەیوەندی کردووە، نا بە ڕێکەوت وا کەوتەوە، نا...ئیدی دەوریان دەگیرێ و شەڕ گەرمە و درێژەدەکێشێ و ڕێی دەرچوون نیە و هێزی پشتیوانیان ناگاتێ، حەیف لەو دەستە دوازدەییە تاقە پێشمەرگەیەك بێ گێانەوەی شەهیدەکەش دەرناچێ!))
ئیدی پشت کەسنەزان بێ پێشمەرگە دەبێتە کوشتارەگەیێ، کەلوکێم، کەس تەرمی کوێ و برا و باب و مێرد ناناسێتەوە، دەبابە بە سەریان کەوتبوو، لەگەڵ زەوی پانبووەوە جگە لە ژنەکەی سەعید، ئەویش بە هێی جەمدانیە گوێنگدارەکەی سەری کەئەو شەوەی شار ڕووی لە چیا

کرد، لە بن دەستی بوو، بۆی گوێنگ دەکرد، دەست و پەنجەی خۆی ناسییەوە، ئاخر لە لایەکیەوە کەمتر لە قولانجێکی تەواونەکرابوو، ژنەکەی بەو جۆ قولانجە جەمەدانیی گوێنگداری دەستچنی خۆی ناسییەوە و لە رۆی جەمەدانیەکشەوە مردەکەی خۆی ناسییەوە، کە هەشت نۆ دە ساڵ دەبوو ژن و مرد بوون...
دەڵێن ئەستاس جەمەدانیە خوێناویە گوێنگدارە تەواو نەکراوەکە، هەڵگیراوە، لە ناو باولێکی داخراوە..
پاشتر ئەکرەم بانۆ دیمەنێکی شەڕەکەی وا نیشاندایەوە:
((نەماندەزانی شەڕ دەبێ، فڕۆکە هێند لەپڕ ئاگری بارانذ، لەشکر هێند خێرا دەوری گرتین، دەبابە هێند تیژ گەیشت، ئەوەی لە سەر پشاو بوو بە دڕخین توند کردنەوە رانەگەیشت، دەبابە رۆچکەیان بەستبوو، کەلکی دەستکردنەوەی نەبوو، ئازا ئەوە بوو هەڵێ و خۆ دەربازبکات، دەبینم سەعید و دەستەکەی چەقین و شەڕیان کرد، هاوارمانکرد:
شەڕی خۆتێنە، هەڵێن...
بە قسەی نەکردین، لە ئاوڕدانەوە دیتم دەبابە گەیشتبووە سەریان..))
سەعدی گەورەش وای گێڕابوەوە:
((من کەوتمە بن زنجیری دەبابەیەك لەو دەبابانەی دوازدە پشمەرگەکەیان پانکردەوە، لە ناو ئاودێکی تەسکی قووڵ خۆم کردە مردوو، دەبابە بە سەرمدا تێپەڕی، لە تاریکیی شەو خۆم زیندوو کردەوە و دەرباز بووم، ئەو ئازایەتیەی سەعید و دەستەکەی کردیان لە دەست کەس نایە..))
ئێمە لە دەموساتی رادیۆ، قۆقەپ بە دیار رادیۆوەین، لە هەر کۆ پشمەرگەیێ شەهید با، دەمانزانی، رادیۆ ناوی دەخوێندەوە، بۆیە لە ساتی خوێندنەوەی ناوی شەهید هەموو دەستیان لە سەر دڵیان بوو، جاری وا هەبوو بە بیستنی ناوی یەکەمی ناوێك، زۆر نزیك بوو خەریك بوو هەناسە بوەستێ، بەڵام هاتنی ناوی دووەم یان سێیەم دوور دەکەوتەوە و هەناسە ئاسایی دەبۆوە، لەبیرمە رادیۆ گوتی (حوسێن...)، دایکم تا مست بوو لە سینگی خۆی دا و گوتی: هەیڵە حوسێنی برازامە..
باش بوو بە ناو هێنان و باب و باپیری شەهیدبوون لە کوێ خاڵ دوورکەوتەوە..

هەر لە رادیۆیوە ناوی کۆە قوزەکەم بیست، ئەو کۆەی نامەی دڵداریی پێدەنووسیم و پێیدەخوێندمەوە، ئەو کۆەی بە شەهیدبوونی کچکی شڵت کرد و دواتر بە شتایەتی ترومبێل شڵایی و گەیشتە گوڵستان...

هەر لە رادیۆوە هەواڵی برینداربوونی ئەو خاڵە هات کە هێشتا ئەو نامەی دایکم بە دەست و پێنووسی من بۆی نووسیبوو، دەقی نەشکاوە، نەنووشتاوەتەوە، لە ناو باول هەڵیگرتووە، ئیدی لە ماڵی ئێمە شین و زارەیە، دیارە کەسیش ناوێرێ بە دەنگی بڵند بگریێ، ئاخر جاش و پیاو خراپ بە کۆتانێدا دەسووڕێنەوە و گریان لە هەر ماڵێکەوە بەرزبێتەوە دەگەنە سەری، ئەگەر مردووەکە پێشمەرگە بێ، یان لە ئاقاری پێشمەرگە بێ، زیندووەکان رادەپێچن..
دایکم رۆژانە باولەکەی دەکردەوە، نامەکەی کە لە بن کۆاوەکەی عوسمان دانابوو، دەردەهێنا و تۆوپێ بە سەریدا دەگریا، هێند بە سەر نامە نەناردراوەکەدا گریا هێند گریا، وەختە بڕم هەر هێندەش بە سەر کۆاوە بەجێماوەکەدا گریاوە، لەبیرمە دایکم دەیگێتە گوێی کێساران:
مامۆژن، ئەدی نەتگێ، بەو زوانە بە پێی خێی دێتەوە، کوا؟ خێ مەبەستت ئەوە نەبوو، بە مردوویی …؟!
بەڵام گوێی کێساران.....
باش بوو لابەلایی هەواڵێك گەیشت کە برینەکە سووك بوو، ئێستا گەڕاوەتەوە بەرەی شەڕ و لە جاران جوانتر شەڕدەکات

بیرمە لە پێ رادیۆوە ناوی شەهیدمان نەدەبیست، ئێخەیش دیارە چیدی پێشمەرگە شەهید نابن، من وای بۆ چووم، بەڵام بە قسەی پیری سوارچاکان بێ، سەرچیخچووم، دەیگوت:
باش دەکەن ناوی شەهید ناخوێننەوە، ئاخر خەڵك دەپسێنن، باش دەکەن بۆ دوایی هەڵدەگرن..
بەوە زانیم من سەرچیخم و قسەی پیری سوارچاکان لەجێیە، هەواڵی مەرگی قادر شۆڕەبی کەند و کەند و دوای حەفتەیەکیش لە کوشتنی گەیشتە ماڵی ئێمە، لەو حەفت رۆژەش رادیۆ نە لە ریزی مردووان نە لەریزی زیندووان ناوی قادری بە زاریدا نەهاتبوو، بە بیستنی سەربردەی مردنی شۆڕەبی گەڵك تاسا، پیری سوارچاکانیش رستە ترسناکەکەی گێتەوە، کە کەس چاوەڕێی ئەوەی نەدەکرد لە زاری ویەوە رستەیەکی وا دەرچێ:
پیاو کەربێ، کورد نەبێ
ئەوەشی گوت:
رەزای کۆە ئامۆزام بە ناوی منەوە ئەو کۆەی ناو نا قادر، لەوەودوا با کەس ناوی من هەڵنەگرێ، دەزانم تەمەنی کورت دەبێ، لە ناو قادران تەنێ من بۆك تەمەنم کرد، لە بۆکە گندۆرەك بۆك پتر ژیام..
رستە سواڕەکەی خێشی گێتەوە، ئەو رستەیەی لەو ساتانە دەگوتەوە کە

بارودخ روو له خراپی دەبوو:
تەرەس تەرسی تکرد..
دوای ئەو هەموو ساڵە سەربردەکەم بە رستە و وشەوە وەك خۆی لەبیرماوە کە کەسی دووەمی ناو سەرهاتەکە گوتبووی:
((هەرسکمان بووین، ئەو گوتیە من و قادر: پیاوی چاکبن وەرن پکەوە خۆمان رادەستبکەینەوە، ئەو شتشە بەو تینوتی و برستی و دوور لە کەسوکار بە ئەمە ناکرێ.
قادر لێی تووەبوو: تۆ شەفت نیە، باسی چوونەوە دەکەیت!
منیش گوتم: ئەمە شتی وا ناکەین..
ئەو تەواوك داما، بە دەنگك وەك تازە لە خەو رابێ:
وایە، وەلا خۆ منیش ناچمەوە، بەڵام لە بزاری وادەم..
شەو بەسەردا‌هات نەگەیشتینە ئاوایی، لە بن درەختکی ناو گوستانکی نزیك جادەی کۆیە ماینەوە و خەوتین، لە ئاخر زەمانك لە سەرم بەگاهاتم، لە دزەخك لە چکم بەئاگاهاتم، لە دوو یان سێ دەسژی نزیك، لە سەر سینگ نزیکتر بەگاهاتم، بەئاگاهاتنکی گژ و وژی وا بزانم ماوەیەك هەر لە جێی خۆم لە سەر قوون دەسووڕام، دنیا تاریك بوو، نازانم دەستم بێی گوا، یان خێی هاتە ناو دەستم، ئەلەتریکەکەم هەکرد، خوێن لە رانم رچکەی بەستبوو، ئەلەتریك کەوتە سەر قادر کە شەقاوێ لەو لاوەی من راکشابوو، وەیش لە خوێن گەوزابوو، لەبیرمە تیشکی ئەلەتریکم خستە سەر جێی ئەو کە دەبوو لەولای قادرەوە بێت، نەمابوو، جەمەدانیەکەمم توند لە رانم بەست، بە قوونەخشکێ لە قادر نزیکبوومەوە، تاهو واه! سەراپا خوێنە، هەناسەی تدانەمابوو، ئەویش دیارە هەر دەبێ لەو نزیکانە بێت، بەڵام بە بریندارێ بێ تفەنگ چیم پدەکرێ، ئەو رێشت بە خۆو سێ تفەنەگەوە لە دەستدەرچوو، بەڵام من من بم، لە بن پەەی هەوریش بێت، تێی قادری لدەکەمەوە))
پیری سوارچاکان لە هەموان پتر بە مەرگی قادری شەبی تکچوو، منیش زڕ بێی گریام، گەەك هەموو بێ ئەو شەبیە گریانَ، پلکە بەندبژیش بەندەکی دیرژی پداهەگێ:
هەی ناکەسبەچەی پش دەرکێ
دەك خودا هەردوو دەستت بشکێ
کوو لێ پارە دەستچووە
شەبیی بەژن شلکێ
.....
لە بیرمە دوو سێ ژن بە دزیەوە سەردوولکەی وایان بە سەردا دەگێ بەردی دەتواندەوە، با پکەوە گوێ لە هەندکی بگرین:
کەرە و مجرێ بی لێ خاتری نەبی

کوو دەستت چووە قادری شێەبی
قادر قادرە، قادرە لاوێ
تەرمێ قادرم لە وڵاتی کێ
لە هەولێرەوە کوو بگەمە تێ!
کێرە و مجرێ بی لێ خاتری نەبی
کوو دەستت چووە قادری شێەبی
قادر قادرە، قادرێ داکی
چەقی لە دڵی گوللەی ناپاکی
گوری ساوابوو چووە بن خاکی
کێرە و مجرێ بی لێ خاتری نەبی
کوو دەستت چووە قادری شێەبی
قادر قادرە، قادرێ خوشکی
پشتێن قەفقەف و سەریش بە مشکی
چاوم نابینن قەت قەت بە هیشکی
کێرە و مجرێ بی لێ خاتری نەبی
کوو دەستت چووە قادری شێەبی
قادر قادرە، قادرێ بابی
لە چاوی بابێ قەد ئاوا نابی
مردنی شێران کوو دەبی وابی!
کێرە و مجرێ بی لێ خاتری نەبی
کوو دەستت چووە قادری شێەبی
قادر قادرە، قادری دێستی
لەگەڵ قادری خۆ سێزم بەستی
لە ناو گێیش دەستم لە بەستی
کێرە و.....
} من سەردوولکەمەم لەبیرنەمابوو، دوای ئەو هەموو ساڵە لە زاری ژنێکی خزمیانەوە بیستمەوە{

ئێ بگەێمەوە کن رادیۆی(ئێرە..)، هەر رۆژ لەگەڵ رۆژاوابوون، ماڵی ئێمە بە باب و دایك و باپیر و نەنك و خوشك و براو زۆر جار ئامۆزاکانیش گوێیان خاوێندەکردەوە بۆ جوانتر و سووکتر بیستنی دەنگی رادیۆ، دەرگای حەوشەیان دادەخست، ئەگەر فریشتەش لە دەرگای دابا کەس لێی نەدەکردەوە، دیارە لە دەموساتی رادیۆ کەس بە سەر کەسەوە نەدەچوو، ئاخر شار هەموو گوێیان دەدایە رادیۆی شێش، ئەو رادیۆیەی پیری سوارچاکان زۆر خۆشیدەوەیست، بەڵام لە دوای مەرگی قادری شێەبی، ساردبۆوە، لە رادیۆ لە شۆرش ساردبۆوە، لەبیرمە زۆر گوێی لە(کورد خائینێ)ی کاوێساغا دەگرت..

هەر لەو سەروبەندە گوێی کەسارانی بە سەرداهات، ئیدی پیری سوارچاکان هەر لە رادیۆ نا لە زەر شت ساردبۆوە، لە ژیان ساردبۆوە، دەبێت بڵێم تەمەنی من بە دیار رادیۆی شکاوەوە، رادیۆی (ئێرە..)وە لەو رۆژەوە کەتایی هات کە پیری سوارچاکان کەتایی پێهێناو دەیگوت:

لە نزیك من مەیکەنەوە، بەڵام دواتر سەرکەوتنەکانم بۆ بگێڕنەوە

ئیدی منیش زەر جار لە کاتی بوونەوەی رادیۆ، دەچووم وانەیەکم دەوردەکردەوە، دەبێت بڵێم من لەو دەمە پڕلی چوارەمی سەرەتایی بووم، یان دەچوومە لای دەلاقەی مەم و زین، لە بەرگە شینەکەم دەردەهێناو چەند دێرێکم لێی دەخوێندەوە، ئەستا لە خۆم دەپرسم، باشە من لە بارەی رادیۆوە بۆچی وا وابەستەی پیری سوارچاکان بووم؟ کاتێ حەزی لێبووە، حەزم لێبوا، حەزم لێبا! تێنەگەیشتم، ئەستاش تێنەگەیشتم..

بەر لەوەی بگەمە سەربردەی پێ لە کول و کەسەری گوێی کەساران و پیری سوارچاکان، کەمێکیدی بە دیار رادیۆوە دەمێنمەوە، سبەینان لە قوتابخانە، پێشەوەی مامەستا بڵێتە پڕلێ، رادیۆ چی گوتبوو، هەر هەموو لە ناو پڕلێ دەگوترایەوە، خۆ خورشید کاتێ دەنگی وەکو پیاوەکەی ناو رادیۆ لێدەکرد دەیگوت(ئێرەی دەنگی کوردستانی ئێراقە... پێشمەرگە قارەمانەکانی هێزی سەفین...) هەر دەتگوت پیاوی ناو رادیۆیە.، شوکر لەولاوە چالاکیەکی دەگێڕایەوە، ئەویدی چالاکیەکیدی، هەر شوکر سروودی(پێشمەرگەی بە هەمەتین..) دەگوتەوە، ئیدی رادیۆیان هەموو دەگوتەوە، لە پێ قۆقەپ، مامەستا گەیشت، بەرەوەبەر جارێك گوتی:

ئەوە هەر سەری خۆتان نا، سەری ئێمە و قوتابخانەکەش دەخۆن..

کەسێ هەیە، لە هەمی باس و سەرەباسێ هەیە، لە تەکمە و قسەی هەیە، بەلاشاوە، منداڵی بۆ وی چیە و چی ناوە! دیارە لە رادیۆی (ئێرە...)ش هەر دەبێ دەنگی هەبێ، کێ دەزانێ ئَەو کەسە کێیە؟! دەزانم لە هەر خۆنەرێکی کێشان بپرسی ئەو کەسە کێیە؟ وەڵامی پێیە: کەویار، کەویار..

جگە لە کەویار کێیە! فازیل رەحانەش لەبیرناکەم، لە هەموو سەرە کێشانێ راوەستایە و دەنگی هەیە، هەر دەبێ

شتێ لە کەویار و رادیۆ و رەحانە بگێڕمەوە، دوایوەی رادیۆ لە ناو غژەغژو غەغێ لە پێ سلاوی دەدایەوە کەتایی بە بڵدەنگیی ماڵ دەهێنا، هەر یەکەو شتێکی دەگێت و قسەیەکی ناو رادیۆکەی دەگوتەوە، من یەکسەر لێ دەرێ، زەر جار کەویار و رەحانە لە پێشە من لە کێشان راوەستابوون و چاوەڕێی منیان دەکرد، خۆبوونەوەی دوای رادیۆ بە (ئەی رەقیب) دەستپێدەکرد، بە (ئێرە دەنگی...) دەگەیشت و (نابەزین

و نابەزین و)یشی تێدەکەوت، لەبیرمە شەوێك پێنج شەش منداڵ، لە بن نمەی باران لە بەر تیشکی گڵپە کزەکەی سەر دەرگای ماڵی نەنەخان (شەهیدان)مان دەگوتەوە، لەپێ سێ چوار چەکدار پەیدابوون، کەویار یەکسەر (ئەی شەهیدان)ی گێی بێ (هەیاران و مەیاران ، یاخوا داکاتە باران) ئێمەش لەگەڵی گوتمانەوە، چەکدارێکیان گوتی:
مەترسن، شەهیدان بێنەوە، عەرد تێر بارانە..
ئێمە دامانە بێدەنگی و چەکدارەکانیش تیژ گەیشتنە کێانە تەسکەکەی نێوان حەسارە گەورەکەو ماڵی پیرخدر، ئەو چەکدارانە چ بوون؟ یاسینی پیر خدر پێیوابوو جاشن، بەڵام فازیل ڕەحانە سووربوو لەوەی پێشمەرگەن و دەنگەکەشی ناسیەوە، سوێندیخوارد: ئەوە گردە بوو، بە بەژن و دەنگ دەیناسمەوە
من ئەو گردەیەم دیتبوو، لە بەژن هەر نیو بەژنی ژنێکی کەڵەگەتی هەبوو، دەنگیشیم بیستبوو، دەنگێکی گەورەی پێ لە دەنگدانەوە و دەتگوت لە زاری ئەشکەفتەوە دێ، بەڵام لەو شەوە ڕەنگە لە ترسان بووبێت نە بە بەژن نە بە دەنگ نەمناسیەوە، دواتر ماڵی ئەو گردەیە هاتە کێانی ماڵی شووشە، ئەگەر (کێان کێان..) کێانیدی لێبێوە، سەربردەیەك لە کێانی شووشە و شووشە دەگێمەوە..
ئێ، دوای گەڵانەوە و دیتنەوەی گردە، دەنگ و شەوەکەمان لەبیرمابوو، زۆر مەراقمان بوو، بزانین ئەو بووە یان نا، بەڵام شەرم زاری بەستبووین، زمانی پرسیارمان نەدەگەڵا، کەویار گوتی:
لێ منی لێگەێن، پێدەکەوم
چووبوو بە کۆەکەی گردەی گوتبوو، کە پرسیار لە بابی بکات و وەڵامەکە بێنێتەوە، وەڵام لە زاری گردەوە بەو شێوەیە هاتەوە:
من لەو ساڵەی شەش دوو سێ جار هاتمەوە ناو شار، ڕەم بە کێانەکانی بەلاشاوەش کەوتووە، بەڵام (شەهیدان و (هەیاران و مەیاران) و ئەو منداڵانەم لەبیرنیە..
دوای ئەو وەڵامە، ڕەحانە گوتی:
لەبیریبێ و لەبیرینەبێ دەنگەکە دەنگی وی بوو..
کەویار گوتی:
دەنگ هەیە بە دەنگ دەچێ..
بەڵام وا بزانم دەنگی گردە لە چ دەنگان نەچوو..

دەوڵەتی مافیا – کرس هێجز … وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: گەران عەبدوڵا

ئەو دەسەڵاتەی لە لایەن گروپێکی شەقاوەوە دەستی بەسەردا بگیرێ، دەبێتە دەوڵەتێکی مافیا. لە ساڵانی ١٩٢٠ودا هەریەک لە ئەنادێد ریگن و بۆ کلنتن باسیان لە جێبەجێکردنی بڕیارەکان دەکرد بە قازانجی هەموان. ساڵانی دوای ئەوانیش جۆرج دەبلیو بۆش و باراک ئۆباما وایان پیشان دەداین کە بارودۆخەکە باشتر دەبێت، بەڵام لە ڕاستیدا خراپتر بووە. ساڵانی دوناڵد ترامپیش ساڵانی ڕاووەوت و مشۆخۆری و موئامەرەو گەندەڵی دەبێت .

دەوڵەمەندەکان هەرگیز تێر نابن، چەندیان دەستبکەوێت ئەوەندەی تر زیاتریان دەوێت، ئەوە نەخۆشییە. کرێی بەڵوبارە کانی دەستەی کارگێڕی ئەوەی داوای دەکەن و دەستیان دەکەوێت دوو سەد جار زیاترە لەو کرێیەی کرێکارەکان دەستیان دەکەوێت. کاتێک ئەو بەڵوبارە جێبەجێکارانە کاری تێزویر دەکەن لە ئاستێکی فراوانـدا لە ڕسیدانەی کە بەهاکەی سەدان هەزار دۆلار لەگەڵ کریارەکانی ویـز فارگۆدا لەحساباتێک کە هەرگیز نەکراوەتەوە، کەچی بە قازانجێکی زۆرەوە بە سزا لێدەردەچن.

جۆن ستامف بەڵوبارەی گشتی واڵس فارگۆ کاتێک کارەکەی جێ هێشت بە پاکجێکی ساڵانەی پازدە ملیۆن دۆلاریەوە. ئیچارد فاڵد نیو بلیۆن دۆلاری وەرگرت لەوکاتەی لەهمان براڕرس ئیفلاسی کردبوو.
لیستی ساماندارە گەورەکان، بە تـرامپیشەوە سـەر سـورهێنـرانە سوودمەند بوون لەو سیستەمی مالیە پڕ لە فێڵ و تەڵەکەیە کە هیچ کۆتایی نییە. ئەو یەک لە سەدای کەمەگەیە پارە دروست دەکات لە ڕێگەی لابی و سیاسیەکانەوە فشار دەخەنە سەر نووسینی یاسا و بڕیارەکان لە خزمەتی خۆیاندا بە مانەپڵکردنی بازار و بە ئارزووی خۆیان نرخی کاڵاکان و بوارەکانی خزمەتگوزاری دەبەنە سەر. یان قەرز دەدەنە نەوەدو نۆ لە سەداکەی کەمەگە بە ڕێژەیەکی بەرز لە قازانج. یان لە ڕێگەی کۆنترۆڵکردنیانەوە بە حکومەت و دادگا، کارگێکانیان دەگوازنەوە بە مەکسیک و چین، کە لایەنی کەمی کرێ بیست و دوو سەنتە لە کاتژمێرێکدا، لەم لاشەوە کرێکارانی ئەمریکا لە نداریدا بە جەدەن. نیو لیبراڵیزم کە لایەن

دەوڵەتەوە پشتیوانی لێدەکرێت، ئەرکستڕایەکی نیشتمانین لە قەبڕیندا.

ئەم خەرمانی نایەکسانییە لە لایەن هەردوو پارتە دەسەڵاتدارەکەوە دڕووست بووە. هەموو ئەو پڕیام و میکانیزمە دیموکراتییەی کە خزمەتی بە کرێکاران دەکرد داڕزاند و وێرانیان کرد. سیاسەت هەر لە ریگن هەوە ئەوە بووە کە بەخشندانە دەنگدەرە ساویلکەکانیان بە خشیوە بە قەسابخانەی کۆمپانیەکان، ئەو کۆمپانیانەی کە مافیایی کۆپیتالیزم دڕووست دەکەن. ئەم مافیایی سەرمایەدارییە وەک ئەوەی ئابوریناسان کارل پۆلانی و جۆزیف ستێگلتز هۆشداریان دا کە ئەمە دەبێتە هۆی لە دایک بوونی سیستەمێکی سیاسی مافیایی.

ئادم سمث نووسیتی "زەرجار دەوڵەت لە وکاتانەی لە لەواری داکۆتنی ئابوریدایە قازانجی زیاتر دەبێت، وە ئەم قازانجەش زیاتر لەوەی دانی قەرزەوە دەبێت." پۆلێک لە قەرزدەر، وەک بەرێوەبەرانی بانقەکان و کۆمپانیا دارایەکان و تایبەتیەکان، پارێیەکی زەر لە خەڵکی دەکەنەوە نەک لە وەی وەبەرهێنانەوە، بەڵکو لە وەی کۆنترۆڵکردنی قەرزی ئابوریەوە. بە وەدەستهێنانی قازانجی زیاتر پەنا دەبەنە بەر بەهای سەر قەرز، کرێدیت کارتەکانی کۆمپانییەکان و شۆکانی تری بەهای قەرز زیاتر و زیاتر دەکەن، یان لە وەی قەرخکردنەوە خەڵکی زیاتر دەگوشن. کۆمپانیای دەرمانسازی میلان نرخی دەرمانێک کە بە حەساسیە بە کار دێت لە 57$ وە لەساڵی 2007 وە بە 500$ زیاد کرد.

ئەم شۆە کارانە وەکو گەمەی گۆشەی ئابوری پیشان دەدرێن، وەکو ئاماری وێژەی بێکاری، یان نرخ و وێژەی بەرخەری. هەموو ئەمانە بە پەردەپۆشکردنی ناوەڕۆکی گەمەکانیان بەکاردێنن.

کاتێک گۆدمان ساکس سەری هەنایە دەرەوە وتی " کرێکارانی گۆدمان ساکس زەرترین بەرهەمیان هەبووە لە جیهاندا." ئابوری ناس مایکل هادسن پێی وتم " ئیتر بێیە بەو پێیەی هەن، بەو پێیەش پارێیان داوە. تێگەیشتن بە وەبەرهێنان لە ئەمریکا داهات دابەشدبەت بەسەر کارداە. کەواتە ئەگەر تە "گۆدمان ساکس" بیت و بیست ملیۆن دۆلار لەگەڵ بەخشیشدا وەکو کرێ بدەیت بەخت، ئەمەش ئاوا ئەژمار بکەیت کەوا بیست ملیۆن دۆلار خراوەتە سەر کەی وەبەرهێنانی ناوخۆیی، ئەمەشیان بە کارێکی باش بناسێنی!.

"ئەمە ئاسنی سارد دەکوتینەوە" ئەمە قسەی مایکل هدسن بوو نووسەری

کتێبی " بکوژی خانەخوێ: چۆن دارایی مشتەر و کێبڵە بوونی قەرز ئابووری جیهان دەشێوێنێ." ئیمە لەرە لۆگۆ بیرکردنەوەیەکی داخراودا قسەدەکەین. ئاخۆ پێشهاتەکە هەر ئەوەندەیە کەوا گۆڕدمان ساکس، وڵ ستریت و کۆمپانیا دەندەکانی دەرمان سازی خەریکی وەبەرهێنانن یان چەوساندنەوەی خەڵک. هەر بۆیە وشەی مشتەریم وەک ناونیشانی کتێبەکەم هەڵبژاردووە. خەڵک وا بیر دەکەنەوە کە مشتەر هەر بە ئاسانی پارەی دەستدەکەوێت، خوێنی خەڵک دەمژێ یان پارە لە ئابووری دەردەهێنێت، بەڵام لێرەدا زۆر لەوە ئاڵۆزترە. مشتەر هەروا بە ئاسانی نایەت و شتێک ببات. لە پێش هەموشتێکدا پێویستی بە بەهێشکردنی خانەخوێ هەیە، بەشێوەیەک خانە خوێ هەست بەو مشتەریە نەکات، هەروەها بە ڕێگایەکی تریش کۆنترۆڵی مێشکی خانە خوێ دەکات. ئەم وا دەکات کە خانە خوێ وا هەست بکات مشتەرێکە بەشێکە لە گیانی خۆی، لە ڕاستیدا ئەم وا دەکات کە بپارێزرێت. وڵ ستریت لەسەر ئەو بنەمایە کاری کرد و وا خۆی نیشاندا کە بەشێکە لە ئابووری. نەک وەک ئەوەی خۆی پێوە بئاڵێنێ یان لەدەرەوەی بێت، لە ڕاستیدا یارمەتیدەر بوو بە گۆشەی ئەو لاشەیە، وە بەرپرسە لە زەربەی گۆشکردنەکان، بەڵام مشتەرێکە دەستی بەسەر گۆشکردنەکەدا گرتووە.

هادسن وتی " ئەنجام ئاوێزووبوونەوەی ئابووری کلاسیکە، وە تیۆرییەکانی ئادەم سمث لینگۆ قوچێ. دەڵێن ئابووری کلاسیک ئابووریەکی چالاک نییە بە مشتەری لە ڕاستیدا ئەو ئابووری ڕاستەقینەیە. ئەو مشتەریانەی کار و پیشەسازی کەدەنە سەر ڕێ و مشتەر خوازیارێتی، هەمیشە خۆی بەرهەم دەنێتەوە، ئەمە هەرگیز یارمەتیدەری خانە خوێ نییە، ئەمەیە کار و سەرمایە."

ئێیتی دامەزراو حەزیان بە ترامپ نییە چونکە دەبەنگە، بە ڕەز و قسە ڕەقە. ئەو بەشێک نییە لەو کۆمەڵەی کە وەک دەوڵەمەندێک کاریان لەسەر دەکرێت و ئامادە دەکرێن لە لایڤن (Ivy League universities) و قوتابخانە بازرگانییەکانەوە. ئەو هەرگیز نێتوانی وەک مامۆستایەک بەشوێیەکی ڕەوان و بە هەشمەندییەوە بە زمانی چینەکەی وتار بدات.

ترامپ و دەستە نیوە زیرەکەکەی، تاوانباران، ڕەگەزپەرستەکان و لادەرەکان ڕەڵی خۆی سنەپس دەبینن لە ڕەمانی وێیم فۆکنەر و "هامڵێت"، " شارچێکە"، " کەشک". سنەپسەکان لە ئەنجامی بەشایی دەستاتدا لە باشوورەوە سەریان هەڵدا و لە لایڤن ئلیتەکەی ئوروستوکراتە وە کۆنترۆکرا. فیم سنەپس و کەسوکارەکەی لۆگۆ

تاوانبار و منابباز، پیاوانی دووژن، ئەو عەقڵە نەخشانەی لەگەڵ ئاژەڵە جووت دەبن، ئەوانەی کاریان سووتاندنی بە ئەنقەستە و یان ئەو خزمەی کە تکتی فلیمە ووتەکان دەفرۆشن. ئێستا زۆرێک لەم گۆڤەندانە بەرزبوونەتەوە بە بەرزترین ئاستی دەسەڵاتی حکومەتی فیدرالی. ئەمانە کاپیتالیزمی سەردەم پێک دەهێنن، ئەوەی فەیلەسوفێکی ئاگاداری کردینەوە لێی.

"خەنجەر ئارڤینگ هاو ئاوای نووسی لەسەر سنەپسەکان " ئاماژەی باوی پاپشتیکەری نامەراقەتی بە وردی ڕەگری لە پشت دانانی پەویستییە جیاوازەکان لە ساتە مەژوویەکیدا." لەوانەیە باشترین شتێک کە بوترێت ئەوەیە چ شتێک پاشان دێت: ئەو مەخلوقاتەی کە لەناو وێرانەدا سەرهەڵدەدەن، لەگەڵ ئەو قوڵەی هەشتا بەسەر لەویانەوەیە.

" لەگەڵ با جیهان داکەوە، لە باشوورەوە یان لە ڕۆسیاوە، ئەو کاتە ئاواتە گەورەکان لەخواروەی کەمەگەوە سەردەردەنن. پیاو کاتێک قسە لە ڕەوشت دەکات نابێت ئەوەند بە ماناو ئاڕەزبێت.
کوانی پاڵەوان بازەکان یان خزمەتکارەکان لەهەر لایەک بیانووت لادەدەن و لە ڕێی هێزەوە ئازادنە دەستی بەسەردا دەگرن." هەروەها نووسیتی " دەبن بە بەڵەوبەری بانکێکی ناوخەیی یان سەرکی پارتێکی ناوچەیی و لە کەنگرەکاندا سنگی خەیان دەردەپەڕنن و شارەزاو ئاگاداری داخوازەکانی خەڵکیش نین، لە ڕاستیشدا پەویستیان پێی نییە. ئەوەی گرنگ بێت بە ئەوان لاسایی کردنەوەی دەنگەکانە."
عەقڵیەتی سەرکی هەبژێردراومان لە سنەپسەکان دەچێ لە فیلمی بەگژنامەیی " شاژنی ڤێرسای" لەم فلیمەدا و لە ڕێی " لەرین گرینفەڵد"ەوە باس لە چاوچنۆکی و چەسی دیقد سیگێ و ژنە گرنگە گەلەکەی دەکات. جاکی کە سی ساڵ منالێتر بوو لە مەردەکەی ، کاریکرد بە بنیاتنانی گەورەترین کۆشکی تایبەت لە ئەمریکادا کە پەوڕەکەی نەوەد هەزار فووت دەبوو لەسەر شەوەی کۆشکی ڤێرسای. سیگێ و ژنەکەی شۆن کۆتوی ترامپن و بە پڕشەوە سپێرتی دەکەن. سیگێ وەکو ترامپ کەسێکی ناڕەشنبیرە. ئەمیش وەکو سەرکی هەبژێردراو پشتیوانیکەری شاجوانانە و تاوانبارکراوە بە کاری دەستدرێژی سێکسی، پارەکانیشی لە ڕێی فۆو فێڵی فرێشتنەوە دەستکەوتوەو توانای دەست ڕاگەیشتنی هەیە بەسەدان ملیۆن دۆلار لە بانکەکان. ئەمیش وەک ترامپ لە ڕێی مایپوچییەوە، یان هەڵەشەی مایپوچییەوە سەروەتەکەی دەپارێزێت. ئەمیش هەر وەک سەرکی داهاتومان هەڵجوێکی شێتانییە.

"هەردوو مەژونووسی ڕەمانی لایقی و پلوتارک سەرچاوەی داوخانی

ئیمپراتۆریەتی ئەمانیان گەیاندوە بە چینی دەست ئەشتوو دژبەگەکان"، وەکو هادسن وتی "هەرچی پارەو پول هەبوو بە شەوی قەرز بەکاریان هێنابو بە کەینی زەوی و زاری زیاتر و دژبەدەرکردنی خەڵکانی تر. ئاکامەکەشی ئەژگارکی ئەش بوو بە ئەما، کە دەکرێت بە ماوەیەکی زۆر درێژ بکەشێت. چاخی تاریکی ئودا ئەوکاتانەی دەوڵەمەندەکان دەست بەسەر هەموو شتێکدا دەگرن."
ئەگەر ئاوڕێک بدەینەوە بە ساڵانی ١٩٣٠ کان لێن تڕۆتسکی دەڵێ " دژکۆوتنی فاشیزم لە ئاکامی لاوازی پارتێ سۆشیالیستەکانەوە بوو"، هەروەها هادسن دەڵێ " ئەگەر پارتێ سۆشیالیستەکان و میدیا ئەلتەرناتیڤیان نەبێت بە دژبەگایەتی نوێ، ئەوا دەگەڕێنەوە دووای بە دژبەگایەتی، بەڵام لە جیاتی ئەوەی هێزی سەربازی دەست بەسەر زەوی و زارەکاندا بگرێت وەک داگیرکارێکانی نەرماند. تە لە ئەی قەرزەوە دەستی بەسەردا بگرێ. قەرز بێتە شێوەیەکی نوێی شەکردن.

ئەتوانی دەست بەسەر خاک و کەمپانیاکاندا بگریت لە ئەی بردنەوەیان. وەک ستریت یەکەک لە ئامرازەکانی داگیرکاری و سەینەوە. تە ئەمڕۆ لە ئەی قەرزەوە ئەتوانی داگیرکاری بکەیت، دژبەگایەتیش لە ئەی سەربازییەوە ئەنجامی دەدا."
پاش ئەمانە چی دێت، مژوو دەریخستووە کە باش نابێت. ئلیتێکی دەڵێقی داشڕاو لە ئەوشت کە پاپشتیدەکرێن لە لایەن یاسا و دام و دەزگاکانی ئاسایشی دەوڵەتەوە هەروەکو دەسەاتی ئەسینا لە سەدەی شەشی پێش زایندا لەئەی دزی و ئاوەوتکردنەوە بەسەرپەرشتی دەوڵەت هاونیشتمانیانیان توشی ئیفلاسی کرد لە ئەی شەڕ و دەستپەوگرتن و کاری سوغرەوە لە بری قەرز. باری گوزەرانی کرێکارانیان تا ئاستی کێلە و کێلەی زەوی هێناوەتە خوارەوە. نەرمترین بەرهەستیکەر بە دوژمن دەکرێت و لە ناوی دەبەن.
ئەم سنەپسە ئەمریکیانە وەکو ئێیتێک هیچ پابەندبونکیان نییە چ ئووبەدەرەوە یان ناوەوە. ئەمانە کەوین.
یان دەبێت لایان بەرین لە دەسەات، یان دەچینە دەخکی ئەشترەوە.

سەرچاوە:
http://www.truthdig.com/report/item/the_mafia_state_20161204

کوردبوون لەمەنگۆنەی حەتمیەتی مێژوویی و تێزگەی جوگرافییدا … نەوزاد جەمال

کوردبوون سەختە، ئەگەر هەندەکجاریش ئەستەم دەرنەکەوێت. ئەمە فاکتەکە رەژانە بەئەزموونکردن درکی پێدەکەین. هەبەت، نالەم کوردبوون لەخەیدا شکستێکی بوونەکییە(وجودی)، بەڵکو فاکتەرە شکستهێنەرەکان تەنگژەکەیە. پرسیارە بنەڕەتیەکە ئەمەیە: ئاخە ئەم سەختییە دەرهاویشتەی حەتمیەتی (ناچاری)مێژوویییە یا جوگرافیایە؟ جوگرافیا چارەنوسی ئەمەی دەستنیشانکردووە یا مێژوو؟ پرسیارێکی بونیادی، بەڵام گشتی.

هەبەت، لەڕەدا ئامانجم وەڵامدانەوەیەکی پاکێجی و ڕەچەتەئاسا نییە، بەئەندازەی وروژاندنی پرسیارەکە. هەندەکجار پێویستدەکات، تۆزێ ئەکادیمیست، روناکبیرو نوسەران پرسیاری گەورەو گرانی لەوجۆرە تاوتوێکەن. چونکە، ئاسەی بیرکردنەوەو خەناسی بەوجۆرە پرسیارانە فراوانتردەبێت. بەجۆرێکیش ڕوونکردنەوەیەکیشە کە چەن و بەچی گەلی کوردو چارەنوسی کوردستان لەم وەستگەیەدایە.

ئەمە دەرگیری ئەو راستیەشین کە بە ڕەفتاری بیرکردنەوە، هەسوکەوتی سیاسی و زمانی و ئابوریمان بەجۆرێکە کە لەبەرژەوەندی خەماندانییە. ئایا؛ ئەم ڕەفتارانە جوگرافیا(ژینگە)کردە یا مێژوو بۆی بەوینەتەوە؟ بەسادەیی، بەچی کوردوکوردستان بەم دەردە درێژخایەنە گەیشتووە؟ ئەم پرسیارانە، لەخەیدا وەڵامدەرەوەی پگەی ئەمەشە لەسەر نەخشەی سیاسی و ئابوری و هەزو زانست و شارستانیەت و فەلسەفەو هونەر. ئیتر، کوردستان وەک بکەرێکی سیاسی و ئابوری و کولتوری، پێدراوێکی سروشتی و دیاردەیەک نییە کە لەخۆابێتەدی.

لەکاتێکدا، وەک زەربەی گەلانی خەرهەمات، زەرجار کەموکورتیەکانی خەمان دەبینەوە سەر جوگرافیا یا مێژوو. یا دەیخەینە ئەستەی زلهێزەکان و پیلانگێری نەوداوەتی. ئەی ئەوەی لەچوارچێوەی ماکەکەی خەماندا ڕووداوات، دەستی کەی تێدایەو کە لەی بەرپرسیارە؟ کەواتە، گەانەوەی داستانی ‘بوونی ئەمە’ لەکوێوە لەچیەوە شکستدەخوات؟ یەکێک لەتێزگرنگەکان سەبارەت بەشکست و سەرکەوتنی گەلان، زەمینەسازی جەنگ و ململانێکان، هی نوسەری ناسراو ‘ڕۆبەرت کاپلان’ە

کە لەکتێبی ‘تێڕوانینی جوگرافیا’دا باسیکردووە. ئەو پێیوایە لێکۆڵینەوەی پەیوەندیدار جوگرافیەکانەوە، نەک هەر دەتوانین هەکاری جەنگوشتوشڕەکانی میژوو ڕاڤەکەین، بەڵکو پێشبینی سەرهەڵدانی جەنگەکانی داهاتوش بکەین.

بگومان، بۆگانەویستە کە کارلێکی ڕاستەوخۆ لەنێوان ژینگەو مرۆڤدایە. مرۆڤ کارکردی جوگرافیاو مێژووشە. بۆیە، نکوڵی لەوەناکریت کە جوگرافیاو ژینگە کاریگەربووە لەسەر شێوازی بڕەهەم و ئابوریمان. شکستی ‘ئیکتیفای زاتی’ ئەمە لەسەردەمانێکداو لەبەرەیشتنی ئابووری (لای مەسعود محەمەد)، هەکارگەلێکی داگیرکردن بووە. ئیدی، جوگرافیا قەدەرێکە کە ئەمەی ڕادەستی ژینگەکەمان کردووە. ئەمەش، لەشێوازی تێلارسازیدا ، لەپێشینی جلوبەرگەوە تا ڕژێمی سیاسیش ڕەنگیداوەتەوە.

سیستەمی سیاسی کراوە، لەژینگەی داخراودا نایەتەدی. جگەلەوەی ستەمکاری ودیکتاتۆریەتیش لەو وڵاتانەی سەرچاوەی سەروشتیان زەبەندەیە، دیاردەیەکی بەرچاوە. بەڕای من، کورد زیاتر بوونێکی جوگرافی هەیە تا مێژوویی. سەردەمانێکی زەر، کوردگەل کەتوبەندی ژینگەو جوگرافیاکەیەتی. بۆیە، ئاگەر بپرسین: تاچەند هەلومەرجی جوگرافی لەمپەرێکە لەسەر چارەنوسی گەلی کورد، خاپ ناکەین. هاوکات، گۆڕیی و هەستیاری پرسی کورد لەئاستی ناوچەیی و نەودەوڵیەتیش، بەدیوێکدا بێندە بەدیمەگرافیاوە. زۆری ڕێژەی دانیشتوانەکەی، قەبەیی پرسەکەی دەستنیشاندەکات. جگەلەوەی، زیادبوونی دانیشتوان، بەجۆرێک میکانیزمی قەرەبووکردنەوەی ئەو قەکەوتنە بووە کە بەهەکاری پەتاو نەخۆشی و جەنگەوە لێیکەوتووە.

بەستنەوەی فاکتەرجوگرافیەکان بەسیاسەت و شارستانیەتەوە، لەو سەنگەیەوە: ئایا بە سەرهەڵدانی شارستانیەتێک، ژینگەیەکی پڕفەکت مەرجە یا لەبار پێویستە؟ چیدەبوو ئاگەر ‘نالی’ و ‘حاجی قادر’و ‘پیرەمەرد’و مەولانا ڕوناکبیرانیتر لەباتی مانەویان لەئستامبول، بەیشتنایەتە پاریس یا پایتەختێکیتری ئەورپا؟ ئاگەر، مەولاناخالید لەسلەمانیدا بمایەتەوە، هەمان مەولانا دەبوو؟ ئاگەر، شارەفخانی بەدلیسی کوری جوتیارێک بایە، دەبووە مێژوونوس؟ ئەی ئەو هەموو مەلاو خوێندەوارانیتر کە پەرتەوازەی ناوەو دەرەوەی کوردستان بوون، بۆچی دەگەیشتن؟ ڕەنگە، زەربەیان کە زیرەکتربووبن لەناوەدیارەکانی دونیای ئەدەب و عیرفان، کۆچی، خێری ناوبانگیان هەنەهات؟

ڕەنگە، بیرمەندی فەرەنسی ‘فەردیناند بڕودێل’ (1902–1985)لەڕەدا بەتەنگمانەوەبێت. نهەنی ئەو پێوەندی دیالیکتیی کات/مێژووە بەجوگرافیایەوە. بەڵای ئەو، مرۆڤ ملکەچی جوگرافیایەو مێژوو بەتەنها دەستنیشانی چارەنوسی گەلان ناکات. زەرجار مرۆڤکان بەهۆی جوگرافیاوە لەگەڵینی ئاراستەی مێژووکەیان دەستەوسان دەبن. کەواتە، هەستەوەنەری جووڵەی مێژوو جوگرافیایە، نەک بەتەنها مرۆڤ/کات. خاڵی جیاکەرەوەی ‘بڕودێل’ لەمێژوونوسەکانیتر، دەزینەوەی سەرداوەکانی فاکتەرجوگرافیەکانە لەپرسەی مێژووییدا. گرەدانەوەی مێژوو بەفاکتەر جوگرافیاکانەوە، زەر رووبکردنەوەمان پەدەدات. ئەگەر، سەردەم/کات نەخرێتە چوەی جوگرافیاوە، دەبێتە بابەتێکی پەتی. مێژوو هەر مرۆڤ ناگرێتەوە، بەڵکو کەی سروشت و ژینگەش لەمێژووی مرۆڤایەتیدا ڕۆدەگێت. کەواتە، تەنها بکەرە تاکەکەسی و خودی روداوەکان کاریگەر نیین، بەڵکو چیا، دەڤ، روبار، پەدەشت و ژینگە بەگشتی. لەڕەوە، بەجۆرێک حەتمیەتی مێژووییی بەتە حەتمیەتی جوگرافی.

باشە، مێژوو مرۆڤ دروستدەکات یا بەپێچەوانەوە؟ نیوەی راستیەکە ئەوەیە مرۆڤ مێژووسازە. بەڵام، جوگرافیا تاکەی تەری شارستانیەتسازییە. شوێنگەی جوگرافی، هەناوی شارستانیەتە. لەبەرئەوەی، شارستانیەت بەتەیەکی داخراونییە، بەڵکو سروشتەکی دینامیکیی هەیەو لەسەر یەک هەڵی تەریبی پەرسەندن گەشەناکات. دیالیکیتی شارستانیەت، کاروانەکە کە دووفرسەخ دەواتەپێش، فرسەخێکیش پاشکشەدەکات! ئیدی، جوگرافیا ئامرازەکە کە پرسەی گەشەوپەرسەندنی مێژوویی خاودەکاتەوە. چونکە، هەموو شارستانیەتێتک لەسەر پێوندییەکی تەکچەڕاوی کات و شوێن بروودەسەنێت. لەبەرئەوە، ڕەهی دەریاو زەریاکان، کاریگەرە لە پشکەوتنی کشتیوانی و سەرهەڵدانی ئەنگیزەی کەلەنیالیزمدا. ژینی شارنشینی، پێویستی بە رووبەرە نەزم و پەدەشتکانە، نەک دەڤ و چیاکان.
دیارە، وەکچەن چیاکان ئامەزی بزاڤی چەکداری کورد بوون، هاوکات لەمپەری شارستانیەت و ژینی شارنیشینیش بوون. پێویستە ئەوەش بووترێت؛ ئەگەر کورد لەکەتبەندی جوگرافیاو مێژووداببوبیت. ئەسە بەسایەی تەکنەلەجیای پێوندیو زانیاریەوە، ئاودیوی سنورکان و ڕەگرە باوکان بووە. بەیە، ناکرێت بیرو ژیری ئەمە بە هەتا هەتایە خەی قەتیسی کەتوبەندی جوگرافیا یا مێژوو بکات. بەگومان، فاکتەر جوگرافی و مێژوویەکان، ڕەهیان لەرووبکردنەوە هەکارە خەکردو دەوروبارکردەکاندا هەیە. بەڵام، کە ئەوانە دەکاتە چارەنووس و

ئایندەی ئەم، ئەگەر کارلێکی زاتی ژیری و ئامادەیی سایکۆلۆجی خەمان نەبێت؟

چاوپێکەوتنی کۆمێتیقی لەگەڵ گۆران عەبدوڵا سەبارەت بە بارودۆخە ڕۆشنبیری لە کوردستان – بەشی یەکەم و دووەم

وتو وێژی سەلام قادری لە گەڵ گۆران عەبدوڵا سەبارەت بە بارودۆخی ڕووناکبیریی (بە شی یەکەم(

وتو وێژی سەلام قادری لە گەڵ گۆران عەبدوڵا سەبارەت بە بارودۆخی ڕووناکبیریی (بە شی دووهە م و کوتایی

پیاوی سپی بە ڕێژی ڕەش … فەیسەل محەمەد

لەپاش پەیامەکەی بارزانی، کە داوای کردبوو کەسێك بە شوێنەکەی دیاریی بکەن، تا هەڵبژاردن دەکرێتەوە، لەناوەندی سیاسی و میدیایی دا، ناوی چەند کەسایەتییەکی سیاسی و ناسراوی کوردستان بە (پێستی سەرکی هەرێم) کەوتە بەرباس، یەکێك لەو ناوانە، کاك (جەلالی سام ئاغا)یە، کە کەسایەتییەکی ناسراو و نیشتمانی و پسپۆرێکی دیاری بواری دارایی و ئابوورییە ڕو دوا پێستیشی لەحکومەتدا، بەرلە خانەنشینبونی (سەرکی دیوانی چاودێری دارایی) سلێمانی بووە، ئەو

وەك كەسێكى بێلایەن و خاوەن ئەزمونى دەیان ساڵە لە پێستى ئیدارىى و حكومى، توانیویەتى لە ماوەى كاردنیدا، متمانەیەك لەنێوان خێىى و خەڵكدا دروستبكات و سەربەرزانە و بێ منەتانە ماوەى كاركردن و بەرپرسیارێتى وەك سەرۆكى چاودێرى دارایى تەواوبكات و لە دواجاردا دەستلەكاركێشانەوەى لەو كارە ڕابگەیەنێت..پاش ئەمەش چەندینجار لەلایەن (مەسعود بارزانى و جەلال تاڵەبانى و نەوشیروان مستەفا و نێچیرڤان بارزانى) و چەندان سەركردە و بەرپرسى دیكەوە، داواى لێكراوە كە بگەڕێتەوە سەر وەزیفە ڕو پێستك وەربگرێت و هاوكاریانبێت لەحكومەت، بەڵام ئەو ڕەتیكردوەتەوە، ئەوەى گرنگە بوترێت: ئەوەیەكە هەروەك چۆن لە ڕابردودا دەستلەكاركێشانەوەكەى لە دیوانى چاودێرى دارایى، شۆكێك بوو بەشێك لەخەڵكى نیگەرانكرد، (ڕوونكرنەوە)كەى (١٠ كانونى دووەمى ٢٠١٧)و چەند ڕۆژى پێشوشى بە پەسەندنەكردنى ئەو پێشنیارەى بێ پێستى سەرۆكى هەرێم، دیسانەوە بەشێكى باش لە گەندەڵكاران دڵخۆش دەكات و خەڵكانى خەمخۆر و دڵسۆزیش نیگەران، چونكە بەدرۆژایى مۆژوو دوورکەوتنەوەى خەڵكە دڵسۆزو خەمخۆرەكە، هەمیشە زەمینەیەك بووە بۆ هاتنە پێشەوەى مرۆڤە مشەخۆرو گەندەڵكارەكان، بۆیە بەبۆواى من خەڵكانى وەك جەلالى سام ئاغا و هاوشێوەكانى، نابێ بدەنگ و دورەپەرێز و تەماشاكەربن، بەڵكو دەبێت، بەشدارو خاوەن بۆیارو بوترو كاریگەربن، چونكە كاك جەلال بەئەزموون سەلماندویەتى كە تاچەند ئەمین و بەخشندەیە، ئەو لەماوەى (٩) ساڵ كاركردنى وەك (سەرۆكى دیوانى چاودێرى دارایى) سڵمانى، توانیویەتى ناو و دەسیسەى (٨٦) كەس ڕادەستى داواكارى گشتى هەرێمو (٢٧٢٥) ڕاپۆرتیشى ڕادەستى لایەنە پەیوەندیدارەكان بكات، كە (سەدان هەزار) دۆلارى دزراو هەزاران پارچە زەوى و موڵك و ماڵى گشتى تاڵانكراویان لەخۆگرتبو، ئەمە جگەلەوەى (خانوەكەى سەرچنار)ى كە لەكاتى خۆیدا بە (٧٠٠) هەزار دۆلار خەمڵێنراوە، لە (٢٠٠٢)وە، بەخشیویەتى بە (وەزارەتى تەندروستى) تا دواى خۆى بكرێتە بنكەیەكى تەندروستى بۆ خزمەتى هاوڵاتیان و ئاخر موڵك و ماڵیشى، كە پارچە زەوییەك بوو لە سڵمانى، فرۆشتوە و پارەكەى خستوەتە بانكەوە بەناوى (دەزگاى چاودێرى دارایى)یەوە، تا ساڵانە سودەكەى وەك ڕزلێنان پێشكەشى فەرمانبەرانى سەركەوتوى دیوان و خانمە سەلاحەكانى ئەو دەزگایە بكرێت، پێش خانەنشینبونیشى بەپلەى وەزیر، پێشنیارى بۆ (د. بەرهەم ساڵح سەرۆكى ئەنجوومەنى وەزیران) كردوە، كە مووچەى مانگانەى خانەنشینییەكەى ببەخشرێتە (دەزگاى شەهیدانو كەمئەندامان)، لەكاتێكیشدا كە بریكارى وەزارەتى ئابورى و دارایى و پاشانیش سەرۆكى دیوانى چاودێریش بووە، بەنوسراوى فەرمى داواى لە (ئەنجوومەنى وەزیران) كردووە، كە مووچەى

مانگانەکەی کەمبکرێتەوە لەبەر دۆخی ئابووری ئەوکاتی کوردستان، ئەم پیاوە نەك هەر لەشار بەکو لەشاخیش، هەگری هەمان ئەخلاقیات و دەسپاکی و دڵسۆزیی بووە، ئەو رۆژگارەك رووبەووی گەندەڵی بووەتەوە، کە گەندەڵی نە ناو و بووە و نە باو، لە ساڵی (١٩٧٤) وەك پێشمەرگەیەکی شۆڕشی ئەیلول، کاتێك بەرپرسی مالییەی دەزگای ڕاگەیاندنی شۆرش بووە، لەشاخیش بەلێستێکەوە بەدوای ناوی ئەو پێشمەرگانەدا گەڕاوە، کە لەشار فەرمانبەری حکومی نەبوون و لەشاخ خۆیان وەك فەرمانبەری شار ناونوس کردوە، تا بڕێك مووچەی زیاد لەوەی خۆیان وەربگرن.

خاڵێکی دیکەی بەهێزی ئەم کەسایەتییە و هەکارێکی دیکەی پێویستبوونی ئەم پیاوەسپی یە، بۆ ئەم ڕاژە هەشە، ئەوەیە کە: موڵکی هیچ حیزب و لایەنێکی سیاسی دیاریکراو نییە و کایگەریی هیچ خۆزان و بنەماڵەیەکی لەسەر نییە و دوور لە ڕاحی شارچێتی و ناوچەگەرێتی و تەکەتول و باڵ، وەك کەسێکی سەربەخۆ بەیەك دووریی و مەسافە لەهەزو لایەنەسیاسییەکان وەستاوە.. بۆیە لەسەر ئاستی ناوخۆدا هەموان شاهێدی بۆ دەدەن و داوای لێدەکەن و لەمسەری ڕاستەوە بۆ ئەوسەری چەپ، دڵست و دوژمن و یارو نەیار، لەسەری کەك و تەبان..ئەوەتا کاتێک کە جەلالی سام ئاغا، لە ڕۆژی جیهانی بەرەنگاربونەوەی گەندەڵی، لەلایەن (ڕێکخراوی گەشەپێدانی ئابووری-کیدێ) خەڵاتی کەسایەتی ساڵی پێدەبەخشرێت، کەسەرەت ڕەسوڵ لەپەیامێکدا بەوبۆنەیەوە دەڵێت: ئەو ماوەیەی لەگەڵ کاك جەلالی سام ئاغا کارمکرد، بەڕاستی نمونەی سەرکێکی دەستپاك و جوامێرە و ئەوماوەیەی کە لە وەزارەتی دارایی و ئابووریی بوو، خزمەتێکی زۆری کرد و بەهیچ شێوەیەك قبوڵی نەکردوە، کارێکی بۆ قانونی ئەنجام بدرێت.

هەرلەم بۆنەیەدا، د.بەرهەم ساڵحیش، دەڵێت: من وەك سەرکی حکومەت سودمەند بووم لە ڕاوێژو بیروبۆچون و ڕاپەرتەکانی کاك جەلالی سام ئاغا، لەبواری دارایی و بەڕێوەبردن و دەستگرتن بە سەرچاوەکانی داهاتەوە، ڕگری لە زیادەڕۆیی و خەرجی حکومی و بەفیڕدانی داهاتی گشتی، لەسەرجەم وەزارەت و دامودەزگا فەرمیەکان، نیشانەی خەمخۆری و بەدەنگەوەهاتنی کاك جەلالی سام ئاغا بوون بۆ کارەکەی و بەرژەوەندی گشتی میللەتەکەی و چەسپاندنی بنەماکانی دەستپاکی و حکومەتێکی دروست.
عەدنان موفتی، لەهەمان بۆنەدا دەڵێت: من جەلالی سام ئاغام لەنزیکەوە ناسیوە و بەرپرسیاریی هاوبەشمان هەبووە، لە (٣) ساڵی

کارکردنم لەگەڵی، بەڕاشکاوی دەیڵێم: وەك جێگری وەزیری دارایی هاوکاریی زۆری کردووم و سودێکی زۆرم لە ئەزمون و شارەزاییەکانی بینیوە لەبواری بەڕێوەبردن و دارایيدا و جێ پەنجەی بەسەر بەڕێوەبردنی وەزارەتەوە دیاربوو، جەلالی سام ئاغا هەر لەکاری وەزیفیدا کەسێکی خۆنەویست نەبووە، بەڵکو لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی و مرۆڤدۆستیش کەسێکی بەخشندەبووە ،و هەموو موڵك و ماڵەکەی بەخشیوە.

قوباد تاڵەبانیش، لە پەیامێکداو بۆ هەمان بۆنە دەڵێت: وەك جێگری سەرۆکی حکومەتی هەرێم، جێی شانازیمە، کەلەم ڕۆژەدا، وەك وەفایەك بۆ هەوڵ و ماندووبوونی کەسایەتی ناسراو و دڵسۆزی کوردستان و شاری سلێمانی، ڕۆز لە کاك جەلالی سام ئاغا دەنرێت..چونکە کاك جەلال لەتەمەنی پێبەرهەمی خەباتی کوردایەتی و لەتەمەنی پێ کۆششی کاری حکومەتدا، یەکێك بووە لەو پیاوە ئازاو تێکۆشەرانەی کە هەمیشە بەبۆای تەواوە کاری بۆ زیادکرنی شەفافیەت و دژایەتی گەندەڵی و خراپ بەکارهێنانی موڵك و ماڵی میللەت کردوە و لەم پێناوەشدا زۆر ماندووبووە.
هەروەها لەساڵی (٢٠١٣)دا،نۆشیروان مستەفا لە پرسی سەرۆکایەتی هەرێم، چەندینجار پێشنیاری جەلالی سام ئاغای کردووە بۆ ئەو پێستە، لەبەرئەوەی پیاوێکی بڵایەن و بوێرە و لای هەموان قبوڵکراو و دەستپاکە، ئەمە جگەلەوەی پێشوتریش، لەلایەن نەوشیروان مستەفاوە ڕاسپێردرابوو، کە (وەزارەتی دارایی هەرێم) وەربگرێتو لەدوا پەیوەندی تەلەفونیشداو لە مانگی (١٢/٢٠١٦) دا، نوشیروان مستەفا سەبارەت بە پێستی سەرۆکی هەرێم، لەدەرەوەی وڵاتەوە، بەدرێژی قسەی لەگەڵ کردووە.

هەروەها سیاسەتمەداری ناسراو (بەهادین نوری) لەمبارەیەوە وتویەتی: لەدێەوە بەبیستنی ئەم هەواڵە خۆشحاڵ بووم، کە ناوی ئەو کەسایەتییە هاتوە بۆ ئەو پێستەمن بە هەر دە پەنجەکەم ئیمزا بۆ ئەم پیاوە دەکەم بۆ ئەم پێستەو داوادەکەم کە ئەرکێکی لەوشێوەیە ڕەتنەکاتەوە، لەدانیشتنێکی ڕووبەڕووشدا بە جەلالی سام ئاغای وتووە: ئێوە کەسێکی شیاون بۆ ئەو جێگەیەو دەتوانن کاریگەریتان هەبێت، چونکە ئەوکارە بەکەسێك دەکرێت، کەلە گرێی فیکری نەتەوەیی ڕزگاری بووبێت و کەسێکی نیشتمانیو لیبراڵ و دیموکرات و مەدەنی و دەستپاك و ئەمین و بەئەزمون بێت..ئەم سیفەتانەش لەئێوەدا بەدیدەکرێت.

ئەمە لەسەر ئاستی فەرمی و حکومی، لەسەر ئاستی خەڵك و شەقامی

کوردیش، نازناوی (پیاوه سپی)یەکە، کە گەورەترین پێستە لەلایەن خەڵکەوە بەخشراوەتە ئەم کەسایەتییە.
ئەمە لەسەر ئاستی ناوخۆی کوردستان، لەسەر ئاستی دەرەوەش سام ئاغا کەسایەتییەکی ناسراوو متمانەپێکراوەو ناوبانگی گەیشتوەتە دەرەوە، هەربۆیە لەلایەن (یەکێتی ئابوریناسانو کارگێڕیناسان)ی وڵاتانی ئەوروپاوە ڕێزی لێنراوەو پاداشتی ساڵانەی لەبواری دەستپاکیدا پێبەخشراوەو وەك کەسایەتی ساڵ دەستنیشانکراوە.

ئەمە جگەلەوەی کە ساڵانێکی زۆرە، سوود لەو میراتە مەعنەییەی کەلە ڕاپەڕتە ئامادەکراوەکانی پاش خۆی جێهێشتوە، دەبینرێتو ڕاپەڕتەکانی سام ئاغا بوونەتە چەکی دەست و بەگەی حاشاهەڵنەگری دەستی پەرلەمانتاران و میدیاکاران و خێپیشاندەران، چونکە پاش دروستبونی ئۆپۆزسیۆنیش لەکوردستان ئەم چەشکەن بوو لەچاودێریکردنی وردی خراپ بەکارهێنانی دەسەڵات.
پیاوێك، کە ئەم هەمو شاهێدی و گەواهییەی لەسەر ئاستی خەڵك و حکومی و فەرمی و ئیداریی و حیزبی و سیاسی و دەرەوە و ناوەوە و لەلایەن یارو نەیارو دۆست و دوژمنەوەی بەدەرێت و لەم زەمەنی بێ متمانەییەدا ئەو خاوەنی ئەم هەمو متمانەیە و ئەو هەموو ئەزمون و دەستپێشخەرییە بێت، کوێی ئەم ڕۆژە ڕەشە نییە و بابەتکی لەمجۆرە جێگەی بایەخ و هەڵوەستە لەسەرکردن نییە؟

من شتکی زیادم لەسەر ئەم پیاوە نەوتووە و ڕەنگە زۆرکیش نەوترابێت و ساڵانێکیشە هیچم نەنوسیوە و لەسەر هیچ کەسیش قسەم نەکردووە، بەڵام لەئاوا دۆخێك و بابەتکی ئاوا گرنگ و چارەنوسساز و نیشتمانیدا، (ڕوونکردوە)کەی جەلالی سام ئاغا ڕایچەکاندم، بۆیە وەك ئەرکێکی ئینسانی و نیشتمانی و ڕۆژنامەوانی و بەحوکمی نزیکی و ناسینم لەگەڵ ئەم کەسایەتییەو وەك وەفایەك بێ ئەو هەموو بوێری و لەخۆبردوویی و خزمەتەی بە پێویستم زانی شتێك بڵێم، چونکە ئەم پیاوە وەك خۆی بەو هەموو گەورەیی و بەخشین و ئەزمون و خزمەت و بوێریەوە، پیاوێکی بێدەنگە و بێ ڕۆژێك ئامادەنەبووە، لەشاشەی تیڤی و ڕووپەڕی ڕۆژنامەیەکەوە سنگ دەرپەڕێنێ و کەمترین قسە لەسەر خۆی بکات و کارەکانی خۆیمان پێ بفرۆشتەوە و تەنانەت بێ جارکیش ڕێگەی بەخۆی نەداوە بچێتە هۆڵی مەراسیمەکانو دەرکەوێت و خەڵاتەکانی وەربگرێت، هەر لەبەر ئەمەشە هەندجار ڕۆژنامەنوسان بە جەلالی سام ئاغا، دەڵێن: (ئەو پیاوەی قسەناکات(.

دەبێ بشپرسین: پاش دوورکەوتنەوە و دەستلەکارکێشانەوەی سام ئاغا، چەند هەنگاوی عەمەلی و جدی و بوێرانە نراوە، بێ ڕووبەڕووبونەوەی

گەندەڵی و پاراستنی موڵکی گشتی؟ ئەی پێش ئەو و دوای ئەویش چ کارێکی گەورە کراوە لەملایەنەوەو لەغیابی ئەودا چەند کارەساتی تر خولقاوە؟ ئەو لەکاتێکدا دەست بە قوتی خەڵکی دەبڕێ و خەڵکی نانبڕاو دەکرێت، ئەو قوت و تیکەی دەمی خڵی بەخەڵکی دەدا، ئەمەش ئاسمان و ڕسمانە.
ئەوەی رایچڵەکاندم و هەستی بە ئومێدی زیاتری لادروستکردم، ئەو پرسیارەبوو کە: ئاخێ پیاوێك (٤٧)ساڵ کارمەندی دەوڵەت و نیوسەدە لەوەزیفەی ئیداریی و قانونی و پێشمەرگایەتیدا بووبێت و بەم هەموو ئەزمون و خەبات و ناسراویی و متمانە و دەسپاکی و دڵپاکی و پشتیوانییەوە، ترسی هەبێ لەچارەسەری ئەم دڕخەو زات نەکات بچێتە ژێرباری ئەم ئەرك و بەرپرسیارێتی یەوە..دەبێ کێ دنیای ئەمە بگۆڕێ بە ڕۆژگارێکی ڕوونتر؟؟

ئەوێك کە توانیبێتی ساڵانێك لەمەوبارو لەودێخەدا، وەك سەرکی دیوانی چاودێریی، چەندین بەرپرسی سیاسی و حکومی گەورەو بەدەسەڵات، ڕاپێچی دادگاو بەردەم قەفەزی تۆهمە و تاوان بکات و چەندەها ملیۆن دۆلار لەقوڕگیان دەربێنێتەوە، دنیام لەم پێستەشدا دەتوانێ هەنگاوی گەورە بنێت، با ڕێگرییەکانیش زۆربن، ناگەنە ئاستی ئیرادە و بوێری و دڵسۆزی ئەم پیاوە، ئەمە سەرباری ئەوەی کە لەمکارەدا بەشکی باش لەخەڵك و کەسایەتی و سیاسیەکانیش پشتیوانی لێدەکەن و ڕەنگە لەسەر ئاستی دەرەوەش هاوکاریی بکرێت، خێ ئەگەر ڕێگریشی کراو هیچیشی پێنەکرا، با وەك پیشەی هەمیشەیی و سەربەرزانە و بێمنەتانە، دیسانەوە ێو جارێکیتر بڵێ: "شەرەفمەندنیم بە وەزیفەکەتان و من جسمێکی غەریبم لەناوتانا" ئەمەش دەبێتە سەروەرییەکی دیکە بێت و لای خەڵك و خواو مێژووش وننابێت، بۆیە سام ئاغا لەم دڕخەدا ئەگەر هەنگاوێکی کەمیش بنێت بۆ چارەسەر، باشترە لەوەی ئەو شۆنە چۆڵبکات بۆ کەسانێك، کە دنیانین، لە ئاستی ئەو بەرپرسیارێتیەدایە یان نا، چونکە بەدەنگی و دووڕەڕێزی و بێباکی و کەمتەرخەمیشیان، بەدیوێکی دیکەدا، ئەم کەسانە دەخاتە بەردەم بەرپرسیارێتی خەڵکو مێژووەوە، بەوپێیەی کە ئەمجۆرە کەسایەتیانە بوونەتە موڵکی گشتی، هەربۆیە ئەگەر ئەو لەنوخبەی سیاسی دەسەڵاتدار بۆ ئومێد بوبێت، دەبێ ئەو خەڵکەی کە هەموو ژیان و سامانی خڵی پێبەخشین، بە خاڵی بەهێز و بەپشتیوان و جێگەی ئومێدی خڵی بزانێت، هیچ شتێکیش هێندەی ئیرادەی خەڵك و پشیوانی جەماوەر بەهێزنییە، مێژوو وادەڵێ.
چۆن حکومەتەکەی شێخ مەحمودی مەلیك، پێویستی بە (کەریمی عەلەکە)یەك هەبوو بۆ خەزنەی دەوڵەت، خەڵکو حکومەتی هەرێمیش

پەیستی بەم پیاوە سپی یەو (کەریم) کی دیکەیە.

من بەحوکمی دەستایەتی و نزیکیم لەم پیاوە، دنیام وەك چن هەمیشە پست و پلە و پایەی رەتکردوەتەوە، لەوەش دنیام کە جەلالی سام ئاغا، پویستی بەم پستە نییە، بەکو خەك و دەخەکە و پستەکە پویستیان بە ئەوە..
سام ئاغا..ئەوەی هەیبوو بەخشی، لەتەمەن و لە ئەزمون و لەتوانا و بوریەکانی لە بەگزاچونەوەی گەندەی و لە بمنەتی لەپست و پایە، ئەوەش فەلسەفەی ژیانییەتی، وەك (حەمدی) شاعیر دە: "وەرە حەمدی، ئەوی ماە لەپش ختا رەوانەی کەی...ئەوی ری ئەوا ری، ئەوی جید ی کەی ماە".
دواجا دەم سام ئاغا پویستە لەنوان (ئومدو بۆ ئومدی)دا، گایەکی دیکە بدزتەوە و هەنگاوکی دیکە بنت .. چونکە لەزەمەنی بۆ ئومدیدا، تەنها ئەمجرە مرقانە دەتوانن ئومدك بگنەوە .. نەك ئەوانەی کە بۆ ئومدیان کردین .. لەخمان و بۆ ئومدیان کردین لە نیشتمان و لە ژیان.

'چکی چشن'ی داروین دکرت بۆ کوردی ... بۆ ریڤان جەمال حمسعید

ئم خوك بوو، ئاواتی دیان خونری شنبیری سا کانی حفتاکان و هشتاکانی سدی ابوردو بوو، کۆ لپاش خوندنوەی ئم کتبە، چکی چشن ـــ چارلز داروین On the Origin of Species – Charles Darwin، پ بدە حزیان دکرد وریگنە سەر زمانی کوردی، تا خونرانی کوردی زمان لیبەبش نبن. هندکیان هویان دا، بام بئاکام بوون. نوری کریم ئستا خریکی ورگانی ئم کتبیە.

نوری کەریم یەککە لەو وەگرە سەرکەوتوانەی کە لەماوەیەکی کورتدا چەندین کتبی بە عیشق و بایەخی زرەوە، وەرگاوتە سەر زمانی کوردی. وەرگ جیا لەوەی شارەزاییەکی باشی لە زمانی

عەربی، فارسی، ئینگلیزی و سویدیدا هەیە، هەوڵی داوە بەزمانێکی پوخت و سادە، خوێنەر لەکارەکانی نزیک بکاتەوە و پەلکێشی خوێندنەوەیان بکات، کە ئەمەش خۆی لەخۆیدا رۆخۆشکردنێکە بۆ خوێندنەوەی بەرهەمی نوسەران و ڕۆشنبیرانی گەلانی تر. کە دیسانەوە دەوڵەمەندکردنی زمان و گەشەسەندنی ڕۆشنبیری کەمەگای کوردی دەگرێتەخۆ. لەسەر وەرگێڕانی ئەم کتێبە پێ بەهایە، پێمباشە لەگەڵ وەرگێڕانی ئەم دیمانەیە بکەم، تا لە نزیکەوە بیروبۆچوونی بزانین لەسەر کاری ئەم وەرگێڕانە تازەیی.

پرسیار: دەکرێت زۆر بەکورتی پێمانبڵێیت ناوەڕۆکی ئەم کتێبە چییە؟

نوری کەریم: تەواوی ئەم کتێبە وەڵامە بۆ پرسیارێکی دیاریکراو، ئایا ئەم هەموو جۆراوجۆرییەی کە لە ناو زیندەوەراندا هەیە، لە چییەوە سەرچاوە دەگرێت. وەڵامی دارۆین ڕۆشنە، بە بڕگە و تەوژمێنەوەیەکی قووڵ دەیسەلمێنێت، کە هەمەجۆرییەی تەواوی زیندەوەران، بە جیهانی ئاژەڵ و ڕووەکەوە، ڕەچەڵەکیان دەگەڕێتەوە بۆ پێدابوونی یەکەم شانەی ئورگانی. هەر هەموومان وەک زیندەورانێک، سەرەڕای ئۆپەڕەی جیاوازیمان، لە جیاوازی نێوان ئاژەڵ و ڕووەکەوە بگرە تا جیاوازی نێوان دایباب و دایکی، نێوەی ئەو زیندەورە یەکشانەییەین. ئەم زیندەورە یەکشانەییە نەک هەر ژیانی کردووە بەکو نەوشی خستۆتەوە، ئەم نەوە تازەیە نەک هەر ژمارەی زۆر بووە، بەکو هەموو ئەو سیفەتە بەماوەییانەی لە دایبابەوە بۆ ماوەتەوە، کە پێویست بوون بۆ ژیان بەدەربردن و زاوزێکردن. لەم پێوەندەدا، بۆپێی هەلومەرجی ژیان، هەر سیفەتێکی بەماوەیی کە زۆتر یارمەتیدەری بووە، کەمکە بووە و ئەوانی تر خراوەتە لاوە، بەو پێیە گۆڕانی بەسەردا هاتووە، هەرچی زۆتر جیاوازی کەوتۆتە نێوان تاکەکانی نەوە لەدوای نەوەوە. ئەمە پرسێکی بەردەوامی سروشتییە، بەدەرە لە ویستی هەر زیندەورێک.

پرسیار : تایبەتمەندی ئەم کتێبە لە چیدایە، کە وای کردووە بۆ نەمری بمێنێتەوە، سەرەڕای ئەوەی کە لەمێژە نووسراوە؟

نوری کەریم: ئەم کتێبە لە ساڵی 1859دا لە بەریتانیا بڵاوبۆتەوە، لە هەلومەرجێکدا کە بیروبۆچوونی گشتی کەمەگای نەک هەر بەریتانیا بەکو زۆربەی سەرتاسەری جیهانش، بیروبۆچوونی ئاینیی ‘کتێبی پیرۆز’ بووە لەسەر چۆنییەتی پێدابوونی مرۆڤ و زیندەوەران. بە نموونە، بۆپێی ئەم جیهانبینییە ئاینییە، خوا پیاوی لە سەر وێنەی خۆی لە خۆ دروستکردووە و پاشان فووی کردووە بە کونەلووتیدا و

حی بەردا هاتووە. پاشان کە ئەم پیاوە لە خودا بووە، پراسوویەکی دەرهێناوە و ئافرەتەکی لێدروستکردووە، بەئاوەی ئەم پیاوە بەتەنیا نەبێت. داروین لەبەرامبەردا جیهانبینییەکی تەواو جیاوازی هێنایە کایەوە لەسەر پەیدابوونی زیندەوەران، کە هیچ جێگەیەکی بە بوونی خوا نەهێشتەوە. تائیمە هەر دەستکەوتکی زانستی لە مەیدانی زیندەزانیدا هاتبێتە کایەوە، بەچوونکەی داروینی سەلماندووە. تائیمەش کەشمەکەشی نێوان ئەم دوو جیهانبینییە بەردەوامە، لەناو گەلەک لە کەمەگاکاندا شەوازکی خوێناوی بە خۆیەوە گرتووە.

پرسیار: ئایا بە ناکرێت بیروبۆچوونی ئاینی لەگەڵ داروینزم وەکو بیردۆزکی زانستی، پێکەوە هەبکەن؟

نووری کەریم: نەک هەر پێکەوە هەناکەن، بەڵکو تەواو بەدژی یەکترین. دوو جیهانبینیی جیاوازن، لە یەکەم بەردی بناغەوە. تەواوی بیروبۆچوونی ئاینی، کەمەک بانگەشەی بەبەگەی چەقبەستوون، هیچ لێکدانەوەیەک هەناگرن. خوا یەکە نابێت بە دوو؛ خوا تەواوی سرووشتی لە شەش ڕۆژدا درووستکردووە؛ بۆچی؟ وەڵام نییە؛ یان ئەوتا باوەڕت پێیەتی یان نەء. بەڵام بیرباوەڕی زانستی لەسەر هەر دیاردەیەک، شتکی نەگۆی نییە. لەسەر هەر شتکی سرووشتی، زانیاری تەواو و کۆتایی نییە. یەک زاید دوو، هەر مەرج نییە دەبێت بکاتە سێ. ئیمە مرۆڤ لە پێتاندنی هەڵکە بە تەماوەوە لە منداڵدانی ئافرتدا دروستدەبێت، دەکرێت سبەینێ لە تاقیگەدا درووستبکرێت. چارلز داروین دەیزانی جیهانبینییەکی تەواو دژی بیروبۆچوونی زاڵی کەمەگایە، لەی ڕۆشن بوو کە چ کفرکی گەورە دەکات و ئامادە بوو لەپێناوی بەرزڕاگرتنی ڕاستیدا، باجکی بدات. بۆیە بە ماوەی شەش حەوت ساڵ دەستی ڕاگرت لە چاپکردنی کتێبکی. کاتکیش کە بڕیاری کردەوە، لە هەموو 'ناز و نیعمەت'کی دەرباری پاشایەتی بەریتانیا بەبەش کرا، کە لەو کاتەدا نوێنەرایەتی سیاسی کۆسای دەکرد و دەسەڵاتی تەواوی بەدەستەوە بوو. تا لەم ساڵانەی دواییدا، دەرباری پاشایەتی ئەم پەڕە ڕەشەی بە ناوچەوانی خۆیەوە کاە کردەوە و لە مەراسیمکی گەورەدا، ئەو ڕێزلێنانەی کە شایەنی زانایەکی وەها مەزنە، بۆی گێڕاندەوە و بەرسمی داوای لێبوردنی لە نەوەکانی داروین کرد.

پرسیار : چۆن بوو وا ئەم کتێبت هەڵبژارد بۆ وەرگێڕان؟

نوری کەریم: منیش وەکو یەکێک لە خوێنەرانی ئەو کتێبە، بەهای ئەو بەها زانستییەی کە هەیەتی، هەمیشە ئەو خیاڵەم لەسەردا بووە، کە بیکەم بە کوردی. بەڵام کاتێک کە کتێبە بەناوبانگەکەی زانای زیندەزانی ڕیچارد دواکینزم بەناوی 'وەهمێک'، وەرگێڕایە سەر زمانی کوردی، کە ڕاخنەیەکی کەمەرشکێنە لە بیربۆچوونی ئایینی لە گۆشەنیگای داروینزمەوە، ئەم خیاڵەمی دەمەزرد کردەوە و ئیتر لەوە زێتر نەمدەتوانی وەرگێڕانی دوابخەم.

پرسیار : گەلێک هەوێیان دا ئەم کتێبە وەرگێڕنە سەر زمانی کوردی، بەڵام بەئاکام بوون. ئەم تواناییەی تۆ لە چیەوە سەرچاوە دەگرێت؟

نوری کەریم: بەڵێ گەلێک هەوێیان دا و گەلێکیان بەو ئاواتەوە سەریانناینەوە. جگەی داخێ بە ئەوانە و مایەی خۆشحاڵییە بە من، کە دەتوانم ئەو ئاواتە بهێنمەدی. وەرگێڕانی کتێبێکی وەها زانستی، بەتایبەتی بە سەر زمانی کوردی، لە توانایی کەسی ئەو ڕۆشنبیرانەی ساڵانی حەفتاکان و هەشتاکان بەدەر بووە، بەڵام بە من هەلومەرجێک تەواو جیاوازە و ئەمش هەشتا بەواتای ئەوە نایەت کە کارێکی ئاسانە. 'ڕیچەڵکی چشن' یانزەهەمین کتێبە کە خەریکم وەریدەگێمە سەر زمانی کوردی. تاکو ئێستا نە کتێبم لە زمانی ئینگلیزییەوە وەرگێڕاوە و یەک کتێبیشم لە زمانی سویدییەوە، کە بەشێکیان کتێبی زانستی بوون، بەتایبەتی ئەوەی ڕیچارد داوکینز، کە بەهای زانستی و ئاستی زمانە ئینگلیزییەکەی، ئاگەر لە کتێبێکی داروین زێر زێتر نەبێت بەدەنیایەوە کەمتر نییە. ئەم کارانە بە من هەمووی ئەزمونگەلێکی وەرگێڕانی گەورەن. هەروەها زمانی ئینگلیزییەکەی داروین، کە کتێبێکی پڕنووسیوە، زمانی ئینگلیزی ڤیکتۆریانییە، زمانی نووسینی تێۆرێکی دەرباری باڵای کەمەگای ئەو سەردەمەیە، کە لەگەڵ زمانی ئینگلیزی ئێستادا جیاوازی زۆر هەیە، هەتا بە ئینگلیزیزمانێک ئاسان نییە. ئینجا بە وەرگێڕانیشی پێویستی بە تێگەیشتنێکی تەواو هەیە، لەم پەیوەندەدا زانینی زمانێکی ئەوروپی تر، کە هەموو بوارەکانی زانستی پڕنووسراوە، پێویستییەکە کە ناکرێت چاوی لێبپۆشرێت. من زمانی سویدی دەزانم، ئەمە یارمەتیدەرێکی لێبنەڕەتووە بە تێگەیشتنی تێکستە هەرە سەختەکانی ئەو کتێبە.

پرسیار: گرفتی وەرگێڕانی کتێبێکی وەها زانستی بە سەر زمانی کوردی لە چیدا دەبینیتەوە؟

نوری کەریم: زێتر لە 155 ساڵ بەسەر دەرچوونی 'ڕیچەڵکی چشن'دا

تەپەیوە، کەچی هەشتا هەر زەر زووە بە زمانی کوردی کە بتوانێت خەی لە قەڕەی وەرگێڕانی کتێبێکی وەها بدات. وەرگێڕان لە زمانێکەوە بە زمانێکی تر، بەشێوەیەک لە شێوەکان بەواتای بەراوردکردنی دوو زمانکەیە، بەڵام دوو شت شایەنی بەراوردکردنن کە لەیەکەوە نزیک بن. بەداخەوە کە دەچێتە پای وەرگێڕانی کتێبکی وەها زانستی، ئەوسا بەتەواوی دەزانیت، کە زمانی کوردی چەند بەخاوەنە، چەند لە کاروانی پێشکەوتنی زانستی لەدوایە، هەتا ئەوەشی کە بەی کراوە زەر پێ کەموکورتین. بە نموونە، تەواوی ئەو فەرهەنگانەی کە بە بوارە زانستییەکان نووسراون و بە چاپ گەیەنراون، دەکرێت تا ئاستی خوێندنی ناوەندی و ئامادەیی وەڵامدەرەوە بێت، بەڵام زەر ئاستەم بە پشتبەستن بەم فرهەنگانە دەستبدەیتە وەرگێڕانی کتێبکی وەها زانستی. گرفتەکە لەوە دایە، کە زمانی کوردی نەکراوە بە زمانکی زانستی، لە کەمەگاکەماندا هیچ هەوڵێک بەدی ناکرێت، کە ڕێژەک لە ڕێژان زانست جەماوەری بکرێتەوە، تا هەموو کەس بتوانێت لە هەر بوارکی زانستیدا، ئەوەی هەیە بە زمانی کوردی بیخوێنێتەوە.
ئەوەندەی دەگەڕێتەوە بە باری زاراوەزانی وەرگێڕانی ئەم کتێبە، هەوڵدەدەم لە ڕێگای وشداهێنان بە زاراوە بناغەییەکان و پێاوەزنووسینەوە، واتاکان بگەیەنم. ئەوەندەی دەگەڕێتەوە بەناوی ئەو ڕووک و ئاژەڵانە کە بە ئەمە ناشناسان، کە زەربەیان دەگرێتەوە، بە ئینگلیز و عەربیش نووسیمن، بەئەوەی ئەگەر خوێنەر ویستی، بەدوایاندا بگەڕێت. ئەگەر ئەم کارانە نەکەم، دەبێت دەست لە وەرگێڕانی هەڵگرم. بەهەە نییە، زمانی کوردی لەو زمانە هەرە دەگمەنانەیە کە تاکو ئێستا ئەم کتێبەی بە وەرنەگێڕدراوە.

پرسیار: گەورەترین ئاستەنگی وەرگێڕانی کتێب تا دەگات بە دەستی خوێنەر بەشێوەیەکی گشتی لە چیدایە؟

نوری کەریم: بەپێی ئەزمونی ئەو کتێبانەی کە وەرمگێڕاون و بە چاپم گەیاندون، گەورەترین ئاستەنگ بەمەیلی دامودەزگا پەیوەندیدارە حوکمییەکانە بەرامبەر بە کاری ڕۆشنبیری. دەچێت بە لای هەر دامودەزگایەک، چ حکومی بێت یان ناحکومی، ڕێنووسکی زمانی کوردی تایبەت بە خەی هەیە. زێتر لە سەدە و نیوەک بەسەر ڕێژی مێژوویی بیست و پێنجی تشرینی دووەمی ساڵی 1859دا تێدەپەڕێت، ئەو ڕێژەی کە لە کازیوەی بەرەبیاندا ‘ڕۆچەکی چەشن’یان بە سەر کتێبفرۆشکانی شاری لەندەندا دابەش کرد و بە ئەوارکەی یەک دانەی لێنەمایەوە. ڕۆشنبیران و خێڵەک وەڵامکی ددانشکێنیان دایەوە بە دەرباری

بنەماڵەی دەستاتدار. لەپاش یەک سەدە و نیو، لەو دەچێت هەشتا هەر زەر زوو بێت، ئەو چاوەڕوانییەمان هەبێت لە ڕۆشنبیرانمان کە ئەوەندە ڕۆشنبیر بن و لە خەڵکەکەمان کە ئەوەندە تینوی زانست بن. ئەم ئاستەنگە ئاستەنگێکی کوشندەیە، هەوو لە هەر کەمێگایەک بکات، بەرەو داماتی دەبات.

کتێبێک بە پێشوازیکردن لە ژاک لاکان … هێندرێن

ناساندنی تیۆریی دەروونشیکاریی لاکان بە خوێنەری نائاشنای کورد بە بەرهەم و پاشخانی هەزری ئەو، کارێکی ئاسان نییە، چونکە وەک دەزانرێت، هەشتا لە ناوەندی ڕۆشنبیریی و ئەکادیمیی کوردستاندا نەک هەر بەرهەمەکانی لاکان خۆی نائاشنان، بەڵکە پاشخانی ئەو ڕۆژگارە کولتووریی‌ی فەرەنسا و ڕۆژئاواش کە لاکان و دەروونشیکاریی تێیدا سەریانهەڵدا، بە پووختی بە زمانی کوردیی نەخوێنراونەتەوە.

کاتێک لە حەفتایەکانی سەتەی ڕابردوو لە زانستگەدا بابەتەکانی وەک مێژووی ئەدەب و مێژووی هونەر کران بە زانستی ئەدەب و زانستی هونەر، بابەتی تیۆریش بایەخدارتر بوو. هەروەک لە حەفتایەکانیشدا مارکسیزم وەک تیۆرییەکی باڵا سەیر دەکرا. لە هەشتایەکانیشدا کە مارکسیزم وەک تیۆرییەکی بەسەرچوو دەبینرا، دەروونشیکاریی وەک تیۆرییەکی سەرنجڕاکێش ئەو بوارە چۆڵەی مارکسیزمی گرتەوە. بەمجۆرە لە پاڵ فرەیددا ژاک لاکان بوو بە بایەخدارترین سەرچاوەی تیۆریی.
بە هەمەنبووونی ڕوانگەکانی لاکان لەو دەخەدا، بە پەیوەندی لاکان بە بونیادخوازیی و لیوس ئالتۆسێری مارکسیی و کلاود لیڤی شتراوسەوە هەبووە. هاوکاتیش دەروونشیکاری، بە ڕەگەی قوتابخانەی فرانکفۆرتەوە، جۆرە مەدلەکی لە مارکسیزم و دەروونشیکاری دروستکرد. لاکان سێ لایەنی باشی هەبوو: خوێندنەوەی نووسینەکانی سەخت بوون، بەیە خوێندنەوەی بابەتەکانی ڕۆشنبیرییەکی باشی گەرەک بوو. جۆختکردنەوەی ئەو لەسەر زمان و بایەخی سیمبوول، کە دیارە ئەمەش بە ڕووناکبیران جۆگەی سەرنج بوو. دواجاریش تێزەکانی ئەو هەدی هەدی بوو بە دەروازەیەک بە چەمکی "مەیل"، "ئەویتر" و … تاد،

کە پاشان ئەو چەمکانە لای فەیلەسووفانی فەرەنسیی وەک ژیل دەلوز، لیەتار و … ئەوانی دیکە، بوون بە سەرچاوەی تیۆرییەکانیان.

هەبەت ژاک لاکان ئەو دەروونناسەیە کە هەرگیز گرنگی خوێندنەوەی تیۆرییە، بەڵام ئەوەی جێگای سەرنجە، ئەو شێوازە زمانییەی لاکانە لە تێگەیشتنی جیهان. لاکان وەک زمانێک لە جیهان دەپێڤیت. بە رای لاکان، ئێمە هەر لەگەڵ لە لەدایکبوونمانەوە، لەناو رادەوی زماندا جێنشینین، ئێمەش مانای وایە کە ئەوە ئێمە نین کە زمان دادەهێنین، بەڵکە ئەوە زمانە ئێمە دادەهێنێت.
وەک لاکان دەیگوت، مرۆڤ وا دەزانێت کە ئێمە خەمان فۆری ئاخافتن دەکەین و بەیاریش لەسەر ئەوە دەدەین کە چۆن قسە بکەین و چیش بڵێین. لە راستییەکەی ئەوە زمانە کە ڕێنیشاندەری بڕها، هزر و نەریتەکانمان دەکات، کە ئێمەش بە گوێرەی ئەو دەخێی کە تێیدا لە دایکبووین، لەگەڵ خەماندا دەیانهێنینە ژیانمانەوە.

تێگەیشتنی ئەو بە زمان بڕوە دەناسرێتەوە کە "نائاگایی وەک زمان بونیاتنراوە".

بەیە لاکان هەمیشە بڕوا زمان دەگێڕێتەوە. وەک دەروونشیکارێک هەمیشە چەمکی ئەوانیدیکەی وەردەگرت و مانای خێیشی بەو چەمکانە دەبەخشی.
کاتێک لاکان لە ئەمریکادا سێمینارێکی هاوبەشی لەگەڵ نوام چۆمسکی پێشکەش کرد، لەوێدا لاکان گوتی، من بە مەشکم بیرم نەکردەوە، بەڵکە بە پێیکانم، کە ئەو قسەیەی لاکان وای لە ئەمریکییەکان کرد کە وەک شێت سەیری بکەن.
خوێنەر دەتوانێت ئەو دیدەی لاکان بە زمان لە بەشێکی ئەم کتێبەدا بخوێنێتەوە، کە لەوێدا لاکان بە ڕێگەی سەسێر، یاکۆبسۆن، بونیادخوازیی، "نامەی دزراوی" ئالان پۆ و … تاد، بە وردی ئەو تێگەیشتنەی خەی بە زمان شیدەکاتەوە.
لاکان، وەک هەر نووسەر و ڕووناکبیرێکانی تری فەرەنسیی، کاتێک لە پاریس لە حەفتایەکاندا سێمینارەکانی پێشکەش دەکرد، هەموو چین و توێژەکان، لە خوێندکارەوە بیگرە تا دەگاتە ڕووناکبیرە ناسراوە فەرەنسییەکان، گوێیان بە دەگرت.
بەمجۆرە لاکان بە ڕێگەی ئەو سێمینارە ناسراوانەوە ناوەندی ڕێشنبیریی فەرەنسیی تێنییەوە، دواجار توانی زۆرێک لە ڕووناکبیرەکانی پاریس لە دەوری خێیەوە کۆبکاتەوە، بەمەش تێگەیشتنێکی تایبەت بە خەی لە دەروونشیکاریی کە بە "ئەبژەی نێردراو" ناودەکرد، بسازێنێت.

تیۆریێکانی لاکان هەڵگری جۆرێک لە بزاوی، شیعریی و هاوکاتیش لاساریین ، بۆیە تێگەیشتن لێیان ئاسان نییە.

لاکان هەر تەنێ نووسەر و دەروونناسێکی ناسراوی شەست و حەفتایەکانی فەڕەنسیی نەبوو، بەڵکە لە نەخۆشخانەی دەروونیی " Sainte Anne"، دکتۆرێکی دروونشیکاریش بوو.
هەر بۆیە ڕەنگە بە هەی ئاڵوزی زمانەکیەوە بێت، کە لاکان دوای ماوەیەکی زۆر توانی لە دۆزەوەی فەڕەنسادا ناسراو بێت، بەڵام لە هەشتا و نۆتەکانی سەتەی بیستدا بوو بە جێگەی سەرنجی ڕووناکبیرانی ڕۆژئاوا. بەمجۆرە زوو لە ناوەندی ڕووناکبیراندا کاریگەری سازاند. ئەوەتا لە کوردستاندا لاکان نێک هەر لە بەشی دەروونناسی زانستگەکاندا ناخوێنرێت، بەڵکە قوتابیانی دەروونناسیش تاک و تەرا نەبێت ناینناسن، بەڵام لەو یەک دوو ساڵەدا تەنێ چەند نووسەرێکی کورد نەبە قسەیان لەسەر کردووە، ئەو چەند نووسەر و خوێنەرەش ڕاستەخۆ لاکانیان نەناسی، بەڵکە بە هەی کاریگەری فیلەسووفی بەلکانی، ژیژاک بوو.

هەر بۆیە لەڕەوە ئەوم کارەی غەریبە حوسێن، کە دەرچووی بەشی دەروونناسی زانستگەی سەرانێ، جێگەی دەست خۆشییە.
ئەو کتێبە وەرگێڕاوەی خاتووە غەریبە، وەک دەروازەیەکی بەسوود بۆ تێگەیشتن لە دەروونناسیی لاکان، دەکرێت ببێت بە سەرچاوەیەک بۆ نووسەر و دەروونناسانی کورد.
وەرگێڕانە هەی ئەوەی هەم دەرچووی دەروونناسین و هەمیش بە زانینەوە کاری لەگەڵ ئەم کتێبەدا کردووە، بۆیە وەڵای زمانێکی ڕوون و چاکی وەرگێڕانەکە، پڕاوپڕ و ڕوونکردنەوەی چەمک و ناوکانانی ناو کتێبەکەش، هاوکارییەکی باشی زمانی ئاڵوزی تیۆریێکانی لاکانی کردووە کە خوێنەر بتوانێت، وەڵای تێگەیشتن لە جیهانی لاکان، چێژ لە ئاڵوزیێکانیش وەربگرێت.

عوزێر، وەهاب نیە، عەزیزە !

مستەفا، هاشم نیە، فەرج ... عومەر محەمەد

ستکردنەوێک دەربارەی شەواندنی ناوی دەربازبوانی کەمکوژی ئەنفال

لەکتێبەکێدا جینەسایدی گەلی کورد(پشکنین، ئامارو زانیاری، دیکەمێنت) تەها سلێمان کەوتووتە هەڵەی زەق، ئەم کورتە نوسینەم , تەنها راستکردنەوەی ئەو بەشەی کتێبەکێیەتی .
گەڕانەوە لە گەڵ بەکەمەکانەوە، تایبەتی پشکی و دەروازەی ئەو بەشەیە، کە بە دەربازبوانی گەڵی بەکەمەڵ نوسیوەتی، بەڵام چۆن پشکی و نوسینەک ؟! نەک هەر دەسکانیان بەکو ناوکانیشیانی شواندەوە و هەموویانی تکەڵ کردوون، ناوی خوازراوی ئەم دەربازبووی بردووە بۆ ئەو دەربازبوو، ناوی باوکی دەربازبوویەکی کردووتە ناوی دەربازبووەکە، ناوی راستقینەی دەربازبوویەکی کردووتە ناوی خوازراوی دەربازبوویەکی تر، ناوی دوانیانی هەر نەبردووە فەرامشی کردوون .

زەقترین هەڵەکانی بریتین لەمانەی خوارەوە :
1. عوزێر ناوی ڕاستقینەی (عەزیز وەهاب محەمەد سەمان) بەڵام لە کتێبەکەی مەدیل ئەست چەدا، یوست هەڵتەرمان لەبەر سەلامەتی و

ئاسایشی ژیانی، بەسەرهاتەکەی بەناوی خوازراو بەناوکراوەتەوەو ناوی (عوزێر) بە داناوە. بەیە لەکتێبەکەیاندا (جینەساید لەعێراق و پەلاماری ئینفال بەسەرکورد) ئاوا نوسراوە (بەسەرهاتی عوزێر). عارف قوربانیش بەهەمان ناو دیدارەکەی لەگەڵ عوزێردا کردووەو لەکتێبەکدا چاپ و بڵاوی کردووەتەوە. بەخشم هەرچیم لەبارەوە نوسیبێ هەربەناوی (عوزێر) ناویم هێناوەو لەبەر ئەوە ناوی راستەقینەیم فەرامۆش کردووە. لەمڕۆ (عوزێر) بووەتە ناوێکی سومبلی و ناسراوی ناوکۆمەڵگەی کوردی، بەیە هیچ هێوا نیە کەسانێک لەبارەی ئینفالەوە بنوسن و ناوی کەسایەتیە ڕەمزییەکانی دەسەی ئینفال نەناسن، یان لەبارەیانەوە بنوسن و نەک دەسکانیان بەکو ناویان تەکەڵ بکەن و لەکیان جیا نەکەنەوە، کەچی بەداخەوە کاک تەها سلێمان، ناوی ڕەمزی و ڕاستەقینەی عوزێری فەرامۆش کردووەو بە (وەهاب) ناوی هێناوە، ئاخر سەلامەت بیت (وەهاب) ناوی باوکەتی نەک هی خۆی ! بەو شێوەیە سەردێری بەسەرهاتەکەی کردووە بە (وەهاب محەمەد سلێمان) (عوزێر) . یەکێک شارەزا نەبێت عوزێرو وەهابی بەلێک جیاناکرێتەوە .

2. محەمە عەلی ئەحمەد ناسراوە بەحەمە عەلی عالیان، لە کتێبەکەی میدە ئەست چەدا لەبەر سەلامەتی ژیانی ناوی (محەمەد) بە داناوە (بەسەرهاتی محەمەد) بۆش بەحاڵی خەم هەمیشە بەناوی حەمە عەلی عالیان لەبارەیەوە نوسیومە . کەچی کاک تەها شێواندوویەتی و ناوی (هاشم) بەناوی خوازراوی حەمە عەلی عالیان زانیوە. ئەم بەدحاڵی بوونە لەکاتێکدایە کە (هاشم) ناوی ئاستەقینەی خۆیەتی نەک خوازراو! سەیر لەوەدایە (هاشم محەمەد ڕەشید) دەربازبوی کەمەکوژی گوندی کورەمە یە و لەکتێبەکەی میدل ئیست چەدا هەر باس نەکراوە، نەبە ناوی خوازراو نەبە ناوی ڕاستی خۆی ناوی نەهاتووە.

3. فەرەج محەمەد یاخود فەرەجی تەپخانە لە کتێبەکەی مەدە ئەست چەدا بە (مستەفا) ناوی هاتووە، کەچی کاک تەها سەلمان هەستی پێنەکردووە، بەیە ناوە خوازراوەکەی بە دانناوە.

4. هاشم محەمەد ڕەشید (مستەفا) نیە بەکو ناوی ئاستەقینەی خۆیەتی (هاشم محەمەد ڕەشید) منیش دیدارەکەم لەگەڵ هاشمدا لەکتێبەکدا بەناوی (هاشم) بڵاوکردووەتەوە، بەکاک تەهای بەرێز دەڵێم مستەفا کاک فەرەج. کە ناسراوە بەفەرەجی تەپخانە.

5. ئەنوەر تەیارە لە دایکبوی (١٩٥٤)ە نەک ١٩٤٥، ناوی گوندەکەشی چەم سورخاوە نەک (چەمی سورخای) .

ئەمانە کەمێک هێندەی زەقن لەو بۆشی کتێبەکەیدا کە پەمباش بوو ئاستیان بکەموە، سەیر لەوەدایە کەی ئەم زانیارییانەی لەژمارە

(٨)ی گۆڤاری ئەنفالستان وەرگرتووە بە ئاوی ئاماژە بەسەرچاوەکەی بکات، وتا لاپەرە (٨٥ هەتا ١٠٦) کە دەکاتە (٢٠) لاپەڕەی کتێبەکەی هەمووی لە گۆڤاری ئەنفالستان وەرگیراوە کە بە دڕیازبوانی گۆڕە بکەمەکانم ئەنجامداوە، هەموو جیاوازیەکەی نێوان ئێم بڕەی کتێبەکەی کاک تەها سەلمان لەگەڵ ئاوی لەئەنفالستاندا باوکراوەتەوە تەنها ئاو کەمە دەستکاریانەیە کە هەڵەی تەداکردوون و لەسەرەوە راستمکردنەوە. بڕوانە (جینۆسایدی گەلی کورد – پشکنین.. ئامارو زانیاری.. دیکەمێنت.
بەڵام نازانم بۆچی ناوی چوار لە دڕیازبوانی گەڕەکەمەکەی هەڵاواردووەو ناوی هیچ کامیان (ئەبابەکرعەلی و سدقی عەبدلقادرو فەتاح عەبدولقادرو بەنگین مستەفا)ی نەهێناوە ؟

کێبووونەوەی ئەستانە درێژەی پێشەوەیەکانی روسیایە لەسوریا … نوری بەشیر

ڕۆژەکانی 23و24 کانونی دووەم، نوێنەری دەوڵەتی سوریا و ئۆپۆزسیۆن بەسەر پەرشتی سێ لایەنی " روسیا، تورکیا و ئێران" لەشاری ئەستانەی کازاغستان کێبوونەوە بە گفتوگۆ لەسەر دریژەی وەستانی جەنگ کە لەکۆتایی کانوون یەکەمی ساڵی پارەوە دەستی پێکردووە.
ئەم کێبوونەوەیە بەسەرپەرشتی و تەرحی روسیا کراوە، ئەگەرچی ناوی سەرپەرشتی سێ لایەنەوە دەبرێتە پێوە، بەڵام پایەی ئەساسی روسیایە، هەروەک چۆن بەسەرپەرشتی و پشتەوی و هێزی ئاسمانی و زەوی روسیا شاری حەڵەب بەتەواوی گەڕانرایەوە ژێر دەسەڵاتی بەشار ئەسەد، کەبەدوای سەرکەوتنی روسیا لەئۆکرانیادا لەبەرامبەر ئەمریکاو هاوپەیمانەکانیدا، حەڵەب دووەمین سەرکەوتنیەتی و بێ ئەمەش هاوپەیمانیەکی ناوچەیی و جیهانی لەدەوری خۆی وەک تەوازنی هێز کەدەکاتەوە، وە دەرکەوتن و قوبونەوەو بەرزبونەوەی کشەکانی ناو باڵەکانی ئیمپریالیزمی جیهان و دەرکەوتنی وەک قوتبی مخالف لەبەرژەوەندی جیاواز بە بەشی زیاتر لەئاستی جیهان و ناوچەکەدا، بەتایبەت ڕژهەڵاتی ناوەڕاست کە ئێستا ناوچەیەکی ناجێگیرو

پێکهێنانی کۆنگرەیەکی تازە دەست پێبکەن بەتایبەت بەدوای گۆڕینی تەوازنی هێزو پشێوییەکانی روسیا لەسوریادا.

ئەم کۆبونەوەیەی ئەستانە، زۆربەی لایەنەکانی بەشداربوو لە؛ روسیا، تورکیا، ئێران، کازاغستان، نوێنەری بەشار ئەسەد هەتا ستیڤان دیمستۆرا نوێنەری نەتەوەیەکگرتووەکان و باڵیۆزی ئەمریکا لە کازاغستان کەبەشداربوون، بەئەرێ وەسفی کۆبوونەوەکە دەکەن، وەک هەرسێ لایەنی " روسیا، تورکیا و ئێران" سەرپەرشتی ئیدامەی شەڕی وەستانەکە دەکەن. وە قەرارە هەینی داهاتوو ژمارەیەکی زیاتر لە ئۆپۆزسیۆن لە روسیا لەگەڵ سەرانی روسیا دا هەر بۆ گفتوگۆ لەسەر درێژەی شەڕی وەستان و پێژەیەک کەروسیا خستویەتیە بەردەم بۆ چارەسەری وەزعی سوریا قسەی زیاتر و ئامادەیی زیاتر بکەن بۆ کۆبونەوەی تری ئەستانەو هەروەها قەرارە لە شوباتی مانگی داهاتوشدا لە جنێف کۆبوونەوە بکرێت لەسەری. ئالکساندێر لاڤرینتیڤی سەرکی شاندی رووسیا لەدووەم رۆژی کۆبوونەوەکەدا تاکیدی لەوە کردەوە کە چاوەڕوانی وەڵامی لایەنەکانی ئۆپۆزسیۆن دەکەن بۆ کۆبوونەوە لەروسیا و بەشداری هەرچی زیاتری ژمارەیەکی زۆرتری ئۆپۆزسیۆن.

لەم کۆبونەوەیەی ئەستانەدا دەرکەوت، بەجیا لەبەشداری نوینەرانی بەشارو ئۆپۆزسیۆن و وەزیری دەرەوەی کازاغستان و نوێنەری نەتەوەیەکگرتووەکان و باڵیۆزی ئەمریکاو هەروەها بەسەرپەرشتیاری روسیاو تورکیا و ئێران، بەڵام دەوری سەرەکی روسیاو بەرنامەیەک کەروسیا داینابوە بۆ سوریا هەموویانی لەدەوری کۆ کردۆتەوە، بەڵام ئەمە یەکەم کۆبونەوە نابێت و لەقسەوباسەکان و تاکیدی دیمستۆرا دەردەکەوێت کەمەسەلەی کۆبونەوەی تری جنێف گرنگە بۆ بردنە پێشەوەی پرۆسەی گفتوگۆکەو ریکەوتنی زیاتر. بەو دەلیلە کۆبوونەوەی تری جنێف گرنگە کە ژمارەیەکی زۆر لایەنی تر لەئۆپۆزسیۆن و وڵاتانی ناوچەکە لەچەشنی سعودیەو قەتەر و هەتا وڵاتانی غەربی و خودی ئەمریکا، کە لایەن گەلێکی ترن لەدەخالەتیان لەهەلومەرجی سوریا و کۆبونەوەکانی جنێفی پێشوودا بوون و لەم کۆبونەوەی ئەستانەدا نەبوون، زەرورە بۆ بردنە پێشەوەی ئەو پرۆسەیەی کە روسیا و تورکیا و ئێران دەستیان پێکردوە بەشدار بن و کەتا ئیستا روسیا قسەیەکی پێچەوانەی لەسەر ئەمە نیە.

ئەوەی بەرچاوە، بەدوای گرتنەوەی حەڵەبەوە، دەوری ئەمریکا لەسوریادا، جگە لەناوچە کوردیەکان، روو لەپاشەکشەو داشکانەو

روسیا روو لەسەرە، کەئەم کێبوونەوەیەی ئەستانە تاکید لەوە دەکاتەوە. لەبەرامبەردا ئەمریکا کاردانەوەکانی زیاتر لەعێراق چێ کردێتەوە، لەرێگای دەوڵەتی مەرکەزی و گرتنەوەی موسڵ و کار لەگەڵ ناوچە کوردیەکانی ژێر دەسەڵاتی حکومەتی هەرێمداو قەرارە کەسەفارەتێکی گەورەی لێبکاتەوە. بەڵام ئەوەی دەردەکەوێت کەمەسەلەی سوریا کەلە 2011 وە دەست پێکردوەو زیاتر لە 11 ملیۆن ئاوارەو نزیکەی 400 هەزار کوژراو کاولکردنی ئەو کۆمەڵگایە، بووتە پەیەکی شەرمەزاری بەنیوچەوانی هەموو دەوڵەتانی سەرمایەداری جیهانی و بەتایبەت ئەمریکاو هاوپەیمانە غەربی و ناوچەییەکانەوە، وە بنەبەستیان لەرێگاچارە بۆ سوریا بەتایبەت ئەمریکا، ئەمە بەزەرور ئەیسەپێنێ بەرسەر ئەمریکاو روسیا و هەتا وڵاتانی ناوچەکەش کەهەریەکەیان لە گژاوگێکی ئەزمەی هەمەلایەنەدان، کەرێگایەک بۆ کۆتایی هێنان بەو هەلومەرجە بدۆزنەوە.

بەڵام بەهەردەرەجەیەک و بەهەر سیاسەتێکی سەرمایەداری و بۆرژوزایانەوەش بێت، وەستانی بەڵای ئەو جەنگەی بەرۆیان خست و دایانسەپاند بەسەر سەری خەڵکی سوریادا، بۆ هەموو خەڵکی سوریا و ناوچەکەش بەسودە، هەتا خەڵکی سوریا لەهەلومەرجێکی ئارمدا باشتر دەتوانن بیربکەنەوەو رێگای گونجاو بۆ ژیانێکی باشتر ببینێنەوە وەک لەو جەهەنمەی کەئێستا تێیدا ژیان بەسەر دەبەن، کەهیچ روخسارێکی کۆمەڵگایەکی مەدەنی پێوە نەماوە، هیچ ئیرادەیەکیان بۆ ئینسانەکان نەهەشتەوە تا بیربکاتەوەو هەزی خۆی رزگخراو بکات، وە دەنگ دەربێت و بەرنامەیان بۆ ئایندەیان هەبێت.
25/1/2017

شۆی ئـــاوو..! ئامـــدۆکردنی : ۆۆشنا ۆۆزا

ئاو یەکێکە لەگرنگترین هۆکاری مانەوەی ژیان لەسەر گۆی زەوی, هاوکات یەکێکە لەگرنگترین ئەو باسانەی کە کاریگەری زۆریان لەسەر ئاسایشی نەتەوەیی هەر دەوڵەتێك هەیە. ئەمە جگە لەوەی ئاو پێکهاتەیەکی گرنگە لەپێکهاتەی زیندەوەراندا, بەجۆرێك (75%)ی

جەستەی مرۆڤ و (90%)ی جەستەی گیانداران لەئاو پێکهاتووە، هاوکات ئاو زیاتر لە (70%)ی گۆی زەوی داپۆشیوە.

ئاوجگەوینییەلەگەڵ ئۆقیانوسکاندایە، کە بۆ خواردنەوە و کشتوکاڵ و بەکارهێنان دەست نادات، تەنها رێژەی (3%)ی ئاوی جیهان بۆ خواردنەوە بەکاردەهێنرێت. بۆتەی پسپۆڕانی بواری ئاوی سەرزەوی، چاوەڕوان دەکرێت لەدواڕۆژدا شەڕی وڵاتان لەسەر ئاو بۆتە بەهێزەوە جەنگی جیهانی لەسەر ئاو رووبدات، چونکە ئاو وەک یەکێک لەگرفتەکانی جیهان دەرکەوتووە، وەک چۆن نەوت بەشێوەی ناڕاستەوخۆ دابەش بووە، ئاویش بەهەمان شێوە.
پسپۆڕان ئاماژە بەوە دەکەن، ئەگەر نەوت وەک وزە جگەوەی هەبێ لەبابەتی وزەی خەرو وزەی ئەتۆمی، ئەوا ئاو وەک کەرەسەیەکی پێویست بۆ بەردەوامی ژیان، هیچ جگەوەیەکی نییە.
ئەمە لەکاتێکدا رەخنەی نەتەوە یەکگرتووەکان هەشداریاندا لەکەمبوونەوەی ئاوی سەرگەی زەوی و رایانگەیاند، ئەو بڕە ئاوە شیرینەی کە هەیە لەداهاتوودا بەشی دانیشتوانی سەر زەوی ناکات.
بەپێی دوایین ئامارەکان، ئێستا ژمارەی دانیشتوانی گۆی زەوی بەحەوت ملیار کەس دەخەمێنرێت و بەپێی پێشبینییەکان بۆ ساڵی (2050) ئەم رێژەیە بەرزدەبێتەوە بۆ (9.3) ملیار کەس، ئەو زیادبوونەش بێتەکەرەی (90) ملیۆن مرۆڤ لەساڵێکدا، کە هەر تاکێک ئەگەر لەساڵێکدا پێویستی بە(1000)م3 ئاو هەبێت، کەواتە بۆ ئەو (90) ملیۆن کەسە داخوازی لەسەر ئاو ساڵانە بۆی دەبێ(90) ملیار م3 زیاد دەکات کە ئەم بڕەش یەکسانە بەبۆی ئاوی هەموو رووبارێ نیل لەساڵێکدا.

ئاوی کوردستان لەمەترسیدایە

هاوکات بەپێی توێژینەوەیەک کە بەناونیشانی سەرچاوەکانی ئاوی کوردستان کە لەلایەن ئێنیستتیوتی نارین بۆ توێژینەوە و بەاوکردنەوە بەاوکراوەتەوە، ئاوی کوردستان لەژێر هەڕەشەدایە، ئەگەرچی هەشتا نگەیشتەتە ئاستکی مەترسیدار ئەگەر پلانی پێشوەخت بۆ رووبەڕووبوونەوەی ئەو کێشەیە نەبێت، ئەوا قەیرانی کەم ئاوی کوردستان دەگرێتەوە. هاوکات لەکوردستاندا پێنج رووبارێ سەرەکی هەن، کە بۆی ساڵانەی کەکردنەوەی ئاویان (29.77) ملیار مەتر سێجایە. ئەوانیش (رووباری خابوور کە ساڵانە نزیکەی 1.6 ملیار مەتر سێجایە، زێی گەورە کە ساڵانە 14 ملیارو 32 مەتر سێجایە، زێی بچووک کە ساڵانەی 7.2 ملیار مەتر سێجایە، رووباری سیروان کە

ساڵانەی 5.86 ملیار مەتر سێجایە، ئاوە سپی کە ساڵانەی 0.79 ملیار مەتر سێجایە) ئاو گل دەدەنەوە.

دیجلەو فوراتو نیلو ململانێی سیاسی

د.دیار عەلی محەمەد پسپۆڕی هایدرۆلۆجیكو سەرکی بەشی جیۆلۆجی دەڵێت:«زیادەڕۆیی لەبەکارهێنانی سەرچاوەکانی ئاودا دەکرێتو تائێستا یاسا نێیتوانیوە ئەم کێشانە بکات، هاوکات تائێستا نەتوانراوە لایەن پۆلیسی دارستانەوە کەنار ئاوکان لەپیسبوونی ئاو بپارێزێت، نك هەر لەناو کوردستاندا، بەڵکو لەوڵاتانی دەوروبەریش چەندین کارگە لەسەر سەرچاوەکانی ئاوی کوردستان دانراونو پاشماوەی ئەو کارگانە تەکەڵە بەئاوەکە دەبن».
ئەو پسپۆڕە باسی لەوەکرد، پێشبینی دەکرێت بەهەی ئاوەوە لەسەدەی بیستو یەکدا جەنگ هەڵبگیرسێت، زۆر هەکاری تریش بۆ جەنگ هەن هەر لەهەکارەکانی قەیرانی خۆراکەوە تاقەیرانی وزە، چونکە لەبیست ساڵی داهاتوودا رێنگە کەمی ئاو ببێتە هەکارێکی سەرەکی بۆ کەوتنەوەی پشێوی سیاسیو کەمەڵایەتی لەناوچەکاتی ناوەڕاستدا، چونکە بەشی تاکە کەسی ئاو لەم ناوچەیەدا بەراورد بەساڵانی هەشتاکانی سەدەی رابردوو ساڵانە (50% – 70%) کەمی کردووە، چونکە ئاو بێتە ململانێی نێوان وڵاتانی دراوسێو قەیرانی سیاسی بەدوای خۆیدا هێناوەو چەندین وڵات بەهەی ئاوەوە بەیەکەوە دەبەستێتەوە ئەوانیش دیجلەو فورات لەنێوان عیراقو سوریاو ئێران، رووباری نیل کە چەندین وڵات بەیەکەوە دەبەستێتەوە لەئێستادا ململانێ دروست بووەو کێشە لەنێوان وڵاتان بەهەی کەم بوونەوەو گرتنەوەو دروستکردنی بەنداو هاتێتە ئاراوە.

بەفیڕۆدانی ئاو

د.دیار عەلی ئاماژەی بەوەشدا، بەهەی گەڕانکاریيەکانی کێشو هەواوە، ئاوی سازگار کەمی کردووە بەتایبەتی لەکوردستان کە چەندین کارەزو کانی وشکیان کردووە، ئەوەش مەترسی دەبێت بۆ داهاتوو کە پێویستە هاووڵاتیان بشێوەیەکی تەندروست مامەڵە لەگەڵ ئاودا بکەنو بەفیڕۆی نەدەن، چونکە لەزۆرێك لەوڵاتان نرخی ئاو نزیك دەبێتەوە لەنرخی سووتەمەنی.

خواست لەسەر ئاوی شیرین زیاد یکردووە

خالید سلێمان نووسەرو رۆژنامەنووس، کە چەندین لێکۆڵینەوەی لەسەر

سەرچاوەکانی ئاو ئەنجامداوە بە کوردستانی نوێ وتی:«ژمارەی دانیشتووان لەسەدی رابردووەوە بەڕێژەی سێ ئاوەندی هاوڕان زیادی کردوە، ڕێژەی بەکاربردنی ئاو شەش ئاوەندە بەرزبوونەتەوە، گەشەی ساناییەکانی دانیشتوانیش کە 83 ملیۆن کەسە ساناییە پێویستی بە 64 ملیار مەتر چوارگۆشە ئاو هەیە، ئەمە لەکاتێکدا لە 97.5%ی ئاوی گەی زەوی ئاوێکی سوێرە، واتا تەنیا 2.5 %ی ئاوی سازگارە، ئاوەش وایکردووە سێ بەشی ئاوی سازگار بۆ بەرهەمهێنانی بەروبووومی کشتوکاڵیو دابینکردنی خۆراکی هاوڵیانی بەکاربهێنرێت.
ئاو ڕێژنامەنووسێ باسی لەوەشکرد، لەگەڵ زیادبوونی ژمارەی دانیشتووانی جیهان، داواکاری لەسەر ئاوی سازگارو خاوێن زیاد دەبێت، ئەم زیادبوونەش دەخێکی مەترسیداری لەسەکاوتاوە ئاگربڕتو شێوازی بەکارهێنانو ماماڵەکردنمان بەرامبەر ئەم سەرچاوە سروشتییە نیگەرین، ئەوا مەترسییەکی گەورە ڕوودەدات.

نەبوونی هۆشیاری بەکارهێنانی ئاو

خالید سلێمان وتیشی:«یەکێك لەو گرفتانەی کە لەکوردستانو عیراقو ناوچەکەدا هەیە، نەبوونی هۆشیاری خەڵکە، کە ئاوەش وایکردووە ڕۆژانە بڕێکی زۆری ئاو لەلایەن بەکارهێنەرانەوە بەفیڕۆبچێتو کێشە دروست ببێت».ئاو دڵێت:«بەرزبوونەوەی ڕێژەی دانیشتووانیش یەکێکی دیکەیە لەو کێشانە کە دەبێتە هۆی کەم بوونەوەی ئاو، بۆیە پێویستە ئاو بەفیڕ نەدرێت، پێویستە حکومەتو لایەنە پەیوەندیدارەکان بەرنامەی پتەویان هەبێت بۆ بەکارهێنانی ئاو، کە بەداخەوە تائێستا پرسی ئاو نەکراوە بەپرسێکی رای گشتیو لەگەڵی هۆشیاری کۆمەڵایەتیو ئاینییەوە ڕێگە لەبەفیردانی ئاو بگیرێت، چونکە هیچ کەسێك ناتوانێت بەبێ ئاو بژی، کە زۆر شارستانی هەبووە بۆهۆی نەبوونی ئاوەوە لەناوچوون».

کوردستان خاوەنی زۆرترین سامانو سەرچاوەی ئاوی شیرینە. بەجگە لەو سەرچاوانەی لەسنووری شاخاوییەکانی کوردستانی ئێرانەوە دەڕژنە ئامدیو، سەدان هەزار کارێزو چەمی هەیەو هەمووپان ئاوی شیرینن.
ئامێش لەکاتێکدایە کە توێژرانی نەوداوەتیو ڕێکخراوە ژینگەییەکان هۆشداریپان داوە، تاساڵی ٢٠٢٥ قەیرانی کەمبوونەوەی ئاوو وشکاییهاتنی بەشێکی زۆری سەرچاوەکانی ئاوی شیرین سەر هەڵدەدات لەگشت جیهاندا. هەر بۆیە پێشبینی کرا ئەم سەدەیە، سەدەی ململانێو شەڕبێت بۆ دابینکردنی ئاوی شیرینو لەبایەخی ئەو شتەی لە سەد ساڵی رابردوو بۆ نەوت کرا، کەمدەکاتەوە، چونکە

دەرکەوت نەوتو وزە بەدیلیان هەیە، بەڵام بەدیلی ئاو هەر ئاوو هیچی تر.

30 بەنداو دروست دەکرێن

چوار رووباری سەرەکی کە بریتین لەزێی گەورە، زێی بچووك، سیروان، ئاڵوەن لەخاکی ئێرانەوە دەژێنەوە ناو هەرێمی کوردستانەوە. ئێستا لەسەر پارێزگای ئەم هەرێمە، سێ بەنداوی سەرەکی هەن (دوکان، دەربەندیخان، دهك) لەگەڵ هەشت بەنداوی بچووكو 65 ئێستێرك (پەند) کە لەبەنداو بچووکترەو ئاوی تێدا گل دەدرێتەوە. هەروەها ئێستا پڕۆژەی 30 بەنداوی دیکەی گەورەو بچووك لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە لەژێر جێبەجێکرندان.
بەنداوی دەربەندیخانو دوکان لەپارێزگای سلێمانی، توانای دابینکردنی ئاوی شیرنیان هەیە بە رووبەرێکی زۆری هەرێمە عەرەبییەکانی عیراق، بۆیە لەهەر ناکۆکییەکی سیاسی نێوان بەغداو هەولێردا، هەرێمی کوردستان دەتوانێ وەکو کارتێکی سیاسی ئاوە بە کاربێنێو تەنگ بە بەغدا هەڵبچنێ. بۆیە راپۆرتێکی سایتی نیقاش هەرچەندە لەهەرێمی کوردستان ئاو هەموو سەرچاوەو کارێزانە هەن، بەڵام شارەزایان دەڵێن سەرباری هەوڵەکان بۆ دروستکردنی بەنداوی تازە، وەکو پۆیست کەناڵو ئاوە زۆرە وەرنەگیراوە کە لەکوردستان هەیەو ساڵانە ملیاران لیتر ئاو بە فیڕۆ دەچێ.
ئەکرەم ئەحمەد بەڕێوەبەری گشتی بەنداوو کەنانی ئاوی کوردستان ڕایگەیاند، ئەو بەنداوانەی کە ئێستا لەهەرێمی کوردستاندا هەن، توانای گلدانەوەی نزیکەی ٥٠٠ ملیۆن مەتر سێجا ئاوییان هەیەو مەترسی هەرە سەرەکی بەردەم ئەو بەنداوانە، دروستکردنی بەنداوە لەوڵاتانی ئێرانو تورکیا کە بەشی هەرزەری ئاوی کوردستان لەو سەرچاوانەوە دەژێن.

وشکبوونی سەرچاوەکانی ئاو

کەماری ئیسلامی ئێران لەپارێزگاکانی سنەو کرماشان لەکوردستانی ئێران، خەریکی دروستکردنی زیاد لەسێ بەنداوو تونێلی گەورەن، بەتەواوبوونی ئەو بەنداوو تونێلانە، ئاوی کوردستانیش دەکەوێتە بەر مەترسی وشکبوون.
ڕەحمان خانی بەڕێوەبەری بەنداوی دەربەندیخان هەشداری ئەوەی داوە، دوای تەواوبوونی ئەو بەنداوانە، سێ لەسەر چواری ئاوی دەریاچەی دەربەندیخان کەم دەکات کە ئەمەیش بەڕکی زۆر بە بەنداوی پێ بایخی دەربەندیخان.

کاروان عوسمان ساحبقران هەنگری بەوانامی ماستەر لەبواری جیەلەجیو ئاوی ژێر زەوی. گەشبینە بەوی هەرەمی کوردستان لەو مەترسیانی لەداهاتوو لەسەر ئاو دروست دەبن، زۆر ناکۆتە بەر مەترسی. چونکە ئەم هەرەمە بە خێی توانای دابینکردنی ئاوی شیرینی هەیەو پێویستی بەوە نییە لەوەتانەوە بێ هاوردە بکرێت.
ساحبقران وتی: «کوردستان بەگشتی لەتورکیاو ئێرانو عیراقیش، بە خێیان سەرچاوەی گەورەی دابینکردنی ئاوی شیرینن، بەرچاوترین سەرچاوە دیجلەو فوراتە کە ئێستا لەبن دەستی تورکیادان. هەرەمی کوردستانیش بە خێی سەدان هەزار سەرچاوەو کانیاوی هەیە کە توانای دابینکردنی بەشکی زۆر ئاویان هەیە. ئەم هەرەمە وەکو ئیسرائیلو ئوردن نییە تا ئاو هاوردە بکات. بەشکو دەتوانێ ئاو بە بەشکی زۆری عیراقیش دابین بکات».

مامەڵەکردنی ژیرانە

کاروان وتیشی: «بەڕام گرنگ ئەوەیە بە ژیرانە مامەڵە لەگەڵ ئەو سەرچاوەو کانیاوە زۆرانەدا بکرێتو لەبەندەوە (پێند)دا کە بکرێنەوەو بەسیاسەتکی ژیرانە کەکی لەوەر بگیرێت. ئەگەر حکومەتی هەرەمی کوردستان بەباشی مامەڵە لەگەڵ ئەو سەرچاوانەدا بکات، سبەینێ دەتوانێ بە فشاری سیاسی لەگەڵ حکومەتی عیراقدا بەکاریبهێنێ».
ئێستا ئەم هەرەمە خاوەنی ١٢ بەنداوی گەورەو بچووکەو زیاتر لە ٣٠ بەنداوی دیکە لەکاتی جەبەجەکردنەو دروستکردندانەو تاچەند ساڵی داهاتووش دەبێتە خاوەنی ٤١ بەنداوی جۆربەجۆرو هەروەها ٦٠ ئێستەرك (پێند) کە لەبەنداو گچکە ترەو ئاوی تێدا گلدەرێتەوە. ٩ وەك هەندە لەچاودێران دەڵێن ئەمانە ژمارەو ڕێژەیەکی باشن بە ئاوەی هەرەمی کوردستان لەو شێوەی پێشبینی دەکرێت لەسەر هەمسەگێرکردنی ئاو بەرپابێت، بەچەکەکی بەهێزەوە بەرگریی بکات.

دوور ناخایەنێت جەنگی ئاو باوکی جەنگەکان دەبێت، ئەو جەنگە جەنگەکی ئاینی، مەزهەبی، ئایدەلۆژی، فراوانخوازی(خاک) نابێت، بەکو جەنگەکە شەرعیەت لە تێنوەتی وەردەگرێت، ئەو جەنگە هەزەکی سەد بەرامبەری ئەو هەزە دەبێت کەخوداکان و ئایدەلۆجیاکان بە شتنی خوێنی ئەوانی تر بە جەنگاوەرکانیان دەیبەخشن.جەنگەک کە تیایدا مرۆڤکان لەپێناوەدا شەهیدکێن بە ویژدانێکی ئاسودەوە، وەک چۆن پێنگەک ئاسکەک قوت دەدات و هیچ مەسەلەیەکی ئەخلاقیش لەگەڵ نییە!چونکە ئەگەر بە جەنگەکانی ڕابردوو بدەیتەک هەبوبێت، کە لەسەر بەدەستهێنانی خاک یا نەوت بوبێتن، ئەوا شەی

ئاو، شتێکە کەمی دووبارە نابێتەوە، بەڵکو ئەگەر نەوت تەواو ببێت، ئەوا ئیتر سوود لەسەرچاوەیەکی تر وەربگیرێت، وەک وزەی خۆر، بەڵام کەم بوونی ئاو سەرچاوەیەکە بەدیلی نییە.
ئەگەرچی ئاو زیاتر لە ٧٠%ی گۆی زەوی داپۆشیوە، بەڵام٩٧ %ی ئاوی دەریاو زەریاکانە و بەکەمکەی خواردنەوە نایەت و لە٣ %ی بەخواردنەوە دێشە و سازگارە. دیسان ئەم رێژە سازگارەش بەشێوەیەکی یەکسان دابەش نەبووە، بەڵکو ئاو وەتانەی کە رێژەیەکی کەمئاوی سازگاریان هەیە، دەبە پارەیەکی زۆر خەرج بکەن بۆ دەستخستنی ئاوی سازگار و پاککردنەوەی لە ئاوی سوێر.
لەئێستادا بە هەی کەم ئاوی،یان نەبوونی ئاوی خاوێن لە هەر دەقیقەیەکدا -٧-کەس دەمرن،بۆ پەی ئاماری (سندوقی گۆشە پەدانی نەتەوەیەکگرتووەکان)،١٨%ی دانیشتوانی جیهان ئاوی خاوێنیان دەست ناکەوێت و پێشبینی دەکەن بەساڵی(٢٠٢٥)ئەژمارەکە بەرزببێتەوە بۆ لەسەدا سی و سێ ،واتە یەک لەسەر سێی دانیشتوانی جیهان.

بەیە شارەزایان دەڵێن"سەدەی بیست ویەک، سەدەی ئاو دەبێت" و ئاو وەک بزوێنەری جەنگ بەخەرایی جێگای نەوت دەگرێتەوە. ئێستا جیهان لەڵەواری جەنگی ئاودایە، وەڵە جەنگی ئاو جەنگێکی پەنهانە و زەربەی کێشمەکێش و ئاڵوگۆڕیەکان لەنێوان دەوڵەتان پەیوەندی بەدەست بەسەرداگرتی سەرچاوەکانی ئاوەوە هەیە و لەپێنجا ساڵی ڕابردوو ٣٠٠ حاڵەتی گرژی لەنێوان دەوڵەتان ڕوویداوە.
لەهەمانکاتدا سەدەی بیست ویەک سەدەی بەنداویش ، وەتان لە پشبەکیەکی مەزندان بەدەستگرتن بەسەر ئاوی ڕووبارەکاندا و ئەمەش دەبێتە هەی ڕودانی جەنگی ئاو.
بۆچی دەڵێن سەدەی دروستکردنی بەنداوگەورەکان دە بێت؟چونکە ئەو بەنداوانە کە بەرزییان لە ١٥میتر زیاترە تائێستا(٤٠٠٠٠)بەنداوی گەورە دروستکراوە لەجیهاندا، بەڵام لەئێستادا ٤٥٠٠٠هەزار سەد لەجیهاندا پێژەی پێشنیارکراون و یاخود کاریان تێدادەکرێت و لە پێنجاساڵی ڕا بردودا ٨٠ ملیۆن کەس بەهەی دروستکردنی بەنداوەکان گوندەکانیان چۆڵکردووە. لەگەڵ کەمتر بوونی ئاو کێشمەکێشەکان زیاتر دەبن و دەمامکی شەڕی ئاو لادەدرێت .
لەئێستادا لەکیشوەر(قارە)ی ئاسیادا هەریەکە لە وەتانی(چین ،نیپاڵ، هیند، بەنگلادش)کێشەیان لەنێواندایە لەسەر دەستگرتن بەسەر ئاوی ئەو ڕووبارانەی لە چیای (هیمالایا)وە سەرچاوەدەگرن.
لە ئەفریقا کێشەی دەستگرتن بە سەر سەچاوەکانی ئاودا لەنێوان(کینیا،سومال، نیجیریا ،مالی و چاد)دا هەیە.

کێشەی کەمبونی ئاو، بەتایبەت ئاوی خاوێن کێشەیەکی جیهانییە، نەک تەنها پەیوەندی بە ئاسیا و ئەفریقاوە هەبێت،یاخود بە ڕێژە هەڕاتی ناوەڕاستەوە.
بەڵام ئەوەی کێشەکەی قورسترکردووە لە ڕێژەهەڕاتی ناوەڕاست و باکوری ئەفریقا ئەوەیە، کە ١%ی ئاوی سازگار لەم ناوچانە هەیە لەکاتێکدا لە ٥%ی دانیشتوانی جیهانی هەیە. شێوەی دەست بەسەرداگرتنی سەرچاوەکانی ئاو دەمکەدەستی پێکردووە. ئەگەری ئەوەهەیە کە لە داهاتوودا ئیسرائیل و تورکیا هەکاری هەڕێگیرسانی جەنگی ئاوبن. لەهەمانکاتدا براوەشبن. هەریەک لەم دو وڵاتە (ئیسرائیل و تورکیا) دەمکە یاریەکیان دەست پێکردووە و توانیویانە، لەم مەیدانەدا ئەسپی خەیان تاوبدەن. ئیسرائیل – کە بە دەوڵەتی تینوی ئاو ناوی دەرکردووە، لەبەرئەوەی ٢/١ی ئاوی ئەم وڵاتە هی خۆی نییە و ناکۆکیەتە ناو سنوری دەوڵەتەکەی. بەیە (ئیسرائیل) لەدوای شێوەی شەش ڕۆژە (ساڵی ١٩٦٧)، دەستی بەسەر سەرچاوەی ئاوی بەرزایەکانی جەلان(لە سووریە) داگرتووە، کەسەر چاوەی هەوباری ئەردەنە. هەروەها تورکیاش بەدروستکردنی "پڕۆژەی گاپ" (کە دروست کردنی ژمارەک بەندئاوە) شێوەی ئاوی دەستپێکردووە کە پڕۆژەی ئەتاتورکە لەسیەکانی سەدەی ڕابردوو. بەپێی لێکۆڵینەوەیەکی خوێندکارانی سیاسیەستی کورد لە ئەوروپا (سەکسە) وڵاتی تورکیا لە ناوەڕاستی حەفتاکانەوە کار لەسەر پڕۆژەی خواروی ئەنادۆڵ دەکات کە بە (گاپ) ناسراوە. ئەم پڕۆژە گەورەیە پێکهاتوە لە ٢١ بەنداو، ١٧ وێستگەی بەرهەمهێنانی کارەبا، ٣٠ی سیستەمی ئاودێری، لە ١٣ پڕۆژە پێکهاتوە، کە بەتەهەی ژێرئاوکەوتنی ١٥٥ گوند و کەم کردنەوەی سەوزایی و لەناوچونی ٥ ملیۆن سەر مەڕ و ٢ ملیۆن سەر بزن .
بەگومان ئەم پڕۆژەیە دەبێتە هەی پاراستنی ئاسایشی نەتەوەیی تورک، لەسەر حیسابی نەتەوەی کورد و دروستکردنی مەترسی ئاسایشی نەتەوەی بە گەلی کورد لە داهاتودا.
لەگەڵ ئەوەی خواست بە ئاوی خاوێن زیاد دەکات و ڕێژ بەڕێژ ژمارەی دانیشتوان لەزیاد بوندایە و بەشێکی خاکی وڵاتان مەترسی بەبیابان بونی لەدەکرێت و ڕێژەی ئاویش بەردەبەرە کەم دەکات؛ بەیە تادێت لەمەترسی شەڕی ئاو نزیک دەبینەوە و ڕەنگە لە ئایندەدا ببیتە هەی پێکدادانی چەکداری و شەڕێکی خوێناوی و کاڕەساتی مرۆیی گەورەی لێبکەوێتەوە.

ڕێژەهەڕاتی ناوەڕاست لەژێر ناونیشان "زەوی ڕەش" و "زەوی سپی"دا

مەبەست لە زەوی ڕەش و زەوی سپی لە نووت و (ئاو)ە . وەک دەزانین

کێشمەکێش و جەنگەکانی رابردو ئەگەرچی بە وەاتانی رژهەڵاتی ناوەڕاست کارەسات و وێرانی و .. یان بەدواوە بوو، بەڵام "زۆری رەش" واتا "نەوت" فاکتەری سەرەکی چاوتێبڕینی وەاتانی رۆژئاوا و ئەورووپا بوو، بەرامبەر وەاتانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست. بەڵام وەک چاودێران پێشبینی دەکەن جەنگ و کێشمەکێشکانی داهاتو لەنێوان وەاتانی رۆژهەڵات دا، لەسەر زۆری سپی دەبێ و پێدەچێ جەنگی خوێناوی لەبەکۆوەتووە، نەک لە بەرئاوەی ئەم وەات یان ئەو وەات بەڵکو دووەتی سەربەخۆ، بەهەی سامانی (ئاو)ەوە؛ بەڵکو لەبەرئاوەی سەربەخۆیی لەدەست نەدەن و نەخنکێن. واتە کێشە کە لەوە گەورەترە، کە لە راستیدا کێشەی مان و نەمانە.
ئاخۆ کورد لەکوێی شەڕی ئاودایە؟چی کردووە و چ ستراتیجێکی هەیە بۆجەنگی ئاو؟ ئەوەش کاتێک بایەخی هەیە کە بزانین دوو رووباری گەورەی نەاوچەکە (دیجلە و فورات) لە کوردستان و شاخەکانی کوردستانەوە سەرچاوە دەگرن.

سەرچاوەکان :
- کوردستانی نوێ ،اپەرتی : هەڵە یاسین .
- سایتی هەواڵست: جەنگی ئاو ..نوسینی ..محمود عبدوڵا .

دە بەت ترافیکی سوور بە ووی پارتی و یە کێتی هە بکرێت … بەستون کافرێشی

لە دوای مژووی اپەینەکەی گە لی کورد لە ساڵی ۱۹۹۱ لە باشووری کوردستان و پێکهێنانی پە رلەمان و دامە زراندنی حوکمە تی هە رێمی کوردستان لە لایە ن سە رجە م لایەنە سیاسیە کانی کوردستان هە ر لە سەرەتاوە بە ڕەوبردن و دە سە اتە کان لە لایە ن دووهەزی سیاسیەوە پاوان کران ، هیچ شتێک نەما بەرامبەر بە یەکتری و بەرامبەر بە هاوەاتیان و دە ستکە وتە کانی گە لی کوردستان نەیکە ن ئە وانیش یە کێتی و پارتی بوون ، ئە م دوو پارتە بە هەی ململانێ و دژبەیێک و پێرە وکردنی سیاسەتی چەوتانە وە باردەخی هەرەمی کوردستانیان

بە ڕ و ناسەقام گیری و نائارامی برد ، لە یەکەم هە نگاوی ئە م دوو لایەنە و لە یەکە م بەرجەستە کردنی پرسە ی دیموکراتی کە دروست کردنی پەرلە مان و هە ڵبژاردن بوو ، لە بەر هەزم نەکردنی ئە نجامی پرسە کە و قبوو نە کردنی یە کتری وە ک برا گە ورە کەوتنە ململانێ و گرتنە ی یە خە و گە ردنە ی یە کتری ، یەکەم هەنگاویشیان بریتی بوو لە بەرپاکردنی جە نگی ناخە ی کوردستان ، کە بە هەی شە ی ناخەیبە وە هە زاران هاوە ی نیشتیمانی کردە بە رژە وە ندی و خواست و ئا رەزووە تاک لایانە ی خەیان ، هە روەها چە ندین ماە وەرانیان بە سە ر ماە ی کوردا هەنا ، لە جیاتی یەک ریزی ماە ی کوردی و دیاری کردنی سنوری کوردستان ماە ی کوردیان پە رت کردو سنوری دەگە ڵە یان دروست کرد ، ئە مە ش کاریگەرهەکاربوو لە سە ر دواکە وتن و لە دە ستدانی تە واوی دە ستکە و تەنتاوە ی و نیشتمانیەکانی گە لی کورد لە هە رەمی کوردستان ، ململانێ و هەنگاو خراپە کانی ئە م دووهەڵە سیاسە ی ناو کایە ی سیاسی کوردستان پە رەی سە ندو باردۆخە کە بە ڕە و لوتکە ی ناجەگیر ی و نائارامی و چە ق بە ستووی بەردە وامی پێدرا تاکو ئیستاش بە ردە وامی هە یە ، بە تایبە تی باردۆخی ناوخە ی و ژیان و گوزەرانی دانیشتوانی کوردستان لە و پێە ی نائارامی و ناجەگیردا گوزەر دەکات ، چاوەڕوانیەکانی هاوە ڵاتیش گەیشتە تە ئادیەک کە هیچ ئومێدی بە چارسەری بە باردۆخە نەماوە ، چونکە پارتی و یە کێتی هیچ شتێک و هیچ هەنگاوێک خراپ نە ماوە نە یکە ن دە رحە ق بە هاوە ڵاتیانی کورستان هیچ هەنگاوێکی خراپ و دە ست درێژیەک نە ماوە کە دە ربارەی ژیانی تاک بە تاکی کوردستان نەیکە ن ، ئە وە ش مەدەللی دەوڵە ت داری و بە ڕەوبردنی ئابردوو و ئێستا و داهاتووی پارتی و یە کێتی کە پیادەی دە کە ن ، بە تایبە تیش پشکی شێر لە م جەرە دە وڵە تداریە و تێکچونی باردۆخە کە بە ر پارتی دە کە وێت ، چونکە ئوون و ئاشکرایە لای تاک بە تاکی کورد و نەتەوەی کورد لە هە ر چوار پارچەی کوردستان مێژوو گەواهیدەری ئەو راستی یە کە مێژووی پارتی لەوان لەوە لە شەری برا کوژی و خوێن رشتن و دزین و بە تاڵان بردن و سەروەت و سامانی میللەت و قەرخ کردنی دەسەلات و شکستپێهێنانی شەرش و بزتنەوەی رزگاریخوازی گە لی کورد و لێکترزانی ماە ی کورد ، هیچ سەرکەوتنێک و دەست کەوتکی نەتەوەیی و نیشتیمانی لە مێژووی پارتیدا نابینیت. لە رابردو و ئێستاشدا پارتی هەکاری سە ڕەکی تێکچون و ئاڵۆزبوون و خراپ بوونی ژیان و گوزەرانی هاوە ڵاتیانە ، چونکە ئەگەر بەین باس لە دە وڵە تداری پارتی لە دوای راپە ڕینە وە بکە ین گەواهیدەر دە بن ، کە پارتی هەکاری سە ڕەکی بو تێکچونی باردۆخە کە ، ڕاستیەکان ئوون ئاشکرایە کە پارتی:

1. ١ – لە یەکەم هەنگاویدا لە گەڵ یەکێتی پەکەوە شەڕی برا کوژیان بەرپا کرد و دواتر دەست بە سەرگرتنی داهاتی گومرگی ابراهیم خەلیل.
2. ٢-پارچە پارچە کردنی هەرێمی کوردستان و دانانی سنوری دیگە پەکەوە لەگەڵ یەکێتی ..
3. ٣-بەرپاکردنی شەڕی براکوژی لە گەڵ پارتی پارێزگاران کوردستان .
4. ٤-بووە سوورەی بەر لەشکر و سوپای عێراق بە سەرپەرلەمانی کوردستان کە دوژمنی سەرسەختی گەلی کوردە لە باشوری کوردستان.
5. ٥-دوبارە بووە سوورەی بەر لەشکری تورکیا و هێنانی سوپای تورکیا بە ناو خاکی کوردستان کە دوژمنی سەرسەختی دێزی خەباتی نەتەوەیی کوردە.
6. دەرکردن و دەربەدەرکردن لە ماڵ و شوێنی نیشتەجێبوونی خەیان وهەڕەشە و بە دیل گرتن وزیندانی و کوشتنی لایەنگرانی یەکێتی لە هەولێرو کە بە هەمان شێوەیە کێتیش ئەو سیاسەتەیی ئەنجامدا لێزانینی خۆی، کە ئامانجی سیاسەتی (تەرحیل و تەبعیس)ی رژێمی رووخاوی سەدام بوو ، کە ئامانیش کردیان.
7. -فەاندن و کوشتن وکپکردنی دەنگی ئازاد و نارەزایەتیەکان لە هەردوو زانی زەرد و سەوزدا بە تایبەت لە زانی زەرد.
8. -هەوڵکردن و فەاندن و کوشتنی رۆژنامەنووسانی ئازاد و دواتر دارشتنی سیناریۆی نابەجێ و تەمەت دروست کردنی ناوا بەیان.
9. -هەڕشکردن و سوتاندنی بارەگای لایەنە سیاسیەکانی ئۆپۆزسیون لە زانگی زەرد.
10. -ساختەکردنی هەڵبژاردنەکان ، کە گەورەترین پرەنسیپی دیموکراسیە بە دەستا و دەستکردنی دەسکەات لە نەو گەلانی جیهان .
11. -هەڕش کردنە سەرخەپیشاندەران و دەنگی نارەزایی شەقام بە چەک وکوشتن وبریندارکردن و دەستگیرکردن و زیندانی کردنی خەپیشاندەر بە مناڵ و گەنج و ژن و پیاو و گاتە پەکردن بە هەست و داوا و مافەرواکانیان.
12. – دابەشکاری و قەرخکردن و پاوانکردنی سەرجەم جومگەگرنگەکانی دەسەڵات لە لایەنی یەکێتی و پارتی و هەردوو بنەماڵەو.
13. شکاندن و هەڕش کردنە سەر مزگەوت و شوێنە ئاینی و لابردن و دوورخستنەوەی مامۆستایانی ئاینی لە کار کانیان لەکدارکردنی هەستی و تەرکردنی مامۆستای ئاینی کە ئامۆژگاری سوورەلای

کەمپەینگا.
14. -دزینی نەوت و بە تاڵان بردن و بەهەدەردانی داهات و سەروەت سامانی گشتی ووڵات لە لایەن پارتی و یەکێتی یەوە.
15. بڕینی قوتی هاوڵاتیان و پیادە کردنی سیستەمی نیوموچە و نەدانی موچە بە پێشمەرگە و فەرمانبەران و هاوڵاتیانی کوردستان ، کەمترخەمی و بێ باکی لە بڕامبەر بە جەهشتن و کەچی بە لەشاوی گەنجان و بوونە قوربانی ئەو وتوژە ی کومەڵگا کە بە هەی بێ کار ی و بێ ئومیدییەوە ئەو بارودۆخە ناجیگیر و ناسەقام گیری ئەو دوو لایەن دروستیان کردووە لە کوردستان.
16. دەرکردن و ناردنەوە ی زیرەکانی گەنان و دەرکردن و ڕاگری کردنی سەرۆک و ئەندام پەرلەمانەکانی لایەنە ئۆپۆزیسون و هەندە لایەنە نی تری کوردستان و داخستنی دەرگای پەرلەمان و شکاندنی یاسا و حەرەمی پەرلەمان کە ئەویش یەکەکە لە هیەت سوورەکان لای کەمەلگا لە لایەن پارتی و بنەماڵە ی بارزانیەوە.
17. – دەست تێکەڵاو کردن و پێ یوەندی ژەر بە ژەر لەگەڵ دوژمنان و نەیارانی سەرسەختی خەباتی ڕەوای نەتەوەی کورد لە هەرچوار پارچە ی کوردستان.
ئەم خەرواری مەدەلی دە وڵەتداری پارتی و یەکێتی یە ، ئەو مەژووی پارتایەتی و دە وڵەتداری پارتی و بنەماڵەی بە رزانیە لە ڕابردوو لە دوای ڕاپەڕینەوە ، پارتی هەموو سنوورەکان و هەڕەسوورەکانی یاسا و کەمەڵگای شکاند بە بێ هیچ بە ربەستێک هیچ بە ربەستێکی ئەو تە نابوو بە ڕەگری کردن لە ی چونکە شەریکێکی بەهەزی هەبوو لە دە وڵەتداریە کە دا هەروەها ش تاکو ئێستاش نە لایەنە سیاسیە کان و نە ڕەکخراوەکانی کەمەڵگای مەدەنی و نە سەرجەم چین و تەوژەکانی کەمەڵگا بە باوەڕێکی تەکەم و پڕکە وە بە یکگرتووی و یەکیەزی ڕەگا لە پارتی و بنەماڵەی بەرزانی بە نمونەیەک ڕێ لە پارتی لە کایە ی سیاسی بگرن ، ئەوەشی هەبوو تە نها خەلکی نارەزایی شۆنیک یان چەندپارێزگا یەک بوو کە زەنی سەوز دابووە ئەوە ی پارێزگاکانی شیوازی پەرچەکردار بوو بە ئەنجام بووە. بەیە ئێستا کات و ساتی ئەوە هاتوو ە کە سەرجەم ڕەکخراوە کانی کەمەڵگای مەدەنی و لایەنە سیاسیەکانی تری ناو کایەی سیاسی هەرێمی کوردستان و سەرجەم چین و تەوژە کانی کەمەڵگا بە گشتی بە یەکەوە بگرنە بەر بە وەستاندنی هەنگاوە خراپە کانی و ئەو جۆرە دەوڵەتداریەە ی پارتی و هاوپەیمانەکانی بەتن لەرە ئەو شێوازەتان لەدەوڵەتداریە کەتایی پێ دێت ، ترافیکی سووری هەمیشە یی بە ووی پارتی و بنەماڵەی بەرزانی و شەوکانی ئەوان هەبگیرسێنن ، چیتر ڕەگا بە هەنگا و خراپەکان نەدرێت بە

خراپ کردنی باردۆخی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی ناوخۆ و دەرکی هەرەمی کوردستان و لە باربردنی دەستکەوتەکانی خەباتی چەند ساڵە یی گەلی کورد لە باشووری کوردستان.

بەرحـــــم گەرم داتـــــدەپۆشم .....ستار ئەحمەد

بۆیانییە
باسکم لەتەم هەڵدەکێشم
هەور دەکەم بەکراسێك
لەئاورەشم
پەلی نەرمە بایەك دەگرم
پەم خۆشە لەکێشی نەرمی
ژیلە ژنی چیا بمرم
هەنگاوەکانم دەشکێنم
ریچکەیەك لەنوور وەردەدەم
ماچێك لەنەرگز دەسێنم
لەگەڵ شەکرە شیعرو بەفرا
بەتاریکی دەیپێچمەوە
شەوێك درەنگ بەتی دێنم
روونا کی مانگ دەچنمەوە
لەتیلەی وردە ئەسرینما
بەتەنیایی و بەداربوونت
لەژوور سەرت دەیسووتێنم
ترست نەبێت لەزرزیان و
دەستی سەرما
بەرحم گەرم داتدەپۆشم
چ مەشخەڵکی گوڵەنگە
گەکانی سەراپای لەشم

دەربارەی ڕۆکخراوی "یەکێتیی بزووتنەوەی کارانی کوردستان" (گفتوگۆ لەگەڵ نەوزاد مەدحەت)

ئامادەکردنی: سالار ڕەشید

: ئەم گفتوگۆیە لە کتێبی
مێژوویەک لە یادەوەریدا (دیدار سەبارەت بە مێژووی چەپ و کۆمۆنیزمی نوێ لە کوردستاندا)
بڵاوکراوەتەوە .....

" یەکێتیی بزووتنەوەی کارانی لە کوردستان " یەکێک بوو لەو ڕێکخراوە جەماوەرییانەی دەیەی نەوەتی سەدەی ڕابردوو، کە بە دەسپێشکەریی ئەفرادی کۆمۆنیستیی هاتە دامەزراندن و سەرباری هەر کەموکوڕییەک کە هەیبووبێ، خاوەن کێش و قورسایییەکی بەرچاو بوو لە کۆمەڵگای کوردستاندا و خاوەنی 20000 ئەندام بوو. ئەم ڕێکخراوە تەنانەت لە هاوکێشەی حیزبە دەسەڵاتدارەکانی کوردستانیشدا جێگای هەڵوێستە و لەسەر وەستان بووە و لە ئاستی باڵای ئەو حیزبانەدا قسە و باس لەسەر چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵیدا و چۆنیەتی پیلان دانان لەدژی بووە بە مەسەلە.
بۆ تاووتێکردنی ئەم ڕێکخراوە، گفتوگۆیەکی هەمە لایەنە لەگەڵ یەکێک لە ڕابەران و هەڵسوڕاوانی ئەم ڕێکخراوە "نەوزاد مەدحەت" ساز ئەکەین.

پرسیار: لە چاوپێکەوتنی هاوڕێیانێکی ئاگادار لەم ڕێکخراوە، باسی ئەوە کراوە، کە ناوکی سەرەتایی "یەکێتیی بزووتنەوەی کارانی" لە شاری هەولێر لە یەکەمین کۆبوونەوە لە باخچەی گەلاوێژ لە 30. 06. 1992 دروست بووە، کە نزیکەی 50 کەسێک تێیدا بەشدار بووە. واتە، ئەو مێژووە بە دەژی دامەزراندنی ئەو ڕێکخراوە دەدرێتە قەڵەم. بەڵام ئەوەندەی تۆ ئاگادار بیت، پێش ئەوەی ئەم کۆمەڵە خەڵکە لە گەڵکەند بە دامەزراندنی ئەو ڕێکخراوە کۆ ببنەوە، بیرکەی ئەم کارە چۆن

چەکەرەی کرد و کێ بوون ئەوانەی ئەم کێمەیە خەکەی بێ ئەو کێبوونەوەیە ئاگادار کردەوە؟

وەڵام:

من بەدیاریکراوی نازانم پێش ٣٠/٦/١٩٩٢ چەند گروپ و کێسایەتی لێبارەی دروستکردنی وەها هێکخراوەیەک قسەیکیان هەبووبێت یان لەو بارەوە کارەکیان ئەنجام دابێت.من بە خەم لە هاوڕێیەکەوە ئاگادارکرامەوە کەوا بەیارە کێبونەوەیەکی کراوە سەبارەت بە دیاردەی بەکاری ببەسترێت لە باخی گەکەندی شاری هەولێر.
بەڵام دەنیام لەوەی دروستکردنی هەر رێکخراوەک ، گروپێک، حزبێک یان هەر کارەکی تری بێ کەمێ، خەڵکانێک هەبوونە ئاگەر خاوەن بیرەکەکەش نەبوبن، بەڵام سەرەتایەک بوونە بە گەیاندنی ئەو بیرەکەیە، خەڵکیان کەکردەتەوە ، شۆنەکیان دیاری کردووەو... تاد. سەبارەت بە مێژووی ٣٠/٦ و کارەکانی پێش ئەو مێژووە، وەکوو کەشێیک لە ئامادەکردنی یەکەمین ڕاپەرتی یەکێتی بەکارانی هەولێر کە بە یەکەمین کێبونەوەی گشتی هێکخراوەکە ١ ئامادەکرابوو . لەنووسینەوەی ئەو ڕاپەرتەدا کاک عەبدوڵا سلێمان ئاماژەی بەوە دابوو کەوا ئەوو چەند کەسانێکیتر خاوەنی بیرەکەی وەها ڕێکخراویك بوون.هەروەها ٢/٦/١٩٩٢ وەکوو دەستپێکی ئەو کارە نیشان کردبوو، بەڵام لیژنەی باڵای یەکێتی بەکاران بە زەربەی دەنگ ٣٠/٦/١٩٩٢ بە ڕەژی دامەزراندنی یەکێتیی بەکارانی هەولێر دایە قەڵەم. بەیە تەئکید لە پاشناوی هەولێر دەکەمەوە چوونکە تا ئەو کاتە هیچ هێکخراوەکی تری بەکاران لە کوردستان دروست نەبوبو. من بە خەم بروام بەوە نییە قسەو کارە لاوکیێکانی خەمان بکەینە بار بەسەر شانی مێژووەوە، ئەکرێت هەموو کەسێک لەو بارەوە یادەوەری و کارەکانی خەی بنوسێتەوە ، بەڵام ئەوانە نابنە مێژووی بزوتنەوەکە، چوونکە دەنیام کاری ترو کەسانی تریش هەبوونە قسەیک یان کارەکیان کردبێت لەو بارەوە.

پرسیار: یەکێتی بەکاران لە کوردستان کەی و چەن پێکهات؟

وەڵام:

پاش دروست بوونی یەکێتی بەکارانی هەولێر، لە سلێمانیش هەوڵەکان بەردەوام بوون بە دروست بونی وەها هێکخراوەک، ئەوەبوو لە ٦/١١/١٩٩٢ بەیانی دروست بونی یەکێتیی بەکارانی سلێمانی بەاوکرایەوە. هەردوو یەکێتەکە پەیوەندی تونددو تێ و بەردەوام لە

نەوانماندا هەبوو.
پاش گەشتن بەو بروایەی کە دەبێت هەردوو یەکێتیکە لە ڕێکخراوەکی سەرتاسەری ڕکبخرێت، لیژنەی باڵای یەکێتی بەکارانی سڵەمانی کە پێک هاتبوون لەم بەڕێزانە (حاجی ئەنوەر، ئەنوەرساڵح ، ئەکرەم چاوشین،وەستا سابیر و دیدار) سەردانی هەولێریان کرد و لەگەڵ لیژنەی باڵای یەکێتی بەکارانی هەولێر کۆبونەوە کە پێکهاتبوون لەم کەسانە(جەمال چاوشین، عەبدوڵا سڵەمان، عەبدولڕحمان مەولود، گەران عەبدوڵا ،وەستا محەمەد،سالار سەفی،سیروان عەلی،یوسف بەکر، جاسم محەمەد) پاش سێ ڕۆژ لە گفتوگۆکردن لەسەر میکانیزم و چۆنیەتی سەرتاسەری بونەوەی ڕێکخراوەکەو کارەکانی، ئەوەبوو لە ٦/١/١٩٩٣ بە هەڵبژاردنی ٩ ئەندام بۆ لیژنەی باڵا، یەکێتی بەکاران لە کوردستان پێکهات و لە ١٠/١/١٩٩٣ ڕاگەیاندنەکە بڵاو کرایەوە.

پرسیار: ئەوەندەی من بزانم، بنیاتنانی ئەم ڕێکخراوە نەخشە و پرۆژەی هیچ سازمان گرووهێکی چەپ و کۆمۆنیستی ئەو دەمە نەبوو، بەڵام دواتر هەر یەکە لەوانە لە هەوڵی ئەوەدا بوو، کە نفووزی خۆی لەنێویدا پەرە پێ بدات و بەجۆرێک کاریگەریی لەسەر دابنێ کە خۆی مەبەستێتی. ڕا و بۆچوونی تۆ لەم ڕووە چییە؟

وەڵام:
گروپ و ڕێکخراوە چەپەکان وەکوو ڕێکخراو لە سەیرکرێک زیاتر نەبوون لە سەرەتادا، وەخاوەنی هیچ پرۆژەو پلانێکیش نەبوون لەو بارەوە، تەنانەت هەندێک لە کەسایەتییە باڵاکانی ئەو گروپانە پێیان وابوو ئەوەی دێکرێت هەزوکات بە فیڕ دانێ، چونکە کەسی بەکار بەو پێیەی خاوەنی کارێک نییەو کاتەتە دەرەوەی پرۆسەکانی بڕهەمهێنانەوە بۆیە هەزکی بەکاریگەر و پرشو بڵاون لە کەمێگەدا.
وەکوو تاکی سەربەخۆ لەهەموو گروپە چەپو کۆمۆنیستەکان بەشداریان هەبوو. بەتایبەت ڕووتی کۆمۆنیست کەڵەو سەردەمەدا خاوەنی تەشکیلاتی عەڵەنی خۆی بوو. ئەو کاتەی ڕێکخراوەکە گۆشەی کردوو بوبەهەزکی دیارو بەرچاو لە کوردستاندا، ئیتر بوبە جێگای ساغکردنەوەی هەموو ئەو تیۆرو قسەو باسانەی کە ساڵانێک بوو کرابوون، یان لە کتێبەکان خوێندرابوونەوە، ئەوە سەرباری گواستنەوەی مەحفەلیزم بۆ ناو ڕێکخراوەکە. بۆ کورتکەی بووبە حەقلی تەجروبەی بۆ تەجروبەکان.

پرسیار: ڕایەک هەیە، پێی وایە، هاتنەکایەوەی ئەم ڕێکخراوە بەرهەمی بزووتنەوەیەکی جەماوەریی کرێکارانی بەکار نەبووە. ەنگە ئەم بۆچوونە سەرەنجام بەوە بگات، کە پێکهێنانی ئەم ڕێکخراوە

زەمینەی بابەتیی نەبووە! ئایا تۆش هەمان بۆچوونت هەیە، وەیان پێت وایە زەمینەی بابەتیی بۆ پەیدابوونی ئەو جۆرەکخراوە لە ئارادا بووە و ئەوە ئەسڵە کە کۆشەیەک لەئارادا بووە یان نا، تەنانەت ئەگەر ئەو کۆشەیە نەگەیشتبێتە ئاستی بزووتنەوەیەکی بەرچاو و هەستپێکراویش؟

وەڵام:
ئەو ڕاستە یەکێتی بەکاران لە ئەنجامی بزووتنەوەیەکی جەماوەری بەکاریەوە کە خاوەنی دیان خۆپیشاندان وناڕازایەتی جۆراو جۆر بوبێت نەهاتە بوون، بەڵام بە دڵنیایەوە ئەو دەڵێم دروستترین و جوانترین بریارێک کە مارکسیستە نوێکانی کوردستان دابێتیان لە پێوەندبە زیندوترین و بەرچاوترین کۆشکانی کۆمەڵگای کوردستانەوە، دوو بریار بووە کە بە کرداریش چوونە پشتی، یەک کۆشەی کوشتنی بەڵشاوی ژنان بوو، دوو کۆشەی بەکاریبوو . دەکرێت وەک دوو خاڵی پرشنگدار لە مێژووی مارکسیکانی کوردستان تۆماربکرێت.
بەکاری تا ئۆپۆزی دەرەقی خۆی دەستی نابووە بیناقای زەربەی خەڵکی کوردستان. کۆمەڵگە هەمووی بەسەریەکدا کوتبوو، نەک هەر کارگەکان، زەربەی دام و دەزگا خزمەتگوزارێکان یان داخرابوون یان بە چوار پێنج مانگ جارێک مووچە دەدرایە کارمەندکانی. دەسەڵاتی کوردی نەک هەر خۆریکی چارەسەرکردنی ئەو ئەزمە قورسە نەبوو، بەڵکوو بەشێک بوو لە قوڵکردنەوەی ،چ بە ئاودیووکردنی کارگەو ئامێرکان، چ بەتانەبردنی سەروتو سامانی گشتی بە پرکردنی گیرفانی بەرپرسکان و چەکدارکردنی حزبەکانیان.

ئەگەر ئەم لەشکرە لە بەکاران خۆی ڕێک نەخستبوو یان پەرچەکرداری بە کۆمەڵی نەبوو، دەبێت ئەوەمان لەبەر چاوبێت کە دەیی هەفتاو هەشتاکان لە عێراقدا نەک هەر سرینەوەی شۆڕشکانی ڕێکخراوبوون بوو لە دەرەوەی دەسەڵات، بەڵکو سرینەوەشی بوو لە عەقڵیەتی بەشرکان. بارودۆخێک سیاسەتی بەعس خوڵقاندبووی لە نەو خەڵکدا کە هەمیشە وەک و تاک بیر لە چارەسەرو وەڵام بە کۆشکان دەکرایەوە. یەکێتی بەکاران سەرباری ئەوەی هەوڵی خۆی خستبووگر بە چارەسەرکردنی ژیانی بەکاران ، لە لایەکیتریشەوە دەیویست ئەو ئەقڵیەتی نارێکخراوبونە تێک بشکێنێت و وەسیلەیەکی نوێی خۆباتکردن بخاتە بەردەستی کۆمەڵگەی کوردستان. هیچ کەسانێکی ئازادیخوازو مرۆڤ دۆست ناتوانێ بەدەنگ و دەستوەستان دابنیشیت لە بەرانبەر مەرگی لەسەرخۆی کۆمەڵگەکەی. ئەمەش لەو بڕیارەبووین کە نەمانتوانی

بدەنگبین.

پرسیار: ئەگەر ئامانجی بنەەتیی ئەم ڕێکخراوە بریتی بووبێت لە: "کار یان بیمەی بێکاری"، ئایا لەو بار و دۆخەدا کە حکوومەتی بەعس لە کوردستان پاشەکشەی کردبوو، کارگا و کارخانەکان لەکار کەوتبوون، کوردستان دوو جار لەژێر گەمارۆی ئابووریدا بوو، دەسەاتێکی دواکەوتوو، یانی، بەرەی کوردستانی ژێرخانی کوردستانی تاڵان و ئاودیو ئەکرد… چەند زەمینەی گونجاو و لەبار بێ ئەو ئامانجە فەراهەم بوو؟ پاشان دەپرسم: ئەم ڕێکخراوە توانی کارێک بێ کرێکارانی بێکار بکات؟

وەاڵم:
کاری گونجاو یان بیمەی بێکاری زۆرتر وێک دروشمێکی ستراتیژیانەی بێکاران نمایش دەکرا ، کەئێو خواستی هەموو کەمێگەیەکی تەندروستە. یەکێتی بێکاران کاری خۆی لە چوار چێوەی ئێو دروشمە قەتیس نەکردبووە. ئەمە بە کەمترین دەسکەوت بە بێکاران دەرگای زۆرێک لەو ڕێکخراوە خێرخوازیانەی دەهاتنە کوردستان دەکوتا، کەم تا زۆرێک دەستکەوتمان هەبوو بە خێکی بێکار. بەاڵم لە بڕانبەر ئێو هەموو خێکەی خۆی ناونوس کردبوو وە چاوەروا نیان هەبوو، دەتوانین بڵێین دەستکەوتکان هیچ نەبوون.
ئەمە بە بە باشترکردنی ژیان و گوزەرانی خێکی بێکار لە ١٩/٦/١٩٩٣ بریاری خێپیشاندانمان دا لەسلەمانی وە لە هەولێریش بەخستنی کەبونەوەی نارەزایەتی.

ئێو بانگەوازەمان تەواو دەسەاتی حکومەتی هەرەمی سێغڵەت کردبوو، هەواڵی خێپیشاندانکەمان بە شێوەیێک دەنگی دابووەوە ،ڕۆژنامەی عراق لە ژمارە ٥٢٦٣ لە ١٨/٦ بە سەردێرێکی دیار نووسیبوی (سبەی یەکێتی بێکاران دژ بە پارتە بە کرێگیراوەکانی ئەمریکا لە کوردستان خێپیشاندان دەکات) . لە سلەمانی لە ڕۆژکانی ١٦ و ١٧/٦ دانیشتن لەگەڵ مەبەندی یەکێتی و بەڕێی کوردستانی و پارێزگاری سلەمانی کاک جەمال عەبدول کرا ، مەبەند رایگەیاند کە مل بە داواکاری بێکاران نادات، سەرباری فشارێکی زۆر بە سەر ئێندامانی بێکاران ، دەستەیێک لە هاوڕیانی لیژنەی باڵیان پاش دەرچونیان لای پارێزگاری سلەمانیەوە رفاندبوو،پاش ئێوەی ئاگادار کرابوونەوە کەوا خێپیشاندانکە ناکرێت ،لە پاش چەند کاتژمێرێک لە گلدانەوە ئازادکرابوون.

لە هەولێریش دۆزگای ئاسایش تەواوی شاری چنیبوو چەندین ئێندامی

یەکێتیکەمان لە کاتی بەڕێوەبوونەوەی بەیانامەدا لە لایەن ئاسایشەوە دەستگیرکرابوون،لە دانیشتنمان لەگەڵ پارێزگاری هەولێر(کاک عەبدولموهەیمەن بارزانی) من و کاک عەبدولڕەحمان وەکوو لیژنەی سەرپەرشتکار ، پاش ٢ سەعات لە گفتوو گۆ بینیندان لەلایەن پارێزگارەوە، بەوەی ئەگەر گەنم مایەوە لە پاش ئەو ناوانەی کە مەجلیسی وزەرا ڕەوانی کردووە ئەوە بەڕێن بێت لە (١ – ٧٠٠٠) بڕێ بیدەم بە بەکاران، تەنانەت لە قسەکانیدا چەندین جار تەئکیدی دەکردەوە کەوا درۆ ناکات. دیارە ئامادەییەکی باش هەبوو بۆ خۆپیشاندان، بەڵام بە هەی ئاگزی بارو دۆخەکەوە لە دانیشتنەکدا بە ئامادە بوونی ئەم هاوڕیانە (شاپور عەبدولقادر ، قابیل عادل ، سیروان عەلی، د.ئەمین ، سەردار حەمید، عەبدوڵا سلێمان، عەبدولڕەحمان مەولود و من)بریاری دواخستنی خۆپیشاندانەکەمان دا،دیارە پێش ئەمە هاوڕیانمان لە شاری سلێمانی ئەو بریارەیان دابوو. ڕۆژی ١٩/٦ کەمێکی بەرچاو لەو بەکارانەی ئاگاداری دواخستنی خۆپیشاندانەکە نەبوبون لای بنکەی بەکاران ئامادە ببون.

لە درێژەی هەوڵدانمان بۆ چارەسەری کێشەی بەکاری و ڕێگریەکانی حکومەتی هەرێم لە پێش ڕەکخراوەکەمان، لیژنەیەکی سێ کەسی کە پێکهاتبوو لە (جەمال چاوشین ، عەبدولڕەحمان و من) دانیشتنەکمان لەگەڵ کاک کەسرەت ڕەسوڵ سەرۆکی حکومەتی هەرێم لە ٢٣/٧/١٩٩٣ ئەنجام دا ، لەو دانیشتنەدا سێ داواکاریمان خستە بەردەستی کاک کەسرەت ١- وەزیری ناوخۆ کاک (یونس مەولود ئاژۆ بەیانی) مەڵبەتی هەڵگرتنی پێنەدایەن بە یادکردنەوەی یەکەمین ساڵ ئاژۆی یەکێتی بەکاران . سەبارەت بە خاڵی یەکەم، ڕاستەو خۆ لەبەرچاوی ئەمدا تەلەفۆنی بۆ کاک یونس کردو مەڵبەتی هەڵبەکەی بۆ وەرگرتین. خاڵی دووەم پێویست بوو بە قانونی جەمعیاتەوە کە پێیوەند بوو بە مەڵبەتپەدانی کاری ڕۆژنامەو ڕەکخراوەکانەوە . بە ئەو خاڵەش دوو هەزار دیناری پەداین بە وەرگرتنی مەڵبەت بە ڕۆژنامەی دەنگی بەکاران . خاڵی سێیەم کێشەی کار پێداکردن بوو بە بەکاران . سەبارەت بەم خاڵە بەڵێنی گەرانەوەی(٢٣٣) کرێکاری پەداین بە سەرکارەکانیان کە لەسەردەمی بەعس بە بیانی جەراو جێر لەسەر کارەکانیان دوورخرابونەوە ،وە دامەزراندنی ٣٠ بەکار.(بەڵام ئەم بەڵێنانە هەر لە خانەی بەڵێن مانەوە و نە چوونە خانەی کردارەوە). هەروەها داوای ئەوەی لێکردین کەوا پێشنیاری خەمان لە مەر کێشەی بەکاریەوە پێشکەشبکەین، ئەوەبوو لە ١/٩/١٩٩٣ عەبدولڕەحمان مەولود و من یاداشتنامەیەکان ئامادەکردو لە دانیشتنەکدا بە بەشداری هاوڕیانی سلێمانی (کاژاو جەمال و فەریدون حەمە ساڵح)

پشکشی کاک "کسرت سوە"مان کرد. دیارە زۆری پێباشبوو وە بینینی ئەوەی دا کەوا بیخاتە بەردەستی مەجلیسی وزەرا. بەڵام ئەستاشی لەگەڵدابێت هەواڵکمان لەو یاداشتە نەبیستووە. ئەم کارانەو چەندین پڕۆژەی ترمان خستە بەر دەستی نەک هەر دەسەڵاتدارانی کوردستان ، بەڵکوو ئەو ڕێکخراوە خێر خوازییانەی کە لە کوردستان کاریان دەکرد. بەڵام ئەنجامەکەی وەڵام نەدانەوەو خەڵەتاندنبوو لە داخوازەکانمان.

پرسیار: زۆر جار ەخنە لە سازمان و گرووهەکان، پاشانیش لە حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی عێراق ئەگیرێ، کە دەخاڵەتیان لە کاروباری ئەم ڕێکخراوەدا کردووە! بە بۆای تۆ، سازمان و حیزبەکان مافی دەخاڵەتکردنیان نییە؟ ئەگەر نییانە، بۆچی؟ ئەگەر هەیانە، چۆن؟

وەڵام:
وشەی دەخاڵەت خۆی لە خۆیدا مانای هەڵز دەبەخشێت، یان بە مانایەکیتر هەست بە وجودی هەڵز دەکەیت لە پشتیەوە و خەشت لەدەبێتە ژمارەیەکی بەحیساب. ئەوە دەسەڵاتە دیکتاتۆرەکانە بە مافی خۆیانی دەزانن کەی و چۆن بیانەوێ دەخاڵەت لە وردو درشتی کۆمەڵگە بکەن. هەرچی شتە بە عەقڵی بەشەرکانیشەوە لە دەرەوەی دەستەوەردانی ئەوان نییە ،دیارە ئەوکارەش لە ژێر ناوی جۆراو جۆردا ئەنجام دەدەن، کە تایەکەشی بە ڕەبەتکردنی کۆمەڵگەیە لە خزمەت ستراتیژییەکی تایبەتدا.
من بروام بە هیچ شێوەیەک لە دەخاڵەتکردن نییە ، ئەوەش نەک هەر بە ئەحزاب و گروپەکان ، تەنانەت بە دەوڵەتیش. لەهەر وەاتەکدا کە پابەندی بنەماکانی دیموکراسیبێت ەە بە خۆی نادات دەخاڵەتی کاری ڕێکخراوەکان بکات،تەنها ئەو ڕێکخراوانەی کە بوودجە لە دەوڵەت وەردەگرن ، دەوڵەت بەی هەیە تەنها داوای لیستی ئەو کارانەی کە ئەنجام دروان لەگەڵ چۆنیەتی سەرفکردنی بودجەکە. بەی نییە ئەرگان دروست بکات و ئەرگان هەبووشێنەتەوە.

من کە ڕێکخراوەیەکی سەربەخۆم بە هیچ لایەنێک نە ڕەوایە و نە مافی ئەوەشی هەیە دەخاڵەت لە کارکانمان بکات. ئەگەر خۆیان بە هاوخەبات و هاوبیر دەزانن، یان هەر نزیکایەتییەکی تری هەیە، دەتوانێت بە شێوەیەکی ڕەسمی و لە کەناڵەڕەسمەکانی خۆیەوە کۆمەک بکات یان پێشنیارو بۆچوونکانی خۆی بگەیەنێت. نەوەکوو بەتە ناو ڕێکخراوەکەت و لەژێر پەردەی یاریێ دیموکراسەکاندا نەیارە فیکرییەکانی خۆی وەلابنێت. ئەگەر نا ئەوا ئەم ڕێکخراوە قەتیس دەمێنەتەوە لە نەوان کۆمەڵە خێکی تایبەت و هاوفکردا، لە

کۆتایشدا بۆ گۆڕینی گۆڕەو بچوکبوونەوەی گروپ و سازمانە سیاسیەکە ئەمیش گۆڕەو بچوک دەبێتەوە ، واتە ئەو ئامانجەی بۆی دروست بووە لە بنەڕەتدا ، لەدەستی دەدات.

پرسیار: زۆر جار باسی سەربەخۆبوونی بزووتنەوەکخراوەک ئەکرێت، بە باوەڕی تۆ سەربەخۆبوونی بزووتنەوەکخراوەک دەبێ چۆن بێت؟ ئایا دەکرێ بڵێین، "یەکێتیی بزووتنەوەکخراوەکی سەربەخۆ بوو؟

وەڵام:
پێم وایە وەڵامی بڕشی یەکەمی ئەم پرسیارەم لە وەڵامی پرسیاری پێشوتردا داوەتەوە. بەڵام بە وەڵامی بڕشی دووەمی پرسیارەکە دەڵێم ، یەکێتی بزووتنەوەکخراوەکی سەربەخۆبوو لە دەسەڵات و پاشکۆی هیچ حزبێکی سیاسی نەبوو بە شێوەیەکی فەرمی. بەڵام بەو پێیەی کە زۆربەی هەڵسوراوەکانی کۆمانی مارکسی و چەپ بوون بەیە هەر زوو دەسەڵات و کۆمەڵگە ئەمەیان بە بڕشک لە ڕەوتی کۆمۆنیست و پاشان حزبی کرێکاری قەڵەم. دیارە دەسەڵات بە مەبەستەوە ئەو کارەی دەکرد، ئەوەش بە مەبەستی دابڕانمان لە کۆمەڵگە. ئەمە سەربەخۆبوونی خۆمان لە هەموو دۆزگایەک پاراستبوو بەڵام نامانتووانی سەربەخۆیبوونی خۆمان لە دۆخەتەکانی حزبێکی شێوەیەکی ئسوڵی بپارێزین. دیارئەو بۆچونەی کە لەپشت دۆخەتەکردنی کادرەکانی حزبەکە وەستابوو دوو خاڵ بوو:
١- ئەم حزبە خۆی بە حزبی کرێکاران دۆزانی، هەر بۆیە حەقی مامۆستایی بوونی خۆی بەسەر هەموو تۆیفەکانی تری کۆمەڵگەدا بە ڕەوا دۆزانی.
٢- ئەو تەسەورەی کە پێی وابوو ڕێکخراوە کرێکارەکان لە دەسەڵاتی بەرژوازی سەربەخۆن نەک لە ئۆحزابی کرێکاری.
لە سەنگەی ئەو خاڵانەوە ڕەوایەتی بە خۆی دابوو دۆخەت لە وردو درشتی کارەکانمان بکات، هەر لە دروستکردنی ئەرگانەکانماندەوە تا دەگاتە هەڵبژاردنەکان و گەرانی مەراسیمەکان.
دیارە لایەکی تریشەوە خودی کەسە ناسراوەکانی ڕێکخراوەکەمان زمانی نووسین و وتاردانمان هیچ جیاوازییەکی نەبوو لەگەڵ وتارە سیاسییەکانی حزبەکە.
ئەم بۆد حاڵیبوونە لە سەربەخۆبوون و پایەکانی کاری ڕێکخراوەی جەماوەری ،لەو لاشەوە بەربەست و پلانەکانی دەسەڵات لەبەرانبەرمان و وەڵام نەدانەوە بە داخوازەکانمان، کۆشکانی ناو ڕێکخراوەکەی گۆڕتکردەوە، تاگەیاندی بە دوولەت کردنی یەکێتیی بزووتنەوەکە.

پرسیار: ئەگەر کرێکارێکی بێکاری کارا و دەسەز، ئەگەر بهاتبایە کۆمۆنیست یان سەر بە یەکێک لە سازمانە کۆمۆنیستییەکانی ئەو دەمە نەبووایە، نەخشەی لە پشتەوە بۆ دانراو بۆئەوەی دەنگ نەهێنێ و نەتوانێت بچێتە ناو بەرایەتیی ئەو ڕێکخراوەوە، ساز ئەکرا؟

وەڵام:
لە هەوڵەر هیچ کۆیسکی لێو بابەتمان بۆ نێهاتێ پێش، کەس هەبوو هیچ پێوەندییەکی بە دونیای کۆمۆنیستییەوە نەبوو کەچی ئێندامی لیژنەی باڵا بوو.

پرسیار: گۆڤار و بڵاوکراوەکانی "یەکێتیی بێکاران" چی بوون؟ چەند ژمارەی لێ دەرچوو؟ نووسەرانی کێ بوون؟ باسە بنەڕەتییەکانی چی بوون؟ چۆن دەنووسرانەوە، بەدەست یان بە چاپ؟ تیراژیان چەند بوو؟ شێوازی بڵاوکردنەوەیان چۆن بوو؟ ئایا ئەوانە شتێکی وەک ئەرشیف لێ ماوەتەوە؟

وەڵام:
یەکێتی بێکارانی هەولێر ڕۆژنامەیەکی مانگانەی هەبوو بەناوی دەنگی بێکاران، یەکەمین ژمارەی لێ ئابی ١٩٩٢ بڵاو کرایەوە و لێ ژمارە ٧ وە بو بە زمان حاڵی یەکێتی بێکاران لە کوردستان ، ١٨ ژمارەی لێدەرچوو لێگۆ چەند پاشکۆیەک. دەستەی نووسەرانی لەسەرەتادا ئەم کەسانە بوون (جەمال چاوشین، عەبدوڵا سلێمان، عەبدولڕحمان مەولود ، جاسم محەمەد و من) . پاش سەرتاسەریبوونەوە هاوڕیانی سلێمانیش بەشداربوون لەو هاوڕیانەی کە لەیادمدا ماون فەرهاد فەرەج ، ئازاد، سەلام مارف و چەندان هاوڕی تر ، بەڵام زیاتر وەک نووسین. تایپکردنی هەموو ژمارەکان لەسەر شانی من بوو. وەکوو نووسین زۆربەی هەڵسوراوانی بێکاران بەشدار دەبوون لە نووسین و دارشتنی هەواڵدا، دەکرێت لەو بارەوە بە زانیاری زیاتر بگەڕێنەوە بۆ ژمارەکانی دەنگی بێکاران.

بڕەو ئایار:
بەناوی کۆمیتەی مەراسیمی یەکی ئایارەوە دەرمان دەکرد. لە ١٤/٤/١٩٩٣ یەکەمین ژمارەی دەرچوو، پاشان چەند ژمارەیەکی تریشی بەدوادا هات . دەستەی بڕەوبردنەکەی پێکهاتبوو لەم کەسانە: (یوسف ، سەباح ، گۆران). لە نیسانی ١٩٩٤ بەهەمان شێوەی ساڵی ڕابردوو بڕەو ئایارمان دەرکرد، دەستەی بڕەوبردنەکەی پێکهاتبوو لەم کەسانە:(عەبدولڕحمان ، سەردار،گۆران).

هەواڵنامەی خەپیشاندان:
لەلایەن یەکێتی بەکارانی سلەمانییەوە دەردەکرا، تایبەت بوو بە خەپیشاندانی ١٩/٦ کە بریاربوو بکرێت. دونیا نیم چەند ژمارەی لێدەرچوو ، بەڵام یەکەمین ژمارەی لە ٢١/٦/١٩٩٣ بڵاوکرایەوە. نووسەرەکانی (سەباح، ئەنوەر، کاژاو، عەبدولرەحمان) دەستەی بەرەوبردنی دیاری نەکرابوو.

ڕێگای کرێکاران:

زمانحاڵی (یەکێتی کرێکاران لە کوردستان"فدراسیۆن") بوو، ئەم ڕێکخراوە لە ٨/٧/١٩٩٤ لەئەنجامی یەکگرتنی چەند ڕێکخراوێکی تری کرێکاران لەگەڵ یەکێتی بەکاران، ئەم ڕێکخراوەیە پێکهات. ژمارە ١-٢ی ڕێگای کرێکاران لە نۆڤەمبەری ١٩٩٤ بڵاو کرایەوە، بەو پێیەی ناوی دەستەی نووسەران نەنوسراوە دونیا نیم لەوەی دەستەی نووسەرانەکەی لە کە پێکهاتبوو، بەڵام سەرنووسەرەکەی کاک عەبدولرەحمان مەولود بوو.

پرسیار: لایەنە بەهێز و لاوازەکانی پەیوەندییەکانی ئێوە لەگەڵ دەسەڵات، حیزبەکان و ڕێکخراوە جەماوەرییەکان چی بوون؟

وەڵام:
لە هاوکێشە سیاسییەکاندا ئێگەرخاوەن هێزبیت، لایەنی بەرانبەر ئامادەی دانیشتن و گفتوگۆکردنی هەیە لەگەڵت. کە هێزت نەبوو دەبێت ئاستێکی باڵا لە دبلۆماسیەت لە خۆت پیشان بدەیت. ئێو کاتێی هێزمان ڕوولەسەر بوو کەمێک دەرگا بەروماندا کرابوونەوە،چ وەک دەسەڵات ، یان حیزبێ نزیکەکانی بە دەسەڵات. ئێستاش لەو بروایەدام دەکرا سودی زیاتر لەو پەیوەندیانە وەربگرین، بەڵام بەو زمان و دونیابینییەی هەمان بوو، زەر زوو وامان کرد دەرگاکان دابخرێن بەڕوومانداء بەشێک لە کەشکانمان ئێوە بووە نە جێگاو و ڕێگای خەمان دەزانی لە نەوەندی سیاسی، نە زمانی گفتوو گۆو سیاسەتکردنمان گەرانی بەسەردا دەهات،ئێوەندەی ببوینە کێڵەی موفرداتێ سیاسەکان ئێوەندێ زمانمان نەکردبووە ئامرازێک بێ چوونە پێشەوەی کارەکانمان.سەبارەت بێ ریکخراوێ جەماوەرکانیش بێ شێوەیەکی گشتی پێوەندەکانمان باش بوو، بێ تایبەتی کەمێی ئاوارەکانی کورستان لە هەولێر کە لەسەر دەستی هاوڕیان شاپور عەبدولقادر و قابیل عادل تێیب ٢ و شوان داودی لە ساڵی ١٩٩١ دامەزرا. ئەم هاوڕیانە دەورو نەخشەکی زەریان هەبوو لە ناساندنی ڕێکخراوەکەمان بێ خەڵکانی ئاوارەو دەوەندکردنمان بێ دەرس و

تجربەکانی خەبات سەبارەت بە کاری ڕێکخراوەی جەماوەری. دەتوانین بڵێین کەمێکی ئاوارەکان یەکەمین ڕێکخراوەی جەماوەری سەربخۆ بوو لە کوردستان دروست بوو.

پرسیار: شەڕی ناوخۆ بە بزووتنەوە ئیسلامییەکان خێری دایەوە، ئەی بۆ "یەکێتیی بۆکاران" چۆن بوو؟

وەڵام:
شەڕ گرانەوەی کەمپەینێ بۆ خاڵی سفر، دابەشکردنی کەمپەینێ بەسەر بارەکانی خەڵک و شەردا. لە شەڕدا بەشداربووان حوسێنی گۆڕتنیان نییە، تۆڕو خێڵەرست دەبن ، عەدالەت و عەدالەت خوازی دەبێتە مەقوڵەیەکی سواو بێناوەڕۆک. دوو شت دەتوانێت لەو سەردەمدا جێگاو ڕێگات پتەوبکات لە ناو کەمپەینگدا ،ئەویش چەک و پارەیە. ئەمە هیچ یەک لەوانەمان نەبوو. سەروەتی ئەمە قسەکردن و ئەو ئەتریتەیە بوو کە لە ئاکامی کارەکانمانەوە لە کەمپەینگ پەیدامان کردبوو. خێر بە ئەمە ئاسودەیی و خۆشگوزەرانی خەڵک بوو، ڕەشنە لە شەردا ئەوانە نەک هەر لەدەست دەچن ، بەڵکوو بە چەند فرسەخیش کەمپەینگ لەو ئاسەیە دوور دەکەوێتەوە.

ئەمە لەکاتی شەڕی ناوخۆدا سەرباری لە دژ وەستانەوەی ئەو شەڕە بە نووسین و کەرو کەبوونەوەکانمان ، بە بەشداری لەگەڵ کەمپەینی ئاوارەکانی کوردستان، حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری عێراق، پارتی کاری سەربەخۆ، حزبی زەحمەتکێشانی کوردستان و ڕێکخراوەی تێکۆشان ، دوو خۆپیشاندانی شکۆدارمان دژ بە شەڕی ناوخۆ بەرپا کرد لە شاری هەولێر .لە دووەم ڕۆژی خۆپیشاندانەکە ،زیاتر لە پێنج هەزار خەڵک ئامادەبوون و بە شۆکی زۆر مەدەرنانە لای بنکەی بۆکارانەوە دەستی پێکرد و بەناو بازاری شێخ ئەمادا تێپەڕی و لای کۆتری سڵام وەستا، بریار بوو هەر لەوێدا نوێنەری لایەنەکان قسە بە خۆپیشاندەران بکەن. پاش خوێندنەوەی ناوی لایەنەکانی بەشداربوو لە خۆپیشاندانەکە لە لایەن لیژنەی بەڕێوەبردنی خۆپیشاندانەکە، لە پێ خۆپیشاندەران درایە بەر دەستەژی گوڵەی بیکەیسی و هەر لەوێدا دوو هاوڕاتی بە ناوەکانی (خالد خەلیل حەمەد ئەمین و حەمید حوسێن) گیانیان لە دەستدا و (ڕەفعەت ساڵح ، خزر سەفی مامەند ، جەوهەر ئەنوەر عەبدولجەبار، عومەر قاسم قادر ، مەعروف سوارە مەولود و جەوهەر جەعفەر حوسێن) بە تۆندی بریندار بوون. بە مژوش ئەوە دەڵێم هەر لەو کاتەدا کە خۆپیشاندەران خەریتانی خوێن کرابوون ، ڕادیۆی حزبی شیوعی لە هەولێر و لەسەر زمانی کاک کەریم ئەحمەدەوە خۆپیشاندەرانیان بە ئاژاوەگێڕ لە قەڵەم دا.

پرسیار: لەناوچەی بادینان نەتان توانی کارێکی ئەوتۆ بکەن! هۆکارەکەی چی بوو؟

وەڵام:
بادینان بۆتە حەسارێکی شەرزاد حەسەن و پارتیش دەوری باوکیکە دەگەڕێت ، وەک چۆن لە شۆڕشەکی ئەو ڕەمانەدا باوک دەڕێت (گوێ بگرن... بۆ دوا جار... لێرە لەم حەسارەی من، نە کوێژن دێنێ و نە کچ دەتوانێ شوو بکا، ئەوەی خۆی بە کچی من دادەنێ دەبێ لەنێو تاریکی ژووورەکەشی دا حورمەتی خۆی و من و ئەم حەسارە رابگرێت...)٣ نێ ئەوانەی پێش ئێمە توانیان کارێک لە دژواری بەرژەوەندیکانی پارتی بکەن لە ناوچەی بادینان، وە نێ ئەوانەی دوای ئێمە. پاش هەوڵ و تێکۆشانەکانی هاوڕێ " نەزیر عومەر"و کەمەی هەسوراوی تر لە دژواری بادینان بۆ دروستکردنی ڕێکخراوەیێک بۆ بەکاران ،توانرا لەو بارەوە بەیاننامەیێک دەربکەن بۆ ناوی " لیژنەی کاتی یەکێتی بەکارانی دهۆک" لە ٢٢/٥/١٩٩٣(بەیاننامەکێ بۆ زمانی عەرەبی بوو). ئەوە بوو پاش ماوەیێکی کورت و لە ٢٥/٨/١٩٩٣ هاوڕێ نەزیر دەرفەندرێ و لە ٢٨/٨/١٩٩٣ تەرمەکەی لەسەر ڕێی سمێ زاخۆ دەدەزرێتەوە. بەیێ هیچ کارێکمان لەو بارەوە نەچووە پێشەوە لەو ناوچەیە.

پرسیار: ئەو دەمە "یەکێتیی بەکاران" لەگەڵ مام جەلال کۆبوونەوەیەکیان ساز کرد، ئەو کۆبوونەوەیە لەسەر داوای کێ بوو؟ لەلایەن "ی. ب" کێ بوون ئەوانەی بەشداریان تێدا کرد؟ ئایا بەشداریەکە بە هەزامەندیی ڕابەرایەتیی ئەم ڕێکخراوە بوو؟ باسەکانی ئەو کۆبوونەوەیە چی بوون؟

وەڵام:
یەکێتی بەکاران لە هەوڵی بەردەوامی خۆیدا بۆ لابردنی تەنگژەکانی پێش کاری ڕێکخراوەکێ و چاککردن و باشتر کردنی ژیان و گوزەرانی بەکاران، هەوڵی جەراو جەرمان دەخستە گر لەو بارەوە. ئێمە نامەمان بۆ زەربەی کۆسایەتی و حزبە سیاسەکان ڕەوان کرد، وە زەرەکیش لەو لایەنانە لە ئاستی باڵادا دانیشتنیان لەگەڵ کردین.یەکێتی نیشتمانی پێش ئەو دانیشتنەی مام جەلال ئێمە چەندین دانیشتنی ترمان لە ئاستە جەراو جەرەکاندا کردبوو لەگەڵیان. لەوەڵام بۆ نامەکەماندا مام جەلال وەڵامی دایندەوە و خۆی کاتەکی بۆ دیاریکردین. ئەم هاوڕیانە بەشداربوون لە دانیشتنەکەدا(حاجی ئەنوەر، عەبدولڕەحمان مەولود، ئەکرەم چاوشین، کاژاو جەمال و فەرەیدون حەمە ساڵح) قسەکانی مام

جەلال بە شۆیەکی تووند و یەکلایەنە لەسەر سەربەخۆبوونی یەکێتی بکاران ببوو، ئەو پێیوابوو کە ئەم رەخنراوە سەبەخە نییەوە سەربە کەمەنیزمی کرێکاریە. لە قسەیەکیدا وتبووی ئەگەر ئەوە سەربەخۆبن من ئامادەم کەمەکتان بکەم تا ئەوەی چەکیشتان بدەمە. لای هاوڕیانی ئەمەوە زیاتر هەوەدرابوو دەخی قسەو باسکان بەلای بارو گوزرانی بکاراندا بروات، بەڵام مام جەلال کەمتر دەرفەتی بە هاوڕیانی ئەمە دابوو بە قسەکردن.

پرسیار: سەرەنجام ئەم ڕەخنراوە دوولەت بوو، هەی دوولەتبوونەکەی چی بوو؟ ئایا کاریگەریی ئەو کەبوونەوەیە یان کاریگەریی عەبدوڵای موهتەدی و کەمەلە بوو؟ وەیان نەخێر، ئەوانە سەربار بوون و خێی لە خێدا زەمینەی دوولەتبوونی ئەو ڕەخنراوە فەراهەم بوو؟

وەڵام:
لە پرسیارەکەتدا، ئەو ناوو لایەنانەی وەک کاریگەری نەگەتیڤانە لەسەر ڕەخنراوەکە ناویانت ریز کردووە، دەبوایە ناوی حیزبی کەمەنیستی کرێکاریش لەو ریزەدا بووایە، چوونکە لە ڕاستیدا ئەوانیش تەرەفێکی کاریگەر بوون لەو کەشەیە و قوەکردنەوەی نێک چارسەر کردنی. ئەوان تا مەنسووری حیکمەت ڕەخنەی تونەدی لە هاوڕیانی حککع نەگرت بەهەی تەرفداریان بە بەشێک و دژایەتی بەشەکەی تر و بە ئایدیلۆژیکردنی کەشکان، بە نەفەسێکی درێژەوە خەریکی قوەکردنەوەی کەشکان بوون.

دیارە بە دەنیاییەوە دەڵەم ئەو خەتەی کە بەختی کەڵەی دەزانن خەتێکی زەر لاوازبوو پەشم وانییە توانای ئەوەی هەبوایە بکارانی سلەمانی دوولەت بکات، بەڵام دونیای سیاسەت وایە کاتێک خەت لە ئەزمەدا بیت دوژمنکەت هەرچەندە بچوکیشبەت ، تە گەورەی دەکەیت بە ڕەوابوونی شەرکەت، لەوکەشەیشدا هەروا کرا. بەشێک لە کادرکانی حککع بە لاسایکردنەوەی مەنسووری حیکمەت لە جیابوونەوەکەی لەگەڵ حزبی کەمەنیستی ئەراندا، چەن سێ هەڵەی دیاریکرد لە ناو حیزبدا ئەمانیش سێ هەڵەیان لە ناو "ی ب ک" دیاری کرد وەک (١- هەڵەی کەمەنیزمی کرێکاری ٢- هەڵەی ناوەند ٣- ناسیونال چەپ) ئیتر دەبوایە خەت یەکلابکەیتەوە، وەک ئەوەی کادرکی باڵای حککع بە منی وت (تا ئێستا تە لەبەرانبەر کەشەی نەوان هەڵەسوراواندا وەستییت دەبەت خەت یەکلا بکەیتەوە لەگەڵ کام تەرەفیت!).
کاریگەری کەبونەوەکەی مام جەلال ئەوە بوو، کاتێ لە چاوپێکەوتنی برادەرانی ئەمە لەگەڵیدا ، راستوخۆ پێیوتبون کە ئەوە سەربە

کۆمۆنیزمی کارگەرین ، ئەگەر سەربەخۆبن من ئامادەم یارمەتیتان بکەم ، ئەو قسەیە بیانوویەکی زیاتری دایە دەستی بشکۆک لە هەسوراوانی"ی ب ک" بۆ دژایەتیکردنی "حککع"و قوکردنەوەی کشکان تا چوونە دەرەوەی بشکیان لە یەکێتی بکارانی سلەمانی ٤ و دروستکردنی رکخراوەیەکی تر بۆ ناوی : " رکخراوەی بکاران".

بەڵام بەڵای من هەموو رکخراو و ئەرگانکی سیاسی و جەماوەری، ئەو کاتەی لە پایە کەمەایەتکەی خۆی دادبڕت و پشڕەوی ناکات لکارکانی و دکوتە دەخکی بستکییەوە لە ووی پایکەمەایەتیکییەوە، ئیتر دکونە وزەی یکترو تاوانبارکردنی یکتر بۆ تەمەتی جراو جڕ. کشەو بتەجروبەیەک لە مڕ سەربەخۆبوون و ناسەربەخۆبوون و چنیەتی میکانیزمی رکخستنی رکخراوەیک بۆ بکاران و شوەی کارکردنی لگە دساتدا یەخۆی پگرتبووین وای کردبوو لشوەنکیتر و جیاوازتر لەو سنگەرەی کە بریار بوو لەوەی شربکەین خریکی شڕ بوین لگە یکتر. ئەمە بەهمان سونتی حزبکانی ناو بڕەی کوردستانییەوە خریکی دابشکردنی کەمگە بووین لسەر بنمای ئایدیلژییەت. ئەمە سانکی پشتر لگە بوونی رای جیاواز و ململانێی فکریشەوە ، چوونکە لە حاڵەتی هکشاندا بووین ، جیاوازە فکرکان دەست و پێی نەدگرتین و کسیش بیری لە جیابونەوە نەدکردەوە.

پرسیار: ئەو بەشەی کە جیابوونەوە "رکخراوی بکاران"یان پک هنا. ئایا ئەم هاوڕیانە تواناییان نموونەیەکی باشتر پیشان بدەن؟ وە سەرەنجام دەسکەوتکی زتر بۆ کریکارانی بکار بەدەست بهنن؟

وەڵام:
من زڕ ئاگاداری وردکارییەکانی کاری ئەو رکخراوەیە نبووم ، بەڵام وک لژیک لەوە دنیام ئەگەر کارکی باشتر و زیاتریان لە یەکێتی بکاران بکردبایە ئەوا لە ١/٩/١٩٩٥ بۆ دڕکردنی بیاننامەیەک ئیعلانی یەکگرتنەوە نەدکرا لگە یەکێتی بکاران لە کوردستان، واتە گرانەویان جارکیتر بۆ ناو هەمان رکخراوەی پشوو.

پرسیار: سەرەنجام هەردووک رکخراو پووکایەوە! بچی؟

وەڵام:
وک وتم ئەو دوورکخراوە لە ١/٩/١٩٩٥ یەکیانگرتەوە .
ئەو واقیعەتە سیاسی و ئابوریەی لسەردستی یەکێتی و پارتی لە

کوردستان زاکراوە ، وەزیاتر لە دوو دەیە دەستیان بەسەر وردوو درشتی سەرچاوە ئابوریەکانی کۆمەڵگای کوردستاندا گرتووە ، بە بەرژەوەندی بنەماڵەیی و حیزبی خۆیان. کاردانەوەی کارکانیان واقیعەتکی نالەباری لەسەر زەمینەی کوردستان بەرهەم هێناوە ،بونی ئەو سیاسەتە نەخوازراوە وایکردووە کارکردن لەدەرەوەی بازنەی ئەو دوو حیزبە ئاسان نەبێت .یەکێتی بەکارانیش وەک دەیان رێکخراو و رۆژنامە و گروپی تر کە بە هیواو ئومێدی دروستکردنی کۆمەڵگەیەکیی تەندروست و یەکسان ، بە شەرو شۆڕکی بە وێنەوە ،لەسەر ئەرکو ماندووبوونی خۆیان دەستیان دایکار، کەچی دەسەڵات بەوپەری خوێن ساردیەوە مامەڵەیان دەکات ، سەرکوتیان دەکات یان پشتگوێیان دەخا. لەدەستکی تریشەوە دەیان رێکخراوەی بێناوەرەکی خۆی بە پارەو ئیمکاناتی بە تاڵانبراوی کۆمەڵگە ، بە بەلاڕادابردنی خەڵک قوت کردەتەوە.

پرسیار: دەرس و ئەزموونەکانتان بە بەکارانی ئێستا چین؟ ئایا پێت وایە، لە ئێستادا پێویستی بەرێکخراوێکی هاوشێوەی ئەو دەمە لەئارادایە؟

وەڵام:
من بەکورتی چەند خاڵێک سەبارەت بە بەشی یەکەمی پرسیارەکەت دەستنیشان دەکەم . پێم وایە خاڵگەلێکی گشتگیرو بنەڕەتین بە هەموو رێکخراوەیکی جەماوەری فرە بەچوون و فکری جیاواز ئەم چەند خاڵە وەک بنەمایەک لەبەر چاوبگرێت لە پرسەی کارکردنیدا:
١- خۆپاراستن و خۆ دورگرتن لە ئایدیەلۆژیگرایی لە کاری رێکخراوەکەدا.
٢- هەمیشە لە سەنگەی بەرژەوەندیکانی رێکخراوەکەوە مامەڵە لەگەڵ کێشەو رێگریەکانی بەردەم رێکخراوەکە بکرێت.
٣- بارنەکردنی رێکخراوەکە بە کارگەلێک کە ئەرکی ئەو نییە.
٤- پاراستنی بنەماکانی دیموکراسی لە بریارو هەڵبژاردنەکاندا.
٥- قبوڵکردنی ئای جیاواز و گۆڕان بە دوایی خاڵی هاوبەشدا لە پێناو کاری باشتر و راگرتنی یەکگرتوویی ریزی رێکخراوەکەدا .
٦- رێگەگرتن لە هەموو رێکخراوو لایەنێک لە دەخاڵەتکردن لە کاری رێکخراوەکەدا ،ئەوەش لە پێناو راگرتنی سەربەخۆی تەواوی رێکخراوەکە و لەبەر یەکنەترازانی.
سەبارەت بە بەشی دووەمی پرسیارەکەت دەڵێم: بەو شێوازەی پێشومان نا ، بەڵام بە جیاواز لەو شێوە میکانیزمەی لە زهنیەتی ئێمەدا بوو بە کاری وەها رێکخراوێک. ئێمە ئۆکاتەی ی ب ک دروستکرد،

بەتەجروبەییەکی زۆرمان هەبوو لەو مەیدانەدا، چوونکە ڕێکخراوەیەکی لەو شێوەیە بە بەکاران ئۆزمووندکی زۆر نوێ بوو ، نەک هەر لە کوردستاندا بەڵکو لە ناوچەکەشدا بەگشتی. هەر وەهاکوردستان لە بارودۆخکی زۆر نالەباردابوو ، چ لە ڕووی سیاسییەوە وچ لە ڕووی ئابوورییەوە.
کۆشێک لە دونیایی بیرکردنەوەی ئەمە هەبوو، وە تا رادەیەک ئەستاش بەردەوامی هەیە ئەویە، هەر ڕێکخراوەیەک دروست دەکەین ، جا ئەو ڕێکخراوە لەهەر بوارێکدا بێت زیاتر بارگاوی دەکرێت بەکاری سیاسی ، پێیوایە دەبێت لەهەموو بوارەکانی کەمتر گەسی هەبێت وە گوتارەکانیشی هیچ جیاوازییەکی نابێت لەگەڵ حزبێکی سیاسیدا. بەیە ئەگەر ئەمڕۆ ڕێکخراوەیەک بە بەکاران دروست بکەم لە کوردستان، ڕاستەوخۆ پشت بە ئۆزمووندی وەاتێکی وەک کەنەدا یان هەر وەاتێکی تری ئەوروپا دەبەستم کە بیەە کەمایەتییەکان تێیدا جێگیرکراوە ، لەگەڵ چەنییەتی کارکردنیان لەو بوارەدا . بوونی ڕێکخراوەیەک بە بەکاران تا ئەو کاتەی کار و سەرمایە لە ئارادایە، زۆرورەتێکی حیاتییە بۆ کرێکاران و بەکاران . بەکار ئەوکاتەی بەکارێ واتە کارێکی لەدەست داوە یان تازە بەدووای کاردا دەگەڕێت، لەهەردوو بارەکەدا پێویستی بە ئەرگانیزاسیۆنێک هەیە ڕووی لەبکات:
١- بژانینی هەی لەدەست دانی کارەکەی.
٢- دەستنیشان کردنی تووانایەکانی.
٣- ئاسانکاری لە چەنییەتی گەران بە دووای کاردا.
ڕێکخراوەکی لەم چەشنەش ڕاستەوخۆ دەبێت پێیوەندی هەبێت بەدەوەتەوە، بە کار ئاسانی کاری ڕێکخراوەکە و پاپشتیکردنی لە بوارێ جیاجیاکاندا، بە نمونە کرێکار بە ئەوەی بیەی هەبێت دەبێت دەوەت بە یاسایەک هەموو بوارەکانی کارکردن ناچار بکات کۆمپانیایەکی دیاری کراو لە کرێی کرێکار بگرێتەوە بە سندوقی بێکاری کە ڕاستەو خۆ لە لایەن دەوەتەوە هەم پشتیوانی لەبکرێت و هەم بەڕێوە ببرێت.

نەوزاد مەدحەت (گەران عەبدوڵا) لە ساڵی 1964 لە شاری کەرکوک لە دایک بووە. لەسەرەتای ساڵی 1980 دا دەبێتە ئەندامی کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان و پاشان ئەندامی ڕێکخراوی ڕەوتی کۆمۆنیست. یەکێک بووە لەو دەیان کۆمۆنیستەی کە "حککع"یان پێک هێناوە و لەساڵی 2002 دەستبەکار دەکەشتەوە.
بەوانامەی دیپلۆمی لە (وێب پەیج دیزاین) هێناوەو لەساڵی

(2002)وە ماڵپەڕی دەنگەکانی دامەزراندووە. ئەندام و دامەزرێنەری هەڵخراوی پەیوەندی کوردی دژی جینۆسایدە. ئێستاش دانیشتووی شاری تەرەنتۆیە لە کەنەدا.

-_____

پەراوێز:

١-

لە ١١/١٢/١٩٩٢ یەکەمین کەبوونەوەی یەکێتی بەکارانی هەولێر لە قوتابخانەی ئایوبیەی سەرەتایی بەسترا

٢-

هاورێیان قابیل عادل تەیب و شاپور عەبدولقادر لە ٢٨/٤/١٩٩٩ لە ناو بنکەی یەکێتی بەکاران لە شاری هەولێر بەدەستی چەند چەکدارێکی ئیسلامی تووندرەو تیرۆرکران.

٣-

هەمانی "حەسار و سەگەکانی باوکم" نووسینی : شەرزاد حەسەن

٤-

یەکێتی بەکاران لە کوردستان دوولەت نەبوو ، ئەوەی دوولەت بوو یەکێتی بەکارانی سلێمانی بوو. چوونکە لە راستیدا ئەوکەشەیە بوو گەرموو گوریەی سلێمانی نەگەشتە هەولێر.

بچوکبـــــوونەوەی ئەدەنیـــــس وگەورەبوونی سەرهەنگ … نووسینی: یوسف عزەدین

(دیموکراسییەت چانسی ئەوەت دەداتە، ببیتە کێلەی ئەو کەسەی بە خەت هەیدەبژێریت) کاڤە کراوس

کردەیەکی ئاساییە نەك هەر ئەدەنیس-ێکی گەورەکراو، بەکو هەر بابایەك، ئەگەر نەناسراو و کردە نادیار و کەم فەرهەنگ و خاوەنی هیچ بەرهەم و عیلم و عیرفانێکی بەرچاویش نەبێت، لیژنەیەکی هەواداری لەبەر هەر هەکار و مەسەلەیەك خەڵاتی پێببەخشن. ئەگەر

بەخشینی ئەو خەاتەش بۆ خۆی ببێتە مایەی سەیر و سەمەرەیی، وەك بەخشینی خەاتی نۆبڵی ئەدەبیاتی ساڵی 2016بە "پۆپ دیلان"ی سترانبێژ و گیتارژەن. باشە کەحان و مەسەلە وایە، ئەدی بۆ بەخشینی خەاتی ئاشتی"ئیریش ماریا ریمارك" لەبەرواری 19 فێبرایری2016 بە ئەدەنیس، هەر پێشوەخت و پێش بەخشینەکەیی و دواتریش زۆرترین مشت و مۆ و ناڕەزایی لێکەوتەوە؟ هەر لە لێکەڵەر و نووسەر "نافید کرمانی"یەوە کەپێشتر ئەو خەاتەی پێبەخشرابوو، ناقایل بوونی خۆی بەخوێندنەوەی وتارێك لەمەراسیمی وەرگرتنی خەاتەکەی ئەدەنیس-دا ڕاگەیاند و تا کار گەیشتە وەرگێڕی سەرجەم بەرهەمەکانی ئەدەنیس بۆ ئەمانی، "شتیقان قایدنەر" سەبارەت بە ئەدەنیس-ەك کەساڵانێکی لەتەمەنی خۆی بۆ وەرگێڕانی کارەکانی تەرخانکردووە، بڵێت: "پێم وا نییە ئەدەنیس بگاتە ئاست وەرگرتنی خەاتی ئاشتی، چونکە ئەو هەوڵستەکانی ناسراوە بەوروژاندنی…"*

لەلایەکی ترەوەو هەر لەسەرەتاوە خاتوو "جێزیبینا ماریا نیکولینی" سەرۆك شارەوانی دوورگەی "لامبیدۆزا" ئامادەنەبوونی خۆی دەربڕی، بەوەرنەگرتنی ئەو خەاتەی هاوکات بەویش دەدرێت، ئەگەر لەتەك ئەدەنیس-دا بێت. ئەمە جگە لەو هەموو وتار و نوسین و دژایەتی و ڕەگریانەی کەهەکارە سەرەکییەکەی بەدەر لەهەموو شتێکی دیکە، لە نامەکەی ئەدەنیس-وە بۆ سەرۆکی سوریا سەرچاوەی گرتبوو.**
ئەدەنیس پێش ئەوەی لەبەرواری 28یئۆگستۆس-ی2011دا خەاتی گۆتە-ی پێبەخشرێت، بەپەلەپرۆز و لەنامەیەکی کاڵا و کرچی خاڵیی لەو بەهایانەی کەخۆی ساڵانێك باسی لێوەکردبوو، بەمەبەستی قەزتنەوەی هەلەکەو سواربوونی شەپۆلەکان و زیادبوونی شوهرەت و سەرکەوتن بەپێپلیکانەکانی خەاتە جێراو جێرەکاندا، هات و خۆی تێکەڵا بەدنیای گەمە ساماکەکان کرد.

ئیدی ئەو پیاوەی کەسانێك دەمیان لەحزوریدا تەتەڵەی دەکردو بەشەوق و تاسەو جدییەتەوە گوێبیستی هێنراوەکانی دەبوون. نازانم چی بەو کەسانە دەڵێن؟ لەئێستادا بەکەمێك تەوس و جار جارە بزەو گاڵتەجاڕییەوە نامەکەی ئەدەنیس دەخوێننەوە!
نامەکەی "ئەدەنیس" بەسەیدولڵەئیس دەست پێدەکات و بەحیکایەتی دیموکراسییەت بۆ سەرۆك داخێ بەنامەکەی دەبڕت و دەڵێت:
"دیموکراسییەت لەسوریادا، تەنها پاش خەباتێکی درێژخایەن دێتەدی، بەپێی شەرت و شەرایت و پرەنسیپگەلێك، دەبێت دابمەزرێت..ئەمەش هەر لەمڕۆوە، نەك لەسبەینێوە"

لەکاتێکدا وەك کاڵ کراوس دەڵێت:

"دیموکراسییەت چانسی ئەوەت دەداتێ ببیتە کۆیلەی ئەو کەسەی بۆ خۆت هەڵبژێریت" و ئەمە لەلایەکەوەو لەلایەکی دیکەشەوە ئەگەر دیموکراسییەت چارەسەر و شتێکی باشیش بێت، ئەدۆنیس لەکوێداو بۆ کێی باس دەکات ؟!
لەبەشی 2-ی نامەکەیدا داوا لەسەرۆکی "بەقەولی خۆی هەڵبژێردراوی "سوریا دەکات، هەر لەسەرەتاوە بەر بەناڕەزایی خەڵك بگرێت، ئەویش بەوەی کۆمەڵگە لەووی کلتووری و سیاسییەوە لەزەمەنی ئاسمانی و ئیلاهییەوە بهێنێتەوە بۆ زەمەن و زەمینی مرۆڤانە. ئەمە لەکاتێکدا جەنگ و ئاشوب و ململانێی خوێناویی و ئایەتین و ناڕەزایەتی و ئیعتیسامەکان، لەسەر زەمین و لەزەمەنی مرۆڤانەدا ڕووەدەن! ئەو سەرۆکەی ئەویش موخاتەبەی دەکات، دواجار خوێندکارێکی مەدرەسەکەی میشێل عەفلەق-ەو باوەڕی بەئایدۆلۆژیایەکی ئیمانیی هەیە، نەك ئیمانێکی لاهوتی و ئیلاهی و ئاسمانی، هەر بۆیە

لەکتێبی"فی سبیل البعث"دا "عەفلەق"دەڵێت:
(ئێمە دەمانەوێت ئەوانەی ئێمەیان قبووڵەو کاریش دەکەنە سەر ئەوانەی تر، تەنها بەبیستنی دەنگمان و تەماشاکردنی جووڵە ئاسایییەکان و هەڵسوکەوتی ڕۆژانەمان بکەونەگەڵ. دەمانەوێت بزانین کێن ئەوانەی بەغەریزە وەدوومان دەکەون...بەبێ ئەوەی پێویستمان بەبەڵگە هێنانەوەو زانست و سەلماندن و ژمارەکان بێت...).
چۆن دەبێت، ئەدۆنیس-ێکی دەرچووی فەلسەفەو تەماشاچی دوو سەدە، لەوە حاڵی نەبووبێت، سەرۆك تەنها پێویستی بەوەلائی کۆرانەو ئیمانی ئایدۆلۆژی و کەسە گەوجەکانە و وەك خودی میشێل عەفلەق ئاماژەی پێداوە:
"ئیمان پێش مەعریفەیە"، واتە ئیمان بەعروبەو بەعسیزم، نەك ئیمانی ئاسمانی و لاهوتی.
لەهەمان بەشدا ئەدۆنیس ئاماژە بەوە دەکات، هەر لەسەرەتاکانی دەوڵەتی ئیسلامییەوە بیرمەند و شاعیرانێکی عەرەب هەبوون، ویستویانە بەتەواویی ئایین و دەوڵەت لێك جوودا بکەنەوە؟!

لەبەشی 3-دا پاش ئەوەی سەیدوڵەئیس دووبارە دەکاتەوە، دەڵێت:
(دامەزراندنی دیموکراسییەت بەجیاکردنەوەی تەواوی نێوان هەموو شتێکی ئایینی لەلایەك و لەلایەکی تریش هەموو شتە سیاسی و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیرییەکان دەبێت... ئەمەش ئەوە بوو"حزبی بەعسی عەرەبی ئیشتیراکی" نەیکرد، وەك چاوەڕوان دەکرا لێی...).
دیارە ئەدۆنیس چاوەڕێی زەر شتی ئیجابیی لە حزبەکەی سەرۆك کردووەو لەمیانی نامەکەیدا دەگەیتە ئەو ڕاستییەی هێشتاکە هەر بەتەمایە.

ماوەتەوە بڕین، بەر لەوەی ئەدۆنیس خەڵاتەکەی وەربگرێت، بەر لەدوو هەفتە، گۆڤاری "دەر شبێگەڵا" چاوپێکەوتنێکی لەگەڵا سازکردو ئەنجامدەری دیالۆگەکە توانی ئەدۆنیس لەگۆشەیەکی کوشندە-دا تەنگەتاو بکات، کاتێك بەئەدۆنیس-ی گوت:
(بەڕام تۆ پاش ڕاپەڕینی گەلانی سوریا، بەچەند مانگێك، نامەت بۆ ئەسەدد ناردووەو بەشکۆمەندیی و ڕێزەوە وەسفی دەکەیت کەئەو سەرۆکی هەڵبژێردراوی وڵات و گەلە، تۆ ئەو شەرعییەتەی پێدەبەخشیت کەشایانی نییە).

_____

سەرچاوەکان
http://www.aljazeera.net/news/cultureandart/2015/9/ %8A%D8%A9*
**http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=263205

گفتوگۆ لەگەڵ نووسەر بەیان سەلمان ... سازدانی / شاخەوان سدیق

بەیان سەلمان:
لە کۆنەوە تا ئەمڕۆ، گۆڕانەوە بەشێکی تەواوکەری گرنگی ژیانە

ژنە ڕۆژنامەنووس (بەیان سەلمان) یەکێکە لە ناوەدیارو دەنگە جدیەکانی ناو دونیای ئەدەبی کوردی و وەرگری خەڵاتی ئەم ساڵی ئەندێشەیە بۆ ڕۆمان لە ئێستادا خاوەنی هەریەکە لە ڕۆمانەکانی (شەوانی ئادەم و بەرزایی شوراکان و نەوەکانی مادائی) و لە ئێستاشدا سەرقاڵی نوسینی ڕۆمانێکی نوێیە کە تایبەتە بە شاری کەرکوك، بۆ زیاتر ئاگاداربوون لە تەوانینی ئەو بۆ ئەدەب، ئەم دیدارەمان لەگەڵ سازدا.

پ1/ (کۆن وڵسن) لە کۆندا وتویەتی " کاریگەری ڕۆمان لەسەر کلتوری

مرۆڤایەتی لە تێکۆشای تێزەکانی (داروین و فرێیدو مارکس) زیاتر بووە. ئەمڕۆ بەهۆی پێشکەوتنی تەکنەلۆجیاو، بەتایبەت هاتنی ئینتەرنێت، زۆرێك پێیان وایە، بایەخ و گرنگیی ڕۆمان لە ئێستادا وەك جاران نەماوە، ئێوە پێتان وایە تا چەند ئەم بۆچوونە ڕاستە؟

بەیان سەلمان/ با لە وتەیەکی پێل ڤالێری دەست پێ بکەم کە لە ساڵی 1937 وتویەتی "کاتی کۆتای دنیا وا دەست پێ دەکات.". کە ڤالێری ئەوەی گوتوە، ماوەی دوای شەڕی جیهانی یەکەم و دوو ساڵ پێش دەسپێکی شەڕی جیهانی دووهەمە. ئاساییە کە مرۆڤ هەشبین بێت. دیارە ڤالێری بەو ڕستەیە، باس لە "بەیەك ڕەنگکردنی" دنیا دەکات. وەك یەك بەرگ، هەموو کەسێك یەك بۆچوونیان دەبێت و دەیانەوێت وەك یەکیان لێ بێت و وەك ئەویان هەبێت. لە کوردستانیش، ئەو هەشبینییە بە بارو دۆخی ناوچەکەوە پابەندە. بێ گومان ئەوە کاریگەریی لە سەر بۆچوونی ئەو کەسانەشە کە تاقەتی خوێندنەوەیان نییە. ئەدەب هەر دەمێنێت. ڕۆمانیش وەك بەشێك لەو، بە تایبەتی بەرگریی دەکات، جۆرێکە لە "ئەنتی بایۆتیکی" سروشتیی، کە دژ بە ئایدیۆلۆژیا بەرگرییت پێ دەکرێت. ساتەکیش دێتە پێش، کەسەکە خۆی لە تەوژمی تەکنەلۆجی بێ تاقەت و وەس دەبێت، ئەوجا دەست بە خۆ ڕێکخستنەوە دەکات. لە جێیەکدا، تەکنەلۆجیاش دەبێتە ئایدیۆلۆجی و دەسەپێندرێتە سەر تاکەکان. دەبێ تاك دژی ئەو سەپاندەنە بەرگریی بکات.

کێشەش لە خودی تەکنەلۆجیادا نییە، بەڵکو لەگەڵ شێوەی بەکارهێنانێتی، لە چاولێکردن لە بەکارهێنانی، وەك لە ناوەڕۆکی ڕستەکەی ڤالێری تێ دەگەین. کە بزانین: بۆ، کەی، لە کوێ، بەکاری دەهێنین، هیچ گرفتێك دروست ناکات و ناتوانێت وەك ئامرازێك تێ بەکار بهێنێت، بەڵکو تێ، دەسەڵاتت بەسەر ئەو ئامرازەدا دەشکێت و سوودی لێ وەر دەگریت. تەکنەلۆجیا لەگەڵ داهێنانیدا، لەسەرەتاوە، تاکو گەشەی کۆمپیوتەر لە ئەمڕۆدا، ئەگەرچی زۆر ئالۆزیی جیهانی ئەمڕۆ و تاکێتیی و دوورکەوتنەوە وبگرە چوونە کەنار بە ویستی تاك خۆی، بەرجەستە دەکات، هاوکات بەشێکیشە لە گەشەی ژیان. بمانەوێت و نەمانەوێت ئاسانکاریی داهێناوە، کەسایەتی تاکەکان و تەنانەت چەرخی فیکریشی گۆڕیوە. وەرای ئەوەش، ئەمە چیتر ناتوانین پشتگوێی بخەین، بەڵام دەکرێت، زۆر بە چاکیی خۆمانی لەگەڵ بگونجێنین، بە باشیی کاری پێ ئەنجام بدەین، بێ ئەوەی لە داهێنان و هەوڵی تاکێتمان کەم بکاتەوە. بە تایبەتی نابێت لە دنیای ناوەوەی خۆمان دامان ببڕێت. کێشە لەو دابڕانەیە لەگەڵ خود، ئەگەر زۆر سەر بکەینە سەر بەکارهێنانیان. بۆجگە لەوەی، بۆچوون و نووسین دەبنە

دەستکرد و بەهایان نامێنێت، وەك نووسینی خرای لاپەڕەیەکی فەیسبووکی لێ دێت. کە کەس بە ڕاستیی و بە قوڵیی نایان خوێنێتەوە و بە "لایکێکی" ڕەزڵێنان کۆتاییان پێ دێت!
با سەیری ئەو لایەنەی تەکنەلۆجیاش بکەین، کە لە جێی خۆمانەوە، هەزاران ڕۆمان لە ناو بەرزترین ڕەفەی کتێبخانە گەورەکانەوە دەهێنینە سەر شاشەیەك و دەیان خوێنینەوە. ئەوە لە سایەی گەشەی کۆمپیوتەرو هاتنی ئینتەرنێت هاتە دی. گرنگە کەسانی "ساغ" ئەندام کەمێك بیر لە "کەم" ئەندامێکیش بکەنەوە. ئەوەی نابینا و تەنانەت نەخوێندەواریشە، ئەمڕۆ دەتوانێت بە ئاسانیی گوێ لە هەزاران کتێب بگریت. لەبری ئەوەی دەیان ڕۆمان و کتێب لەگەڵ خۆتدا بۆ سەفەر بەریت، کلیلێکی (یو ئیس بی) و تابلێتێك سەدان کتێبت بۆ دەگوازێتەوە. بە ڕاستیی لەگەڵ ئەو جۆرە ڕەشبینیانە نیم کە بەزۆر پێمانی دەفڕۆشن. بە کورتیی، کەوتۆتە سەر ئەوەی، چۆن مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت. دواجار، خوێندنەوە بەشێکە لە هەوڵی تاك خۆی، خۆشەویستییە، پەیوەندی مرۆڤ بە خوێندنەوە و کتێب، پەیوەندییەکی ئیشقی ئەزەلیی سەیرە.

پ2/ مرۆڤ بەدرێژای مێژوو لە ڕێگەی (ئەفسانەو حیکایەت و چیرۆك)ەوە دەماودەم شتی گێڕاوەتەوە، وەك ئەوەی (عەتا محەمەد)یش دەڵێت "ئەوەی مرۆڤی دروستکرد گێڕانەوە بوو"، مەبەستمە بپرسم، تۆ لە نوسیندا دەتەوێت چی بگێڕیتەوە، یان مرۆڤ بۆ هەمیشە خەمیەتی بگێڕێتەوە؟

بەیان سەلمان/ لە کۆنەوە بۆ ئەمڕۆ، گێڕانەوە بەشێکی تەواوکەری ژیانە. ئەو بەشەیە کە پێویستە تێیدا بە وردەکاریی ڕۆژانەدا بچینەوە. ژیان بریتییە لە هەماو نەهێنی، تۆکەڵەیەکە لە سەیروسەمەرە، پڕە لە بوونەوەر، لە شوێن، لە ڕووداو، لە توندوتیژیی و لە جوانییش. لە هەموو چرکە ساتێکدا پێویستە باسیان بکرێت. ئیتر ئەو کەسەی چیرۆك دەگێڕیتەوە، وەك ئەوەیە کە کەمەڵك کەڵد لە دەوروبەری بێت و ئەو بە گێڕانەوە یەك بە یەکی جفرەکانی بکاتەوە.لەلام، ئەوە مەڵقە کە زادی فەیلەسووف و ڕۆمانووس دابین دەکات، نەك بە پێچەوانەوە. لە میتۆلۆژیادا، ڕۆچەڵەکی گەردوون سەرەتا بە دروستکردنی ئاسمان و زەوی و بوونەوەرەکانی تر بوو، لە کۆتاییدا مرۆڤ. بۆ ئەوەی مرۆڤ هەموو ئەوانە لە ڕێگای پرسیارکردن بگێڕێتەوە؛ هەر خودی میتۆلۆژیا کە مرۆڤ دایهێناوە، ئەو پرسیارکردنە دەسەلمێنێت. ئەوە مرۆڤە لەبری سروشت و سەرجەمی بوونەورەکان و گیان لەبەرەکان قسە دەکات، پرسیار لە وجودی خۆی

دەکات و دەیگۆڕێتەوە. گۆڕانەوە، گەڕانە بە دوای شتی نادیار تا بیکەینە دیار. هەندێك جار، شتی زۆر سادە و ئاساییە، بەڵام نەبیندراون. دەتوانم بڵێم، ئەو بەهەشتەیە کە هەموومان بە دوایدا دەگەڕێین، ئەوەی لای نزیك دەبێتەوە، ناشێم پێی دەگات، تا ئادەیەك دەستی دەچێتە ناو نادیار و زمانەکەی وەر دەگێڕێت و دووبارە بە زمانێکی تایبەت کە خۆی دای دەهێنێت، شتەکانی پێ دەگێڕێتەوە. لەبیرشمان نەچێت، کە خودی زمان، ئامرازێکی هاوپەیوەندییە، کە بە نێوەندی ئاماژە ئەنجام دەدرێت، ئەوە کە سەر لە شتە نادیارەکان هەڵ دەداتەوە.

پ3/ بەدرێژای مێژووی نوسین جگە لە وەزیفەی گێڕانەوە، چیرۆك و ئەفسانە، بەپێی قۆناغە جیاوازەکان ئەرکی جۆراو جۆریشیان هەبووە. وەك ئەوەی (باختین) دەڵێت" ئەوەی کە دۆنێ ئەرکی ئەفسانووس بوو، ئەمڕۆ ئەرکی کارەکتەری سەرەکیی ڕۆمانە" مەبەستمە بپرسم، ئەرکی سەرەکی ڕۆمان پاش گێڕانەوە چییە؟ تا چەند نووسەر لە ڕۆگەی کارەکتەرەکانیەوە، دیوی شاراوەی واقیع دەگوازێتەوە؟

بەیان سەلمان/ با لەوەوە دەست پێ بکەم کە باختین دەڵێت "ڕۆمان جەندەرێکە کە لە پرسەی بە بوونە" بەم واتایە، هەمیشە لە گێڕاندایە. ئەمەش ئەو ئازادییە بێ سنوورەی ڕۆمان دەسەلمێنێت کە بەردەوام لە هەڵسەنگاندنە. لە داهاتوودا فەلسەفە لە ڕۆمان زیاتر، هەڵسەنگاندن بەخۆیەوە دەبینیت. ئەوە یاسای ئاڕزیی دنیاییە، کە جەغەت دەکاتە سەر فیکر و هەڵسەنگاندنی. من وشەی "کارئەکتەر" caractère بەکار نابەم، ئەوە بێ خەسڵەتەکانی کەسایەتییەکی ناو شانۆیە، وشەی "کەسایەتی" personnage ڕاستەرە، هەر بۆیە لە تیۆری ئەدەبیی فەرەنسیدا لەگەڵ "کەسێك" personne جیایان کردۆتەوە. لێرەوە، ئەو کەسایەتییەی دەخرێتە ناو کارێکی ئەدەبیی، هەگری بۆچوون و ڕوانینێکە لە بارەی مرۆڤ و دنیا. بێ گومان هەرچی دەیزانێت، یاخود پێی هەڵ دەستێت و بە نیازە بیکات، لە ڕۆگای گێڕانەوە ئەمە پێی ئاشنا دەبین و دیزانین. ئیدی ئەمە لەسەر نووسەر کەوتووە، چۆن چیرۆك و ڕووداوەکان دەخاتە بەر چاو خوێنەر. کە باس لە ڕاستیش دەکەین "واقع"، ئەوە ڕاستی ژیان دەگوازینەوە، بەڵام بە نێوەندی داهێنانێکی خەیاڵیی. لەوانەیە ئەو "دیوە شاراوەیەش" کە لەلای تۆ پرسیارە، وەها شاراوە نەبێت، بەڵام کەسایەتییەکی دەستنیشانکراو ئامانجی ئەوەی لە دوایە ببێتە زمان حاڵی ئەو کێمەی تێیدا دەژی، یاخود ببێتە هەگری هەستی کەسێك، بۆچوونی، تێگەیشتنی بۆ شتەکان، مامەڵەکردنی لەگەڵ کێشە و ڕووداو

و ئەو کۆمەڵەی دەوروبەرەکەیشی.

پ4/ ئەوەی ڕوماندەکانی تۆ بخوێنێتەوە زوو لەوە تێدەگات کە ڕەگەکی گەورەی کارکردنی تۆ لەناو مۆژوو دایەو دەتەوێت هەمیشە مۆژوو وەك تۆمایەکی سەرەکی لەناو کارەکانتا وجودی هەبێت، قسەك هەیە دەڵێت "مۆژوونووس مۆژووی کۆمەڵ دەنوسێتەوە نەك مۆژووی مرۆڤ، بەس ڕوماندەکان مۆژووی مرۆڤ دەنوسێتەوە. تۆ دەتەوێت کامیان بنوسیتەوە مۆژوو بۆ بۆتۆ گرنگە؟

بەیان سەلمان/ مۆژوونووس ئیشی نووسینەوەی مۆژووی مرۆڤیشە! مۆژووی شارستانییەتێك بۆ نموونە، مۆژووی مرۆڤەکانیشە. هیچ کۆمەڵێك، شارستانییەتێك بۆ مۆژووی مرۆڤەکانی بەهای نییە. کە باس لە شارستانییەتی میزۆپۆتامیا و گرێك دەکەین، ئەو مرۆڤانەی کە لەو سەردەمەی ژیاون و ئەوانەن کە خودی شارستانییەتەکەیان دروست کردووە، بوونی نییە! لە ڕوماندەکانمدا، دیوێکی مۆژووم نووسیوەتەوە، نەك هەموو مۆژوو. تەڕامانم لە مۆژوویەك، ڕوانگەم لە ئاستی ڕووداوی ئەو مۆژوودا هێناوەتەوە. مۆژووی ڕاستی سەردەمێکم دەقاودق زیندو نەکردۆتەوە. وەك ڕومانووسێك، ئەمە ئیشی من نییە. جاری وەهاشە، دەبیستم، ئەمەش هەر لەبەر ئەوەی ژنە ڕومانووسم، پێم دەڵین، هەموو دەقەکانی لەسەر ژنن. ڕومانەکانم باسی هەموو مرۆڤێك دەکات. پیاو وەك ژن جێی خۆیان هەیە. پاشان ئەوە پۆیستیی ڕووداوەکانە کە کەسایەتییەکی سەرەکی ژن بۆت یان پیاو، یان منداڵ. خۆ شاڕە دیکنز کە " ئەلیفەر تویستی" نووسیوە، منداڵ نەبووە، پیاوە! ژاك لەندن "دان چەرمێ"ی نووسیوە، کە باس لە ئاژەڵێکی نیوچە سەگ و نیوچە گورگ دەکات!

پانتایی ڕومان بریتی نییە لەوەی تەنها پیاو، یان ژنی تێدا بەکار ببرێت. نووسەر باس لە پێکهاتەی کۆمەڵێك، یاخود شارستانییەتێك دەکات، کە گرنگە هەموو ڕەگەزی مرۆڤ و بوونەوەرێکیشی تێدا بێت. لە "بەسەرهاتەکانی خەزنە مەملووك" بۆچوونێکم لەبارەی مۆژویەکی کۆیلایتییەوە هێناوەتەوە و کەسایەتی سەرکیش پیاوە، خودی گەڕانەوەکەش بە زمانی پیاوە. لە "شەوانی ئادەم" کەسایەتی سەرەکی ئادەم و مەردۆخ و ژنێ و سەکینە و بۆقەرە، کەسایەتییەکی نێرەموو کیشی تێدایە. لە نەوەکانی مادایی کۆمەڵە خەڵکن، ژن و پیاو و منداڵ. بەدەر لەوەی، ئەمانە ڕەگەز نین لە لێکدانەوەی هەندێك کێشەی کۆمەڵایەتی و وجودیی و فیکریی، کە پۆیستیان بە چوونەوە سەر مۆژوویەکی تایبەتی خەڵکانێك، شوێنێك، هەیە و لەو ڕوانگەیەوە لێکی بدەینەوە، وەك ئەوەی "لە بەرزایی شوراکان"دا

هاتووه. ئەو جۆرە کارکردنە پێوستییە، دەستکرد نییە.

پ5/ لە ساتی گۆڕانەوەی چیرۆکی هەردوو ڕۆمانی (خەزنە مەملوك و بەرزایی شوراکان)دا زۆر بە وردیی کار لەسەر کێشە بەردەوامەکانی ئینسانی ئەمە دەکەیت. پێت وایە مرۆڤی ئەمە بەردەوام گیرۆدەی کەمەڵك گرێی دەروونی تایبەتە، کە خۆشی شەرم لە باسکردنیان دەکات؟ لەرەشەوەیە کە تاکی ئەمە خاوەنی زیاتر لە دەموچاوێك و کەسێتیەکەو بەردەوام بە چەندین ماسك ڕوخساری داشارێتەوە. دەمەوێت بپرسم، تۆ دەتەوێت چۆن لەم بابەتە بڕوانی؟ تا چەند ڕۆمان دەست و پەنجە لەگەڵ کێشە ناوخۆیی و دەرەکییەکانی مرۆڤدا نەرم دەکات؟

بەیان سەلمان/ مرۆڤ لە هەموو جۆرێك دروستکەری ژیانە. ڕووی ئەودیوی خودی ژیانە. کە دەڵێین ژیان پێ لە نەهنی و هەما و کەدە، واتە مرۆڤ ڕوویی ئەودیوێتی. لەبەر ئەوەی ئەقڵ و بیرکردنەوە و زمانی دەربڕینی پێیە. واتە، بوونەوەرێکی ئاڵۆزە، خاکیترین تاك، بێ ئاڵۆزیی نییە. لەلای خۆمان و لە هەموو شوێنکی دنیاش، مرۆڤ سەدان کێشەی دەروونیی هەیە. جیاوازیی لە نێوان ئێرە و ئەوێ، لە جۆری شاردنەوەیەتی. چونکە کەسی نەخۆش هەوڵ دەدات کێشە دەروونییەکانی بشارێتەوە، ئەوە ئەگەر هۆشی پێیان هەبێت. ئەو دەمامکانەی ئاماژەشی پێ دەکەیت، لەو ڕاستییەوە هاتوون، کە مادەم مرۆڤ زمانی دەربڕینی هەیە، کەواتە پێویستی بە ماسکە و بەکاریان دەبات، دەنا ناتوانیت ژیانی ڕۆژانەی بەسەر بەرێت. بگرە بێ ماسك لە دۆزەخدا دەژی. بگومان دەمامکەکان بە ڕووی ئیجابی و سەلبی جودان. خەزنە دەمامکی شەرم و نەخوێندەواریی بەکار دەبات، تاکو لە دەسەاتی زۆرداران خۆی ڕزگار بکات. خاوەنەکەی دەمامکی چوونە مزگەوت بەکار دەبات، تاکو بازرگانەتکەی هەر لە گەشەدا بێت. لە "بەرزایی شوراکان" ئەو کەسانەی لاقەی زەکیە دەکەن، گشتیان، ڕۆژانە ماسکیان هەگرتووە و دواییش ئاسایی بێ سەر ئیشی خۆیان دەچن. لە "شەوانی ئادەم" پیاوەکانی ناو کێشك گشتیان ماسکەکانیان لاداوە، بۆیە چیتر ناتوانن لە ناو کەمەڵ بژین و لە چۆلەوانییدا جۆی خۆیان دەکەنەوە. ئەوە کەمەڵە کە ماسکی هەمە جۆر دەسەپێنێتە سەر خەڵك. ڕۆمان ئیشیش لەناو ئەو دوو فاقەی ئاڵۆزیی کەسایەتییانە دەکات، کە کەمەڵك پێك دەهێنن، یاخود تاکێکی لێ بەرهەم هاتووە.

پ6/ زۆر جار باس لەوە دەکرێت، کۆتای ڕۆمانەکانت کۆتای کراوەن و هەمیشە کەمتر خۆت لە چارەسەری کێشەی کارەکتەرەکانت دەدەیت، بەجۆرێك کۆتاییەکان بێ خوێنەرەکانت جێدێیت، تا چەند ئەم بۆچونە

ەستە؟ ئەمە بە مەبەست دەکەیت یان نا، ئەوە تەنها بۆچونی خۆنەرەو کاری □□کەوتە؟
بەیان سەلمان/ من دیسان دەمە سەر ژیان. دە□□م بەرابەر بە مردن کە دۆخێکی داخراوە، ژیان تەواو کراوەیە. ئیتر بەو شێوەیە ئیش لە □□مانەکانم دەکەم. تا ئەو جێیەی کە "کۆتاییەکانی"، هەر وەك لە ژیانی □استیدا، کراوە بێت و لە شوێنکدا، کە ئێمە نازانین بەرەو کوێیە، ناشزانین لە کەیە، واتە کاتیشی نازانین، ئەوە مرۆڤەکان بۆیاری خۆیان دەدەن، هەر وەك □استیی لە ژیاندا. ئێمە ناچین بۆیار بۆ کەسێك بدەین چی بکات. □□مان چیرۆکی کۆن نییە، تاکو زەمانی شازادە و کچە پاشا بگ□□تەوە، کە کۆتاییەکەی بە "هەپی ئێند" تەواو دەبێت و "هەموو بە یەك شاد دەبنەوە"! □□مان خودی پێناسەی ژیانە، □□مانووسیش بە زمانێکی تایبەت □ووداوەکانی دەگ□□یتەوە. ئەوە لەگەڵ بۆچوونی خۆنەری هەمەجۆریش دەگونجێت. لەوانەیە خواستی خۆنەری زۆر سادە نەپێکێ، کە هەمیشە بەدوای چارەسەر دەگ□□ت. دە بپرسین: کێ چارەسەری □استیی لەلایە؟ چارەسەر خۆی بریتیە لە چی؟ ئەوەی کەسێك بە چارەسەر دای دەنات، یەکێکی دیکە بە سەرچاوەی کێشە سەیری دەکات. واتە ئێمە لێرە، لە بەرامبەر دۆخێکی □□ژەیین "نسبی".

پ7/ باس لەوە دەکرێت لە ئێستاداو دوای بۆاو بونەوەی □□مانی (شەوانی ئادەم) کار لەسەر □□مانێکی نوێ دەکەیت. دەکرێت هەندێك زانیاری گرنگ دەربارەی □□مانەکەو بیرۆکەکەی بە خۆنەران بدەیت؟

بەیان سەلمان
هەڤۆانی نەوت لە سەدەی □ابردوو، لە گوندەکانی سەر بە کەرکووك، دەرکردنی خاوەن عەردەکان، شیرازەی بنەماڵەی باجە و مۆژووی کوردیش لە ناوچەکە، بەرە بەرە هەڤ دەوەشێتەوە. لەو □□مانەدا، تا قوڵایی بنچینەی شار و پێکهاتەکانی دەچین. چۆن سەیری بەردەوامبوون لە شوێندا دەکرێت؟ خودی شار موڵکی کێیە؟ مرۆڤی هۆشمەند ئەوەیە کە پلەیەکی بەرزی خوێندەواریی هەیە، یاخود کەسێکی ئەقڵانییە؟ لەهەناوی ئەو مۆژووە پڕ ئازارە، لە □□گای چارەنووسی (باجە گەورە)، بۆ ئەوەی زۆر جۆ گ□□گۆ بکات، چەرخی □ووداوەکان دەسوڕێت. ئەو گەورە-کچە نەخوێندەوارە، باش دەزانێت، لە هەر قۆناغێکی ژیانی، کە بە هەڵسەنگاندنی مۆژووییی و سیاسیی و فیکری کەسایەتییەکان گرێ دراوە، جەوی کەسایەتی خۆی و ئەوانەی بە دەوریشییەوەن، بگرێتە دەست. کۆمە□□ك کەسایەتی زۆر لە دەوری (باجە)ن. ئیشکەرەکانی ماڵەکە، (سپاردە)، (دەوڵەت) کە لە

هەرزەکارییەوە لەو ماڵەیە و جێی متمانەیەتی، خزم و کەسەکانی، هاتوچۆکەرانی دیوەخانەکەی. ئەگەر دیوەخانەکەی بە پێی سەردەم هەر لە شوێن خۆیەتی، ئەوە دڵخی کەسەکان و ووداوەکان نییە، کە هەمیشە لە گۆڕاندان. کاتی خۆی، چوار کچ دەچنە لای باجە؛ لەم سەردەمەی ئێستاش، چوار کچی جیاواز کە پێ پەنهانییین و جێی گومانن دەچنە لای. لە هەردوو سەردەمدا، ئەو کچانە چییان لەبن سەرە؟ ئازۆکیان، داستان، خوشکەزای باجە، بێ وێنات دەگەڕێتەوە. ئەو هاتنەوەیە ووداوی زیاد لە نیو سەدە زیندوو دەکاتەوە. داستان بەدوای خۆشەویستەکەی (سپاردە) وێنە. نەبوونی هیچ هەواڵێکی، نەنیی چی شاردێتەوە؟ قین و خۆشەویستی، چ ئاکامێکیان لێ دەکەوێتەوە؟ لە ڕێگای باجە، چارەنووسی هەموو کەرکووك، لە ناو ئەو ڕەمانە نوێیە. چارەنووسێك، کە هەتا بڕێی لایەنی بەهێزیی دەرەخات، هاوکات ناسکییشیی، واتە هەمیشە جێی گرەوە.

بەد وەرگێڕان … ئازاد ئەحمەد ئەسوەد

لە ژمارە 235ی گۆڤاری (ئامان) 05/12/2016 جەلال بەرزنجی دوو شیعری (دەریك واڵكەت)ی شاعیری تریندادی لە ئینگلیزییەوە وەرگێڕاوە. لەڕەدا هەوڵ ئەدەم ئەو هەڵانە دەستنیشان بكەم كە وەرگێڕ تێی كەوتووەو لەگەڵ دەقی ڕەسەندا بەراوردی ئەكەم.

خۆشەویستی دوای خۆشەویستی
Love After Love

The time will come
when, with elation
you will greet yourself arriving
at your own door, in your own mirror
,and each will smile at the other’s welcome

and say, sit here. Eat.
You will love again the stranger who was your self.

Give wine. Give bread. Give back your heart
to itself, to the stranger who has loved you

all your life, whom you ignored
for another, who knows you by heart.
,Take down the love letters from the bookshelf

the photographs, the desperate notes,
peel your own image from the mirror.
.Sit. Feast on your life
وەرگێڕانەکەی جەلال:

کات دێت کە لەگەڵ خۆشیەک
لە دەرگاکەت، لەناو ئاوێنەی خۆت،
پێشوازی لە گەیشتنی دەکەیت
هەر یەکەو خەندەی بە بەخێرهاتنی ئاوەی دی دێت

لە وەرگێڕانەکەی جەلال دا، بەهەی خەبەستنەوە بە وشە بە وشەی شیعرەکەو پشتبەستن بە فەرهەنگەوە جڕڕك لەك حاڵی نەبوون دروست بووە خوێنەر تووشی چەواشە ئەکات. بە نموونە؛ "لەگەڵ خۆشیەک" with elation، "لەناو ئاوێنەی خۆت"in your own mirror ، "پێشوازی لە گەیشتنی دەکەیتyou will greet yourself arriving..
وشەی with ی ئینگلیزی هەموو دەمە بەمانای "لەگەڵ" نایە، بەڵکو بەگوێرەی کۆنتەکستی ستەکە ئەگۆڕێ. کورد ناڵێ "لەگەڵ خۆشیەک"، بەڵکو ئەڵێ "بە خۆشیەوە".. هەروەها دەڵێ at your own door، ئەبێتە "لەبەر دەرگاکەت" یان "لەبەر دەرگای خۆت" نەك لە دەرگاکەت. بە هەمان شێوە دەڵێ in your own mirror ئەبێتە "لە ئاوێنەکەتدا" یان "لە ئاوێنەکەی خۆتدا"، لەبەر ئەوەی ئینگلیز لەگەڵ وشەی mirror پریپۆزیشنی in بەکار ئەهێنن، بە نموونە ئەڵێن: I looked in the mirror کە لە کوردیدا ئەبێتە "وانیم ئاوێنە" یان "لە ئاوێندا وانیم خۆم".. هەروەها دەڵێ "پێشوازی لە گەیشتنی دەکەیت"، کە نازانین مەبەستی لە گەیشتنی کێیە. بەڵام لە دەقە ئینگلیزیەکەدا You will greet yourself arriving بەمان دەرئەکەوێ کە مەبەستی لە گەیشتنی خۆتە، بەم جۆرە ئەبێتە " پێشوازی لە گەیشتنی خۆت ئەکەیت"… دەڵێ who knows you by heart کە جەلال حەرفی وەریگەڕاوەو کردوویەتی بە " بە دە دەتناسێت"، واتە "ئاوەی ئەزبەری کردووی/لەبەری کردووی"، کە مەبەستی لاوێیە بەباشی ئەتناسێت. ئینگلیز ئەڵێن I knew it by heart یان I memorised it

واتە ئەزبەرم كردووە.

ئەگەستی تاریك
Dark August

So much rain, so much life like the swollen sky
of this black August. My sister, the sun,
.broods in her yellow room and won’t come out

Everything goes to hell; the mountains fume
like a kettle, rivers overrun; still,
.she will not rise and turn off the rain

She is in her room, fondling old things,
my poems, turning her album. Even if thunder falls
,like a crash of plates from the sky

she does not come out.
Don’t you know I love you but am hopeless
at fixing the rain? But I am learning slowly

to love the dark days, the steaming hills,
the air with gossiping mosquitoes,
,and to sip the medicine of bitterness

so that when you emerge, my sister,
parting the beads of the rain,
,with your forehead of flowers and eyes of forgiveness

all with not be as it was, but it will be true
(you see they will not let me love
as I want), because, my sister, then

I would have learnt to love black days like bright ones,
The black rain, the white hills, when once
.I loved only my happiness and you

باران زەرد، ژیان زەرد وەك ئاسمانەكی
قووت دراوی ئەو ئەگەستە تاریكە

وەرگێڕدا بە هەڵە وشەی swollen ی بە قووتدراو وەرگێڕاوە، پەم وایە لەگەڵ وشەی swallow دا لەی تێکەڵ بووە. وشەی swollen کە پاست پارتیسپە-ی وشەی swell ە واتە ئاوسان یان هەڵئاوسان. بەڵام swallow واتە قووتدان. کەواتە swollen sky واتە ئاسمانی ئاوساو.

My sister, the sun, broods in her yellow room and won't come out

دەی وەرگێڕە بەم جۆرەی لە کردووە:

ڕۆژی خوشکم باڵندەیەکە نایەوێت لە ژوورە

زەردەکەی بێتە دەرەوە

بە لەبەرچاو گرتنی وشەی ڕۆژ کە چەند مانایەك بەدەستەوە ئەدات؛ ڕۆژ [“یوم” و “نهار”ی عەرەبی]، هەروەها خۆر، خۆنەری کورد تووشی چەواشە ئەبە لەوەی ئاخە مەبەستی شاعیر ئەو ڕۆژەیە کە خوشکم بەسەری ئەبات یان مەبەستی لە خۆری خوشکمە، کە دیسان مانای ناکەی ووون نییە. بەڵام بە چوونەوە سەر دەقی ئەسڵی بەمان ووون ئەبێتەوە کە شاعیر خۆری بە خوشکی خۆی چووانەدووە. جگە لەوە، وەرگێڕە وشەی “باڵندە”ی بە ئەو دەڵە زیاد کردووە، کە لە دەقە ئینگلیزییەکەدا نییە. لە فەرهەنگی Oxford دا هاتووە:

Brood: (of a bird) sit on (eggs) to hatch them

واتە کە کەوتنی باڵندە لەسەر هێلکە بە مەبەستی هەڵهێنان

بەڵام ئەمە مەبەستی شاعیر نییە، بەڵکو مەبەستی لە گۆشگیرییە، چونکە مانایەکی دیکەی وشەی برووت لە فەرهەنگی ئەکسفد:

Brood: think deeply about something that makes one unhappy

بە قووڵی بیرکردنەوە لە شتێك کە خەمبارو دڵتەنگی کردووی. کە ئەمیان مەبەستی شاعیرە.

Rivers overrun; still,

.She will not rise and turn off the rain

ووبار دەوا

هەڵناستەوە باران بکوژێنتەوە

لە زمانی ئینگلیزیدا ئەو کردارانەی لەگەڵ ڕووبار river بەکار ئەهێنرێن ئەمانەن: flow, run بەڵام کە بوو بە overflow, overrun ئەوا مەبەست لەیان هەڵچوونی ووبارە بەجۆرێك کە نارەکانی داپۆشێ.. هەرچی دەی دووەمە ئیحای ئەوە بە خوێنەری کورد ئەدا کە ئەو ووبارەیە هەڵناستەوە باران بکوژێنتەوە، بەڵام بە لەبەرچاوگرتنی ڕاناوی She کە پێشتر ئاماژەی بە کراوە، بەمان دەرئەکەوێ کە مەبەستی شاعیر خۆر نێك باران.

She is in her room, fondling old things,
my poems, turning her album. Even if thunder falls
like a crash of plates from the sky,
.she does not come out
لە ژوورەکەی ئەو، لە شتە کۆنەکان دەگەڕێ
شیعرەکانم ئەلبوومەکەی ئەو دەگەڕێن
ئەگەر هەورە تریشقە وەک تەنەکەی ناسک
لە ئاسمان چەخماخە بدات
ئەو لە ژوورەکەی نایەتە دەرەوە

وەرگێڕانە کوردییەکە هەندە ناوونە نازانرە کە لە ژووری کیە؟، مەبەست چییە لە "شیعرەکانم ئەلبوومەکەی ئەو دەگەڕێن"؟. بەڵام لە دەقە ئینگلیزییەکەدا ئەو، کە مەبەستی لە خەڕە، لە ژوورەکەی خۆیدایە، دەست بەسەر شتە کۆنەکان و شیعرەکانمدا ئەهێنێ (نەک ئەگەڕێ) و ئەلبوومەکەی خۆی بەسەر ئەکاتەوە. تەنانەت گەر هەورە تریشقەش بکەوێتە خوارێ (یان چەخماخە بدات) وەک شکانی قاپ و قاچاغ، ئەو لە ژوورەکەی خۆی نایەتە دەرەوە.

Don’t you know I love you but am hopeless
?at fixing the rain

نازانە بە خەشم دەوێت
لە باران چاکردنەوە بی هیوام،

وەرگێڕە وشەی fix ی بە چاککردنەوە وەرگێڕاوە، کە ئەوە تەنیا یەکێکە لە ماناکانی، بەڵام مەبەستی شاعیر لە چەسپ بوون یان وەستانی بارانە هەروەک پێشتر ئاماژەی بە کردووە. ئەمە سەرەڕای دەیەی یەکەم کە لە دەقە ئینگلیزییەکەدا لە شەوەی پرسیار نووسراوە.
(ئەی) نازانی خەشم ئەوەی بەڵام من بە هیوام
لە وەستانی باران؟

But I am learning slowly
to love the dark days, the steaming hills,
the air with gossiping mosquitoes,
,and to sip the medicine of bitterness

لەسەرخۆ فێر دەبم
بە ئەوەی ڕۆژیکی تاریک و
گردێکی سەر بە تەمت خۆش بوێت

بە ئەوەی دەرمانی بەختەوەری بخەیتەوە

مەبەستی شاعیر:
بەهار لەسەرخۆ فڕ دەبم
بە ئەوەی ڕۆژە تاریکەکان و، گردە هەمینەکان و
هەوای پڕ لە ویزەویــزی مشــوولەم خــۆش بــوەت و (وەرگێڕ ئەم دێڕەی پەراندووە)
دەرمانی تاڵیی هەقوەتنم (نەك بەختەوەری)
so that when you emerge, my sister,
parting the beads of the rain,
,with your forehead of flowers and eyes of forgiveness
کە سەرنجی خوشکم دەدەیت
دڵۆپە باران دابەش دەکەیت
بە نەوچەوانێک لە گوێ
دوو چاو لە لەبوردەیی

کاتێ، خوشکم، تۆ دەرئەکەویت و
بە نەوچەوانێک لە گوێ و دوو چاوی لەبوردەیی
زەنگیانەی باران جیا ئەکەیتەوە

all with not be as it was, but it will be true
(you see they will not let me love
as I want), because, my sister, then
(وەرگێر ئەم کۆپلەیەی پەراندووە)
شتەکان وەکو خەیان نامێننەوە، بەهار ئەبن بە شتی ڕاستەقینە
(وەك ئەزانی لەم ناگەڕێن بە ئارەزووی خەم
خۆشەویستی بکەم)، لەبەر ئەوەی، خوشکم، ئەوکاتە
I would have learnt to love black days like bright ones,
The black rain, the white hills, when once
.I loved only my happiness and you

وەرگێڕانەکەی جەلال:

من فڕ بووم ڕۆژە تاریکەکانم وەك
پشنگدارەکان خۆش بووەت
بارانی ڕەش، گردی سپی
کاتێ جارێك تەنیا ئاسوودە بم و
تەم خۆش ویست

مەبەستی شاعیر:
من فەر ئەبم ەەژە تاریکەکانم وەك رۆژە پەشنگدارەکان خۆش بوە
بارانی ەەش و، گردی سپیم خۆش بوە
وەك ئەو کاتەی، تەنیا ئاسوودەیی خەم و تەم خۆش ئەویست.

لە کەتاییدا؛
ەاستکردنەوەی هەندە زانیاریی کەسیی لەبارەی شاعیر؛ ناوی دەرەك ئاەتن واەکەت (بە ئەمەرکی: وەەکات)ە، لە سەینت لووشە (نەك سانت لوسا) لە دایک بووە، کە دووگەیەکی سەربەخۆیە لە دەریای کاریبی. ئەو 14 خەاتەی بەدەستی هەناوە هەمووی شیعری نییە، بەکو بە شیعرو شانۆگەری و کتێبکانی دی و، یاخود بە سەرجەم بەرهەمەکانیەتی. خەاتی گریفین نەك گریفنی. خاوەنی 24 کەمەە شیعرە نەك 14. سالانی 2010 تا 2013 پرۆفیسەری شیعر بووە لە زانکۆی ئیسیکس-ی بەریتانی.

ناسینی بوونی شیعر و خۆ دەستنیشانکردن (مانیفێستی شیعری) … سەباح ەنجدەر

بە عەبدەەا تاهیر بەرزنجی، یەکەم کەس بوو، هەستی بە گرینگی، یان ناگرینگی ئەم مانیفێستە کرد.

1
بەرپرسیاریەتیی شاعیری ەاستەقینە ئەوەیە، شیعری بگەڕد بگەیەنێتە کەمەگای مرۆقایەتی. لە کاتایی حەفتایەکاندا، بووم بە خوێنەرێکی تامەزرۆی شیعر، شیعرپەروەریش بە شێوازێکی سەرسوڕهێنەر لە ژیانمدا دەرکەوت و پەرەی سەند، هیچم نەدەبینی جگە لەو جوانییانەی لەناو شیعردا دەکرانەوە و جووڵەدار بوون، تەنانەت لە ەەیشتنی ناو شەقام و دانیشتنی ناو پارك و لەسەر خوانی خێزانیشدا، شیعر وەەنەی چێژداری پێ دەکردم. ژیانی من، قەرەباغ نەبوو بە پلە و پایەی فەرمانبەری و باڵەخانە و خانووی گەورە و دەوڵەمەندبوون و

.... تاد، تەنیا بە شیعر قەرەباغ بوو، باس و بابەتی سەرەکیم لەگەڵ هاوڕێکانم و ژیان، شیعر بوو بەس، واش تێدەگەیشتم ئەگەر دوو دوژمنی هەچەك کوشتەی سەرسەختی یەکتری لەناو کرانەوەی شیعریدا گفتوگۆ بکەن، دەماری گرژیان خاو دەبێتەوە، تا ئادەی پاکبوونەوە، یەکتریان خۆش دەوێت و پشت دەدەنە یەك.
بنچینەی ئەم خۆشەویستی و پشتدانە یەکتریەش ئەفسوونی شیعرە، لەپاڵ ئەم بڕواهێنانە کەکەڵەی شیعرنووسین ناخی بە تۆندی ئاتەکاندم.
بڕواهێنان جوانترین و بەهێزترین شیعریەتی تێدایە، بانگی وشەشم هاتە بەرگوێ، بمهێنە ناو ژیان.

هێزم تێدایە خەونە نەبڕاوەکانت بە ئومێد و ناوەند بگەیەنم، ئەم بانگکردنی وشەیە، بە یەکەمین و گرینگترین هەکار و پەیام دەزانم.
دوای ئەم ناخ ئاتەکاندنە، ناوە ناوە دەقی شیعریم دەنووسی و بوێرانە بڕاوم دەکردنەوە، بەتەواوی بار و بواری بیرکردنەوەش بەدوای کەشوهەوای سەربەخۆ وون بووم و بە هۆی ئەفسوونیدا ڕۆیشتم تا بە ئێستاکە گەیشتووم، لەناو بەهەشتی نووسین لە پانتایی خەوندا کار دەکەم.
خەون کاریگەری بوون بە شیعری تێدا بەهێزە، جیهانبینیی منی لێوە ڕوون بووەتەوە و بووەتە پەیوەستێکی پتەو لەگەڵ پرسیارەکانی ژیان.

مرۆڤ، ئێستای لە نەماندایە، ئابردوو و داهاتووی هەیە، شیعرێك لەسەر بنەما و جیهانبینیی ڕوون بنیاد نەندرابێت، نە بە کەڵکی ئەمڕۆ دێت، نە هیچ سەردەمێکی دیکەیش وەك دەقی پتەو و پەتیی ئەدەبی قبووڵی دەکات.
ئابردوو بەشی هەرە گەورەی ژیانی نووسەر پێکدەهێنێ و پێکهاتەی دەقیشە، چونکە ئێستا، کە خەریکی کار و کردەی نووسینی، دوای قاوە خواردنەوەیەك چرکەی کار و کردەی نووسینەکەت دەبێتە ئابردوویەکی زیندوو، کەواتە: ئەو کاتەی کار و کردەکەی تێدا ئەنجام دەدەیت ئێستایە، بەشی هەرە گەورەی پێکهاتەکەی ئابردووە. ئایندە تەنیا لەناو دەقدا دەبیندرێت و ئەندێشەیەکی تێکەڵ بە فەنتازیا بەگەڵ دەخات. ئەو ئەندێشە تێکەڵ بە فەنتازیایە بیرکە و خاڵی تەواوینە. ژیانبینی بە ئایندەبینییەوە تەواو دەبێ و بە بێ ئایندەبینی ناتەواوە. کرێك و دیوی نهێنیی ژیان، ئایندەیە. ئایندەش خاڵی تەواوین و لە هەموو بەشەکانی دیکە چالاکترە، چونکە بەردەوام هەوڵی بێ دەدرێت و هەستی قووڵایی ژیانبینی سەر دەخات. ئەم هەوڵ و دەربڕینەش مایەی داهێنانی ئەدەبین.

تایبەتکاریی من ئەوەیە، شیعرم گەیاندەوە بۆ خەون. خەونیش پاکییەتی ژیان وادەگرێت. هەموو دەقەکانیشم، دەقی بیرکردنەوەیی و درۆژن، ئاسۆ و دووریی ئەفسانەییان تێدا سەربەخۆ و گونجاوە بۆ پێ نهێنی و ئەزموونکردنیان، بە شێوازی هەمەجۆر کارم لەناو کردوون، تا ئەو شوێنەی دەقەکە دەخوازێت خۆی بەکۆتایی بگەیەنێت لەگەیدا تەبا دەبم و دەڕۆم.

زمانی بێدەنگکراوم لە دەقەکاندا بە دەنگ هێناوەتەوە، بە ئاسانیش دەتواندرێت هەڵە جیاکارەکان لەم بەدەنگهێنانەوەیەدا دەستنیشان بکرێت.
شیعر ناوەندە، هەموو ڕەگەزەکانی دیکەی ئەدەبی بەرەو ناوخۆی بەکێش دەکات و چارەنووسی ڕاستەقینەیان بە ڕوونی دەداتە دەست، لە ژیانی شیعریدا سوودی گەورانەوە و تەوژمی هێش و گفتوگۆ لە هونەری ڕەمان و پەخشان و شانۆنامە و ئۆپەرێت و سینەما و چیرۆك ... تاد، وەردەگرم. لە ڕەگەزی خۆیان دەریاندەهێنم و هێزی کرانەوە و جووڵاندنیان پێدەدەم، پتەوتر و کاریگەرتر و سەیرتر و بەپیتتریان دەکەم، لە ئامادەکردنیان بۆ دامەزراندنی دەقی شیعری. دەقیش خوێندەوارانی دۆنیا دەکات لە چۆڕ وەرگرتنی شیعرییەت و خواست، چاوەڕوانییان دەهێنێتە دی.
من بەرپرسیارییەتی دەنووسم، لەبارەی بەرپرسیارییەتییەوە نانووسم.

2
یەك لە دڵەڕاوکێی من ئەوەیە، شاعیرێك، یان گرووپێك کارێکی نایابیان بەرهەم هێنابێت، هەوڵ دەدەم باش لە چۆنیەتی و ڕەگی هەقیقەتی سەرکەوتنی کارەکەیان بگەم.
لە ڕووی هیچ ڕەگەزێکی ئەدەبی حەزم نەکردووە وەك کەس بم، کەسیشم لەبەرچاو نەگرتووە، هاوڕێی هەموو ئەو شاعیرانەم، کە پێش من پرۆژەی داهێنانیان هەبووە، ئەوانەی هاوچەرخن، ئەوانی دوای منیش دێن و دەبن بە شاعیری خاوەن پرۆژە.
خۆم لە دەرەوەی هەموو نەوەیەکدا دەبینم، تەنانەت لە هەندێ شیعردا سەر بە شیعری لە پێشتری خۆشم نیم، سەر بە ئەزموون و ئەفسانەی ئەو شیعرەم، کە دوا شیعرمە و لە نووسینیدام، زەمینەی ئەفسانەیی پێش ئەوەی لە هیچ ڕەگەزێکی ئەدەبیدا کاری پێکرابێ و هەبووبێت لە شیعردا کاری پێکراوە و هەبووە.
ناچمە ناو هیچ گرووپێکی ئەدەبی، خۆشم بە هیچ گرووپێك نەزانیوە، لە بنەڕەتدا ئەدەب و داهێنان کاری تاکە کەسییە، چوونە ناو بازنەی گرووپ، دەرکردن و چەواشەکردنی ئەم تاکە کەسییەیە لە بازنەی ئەدەب

و داهێناندا.
خانەخانەیی و قۆناخبەندکردن، هەڵەیەکی کوشندەیە، شیعر تەنیا بە گەیشتن بە باری دەروونڕشنی پێوانە دەکرێت، ئەمە بۆچوون و بیرکردنەوەی کەمەڵك خودی وریایە، دەق قسەیان بۆ دەکات و دەق قسەشیان پێدەکات.

بۆچان لەگەڵ خۆمدا لە جەنگی بۆ ئاماندام بۆ ئەوەی بگەم بە باری دەروونڕشنی تا بەسەر تەمەن و کاتدا زاڵبم، خۆشم بە تەلیسمی لۆژیی ساختەوە هەڵنەواسیوە، هەوڵم داوە ئاراستەکانی توانا و بیرکردنەوەی ئەمڕۆ بم.
لەمڕۆدا بزواندن و پێشبینیکردنی ئایندە دەردەکەوێت، لە جیهانی خۆمدا ئارامی دروست دەکەم و بارێك دەهێنمە بەر زەین و تێیدا نیشتەجێ دەبم و دەنووسم، پەیوەندیشم لەگەڵ سۆراخکارانی بەرهەممدا بەردەوام و پتەوە، ناشزانم تا کوێ بۆ دەکەم، بەڵام خۆم لەوە دڵنیا کردووەتەوە لە شیعرەوە بەرەو ژیان و ئایندە دەڕۆم.
لەسەر هەموو ئاست و ئاراستەکانی ژیان لایەنگیری گۆران و جۆگیرنەبوونم، شیعری کوردی لە کلاسیکەوە تا بە ئەمڕۆی گەیشتووە لەباری وەستاو نەماوەتەوە، بگرە قۆناخ بە قۆناخی بۆیوە، ئەگەر گۆرانی ڕیشەیی و داشتنی قووڵیشی پەیدا نەکردبێت، ئەوە بۆچوونی هاوچەرخ و ڕەسەنی لە ئاست شارستانییەتی وڵاتەکەیدا، هێندێك ناوکی بنەمای دۆزیوەتەوە. کاری زمان و شێواز و شیعرییەتی قۆناخەکەی لەسەردا کردووە.

چەند قۆناخێکی دانپێدانداوی شیعری کوردی لە ئارادان و لێتۆژینەوەیان لەبارەوە دەنووسرێ، بەڵام قۆناخەکان قۆناخی دەروشاوە نین، بگرە هەر یەك لە قۆناخەکان دەنگێکی دەروشاوە نوێنەرایەتی قۆناخەکەی کردووە.
ڕەخنەی کوردی، نەهاتووە تەواوی قۆناخێك بە ئاستی دەنگەکان وەربگرێ و خوێندنەوەیەکی وشیاری بۆ بکات، گرینگییەتی سەربەخۆیی و هاوبەشی کارکردنیان و بنەما دۆزراوەکانی قۆناخەکە دەربخات.
بگرە یەکە یەکە نوێنەرە بەهێز و دەروشاوەکانی وەرگرتوون، ئەم یەك یەك وەرگرتنەش وای کردووە قۆناخەکان کارکردنی هاوبەشیان بە نەدۆزراوەیی بمێنێتەوە.
من ژیان دەنووسم، لەبارەی ژیانەوە نانووسم.

3

هەست دەکەم، ژیان لە دۆخگۆڕیندا جۆرە بەرزی و نزمییەکی ناڕێکی تێدایە، دەمەوێ لەم دۆخگۆڕین و بەرزی و نزمییە ناڕێکەدا ڕزگارم

ببێت، لەناو شیعری پەتیدا بژیم و مانایەك بە ژیان و دادپەروەری بدەم، شاعیر ئەگەر خۆی خستە خزمەت دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسییەوە، هاوپەیمانی بوو، بۆگومان ڕێ و ئامادەیی گەشەکردن و پەرەسەندنی جیاکاری لە بەین دەچێت، ناتوانێ توانای بەهێزی داهێنان ڕابگەیەنێت، بەڵام ئەگەر دوور لە هێزی شەخوازی، جۆرێك باوەڕی سیاسی هەبێ بۆ تێگەیشتن لە هۆکارەکانی ڕووداو، چالاکییەکی هێشمەندییە لێیەوە کاریگەریی خۆی بەدی بهێنێ و تێواینەکانی نیشان بدات و بیانچەسپێنێت. چرکەساتی نووسین، چرکەساتی تێکۆشانی گیانییە.

شیعری داهێنراو، وشەکانی جەنگاوەری سەربەخۆیخواز و سەرلەشکری بەرەنگاربوونەوەن دژی دیکتاتۆریەتی بە زەبری هێز خۆسەپێنەر، کە هەستم بۆ خۆشییەکانی ژیان جۆشا، ژیان زۆر بە ئازیزی و گرانی خۆی پیشاندام، لەم کاردانەوەیەدا دەمەوێ لە ڕێگای شیعرەوە ئازیزی و سەختییەکانی ژیان بەتاڵ بکەمەوە، ژیان بهێنمە ناو زمان و نووسین، بۆیە ئاوا هەگری شیعر بوویمە، هەموو ژیانی لێ سەندووم.

بۆ ئەم داوایە لە ژیان. شیعر پێویستییە، لە چرکەساتی چاوەڕوانەکراو و نەبیندراو و خەونئامێزدا، بار و کەشکی پیرۆز سەر تا پێم دادەگرێ و دەڵێت: خودی بەرپرسیار بەرانبەر بزواندن، پەیامی شیعر بەرز بکەرەوە.
شیعر حەوشە و ماڵی خودایە، گوناهی هەموومانی لێ پاك دەبێتەوە و تێیدا دەبین بە فریشتە و خوداوەند.

شیعر ئامانجی بەختەوەری و جێگای هەموو هیوا و خۆشدمانکردنێکە بۆ من، لە ڕێگایەوە دەتواندرێت پەیوەندی بە جیهانی فریشتە و خوداوەندانەوە ببەستی، هەروەها خەونەکانت کێ دەکاتەوە، ئەگەریش زانیارییەکی گشتیت لەبارەی کەرەستە و ئامرازەکانەوە نەبێت، ناتوانی هەگری خەونەکانت بیت.
من خەون دەنووسم، لەبارەی خەونەوە نانووسم.

4

بۆ بەهرەکان، بە چالاکی و پۆ بەرهەمیم جۆرێك شەژاویان کەوتووەتێ و نائاسوودە و سەغڵەتن، بەئاشکرا و ژێراوژێر لە پلان و پیلاندانانن دەمبەستم بکەن و بمچەوسێننەوە، یان ئەو ڕووناکییەی لێمەوە دروست بووە، ئەگەر بۆ ماوەیەکی کاتیش بێت، بیکوژێننەوە، یان بیشارنەوە، ئەگەرنا بیشۆڕنن و گومانی بخەنە سەر.
لەم دژایەتیکردنەدا هەست بە هیچ زیانێك ناکەم، بایی ئەوەندە

گۆیان لێ ئادەگرم بزانم چی دەڵێن، ئاست و ئاراستەکانیان چین، هێندە کاتیان نادەمێ بیریان لێ بکەمەوە، گیانی لەخۆبوردن و بەبایەخکردنی دوژمنەکانم لەمندا بەهێزە، ئەمەش لە ڕۆگای گیانپەروەردەکردنکی بەردەوام و دڵزینەوە و خۆناسینەوە پێی گەیشتووم.
شیعر بۆ من پەیامی ئاڕاستەکاندن و ئەو ئاگرەیە قەت ناوی لە خامۆشی نییە، تەواو بەوام پێی هێناوە و ئەمەکدارم بێ، دوژمنەکانم لەناوەوە یاندا لە ئاست ئەم ئەمەکداریەی من داتەپیون، خۆیان بە گۆنەتەڵە و چەوساوەی دەقەکانم دەبینن، منیش لە شەڕە بۆفەڕەکان خۆم پاراستووە و فەرامۆشیان دەکەم.
لە گردەنشینی دەروونی ئامانجدارم، خەریکی بەرزکردنەوەی ئەو شتە پیرۆزە دەبم، کە بەوام پێ هێناوە، بەواهێنان جوانترین و بەهێزترین شیعرییەتی تێدایە، هەلومەرج و ئارامیی تەواوم بۆ دابین دەبێت وەک منداڵێک خەون دەبینم، ژیان لەناو خەوندا مشتوماڵ بکەم.
شاعیری ئاستەقینە هەموو کات وەک منداڵێک هەڵسوکەوت دەکات، هەرکاتێک ڕۆگای دا ئەو منداڵییەی ناوەوەی وەک گەورەیەک فەرمانی پێبدا و هەڵیسووڕێنێت، ئەوە لەم چرکەیەدا جاڵی بەتاڵبوونی خۆی دەدا، چونکە گەورە لە هەڵسوکەوتیدا تاکتیك بەکاردەبات و تاکتیکیش بەکاردەبات، داهێنەریش پاکی و یەکڕوویی فەرمانەوایەتی، پاکی و یەکڕوویش تەنیا لە منداڵییەتیدا دەست دەکەوێت، لە پاکی و یەکڕوویدا دەگەیت بە دەروونڕۆشنیی خودایی.
پەرە بە خەونبینین دەدەم، خەون لە دەربڕیندا بنەڕەتی واقیع ون ناکات، ملکەچی دەسەڵاتیش نابێ، بەرهەمهێنەری ترپە و ئاوازی نوێیە بۆ دەربڕین لێکردن و بەکاروەچوونی واقیع لەناو دەقی فەنتازیادا.
من پاکی دەنووسم، لەبارەی پاکییەوە نانووسم.

5

شاعیری دامەزرێنەری گەورەمەند بە ڕەخنە لێگرتنی نابەجێش بۆای بە دامەزرێنەری و گەورەمەندی خۆی لەق نابێت، پتەوتر و کاریگەرتر و پەتیتر دەبێتە هەمای ئاوونبوونەوەی زمان و نووسین. مێژووی لەناو دادەمەزرێ، ئەو بۆا پتەوتربوون و کاریگەرییە و پەتییەشی هێزی ئزگارکەر و ئزگارکردنی دەقە لە پاشماوە جڕماوەکان و پاشخاپەرکەکانی زمان و نووسین.
من ئزگارکردن دەنووسم، لەبارەی ئزگارکردنەوە نانووسم.

6

هیچ وشەیەک لە ژیان و مردن کۆنتر نییە، وشەش لەسەر کۆنی و نوێیی

نەکەوتووە، بگرە لەسەر تێگەیشتنی نووسەر کەوتووە چۆن بەکاری دەهێنێ و ئاست و ئاراستە و ئاسۆی لێ دەدزێتەوە.
نەمویستووە جیهانی کۆن بووخێنم و جیهانی نوێ بنیاد بنێم، تێکۆشاوم لەناو جیهانی کۆندا جیهانی دیکە بدزمەوە و بیکەم بە نموونەی ڕووبی و خاوێنیی بەهەشتی تا هەتایە.
شاعیر دەتوانێ کەڵك لە تەواوی وزە سروشتییەکان وەربگرێ بۆ بنیاد و پێکهاتەی شیعری.

شیعر، بە پەیوەندییەکی پێداگر و زیندووی ژیان دەزانم، هێندێك کاری سەرەتاییم سادە بوون، کە لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بە ناوەندی ڕۆشنبیری کوردیم ناساندوون، بە شایستەی ئەوەیان نازانم لە کتێبێکدا بیانهێنمەوە ناو جیهانی زمان و نووسین، دووبارە پیشانیان بدەمەوە، یان جارە یەکترناسینێك بوون لەگەڵ خەیاڵی بە پیتی شیعر و هەڵشتنی مانادا. کارکردن لەپێناو مانادا لەناو ڕەگەزە شیعرییەکاندا ڕەگەزێکی بنچینەیی نییە.
وەك دەسپێك و زەمینە لە هێندێکیاندا جیهانبینیی شیعریم سەرەتاییە، لەگەڵ ئەوەشدا بە هەموو هێز و توانای دەربڕینم لە تەواوی ژیان و بوونم ڕوانیوە، ئەو ڕوانینانەی لێیانەوە دەگەی بە قووڵایی ئومێدە پەیامدارە ڕاستەقینەکان.
هەوڵم داوە ئەوەی لە گیان و ناخی من جێگیر بووە، بیگوازمەوە بۆ گیان و ناخی کەی ئادەمیزادەکان بەو حیکمەتەی شیعر پاکییەتی ژیان ڕادەگرێت.
من دەزینەوە دەنووسم، لەبارەی دەزینەوە نانووسم.

7

پێشبینی لە بیری منداڵ بەهێزە، زۆر جاران شەو خەونم بینیوە بۆ بەیانی، یان لە ماوەیەکی کورتدا ڕووداوی خەونەکە بە واقیعی هاتووەتە ناو ژیانم و بووەتە ڕووداوێکی بیندراو.
شیعر دەکەم بە ژیان، شیعریش دەوری ئەم چەترە دەبینێ هەموو چالاکییەکانمی لە سێبەردا یاداشت دەکەم.
شیعر وەك خەون وایە، ئەگەر نەیبینم هەست دەکەم وەك مرۆڤ تەواو بوویمە و شۆن و ئەرکم لە ژیاندا نەماوە.
ترپە و خورپەیەکی شاراوەی ناخە، دڵت و دەستم دەگرێ، دەمباتە ناو ژیانێکی جوان و بەهەشتی تا هەتایە، لەم گەشتە جوانەشدا بە نەرمە گرانی گوتنەوە، شتە هەرە جوانەکان دەکەم بە هاوڕێی گیانی بە گیانیی خۆم و دەیانهێنمەوە ناو ماڵی هەمیشە دڵخۆش و فەرامۆشبەخشی زمان و نووسین.

من پێشبینی دەنووسم، لەبارەی پێشبینییەوە نانووسم.

8
شاعیر لە شیعرەوە هەستیاری خۆی دەگەیەنێ، شاعیری داهێنەریش کەللەسەر و چاوی ڕوونی میللەتە، لە هەر شیعرێکیشدا ڕاستییەك لە کەللەسەر و چاوڕوونیدا دەدۆزێتەوە.
کەمەڵك دەقی پەتیم نووسیوە لە پانتایی خەون بوونەتە شەواز و بەرگری لە مانای جوان دەکەن، پێناسەی ئەدەبیی منیان پێکهێناوە، بە ئەدەبیاتبوونی خەونم لێیانەوە ناساندووە، تا ڕادەیەکی بەرچاویش سەر بە گێبەندبوونە و لەرزەیەکی نوێبەخشیان خستووەتەوە، بەهۆی خۆ دامەزراندن و گورج هاتنە پێشەوە و بۆوا بەخۆبوونم لە بەردەوامیی بەخشیندا کاردانەوە و بەدگۆیی و ئیرەیی و نیازخراپی و دڕندەشی و کەمسەری و ناکەسبەچەیی دوژمنە گوێنەتەکانم گەیشت بە پلەیەك هەڕەشەی زۆر ناشارستانیم لێ بکەن.

لە دەقەکانمدا سەرچاوە ئێستێتیکییەکانی ژیان لە هەموو شتێك بەرزترن، پەیوەندیشم لەگەڵ شوێندا، پەیوەندییەکی گیانییە، یەکەم خەیاڵگەی بەپیتمە هەموو یادەوەرییەکانم لە شوێنکدا خەوتوون، کە چاو بواری نییە کۆیان بکاتەوە و بیانگرێت، مەگەر لە ڕێگای خەونبینینەوە بە ئاگایان بهێنمەوە و ئاوی چاوی تیشکهاوێژم بدەم، بیانخەمە ناو چالاکییە هەستی و خەونییەکانم.

ئەگەر ڕۆژێك بە هەست، دەستی نیانی هەتاوی شوێن لە خەو بە ئاگام نەهێنێت، وا دەزانم ئەو شەوە چالاکیی هەستی و خەونی تێدا نەبووە.
شوێن لە دەقدا خەیاڵ و ڕوانین و خەونی شاعیر دایدەمەزرێنێ، جیاکارە لەو زەوییەی ڕۆژانە بەسەریدا گوزەر دەکەیت. جیهانی خەونیش بەڵای منەوە سەرنجڕاکێشترین جیهانی شیعرییە، لەبەر ئەوەی باسی ژیانی تەواو داماڵدراو لە فرت و فێڵ و بەدگۆیی و ئیرەیی و نیازخراپی و دڕندەشی و کەمسەری و ناکەسبەچەیی و تەواو ئازاد بە گشتگیری دەکات.
من شوێن دەنووسم، لەبارەی شوێنەوە نانووسم.

9
ژیانی ڕاستەقینە، ئەو شتەیە، کە دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی لێی سەندووین، ئەم لەسەندنەوەیەش لە دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی تەنیا لە ڕێگای خەونەوە دەبێت، کەواتە: ژیانی ڕاستەقینە تەنیا لە خەوندا هی خۆمانە، ئازادیی تەواوی لێ وەردەگیرێت.

شۆازی خەونیم پەیەو کردووە، لە دەقی خەونیدا دەتواندرێت خودی شاعیر بناسرێ و هەنگەکانی ببیندرێن.
خەون، یاخیبوونی بە جەرگانە و دەنگی ناهەزاییە لەکار و ووداوە نابەجێیەکانی دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی.
لە خەوندا شاعیر پرسیار ئاراستەی ژیان و کۆمەڵگا و دەسەڵات دەکات، لە ڕێگای ئەم پرسیارکردنەشەوە دەگات بە دڵزینەوەی گەوهەری مرۆڤ.
جووڵەی بەهۆزی ناوەوەی شیعر لە توانایدایە ڕاستەوخۆ کار بکاتە سەر ژیان و بیگۆڕێت.

خەونی نایاب دەبێتە زمان و شۆواز و بابەتی نایاب، دەقەکانم دەقی خەونین، خەونیش وەك گیان و هاندەر، هەمیشە تێکەڵ بە شیعرییەتی دەقم دەبێت و هەستی شکۆمەندی لە منداڵسکاندووە و دەڵسکێنێ.
ڕوانینەکانم دەخەمە ناو بازنەی خەونەوە، خەونە بەرجەستەکراوەکانیش پێویستیان بەوەیە دووبارە بیانهێنیتەوە ناو ژیان تا ڕۆڵ و کار و چالاکیی خۆیان ببینن و پتەوتر هاوبەشی لە گۆڕان بکەن.
لە بواری خەونبینیندا پشت بە چاودێری و سەرگەرمیی خۆم دەبەستم لە پێکهاتەی دەقیشدا خەون ڕۆڵی بنچینەیی دەبینێت، ئامادەبوونی بەردەوامیشی لە ژیانی کەسایەتیمدا بەدیار کەوتووە.
خەون هەڵوێست و بڕچوونی ڕوونە بەرانبەر بە دیمەنی شەڕاو و دیکتاتۆریەتی ژیان.
من پرسیار دەنووسم، لەبارەی پرسیارەوە نانووسم.

10

نووسین کاتی هەستیاریی تەمەنە، لە درەوشانەوەی شیعریی دڵنایدێنی کەشوهەوای ئازادیی بیرکردنەوە و خەونبینین دەبم، خەیاڵ و خەون و چەمکی سەرلەنوێ ژیانەوە لە پلەیەکی ئەفسوونیدا یارمەتیدەرمن بۆ کۆشانی ئەو شتانەی کە چاوم نەیدیبوون.
لەناو شیعردا دەجووڵێم و بارودۆخی گیانیم ئارام دەبێت، سەیری تەواوی جیهان دەکەم، لەم سەیرکردنەمدا هیچ دەسەڵاتدارێك بوونی نییە، تەنیا ئەو خودایە نەبێت، کە پەیوەندیم پێوەی بەهێزە و هەستووێنەری گیانیمە، ئامۆژگارییە ئاسمانییەکان هەمیشە لەبیرمدان و فەرامۆشیان ناکەم، هەستی ئایینیم بەرجەستەکردووە. نەك بابەتی ئایینی، تا سنووری هەوا لە نووسەرە گەورەکان نزیك دەبمەوە و بەهرە و سرووشیان لێ وەردەگرم، بەڵام ناچمە ناو ئەو بازنەیەی تایبەتە بە جیهانبینی و بۆای ئەوان. خودی سادە و ساکار

ژیاوی متەسەووف و سروشتخواز و خەونبین وەك بوونێکی گشتی تەماشای دەوروبەر دەکەن و لەناو جوانییەکاندا دەتوێنەوە. لەم توانەوە دڵئاگاییەدا هەست بە شتەکان دەکەن و دەگەن بە خود و غوربەتی ناخ و گیانی باڵا، لە ڕێگای ئەم گەیشتنەشەوە شاد دەبن بە دواین پلەی دەروونڕۆشنی و شینایی سەرەتا و بێگەردکردنەوەی تا هەتایەی هەموو شتەکان.
من بێگەردی دەنووسم، لەبارەی بێگەردییەوە نانووسم.

11
لە دەقی خەونیدا دەستەواژە لە ئازادکردنی مانا و بنیادی ڕستەدا هەمیشە لە سنووربەزاندنایە.
دەقی خەونی دەستکەوتێکە لە ئەوپەڕی زمان و جیهانبینیی ڕوون، دەربڕینە خەونییەکان پەنجەمڕی لەسەر داناون، شێوازی هەمەجۆر لە دەقی درێژدا بەکار دەهێندرێ، جۆرێك لە دەستکرد و دروستکردنی تێدا ڕەوایە، لەبەر ئەوەی پشت نابەستێت بە چرکەی تەقینەوەیەك، بگرە زنجیرە تەقینەوەی یەك لەدوای یەك و جووڵاندنی ڕابردوو و تێئامانی لە مۆژینەن لە کەشی نووسین دەگەڕێتەوە سەریان و جیهانبینی تێدا دەجێشت.

گونجاندن و لێك نزیککردنەوەی شێوازی شیعری ئازاد و شێوازی پەخشانەشیعر ئاست بێ سنووربەزاندنەکان دەدزێتەوە. ماناکان لە هەناوی زمانەوە دەرپەڕیون، وێنە ڕاستەقینەکان لە هەست دەچن، هەندێ جار خۆیان ئاشکرا دەکەن، هەندێ جاری دیکەیش ون دەبن.
لەم ونبوونەدا ژیان یەکپارچە دەبێتە گومان، لەو گومانەشدا شیعرییەت دەبێتە خوداوەندی سەرزەمینێکی لێوانلێو لە ڕازی نوێبەخش و جیهان بە باشی و چێژ وەرگرتنەوە دەبینێت.
من گومان دەنووسم، لەبارەی گومانەوە نانووسم.
12
کەلەپوور بازنەیەکی نیمچە داخراوە، داهێنەر هەمیشە پانتاییەکی ڕوون و ئاماژەیەکی گرینگی تێدا دەکاتەوە بۆ پرسیار، پرسیار دروستکردن لە دەقدا، پەیوەندییەکانی شاعیرە بە زمان و هەستەکانی ژیانەوە.
دەقی خەمۆیو لە ئەزموونی مرۆڤی وریا لە ئاست چارەنووسدا، خۆی لەو بیر و مانایانە دادەماڵێت، کە لەناو دەقدا یەقین دروست دەکەن، دڵەڕاوکێ و گومان دەستمایەی دەقی ئاستدار و خەونین.
کەلەپوور ئەگەر پانتاییەکی ڕوون و ئاماژەیەکی گرینگی تێدا نەکرابێتەوە بۆ پرسیار، یانی ڕابردوو، ڕابردووش وەستاوە و یەقینی

تەدا زاڵە، بە هەموو توانامەوە هەوڵ دەدەم کەلەپوور وەک ئابردوو وەرنەگرم، مەبەستمە بیکەم بە خەڵکی جیهانی ئەمڕۆ، خەڵکی جیهانی ئەمڕۆ بم، ئەمڕۆ شتێکی تەواو بیندراو و زاندراو و وتراو نییە. ئایندە بڕئامانترین سەرچاوەی نیگەرانی و دڵەاوکێی ئەمڕۆیە، ئەو ئەمڕۆیەی ئایندە تێیدا کەرەستەیەکی خاوە، ملکەچی توانایەکانمان نییە.
من ئاماژە دەنووسم، لەبارەی ئاماژەوە نانووسم.

13
نووسینی واقیعی بیندراو لەکەوتنەوەی زەینی ئارام و خۆشنوودییە، بەڵام دەقی خەونی، لەکەوتنەوەی زەینی شەژاوە. زەینی ئارام حەز بە خوێندنەوەی ئەو نووسینە دەکات، زەینی ئارام نووسیویەتی، زەینی شەژاویش حەز بە خوێندنەوەی ئەو نووسینە دەکات، زەینی شەژاو نووسیویەتی.
لە دەقی خەونیدا هەست دەدەزرێتەوە، هەستیش زەمینەیەکی لەبارە بۆ بەرهەمهێنانی شیعرییەت، خەون کردەیەکی هەستییە لەوەی کردەیەکی عەقڵی بێت، لەگەڵ ئەمەشدا بنچینەی خەون هەست و واقیعە، بەڵام واقیع بەو شێوازە نا، کە دەبیندرێت، واقیع بەو شێوازەی هەست لە دەقی پەتیدا ئامادەی دەکات، لەم بار و کەشەدا خەون هێزی خەیاڵ لە نووسیندا بەرز دەکاتەوە و کار لەسەر لایەنە شاراوەکانی چارەنووسی مرۆڤ دەکات.
من شاراوە دەنووسم، لەبارەی شاراوەوە نانووسم.

14
ژیان لە هەموو دنیادا، جۆرێک چوونیەکی تێدایە، دەگونجێ شاعیر نەریتی هەموو دنیا لە دەقدا بکات بە هی خۆی، وەک بیر و ماناش لە شیعردا نیمچە نزیکییەک لە نێوان نەتەوەکاندا ئەگەر هەبێت هەوایە، بەڵام شیعرییەت لە زمانی نەتەوایەتیدایە. مانای وێنەی شیعری لە ترپە و ئاوازدا کۆ دەبێتەوە و لە ئەوپەڕی زماندا دەسکێ، شیعر تەنیا لە زمانی خۆیدا شیعرە، لە هیچ زمانێکی تردا شیعر نییە. واتە: لە وەرگێڕاندا ناوەکی تر وەردەگرێت. ئەدەبێکی جوانە، بەڵام شیعر نییە. لەبەر هۆیەکی بنچینەیی، چونکە هەستی زمان و هەستی شێواز و هەستی فۆرم لە وەرگێڕاندا لە بنیادی یەکەمەوە ناگوازرێنەوە بنیادی دووەم، ئەگەر شیعریش ئەم سێ هەستەی تێدا بەهێز نەبوو، شیعر نییە پەیوەندییەکی شیعرییە.
زمان هەڵگری بیر و ئاکانی نەتەوەیە، شاعیریش لە ڕۆگای زمانەوە جوانییەکانی نەتەوە ئادەگەیەنێت، نووسین بە زمانی نەتەوە

ئینتیمای نووسەرە بۆ نەتەوەکەی، بەکارهێنانی زمان دەبێتە ناوەند و سەربەخۆیی داهێنان و ئینتیمابوون وەردەگرێت، زمانی درەوشاوە و جووڵەدار لە دەقدا یانی گەشەسەندوو و داهێندراو و درەوشاوە و سکاو.

دەزینەوە لە ڕێگای خوێندنەوەوە، بە بەهرەمەندی نووسەر وەردەگیرێ، من کە لە دایك بووم و هاتمە ناو قسەکردن، وشەی مردنم نەدەناسی و نەمدەزانی واتای چی دەدات، لە خوێندنەوەدا گەیشتم بە کرێکی واتایی و ئاسۆکانیم ناسی و بەهرەم لێ وەرگرت، چوومە ناخی وشەکە و وشەکەش هاتە ناو ناخی من و بووین بە هاوتای یەکتری.
ئەو بە چاوی منی ڕوانی و منیش بە چاوی ئەو جوانییەکانی ژیانم بژارد، دواتر لەگەڵ بینینی مەرگی باوکم گونجاندم و هێنامە ناو زمان و نووسین.
وشەی دایە و بابە گەشترین و بەهێزترین شیعرییەتیان تێدایە، واتایەکی ڕاستەقینەی بەردەوامین، ژیان بە ئەمانەوە خۆشحاڵ و پەیوەستە، لەوێوە دەست پێدەکات. واتە: لە شیعر خۆیەوە، ژیان خۆی جووڵێنەری خودی شیعرە.
من ناسین دەنووسم، لەبارەی ناسینەوە نانووسم.

15
ئەرکی شاعیر ئەوەیە گۆڕان لە ڕوانین و نەریتی باوی کۆمەڵگا دروست بکات. واتە: شۆڕشگێڕ لە ڕوانین و گۆڕینی چێژ بۆ جوانی. کە جوانیشی خۆشەویست کرد لەناو کۆمەڵگادا، واتە: تەواوی ژیانی خۆشەویست و پەسند کردووە.
شۆڕشگێڕیش بەشێکە لە ژیانی پەسندکراو، بەڵام بیری توندوتیژیی ناڕەوا، یان سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی لە دەقی شیعریدا هۆی خنکێنەری فەزا و هونەری پەتییە.
بیری توندوتیژیی سیاسی شیعری هەڵچووندار بەرهەم دێنێت، هەڵچوونیش گرینگی بەهۆیەکانی لێکدانەوەی توندوتیژی و زەبروزەنگ نادات، بگرە دەیانخاتە ڕوو. قسەمان لە هەڵچوونی گیانی نییە، کە سووتان دروست دەکات و دەبێَتە بەرهەمهێنەری شیعری ڕۆمانسیی هەستی و دەروونڕۆشنیی تەسەوف.
شیعری تۆڕامان، بەرهەمی بارودۆخی ئارامە، کە جوانی تێدا خەمڕێندراوە.

شیعری هەڵچووندار، بەرهەمی بارودۆخی شەڕاوە، کە جوانی تێدا بزر کراوە.
شیعری هیچ نەتەوەیەکیش بە هەڵچوونداری ناگا بە غوربەتی ناخ و

گیانی باڵای خۆی و مەزنایەتی وەرناگرێت.
من تەنامان دەنووسم، لەبارەی تەنامانەوە نانووسم.

16
هیچ ئاستێکی جیاکار لە نێوان هەقیقەتی گەورە و داهێنراوی گەورەدا نابیندرێت، هەمیشە نووسراوی داهێندراو لە باسکردن و ووداوی بیندراو و بیستراو بەهێزتر و کاریگەرترە.
بەشێك لە بەشە کاریگەرەکانی ئەدەب، هەخنەیە، هەخنەش لە کرێکدا هەیەکە بێ گەیشتن بە ئاکامی بیری پێگەیشتووی دەق و خستنە ووی پێکهاتە زیندووەکانی بەرزی شێواز، هەروەها ناوەندی کارکردنی دێزینەوەی داهێنانیشە، ئەو بۆچوونانەی لە بیر و شێوازی دەقەکەدا بەدەستیان دەهێنێت، ئاراستەی دەقەکەیان دەکاتەوە و گوتاری خۆی دادەمەزرێنێ، ئەو هەخنەگرەی توانی گوتاری تەریبی خۆی لەگەڵ کارە ئەدەبییە داهێندراوەکاندا دابمەزرێنێت، دەروونێکی بگەرد و ئاشقە.

هەخنە، دەق بە ناسنامەی کراوەی ووون لەسەر بەرزاییەکی دێزراوەی ناوەند ئادەگرێت و پرۆژەی دامەزراندنی پێشنیاز دەکات، پێویستە دەروونی بگەرد و ئاشق بەجێی بهێنێ و کاری لەبارەوە بکات، نەك دەروونی لێخن و نەخۆش.
دەروونی بگەرد و ئاشق، بینینی هەخنەیی تێیدا ئاشکرایە، سەراخکەری نووسین یارمەتی دەدا و ئامانجە بۆ ئاشناکردنی.
دەروونی لێخن و نەخۆش، بینینی هەخنەیی تێیدا بزرە، سەراخکەری نووسین چەواشە دەکات و هەیە بۆ بەلادا بردنی.
من پێکهاتە دەنووسم، لەبارەی پێکهاتەوە نانووسم.

17
خەم وەك خودێکی بیرکەرەوە لەناو خەیاڵ و فەنتازیای دەقەکانمدا، هەموو بنەماکانی ئەم خەدەربڕینەشم لە جووڵەی دەقەکانی خەمدا دێزیوەتەوە. دیتنی منی بۆ شیعر بەووونی تەدا دەبیندرێت، شێوازی گەڵانەوەی خەونم وەك بنیاد و جووڵانەری نووسین وەرگرتووە، زمانیش وەك دامەزرێنەر و بەشێکی زیندووی دەقی ئاستدار و خەونی.
هونەری کۆلاژ و هەڵشتن و بەدوایەکداهێنانی وێنەی جێراو جێر، یان هێنانەوەی وێنە لەدوای وێنە دەبێتە هۆی ئارامی و ئاگری زیندووی گیانی و زەینیی خوێنەر.
جێرێك پەرتی و بایەخنەدان بە یەکێتی بابەتم وەك هەگەزی کتوپڕی پەیەوە کردووە، ئەم هونەرەش لە شیعری کلاسیکی کوردییەوە فێربووم، لەشیعری کلاسیکی یەکێتی بابەت نییە، بگرە یەکێتی دۆِ هەیە، من

ئەم یەکێتی دێمەم گێیوە بێ یەکێتی وێنە، لێچوون و لەوچووشم گێیوە بێ هێما و ئاماژە، هەروەها مۆسیقا و ترپە و ئاواز لە شیعری کلاسیکیدا لە کێش و سەروا و بێگەوە دەبینرێت، لای من جووڵەی وشە تێکەڵ بەیەکتر دەبن. مۆسیقا و ترپە و ئاواز پێکدەهێنن.
من هەگەزی کتوپڕی دەنووسم، لەبارەی هەگەزی کتوپڕییەوە نانووسم.

18

سەرنجدانی هیچ شتێك بێ بەهرەمەند لە سوودوەرگرتن بێبەش نییە، هەر شاعیرێکیش لە ژیانی دێژانەیدا زەربێ بوو، زوو سەرنجەکانی دەربڕی نەیهێشت بارەکانی بگەن بە باری تێئامان و ناخ ڕوونبوونەوە و جیهانبینی و بەهرە خەمڵاندن، درکاندنی. بێگومان کارەکەی وەك نووسراوی ئاسایی پێە، بەڵام وەك نووسراوی داهێندراو بەتاڵە، چونکە نووسراوی داهێندراو تەنیا بە تێئامان و ناخ و ڕوونبوونەوە و جیهانبینی و بەهرە خەمڵاندن، مەزنایەتی وەردەگرێت. شتە بێندراو و هەستپێکراوە بەسوودەکان پێش ئەوەی لە نووسین جێگایان بکاتەوە بەسەر قسەکردن دابەشیان دەکات. لەم بارەدا بەهێی قسەکردنەوە هێشیارمەندیی نووسین لەدەست دەدات، یان بەردەوام بەپەلە قسە بێ دیاردە سروشتییەکان هەدەێژێت، کە شیعر بێدەنگییەکی خودایییە، ناهێێت ئەم بێدەنگییە خودایییە ئەم بە قسە بڵێ، یان بە ئاماژە و نەرم نادوێت، بگرە بە تەواوی هێزی دەمی بەهێا دەکات و بارەکانی بێدەستمایەی نووسراوی داهێندراو بەتاڵ دەبن.
من بێدەنگی دەنووسم، لەبارەی بێدەنگییەوە نانووسم.

19

کتێبخانە کەسایەتی نووسەرە، من وەك بارستاییەك هێندە بەفری کتێبم لەسەر کەوتوون، بەهرەی ئەو کتێبانەم چێاوەتە هێشیاری و کەللەسەر، تا وەك کانییەك لەژێر گرانایی ئەم بەفرەدا، کە هاندەری گیانە دەربووم و جێگەلەم هاوێشت.
لە دژوارترین کاتدا، کە زەبر و زەنگی واقیع و دەسەێات و سیستەمی دیکتاتێری سیاسی ویژدانم دەهەنجێنن. وەك منداێکی هەست بە شاێاوی تێقێنەرکردوو، کتێبخانەکەم بە دڵنیاترین قەڵای پارێزگارکار دەزانم، لەناویدا ئاهی پشتیوانی و بەرگریم پێدا دێت و پشووی ویژدانم خێش دەبێت، هەست دەکەم پارێزراوم، هەروەها وەفادارترین و جێی بێواترین ئەنوا، ئەنوای خەونە، هەر فەرامێشی ئەو ئەنوایە بوو، هەیبژاردم بێ نووسین.

خەون لە چارەنووس دەپرسێت، بێ ئەوە خەون دەبینم ڕووبەووی ئەو پرسیارە گرینگە ببمەوە سەرسامی چییە، یان من کێم، یان کەسەکانی

ناو بەهەشت و دۆزەخ خۆشی و ئازارەکانیان چین.
پتر لە هەر کتێبێك قەرزاری خەونبینینی خۆم، خەونبینینیشم تاکە بەشوازی کێ، هەمیشە لە نووسیندا من کاتی نووسینم، نووسین کاتی من نییە، کە کاتێکی زۆر بزر و تایبەت و هەستیارە، بەردەوام خەونەکانم دێنە ناو چرکەکانی نووسین، فریشتەی پەیامگەیەنەر هاوڕانین و هاونووسین و هاوخەونبینینم دەبێت و ڕێنوێنی ژانی گیانم دەکات.

دوای تەواوبوونی یەکەمین هەشنووسیش بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ ئادەمێنم و بیر دەکەمەوە بۆ چەند هەفتەیەك پشوو دەدەم، دواتر دەگەڕێمەوە سەر هەشنووسەکە و پاکی دەکەمەوە، ناونیشانی بۆ دادەنێم، ناونیشان وەك ڕووناکییەکی تیژ تێپەڕە بۆ ڕێشنکردنەوەی پانتایی و بنیاد و جووڵەکانی ناوەڕۆك و ناساندنی دەق، چونکە بەهۆی ناونیشانەوە نووسین و بینینی نووسەر پێشکێش دەکرێت، واتا و کرۆکی دەقەکە دێتە بەر بیر و خەیاڵی خوێنەر.
من چارەنووس دەنووسم، لەبارەی چارەنووسەوە نانووسم.

20
کەمەڵك حیکمەت و گیانی پەتی و بیر و مەودای ئێستێتیکیم لە کەلەپوور و ڕێشنبیریی کوردی بۆ ماوەتەوە، نموونە: لە حەیراندا خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە، سەربەند و ناوبەند و کرانەوەی دوابەند هەیە. بە گۆڕگرتن و هۆشیارییەکی ئاستەقینەی ترپە و ئاواز هەستی خاڵبەندی لای حەیرانناس دروست دەبێت، هەروەها لە شیعری میللیی کوردی و شیعری کلاسیکی خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە، پەیڕەو نەکردنی خاڵبەندی لای من نەزانین نییە، بگرە وەك مەبەست و هونەر گەلانەوەیە بۆ هەستی سەرەتایی کوردی و هەسەنایەتیی کەلەپوور.
لە سپێتی کاغەز و دابەشکردنی وێنەدا هەست و نیشانەکانی خاڵبەندی لە ئاستەکانی دەربڕین لە خەیاڵ و زەینی خوێنەری خود وریا دەستنیشان دەکەم.
نموونە: ئستەی بۆ کۆ دەچیت. ئەم ئستەیە ئەگەر نیشانەی پرسیار، یان سەرسوڕمانم بۆ دانا. ئەوە بگومان ئستەکە دەستنیشان دەکەم. پرسیارە، یان سەرسوڕمان. ئەگەریش هیچ نیشانەیەکم بۆ دانەنا و بە کراوەیی هشتمەوە لەم بار و بوارەدا ئستەکە دەبێتە ئستەیەکی ئاستدار و دڕخگێ و زەینی.
من زەین دەنووسم، لەبارەی زەینەوە نانووسم.

21
تێگەیشتن و تێنەگەیشتن هیچ لە ئارەزووی من ناگێ بۆ ئەدەب، لە

هەڵە گشتییەکانی هونەری خودایی و سامانی ژیان و هەگەزەکانی شەوەکاری ... تاد، خەیاڵ ئامادە دەکەم، لەسەر هەر شەش هەست کاری پێدەکەم و دەیخەمەڕوو. شەوەکاری بەشێك نییە لە سامانی جوانی، بگرە خاوەنی سامانی جوانییە، شەوازیشی ناوەندی سرووش و ئاماژە وەرگرتنە بۆ تەواوی هونەرە جوانەکان. هەڵە و خاڵ و بۆشایی و سێبەر و هاوناکی و دووری و نزیکی و گونجاندنی هەنگەکان لە بەرهەمی ئەدەبیی منداڵ دیار و نادیارەکانی دەروشاوەیە و بەکاربردراون.
شیعریش گەیشتووە بە چەبوونەوە لە هۆشنایی و سەداسەد کردارێکی بەرهەمهاتووی جوانییە، جاروبار هاوبەشێوی ئەم بارە بوومەتەوە لەکاتی گەرمەی نووسیندا مەبەست و نیازەکان دژوار دەبن، هاون و ئاشکرا دەخی نووسین وەرناگرن، دادەمێنم، سکێچ دەکێشم بە سرووش و ئاماژە وەرگرتن لە سکێچەکان دەگەڵمەوە دەخ و باری سەرەتایی نووسین. مەبەست و نیازەکان بە هاونی و ئاشکرا دەدوێنم و شەوازێك بۆ ئەوپەڕی زمان و ئامرازەکانی دەربڕین پێشنیاز دەکەم.
من جوانی دەنووسم، لەبارەی جوانییەوە نانووسم.

22
لە تاکیدا نووسەر لە هەقیقەتی ژیان دەپرسێت و سەربەخۆیە، سەربەستی تەواوی لە جۆری بیرکردنەوە و خۆ دەربڕیندا دەستکەوتووە، ویژدانی لەبەیاری گوتن و هۆزی شەوازدا ئاسوودەیە، سەرچاوەکانی دەگەڵتەوە بۆ ئەو ئازادی و ئازاییەی خۆی بە خۆی داوە، پرسیویەتی: من بیرکەرەوەیەکم، شوێنم لە ژیاندا چییە. نابم بە داماوی هیچ شەواز و گرووپێك، سەردەمی گرووپ و قوتابخانە شیعرییەکانیش بەسەرچوون، ئێستا سەردەمی شاعیری تاکە.
من سەرچاوە دەنووسم، لەبارەی سەرچاوەوە نانووسم.

23
شاعیری ئەزموونداری کار لەناو مانای ئامادەکراو ناکات، ئاماژەکان دەجووڵێنێ تا ئاستی پەرجوو دروستکردنیش سادە دەبێتەوە، لە سادەبوونەوەیدا دەگات بەخۆ دەربڕین و چێژی بوون، تەنیا مرۆڤە هەستیارەکانی ناو کۆمەڵگا بایەخ بە شیعر و دەروشانەوەی گیانی دەدەن، هەستیارەکان خاوەنی دەروونێکی هەنگاو هەنگی ئاشتی ویستن. دەڵێی بەندەیەکی خودایی و سووتاوێکی پاکبووەوەم لە هەموو شتەکاندا، خەونی سادە دەبینم، سروشتی کەسایەتیم وا هەڵکەوتووە لە دانیشتندا کەم بدوێم، گوێ بۆ گفتوگۆی دەوروبەر هاڵگرم، بۆ ئەوەی خۆم ئەو بۆدەنگییەم وەك پلان بۆ ژیانم نەخشەڕێژ کردبێت، خۆی لەگەڵ

قۆناخەکانی ژیانم هاتووە و لەدایکبوون و خودا بەخشیویانە.
بڕەنگی و کەمدوویی بووەتە بەشێکی سەرەکی لە ژیانم. زۆر گرفتیشی بۆ ناومەتەوە، چاوناسی وام لێ ڕاست هاتووە. دوور، زۆر دوور لەوەی هەڵسوکەوتی لەگەڵمدا هەبێت و تێکەڵ بە کەسایەتیم بووبێت، تەنیا بەهۆی ئەم کەمدوویییەوە ڕقی ئەستووری لێم هەڵگرتووە و قسەی لەبارەمەوە هەبزێکاندووە، بۆ ئەوەی هیچ بار و بوارێکی بۆ هەقیقەتیش هەشتبێتەوە.
وا هەست دەکەم لە بڕەنگیدا بە کرێکی بوون دەگەم، یان بوون نهێنییەکانی خۆیم بۆ دەدرکێنێ، خەونیش بە ئامرازێك دەزانم بۆ باش حاڵیبوون لە هەقیقەت و واقیع.
من کرێك دەنووسم، لەبارەی کرێکەوە نانووسم.
24
شیعری نەوەی پێشە من هەرچییەك بووبن، بەڕازەوە لە کتێبخانەکەمدا پاراستوومن، کە زۆرینەشیان یەکبینی و یەك هەستپێکردن و واقیعی هەڵچووندارن، بەڵای منەوە جێگای مانەوەن، وەك نووسین و بەرهەمی نەتەوە شیاوی بە گەورەیی تەماشاکردنن، ئەگەرچی لە بیری منداکاریگەرییەکی وایان جێ نەهێشتووە و نەبوونەتە ناوەند و مایەی سوودبەخشین و جووڵاندنی یادگە تا بەردەوام وەك خەیاڵی جوانی گەشتی گەڕانەوەم بۆ لایان دووبارە بکەنەوە.
ئەوان شیعریان ستوونی بینی، یان بە ئاست و ئاراستەی بەرزبوونەوە، یان بە ئاست و ئاراستەی نزمبوونەوە، بۆ جیاکاربوون و خۆتازەکردنەوە بە لێزیادبوونی ستوونی و ئاسۆیی و بازنەیی بینیم، بە یەکەم بینین و هەستپێکردنێکی تەنك کەشی نووسینم بۆ ناڕەخسێ و ناچمە ناوی.
بینین و هەستپێکردن لەگەڵ فەنتازیا و خەون دەخەمڵێنم، دواتر وەك ئەزموونێك لە هەناوی گشتی سەر هەڵدەدا و دەبێت بە بوونێکی خاوەن قەبارەی شیاو، تەبایی و گونجاندن و هێز دەبەخشێتە کارەکانی دیکەم.
من کەش دەنووسم، لەبارەی کەشەوە نانووسم.

25
شاعیرانی کلاسیکی کوردی، بە تێگەیشتنی ڕاستەقینەی شیعر، ووتر و داهێنەرانەتر لە شاعیرانی ئێستا بایەخیان بە ئەوپەڕی زمان، ئێستێتیکای زمان داوە، تەماشای هێگربوونیان بە ئەوپەڕی زمان و ئێستێتیکای زمانەوە بکە، گەیشتوون بە ئاستی دەروونڵێشنی و تێگەیشتنی ڕاڕای زمان لە دەقی ئەدەبیدا.
زمانی کەم وێنە و دەسەڵاتداری شیعری کلاسیکی منی بەکێشی ناوچەقی

زەمینەی بە پیت و هەوایەکی نۆ کرد، ئەزموونی خۆی لە ئامادەبوونکی ۆشن و سروشتی و پۆ ەنگتر پۆ تاقی کردمەوە.
کرکی ژیان و مردن بە نەدزراوەیی ماوەتەوە، هەروەها زمانی شیعری کلاسیکی کوردیش.

زمان لە شیعری کلاسیکیدا ئاست و ئاراستەی لەباری وەرگرتووە بە تەواوی لایەنگیریم، شاعیری هاوچەرخ لەناو زمانی شیعری کلاسیکی قۆ نەبووبۆتەوە، ببۆای ببۆ ناگاتە هیچ سەرکەوتن و پۆشکۆشکردنکی هۆشمەندانەی زمانەوە.
دەمەوۆ لە وشیاریی نووسیندا، کە دەربۆین لە خەم و هونەر و دەروونی کوردی دەکات، زمانکی نزیك لە شیعری کلاسیکیی ۆیشەدار و فرە ئاسۆیی، ئەگەر بتوانم دابەنم، یان بەکاربەنم. وەك شۆواز نا، وەك گیان و زمان و سرووش و پرسیارە گەردوونی و چارەنووسسازەکان. دەچمە ناو کلاسیك و خاڵی دەرچوون دەدزمەوە. واتە: ئەوپەڕی زمان و خەیاڵی بینین.

لە دەقی خەونیدا زمان ۆستە دەکاتەوە و کەشوهەوای تەسەوف دادەکشۆنۆتە ناوەوەی تاك و مانا چەسپاوەکان ۆادەکۆشۆتە ئاقاری گۆڕان و بارگاوییان دەکات بۆ جووڵاندن.
ئەمەش بە لووتکە گەیشتنی شیعرییەت و جۆبەجۆکردنی ۆاسپاردەی جوانی و بە پیتکردنی ۆۆڕەوەکەیەتی. جوانییەکان قەوارەیەکن بۆ ئازادکردنی مرۆڤ و ئەندۆشەی ئەفسانەیی و نووسینی ئازاد.
لە دەقی خەونیدا مانا هەمەچەشنەیە، خەیاڵ پەڕشان ناکات و بانگەوازە بۆ خوۆقاندنی جوانییە هەمیشەییەکان و بەۆز ۆاگرتنی بەها تا هەتاییەکانی ژیان.
من ئەفسانە دەنووسم، لەبارەی ئەفسانەوە نانووسم.

26

من سەر بە هیچ ئایدۆلۆژیایەك نیم و لایەنگری هیچ حزبۆکیش نابم. بە نان و ئاوی، ویست و خۆبوونی خۆم دەژیم، ئەم خۆۆاگەیاندنە دژی شۆری دەوۆ، شیعری بۆگەرد دژی شۆرە. داهۆنەری ۆاستەقینە لە سروشتی خۆیدا کەسکی یاخی و دژە دەسەڵاتە. من شیعری بۆگەرد بەرهەم دەهۆنم، شیعری بۆگەردیش پشت بە نوۆبەخشی کۆمەڵگا دەبەستۆت. کۆمەڵگا لە نوۆبوونەوەیدا دژی شۆر دەدزۆتەوە و دەیبەخشۆتە داهۆنەری ۆاستەقینە.

نووسەری ئایدۆلۆژیست بەوە تاوانبارم دەکەن، کە دوورم لە کۆشە و مەسەلە کۆمەڵایەتییەکانەوە، منیش بەهەموو ئاست و ئاراستەیەك خۆم

پاراستووه لە فریوی ئایدۆلۆژیا و هەراسانکردنی ئەم جۆرە تاوانبارکردنە. ئەدەب بە گیانی پەتی و جوانی دەزانم، خۆ بەدوورگرتنیش لە ئایدۆلۆژیا بە هەقیقەتی ئەدەب، لە ڕێگای هەقیقەتی ئەدەبیشدا بیر لە جیهان دەکەمەوە. گرفتەکانی لە خاکدا کە دەکەمەوە ئەمیش خاڵی هێزی نووسین و درەوشانەوەی خەونییە. ئەو چەمکەی مەبەستیشمە بیگەیەنم پەراوێزی ناکەم، بۆ دووداڵی وەك بەرزاییەك پیشانی دەدەم و دەریدەبڕم. ویستوومە خەون بکەمە کەسایەتی چالاك و ووبەووی ژیانی بکەمەوە، درەوشانەوەی خەونبینین لە کۆوە دێت، من بەبێ خەونبینین لە نووسیندا هیچم پێ ناکرێ و هیچ بە هیچ ناکەم، هەمیشە بەدوای ناوەندی درەوشانەوەی نووسین وە و ماندووم، ئەی خودایە من مرۆڤێکی بە باوەڕم، بمگەیەنە دەروونناسی نووسین، پەیامبەرەکانیش مرۆڤی بە باوەڕ و گەورەترین خەونبین بوونە.
من گیانی پەتی دەنووسم، لەبارەی گیانی پەتییەوە نانووسم.

27
ئەدەب بە سەرجەم شتەکانی ناو کۆمەڵگا پێوەندارە، بەوانەوە بوونێکی درەوشاوەیە، ناتوانێ لەناو دواکەوتوویی کۆمەڵگا دەرپەڕێ و خۆی وەك دەقی شارستانیی ئەزموونداری پیشان بدات، لەگەڵ گەشەکردنی کۆمەڵگا گەشە دەکات و ئەزموونی هاوتای شارستانی بەدەست دەهێنێ، پەیوەندییە جۆگیرەکان هەدەوەشێنێتەوە، پەیوەندیی نوێ دادەمەزرێنێ بۆ بەردەوامچوون.

توانای گۆڕان لە ژیان ئاسان نییە، هەروەها گۆڕان لە ئەدەبدا چەند بارە گرانتر و دژوارتر، داهێنەری سەیر و سەرسوڕهێنەر، کە دەگەنە دواین پلەی داهێنان و دەروونناسی. بابەت و هونەرەکەیان تەواو خەماڵی و وەرگیراوی ناو ژیانی گەرم و قووڵایی بیرکردنەوەن، بۆیە وەك دەقی سەرسامکەر خوێنەر قبووڵیان دەکات و بە ئەزموونی بەردەوامی خۆی دەزانێ، لە چاوگ و سەرچاوەی کولتووری پێ جموجووڵی کەمەڵگا نیشانەکانی هونەر و جوانی پێکاوە، کولتووریش هەمیشە شۆڕشگێڕە، بەردەوامیش لەگەڵ بوون و پەرەسەندن کەرەستەکانی بەڕێوەچوون بەرهەمدار دەبێت.

بابەتی ئەدەبی هەرچەندە خەماڵی و لەناو جەرگەی ژیانداە هەبژێردراو بێت و هونەری تێدا بدۆزێتەوە دەرگای بە جیهانبوونی فراوانتر بە ڕووداە دەکرێتەوە، بە قەناعەتتریش وەردەگیرێ.
من گۆڕان دەنووسم، لەبارەی گۆڕانەوە نانووسم.

28
تەواوی ژیانم خستووەتە خزمەت شیعرەوە، هەر بۆ شیعریش ژیانم دەوێ، بەهۆی ئەم خۆ تەرخانکردنەشەوە زۆر گۆچەڵم پێ کراوە، لەمەشدا خودا یارم بووە و دڵشادم بەوەی ئەوانەی گۆچەڵیان پێ کردووم هەر هەموویان ئەوانەن، کە لە پەراوێزی ئەدەبدا کارمەندن، یان خوێنەری تەمبەڵن.
داهێنەرم زۆر لەبەر چاون، لە ژووری کتێبخانە و نووسینمدا وێنەی هێندێکیانم هەڵواسیون، لە خەمە نیشتووەکانی سەر دەموچاویان ورد دەبمەوە سرووش و خەون و خەیاڵ و وشەیان لێ دەدزمەوە و لە شیعردا بەکاریان دەهێنمەوە.

نەشمویستووە ببم بە کەس، بگرە ویستوومە بەو ڕێگایانەدا بڕۆم، کە ئەوانەی لەبەرچاوم گرتوون پێی گەیشتوون بە شیعرییەتی پەتی و دەروونڕۆشنی.
من دەروونڕۆشنی دەنووسم، لەبارەی دەروونڕۆشنییەوە نانووسم.

29
هەخنەی بنیادنەری کوردی نا، بگرە پەراوێزەکانی ڕۆشنبیریی کوردین، تەپەڕێك قسەی لە هیچە و پەلاماری بڕما و بۆ بنەمان، دەنا یەکێك لەم پەلاماردەرە هەبزێکاوانە ئەو هەقیقەتبین و بۆرییەی لا دروست دەبوو ڕووبەڕووی دەقێکم ببێتەوە و گومان بخاتە تانوپۆ و ڕایەڵی بوونی، لێکدانەوەکانی بۆوا بە بەرانبەرەکەی بهێنێ بنیادی بەرهەمهاتووی شەژاوە.

من بۆ خۆم زۆر ڕەزم لە داهێنەرانی پێشە خۆم گرتووە، بەردەوامیش دەبم، بۆواشم بەوە هەیە ململانێ لە ئەدەبدا ناتگەیەنێتە هیچ و هەوایی تێدا نییە، بگرە خودناسی و بەردەوامبوون و سووربوون و نیازپاکی دەتگەیەنێتە ئەنجامێکی سەرنجڕاکێش، ئەوەی تا ئێستا من پێمزانیبێ و ئاگاداری بم لە مێژووی شیعری کوردیدا، هیچ شاعیرێك بەقەد من تووشی شەڕ و گۆچەڵ و قسەی لە هیچە و دەمهەبەست و پەلاماردان نەهاتووە، بەڵام هەقیقەتبین بەسەر ئاژاوە و بێتوانایی پەراوێزەکان هەت دەبێت و خۆی دەسەپێنێ و دەدرەوشێتەوە.

هەبزێکاوە بەسەرچووەکان پەلاماری ناشارستانی ئەزموونی پتەوی جوانووسەکان دەدەن، خۆ مشوولەش تەنیا لەناو نێرگزەجارێدا دەنگێکی نەشازی لێوە دێ، بە خەیاڵی بەتاڵی بوونێکی کاتی بۆ خۆی دروست دەکات، دەشبێندرێ پەلاماردەرە هەبزێکاوەکان دەکەون و وەجاخکوێر دەمێننەوە، دەقی پتەویش وەك شمشێری هەکێشراو دێتە ناو

ژیان و تەکەڵ بە جووڵانەوە کاریگەرەکان دەبێت، دواتریش دەبێتە هۆمای مەزنی و درەوشاوەی نەتەوەکەی.

لەگەڵ ئەمەشدا، هەڵخنەگرانی بنیادنەر هووبەووی ئەم پەلاماردەرە بەسەرچووانە بوونەتەوە، ناچاری شەڕ و گڕچەپیش کراون لەپێناو پارێزگاریکردن لە ئەدەبی پەتیدا.
بەسەر پلان و پیلانی دوژمنان و پەلاماردەرە هەڵبژکاوەکان سەر دەکەوم، بە هەوڵ و کۆششی لە دژەوەم بۆ شیعر بە سزای داهێنانیان دەگەیەنم. بە بینینی داهێنان قەڵەمی دەست و پێیان دەشکێ.
هەڵخنە دوو باوەڕی نییە لەگەڵ دەقە، یان لەگەڵی نییە، یەك باوەڕی بە تینی هەیە ئەمیش کارکردن و بڕواهێنانە لەناو دەق.

هەڵخنەی خۆ نیشاندەر و مەبەستی دەرەکی و قسەی لە هیچە و پەلاماری بۆ مانا و بۆ بنەما، جێگا و متمانەی لەناو ڕۆشنبیری پەتیدا نییە، بەتاڵکردنی ڕق و کینە و بێتوانایی و کەمسەری و ئیرەیی و خۆخەڵەتاندن و ویژدان کوڕییە.
هیچ نیازێکی هاوبەش و ئاماژەیەکی گرینگیش لە نێوان قسەی لە هیچە و پەلاماری بۆ مانا و بۆ بنەما و دەقی ئەدەبی پەتیدا نییە.

هەر کەسایەتییەك گیانی بە ئەدەب و هەقیقەتبینین و پاکی و جوانی داگیرسابێت، بە هیچ جۆرێك دەرگای ئازاوە و ناشیرینی و دووڕویی ناخاتە سەر پشت، هەر کەسایەتییەکیش بەچوونی ئازاوەچێتی لە دەروونداا ڕوابێت، هۆشتان بە ئەقڵی پاشکۆیی و دارەستی و دواگرتنی ئەم و ئەو بەڕوە دەچێت.
بۆ شیعرییەت تەدەکۆشم و نایەمە سەنگەری قسەی لە هیچە و پەلاماری بۆ مانا و بۆ بنەما، قەڵەمی لێ ناجووڵێنم، بەکارێکی بێهوودەشی دەزانم، جەنگان لەگەڵ جۆماو و پەراوێز و بێبار و لێخنبیر و قڕپیەچی و خەمەگووی ئەدەبی و پاشخاپەرێك و ویژدان کوڕان.
من تانوپۆ دەنووسم، لەبارەی تانوپۆوە نانووسم.

30

بۆای بۆ بیرم بۆ ئەوە نەچووە بڕۆم لەم کردار و بەکاربردنە یەکەم کەسم، یان ئەم هونەرە لە ڕوانینی منەوە خوڵقاوە، پێشەو و هۆمای ئەو ڕووداو و دیاردەیەم، ئەم جۆرە خەیاڵکردنانە، بە نەخێشی کوشندە و گران و لەناوبەر دەزانم، بگرە هەموو خاڵەکانی گڕانکاری لە درەوشانەوەی شیعرییەت دەبینم و بەس. شاعیری خاوەن دیدگای ڕوون و بەهێز و جواندڕژەر بەئاماژە و ڕەشنایی هیچ بۆیار و مەرجێکی سەپێندراو نانووسێت، ئەرکی دەوڵەتە ئیش بۆ کتێبی کۆمەڵایەتی و

ئابووری و هزری و ئایینی و زانستی و پەروەردەیی و یاسایی و سەربازی و مژوویی و فەلسەفی ... تاد، بکات و بە تیراژی زۆر بڵاویان بکاتەوە، کەناڵەکانی ڕاگەیاندنیش بخاتە خزمەتیان.
ئەرکی شاعیر یەك شتە، پەیوەندییەکانی مرۆڤ و ژیان و جیهان بدۆزێتەوە، ئەم دۆزینەوەیەش جوان بنووسێت و بیگەیەنێت، ڕادەی ئاگادارکردنەوەی هۆزی وشەی کاریگەریی و شۆڕش جۆ بەڵێت لەسەر هەست و ئاراستەی ئێستێتیکای کۆمەڵگاوە. پرسیارە کاریگەرەکان بکات و ئامادەبوونی تاقانەی خۆی بپارێزێ.

ژیان بەرگەی مانەوەی گرتووە و دەگڕێت، شیعریش نەگەڵێتەوە بۆ منداڵدانی ڕۆشنبیریی پەتی و بەسووڕی سروشتی تۆ نەپەڵێت دەبێتە لاسایییکەرەوەیەکی یەکجار بۆ بایەخ، یان کەناڵی ڕاگەیاندنی پڕوپاگەندەی پووکاوە.
هەرچی هۆی بەختەوەری هەیە، دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆری سیاسی لە مرۆڤی دەروونڕۆشنیان داگیرکردووە. مرۆڤی دەروونڕۆشنیش ئەم لەدەستچوونەی لە خەوندا بەدەست دەهێنێتەوە.
پڕویستە ئێمە خەون بەجۆرێك لەناو دەقی ئەدەبیدا بەکار بهێنین پەیامەرگر بۆای پێ بهێنن و لێمان وەرگرن، توانای بیرکردنەوە و ووبەووبوونەوەیان لە ناخدا دروست بکەین.

لە پێناوی بەجوانی ڕاگرتن و هێشتنەوەی بەهای شتەکاندا، شاعیر بە دادپەروەرێکی دانا دەزانم، پڕویستە لەم دۆخەشدا بژی و بمێنێتەوە، مەشقی مەیدانخوازیی شایستە بکات.
شۆڕشی ڕاستەقینەش بدا بە شیعری پەتی و بگەڕد، کە خەون و جوانی و مانا و ناەزاییە لە کرداڕە ناجۆرەکان، دەنگ هەبێنە لە بێدەنگییەکان، جوانییەکیش ڕەت دەکاتەوە مانای تێدا ئاوەژوو کرابێتەوە.
من بەها دەنووسم، لەبارەی بەهاوە نانووسم.

31
هەموو بوونەوەرێك خاکێکی خۆگونجاندنی خودی هەیە، بۆشی هەیە بۆ خۆگونجاندنی لەم خاکەیدا تایبەتکارییەکانی خۆی بپارێزێت.
من تایبەتکاری دەنووسم، لەبارەی تایبەتکارییەوە نانووسم.

32
پەیامی ڕاستەقینەی ئەدەب دەسەڵاتی دەقی خەونی بەهێز دەکات و دەیکات بە ڕەگەزێکی گرینگی پرسیارکردن لە ژیانی جوان، کە بوونی مرۆڤ پرسیارێکی کاریگەرە لەناوکی بوون دەکرێت.

مەسەلەی گیانی و جوانی لە هونەرەکانی نووسیندا هەمیشە خەبات و جۆشی ژیانی کەسی جوانیبینە، لە دەقی خەونیدا ژیان بەهای پێکهاتەی جوانی وەردەگرێت.
شیعری بیرکردنەوەی پێ لە جووڵەی هاوتا بە جوانی، ڕوانین و درەوشانەوەی لە گیان و خەونەوە داڕژاوە، کە جووڵە و مانا و بەهاکان لە گەردوون و ژیان و مرۆڤ بە چەند ئاست و ئاراستەیەك وەردەگرێت، فرە پاڵەوانییەتی لەیەك پاڵەوانیدا ئامادە دەکات، دەیهێنێتە ناو ململانێ و جەنگی توندوتیژی هەمیشەیی، تا خودی شاعیر دەربازبێت لە تاکییەوە بۆ ناو ڕۆشناییە پێ تەلیسمەکانی هاوتابوون، یان حەز و ئارەزووی ڕوو لە زیادبوون و چاوە نەسرەوتووەکانی بەردەوام لە گۆشە لەبیرکراوەکاندا داگیرساوە، خودی شاعیری خاوەن ڕوانین و جیهانبینی بەهێزی بارستی کاغەزەوە هەست پێدەکرێت و وەك ژیانی جوان دەبیندرێت.

لە دەقی خەونیدا شیعر نە بۆ ئایندە دەچێ، نە بۆ ڕابردوو، بگرە هەموو کاتەکان ڕووگەنمان بۆ دێزینەوە. بۆگومان هەر شاعیرێك بیەوێت بەو شێواز و ئاراستەیە بنووسێت، پێویستە ئەوە لەبەر چاو بگرێت، کە قووڵبینییەکەی لە ئاست کێشە هەبووەکانی ئەو ڕۆژگارەدا بێت، کە دەبێتە خۆڕاگرێنەری بارە ناهەمواڕەکان، یان بارە جوانەکان.
لەباری یەکەمدا ناهەمواری دەبێتە مایەی هەڵچوون و تووندوتیژیی نووسین.
لەباری دووەمدا جوانی دەبێتە مایەی ئارامیی بیرکردنەوە و خوێقاندنی نووسین.

ئەوەی پێویستی بە قسە لێ نەکردنە، ئەمڕۆی شارستانی و ڕووناکبیری لە هەموو بار و دۆخەکانی پێشتردا سەرسوڕهێنەرترە، شارستانییەت و تەکنەلۆژیا بیری جوانی ناشوێنێت، بە پێچەوانەوە گەشەپێدەری بیری جوانی و مۆتیف و وێنە و خەیاڵ و گفتوگۆ و بەختەوەریی خەونە.
لە دەقی خەونیشدا یەکگرتنەوەی گشتی بەشە جیا جیاکان دەدۆزرێتەوە. ململانێی ڕوانین شەڕاو و بارمردوو، لەگەڵ ڕوانین ڕوون و بار زیندووی نوێزادەی دۆزەرەوە لە گفتوگۆی لە یەکنەگەیشتنن. لە دەقی خەونیدا، لە جەنگی توندوتیژی لەگەڵ خۆتدا، دەتوانیت خۆت ڕەت بکەیت، ئەو شێواز و ئاراستە باوەی پێت نووسیوە، فڕێی بدەیتە پشت نووسینەکانی لە پێشترت، بە شێواز و ئاراستەیەکی تەواو جیاکار و نوێبەخش بێیتە ئاخاوتن و گۆڕانێك لە ڕابردووی خۆت بەرهەم بهێنیت، بەڵام ئەو گۆڕانە چۆن بەرپا دەبێت، کام هێ و شێوازی دەربڕین فڕێی

داونەتەوە لە نەناسراوییەوە بۆ ناسراوی، لە دۆخی وەستاو بۆ دۆخی پۆ بزاوت.

لە نووسینی ئەدەبی ڕاستەقینەدا پێویستە بە تەنیا جوانی ببیندرێت. شیعری سەردەمێك لەمەوپێشی کوردی ڕۆمانسییانە بیری لە گەردوون و ژیان و مرۆڤ کردووەتەوە، لە ناوەڕۆکدا لەگەڵ هەلومەرجی واقیعی سادە و ساکاردا زۆر گەرم و گوڕ و هەڵچووندار بوون، کەچی لە شیعرییەتی زمان و مۆرکی شێوازدا بە پێچەوانەوە ساردوسڕ بوون، نەیانتوانی مۆرکی شێواز و شیعرییەتی زمان ئاوێتەی زەین بکەن و بیکەنەوە، بیرکردنەوەکانیان بەشێوازی خەونی بخەنە ناو نووسینەکانیان، کە گەورەترین هێش ئەمە بوو بۆ ئەوەی نووسینەکانیان وەك نووسینی داخراو بمێننەوە، نەگەن بە ئاستی دەقی فرە ئاست و ئاراستەیی.
وشە لە شیعرەکاندا یەك ئاسۆی دراوەتێ، ئەمیش ئاسۆی ڕووکەش و یەك مانایی وشەکەیە، لە ساکارترین شێوازدا جێیان هێشتووە، ئاماژە ستوونی دادەبەزێت، بەهەمان شێوازی ستوونیش دێتە ناو بوونی یەك ئاسۆی نووسین.

ئاسۆی فەنتازی و دەستوەشاندنی داهێنانی بلیمەتی تێدا هەبزکاو و گەشەنەکردووە. واتە: وەك چۆڕ بەکاربردراون نەك وەك دەزینەوە، ئەنگە هەکارێك، یان یەك لە هەکارەکان ئەوە بێت، کە واتا و هێزی وشەیان ون کردووە، نەیانتوانیوە کەڵکی باش و داهێنەرانە لە ئەزموون و مۆرکە زمانییەکانی قۆناخی شیعری کلاسیکی وەربگرن.

دەقی خەونی لە منداڵدانی مێژووی مردوو لە دایك نابێت، هەست بەوە دەکرێت سەختی و دژواری سروشت و زەبرو زەنگ، نووسەر دەترسێنێت، هەمیشە هەوڵی جووڵاندنەوەی دیمەنە پڕ کێشمەکێشمەکان دەدات، بارە بە پیتەکان بە وریایی و زیندوویی وەردەگرێت بە زمانێکی تەواو ئەفسوون و جادوویی دابڕاو لە زمانی کارەکانی پێشووی خۆی ناخی پێشکێش دەکات، وەك خودێکی هێشمەند و سەرچڕ ئەم و ئەو لە بیرکردنەوەکانی خۆی دەستێتەوە، شتە زیندووەکانی جیهان لە دەقدا دەکات بە هی خۆی، خوێنەریش بازنەیی دەیخوێنێتەوە و ستوونی لە ئەزموونی خەونەکە نزیك دەبێتەوە. پاشان دەچێتە ناو کەشوهەوا و لێکدانەوەی ئاسۆیی، چونکە دەقی خەونی لە خولانەوەی بەردەوامدایە، شیعرییەتی زمانیش ڕێگەیەکی ئێجگار گەورە و سەرەکی دەبینێت لە پێکهاتەی وێنەی سەرسوڕهێنەر. کە هەموو هەبووەکانی زەمینی قۆزتبێتەوە و ئاسۆکانی نادیاریشی دووچاری ڕاوەشاندن کردبێت، بەهۆی ئەوەی تاکی لەجیاتی کۆ بەکارهێناوە.

من ناوکی بوون دەنووسم، لەبارەی ناوکی بوونەوە نانووسم.

33

شیعر لە ژیان و بینینی کورددا □□□ و ئامادەیی و کاریگەریی خ□ی سەلماندووە و خاوەنی شو□نی ناوەندە، لەبەر ئەمەشە وەك دیاردەیەکی پ□ویست و دامەزر□نەر تەماشای دەکر□ت، ئ□م تەماشاکردنەش وای کردووە لە چالاکییەکانی بیرکردنەوەی ک□مە□گای کوردیدا، شیعر پ□شەنگی وەربگر□ت و ز□رینەی شتەکانی لەسەر دابمەزر□ندر□ت، ئ□م دامەزراندنەش دەگواز□تەوە ناو ژیانی شیعر، شیعریش پر□ژەیەکە لە□ژە بەردەوامە، ئ□م هەو□انەی لەمەودواش دەدر□ن، ت□کە□ بەو هەو□انە دەبن، کە لەمەوپ□ش پرسیار بوون و لە ژیان کراون، بەردەوامیش پر□ژەی شیعری پرسیاری ترسناك و وروژ□نەر لە ژیاندا دەکات و مەرگ لە ژیاندا ئامادە دەکات.

مەرگ□ش ترسناك و سەرەکیترین ه□یە بە دە□اوکی داھ□نان، ئامادەکردنی ئ□م مەرگەش ه□زی شیعرە بە □ووبە□ووبوونەوەی لەگە□ گرفتەکانی ژیان و مان.

ژیان و بوون چییە. پرسیار□کە و چەندان بیرمەندی دووچاری بەدواداچوون و سەرگەردانی کردووە، ئەگەرچی لە □□گای ئ□م پرسیارکردنەوە گەل□ك بەرهەمی سوودبەخشیان خستووەتەوە، بە□ام گەوهەری پرسیارەکە پ□ سروش و خەیا□ و ت□□امان و خەون و سەرسامییە، هەر بیرمەند□ك شو□از و ئاست□کی ب□ داناوە، لە بەرزاییەکەوە وە□امەکەی دەبین□، ئەو پرسیارانەی لە دەقدا لە ژیان کراون، لە زەینی خو□نەردا جگیر دەبن، دواتر ئ□م پرسیارە دەبەستە ه□ و ئامانجی پرسیارکردن لای خو□نەر و نزیکایەتییەك دروست دەکەن لە ن□وان نووسەری پرسیارکەر و خو□نەری پرسیارل□کراو و پرسیارکەر، کە بوونی مر□ق پرسیار□کی کاریگەرە لەناوکی بوون دەکر□ت.

لە دەقی خەونیدا پەیوەندییەکانی ن□وان هەست و و□نە دەدز□نەوە، پەیوەندییەکانیش لەسەر بنچینەی خەوندا دامەزراون، واتە: ئەو و□نانەی لە دەقی خەونیدا دروست کراون، زیاتر ئەو و□نانەن، کە لە ژیانی سەخت و یاخیی □□ژانەماندا ئامادەییان وەك شت□کی دوور هەیە و بەرهەست نین، خەون بوونی نییە لەناوەوەی خ□ت نەب□ت، هەروەها شیعریش.

من سروش دەنووسم، لەبارەی سروشەوە نانووسم.

34

نوێبەخشی بار و بوار و کار و کردەی خوێقاندنە، بەردەوام لە زەمینەی بە بێوادا گەشە دەکات و کەرەستەکانی دەگۆڕێت بە مەبەستی جیهانبینی و دڵزینەوەی پەیوەندیی نێوان بارەکانی هەست و بیرکردنەوە و خەون، خودی هێشمەندیش هەموو جووڵانەوەیەك لەم گۆشە ووناکەوە دەبینێ و هەوڵ دەدا بیخەمڕنێ، بەڵام بە چ هێز و ئەفسوون و جادوویەك ئەم بینینانە دەگۆڕێت بێ دەقێکی ئەدەبی و هاوچەرخی و ڕەسەنایەتی تێدا دەپارێزێت، ئەمە خاڵی کارکردن و بەجێهێنانی داهێنانە، لە هیچ بار و بوارێکیش چەمکی نوێبەخشی نابێتە واقیعێکی دانپێدانراو بەبێ ئاکارێکی بیری و فەلسەفی و کولتووریی ڕوون.
لەگەڵ ئەمەشدا بە من وایە بێ شیعر زاراوەی شیعرییەت پەسند و گونجاو و پێ هێما و سرووشترە، چونکە ناتواندرێ بێوا بەوە بهێندرێ شاعیری نوێبەخش تا قووڵایی مانا و فەزا و ڕاچەکاندنی وشە لە بابەت و مەرکە زمانییەکانی خۆیدا شۆشگێڕ نەبێ و جەنگی توندوتیژی ڕانەگەیاندبێ بەرانبەر ئەوانەی لە زمان و نووسین و داهێنان گلاون، بەرەو ڕووبەرێکی سامناك مل دەنێن، یان ناتوانن لەناو گەرمایی گیان، گەوهەری خۆبوونیی بدزنەوە، کە خۆبوونی سەروەری شیعرییەتە، ئەگەرچی نوێبەخشی ئەنجامێکی دیاریکراوی نییە، بەردەوامیش گیروگرفت دەنێتەوە لەبەر ئەوەی کەرەستەکانی دەربڕین دەگۆڕێن و فەنتازیای هەمەجۆری لێ دەخوڵقێندرێت، بەمەیشەوە نوێبەخشی سادەترین مافی مرۆڤە، کە تێ لە ماهێوە دەردەچیت بێ سەر کار بەشداریییەکی ڕاستەوخۆیە لە کار و کردەی نوێبەخشی، کە لە کار دەگەڕێتەوە بێ ماهێوە خۆ ئامادە دەکەی بێ پیاسە، یان سەردانی پشانگایەك، یان ئاودان و بژارکردنی باخچەکەت، یان بینینی شانۆگەرییەك ... تاد، بەشداریییەکی دیکەیە لە کار و کردەکەدا، چونکە هیچ یەکێکیان سەداسەد بە شێوازێکی نەگۆڕ خۆیان دووبارە ناکەنەوە، بوونی تێ وەك مرۆڤك پەیوەندییەکی پتەوی بە جووڵانەوە و گەشەی ئەمڕوە هەیە، تێ تاکێکی لە نوێبەخشی، نوێبەخشیش بە گشتان لە بنیادی هەموو کۆمەڵگا وەك ووداوێك ڕوو دەدات و دەچەسپێت. قەوارەیەکی دانپێدانراو بێ خۆی دەستەبەر دەکات، هەریەك لە شاعیرانیش بە ئەزموون و شێواز و قەبارەی جیای خۆی ڕێی تێدا وەردەگرێت.

نوێبەخش لە کاتی خێ هاتنەبەر چاو و ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ خودی بوونی خۆی مەرگی بەدواوەیە، یان شتبوون، بەو واتایەی ڕاوی خۆی و سەرجەم بوون دەنێت، لەم پشبڕکێیەدا پێویستە قووڵبین و شێواز ڕاچەکێنەر بێت و بوونی ئەوە بکات، ئەم بیارە خودییە بدات، هەر

هەموو شاعیرێك بەو نیازە دەنووسێت كارەكەی بگەیەنێتە ئاستی دەق، بەڵام ئەوەی ڕوانین و جیهانبینییان تێدا نەبێ و ژانێك خاڵی دەرچوونی نەبووبێت، هێزی ئەوەی تێدا پەیدا نابێت كارەكەی بگەیەنێتە ئاستی دەق، گلاوە بەرانبەر مەرگ و سڕینەوە.

بوێری ئەوەی تێدا ئامادە نابێت جەنگی توندوتیژی خۆی ڕابگەیەنێ، ئەگەر ئەدەبێكیش هێزی بەرگری بەرانبەر مەرگ و سڕینەوەی تێدا پەیدا نەبووبێت، ناسنامەی بوون بە دەقی بەرناكەوێت، بوون بە دەقیش لە دڕخگڕین و جیهانبینییەوە دەستەبەر دەبێت، لە دەرەوەی دڕخگڕین و جیهانبینی هەر هەوڵێك لەم بارەیەوە بەرچاو بكەوێ هەوڵێكی ناكامڕ و زڕ و بەتاڵە.

پەراوێز بێ شیعركردن، یان شیعر نووسین بە مەبەستی لێكدانەوەی وشەكان، لەم كاروكردەیەشدا ناوەڕۆكەكە ڕوون بكەیتەوە و ڕاستەوخۆ بیرەكەی بگەیەنی، یەكەم نیشانەیە شاعیر ڕوانین و جیهانبینی توانای ئەوەی نییە مانا و هێزی وشە لەناو شیعرەكەدا ڕاچەكێنێ و ئاسۆیەك بداتە ڕاچەكاندنەكە، كەواتە: وشەكە وەك بارستێكی بێ گیان و مردوو لە جەستەی شیعرەكەدا بارە، هیچ دەور و كردارێك لە گەشەكردنی جەستەی شیعرەكەدا نابینێت.

شیعری لەم جۆرە، هەوێدانیشی وەك دەقی یەك ئاست و بێ دووری و یەك ئاراستە دەمێنێتەوە، نابێتە دەقی ئاستداری فرە دەنگ و فرە پەیوەندی، لەوانەیە كەمەڵك شاعیر لە سەردەمێكدا كاربكەن، تەنیا تاكێكیان هێز و ئەفسوون و جادووی ئەوەی تێدا بێت دەق بكاتە بوونێكی دیار و بیدرەوشێنێتەوە، جووڵەكانی ڕابردوو بكاتە پاێنەرێكی سوودبەخش بێ بەئاگایی بیركردنەوە، ئەگینا ئەوانەی دی پەیوەندییان بە جووڵەكانی ڕابردوو وەك ڕابردوو هەیە، لە ئامادەكردنی ئێستای نوێبەخشدا دەست و پێ سپین.

بلیمەتەكانی قۆناخی شیعری كلاسیكی ڕوانین و جیهانبینیی خۆیان پێشكێش كرد و بڕوایی ئەدەبی ڕاستەقینەیان وەرگرت، كەچی چەندان وەچە دوای ئەوان هاتن و تێپەڕین، قەوارەیەكیان دەستەبەر نەكرد، لە هەمان كاتدا ئەوان هەروەك دەق و خاوەن قەوارە ماونەتەوە و جەنگی توندوتیژیی خۆیان بەرانبەر مەرگ و سڕینەوە ڕاگەیاندووە.

بەردەوامیش وەك دەقی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پەیوەندی خۆیان پێشكێش دەكەنەوە، هاوچەرخی هەموو ئەوانەن، كە لە پڕۆژەی گەورەی دەقی شیعری هاوبەشن و ژانیان تێدا گەرمە، بەدەقبوونیش پەیوەندی

به ئەزموونی ژیان و چرکەساتی مەستیی نووسەرەوە هەیە، دەقی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پەیوەندی زیاتر لە پانتایی زمان کارەکانی بەجێ هێناوە و جووڵە و بیری زمان بیری دەقەکە ئاوەگەیەنن، بێ نموونە: شاعیرێك توانیویەتی تەنیا یەك بەرهەم بگەیەنێتە دەقێکی ئەدەبی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پەیوەندی.
بەو پێوەرەی هەر شیعرێك توانی بگاتە ئاستی دەقێکی ئەدەبی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پەیوەندی بەبێ هیچ گریمانەیەك، دەقێکی نوێبەخشە، ئەنگە هۆکارەکەشی ئەوەبێ لەم دەقەدا ئەزموونی ژیان لە چرکەساتی سڤیانە و مەستی گەیاندبێتیە ژانی گیان و ئاچەکاندن و درەوشانەوەی زمان و نووسین.
من خۆبوونی دەنووسم، لەبارەی خۆبوونییەوە نانووسم.

35
لە چالاکیی جووڵەداری شیعری کوردیدا، ئەم جۆرە شیعرەی لەپێناو هاوسەنگکردنی شیعر و شێوشدا نووسراون، تەنیا بۆی کرا ترپە و ئاواز بگێڕێ و جووڵە و ئاگایی بێ چەند هۆمایەکی دیاریکراو دەستەبەر بکات، بەڵام بۆی نەکرا ئەم هۆمایانە بە قۆناخی گەشەپێدان و گەیاندن بە بنەڕەتی گێڕان بگەیەنێت، لەگەڵ ئەوەشدا چەند شاعیرێکی دواتر، کە ویستی هۆزی جوانی دەربڕین و دڵڕیی داهێنانیان لە هەڵچوونی شاعیرانەیان هۆزدارتر بوو، بۆیان کرا هۆماکانی ئەم جۆرە شیعرەی لە پێناو هاوسەنگکردنی شیعرو جوانی نووسراون، بە قۆناخی جووڵە و نیمچە گێڕانێك بگەیەنن، دوای ئەوەی ئەم توندوتیژییە شێوشگێڕییەی شیعر هاوسەنگکردن بە شێوش نیشتەوە، جۆرێك تێڕامان و خەونبینین بوو بە بنەمای هونەری، پڕۆژەی نوێبەخشی قەوارەیەکی بێ کارکردنی خۆی دیاری کرد.

خودی هۆشمەند کەرستەکان بە سەنگایی ژیان دەپێوێ، ژیانیش بە گرانایی شیعر، دەقەکان توانای پێشنیاز و پرسیارکردنیان لە بنیادیاندا هەڵگرت، بۆیان کرا خاڵی جیابوونەوەی تەواو هەڵدەنە ناو پانتایی بار و بوارەکانی ژیان.
دەقێك توانیبێتی دونیا ئابچەکێنێ، کەواتە: بوونی قەوارەیەکی هەستپێکراو و بەرچاوی هەیە، بوونی ئەم جۆرە دەقەش تێڕامان و خەون خاڵی هێنانە بوونیەتی، ئوونتر لە پانتایی نوێبەخشی سەلماوە، هۆماپێکراوەکانی پێ کراوە بە جووڵەی نوێبەخشی، هۆما لە کارکەوتووەکان دادەپێشێ، هۆمای سێ و مەییو و لە کارکەوتوو ناتوانێت لە ئێستای پێ جووڵەدا ئاخاوتنی کاریگەری هەبێت.

نوێبەخشی بەردەوامی وەجاخی ئوونی ئادەمە، ئەو میوەیەی ئادەم

خواردی نۆبەخشی بوو، نۆبەخشی پرسیارێکە نۆبەخش لەخۆی کردووە، ئایە دەتوانێت لەناو کۆمەڵگای سەرەتایی و دواکەوتوودا لە هەموو ئاستەکاندا شکانێکی هەبێت، ئەم شکانە ویستی خودی هۆشمەند و ئازا دەسەپێنێ و خۆبوونیی دادەمەزرێنێ. داهێنان بۆیارێکی خودی کەسی ئازا و هۆشمەندە، هەر کاتێك نووسەر بۆریی ئەوەی کرد ئەم بۆیارە خودییە بدا، درەوشانەوە و داهێنان و گۆڕان بەرپا دەکات.
من ڕاچەکان دەنووسم، لەبارەی ڕاچەکانەوە نانووسم.

36
کار و کردەی داهێنان لە خودی شیعردا کەشوهەوای ئەمۆیە بەلێزیادبوونی کەشوهەوای خەونی، ئەمۆش لە خەونی سبەی ئامادەیی هەیە و هێ و یارمەتیدەرە، ئەگەر ئەمۆ داهێنان بێت هەموو ڕۆژ و ڕۆژگارەکان ڕادەکشێتە ناو خۆی، داهێنەر لەکاتی کار و کردەی نووسیندا ناکەوێتە دەرەوەی ڕۆژ و ڕۆژگار، لەو ڕۆژ و ڕۆژگارەدا دەبێتە بوونێکی سەربەخۆ، کە بوونی ئەمی نووسەر قەرەباغ و بارگاوی و دڵبەرز و جووڵەدارە، بەڵام کە لەکار و کردەی نووسین بووەوە، نووسینەکە بوونێکی سەربەخۆی وەرگرت، دەکەوێتە دەرەوەی ڕۆژ و ڕۆژگار. هەموو پەیوەندییەکان دەسڕێنەوە کاتێك دروست دەبێت، دەبێتە کاتی داهێنان و خەونبینین و درەوشانەوە.
من درەوشانەوە دەنووسم، لەبارەی درەوشانەوە نانووسم.

37
دەقی شیعری لەناو پرسیارکردن ئامادەی لەدایکبوون دەبێت، هەر لەناو پرسیارکردنیشدا شیعرییەتی خۆی لە هەقیقەتی شتەکاندا وەردەگرێت.
پرسیار زانستە گشتییەکانی بوونە، بوونی خەون و سروشت و کۆمەڵگا.

شاعیریش وەك تاکێکی هەمیشە خەونبین و چاونەسرەوتوو و گوێ زرینگاوە و خەیاڵ گەرمی هەستکەر بە گرفتەکانی ململانێ لەناو کۆمەڵگادا هەڵسوکەوت دەکات. دەچێتە ناو ئاژاوە و هەمنیی کۆمەڵگا و کاریگەری جێ دەهێڵێ، پاوەری بێ ئەو شتانە لا دروست دەبێ، کە دەیانبینێت، یان دەیانبیستێ، یان خەونیان پاوە دەبینێ.
ئەم بینین و بیستن و خەونبینینەش لە دەرەوەیەتی. لەناوەوەی خۆیدا ئامادەیان دەکاتەوە و ڕۆژێکی دیکەیان پێ دەسپێرێ، دەیانکاتە بابەتی جوانی و شیعر بەهۆی دەستەواژەی سەخت و یاخی و ئامانجی زمان شیعرییەتیان پێدەدا، کەواتە: خودی شاعیر سەرچاوەی بابەتە بەهۆی ئامانجی زمان و خەونبینین.

جیهانی بیرکردنەوە و پرسیارکردن ئەو خودەیە، کە بۆیار لەسەر شتە بیستراو و بیندراو و خەونی و خەیاڵییەکان دەدا و بەهۆز و گۆ دەیانجووڵنێ، تا بەهۆی ئامانجی زمان بیانکات بە بابەتی جوانی و شیعر، لە ئاسۆ بینییەك کاریان پێ بکاتەوە، کە داهێنان و لەدایکبوون و دەروونناسی و شیعرییەتە، لەدایکبوونەوەکەش باوەڕ بهێنێ بە هەقیقەتی ئەفسوون و جادوویی و لە گەشتی ڕوانین نزیکی بکاتەوە، بیخاتە ئاستی تۆقامان، لەسەر زمانی کەسایەتییە لەدایکبووەکەی دەق بدوێت، پاشان بە یاری شیعری هەوڵستی خۆی لەبارەی سروشت و بوون و کۆمەڵگا و جوانی دەربڕێ، ووبەووبوونەوەی ناوەوەی شاعیر لە شێواز و ئاراستەدا، ئەو پەیوەندییە بە هات و پێ هاوارە هێما دەیگەیەنێ، فراوانکردنی جەنگی هەستە لە بەیرهێنانەوەی یادگارییەکان و ئامادەکردنی یادگاری ڕابردووە لەدەستچووەکانی لە ئێستای بەرهەست و ئامادە بێ هەموو جووڵەیەك.
لە قۆناخی سست و سۆ، دڵخۆشینی بێ قۆناخی گەشە و جووڵەکردن.

لە قۆناخی لەدەستچوون و بیرچوونەوە، دڵخۆشینی بێ قۆناخی دەستەبەرکردن و بیرهاتنەوە.
دڵخۆشین بەها و بەخششی خودی هێشمەندە، بەو پێوەرەی چرکە بە دەقکراوەکان خەمڵیوی خودی هێشمەندن، لەم خەمڵینەشدا گەشتی هەمیشەیی پاڵەوان ڕۆی کاریگەر دەگێت بەرەو قووڵایی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، زۆر جاریش قووڵایی پەیوەندییەکان قووڵاییەکی خنکێنەرە، یان ڕزگارکەرە.
من دڵخۆشین دەنووسم، لەبارەی دڵخۆشینەوە نانووسم.

38
هەر کار و کردەیەکی هونەری لە ڕوانین و جیهانبینیی خودی هێشمەندەوە بکرێت ئاراستەکەی لە ئەزموون و ژیانی ڕۆشنبیریی نووسەری چالاکەوە ئاستی وەرگرتووە، هاوارکی هێمن و بۆواهێنەر و قەناعەتپێکەر. بەبۆوا بەخۆبوونەوەش خۆی پێشکێش دەکات و دەڵێت: ئەمە شێواز و ئاراستە سەربەخۆیەکانی منە لە ئاراستەی زمان و مەرکی شێواز و کار و کردەی چوونە ناو جەرگەی ژیان و خەون. دوای کارلێکردن و مانەوە، ژیان و خەون هەیداونەتەوە سەر ڕووبەری سپیی کاغەز، دەستایەتی، یان ململانێ لە نێوان دەق و خوێنەری قووبین و داهێنەر بەرپا بکەن. زمانی پاراوی نووسین جیاکارە لە زمانی ئاخاوتنی کۆمەگا، زمانی خەونیش جیاکارە لەگەڵ زمانی گفتوگۆی واقیعی بەئاگای ڕۆژانەدا. ئەگەرچی هەست بە گەرمیی هەناسەی واقیعی

ژانەش دەکرێت لەناو خەون، لە هیچ داهێندراوێکی گەورەشدا نووسەر پەیوەندی لەگەڵ واقیعدا کۆتایی پێ نەهێناوە.

لەناو هەموو مەرکە هونەرییەکانی لە ڕوانین و جیهانبینیی خودی هەشمەندەوە بە ئەنجام دەگەیەندرێن، فەزا و ئاکارێکی هزری لەپشتییەوە نوێبەخشی و ڕەسەنایەتی دەپارێزێت، خاڵی دەستپێکردنیشی لە ڕوانین و جیهانبینییەوە ئاراستەکراوە، بەڵام با بە مەرکی شەوازی بەتاڵ فریو نەخۆین، ڕەزی شەوازێك بگرین بزانێت خوێنەر بە چی ئاراستەیەك و بۆ کوێ دەبات. مەرکی شەواز ئاراستەکانی ڕووی زمان لە ڕوانین و جیهانبینی و ئەزموونەوە وەرگیراو بێت، ڕەزگرتنە لە خوێنەر، بەهۆی ئەم ڕەزگرتنەش خوێنەری قووڵبین پێشینەیەکی دەست دەکەوێ، دەتوانێ ببێتە هاوڕا و نزیکی کەسایەتی ناو دەقەکە، یان نا.

ئاماژەکردنی ڕستەی شیعری بۆ قووڵبینیی ڕوانین و جیهانبینی، تەنیا سەر لێشێواندنی شاعیری لەپشتەوە دەبیندرێ و چیتر نا، ئەوەی لە زەینەوە هەستی پێ دەکەی بینووسیت کەشوهەوایەك بەرهەم دێ، کە جێگای هەموومانی تێدا دەبێتەوە. ئاستداری و شیعرییەتی زمان، کە ڕابردووی ئەدەبی کوردی لێی بێبەش نییە، گەورەترین ئاستداری و شیعرییەتی زمان لە قۆناخی شیعری کلاسیکی ئەنجام دراون.
شیعر نە ئەرکە، نە ئامانجە، نە هۆیە، کارکردن و چالاکییە لەناو ئەوپەڕی زماندا، بەهەموو دووڕییەکانیەوە ئەوکاتەش زمان لە دەقدا دەگاتە لووتکە هارمۆنییەتی کۆمەڵك وشە سەمفۆنیایەك پێکدەهێنن و هەستێك دەبەخشن، مرۆڤ دەگەیەنێتە دوایین پلەی مەستی و تەسەوف و فەنتازیای نووسین. گەردوون هێزێکی نادیاری هەگرتووە، لە کاتی خەونبینین و سرووشدا دەیدات بە شاعیری نوێبەخش.
من فەنتازیا دەنووسم، لەبارەی فەنتازیاوە نانووسم.

39

نووسەر بەدرێژی و ستوونی و ئاسۆیی و بازنەیی، گفتوگۆی لە دڵەوەی لەگەڵ ژیان بەمانا گشتگیرییەکەی، بەردەوامە. مەرگیش وەك دەرخستنی جوانکاریی دەق لەو شەوازەی، کە دەینووسێ تەماشا دەکات. کەواتە: نووسین پێویستییەکی زەینی و جووڵانەوەی چالاك و ئومێدە. کە دەنووسیت هەست بە ئومێد و بەرگری دەکەیت. ئەو هێزە لە گیانتدا دەگەڕێ و ئاماژەپێکردن و پشتیوانە بۆ زاڵبوون بەسەر ململانێدا. وەك بوونێك تێکەڵ بە چرکەکانی بیرکردنەوەت دەبێتەوە. چرکەی ئەو بیرکردنەوانەی هەستت کردووە، گفتوگۆت لەگەڵ ژیان بەمانا گشتگیرییەکەی بەردەوامە. چییەتی نووسین و دەسەڵاتی وشە دواندن و

گفتوگۆیە لەگەڵ ژیاندا.

نووسەری ئاگردز، نیمچە خواوەندێکی پڕ ناداریییە لە شۆوازی گونجاوی دەقەکانیدا. ژیان بە مانا گشتگیرییەکەی بەرهەم دەهێنێتەوە. پڕویستییە جوانییەکانی بەڵزیادبوونی خەیاڵپەروەری نواندووە، کە واقیع بە شۆواز و ئاراستە و کەشوهەوا و ڕێکخستنێکی دیکە نواندوویەتی.
لە هەمان ئاست و ئاسۆکاندا واقیع بە ئاستداری دەبینێت. بە لەزیادبوونی واقیعی گیانی و هێزی فەنتازی بەسەر ڕستە نووسراوەکاندا، کە لە پانتایی کاغەزی نووسراودا دەبن بە واقیع و جیهانی نووسین دادەمەزرێنێت.
مانا و فەزای ئەو نووسینەی، کە لەسەر پانتایی کاغەز دەبێتە واقیع پڕویستە لە ڕێگای ئاسۆکانی زمانەوە ئاست و ئاراستەکانی بدەزرێتەوە، نووسین، کە داخوازییەکی شیاوە تەنیا ڕۆشنایی و درەوشانەوەکانی زمان وەك جووڵە و بزاوت تێیدا دەسەڵاتە. کەسایەتی دوور و نزیکی ئەفسانەش دەبێتە گیانمایە و تانوپۆی لە کامڵترین شۆوازی ساکاریدا.

داهێنەر پڕویستە ڕووبەڕووی سیستمی دیکتاتۆری سیاسی ببێتەوە و بە توندی دژایەتی بکات. مەرجیش نییە بەرانبەر دەسەڵاتی وڵاتەکەی، تەنانەت ئەو وڵاتەی کە میللەت دەسەڵاتەکەی هەڵبژاردووە و پێی ڕازییە، مولتەزیم بێت. بگرە پڕویستە لەپڕناو شیعرییەت و دامەزراندنی جیهانی نووسینی خۆی، کە ئومێد و بەرگرییە مولتەزیم بێت، کە گەوهەری داهێنانیشی خستە ناو کتێبخانەی نەتەوەکەیەوە. دەبێتە مەزنترین هێمای درەوشاوە و مولتەزیمترین کەسایەتیی وڵاتەکەی.

داهێنان یانی ڕەسەنی و شارستانییەت و هەمیشەییترین ئیلتیزام و نوێنەرایەتی. ئەوانەی بە داهێنانەوە مولتەزیم نین، زیاتر کارمەندی ڕۆشنبیری و هێکارێکی یارمەتیدەرن. بەرپرسیارییەتی شاعیری ڕاستەقینە ئەوەیە، شیعری بگەڕد بگەیەنێتە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی.
ڕۆشنبیری کوردی زیاتر ڕۆشنبیرییەکی شیعرییە. تەنیا شیعریشی ڕۆشنبیرییەکی بە ئەزموونە و خاوەنی شوێنی ناوەندە.
قۆناخی شیعری کلاسیکی تا ئێستاش تاقانەی ڕۆشنبیری کوردییە.

چەقی نەبیندراوی دەقی پڕ شیعرییەت، هەم دەتوانێت جیهانی خود و خەیاڵ و خەون و منداڵییەتی شاعیر بنوێنێت. هەم پەیوەست بەواقیعی

کراوەش بێت، چونکە خود و خەیاڵ و خەون و منداڵییەتی بەشێك لە سەرچاوەیان واقیعە. واقیعی قووڵ بەمانا گشتگیرییەکەی. پێچەوانەی واقیعی ڕووکەش و ڕووتی سڕ. واتە: ناتوانێت لە سەرچاوە هەبێت. کەواتە: واقیعی قووڵ ناوەندێکی فراوانە بۆ دەربڕینکردن لەگەڵ ئەوەشدا پێویستە دەمامکە ئایدیاڵیزییەکان دابماڵدرێن. نیازەکانی سیاسەت و مۆژوو وەك تاکتیك و تەمار لە جەستەی شیعری پەتی فڕێ بدرێنە دەرەوە، بەناو ماك و بیری سیاسی و هەمای مۆژوویی، ئەگەر لە جەستەی شیعردا ڕوون خڕی بنوێنێ، خەون بۆ هەمیشە ڕابەرایەتی بکات. چالاکی شاعیرە لەو پەرستگایەدا خەوەتکەش بێت، کە وەرد و سروەتی جوانی و خەون دەستەڵاتیەتی.

لە شیعردا خەم دەکەم بە واقیع و سەرلەنوێ پێکیدەهێنمەوە. واتە: واقیعی ناو نووسین، یان ئەو واقیعەی نووسین پێشنیازی دەکات، پەیەوکردنی چۆنیەتی واقیع لەم بارەدا دەناسرێت، یان پێناسە دەکرێت بۆ ناسین.
پێویستە ئەوە بە هەقیقەت بزانین، شیعر گیانی ئێشکگری هەموو نووسینەکانی دیکەیە. هۆگەز و جەستەیەکی سەربەخۆیی گرینگە لە پێکهاتەی ئەدەبی نووسراودا. کتێبی پیرۆزی پێغەمبەران هەموویان شێوازی شیعر و شیعرییەتیان تێدا لەوانلێوە. تەنانەت بۆ بەاوکردنەوە و قەناعەت پێکردن و جۆری قسەکردن و تێگەیشتنیان لەگەڵ کەمەگادا، فەنتازیا و شیعرییەتی وەك هۆزێکی قەناعەت پێکردن تێدا بەکار بردراوە.

بەم تێگەیشتنە شیعر فەنتازیای نووسینەکانی دیکەیە، کەچی بەدەستی چەند ئاگر لێ هەبزێکاوێك خەریکە دەبێتە هونەرێکی مردوو. ئەو ئاگر لێ هەبزێکاوانە هەوڵ دەدەن دەقی نوێبەخش بنووسن. نوێبەخشی بنیادی بەشێکی بچووکی دەقەکەیە. لەپێ هەست دەکەیت بنیادەکە لە بنیادی نوێبەخشی بۆ بنیادی واقیعی ڕووکەش و بەستووی سڕ و شەژاو دەگۆڕێت و بنیادە نوێبەخشییەکە بە ناکامڵی جێ دەمێنێ و تەواو ناکرێت. ئەم تەواو نەکردنە هۆگەزی کتوپڕی نییە، بگرە ونبوونی ڕوانین و جیهانبینیی شاعیرە، ئەگەر شاعیر جیهانبینیی بەهێز و خەیاڵی گەرم پاڵنەری گیانی بێت، دەتوانێت کەسایەتی دەقەکەی وا ئابهێنێ قسەکانی واقیع لە خەون بکات. بنیادەکەشی وەك بنیادی بەهێز و پتەوی خەونی ئابگرێت.

ڕشنبیریی کوردی زیاتر ڕۆشنبیرییەکی شیعرییە، تەنیا شیعریشی ڕشنبیرییەکی بەئەزموونە و خاوەنی شوێنی ناوەندە.
قۆناخی شیعری کلاسیکی تائێستاش تاقانەی ڕشنبیری کوردییە.

من دامەزراندن دەنووسم، لەبارەی دامەزراندنەوە نانووسم.

40

جیهان لە ڕوانین و جیهانبینینی داهێنەردا هەمیشە ناتەواوە، ناوەندی بیرکردنەوەی داهێنەر، خەونی ئەم ناتەواوییەیە دەیبینێت. خەونەکە دەکاتە سەرچاوەیەکی پاراو و ووبەر و پانتایی تەواوکەری ئایندە، کە دڵنیاشە بە هیچ جۆرێك ناگات بە ئایندە. ئەم نەگەیشتنە هێ و یارمەتیدەرە بێ بینینی خەون و بەردەوامی بەرهەمهێنانی دەقی خەونی. تەنیا لە خەونیشدا دەتوانێت دەسەڵاتی سیستمی دیکتاتۆری سیاسی تێکبشکێنێ و پەیوەندییە پەرتبووەکان بەشێوازێکی ئێستێتیکی دروست بکاتەوە، ژیان بەمانا زیندووەکانیەوە وەك پرتەقاڵێکی بەدارەوەی بەباران شۆراوە ببینێ. ئازادی تەواو و گیانی یاخیبوون و دووربینین و بیستن و ئاماژەی لەناو خەوندا ئێجگار بەهێزە و ووداوەکان ئاراستە دەکات.

ساتی نووسینەوەی ووداوەکانی خەون. پرۆژەی بەردەوامییە لە نێوان دووریی بیر و هەست، بە یارمەتی خەونبینین و ئەزموونی ەسەنی خودی هێشمەند. خەون و زمان لە شیعردا دوو دیاردە و ەگەزی بنچینەیین. من لە ێگای زمانەوە بیر دەکەمەوە. هەر لە ێگای زمانەوەش شیعر دەنووسم، دەشمەوێ هەموو ژیان بەهێی خەونبینین بکەم بە شیعر و شیعرییەتی پێبدەم. دەقی شیعری لە پانتایی زماندا کار دەکات، نەك لە پانتایی بابەتدا، کەچی لە شیعری کوردیدا ابردوو وەك کەلەپوورێکی تەمارکراو مەزمە و هەمیشە لەناو دەقەکاندا بابەتە. ئێستاش بە مەزمی ابردوو ترسێندراوە. شاعیرەکان لە ساتی نووسینی دەقدا بوێرنین، نەوێراون، یان نەیانتوانیوە ابردوو وەك بوونێکی کارپێکراو بهێننە ناو ئاخاوتن. بەتەنیا لایەن و بەشە گەش و درەوشاوەکەیان پێشکێش کردووە بێ ئەوەی ابردوو وەك ژیانی کەمەێگای کوردی بێتە پێشەوە، پێویستە وەك گشتێکی سەربەخۆ بپوورێ و قەوارەی بێ دابندرێ، تا لەسەر ئاستی کەمەایەتی و ئابووری و بوونی شارستانی و بنیادی شێواز پەرەی پێبدرێت.

ئاخاوتنی ئێستا کراوەیە، دەچێتە ناو ئاخاوتنی نادیاری ئایندەوە. دەقی خەونی ڕزگارمان دەکات لە ئیشکردن لەناو مەژوو و واقیعی دەسەاتدار و تاقمێنەردا، یان تووشبوونی هەەی مەژووییی، لە پەراوێزی مەژوو دێتە دەرەوە، دەچێتە ناو خەون، کە هەقیقەتی زمان و نووسینە، کەچی لەوەش دڵنیانین دیوانی شیعری کوردی دەقی خەونی تێدایە، یان نا.

لە دەقی خەونیدا هەقیقەتی ژیان و کەسایەتی نووسەر ئامادە و ئارام و زاڵە. دەقی ئاسایی ڕەسا و زانستی ناو کتێبەکان دەتوانێت هەڵیسەنگێنێت، بەڵام دەقی خەونی بەتەنیا ناخ و قووڵایی گیان هەڵیدەسەنگێنێ. خوێنەر بۆ خوێندنەوەی هەر دەقێکی ئەدەبی چوارچێوەیەکی زەینی هەیە. ئەم چوارچێوەیەشی بەپێی باری دەروونی بەردەوام لە فراوانبوون و بچووکبوونەوەدایە.

ساتی نووسینەوەی ڕووداوەکانی خەون چالاکییەکی زمانەوانی و وشیاریيەکی هەسەن و ڕوونبوونەوەی ڕوانین و جیهانبینییە لەناو ڕووداوەکانی کولتوور و کەمەڵگا و خەونبینیدا. لە ئاستێکی گشتگیری سەیری ساتی نووسینەوەی ڕووداوەکانی خەون بکەیت، سەیرکردنێکی دامەزرێنەرە. تا نووسراوە بەرهەمهاتووەکە بچێتە ناو کەمەڵگا و شوێن نیشانە وەربگرێت، وەك ڕووداوێکی بە ئەنجام لەناوەوەی ڕووداوی کەمەڵگادا کاریگەری و جووڵانەوەی ئاشکرا بەدەستەوە بدات. بچێتە ناو بیر و بیرکردنەوەی ڕەشنبیری کەمەڵگای کوردی و ئاسۆی هاوچەرخی و هەسەنایەتی بەسەردا بکرێتەوە، کە ئاسۆی هاوچەرخی و هەسەنایەتی بەسەردا کرایەوە بەهای ڕاستەقینە وەردەگرێت. لە چڕی میللی دوور دەکەوێتەوە و دەچێتە ناوەوەی ئەدەب، ناوەوەی ئەدەبیش چڕی دەستەبژێری کەمەڵگایە.

هەر ئەدەبێکی نووسراویش نەیتوانی بچێتە ناوەوەی دەستەبژێری کەمەڵگاوە، پێویستە گومان لە زەمینە و مەبەست و ئاست و ئاراستەکانی بکرێت. هەگەزی سەرەکی لەناو ڕەشنبیری و کولتووری کوردی هەبووە، کەچی نەتوانراوە بۆ ساتی نووسینەوەی ڕووداوەکانی خەون کاری پێبکرێت، بەسوود وەرگرتن، خەونبینین بهێنێتە پێشەوە. نموونە: خوێندن و دواندن و گەڕانەوەی ڕابردوو لە ڕۆگای بیرهاتنەوەی کتوپڕ و هونەری پەخشانەشیعر، ئەم هەگەزانە لە حەیران و لاوك و بەیتە خەماڵییەکاندا بەزەقییەوە دێنە ناو زەینمانەوە، کەچی لە نووسینی شیعری کوردی، ئەم هەگەزانەمان لە ڕەشنبیری و کولتووری بۆگانەوە وەرگرتووە. نەمانتوانیوە بگەڕێنەوە بۆ ماك و هەگی ڕەشنبیری و کولتووری خەماڵیمان، لەگەڵ ئەوەشدا ئەوانە بنچینەن، دەبووایە لەوانەوە بکەوتبووینایە ڕێ و هەنگاو هەڵگری خەمانبین.

وەستەکردن بەناوی نووسینەوە لەناو ئەدەبی کوردی دەرکەوتووە، لەهەمان کاتیشدا گومانی لێ دەکرێت، چونکە بەپێوەر و ڕەسا و بنەمای ناو کتێبان بەڕێوە دەچێت. بەتاڵە لە سەرچاوەی کوردی و ئاسۆ و ئاستداریی زمان.

بەم جۆرە کارکردن ﻮخساری نووسینی کوردی ﺍستەقینەی لەکەدار و ئاوﺎوی کردووە، ئاسانە لاسایکردنەوەی بلیمەتانی بێگانە، ئاخﺮ چەند لە گەورەیی ئەوان بەر منی کورد دەکەوﺖ. خﺮ بوونی منی کورد لەم شﻮازە نووسینە لە چیدایە.
ﻫنگە ئﺮمە لە بیناسازی و دیمەنی شەقام و باخچە گشتییەکان ... تاد، نوﺮ ببینەوە، بەﺮم لە گیان و خەونبینین نوﺮ نابینەوە، چونکە لە گیان گەمارﺮی ئایینمان لەسەرە. تەنیا لە ئایینیشدا بینین جﺮگیر و نەگﺮە و کﺮشە بەندی وەرگرتووە.
دەقی خەونی لە کﺮمەﺮك هەما و هەماپﺮکراوی زمان و ﻮانین و جیهانبینین پﺮکهاتووە، هەمیشە گیان لە پلەیەکی ئەفسوون و جادوویدا یارمەتیدەریەتی بﺮ چرکەساتی نووسین و چوونە ناو گیانی مانا زیندووەکان، لە ئازادکردنی شﻮاز و مﺮکە زمانییەکاندا. هەم لە وﺎنە و هەم لە ماناشدا پشت بە ﻫگەزی کتوپﺮی و جیاکاری دەبەستم.

دەقی خەونی لە بنیادی گشتیی ﺳتەکانیدا سنوور دەبەزێنﺮ، دەستکەوتﺮکە بەهﺮی لﺮکدانی پیت و دروستبوونی وشە و ﺳتەدا، بارەکان دەکرێنە هەست و دەخرێنە ﻮوو. ئەو پرسیارەمان ﻮوبەﻮو دەکەنەوە، نهێنی و ئەفسوونی مﺮقبوونمان چییە.
بارەکانی دەقی خەونی هاوسەنگییەك لە نێوان هەما و هەماپﺮکراو دروست دەکات، ئەم دروستبوونەش کاکﺮەی ئەزموون و سەرچاوەی کار و کردەی دامەزراندنی دەقی خەونییە لە دەستنیشانکردنی جﺮ و ئاستی ئەو پەیوەندییەی نێوان هەما و هەماپﺮکراو.
دەقی ئاسایی لەسەر ئەم ﺳایە دامەزراوە: نووسەر، دەق، خوێنەر، کات، شوێن. ئەمانە ئاماژەن بﺮ سنووربەندکردن و یەك دووریی زمانی دەق، زمانی دەقی سنووربەندکراویش ناتوانﺖ هەموو هەست و خﺮزگە و چالاکییەکانی مﺮق لەخﺮ بگرﺖ، یان لەخﺮی نزیك بکاتەوە، کە بوونی مﺮق پرسیارﺮکی کاریگەرە لە ناوکی بوون دەکرﺖ.
من زمان دەنووسم، لەبارەی زمانەوە نانووسم

ئیسلام و نەتەوەی کورد … ژیلوان شێش محمد صالح

ئایین یەکێکە لەو کێشەکانەی نەتەوەی لەسەر ڕاگیراوەلەپاڵ کێشەکەی مژوو و جوگرافیاو زمان و کولتوور,نەبوونی هەریەك لەم کێشەکانە دەبێتە هۆی لاوازبوونی نەتەوە,لە دواییدا دەبێتە هۆی لاوازی هەستی نەتەوایەتی,لابردنی هەریەك لەم کێشەکانەو دانانی کێشەکەی تری هاوشێوەی خۆی لە نەتەوەیەکی تر لە جیاتی,دیسانەوە دەبێتە لاوازی هەستی نەتەوایەتی.
کێشەکەی پتەوی ئاینی نەتەوەی کورد ئاینی زەردەشتیە,ئاینی ئزیدی بەشێکە لەو ئایینە,بە زۆر سەپاندنی ئاینی عەرەبی ئیسلامی لە جێگای ئاینی زەردەشتی,بووە هۆی لاوازی هەستی نەتەوایەتی لای تاکی کوردی,هەستی نەتەوایەتی مانای ەگەز پەرستی و نەژاد پەرستی ناگرێتەوە وەکو نەژاد پەرست و ەگەزپەرستی عەرەب و تورك و فارس.

مرۆڤ دەتوانێت لە یەك کاتدا هەستی نەتەوایەتی هەبێت و کەمەنیست یان سەر بە ئایینێك بێت,بەڵام ناکرێت ئیسلامی سیاسی بێت و لە هەمان کاتدا بێ نەتەوەی کورد کار بکات,چونکە دوو کاری جیاواز و دژ بە یەکن,ەنگە کەسێکی ئیسلامی لە ناخیدا هەستی نەتەوەیی هەبێت وەکو کورد,بەڵام بیەوێت یان نەیەوێت لە کۆتاییدا دژ بە نەتەوەی خۆی کار دەکات,ئەمە مانای ئەوە ناگەیەنێت کە مرۆڤ ئازاد نیە لەوەی چی ئایینێکی هەبێت,بە پێچەوانەوە مرۆڤ کاتێك هەستی نەتەوەیی بەهێز دەبێت ئازاد بێت لەوەی چی ئایینێك یان بیروباوەڕێك هەبژێرێت,بەو مەرجەی ئەو ئایینە یان بیروباوەڕە پێچەوانەی مافەکانی مرۆڤ نەبێت.

بە داخەوە ئایینی ئیسلام دژی ئازادی و یەکسانی مرۆڤەکانە,لەبەر ئەوە ئیسلام ترسناکە بێ سەر ژیانی خەڵکی هەروەها ترسناکە لەسەر هەستی نەتەوایەتی.
مژووی گەلی کورد بێ هەموو نەتەوەیەکی سەر گۆی زەوی ێوون و ئاشکرایەو نامێ نیە,گەلی کورد خاوەنی مژوویەکی دەوڵەمەندە لە بواری فەرهەنگ و کولتوورو ئایینەوە کە پێشینەکەی دەگەڕێتەوە بۆ زیاتر لە 4000هەزار ساڵ لەمەو پێش,ئەگەر چاوێك بەسەر مژووی کتێبی ئایینی نەتەوەی کورد واتە کتێبی ئاڤێستا کە نوسینی زەردەشتی پێغەمبەری کورد و ئێرانیدا بخشێنین,زیاتر بڕمان ێوون دەبێتەوە کە چ جیاوازییەکی لەگەڵ ئایینی ئیسلامدا کە بەسەرماندا

سەپاوە هەیە.

لێرەدا دەمەوێت ئاماژە بە خاڵێکی گرنگ بکەم کە دەگەڵتەوە بۆ دیانەتی یەهوود کە لە کتێبی ئایینی بە ناوی (زەبوور)و ئێستاش بەناوی(تەورات)ناوی لێ دەبەن و لە هەموو بوارێکدا کەڵکی لێ وەردەگرن و ئایینێکی پیرۆزە.
ئەم دیانەتە تا ئادەیەك لەگەڵ دیانەتی (زەردەشت)دا یەك دەگرنەوەو دەلالەت لەوە دەکات کە نەتەوەی کورد و نەتەوەی یەهوود لە بواری مێژوویدا یەك دەگرنەوە.

ئێستا دەگەڵمەوە بۆ زاڵبوون و سەپاندنی دیانەتی ئیسلام کە چەندین سەدەیە لەمەو پێش بە سەرماندا سەپاوە,گەلی کورد بە هیچ شێوەیەك ئامادە نەبووە ئایینی ئیسلام قبوڵ بکات و لە جێگای ئایینی پیرۆزی (زەردەشت)دای بنێت,هەر بەو هۆیەشەوە شاخەکانی کوردستانی هەڵبژارد بۆ بەرەنگاری کردن لە فەرهەنگ و ئایینە پیرۆزەکەی خۆی,لە کۆتاییدا زۆربەی مەزهەب و ئایین و ئایین زاکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کەوتە ژێر ڕکێفی ئایینی ئیسلامەوە,بە تایبەتی نەتەوەو گەلانی دراوسێی کوردستان واتە,ئێران,عێراق,تورکیا,سوریا,لەو کاتەدا کورد توانای بەرگری کردنی لاواز بووە,سەرەنجام ئایینی ئیسلام جێگای ئایینی پیرۆزی (زەردەشت)ی گرتەوە و کۆشەیەکی گەورەی ئایینی و مێژوویی بۆ نەتەوەی کورد نایەوە,کورد دوایەمین نەتەوە بوو کە بە زەبری شمشێر دیانەتی ئیسلامی بە سەردا سەپا.
هەموومان باش ئەوە ڕاستیە دەزانین کە ئایینی ئیسلام دوایەمین ئایینە کە بە زمانی عەرەبی بۆ نەتەوەی عەرەب هاتووە.

ئازاد صالح مزارتکەی هێبجە و درەو مهدی …

ساڵە هایە سەربازێکی ون بۆ ژنینی کۆمانچەکەی درەختی هونەر ئاو دەدات.

ئەو زیاد لە چل ساڵە ئاوازی ژیان ئێژەنێت،نزیکەی دوو چارەکە سەدەیە پانتایی گەردوونی پڕکردووە لە نۆتەی مۆسیقا و بە مۆسیقا

ژیانی بە ھەنگاوێژ کردووین.

ئەو،ئالاتی کەمانچی بە ژەنینی ئاوازەکانی ھەبژاردووە.

ھەمانتوسی فەرەنسی"ماکس فەرمەن" لە ھەمانی"کەمانچە ڕەشکە"دا، ئاماژەت:"نەوای ھیچ سازێک ھەندەی کەمانچە لە دەنگی ئادەمیزاد ناچێت".

ھەنگاو ھەر ئەمەش بەت وای لە"ئازاد صالح" کردبێت کە ئامێری کەمانچ بکاتە فۆکەی دەستی بە ھەنگ کردنی ژیان بە ھەنگە جیاوازەکانی نەتەی مەسیقا.

ئاگەر شاری سالسبەرگ و کۆشکە شاھانەییەکەی ماڕیا تەریزا لەو شارە و ھەبوونی ئامێرەکانی مەسیقا لە ماڕیا تەریزا بە مەسیقاری بە ناو بانگی نەمساوی"مۆزارت" بوو بێتە زەمینەیەکی گونجاو بە باو بوونەوەی ناو بانگی ئەو مەسیقارە نەمساویە بە جیھاندا، ئەوا لە بەرامبەردا ھەڕەجە و ژیانەکی ئاسایی لە چینەکی مام ناوەنددا بە ئازاد صالح بووە زەمینەیەکی گونجاو بە باو بوونەوەی ناو بانگی ئەم مەسیقارەی ھەڕەجە بە کوردستان و ھەموو عێراقدا،ناوی ئەو توانی سنوری عێراق ببڕێت و وەک گۆرانیبێژێکی ھونەری لەڕادەبەدەری کانسەرتە زۆرە کانیانەوە لە تیپی مەسیقای شنرۆ کە خۆی یەکێک بوو لە دەستەی دامەزرێنەری گروپەکە،سنوری وڵاتانی خۆر ئاوا ببڕێت.

ناو براو،دوای ھەبوونی حەز و خولیایەکی بە مەسیقا و لەسەر پێی خۆ ڕاوەستانی لە شارەزایی و کارامەیی ئەو لەو ھونەرەدا سەرەنجام لە تافی لاویدا و لە تەمەنی 17 ساڵیدا،لە 26/4/1973 خۆی و سێ ھاوڕێی تری تیپی مەسیقای شنرۆ لە ھەڕەجە دادەمەزرێنن.

نوسەری کورد"بەختیار علی"لە ھەمانی "شاری مەسیقارە سپیەکان"دا دەنوسێت:"مەسیقا سەفەرەکە لەو دیو دەنگەوە، سەفەرە بە بەدەنگیدا".

ھەر بۆیە مۆزارتەکەی ھەڕەجە،ئەیوەت لە ڕەگەی مەسیقاوە لە بەدەنگی تێبگەین و ھەموو نەوتراوەکانی ناو جیھانی بەدەنگیمان بۆنینە سەر زمان و بە ئاوانی تری گۆ بکەین. ھەر بە ھەی مەسیقاوە لەو بەدەنگیە بتوانین ھەزاران ئاوازی نەبیستراو ب ئافرێنین.

تیپی مەسیقای شنرۆ، کە ئازاد سالح،دامەزرێنەری بوو بە ھەڕەجەیەکانی نەوەی حەفتا و ھەشتاکانی سەدەی ڕابردوو ناوەکی

جگیر و چسپاوە لە بیرکردنەوەی هونەریاندا و پێیان وایە ئەم تیپە مۆسیقیە خزمەتکەی نا کەتایی بە ئازاندنەوەی باخچەی هونەری کوردی کردووە.

نموونەی ئەمەش لە جەخت لەکردنەوە بەردەوامەکانی خوا لەخۆشبووی باوکمدا دەخەمە ڕوو کە لەسەر توانا و لێهاتووی ئازاد سالح بە هونەری مۆسیقا کە هاوێنەی منداڵی باوکم بوو. زۆر باش شارەزابوو.

جارەکیان لە سەردەمی هەرزەکاریمدا، ئۆکاتەی حەزی جەراوجۆر بە شتەکانی دەور و بەرمان هەر جارەی بەسەر شتەکەوە دەنیشتەوە، ئۆکات شمشاڵەکم کەی بوو جار جار لە ماڵەوە بە خۆشی و کات بەسەر بردن شمشاڵم دەژەند، لەو کاتانەدا باوکم پێی دەوتم بەردەوامبە دواتر ئەتنەرمە لای ئازاد صالح ی تیپی شنرۆ بە ئۆەی فێری مۆسیقاتان بکات.

لەبەر گرنگی هونەر و مۆسیقا،ڕۆمانتیک خوازە ئەمانیەکان، هونەرمەندیان بە بەیانکەری مرۆڤایەتی ناسی و یەکێک لە ئۆوان ووتی: "دەبەت وەها بنوسین وەک بەیت خەریکی دروستکردنی کەپلەیەکی مۆسیقاین" پاشان ووتی:"گیانی ئەمە بە درکی مۆسیقا دەبەت ئەفسون ببێ".

لەبەر ئەم گرنگیەی مۆسیقا و هەبوونی هەژمونیکی کاریگەر و فراوانی ئەم هونەرە بەسەر پانتاییەکانی ڕۆحی مرۆڤەوە،"ئازاد سالح"نزیکەی دوو چارەکە سەدەیە بەدەنگ زۆر موحافیزکارانەوە[بواتای پارێزگاری لە هونەرەکەی]دەستی بە هونەرەکەیەوە گرتووە و بە هیچ هەوێک بە بەدەستهێنانی ناو بانگ و خێنزیک کردنەوە لە دەسەاتداران و خۆ بەدەربار کردنیان بە کەمانچەکەیەوە ئاوازی نەوعاونەوع بە ژیان دەژەنێت.

ئەتوانم بەم ئازاد سالح،وەک نەخشی سەر بەرد ئەو وتەیەی"بەختیار علی" هەناوەتە دی کە لە ڕۆمانی شاری مۆسیقارە سپیەکاندا،دەڵێت:"مۆسیقا پەیوستی بە پاشاکان و نەکەرەکانیان نیە کە نەمر بێت، مەزارت بە بەدەنگی وەک فەرهادەکی زامدار ئیش دەکات".

نە خۆشی ڕۆگەی بە مەزارت مۆسیقاری بە ناو بانگی نەمساوی نەدا کە خزمەتکی زۆر بە هونەری مۆسیقا بکات.
بەڕام خودا ئەو دەرفەتەی بە مەزارتەکەی هەڵبجە داوە کە هەشتا چەندین ئاوازی نەبیستراومان بە عەزف بکات.

ئەو بەردەوامە لە خزمەتی هونەری مۆسیقا ئاستاش بێنیازی دامەزراندنی ئەکادیمیایەکی مۆسیقایە لە هەڵەبجە.
بەهیوای بەرپرسانی حکومی و خەمخۆرانی هونەر هاوکاری بکەن بۆ دامەزراندنی ئەکادیمیاکەی.

تەلارساز و هەندەسەك لە زیندەخەونەکانی... نژاد عزیز سورمێ

چی خەم هەبوو
لە (مەرگ)م داکەلاند و
بە گوێستانم سپارد..
شەو لە من نابێتەوە
شەو کۆوەی کانوونە
تەم ئاماوە..
هەنگی بەیانیانی
لە بیر بردوومەتەوە..
جلەکانم ،
قەڵەم و پێگالەکەم
کە هاوشانی (نان) بوون ،
خرانە کارگەی ئالوودەیی..
پرسیارەکانم ،
بە ووتی
لە نەخشەی شوێندراوی
گۆڕەپانی سەردەمدا دیتەوە..

* *

بە خەم باخچەم نەبوو
سەوزایی مائاوسێ
چاوی ووون دەکردمەوە..
گۆستانم ،

لە سەربانەوە لێ دیار بوو
شەوانە
کە خەمم
لە مەرگ دادەکەلاند ،
مردوو
ئاهەنگیان دەگێڕا ..
سەمایەکیان دەکرد
پێشتر نەمدیبوو ..
شایەکیان دادەبەست
لە باڵکوتانی پەڕەهەوران دەچوو ،
لە باتی دەسماڵ
خامۆش خامۆش
مژوویان بادەدا
وێنەی ئەو هەناسە سارده
گوێگوێیانەی ،
بێ خاوەن
لەسەر سنووران کەوتوون ..

* *

وەك (نەی)یەکم
لە گۆشەیەکی خەرابات هەڵپەسێردراو..
ڕۆژگاری مۆش و مەگەز
دیمەنەکانی ،
لە بیر بردوومەتەوە ..
دیمەنی دایکم ،
چاوەڕوانی هەمیشە چاوەڕوان ..
دیمەنی پەیژەی قوتابخانە
تێی لێ دەوەستای بتبینم ..
دیمەنی باوەشە بە پەلەکانی
پاڵ داران ..

* *

بە تەقەی بووکنیان،
کە شەپۆلیان
بە بووك بێ ووبار دەهێنا ،
بێدار بوومەوە

پەشۆو.. پ
چاکەتە بەبەرەکەمم پشی
کە پار لە لەنگەم کەیبوو
هشتا تزی بەختیاری
پەوە مابوو ..
ئاسوودە ..
شاد بەوەی ،
لە کە زنجیرەی متەکان بوومەتەوە …
ووم کردە مەیخانە ..
شوشە و پەرداخی مەیخانە
پ بوون لە نیشتیمان ..
ساقی بەشەوقەوە
لە پشی دادەنایین ..
(نیشتیمان)ی ئەو
لە مەستی و خشخوانی زیاتری
نەدەزانی ..
ئاگر و
ووباری شەرابی حەفتەنگی
بەهەشتی تیا تکە دەبوو..
بە پککی موقەددەس ،
ئاسمانی کەیل دەکرد ..

* *

مە یز دە ،
لە پەنچەرەی ژوورە هایساوەکانەوە ،
تەماشای
کانە تکچژاو و
شەقامە قوماشییەکانی
بەهەشتمان دەکرد ..
جارجار
شەی بەهەشتییانمان دەدی
کە لەسەر جوبارەکانی مەی و
کەژاوەی (حری)یان بەرپا دەبوو ..
تەلارساز،
لە شووڕە کپە گرتووەکانەوە
تەنتەنەی ،

چیا بەرزە لە حیکایەتی سیزیف شۆراوی ،
بەهەشتی دەدی ..
نووریان لێ دەکوژایەوە ..
هەنگیان تێدا ون دەبوو ..
تەلارساز ،
لەنێوان مەستی و زیندەخەودا ،
ئەو ژنانەی بەبیر دەهاتنەوە
ئێوارەیەکی هاکشاو باڵیان گرت و
مەمکیان بە با سپارد و
لە نەخشەدا هەش بوونەوە ..
ئەو ژنانەی ،
چاویان لە زریان دەتروکاند ..
نووریان لێ دەبووەوە ..
هەندێ سەربازی کەڤتان بوون
هەندێ پاسەوانی باران ..
دەیانویست بەرەو لوتکەیەك بفڕن
مەرگی نەبینیبێ ..
هەنگی خۆیان ،
لە ئاوێنەدا دەدیتەوە ،
هێشتا باڵیان نەگرتبوو
نهێنیی پێشنگە کانە چویتییەکان بوون ،
سێزی پیاوانیان گێ دەدا ..

* *

تەلارساز،
بازنە و سێگۆشەی
لێ تێکەڵ بووبوو
بەدوای سێبەری بەفردا وێ
پێ ببوو لە بڕشایی..
* *
لەودیو پەرژینە کەسکەکانەوە
تەلارساز چی بکا ؟
خاك دەبینێ
خەو لێ زڕاو،
بێهودە .. کەلەکان دەگێ..
کەس نییە بیلاوێنێتەوە..

هەموو
ئەسپێ و کوللە ی بەسەردا
بێاو
دەکەنەوە ..
تەلارساز چی بکا ؟
ژی سێ جار
چوار جار.. دە جار
دەیکوژن و
لە وێنەی ئیسفەنجێکی پانبووەوەدا
زیندووی دەکەنەوە..
لەودیو پەرژینەوە دەیبینم
لە داخا ،
بە دارە ەق و وشکەکان
خێی نەهێشتووە
لە تاوان
دەقیژێنێ و ووومەتی دادەنێ ..

* *

شەو درێژ بووەوە
با ناهێێ
پێكێك هەدەین
جگەرەیەك داگیرسێنین ..
گەاین ..
تا لێمان بێا گەاین ..
مرواریی بەختمان نەدزییەوە..
خاك ،
مەحکوومە بە بێمانایی ..
بە ترسی لەناکاو ..
دەماری گەنجیەتییان بێیوە ..
دێی ،
لە دێی مەلێتکەیەکی پیر دەچێ
بێ لێچ ، بێ یادگاری ..
تەلارساز چی بکا ؟
چرا هاوسەنگیی لەدەست داوە
نە ووناکی دەدا
نە دەکوژێتەوە!

گەڵای کەناران ،
لە هەموو لایەك
سەنگەریان لێ گیراوە ..
هاوارێکی کپکراو
لە دووڵا دەبیسترێ
ئازاد.. بەڕام زەلیل ..

* *

هەزاران ساڵە هەی ،
چەنگە ڕووناکییەکەت
بێ ڕۆژە تاریکەکان هەڵنەگرت! ..
بستێکت لە هاوین ،
بێ زستانە درۆژەکان
گل نەدایەوە!..
ڕۆژنەیەکت ،
بێ وشکەساڵە یەك بەدوای یەکەکان
دا نەکرد!..
تەلارساز چی بکا ؟
وڵاتایەتی وا دەبێ
خاکی زامێ کراوەکان ؟
بە بەرچاوی تۆوە ،
ئاگر بسووتێنرێ ؟
شەختە لە سەرما ،
هەدادانی نەمێنی ؟
وا دەبێ ؟
وڵاتایەتی وا دەبێ ؟!

* *

بە لێوارەکانی (ئاسیا)دا
دێمە خوارێ ..
شارستانیەتی هەموو دونیایان
لێ بار کردووم ..!
لە گوندی هەزارێم ..
لە شاری هەزارێم ..
لە کەنارە بەردەڵانەکان
لە باسکە ڕووتەنەکان ..

شەوی هەر هەریم
بەسەردا دەدەن و
بەجێم دێن!
ڕۆگام ،
بە هەنیەی نووڕانی فریشتانیش پێ
نادڕزێتەوە.
بە ژێر تەوژمی دڕۆەقی بادا تێ دەپەڕم
دڵم بە نێستالیژیای
هیواوە خۆش دەکەم
کە دێت و نایێ.....

تشرینی دووەمی 2016

کۆدکان! ... ئەرسەلان مەحمود

کێ
دەزانێ...
باڵای ئاو درێژ تر، یا بەژنی با !
خۆڕ خوێی ئاو بەناوبانگتر، یا گڤێ گڤی با !
سەرکێش ئاوێ، یا گێژەن و گەردەلولی با !
بەنی ئاو تۆتر، یا تۆو توخماتی با !
ئاوێی دڕۆوا، لەنایێ یا لەبا !
ڕەی دڕۆك چیێ نادەما،
لاڕ نەبا "تەی"
نەبا !

کوێرستانێ!
چاو لێکتربین بشکن،
دەست بڕۆوتانەوە مەگرن، شەق لەبەشایی هەڕەمەدەن،
"تف بڕۆووووی با دا،
هەڕەمەدەن"!

دڵم
لەپەرتبوون شکاوێ،

جەم نابمەوە، نەلەخەم و نەلەهیچدا !
دەنگی بەربوونەوەی باران کەنترە، یا کەوتنی بەفر!
ئەرە کە لەکە ناگا، نمەنمی باران، یا تنەکە تنەکی بەفر!
چی ئاوە لەچی ناداتەوە، شنەبارانە، یا ورشەبەفر!
هیچ بەچی ناگا، چەی باران، یا شەفافی بەفر!
چ لەچ نیان تر دەبارە، باران، یا بەفر!
ئەوەی خەشیناکاتەوە، چیە؟
ئەشکی بارانە، یا وشکەپەکەنینی،
بەفر !

شیعریەت،
تفەنگەکان، ناوەستنە،
نەبوونی لەناو جەنگاوەرەکاندا، جەنگ دەخوەقنە،
وەك نەقەی بەد حالیبوونەکان، لەدەی دو تاشە بەرددا،
وەك پەکدادانی جیاوازیەکان، لەغیابی عەقەدا،
ئەرە کەیە لەکەدا، ژیان لەجیاوازیدایە،
یا جیاوازززززی
لەژیاندا !

قسەزەرەو،
بەدەنگیش نازانم وەك چ بەم کەم!
تە بە، ژیان بەتوکەوە خەش ترە، یا وەك توتی!
بەهار بەگیاوە ەمانسی ترە، یا وەك پایز بەوتی!
ئاسمان خوبکەی بەتام ترە، یا بەگەرد،
وەك ناننننننننن و،
ئازادی!

تە بە،
گوژاەکی ژیان تاە ترە،
یا ئەتك کردنی هەنجیرەکی نارنجی!
گو بکەیتە wc ئاسان ترە،
یا بەناوی نیشتمانەوە،
خواردنی !!

گەڕانەوە بۆ ئاسوودەیی ... ڕزگار حەمە ڕەشید

١

هەوڵستە نوکتانی بەشک لەو ڕەشنبیرانەی کە لە ڕابردووداخاوەن پرۆژەی گرنگ بوون, پڕویستی بە پڕداچوونەوە و هەوڵستە کردنکی جددی هەیە. چونکە مەترسی سەرەکی بەتەنیا ئەوە نیە کە حیزبەکان و سیاسیەکان چۆن بڕباکانە چارەنووسی نەتەوەیەک بۆ بڕژەوەندی خۆیان بەکار دەهێنن، بەڵکو بەهەمان ئەندازەش مەترسیدارە کاتک ڕەشنبیران دەکەونە ناو یاریەکانی دەسەڵاتەوە.

لە کاتکی پڕ لە شپرزەیی وەک ئێستای ئەو کایە ڕەشنبیری و سیاسیەی ئێمەدا، سیاسیەکان بەمەبەستی لەبارکردنی زۆرترین زەمینە بۆ کۆنترۆڵکردنی ئەو شتومەکانەی خۆیان، کە ئێمە پڕیاندەڵێین کەمەگا، هەموو ئەزمونکی دیموکراسی و نادیموکراسی تاقیدەکەنەوە. ئامڕش بۆ ئاوەی زۆرترین شەرعیەت بە قامچیەکانی خۆیان بدەن بۆ ڕامکردنی پەنهانترین جیهانەکانی تاک وەک بوویەکی دەستەمۆکراو. ڕەشنبیرانیش زۆرترین نوسینەکانی خۆیان کەدەرەنجامی خوێندنەوەو ڕاڤەو ڕامانەکانیانە دەخنە پڕناو ئاو سیاسیانەوە کە هیچ ئومێدک لە کارو پرۆژەکانیاندا نادۆزیتەوە بۆ ئایندە.

کاری ئاو ڕەشنبیرو نوسەرو هونەرمەندە حیزبیانە، ئاوەندە سادەو لاوکی نیە وەک ئاوەی دەبینرێت، یان خۆیان پڕیانخۆشە نیشانی بدەن. بەڵکو زۆر کاریگەرە. لە مێژووی دوورو نزیکی حیزبەکاندا هەمیشە بینیومانە ڕەشنبیرەکان ڕەنیشاندەرو دەستپڕشخەر بوون بۆ دروستکردنی کاریزماکان، ئاو کاریزمایانەی لەئەنجامدا بوونەتە میرو ئاغاو دیکتاتۆرو هەمیشەش تکڕای دەستکەوت و قوربانیەکانیان خستۆتە پڕناو بڕژەوەندیەکانی خۆیان و خانەوادەو بنەماڕەکانیانەوە. هەمیشە بۆ بۆیارە تاکەکەسیەکانیان گەورەترین زیانیان بۆ بوونی مرۆڤی ئێمە گەیاندووە. کارساتکە ئاوەیە، ئێم هاوڕە ڕەشنبیرانە، وەک سیاسیەکان، هەرگیز وانە لە ئەزموونکانی پڕشخۆیان و دەوروبڕیان نابینن.

سەرتا کە دەچێتە لای "سەرۆک" یان "ئەبەر" پێیوایە کە توانای دەستکاریکردنی نەخشەی بیرکردنەوەکانی ئەوی هەیە، دەتوانێت پرۆژەکانی خەی تەکەن بە پرۆژەکانی حیزب بکات و خۆنە شاعیریانەکەی خەی و هاوبیرکانیشی لەبیرگەی سەرکەوە بنێتە دی. بەردەام هەمیشە ئەو بیرشنبیرانە بوونێتە بەشێك لە پرۆژەکانی سەرۆك و لەو پێناوەدا، نێك قوربانییان بە خۆنەکانی خۆیان و هاوبیرکانیشیان داوە، بەڵکو بوونێتە پایەیەکی سەرکیش بۆ گەشەکردنی دیکتاتۆر. زۆر جار بەناوی بەڵایەنیەوە، گەورەترین گورزیان لە هەر پرۆژەیەکی سەربەخۆ وەشاندووە. بەناوی ئامانجەکانی شۆرش و عەدالەتی کۆمەڵایەتی و سەروەری نیشتمانی و ترس لە پیلانی دوژمنان و...هتد دژی هەر دەنگێك کاریانکردووە کە بیرخنەی بنەڕەتی لە سیستەم دەگرێت. بە ئەوان، باڵکی خلیسکاوی ناو دەسەڵات لە هەر پرۆژەیەکی دەرەوەی ئەو باشترە. ئازیکردنی دەبی هێزە ئیسلامیەکانیان بەلاوە گرنگترە لە گونجێك کە تا ئاستی نەفرەت لە هەموان بێزارو نائازیە، کە دەستبەرداربوون و گەیدەبوونی ناو سنووریکانی پێ شیاوترە لە ژیانێکی سەرشانەی بەمانا. ئەو هێزە ئیسلامیانەی، کە قوربانییان بە هەموو بەها مرۆڤایەتیەکانیان داوە بۆ بەرژەوەندیە تایبەتی و سیاسیەکانی خۆیان. ئەو هێزە ئیسلامیانەی کە هەر ئەوەندەی دەرفەتێکیان بۆ ڕەخسا، دەنگێکی ئازاد تیرۆر دەکەن. کە لەپێناو بەرژەوەندیەکانی خۆیان و حیزبە دەسەاتدارەکاندا، کۆمەڵگا لە تاریکی و بێئاسایی و نائومێدی و نەخوەندواریدا نغرۆ دەکەن.

هەرچەندە دواکەوتنی مووچە سووکایەتیپێکردنێکی ڕاستەوخۆیە بە ئیرادەو ژیانی یەك بە یەکی کۆمەڵگای ئێمە، بەڵام ئەوەشەوە کە مووچەخۆر نین، بەڵکو بەشێکی گەورەی مووچە سووکایەتیپێکردنێکی زۆر لەوە ناخۆشترو کارەساتئامێزترە . ئەو برادەرە لووتبەرزانەی کە لەو بانەوە فەرمانڕەوایی دەکەن، بچووککردنەوە و لووتشکاندنی هاوڵاتیانیان کردۆتە ئامانجێکی سەرەکی، چونکە ئەوە تەنیا ڕێگایانە بە درۆدان بەو دەسکەوتە نا مرۆڤانەییەی خۆیان. ئەوان بەوەوە ناوەستن کە بەشەرمانە و بەبەرچاوی هەموانەوە دزی لە پاروویەکی سەرجەم منداڵان و هاوڵاتیانی ئێم دەڤەرە دەکەن، هەڕەشەکوتنە سەر کارەکتەر و بوونی تەکەای تاکەکان و ڕێزانە بیریاندەخەنەوە کە لەم نیشتمانەدا لە کەلەو کەتکراو زیاترنین.

ئەم دەسکەوتە فاشیستە، زەرترین توانای خۆی لە ڕامکردنی تاکەکاندا بەکاربردووە. بە ئامێش، پەنای بە هەموو شێوازەکانی سیخوڕی و سەرکوتکردن و تیرەر بردووە. جگە لەوەی لەشکرێکی بەربادی میدیایی پێکهێناوە تا چاوبەستراوانە داکۆکی لە حیزب و فەرماندەو سەرکەکانی بکەن. تا خیانەتکانیانمان بە نرخی دەستکەوت و خەبات پێبفرۆشنەوە، تا سەرلەشێواندنێك بنەنەوە کەس نەتوانێت بگاتە کرۆکی ڕاستیەکان. بە ئامێش جگە لەو هەموو کەناڵ و پرۆس و لینکانەی بەناوی حیزب و حکومەت و بەڵایەنەوە دەستگیرۆیی دەکرێن، سیاسەتی کارکردنیان بە دا دەڕژرێت و لە کاروانی کەیلەکردنی کۆمەڵگەدا ئەرکی گرنگیان پێدەسپەردرێت؛ ئێستا ئەوەشی هاتۆتە سەر کە ئێندامەکانی خۆیان بەرداوەتە تەڵە کۆمەڵایەتیەکان و لەوێش هەمان ئاژاوەیان ناوەتەوە. ئەو ئێندامە بەڕێزانەش، وەك ئەوەی ڕێزێك لە ڕێزان، نەك بەهای کۆمەڵایەتی، بەڵکو بەهایەکیان بە خودی خۆشیان نەبووبێت، بەباکانە درۆ بەو یاریە دەدەن.

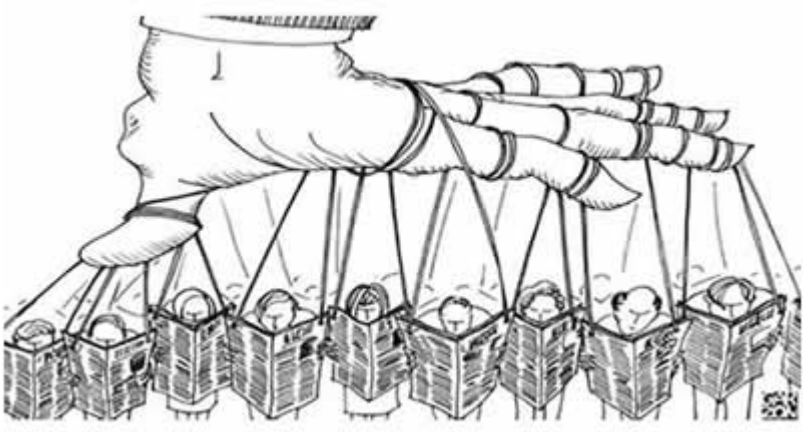

ڕۆژانە دەیانبینیت بە چەندین شێوە ماکیاژی خیانەت و گەندەڵیەکان دەکەن و خەیان قوربانی سەرەك و سەرکردە حیزبیەکانیان دەکەن، لەو لاشەوە هەرشەدەکەنە سەر هەر دەنگێك کە بە ئاوازەکەی ئەوان نایژەنێت. ئەم کارەش بە زمانەکی ئەقڵانی و ڕەخنەگرانە نا، بەکو بە زمانەکی زبر کە تا ئاستی هەنینەوەی جنێونامە پڵدەهاوێت، وەك ئەوەی ئەو بەڕێیەی لە بەرامبەر کەمینەت و پیاهەڵدان و هەرشەکاندا وەریدەگرن، بە نانەوەی زەرترین ئاژاوەی لاوەکی بپشورێت. دەست ئاوەژاکردنی ئەو هەموو چالاکانە لە تۆڕە کەمەڵایەتیەکانداو بوونی ئەو هەموو دەزگایانەی ڕاگەیاندن، جگە لەوەی مانەوەی ئەوانی فەرمانڕەوا مسۆگەر دەکات، باشترین ڕێگەی گەیشتنیشە بە بچووکترین خانەی کەمەڵایەتی. هەروەها ئاسانترین ڕێگایە بە سەرلەشواندن و لەبیربردنەوەی ڕووداوو کارەساتە گەورەو سەرکیەکانی ژیانی ئێمە. ئێمە جگە لە هەزاران ڕەکخراوی بەناو مەدەنی و حیزبی کە لەژێر چەندین ناوی جیا جیادا ئەرکی بەرپا کردنی کەرنەڤاڵەکانیان گرتۆتە ئەستۆ، کەرنەڤاڵی گردبوونەوە بەبەرهەمکانی وەك داکۆکی لە ژنان و ڕۆژنامە نوسان و بەدواداچوونی دەسیەکانی تیرەرو پشلکاریەکان و چەندین ناوی گرنگیتر. ئەمانە نەك بەو ئەرکەی خەیان هەڵناستن و نایگەیەننە ئەنجام، بەکو لە کۆتاییدا لە چوارچێوەی ئاهەنگ و کەرنەڤاڵەکاندا، ڕووداوەکە لە بارگەکانی خەی بۆتاڵ دەکەنەوە. بەمەش ڕووداوە بارگە لەداماڕاوەکە، تەنیا بە ماوەیەکی کەم لەیادەوەریدا دەمێنێتەوەو هیچ کاریگەریەکی لەدوا بڕیارنامەنێت. لە باشترین حاڵەتدا، ڕەنگە تا چەند ساڵەك مەراسیمی یادکردنەوەی بە بگیرێت و ئیتر وەك بەسەرچوویەك، وەك جەستەیەکی بەگیان، وەك مردوویەك هەڵسوکەوتی لەگەڵدا دەکرێت.

٣

ئەرکەکیتر کە ئەم دەسەاتە فاشیستە خستۆتیە ئەستۆی ئەو لەشکرەی میدیا، بریتیە لە داماڵینی مانا لە چەمك و زاراوە گرنگەکان، دابەزاندنی ئاستی گفتوگۆ و لەوردبوونەوەکان، بەووکەشکردنی بینینی دیاردەکان. بە ئەم مەبەستەش سوودی لە نزمترین شێوازەکانی گوزارشتکردن و نوسین بینیوە، چەندین بڕشایی فیکری و تەزی ناڕەشن دەکاتە دیاردەی گرنگ و، سەرجەم کەناڵە میدیاییەکانی پێوە سەرقاڵ دەکات. چەندین ڕەشنبیری کردەتە لەبووك و بە نرخی داهێنان بە کەمەڵگەیان دەفرۆشت. لە بەرامبەریشدا چەندین سایکۆپاتت هەیە کە چەڕ لە بینینی ئەو ڕەفتارە وەردەگرن، چونکە جگە لەوەی ئاسانترین ڕێگایە بە ناوبانگ، ئاسانترین شێوازی دابینکردنی بژێویشە. ئەو

بەڕێزانی ئەو ڕۆژنامەوانە وەردەگرن، تەنها بەوەوە ناوەستن بە باشترین شێوە داخوازی سەردارەکانیان جێبەجێ بکەن، بەڵکو داهێنانەکانی خۆشیانی تێکەڵ دەکەن. بەمەش تا ئاستێ ئاوێتە بوون لەگەڵ کارەکتەرە لەبووکئاساکەیاندا دەڕۆن و دەیانوێت درەکانمان بە حەقیقەت پێبگەنوێ. کە دەیانبینیت، پێتخۆش بوا بهێنیت کە ئەوانە گەلن، کەچی وەك تلیاك تێکەڵ بە مولوولە خوێنەکانی جەستەی کەمایەتیمان دەبن ، بە باشترین شێوە گەراکانیان لەو جەستەیەدا دادەنێن.

بەجۆرێك ئاگار لە ئان و ساتی خۆیشیدا کاریگەریەکانی نەبینرێت، ئەوا بگومان لە ئایندەیەکی نزیکدا نیشانەکانی دەردەکەون. چونکە مەکانیان هەیە بە ئاراستەی فەنتازیا و خەیاڵی لاوان و گەنجان دەهاون، ئەو هەمانەی بڕەو بە ئاژاوەکانی بیرکرنەوەو سەرلەشێواندن دەدەن، تا لە ئەنجامدا یان بیانکەنە ملکەچێکی بەمەشکی دەسەڵاتە بەبزەییەکانی ئەوان، یان ببنە موریدێکی نابینای ئیسلام و گرووپە ئیسلامیەکان. بەمەش جگە لەوەی مانایەك بە ئازادی و دادپەروەری و مافی تاك و هەبژاردن ناهێنەوە، هەر دەرفەتێکیش لەناو دەبن " ئاگار هەبێت" بە شیکار و خوێندنەوەی قووڵی ژیان و بارودۆخەکان. ئەوان بە باشی ئەوە دەزانن ئاگار بیرکردنەوە لە هووکەش تێپەڕێت، ئاگار دیاردەکان هەکەینیان لەسەر بکرێت و هەبوونەن و شیبکرێنەوە، ئەوا ئەو ژیانە شاهانەییەی ئەوان هەنگاوێك نزیکتر دەبێتەوە لە کۆتایی. بەیە هەوەدەن هەککەوتن لەگەڵ دوژمنترین و گەلترین مرۆڤکاندا بکەن و بیانکەنە کاریزماو شیکاری بارودۆخکانیان پێبنووسن. ئەو جارە لە شیکار کە تەنها خزمەت بە بڕژەوەندی دەسەڵاتداران دەکات. ئەو جارە لە نووسین، کە ئاگار هەخنە ئامێزیش بێت، ئارکی سەرکی ئەوەیە کە هەخنە بەبەها بکات. لە دووبارەکردنەوەی چەمکەکاندا بە چەندین شێوازی ناقەڵا و بە چەندین جار و چەندین مەبەست، ژیان لە واتا قووڵەکانی چەمکەکان

دادماڵت، دۆیانکاتۆ بابەتی وتراوو کول و دووبارە. بەمەش ئەو زەمینەیە فراوان دەکات کە دیاردەکان تەنها لە ڕووکەشدا دەهێڵتەوە، کە دەرفەتی پرسیار و بەدواداچوون و لێکۆڵینەوە لەبار دەبات. ئیتر دەبێت هەمووان بەیەك چاوو لێیك گۆشنیگاوە بڕواننە دونیا و ڕوداوو دیاردەکان، دەبێت هەمووان لە چوارچێوەی بەرژەوەندیەکانی دەسەاتەوە ڕەخنەو خوێندنەوەکانیان دابڕژن.

دادوەری کوبانی ڕێگە لەدایکنەبووەکەم ... بڕیقان جەمال حەمە سەعید

"دادوەری کوبانی"، یەکێک بوو لە فلیمە دەکۆمێنتییەکانی ڤێستیڤالی جیهانی دووهەزار و شانزە لە شاری ئەمستردامی پایتەختی هۆلەندا، کە بە باشترین فلیمی دەکۆمێنتی هۆلەندی هەڵبژێردرا و خەاتی پێبەخشرا. هەر لەو پێوەندا، ئەم فلیمە یانزە جار لەو هۆلی سینەماکانی ئەمستردامدا، نمایش درا.
ئەم فلیمە لە دەرهێنانی ڕێبەر دەسکیێ (٤١ ساڵە) و بابەتکەی لەسەر هەرشی داعش بۆ داگیرکردنی کۆبانی و بەرەنگاربوونەوەی جەماوەری خۆکۆیەتی لەبەرامبەر ئەم هەرشەدا و ڕزگارکردنی. لەلایەک سیمای دیمەنی دڵتەزێنی شارێکی وێران و کاولکراو پیشان دەدات، کە چۆن لاشەی شەواو و پارچە پارچەی کراو لەناو داروپەردووی ئەم شارەوێرانەدا بە شێفل دەردەهێنرێن، لەلایەکی تریشەوە، هەزو توانای لێبڕنەهاتووی دانیشتوانی بەیان دەکات، کە چۆن زاڵ دەبن بەسەر ئەم بارودۆخە پێکارەساتە و چ هەوڵ و کۆششکی پڕزەحمەت دەدن بۆ دەستپێکردنەوەی ژیان و ئاوەدانکردنەوەی شارەکە لەپاش ئەم هەرشە.

لە دیمانەیەکدا بۆ ئاوێنە، ڕێبەر دەسکی ئاماژە بەوە دەکات، "کە دەیەوێت لەڕێگای ئەم فلیمەوە، کۆبانی لە دوای کارەساتی جەنگ بە جیهان بناسێنیت، جێگەیەک کە لەکاتی ڕووداندا جەنگەکەدا، تەواوی زەمی کامێراکانی جیهان ڕووی تێکردبوو، سات بەسات ڕووماڵی ڕووداوە

پ تراجیدیەکانی دەکرد، کچی کوبانی دوای جەنگ، کاتێک کە خەڵکەکەی بە ئاوەدانکردنەوەی پۆیستی بوونەی هاوکارییە، کامەرکان باریان کردووە و جیهان لێی بێئاگایە.”
کچکی گەنجی کوردی تەمەن بیست و دوو ساڵ، دیڤقان کەکیی هەواڵنێر و بژەری وێستگەی ڕادیۆی کوبانی لەگەڵ هاوڕیەکیدا پڕۆگرامەکانی پێشکەش دەکات. ‘ڕادیۆی کوبانی’ لە زمانی ئێم بژارەوە، هەواڵی ووداوەکانی ڕۆژانەی شار، پێشنیاری جەنگاوەرانی کوبانی، هەلومەرجی ژیانی ئاوارەکان، خەڵک و جەنگاوەران دەڵێن چی، باو دەکاتەوە و جیهانی لێئاگادار دەکاتەوە و هەروەها لەگەڵ موزیک. لەپاش جەنگیش ‘ڕادیۆ کوبانی’ هێڵی خێی دەگۆڕێت لە ئاوەدانکردنەوەی شارەکە و دابەشکردنەوەی هەکارکی ئارنی بە یەکێزی وسارتای دەستپێکردنەوەی ژیانێکی نوێ خەڵکەکەی.
دەسکی لە چاوپێکەوتنەکێیدا دەێیت: “لەم فلیمە دکومێنتییەدا، ژن کارەکتەری سەرەکییە، ژن لەناو جەنگ، ژن لە سەنگەرەکانی هەرە پێشەوەی بەرگریدایە لەبەرامبەر شاوای سوپایەکی دەندە، هەروەها ژن لە ڕۆژی پێشەوەی خەباتی یەکسانیخوازیدایە لەبەرامبەر کەلتووری پیاوسالاری. بەرگری لە باژێی کوبانی، ئیتر بەتەنیا کاری پیاوە جوامیر و ئازاکانی گەل نییە. بەکوو هاوکات و هاوشان، ئەرکی ژنە دلێر و نەبەردەکانیشە.

ژنانی چەکبەدەستی کوبانی بوون بە سیمبولێک کە هەموو ژنانی کەمەگایەکی پیاوسالاری لە وڵاتانی خەرهەلاتی ناوەراست، چاویان لێیەتی.”
دیڤقانی کەکیی بژێر خیاڵی لەلای منداڵ لەدایکنەبووەکیەتی، بەو وشانەی کە بوون بە وشەی سەردەم، نامەی بە دنووسێت و لە پڕۆگرامی ڕادیۆکێیدا دەیخوێنێتەوە. چیرۆکی جەنگاوەران و شەهیدانی خونناوی کەنان بە کەنانی داعشی بە باس دەکات. لەرەدا دیڤقان دەبێت بە دیڤقانی تواو، دەروونی پ لە ناسەر و بریندارەکی، یادەوەرییە پڕئازاراویەکانی و هەستی مرۆڤدۆستی بە جوانییەکی بوونێ و زمانپاراوانە دەردەبڕێت. دەنگی هەمن و ماتی، گەمەکە پر لە ئازار و حەسرەت، هاوکات هەر هەمان دەنگە کە ئومیدبەخش و کەنەدەر. پڕدەچێت لەو ڕۆگایەوە بیەوێت زاڵ بێت بە سەر بارودۆخەکەدا، ئامانج پرسەی هەوربوونەوەی خێیەتی، لە یەک کاتدا خێی تیغە و خشی بریندارە و ساڵژی بریندی خشی دەکات … لە پڕۆگرامەکەیدا ڕابوردووی خێ، مژووی شارەکەی و چیرۆکی ڕادیۆی کوبانی بە گشتە لەدایکنەبووەکەی دەگێڕێتەوە:
“گەڕەی من! گەڕەکی لەدایکنەبووەکەم! لە پانزەی ئەیلولی دوو هەزار و

چواردەدا، داعشی چەتە، وەک پەلە هەوڵکی هێش، کۆتنێ گیانی شارکەم، دەستی چەپەیان بێ درێژکردین، هەزارانیان لێئاوارە کردین. براکەم و باوکم لەگڵ هەزاران برا و باوکی تر لە بەرەکانی جەنگدان.

"ئەم چیرۆکە، چیرۆکی من و سەدانی وەکو منە، هاوڕێی منداڵیم شیرین حەسەن لە جەنگی بۆرگری کوبانیدا، کەوتە دەست تیرۆریستەکانی داعش، سەریان پەڕاند و لە مەیدانی جرابلس Jarablus هەڵیانواسی، ئیتر لەو ڕۆژەوە مرۆڤایەتی بێ من مرد و نەما، پێکەنینی ئەو، چاوەکانی، قژە جوانەکەی … من و شیرین بەڵێنمان بە یەکتری دابوو، کێ کوبانی ئازاد کرا، بێ چاوبڕکێ لەگەڵ کوڕان بچین بێ پارکی شار"
"ئەوەکەم! گەر بمتە دنیاوە، هەنگاو بە هەنگای خاکی من، دڵپی خوێنی هاوڕێی منی بە سەرەوەیە … ئەوەکەم ئومێد دەکەم ژیانی تێ لەم جیهاندا،ێ پێ خۆشی و شادی بێت" .

هەر چەندە شارەکە وێرانە و کەلاوەیە، دیۆقان لەناو ئەم هەلومەرجەشدا گەشبینە و بیر لە داهاتوو دەکاتەوە. لەگەڵ کچێکی تری هاوڕێی سەردانی پارک دەکات، لەگەڵ ئەو کوڕەی کە ئاشقی یەکتر بوون، ژیانی هاوسەرگیری پێکدەهێنێت.
هەر وەکو ئاوڕی لێبدەر دەدرێت: "لەم فلیمێ دکۆمێنتییەدا، دیوێکی تر وێنەی مرۆڤ دەبینین. چاومان بێ مرۆڤێک دەکەوێت لێ کەمەگایەکدا،ێ کە لەوپەڕی ستەمدیدەییشدا هەستی متمانە بەخۆبوونی نەدڕاندووە و بۆای تەواوی بە خۆی و ئیرادەی پاڵاینی خۆی، بە خەون و تواناکانی و بە خەبات و تێکۆشانی خۆی هەیە."

لێبەر دەسکی، جیا لەم بەرهەمە، چەند بەرهەمێکی تری هەیە:

mijn geluk in auschwitz(2012)،
lokroep(2013)
4Ever(2014)
One happy day (2015)
Paardenkracht(2015)
The Sniper of Kobani(2015)
Yezidi Girls(2016)
(Meryem de Commmandante (2016

دلاوەر رەحیمی راست دەکات … گۆڕانی ماجید

لەم ژانەدا لە وتەیەکی نووسیارو هزرمەند (دلاوەر رەحیمی) رادەمام کە بنی گرمکی بگەنی شەقاند، کە ئازارەکانمی توڕ توڕ دەکرد، لە لایەکی تریش کە خەنی دەکردم بە حەقبژێرەکەی، ئەو دەڵێت:
" خوێنڕانی باشوور نێ دەزانن ئەمان بخوێننەوە و بناسن و هەر دوای ناو دەکەون، نێ دەزانن سەیری فیلم بکەن و فیلم بناسن... کە وا دەڵێم مانای نەخوێندەواری نییە. بەڵام دەنیام نازانن ئەمان چیە. بە سەلیقەتاندا دیارە.. ئینجا کەسێک و دە کەس بزانن ئەوە ئیستسنایە.."
ئەم گوتەیە رەنگە تەرمەمەتری غیرەی هەندێك کەسانی کەلەلە بێش بێند بکات، وەکو گای ئیسپانی کە خێی بە زەران ئامادە دەکات هەم لە کونە لوتەکانیانەوە بێتە دەر، بەڵام ئەمە حەقیقەتێکەو پێویستە لەگەڵ تاڵیەکەیدا دانی پێدا بنێین، گەورەیی مرۆڤ لەوەدایە دان بە هاستیدا بنێت ئەگەر دژی خۆشی بێت، ئەوە یەکەم خاڵی گەڵانکاری راستەقینە دەبێت لە شەڕشی هزرو مەعریفە کە نەخشەسازی کۆمەڵگایەکی ژیر و دادپەروەرو هوشیاری لێ بە ئاکام دەگات.

چونکە ئەلفوبێی ئەو کۆمەڵگایە دەیان ساڵە لە شوێنی خۆیدا نەماوەو شوێنراوە، ئەوانەی کە لە شاخ هاوەڵە دەسزو شەشگەڵەکانیان دەناردەوە شار بۆ ئەنجامدانی چالاکی و لەولاشەوە ژمێی داگیرکاریان لە شوێن و کاتی چالاکوانەکە ئاگادار دەکردەوە، هەر ئەوانەن ئەمڕۆ بە 3 مانگ چارەکە موچەیەك دەدەن بە هاوڵاتیانی ژێر ڕکێفیان و هەروەها لە شەوەڕۆکدا 3 سەعات ئەلیکتریکیان پێ دەدەن و لەولاشەوە وەکو دەوڵەتێکی ڕۆژئاوایی کە مافەکانی مرۆڤی تیادا بەرقەرارە و منداڵی ناو لانکەش موچەی هەیە، دەیانەوێت چاو لەوان بکەن و پارەی ڕشتنی خۆڵ و خاشاکیش لە خەڵکی چەوساوەو بێ موچە بسێنن. ئەمەیە لۆژیکی ئاغاو دەرەبەگ، مرۆڤەکان بە جۆوجانەوەر تەماشا دەکەن و خۆشیان بە گیڤاراو ماوتسی تونگ.

ئەوانەی لە ژێر سێبەری حوکمانی ئەو فیرعەونانەدا کتێب دەخوێننەوە دەبێ چی لێ تێبگەن و چۆن هەڵیبژێرن؟! فیرعەونانێك

کشکەکانیان لەسەر شۆوەی (زەکەر) دروست دەکەن و قاتی سەرەوەش دەسوتێتەوە، ئەمەیە سفرکردنەوەی بەهای شارنشینانی دەوری کەشکەانەکانی فەرخە فیرعەونەکان! ئەمەیە مادی عەقڵی هاوچەرخی کورد لە کوردستانی باشوور، دلاوەر رەحیمی راست دەکات و گەلە کامەی لێ مەکەن، بەسە ئیتر ئەو غیرە هەڵخەڵەتێنە تووڕ بدەن و بە نەفرەتی بکەن، با وەکو باپیرانەکەتان لێ نەکات کە بە دەرزیەك لە ئاسمانەوە کەوتە بن پێی جوتیارێکی گوند نشینی بە ویژدان و پاك.

ئەوەی چاپ دەکرێت و بڵاودەکرێتەوەو ریکلامی بۆ دەکرێت لەم فوتکراوانەن، ئەوەش رەسەن و جیاوازو ئەفرێنەر بێت لە کونجی زیندانی دەزگاکانی راگەیاندنە وڕۆژەییەکاندا لە گیانەڵای مەرگدا سیس و زەردو بێ هەناسە دەخنکێنرێن، ئەوانەش خاوەندارێتی و سەرپەرشتی کامەڵە وڕۆژەیی و دەزگاکانی راگەیاندن دەکەن هەر عەقڵیەتە شڤینی و حیزبیەکەی شەڵی ناوخۆیەو خەریکن بە شان و باڵای یەکتردا هەڵدەدەن و خۆیان بە سارتەرو کافکاو کامۆ نادەگەنەوە، تا مردن هەر موراهیقن و باشترین دەق لایان ئەوەیە باسی دڵداری و پڕن بکات، هەموو شتێکیش هەر لە سێنگەی رەنگی خوێنی دەمارەکانی حیزب و مەنسولەکانەوە دەبینن، هەر ئەو نووسەرە وەهمیانەش خەڵات دەکەن کە وەکو هەموو مادەکانی تر زۆرترین تیشکیان دەخرێتە سەر، لە کاتێکدا بۆ هەڵبژاردنی نووسەرانی شایستەی جیهانی بۆ هەر خەڵاتێك ، ئەوا پڕوەرە ئەکادیمیەکان وایە کە خەڵات دەدرێت بەو داهێنەرانەی تەنانەت زۆر خوێنەران نایانناسن و لە گۆشەیەکی لاتەریکی کوخەکانیاندا بەرهەمی رەسەن پێشکەشی شارستانی مرۆڤایەتی دەکەن.

منیش لەگەڵ دلاوەردا دەڵێم ئێستاش نەچووە بچێت با خۆمان بین ، با خۆمان فەرمات بکەینەوە،ئەمە خەڵەتێنراوین و خۆشمان هەڵخەڵەتاندووە، ئیتر بەسە کۆیلایەتی، با ببینە هەگری هزرێکی پێشکەوتوو و بابەتییانە، نەك چاولێکەری چەقبەستوو، خۆ ئەمە بەرد نین.. شەرمە ئیتر بەسە، هەرچی شتێك دەمامکدار بکرێت ئەوا ناتوانرێت ئەدەب و هونەر کێت و دەمامک و لغاو بکرێت، با بزانین خوێنەرانی راستەقینەی جیهانی و شەیدایانی پەتووك و داهێنان و شاکاری رەسەن لە جیهانداو لە ناو کامەگاکانی تردا کێن و چۆن، با چاو لەوان بکەین و ئەمە شەرم نییە، ئەو چاولێکەریە شەرمە لە پێشاك و رووکەش و شێوازی ژیاندا لە مەسئولەکان دەکرێت و قەدیش ناتوانن بگەن بەوان، چونکە ئەوان تاکە ئارەزوویان کێکردنەوەی ملیارەها دۆلارەو قومارکردنی پێشبڕکێی ئوتومبێلەکانی پێشبڕکێ

جیهانیەکانە.

کە ناچێت بە دەنگ دان ؟؟!! … ئامانج کەریم

لەدوای ئەم چەند ساڵەی ئابردو کە دانیشتوانی هەرێمی کوردستان کەوتنە بەر لەشاوی قەیرانی سیاسی و قەیرانی سیاسیش دەخی نا هەمواری ئابوری خولقاند و حیزبە کوردستانیەکان بەتایبەت پارتی لەژێر دەمامکی کوردایەتی و دروست کردنی دەوڵەتی کوردیدا بە درێژدان بە حوکمی ناڕەوای بنەماڵەی بارزانی و مانەویان لە کورسی دەسەڵاتدا بە ئاچوغ کردن و دیزە بەدەرخانە کردنی سەروەت وسامانی نیشتیمان لەژێر زەبری قەڵەم ڕەی حوکمڕانی و پەرژینی هەزی چەکدار بە پەکخستنی پەڵەمان ئینتیمای تاکی کوردیان لاواز کرد بە پەسەی دیموکراتی و بەتایبەت تر لە سنوری قەڵەم ڕەوی یەکێتیدا و دەرچونی کاندیدی بزوتنەوەی گۆران بە پارێزگای سلەمانی و هەنانی ڕەژیەکی بەرچاو دەنگ و متمانەی جەماوەر بە لیستەکەو بە کاندیدەکەی کە دکتەر (هەڤاڵ ابو بکر) بوو بە حوکمی چەق بەستویی سیاسی و پەداگری یەکێتی و نەدانی پارێزگاری سلەمانی بە کەسی براوەی یەکەمی هەڵبژاردن و پاش سازانی سیاسی و ڕەکەوتن لە نەوان گۆران و یەکێتیدا بە دووساڵ و دواتر بە بەو بیانوی بەشای یاسای و کەشەی کورسی سەرکایەتی هەرەم کەلەلایەن بزوتنەوەی گۆرانەوە بە ماوە بەسەر چو ناوزەند دەکرێت کە دەبو پارێزگاری سلیمانی لە دوای تێپەڕ بونی دوساڵی یەکێتی فەرمانی سەرکایەتی هەرەمی بە دەربکرێت و بزوتنەوەی گۆرانیش سەرکی ماوە بەسەرچوی هەرەمی کوردستان کە مسعود بەرزانییە و لەهەمان کاتدا سەرکی پارتیش بە سەرکی هەرەمی نازانێت دوبارە لەو نەوەندەدا مافی کاندیدەکەی بزوتنەوەی گۆران کە دەرچوی یەکەمی پارێزگای سلەمانی بو بە جاری دوهەم ماف خوراو کراو نەکرایە پارێزگار لەم دیدانەوە خەکانکی زەر کە دەتوانم بەڵم بەڵگەی دەنگەکانی پارێزگار دەرچوەکەی هەڵبژێردراوی سلیمانی کە نەکرایە پارێزگار لە پەسەی هەڵبژاردن و بنەماکانی دیموکراتی و ئاەو گۆ کردن و دەستاو دەست کردنی ئاشتیانەی دەسەات مەئیوس و نا ئومەد بون و تەراون لە

هەبژاردنی ئایندە لای هەموان ڕونە دابەزینی ڕێژەی دەنگدەر و بەشداری نەکردن هەمیشە لە بەرژەوەندی دەسەڵاتە خەسڕەپن و دیکتاتۆرەکانە و بە بڕژداری نەکردنی خەڵکانی سادە و دەنگ خەڵەمێشیەکان و دەنگ ناڕازیەکان (ئۆپوجسیون) کەرفی دەنگ کەنکرێتیە بەستراوەکانی حیزبە دەسەڵات دارەکان بەرز دەکاتەوە و تەواوی ئەوانەی کە بەرژەوەندیان لە لایەن حیزبەوە پارێزراوە وەک موچەی حیزبی و ئیمتیازات و هتد کردنی مامەڵەی ڕۆژانە و هەتین چی و تەندەر چی حیزبی و مقاولی حیزبی و کەمپانیای حیزب و هەموئەوانەی کە لەڕگەی حیزبەوە بەرژەوەندیان پارێزراوەو بونەتە دەنگی کەنکرێتی دەسەڵات بەشداریەکی بەرچاوی پەسەکەدەکەن .. لەو نەوەندەدا دەنگی کام لایەن دا دەبەزێت ؟؟ بیر کردنەوەو هگا چارە چییە بە گەڕاندنەوەی متمانەی ئەو خەڵکانەی کە وا هەست دەکەن دەنگەکانیان بە فیڕۆ چو کە داویانە بە لایەنێک و کاندیدەکیان بە کردەتە کەسی یەکەمی هەبژێردراو و سیاسیەکان و خاوەن بڕیارەکانی ئەو لایەنە نیان توانی ئیستیحقاقی کەسی دەرچوی هەبژاردن و دەنگی هاوڵاتی بچەسپێنن ؟؟!! وەڵامەکەی بە سیاسیە باڵاکانی ئەو لایەنە جێ دەهێڵم

زیندووکردنەوەی هێکەوتنامەی ستراتیژی وگەڵانەوە بەخاڵی سفر ... ئەرکان محمد

وەک هەموان دەزانین لەدوای شەڕی ناوخۆی نێوان یەکێتی وپارتی وبە کوشتدانی زیاد لە (30)هەزارهاوڵاتی وبریندارببونی دیان هەزارکەس و بەسەر و شوێن بونی هەزارەها هاوڵاتی وئاوارە بونی هەزارەها خەزان کە تاوانیان ئەوە بوو حەزیان لەهەنگی زەرد یاخود هەنگی سەوزبووە لە ژێرفشاردا پارتی لایەنگرەکانی یەکێتی ناچاردەکرد بەنە زەنی سەوز و بە پێچەوانەشەوە ئەمەش لە پێناو داهات و کورسی و دەسەڵات, بەهام دواجار ئەم دوو پارتە هەکەوتنەکیان ئیمزاکرد بەناوی (هەکەوتنامەی ستراتیژی) کە بە هەردوو حیزب بوە هەکاری سەرمایەداربونی سەرکردەکانی هەردوو حیزب و هەژاربونی میللەت،

چونکە لە سایەی ئەم هەڵوێستە کۆنەپارێزانەی نەوتی ژێر زەوی و دابەشکردنی دەسکەوتەکانی داهاتی ئەم وڵاتە بە هاوبەشی و کۆنترۆڵکردنی پڕۆسەی بڕیاردان لە گۆڕەپانی دەورووبەر بە بەکارهێنانیان بەرامبەر نەیارەکانیان لە هەرکات پێویست بکات ئەوەی جێگای باسە ئەم قەیرانەی کە لە ئێستادا بوونی هەیە دروستکراوەو سەپێنراوە بەسەرهاوڵاتیان وموچڕاندا لە ئەنجامی ئەم هەڵوێستە شومایەی کە چەندین ساڵە کاری پەدەکرێت ئەوەشی سەیرە هەرکات سەرکردەکانی ئەو دوو حیزبە دەدوێنێت پێت دەڵێن "سوپاسگوزاربن کە ئەمەڵکەوتین چونکە ئارامیمان بەرقەرارکردوو کەتایمان بەجەنگ هێناو چیتر کۆی خەڵک بەکوشت نادرێت" وەک منەتکێش کەتای هاتن بەشێی نەوانیان دەدەنەوە بەوەی هاوڵاتیاندا لەکاتێکدا دەبێت داوای لێبوردن بکەن لەم گەلە لە بەرامبەر ئەو هەزارەها سوکایەتیەی لەسەردەستی ئەم جووت حیزبە بەم گەلە کراوە لە ئابردووەدا.

یەکێتی لە ئابردووەدا ویلایەتی بارزانی درێژکردەوە بەنایاسای وەشتنەوەی لەسەرکورسی دەسەڵات بە ناشەرعی لە ئێستاشدا لە پلانی هەردوو لایەندایە کە بە جارێکی دیکە بارزانی بهێنەوە لەسەرکورسی دەسەڵات وهەنگاونان بۆچەسپاندنی سیستەمی دیکتاتۆری لەهەرێمی یەکێتی وپارتی لە ئێستاشدا بە هاوبەشی پێژیەکیان ئامادەکردووە بەنیازن نەچیرڤان بارزانی و مەسعود بارزانی بهێنەوە لەسەرکورسی وەک هەمیشەش یەکێتی پاشکەبەت وجێگری سەرکی هەرێم وجێگری سەرکی حکومەت وسەرکی پەرلەمان بدرێت بەیەکێتی ولە گەڵان وەربگرێتەوە ولەبەرامبەردا جێگیرکی تربەسەرکی حکومەت زیادبکرێت وبدرێت بەگەڵان ئەگەر گەڵان وەری نەگرت ئەوپەستەئەوا دەدرت بەتورکمانەکان کەئەمەش سوکایەتیە بەگەڵان لەسالی ئابردووشدا یەکێتی هێکەوتنکی لەگەڵ گەڵان ئیمزاکردوپاش تێپەڕبونی هەشت مانگ بەسەرئەوهێکەوتنەدا تائێستایەکێتی ئامادنییەک خالی جەبەجێ بکات چونکە هەمیشە چاوی لەوبوە بەرژەوەندیەکانی کەبریتین لەداهاتی نەوت وداهاتی ناوخۆ وداهاتی گومرگ لەگەڵ کۆنەهاوبەشکەی بپارێزێت وسیاسەتی دووفاقی پەیەوکردووە لەئابردووشدا کەوتە لەدوای ئاشکرابونی ئەم یاریەی نەوان یەکێتی وپارتی دەبەت گەڵان چیترەژوی بەدەنگی بشکێنێت وقسەی جدی هەبێت وچیترئاوابەدەنگ لەدوورەوەوەک منداڵکی بەدسەڵات تەماشانکات کاتێک یاریەکەی دەستی دشکێندرێت دەسەڵاتی نیە و بەس تەماشادکات ودگری.. ئێستاکەباسیەژانەدکەین کەئەو هێکەوتنەی تەدائیمزاکرا دەڵێن "ئەوەژانەی ئەمەیان وەران کردبەنام بەم هێکەوتنەنوێیەدەڵێن

ئاگر پەرستیم پلدانمە … دەقی : نەجاح ئیبراهیم … وەرگێڕانی : سەردار جاف

نکۆی لە تاودانی تینوێتیم ناکەم
هەموو پانتاییەکان بێ ئاون
تەنانەت ئارامیش هیشك هەگەڵا
گەواڵە تەی شاراوەی ناخم
دڵی شەیدا بوونی نەبوو
لە حەوشەیەکدا
مەیلەکانی نەدایە بەر دارخورمایەك
شەهێنیی حەسرەتەکان ناشارمەوە
سوتانی لە خوێنبەرانە
(هەما) و ڕشنایی ڕژ
زەیوانی پەنهانیم گوتی
تینوێتییەکی سەوز بەڵوەیە
هەر دەبێ بێت
لە بوونی هەورێکی پێ باران
ساتەکە سایەقەیە
ئاگر پەرستی ترس پلدانمە
دانەی کەسك شکێ بە تینوێتی دەدا
وشکایی لە بوونی بێندا دەکوژێتەوە
ساتەکە ژیایەوە
لە گەڵ یەکەم تڕپەبوونم
لە سەر مەچەکی ڕەشتاڵە
پیادەی شەیدایی دەکەم
ئای بێ مناڵی ئاونگ
قامەتی ئەفسانەیی ئەرخەوان ڕاست دەکەمەوە
لە ڕژنە بارانی هەورا

به خۆدا نەچوومەوە بزانم چیمە !!؟
شۆشكێ لە نەعنا
كە رابوونێك لە ناو بوون و لە بوندایە
لە مۆینە زیندە بەچاكردن نییە
لە گومڕاكانایە
ئەی بوون
چۆن ئاو دەكەپێ
لە پاش و پێشی تینوێتی دایدەبڕێ
ئاخۆ سەرگوزشتەی پلدانمت بۆ هات ؟
تینوێنییییی
چەخماخە زمانی كردەوە ؟!

مەست بوون تاساتی بۆ هیوایی..! سەروەركەریم ...

گۆی خاش خاش زیاد بوونن
تاهەموومان مەست بین.
ئەم زەمەنە هەمووی نائومێدی یە؟
لەم سەری شەقام ،تاكەتایی و بێ هەڵگرتنەوەیش
تەژیە بە ئازاری روح.
هەموو گیانەكان بە هەوەدایە!
بستێك باخچە نابینین هەناسەی گوڵی لێ بێت
هیچ بارانێك نامانشواتەوە..
زەمەنی بارینی ئاونگ بەسەرچوك..
هیچ دڵنگێك بەنی ژیانی لێ نایە.
ئێستەمە نیگای زنار بكەین ،
كەچاوانمان هەمیشە تاڵخ و تاریكە.
هەموو دڵگاكانمان بزركردووە،
ناگەینەوە بەئاستانەی خۆون.
هەموو كۆلكە هاوبەشكان جیابوونەوە
ماتماتیكی ژیانمان بە تەفسیرناكرێ .
دەمكە فیزیای ژیان ئیدمانی مەی بووە،

شیکاری هیچ گۆڕدیلێیەکمان پێی ناکرێ.
ئەندێشەمان تەژیێ بەبیری مەستبووین .
هیچ بەنەک ناناسین مادەی هەشبەر نەبێت .
خوێنمان خۆکەکانی بوون بە تلیاک و مەی!
کاسبووین وبە مروەت هەنگاو دەنێین.
هەموو ێیگاکان دەمانبەنەوە باخی گوڵ خاش خاشکان.
ناوی هەموو جۆرەکانی مەستیمان ئەزبەرکردوە..
بەس نازانین چۆن بگەیەنەوە ماڵی ناخمان .
لەم زەمانی داووخانی بوونەدا
چاوەوانی هاتنی هیچ بۆن و ڕەنگێک ناکەین .
ڕووحمان تەژی بکات بەئومێد.

هەڵەندا
٢٠/١/٢٠١٧

گەورەترین ناهەزایەتی ژنان ورپێوانی جیهانی لەدژی تەرەمپ سەرکی ئەمریکا! … نوری بەشیر:

ئەمڕۆ شەممە 21/1/2017 جیهان شاهیدی یەکێک لەگەورەترین ڕێپێوان و خۆپیشاندانی ناهەزایەتی ژنان وخەڵکی ئازادیخواز، بەدژی تەرەمپی سەرکی ئەمریکا بوو. دوێنێ هاوکات لەگەڵ مەراسیمی سوێندخواردنی یاسایی تەرەمپ و دەساودەستپێکردنی دەسەڵات خۆپیشاندان وناهەزایەتی جەماوەری بەووی هاتنەسەرکاری تەرەمپ 45 هەمین سەرکی ئەمریکا، ناوەندی شارەگەورەکانی وەک نیورکو واشنتۆنی گرت و وخەڵکی نازی جارکیتر دەنگی ناوتنیان بەترامپ بەگوێی کەمەگای بەشەریدا دایەوە. بەتام ناهەزایەتیەکانی ئەمڕۆ زۆر بڕوێنەو گەورەتر هاوکاتی هاتنەمەیدانی خەڵکی نازای لەواشنتۆن کەنیو ملیۆن کەس بەشداربوون لەخۆی نمایشکردەوە وزیاتر لە 600 شاری تر لەئەمریکاو وڵاتانی جیهانی گرتەوە. ئەگەرچی ئەم خۆپیشاندانانە لەژێر ناونیشانی ڕێپێوانی ژنان دا ڕاگەیەنرا، بەڵام هاوکات پیاوانی

یەکسانی خوازو ئازادیخواز بەشداریان تێدا کرد.

شایانی باسە خۆپیشاندان وناڕەزایەتیەکان، بەجیا لەواشنتۆن کەنیو ملیۆن کەس بەشداری تێدا کرد، لەشارەکانی بۆستن، نیویۆرک، شیکاگۆ و لۆس ئەنجلوس بەڕێپۆوانی گەورەوە دەرکەوت وە لەزۆریکی تر لەشارەکانی ئەمریکادا خۆپیشاندانی ناڕەزایەتی و ڕێپۆوان ئەنجامدرا. هەروها لەزۆرێک لەشارەکانی تری وڵاتەکانی دنیادا ڕێپۆوان و ناڕەزایەتی سازدراو لەم شارانەی تری دنیادا بەگەورەیی ڕێپیوان خۆی نیشاندا وەک " لەندەن، سدنی، بەرلین، تۆکیۆ، پاریس و باشوری ئەفریقا. هەروەها ڕێپۆوانی لەندەن سەد هەزار کەس بەشداری تێداکرد کە لەدوانزەی نیوەڕۆوە کۆبونەوەو ڕێپیوانی ناڕەزایەتی دەستی پێکرد تا دوای نیوەڕۆیەکی درەنگ 3:30 ی دوانیوەڕۆ کەخۆپیشاندانەکە لەناوەندی شاری لەندەن لە کاتژمیر 2 وە سەرەتاکەی گەشتبوو، کۆتایی ڕێپیوانەکە کۆتاییەکەی نەگەشتبووە ناوەندی شاری لەندەن.

ئەوەی لەم ڕێپۆوان و ناڕەزایەتیانەدا دەرکەوت و بەرچاو بوو، ڕاگەیاندنی ڕێپۆوانەکان لەلایەن ڕۆکخراوەکانی ژنانو لەژیر ناونیشانی ڕێپیوانی ژناندا بوو، بەڵام بەملیۆن لەپیاوانی یەکسانیخوازو ئازادیخوازو سۆسیالسیت بەشداریان تێداکرد. بە هەزاران لە کەسایەتی بەرچاوی جیهانی لەئەکتەرو نوسەرو رابەرانی کرێکاری و کۆمۆنیست و ئینسانۆست و فمینست بەشدریان تێداکرد.

ئەمۆ فەزای ئەو شارە گەورانەی دنیا فەزای ژنانی ناڕازی بەترەمپ و دنیای سەرمایەداری دەسەڵاتە نا یەکسان و دژی ئینسانی بڕژوازی و حکومەتەکانیان بوو، لەوتنەوەی شیعارەکانیان، بەرزکردنەوەی پلاکارتەکانیان و قسەوباسی رابەرانی ژناندا لەکۆبونەوەکانیاندا لەناوەندەکانی شاردا ئیشارەیان پێدا، کەبەدەیان هەزار پلاکارت بەشیعاری دژی راسیستی و دژی ژن و دژی پەنابەری تەرەمپ بەرزکرابوونەوە.

ڕێپۆوانی ناڕەزایەتی ژنان لەمۆدا دژی تەرەمپ و دەسەڵاتە بڕژوازی و سەرمایەداریەکەی خۆی و سەرجەم نەهامەتیەکانی کەئەمجارە دەسەڵاتانە بەسەر کۆمەڵگای ئینسانیدا هێناویانە، ئەمە پەیامی بەرەی ئازادیخوازو مرۆڤ دۆستە بەدژی زەلکاوێک لەسیستەمی سەرمایەداری دروستیان کردوە، ئەم ڕێپۆوانانە راستی ئەوە دەسەلمێنێت کەدنیای سەرمایەداری ئەمۆ بەدەست کەمایەتیەکی مافیاو تاڵانچی و لۆمپێنی وەک ترەمپەوەیە، کەبەدژی زۆری زۆری کۆمەڵگان،

کەئەوانە دوورونزیک دیفاع لەترەمپ دەکەن دەبێ بێن. ڕۆپیوان و خێپیشاندانی ناەزایەتی ئەمڕۆ تەنیا پەیام نەبوو بۆ ترەمپ و دەسەڵاتێک وەریگرتووە، بەڵکو بۆ سەرجەم نیزامی سەرمایەداریە کەکێمەگای ئینسانی لەشەو کوشتارو برسێتی و کاولکاری و تیرۆردا ڕاگرتووەو دەبێ بڕوات. ڕۆشتنی هەموو ترەمپەکان و دەسەڵاتەکانیان بەستراوە بەهێزی ڕێکخراوی چینی کرێکارو وشیاری چینایەتیەوە لەژێر سایەی بیرو بۆچونی سۆسیالیزم و کۆمۆنیستیدا.

ئیشی من ئۆیێ بگەرِمۆ بۆ رابردوو … ئازاد بۆهین

1

ئیشی من ئۆیێ بگەرِمۆ بۆ رابردوو
پشت لە ڕۆژێ تاریکەکانی مێژەرِنیتێ بکەم
لە ماڵەکەماندا چرا هەڵبکەم
کەمتر بچمە دوکتۆر و بۆر ئاوێنێ
خێم کەم بخەم، پرِتەقاڵ و بەستەنی زۆر

2

ئیشی من ئۆیێ بگەرِمۆ بۆ مناڵی
بتوانم زیاتر هەڵێ بکەم، خێم بدەمە دەست قەدەر
زیاتر سێیری مردنی هەتاو بکەم، مرۆڤەکان کەمتر
هالآوی جەنگەکان کەمتر ببینم، ددانەکانی دونیا کەمتر بژمێرم

3

ئیشی من ئۆیێ بگەرِمۆ بۆ رابردوو
دەنەوایی ئۆو گەلآیێ بدەمۆ کە پاییز زەرد نەبوو
لەو مراویێ خۆاوانێ برِوانم کە بە لای خانووێ رووخاوەکاندا
تێدەپەرِین
نیگەران بم بۆ سەفەری گەرمەنی باشندەکان…
نیگەران بم بۆ سەفەری دووری گەلآیەك لە ئاودا!

4

ئیشی من ئەویە بچمەوە دەشتەکان
سەیری ئارام رەیشتنی دانە گەنمەك بە کە مەرووڵیەکەوە بکەم
ئاسمان بجوڵنم لە گەماوەکاندا
شەوان لە سەر باقە گەنمەکانی باوکم ئەستێران بژمێرم
بە خشپەیەك کەتایی بە جریکە جریکی سیسرکەکان بڕنم!

5
ئیشی من ئەویە بەیانیان بچمە قوتابخانە
ئەواران لە مەزرا بەمەوە
بە مەسینەیەك ئاو بکەم بە دەستە قەیشاوەکانی باوکمدا
نەهێم گەچانەکەی لە دەست بەر بتەوە
نەهێم ئەو حەبانە
درەنگ بە دایکم بگەن!

6
ئیشی من ئەویە راهیبەیەك بم لە کەنیسە
لە گەلآی وەریوی موقەدەسات پەنجرە بهەنمەوە
شەو خەون بە ریشەکانی ستیانەکەتەوە ببینم
بەیانی حوکمی دەرکرانم ببینم!

7
ئیشی من ئەویە بزانم کاتێك
پەلآوەکانم رەشە
جلەکانم رەشە
ژیانم رەشە
بیرکردنەوەم رەشە،
بۆچی سەروریشم سپی بووە؟!

8
ئیشی من ئەویە بگەڕمەوە بە مناڵی
لە مانای کات بە ئاگا بم
لە قاتی سەدەمی خەیاڵأ دەستت بگرم
پەنجەی بچووکی دەستم بخەمە پەنجەتەوە
خاك بم لە گەت!

9
ئیشی من ئەویە بچمەوە جەنگ قاچەکانم بدەزمەوە
بچمەوە سەنگەر بە دووربین سەیری بەختم بکەم

كە پێك گەیشتین نەهێم رێگا رێیشتنم بیر بچێتەوە
نەهێم ئاوێنەكان پێچەوانە نیشانم بدەن.

ئایا كیشەی دەولەتی كوردی تەنیا نەبونی بشتیوانیە؟ … ئانیا احمدبور

بریاری حزبەكان بۆ كەرانەوە بۆ حكومەتی ناوەند بۆ سالی 2017, وە دوبارە دانانەوەی بەرلەمان هەنكاویكی نزیك بو لە بەدیهاتن, بەلام ریكر لەبەردەمی ئەم بریارە ویستیكی تاك لایەنەبو بۆ دروست بونی دەولەتی كوردی.
وەك خۆیان دەلین كەیشتن بە ئامانج جاكترە وەك لە تیر بون و زیانكردن,ئەم بیداكری تاك لایەنە لەكاتیكدایە كە دروست بونی دەولەت دوای كەیشتن بە ئامانج بەردەوامە لە روبەروبونەوەی شكست, جونكە كوردلەسەرەتای دروست بونیەوە خاوەن بناغەیەك نیە, لەم بارەدا وەكو قۆناغەكانی بیشتر كۆمەلیك ئازاوە و ریك نەكەوتن و تیاجونی خەلكی تیادەكەویتەوە.
میزو و لە لایەك و لەلایەكی تر نەبونی بناغە دەریانخستوە كە هەریمی كوردستان هەریمیكە هەمیشە هەرەشەی لەناوجونی لەسەرە,جیكای برسیارە كە بناغە ج رۆلیكی دەبی لە بیشكەوتن?! بناغەی بتەوی هەمو دەولەتیك لەسەر بنجینەی جینایەتی كۆمەلكە بنیاد دەنری, ئەمە لەكاتیكدایە لەهەریم هیچ جینیك بەشیوەیەكی ریكخراو بونی نیە. سالانە ملیۆنەها خویندكاری دەرجوی قۆناغەكانی خویندن بونی هەیە كە زۆربەیان لە كۆلیژەكان وەرناكیرین لەبەرامبەردا خویندنكا ئەهلیەكان ریكایەكی بۆ كیشەسەندنی خویندن نەهیشتوە,برسەی خویندن بۆتە برسەیەكی بازركانی.ئەمە و نەبونی توانای خویندكار,زۆربەی خویندكاران لەزیر هیلی توانای

خویندن,بەلام خویندنكای ئەهلی ئەم توانایانە جاوبۆش دەكات و دەیشاریتەوە,كەواتە لەخویندنكاكان توانادار و بی توانا هەمان بلەیان هەیە,جكە لەمانە لەماوەی رابردودا ریزەی دەرجوانی

مامۆستایان سال لەدوای سال رو لەزیادبونن و دانەمەزراندن و نەبونی توانای دارایی بۆیان بەشیکی کەورەی دامەزراوان دەکریتەوە. بەلام لەکەل ئەمەشدا خویندنکا ئەهلیەکان دەرکایان کراوەیە بەرەو رووی مامۆستایانی دانەمەزراو ئەمەش ریزەی توانای خویندنی بیشکەوتو لەخویندنکا حکومیەکان کەم دەکاتەوە.
لەلایەکی ترەوە جینەجیاوازەکان بونەتە کارکردنیك تایبەت بە غەیرە کورد لەبواردکاندا زیاتر هاونیشتمانیانی عەرەب بەدیار دەکەون, کە بەشیکی ئیکجار کەورەی داکیرکردوە و هەلی کاری بۆ تاکی کورد نەهیشتوە.
لە زۆربەی ولاتە بیشکەوتنخوازەکان کەرتی کشتوکال و زینی لادی کرنکیەکی تایبەتی هەیە و بایەخیکی ئەوتۆی بیدەدری, خەلك لەبری زیان کردن لەشار و بەکارهینانی ئۆتۆمبیل و بیس بونی زینکە رودەکەنە زیانی لادییەکان,و زۆربەیان بواری کشتوکالی هەلدەبزیرن لەبەر بونی ئاوەدانیەکی تایبەت. بەلام لە هەریم هاوکیشەکە بیجەوانە دەبیتەوە,ریزەی شارنشین بەجۆریك روو لەزیادبوندایە کە لادییەکان بەتیبەربونی کات ببن بە شاری کەورە و کاری کشتوکالی ببیتە یادکاریەکی مردو,هەر ئەمەش هۆی زیادبونی هینانە بەرهەمە کشتوکالیەکانە لەدەرەوە بۆ ناو هەریم.

لەکاتی نەبونی کۆمەلیك جینی کۆمەلایەتی بەشیویەك دەکەویتە کۆمەلکە کە دەرئەنجامی ریك نەکەوتن و دیارنەمانی جەندین داهاتی هاونیشتمانیانی لیدەکەویتەوە,بیداکری دەسەلات لەسەر دانبیدانەنانی ئەم بەشیویە هیچ دەستکەوتیکی بۆ خەلکی کوردستان تیدا نیە,جونکە سیستمی ئەمرۆ ویستیکی دەسەلاتیە و دورە لە دەستکەوتی نیشتمان,لایەنی ئابوری بەلکەی ترن لەسەر هەلە دروست بونی یاخود نەبونی خاوەنداریتی بناغەیەکی بتەو,کوردستان لەلایەنی دارایی دابەشبوە بەسەر دوو ئاستی دیاریکراو,ئاستیکی هەزار کە خەلکی ئاسایی دەکریتەوە,ئاستیکی دەولەمەند کە دەسەلاتداران و سیاسی دەکریتەوە.لەم نیوەندەدا ئاستی مامناوەند کە مەرجە بالادەست بی بۆ بناغە بونی نیە,دورنیە کوردستان وەك یەکیك لەناوجە هەزارەکانی جیهان ناوبنریت, بەکخستنی جاکسازیەکان لەم بارەیەوە هەم زیان بە برۆسەی سیاسی دەکەیەنی,هەم خەلکی متمانەی کەم دەبیتەوە,لەم بارەدا دەسەلاتداران وەك دکتاتۆرانی جیهان دەردەکەون.
لالیکردنەوەی یەکجارەکی بۆ ئەم بابەتانە هەمان دەرئەنجام بۆ بتەوبونی کورد دینیتە ئاراوە,لەکەل ئەمەش بارجەکانی تری کوردستان بەندن لەسەر ئەم لالیکردنەویەدا,کۆرینی سیستمی سیاسی ولات لە دو ئاستی نەفام دەکۆری بۆ ئاستیکی مامناوەندی تیکەیشتو,لەکەل هەر

هەنکاویکی جاکسازی کوردستانی باشور هەل بۆ بارجەکانی تر دەرەخسی لەلایەنی

ڕۆشنبیری کە بارجەکانی تر ببن بە خاوەن بناغەی بتەو,بەلام لەکاتی فەرامۆشکردنی جاکسازیەکان لە رەکەوە کوردستان وەکو هیلیکی ناکۆتا دەبی,کە ناونیشانی بۆتە ئازادی بە خوینی شەهیدان,بەلام راستیە تالەکە لەم کۆرەبانەدا ئەوەیە کە لەکاتی مانەوەی کوردستان بەم خالانەی کە باسکران ئەوا خوینی شەهیدان تەنیا بەفیڕۆ جونە و هیچ ریکایەك ناکاتەوە,وە کەر سەربەخۆیی بەدەست بی ئەوا دوبارە کوردستان دەکەویتە ئەم خالە ناکۆتایە کە رەنکە دوای سەدان سال کورد بونی نەمینی,یاخود ببیتەوە زیردەستە و بکەریتەوە هەمان خالی دەستبیك,بۆیە کوردستان هەمیشە لەزیر مەترسیدایە تەنانەت بەر لە ئازاوە و شەری داعش و تەنانەت دوای ئیمانەش کوردستان لە باری ئارامیدا لەکەل نەبونی بناغە لە مەترسیدایە.
لەکاتی کەراندنەوەی جینایەتی بۆ کۆمەلکە رادەی مەترسی کەم دەبیتەوە,یەکیکی تر لە سیماکانی کیشەی دارایی دابەشنەکردنی کارو باری کۆمەلکەیە بەسەر هاونیشتمانیان,ریزەی بیکاران سال لەدوای سال روو لە زیادبونن,ئەمە هاوکات لەکەل بونی فرەکار لەلایەن تاکیکەوە,فەرمانبەران کاری دەرەوە دەکەن و ئەو هاونیشتمانیانەی کە بیبەشن لە بروانامەکان کاریان بەدەست ناکەوی,لەهەلومەرجی دانانی یاساییکی دیاریکراو بۆ قەدەغەکردنی فرەکار لەلایەن تاکیکەوە و دابەشکردنی کارەکان بەسەر هاولاتیان بەجۆریك هەر هاولاتیەك بتوانی بەریکەیەکەوە بزیوی زیانی دابین بکات

ئەوا باری دارایی هاوسنەکیەك بەدی دینی و ئاستی مامناوەند بەرز دەبیتەوە,وە هەر دو ئاستی دەولەمەند و هەزار بەبیجەوانەوە دادەبەزن.
لەباری ئەم کەمتەرخەمیانە هیچ یاسایەك و هیچ حکومەتیك باریزکاری کردن لە کورد ناجەسبینی ,وەهەر دەولەتیك بنیادبنری ئەوا دەولەتیك دەبی کە رەك و ریشەی کەندەلی و ناروونی و ناتەواوی لە خۆ دەکری.

گفتوگۆ لەگەڵ هونەرمەند دانا ڕەئووف … سازدانی/ شاخەوان سدیق

دانا ڕەئووف:
دەقی خەماڵی هەمیشە ڕەخنەیی گەورەی گۆڕاوە لە دروستکردن و بونیادنانی شانۆدا.

سازدانی/ شاخەوان سدیق

شانۆ یەکێکە لە هەرە زیندوترین هونەرەکانی دونیاو، ڕۆژانە لە شارەگەورەکانی دونیادا چەندین نمایشی جدی بە چەندین شێوازو ڕەنگبازی جیاجیاوە پێشکەش دەکرێت، لە هەرێمی کوردستانیش تاڕادەیەکی باش گرنگی بەم بوارە دراوە، هەربۆیە بە پێویستمان زانی لەگەڵ هونەرمەند(دانا ڕەوف) دەربارەی گرنگی شانۆ ئەم دیدارە سازبدین.

شاخەوان سدیق/ ساڵانی ڕابردوو کۆمەڵێك نمایشکران، کە زیاتر نمایشی شانۆیی کلاسیکی بوون و دەقەکانیان زیاتر دەقی وەرگێڕاو بوون، ئەم کارانە لە سەرەتادا بینەرێکی زۆریان هەبوو، بەڵام وردەوردە ئەم بینەرە نەما تا ئەوکاتەی کۆی شانۆی با دەقی خەماڵیان دروست کرد، دەقێك کە پێشتر نە بووە و خۆیان دروستیان کرد، بەستیانەوە بە بابەتە کۆمەڵایەتیەکانەوە وە دەقەکانیان باسکردن بوو لە ئەمڕۆو ئێستای ژیانی ڕۆژانەی خۆمان. ئەم کارانە بینەرێکی زۆریان هەبووە و بۆ چەند ڕۆژێکی زۆر نمایشکران، هەست ناکەی تۆرانی بینەری ئەمە پێوەندی هەبووە بەوەی کە ئەو دەقە وەرگێڕاوانە پێوەندیان نە بووە بە ئێستای کۆمەڵگای ئەمەوە؟ هەست ناکەن بینەری ئەمە شانۆیەکی دەوڵەت بیبەستێتەوە بە واقیعی ژیانی خۆیانەوە؟

دانا ڕەئووف / پێش هەموو شتێك دەقی وەرگێڕاو و شانۆی کلاسیکی، سەرچاوەیەکی گرینگ و پێویستی هەموو شانۆ و بزووتنەوەیەکی شانۆییە، بەبێ شانۆی کلاسیکی یان هەر دەقێکی تری وەرگێڕاو شانۆ کەلێنێکی گەورەی تێدایە، ئەو کەلێنەیش هەرگیز بە دەقی خەماڵی پڕناکرێتەوە. لە هەموو دونیادا شانۆ تەنها شانۆی خەماڵی نییە و شانۆ پرسەیەکی پێکەوە بەستراوە و شتێکە هەموو مرۆڤایەتی پێکەوە دەبەستێتەوە؛ ئەمەیش هۆکارێکی زۆر ساکاری هەیە، لەبەر ئەوەی شانۆ

هەمیشە پەیوەستە بە مرۆڤ و خەون و هیوا و ئازارەکانی مرۆڤ و پێوەندییەکانی مرۆڤ بە یەکترییەوە. ئەگەر نەمایشکردنی دەقی وەرگێڕاو و کلاسیکی بینەری لە شانۆ تەکاندبێتەوە، ئەوە بەبێ هیچ گومانێك هەڵەی ئەو دەقە وەرگێڕاوە یان کلاسیکییە نەبووە و نییە، بەڵکو هەڵەی ئەو کەسانەیە، کە نەمایشی دەکەن. شانۆنامە تازە و مۆدێرنەکان، لە پاڵ دەقەکانی شانۆی کڵاسیکی گرێکی، شەکسپیر، مۆلییر، ستریندبێرگ، چێخۆف، برێشت، پینتەر... و هەزارەهای تریش، کە بەردەوام لەسەر شانۆکانی دونیا نەمایش دەکرێن، نەك هەر بینەریان لە شانۆکان نە تەکاندێتەوە، بەڵکوو وزەیەکی گەورەبوون بۆ شانۆ، شانۆکارەکان و بینەریان بەشوومار لە دەوری خۆیان کۆکردۆتەوە. دەبێ ئێمە ئەو پرسیارە لە خۆمان بکەین، چۆن و بۆچی ئەو هەموو دەقە کلاسیکییە تا ئێستا بە بەردەوامی پێشکەش دەکرێن. گرفتەکە ئەوە نییە، کە ئێمە دەقی وەرگێڕاو یان شانۆی کلاسیکی پێشکەش دەکەین، گرینگ ئەوەیە چی هەدەبژێریت و چۆنی پێشکەش دەکەیت.

هەر ئێستا، کە من وەك هاوڵاتی ئەم پرسیارەی تۆ دەدەمەوە، هەر کێی شانۆی با-یش نەمایشکی گەلێك سەرکەوتوویان لە شانۆی جیهانی و دەقکی وەرگێراوەوە پێشکەش کردووە، کە ئەویش (مارا/ساد-ە. مارا/ساد) لە ماوەی ئەم سی چل ساڵەی ڕەوت و بزووتنەوەی شانۆی کوردیدا، لە چەند هەل و مەرجی جیاوازی وڵات و شارەکەماندا نەمایش کراوە، بێ نموونە، کە ئێمە لە هەشتاکاندا و لە کاتی جەنگی عێراق/ئێران و لە تیپی شانۆی ئەزموونگەری مارا/سادمان نەمایش کرد، هەمان ئەم نەمایشەی ئێستا نەبوو، هەروەها کە کێمەڵك برادەری تر و لە کەلاوەکانی ئەوسای ئوتێل حسیب ساڵح، دوای شەڕی عێراق/ئێران مارا/سادیان نەمایش کرد، هەمان نەمایشەکەی ئێمە نەبوو. کەواتە گرفتەکە دەقی وەرگێڕاو یان شانۆی کلاسیکی نەبووە و نییە، بەڵکوو هەڵبژاردن و چۆنییەتی نەمایشکردن و چارەسەرە هزری، هونەری و ئێستاتیکییەکانە. کە لە دونیایشدا بە بەردەوامی دەقی کلاسیکی نەمایش دەکرێت، لە فۆرم و شێواز و ستایلە کلاسیکییەکەیدا نەمایش ناکرێت، گەر وا بوایە شانۆ دەمێ بوو مردبوو. کاری شانۆکار و شانۆ ئەوەیە پرسیارەکانی ئەمڕۆ و هەناسەیەکی نوێ لەو دەقانەدا بدۆزێتەوە: گرینگ نییە چی نەمایش دەکەیت، کلاسیك، مۆدێرن یان دەقێك خۆتان لە کاتی پرۆقە و بەکاری ڕاگوزاری و هاوبەش دەینووسن، گرینگ ئەوەیە بە هەوای ئەمڕۆ و ئەم ساتە هەناسە بدات و بژی. کاری شانۆ و شانۆکار ڕازاندنەوە و دروستکردنی مۆزەخانە نییە لەسەر شانۆکان، هاوکات وەڵامدانەوەی پرسیاریش نییە، بەڵکوو وروژاندنی پرسیارەکانە، دەرخستنی ڕاستییەکانە و بۆزارکردنی بینەرانە.

من لەو بڕوایەدانیم کێی شانۆی بایان هەر شانۆیەکی ترچ لە کوردستان یان لە هەر سووچێکی تری ئەم دونیایەدا بتوانێت پشت بکاتە ئەو کولتوورە دێرین و گەورەیەی شانۆی جیهانی و تەنها خۆی دەقی خۆی بەرهەمبهێنێت. لەو کاتەدا زۆر کەموکووڕی تێدا دەبێت؛ نە شانۆ گەشە دەکات، نە تواناکانی ئەکتەر و نە دیدی ریژیسۆر. نووسینی دەقی خێت و بە کاری هەرەوەزی و پرۆسەیەکی ئاگوزاری، لە قۆناخ و هەوشێکی دیاریکراودا ئەزموونێکی باش و دەوڵەمەندە و زۆربەی شانۆکارەکانی دونیایش، بە نموونە (ئاریان موشکین و پیتەر بروووك)، کاری وایان کردووە، بەڵام پشتکردنە شانۆی جیهانی و دەقی وەرگێڕاو و کلاسیکی و تەنها و تەنها خێت بە کاری هەرەوزی دەقی تایبەت بە خێت بەرهەمبهێنیت، ئەوا بێگومان تێنەگەیشتنێك هەیە. دەکرێت شانۆنامەنووسێك بە بەردەوامی لەگەڵ گروپێك کار بکات و ئەو گروپە تەنها دەقەکانی ئەو شانۆنامەنووسە بەکاربهێنن و نووسەرەکەیش لە پرۆسەیەکی گەشەکردوودا، لە دیدی ریژیسۆرەوە دەقەکانی نووسێت. ئەم جۆرە کارانەیش نموونەیان لە شانۆی جیهانیدا زۆرە و ئەزموونێکی گەلێك دەوڵەمەندە. مولییر بە ئەو شانۆیەی دەنووسی، کە خۆی کارەکانی تیا پێشکەش دەکرد، چێخەف بە تەواوی خۆی تەرخانکردبوو بە شانۆی هونەری مۆسکۆ، داریۆ فۆ نموونەیەکی تری دانسقەیە، کە خۆی نووسەر، ئەکتەر و ریژیسۆر بوو… هتد. ئێستایش زۆر شانۆنامونووس هەن، کە پێوەندییان بە شانۆیەکەوە یان ریژیسۆرێکەوە هەیە و پێکەوە کار دەکەن، ئەو دەینووسێت، ریژیسۆرەکەیش لەگەڵ ئەکتەرەکانی تاقی دەکەنەوە و لە گەشەیەکی دراماتۆرگی گرینگدا چ دەقەکە بەرەوپێشەوە دەچێت و چ دیدی ریژیسۆر و هەروەها ئەکتەرەکانیش.

شاخەوان سدیق/ نەبونی دەقی کوردیە وای کردووە شانۆکارەکان دەقی وەرگێڕاوی ئەوروپی بەکاربهێنن بۆ بەرهەم هێنانی کارێکی شانۆیی یان چی؟ هەست ناکەی بینەری دەقی شانۆیی کوردی زیاتربێت؟

دانا ئەحوود / ئەدەبی کوردی بنەماکانی لەسەر شیعر دێناوە، شیعری کلاسیکی کوردی لە مەولەوی-یەوە بۆ شێرکۆ بێکەس سامانێکی گەورە و دەوڵەمەندە و ڕەسەنکی گەورەیشی لە پارێزگاریکردن و گەشەی زمانی کوردیدا گێڕاوە. بە پێچەوانەوە ژانرەکانی تری ئەدەب، ڕۆمان و تەنانەت کورتە چیرۆك و دەقی شانۆیی ئەو مێژووە درێژەیان نییە و تا ئادەیەك بە ئەدەبی کوردی نامێن. خۆ ئەگەر کورتە چیرۆك لە حەفتاکانەوە هەندێك هەنگاوی جدی نابێت، ئەوە ڕۆمان لە کۆتایی هەشتا و سەرەتای نەوەدەکانەوە زیاتر دەرکەوتوە و بەرەوی بە ئەدەبی

کوردی داوە. نووسینی دەقی شانۆیی تا ئێستا نەبووە بە کولتوور و نەیتوانیوە وەك ژانرێکی سەربەخۆ دەربکەوێت و خۆی بسەپێنێت، هەرچەندە چەندین هەوڵی زۆر جدی هەن و بەر لە ماندووبوونیش چەندان قەڵەمی بەپێز و بە توانا دەقی شانۆییان نووسیوە، بۆ نموونە (عەبدلڕەحیم ڕەحیمی هەکاری، پیرەمێرد، ئەلف با هەوری و تا دەگاتە ئەنوەر قادر ڕەشید، فەتاح خەتاب، ئەحمەد سالار، دڵشاد مستەفا)... هتد کە جێگا پەنجەیان دیارە و هەنگاوی گرینگ و پێویستیان ناوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا نووسینی دەقی شانۆیی نەبووە بە کولتوور و نەیتوانیوە جێگای خۆی بگرێت. هیچ کەسێکیش تا ئێستا سەت لە سەت خۆی بۆ ئەم ژانرە تەرخان نەکردووە. بە ڕای منیش یەکێك لە هۆکارەکان گەشەنەکردن و بەهێزی شانۆی کوردییە، کە نەیتوانیوە چ لە ڕووی ریژی و چ لە ڕووی دراماترگییەوە بڕەو بە توانای ئەو شانۆنووسانەی خۆمان بدات، ئەوەی ئەوان نووسیویانە لەسەر شانۆکان بەرجەستەی بکات. کاری شانۆنووسەکانی ئێمە بەو پرسە هاوبەش و هاوکارییە گرینگەی نێوان ڕیژیسێر/شانۆنامەنووس، شانۆنامەنووس/ئەکتەردا نەیشتوە و سوودیان لە ئەزموونی یەکتری وەرنەگرتووە و بەرکەوتنێکی قوول و تێگەیشتنێکی دوولایەنە بۆ پرسەکە نەبووە. بۆگومان لەم بارودۆخەیشدا شانۆکارەکان بە دەقی وەرگێڕدراو هەوڵی پرکردنەوەی ئەو بۆشاییەیان داوە.

لەلایەکی تریشەوە دەقی خۆماڵی هەمیشە کێشەکی گەورەی گێڕاوە لە دروستکردن و بونیادنانی شانۆدا، ئەوەی ڕاستی بێت دەقی سەرکەوتوو، هاریکاری نێوان شانۆ، ڕیژیسێر و شانۆنامەنووسەکان دروست دەکات، نەك بە پێچەوانەوە. چۆنێتی بەهاوتا و گرینگی لە دروستکردنی شانۆی هونەری مەسکەدا بینیوە، ستانیسلاڤسکی هەرگیز بە بۆچوونی نەیدەتوانی ئەو شانۆیە دروست بکات، کە کێشەکی گرینگی لە مێژووی شانۆی جیهانیدا بینیوە؛ شانۆی هونەری مەسکە چۆنێتی دەکات بە شانۆنامەنووسێکی پلە یەك، بەهەمان شێوە چۆنێتی-یش شانۆی هونەر دەکات بە شانۆیەکی هونەری، کە ناوبانگەکەی سنووورەکانی هەموو دونیا دەبەزێنێت.
بۆگومان لەم بارەیشدا بینەر زیاتر لە شانۆکان کۆدەبنەوە، بە شێوەیەکی ئاسانتر خۆیان لەسەر شانۆکان و لەنێو ئەکتەرەکاندا دەدۆزنەوە، ئەوەی دەیبینن ڕاستەوخۆتر پەیوەستە پێیانەوە، ڕیژیسێریش بە شیوە و فۆرم و ڕێگایەکی تر هەوڵی چارەسەرکردنی دیمەنەکان دەدات و ئەو تەکنیکەی بەکاری دەهێنێت زیاتر لە واقیعی ژیانی ڕۆژانەی خۆمانەوە سەرچاوە وەردەگرێت. دەمەوێت سەرلەنوێ ئەوەیش دووپات بکەمەوە، کە ئەوەی پێشکەش دەکرێت، بۆ ئەوەی شتێکی

زیندوو و نزیك لە واقیعی مرۆڤی هاوچەرخ و مۆدێرنی خەمانەوە بێت، دەبێت بە هەوای ئەمرۆ بژی و هەناسە بدات. دەبێت شانۆی کلاسیکی، مۆدێرنی وەرگرێراو و دەقی خەمانی لە جووڵەیەکی دیالێکتیکی دا یەکتر تەواو بکەن و سوود لە ئەزموونی یەکتر وەربگرن.

شاخەوان سدیق/ ئەمڕۆ ساردو سڕیەکی زۆر لە ناو دنیای هونەری ئێمەدا لە ڕوی نەبوونی ڕەخنەوە هەیە، بەتایبەت ڕەخنەی هونەری و شانۆیی. بەجۆرێ ئەو هەموو کار و نمایشە تێدەپەڕێت کەس تەنها دوو دێڕی لە سەرناڕێت، تێ ئەمە بێ کەمتەرخەمیی هونەرمەندان دەگەیێنێتەوە، کە گرینگی بە بواری نوسین نادەن یان ئەمەیش وەك هەموو کێشەکانی تر پەتای نەبوونی نوسەری ڕەخنەی هونەرییە؟

دانا ڕەئووف / دەبێت ئێمە ئەوە باش بزانین، ڕەخنەی شانۆیی یان ئەدەبی لەخۆوە دروست نابێت، هەر بێ نموونە، گەر تێ ڕوانی کوردیت نەبێت و هیچ ڕێبازێك نەکەوێتە بازاڕەوە، ڕەخنەی ئەدەبیشت نابێت و کەس قسە لەسەر ڕێبان ناکات. شانۆیش هەمان هاوکێشەیە، ئەگەر نەمایشی باش پێشکەش نەکرێت و شانۆ نەبێت و هیچ ڕێپرتوارێکی شانۆیی لە ئارادا نەبێت، بێگومان ڕەخنەی شانۆیشمان نابێت. بزووتنەوەی شانۆی کوردی سستە و ڕێپرتوارمان نییە. بەڵام ئەوەی بەڕێزیشت لە پرسیارەکەتدا ئاماژەت پێکردووە، ڕاست نییە. لەم یەك دوو ساڵەدا، چ لە هەولێر و چ لە سلیمانی کەمەڕێك کاری باش پێشکەش کراون و لەسەریشیان نووسراوە و تەنانەت لە شوێنە گشتیەکاندا دانیشتن و گفتوگۆیشیان لەسەر کراوە. هەندێك قەڵەمی باشیشمان هەیە، کە لە شانۆ دەگەن و ئەوەی دەینووسن، لە خودی پرسە شانۆییەکەوە سەرچاوەی وەرگرتووە. من بێ نموونە چەند ناوێك دەڵێم، کە بەڕاستی هەوڵی جدییان لەم بوارەدا هەیە؛ (حەمەسوار عەزیز، حیدەر عەبدرەحمان و هەندێك تەقەلای ڕەخنەیی نیهاد جامی-یش).

لەم ڕوانەدا، کە لە سلیمانی مارا/ساد نەمایش کرا، چەندین گوتاریی ڕەخنەی جدیشی بە دوای خۆیدا هێنا، هەروەها ماوەیەك لەمەوبەر، کە (شوان عەتوف) کارێکی مۆنودارامای، هاوکات شانۆنامەی (سێ خوشك)ی چێخۆف هەر لە سلێمانی نەمایش کران، بەهەمان شێوە کەمەڕێك گوتاری ڕەخنەییان بە دوای خۆیاندا هێنا. کاری جدی هەمیشە، کاردانەوەی جدیشی لێ دەکەوێتەوە.

ڕەخنەگری شانۆیی بەهایەکی گرینگی هەیە و ڕێی ئەو تەنها ئەوە نییە، وەك ڕاوێژکارێکی بەسەلیقە، ڕێنمایی بینەر بکات، تا کارێکی

باش ببینن و کارێکی خراپ نەبینن. هەروەها کاری ەخنەگریش ئەوە نییە، دوای بینینی نەمایشێك خاەە باش و خراپەکان دەستنیشان بکات؛ ەخنەی شانۆیی زۆر لەوە گرینگتر و پرسەیەکی ئاەزتریشە. هەموو فۆرمەکانی هونەر، شانۆ، مۆسیقا، وێنەکێشان... هتد، بەبێ ەخنە و ەێی ەخنە، بەێای من لەژێر هەرەشەدایە. هونەری مۆسیقا و وێنەکێشان بە تەواوی لەم بوارەدا فەرامۆش کراون و هیچ شتێك لەسەر پێشانگا و کۆنسێرتە مۆسیقییەکان ناوترێت و نانووسێت، بە ەاستی ئەمە کارەساتە.

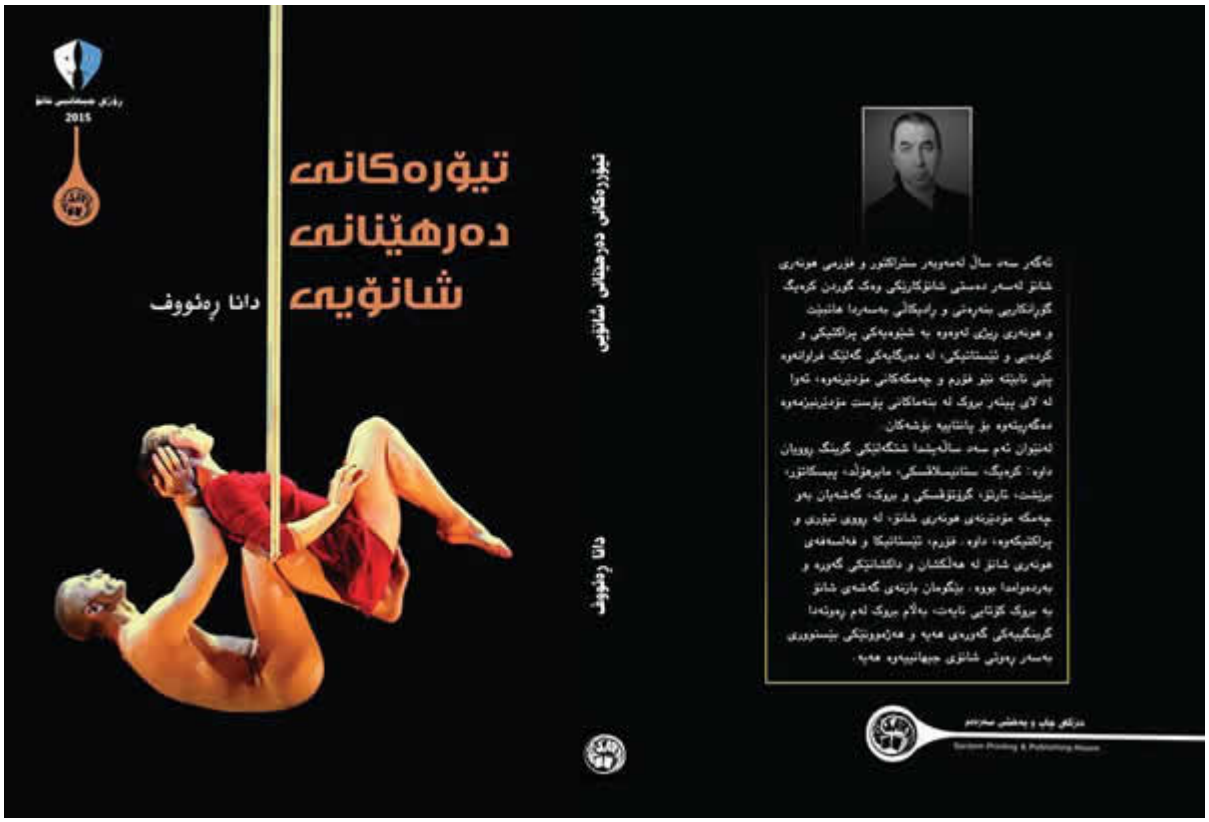
شانۆ هونەرێکی گرانە، هونەرێکە بە ئاسانی ناگەیتە دوا ئەنجامەکان، ەخنەگری شانۆیش دەبێت ئەم ەاستییە بزانێت، ئەو توانا و جورئەتەی هەبێت، پەردە لەسەر نەك تەنها هەەکان، بەکوو لەسەر توانای هونەرمەندەکانیش هەماەت. باشترین ەخنەگرەکانی شانۆیش ئەوانەن، کە ەژانە لە هەی پرۆقەکاندا دادەنیشن و چاودێری پرسەی داهێنان و هەنگاو بە هەنگاوی کاری ئەکتەر و ریژیسێر دەکات. ەخنەگر چاوی سێیەم و خوێنەری سێیەمی نەمایشەکەیە، دوای ئەکتەر و ریژیسێر، ئەو نەمایشکە دەگەیەنێتە ئاستی گەشە و تەواوی پرسە پراکتیکی و کردەییەکە شیدەکاتەوە و توانای کردنەوەی کۆدەکانی هەیە. من لەو بۆچوونەدام، هەندێك یان چەند ەخنەگرێکی دیاری کراو تا ئاستێکی باش ئەو توانایەیان هەیە. بۆگومان بینەر یاخود ریژیسێر و ئەکتەرەکان چەند هاوەان لەگەێ ئەوەی ەخنەگر دەینووسێت، ئەوە شتێکی تۆ و گرینگیش نییە.

شاخەوان سدیق/ ەخنەگری شانۆیی تا چەند پێویستی بە تیۆری شانۆ هەیە بۆ ئەوەی رەخنەگرێکی باش بێت؟ ئایا بنەمایەکی تیۆری بۆ ەخنەگر پێویستە؟

دانا ەئووف / ەخنەگرێکی باشی شانۆیی دەبێت لە شانۆ بزانێت و لە هونەری شانۆ بگات، شانۆ ئەدەب نییە و ئەو کەسەی ەخنەی شانۆیی دەنووسێت بە شێوەیەك لە شێوەکان پێوەندی بە شانۆوە هەبێت. کاتی خۆی ئەو کەسانەی ەخنەی شانۆییان دەنووسی کەسانی پسپۆر نەبوون، بەکوو زیاتر ئەو کەسانەبوون، کە سەرقاڵی ئەدەب و ەخنەی ئەدەبی بوون، وەك کارێکی ئەدەبی باسی ناوەەك و بنەما هزرییەکان و دەقە شانۆییەکەیان دەکرد، نەك لایەنە کردەییەکە و ئێستاتیکای شانۆ. لە هەشتاکانەوە ئەم ەچکەیە گەاوە و ئەوانەی ەخنە دەنووسن بەشێکن لە شانۆ و کارە شانۆییەکان. من خۆم، بەرلەوەی بنووسم چ وەك ئەکتەر و چ وەك ریژیسێر کارمکردووە، ئەزموونی شانۆ و لایەنە کردەیی و پراکتیکییەکەم گواستۆتەوە بۆ نێو گوتارە ەخنەیی و

شانۆییەکان.
تیۆری شانۆیی و شیکردنەوەی دەق و تێگەیشتن لە پێکهێنەرەکانی تری نەمایشی شانۆیی، رەخنەگر لە نەمایش و سروشتی کارەکە زیاتر نزیك دەکاتەوە و دیدە ئێستاتیکییەکەی لە ڕاڤەی ریژیسۆر و خوێندنەوەی نەمایشەکەدا دەردەکەوێت. ئەمە نامانەوێت رەخنەگر ریژیسۆر و ئەکتەر بێت، بەڵام پێویستە لە کاری ریژیسۆر و ئەکتەر بگات، زانیاری لە مۆژووی شانۆدا هەبێت و لە بنەما دراماتۆرگییەکانی دەق/نەمایش بگات.

ڕەخنەیش چەندین ڕووباز و تەوژمی تایبەتمەندی خۆی هەیە و دەبێت ڕەخنەگر بزانێت لە چ بنەمایەکی فەلسەفی، دەروونی، جوانکاری یان هەر ڕووبازێکی تردەوە، نەمایشەکان دەخوێنێتەوە. ئەمەیش پێویستی بە ڕاهێنانێکی قووڵ و گشتگر و هەمەلایەن هەیە. لەبەر ئەوە ڕەخنەگرێکی باش بەبێ بنەمایەکی تیۆری نابێت بە ڕەخنەگرێکی باش و هەرگیز ناتوانێت کەد و سمبۆلەکانی نەمایش بدۆزێتەوە و نووسینەکانیشی بریتی دەبێت لە داڕشتن و وشە ڕیزکردن.

ئۆفیلیای شەکەسپیرو ئۆفیلیای ماردین ئیبراهیم ... هەردەوێ بارامی

هەبژاردنی کەسایەتی ناو شیعری داستانئامێز گرنگییەکی تایبەتی هەیە و دادەنرێت بە یەکێك لە کێشەکە سەرەکییەکانی ناو بینای ئەو جۆرە قەسیدەیە، جا ئیتر ئایا ئەو پاڵەوانە یان راستر بڵێین ئەو کەسایەتییە هێزی بوونی لە ناو ئەو قەسیدەیەدا لە کوێوە هێناوە، لە کەلتووری کوردیەوە، لە کەلتووری گەلانەوە، یان لە خەیاڵدانی شاعیرەوە؟ تا چەندێك کاریگەرە لەسەر بوون و هەستی خوێنەر؟ ئایا وەکو نوێگەری کەسی تر پێش ئەم بەکاریهێناون یان نا؟ پاشان ئایا تا چەند گرێ و زنجیرەی کێپلەکان لە خێ دەگرێت و مانای شاراوەو ئاشکراکانی دەقەکەی پێ دێتە دی بە شێوەیەکی سەرکەوتوو؟! ئەم پرسیارانە دەبێت لای ئێمە گرنگییەکی زۆری هەبێت چونکە وەك پێویست تا ئێستا نەخراوەتە ژێر تیشکی لێکێینەوەی زانستییەوە.
لەم دەرفەتەدا و بێ زیاتر نزیک کردنەوەی ئەم باسە دەمەوێت نموونەیەکی پراکتیکی بهێنمەوە لە ناو شیعری شاعیرانەوە. ئەو نموونەیەش کەسایەتی (ئۆفیلیا) یە.

.....

بێ ئەوەی بزانین ئەم کەسایەتییە کێیە پێویستە بگەێینەوە بێ ساڵانی 1602و چاوێك بخشێنین بە شانامەی (هاملێت)ی نووسەری بەناوبانگی جیهانی (شەکسپیر)دا:
هاملێت باسی بێ سەرهاتی شازادەیەکی دانیمارکییە کێ لێ سەفەرکەی لەئەمانیاوە دگێڕتەوە بێ کێشکەکەی خێی تاکو لێ ێووسمی ناشتنی باوکیدا، کێ بێ شێوەیەکی ناڕوون مردووە بڕشداری بکات. چنیێتی مردنی پاشا نادیارێ. دوای ماوەیەك هاملێت دەبینێت کێ دایک و مامێی بوون بێ هاوسەر و پێکەوە خەوتوون. ئینجا لێ شێوەکدا ێحی باوکی هاملێت دێتێ خەوی و پێی دڵێت کێ چۆن مامێی هاملێت کوشتنەکەی ئەنجامداوەو داوا لێ کوێکەی دەکات تۆڵەی بسێنێت. هاملێت دوای ئەو شێوە دەست دەکات بێ لێکێینەوە و دەزانێت کێ باوکی خۆیستکەی خێیشی (واتێ ئۆفلیا) لێم قتڵدا بڕشدارێ. ئۆفیلیا بێ نەخشەکانی هاملێت بێ کوشتنی باوکی دەزانێت و دوای ئەوێ کێ باوکی دەکوژرێت، شێت دەبێت و خێی لێ ناو ێووبارەکدا دەخنکێنیت. لێ ئێنجامی شانەکدا هاملێت مامێی دەکوژێت و خێیشی

دەمرێت.
.....

بە کارهێنانی ناوی (ئێفیلیا) چەند جارێك لە شیعری (رافایل)ی ماردین ئیبراهیمدا هاتووە، لەم شیعرەدا 3 کەسایەتی بوونیان زاڵە بەسەر سێبەری دەقەکەداو لە زێر شوێندا جێەو دەگرنە دەست:
1- من / شاعیر/ بۆژەر/ خوێنەر
2- رافایل
3- ئێفیلیا
جا بە حوکمی ئەوەی لە زێر لە شیعرەکانی شاعیردا سوود لە تێڵەجی(1) و داستانە مۆژوویەکان و چیرۆکە ئاینیەکان وەرگیراوە، جێی خۆیەتی یەکەم ناساندمان بێ رافائیل(2) سوود وەرگرتن بێت لە تەورات کە دەڵێت رافایل سێهەم فریشتەیە لە نێوان 7 فریشتە پایە بڵندەکان، هەروەها بە زمانی عیبری رافایل مانای (خودا شیفابەخشە) دەگەیەنێت.
گەر کەمێك دوورتر بکەوینەوەو بچینە نێو دنیای ناودارانی هونەریی جیهانی ئەوا دەتوانین بڵێین (رافائیل سانزیۆ)(3) وێنەکێشی ئیتالی 1483-1520 سەردەمی نەهزە بوو، کە باوەڕ ناکەم مەبەستی شاعیر ئەمەیان بێت.
بەڵام ئەوەی جێی باسە و ڕەنمونی خوێنەرانی پێ دەکەم ئەوەیە ماردین ئیبراهیم دەسکاری کەسایەتیە مۆژوویی و تێڵەژیهداستان و ئەفسانەکان دەکات و لە خزمەت مانای دەقدا تەوزیفیان دەکات و جارانێکیش تێکەڵیان دەکات و شتی تریان لێ دروست دەکات، ئیتر ئایا تا چەند لەم گەمەیەدا سەرکەوتووبووە ئەوا ئەو بڕیارە بێ خوێنەران جێدەمێنێت.
.....

ئێستا با چەند نموونەیەك بهێنینەوە لە بەکارهێنانی کەسایەتی ئێفیلیا لای ماردین ئیبراهیم لە شیعری (رافایل)دا:

(بێ تێ بوو ئێفیلیا بێ تێ بوو
بێ تێ بوو بابی من شەی لەگەڵ تاتارەکاندا هەڵگیرساند
لەبەر تێ ئاگری بەردایە ڕۆما
بە هەڵمی دە ریا سوێند دەخۆم،
) لەبەر چاوی تێ سێ جار دەست دەدەم بەهەتاوی زستاندا
.....
(بێشکەی ئێفیلیام بێ رانەدەژێنرا)
.....

تۆ لە کوێی رافایل
ساڵی دەیەشە گەورەکان
بۆ ساتێکی کەم غافڵ بووم و
لە ناو دوکەڵدا رافایلم ون کرد
ئیتر کاتێکمزانی من لە وڵاتی تیمساحەکاندا بووم
.....

بەو دەستانەی خۆم رافایلم ناشت
قەبرێکم لەسەر ڕێگای ماڵی ئۆفیلیا بۆ لێدا
.....

بە هەر خاکێکدا ڕەت بووبا
هەزار ساڵ باران نەدەباری
بەڵام هەر کە ناوی ئۆفیلیایان دەهێنا
ئەو مات دەبوو
سەری لەبەر خۆی دەناو دەیگوت
عەزابم مەدە ئۆفیلیا خۆ من کێلەی تۆم
چۆن وا دەبێت ئۆفیلیا
دەردم گرانە ئۆفیلیا
.....

لە لایەکی تڕەوە، لەم کۆپلانەوە تێدەگەین چۆن شاعیر دەیەوێت پەلکێشی کاریگەریی کەسایەتی مێینەمان بۆ بکات لە سەرانسەری مێژووداو ێێی لە گێانکاریەکان و کاریگەریی لەسەر ڕەگەزی نێر چەندە، هەرچەندە بە بازوو زۆر بەهێز نەبێت بەڵام جۆرێك لە هێزی تریان هەیە و بەو خاوەندارییەتیەش دەتوانێت تەواوکاری مانای پیاوبوون و بەردەوامی ڕەوتی ژیان ێێکبخات، بەڵام هەموو کات ئەم کاراکتەرە بە دڵی نووسیارو شاعیران لە واقیع و دەقەکاندا ڕێ نابینن، وەك لای شەکسپیرو ماردین کەوتووەتەوە.
.....
لە کۆتاییدا دەمەوێت ئاماژە بەوەش بکەم کە نووسەرانی تری کوردیش سوودمەند بوون لە شاکارو داستانە جیهانیەکان و سوودیان لە کەسایەتیەکانی ناویان وەرگرتووەو دایانڕشتوونەتەوە، وەك چۆن (شۆرزاد حەسەن) لە دەقێکدا ناوی (ئۆفیلیا)ی بەکارهێناوەو دەڵێت:
(ئۆفیلیای جوان
ماڵئاوا لێتۆش، ماڵئاوا
لێکۆڵ پاکیزەیی خۆت وەك کاژی مار فڕێدا
)! ئەی یاری ڕۆژانی دڵساردی و شەوانی دڵگوشران

.....

پەراوێز:
Theology(1)
RAPHAEL(2)
(Raffaello Sanzio(3

ماردین ئیبراهیم سێبەرەکەی خۆی نەدیتووە؟! ... نەجمەدین سادق شێخانی

ماردین ئیبراهیم لە ساڵانی نەوەدەکانەوە دەنووسێت، خاوەنی گیانێکی پڕ ئەشکەنجەی نەوەیەکی خۆرلەخۆ نەدیوی تاکی کوردە، زایەڵەیەکی نووساوە بە ڕووی ئەو جەندرمە تارماییپەرستانەی سەردەمانێك دەوەڕین بە چنارە باڵا بەرزەکان و لە بازگەکاندا خاوەنی گیانە بێتاوانەکانیان دائەگرت و بە گومانی سیاسەتکردن لەگەڵ گوڵەڵە هەڵوەریوەکاندا تیربارانیان دەکردن، سامان و باج و خەراجی دوورو نزیکیان بە تاڵان دەبردو بە زمانێکی بادەنێشانەوە فەرمانی دەسگیرکردنی هەتاویان دەردەکردو لەگەڵ چەقەڵەکاندا مەزەیان ساز دەداو (10) دینارە سویسریەکانیان دەکرد بە بەرکی سێزانیە سەماکارەکانەوە، شاعیرەکانیان ڕاو دەناو ئاوارە و شاربەدەریان دەکردن، تا سەری خۆیان هەڵگرن و شتێك لە فەرهەنگیاندا نەبێت ناوی نیشتیمان بێت، خاکێك دڵکە بێبەزەییەکانیشی هەر ئازاری دابن و هەڕەشەی مەرگی لێکردبن، بەڵام سەرفرازانە ویژدانی خۆیان لەدەست نەدابێت و نە نوشتابێتنەوە بەسەر باڵای قەزەمی بەمەڵا و ناپاك و بازرگانەکانی نەتەوەدا.
لە بەرانبەریشدا ئاکار محەمەد لە سەرتاکانی 2009 دا دەستی بە نووسین و ئەدەبیات کردووە. خاوەنی خەڵاتی فیستیڤاڵی (ئێستان أسفهان) لە تارانە کە وەک شاعیرێکی شاری سلێمانی پلەی یەکەمی فیستیڤاڵەکەی بە دەست هێناوە!

لە ڕۆژنامەی (چاودێر) و (کوردستانی نوێ) بەشی ئەدەب و هونەرکەی

تەکستەکانی بەاودەبنەوە! خاتی دووەمی (دەزگای ڕۆشنبیری پارتی دیموکراتی کوردستان) بوو بە ناو نیشانانی ((شاعیرێک لە مەدرنە هەندەت))!

هەروەها یەکێتی نوسەران لقی سلەمانی خاتی ڕۆزلەنانی پەبەخشیوە لە 2016 دا؟ خاوەنی کتەبە شیعری (هەزار خەون و یەک نیشتیمان) ــە.

بۆ ئەم زانیاریانە بنواە ماڵپەڕی:
www.kurdipedia.org/ئاکار محەمەد

تا ئێرە جێی سەرسوەمان نییەو شتێکی ئاساییە بەمجۆرە لە هەر شاعیرێك بدوێیت، بەڵام لەگەڵ خوێندنەوەی دەقی (یەهوودا، ئاو بەردانێ یەهوودا) ی ئاکار محەمەد دا تارماییەکی ڕەش بەرچاومی تەنی و نزیك بوو لە هەشخەڵ بچم، نەمزانی من دەقی ماردین ئیبراهیم دەخوێنمەوە یان ئاکار محەمەد؟! لە دڵی خەمدا وتم چۆن شاعیرێکی وەك ماردین ماندوو بوو بێت و لە ئاکامی ئەزموونی ژین و نووسین و خەماندووکردن بووبێتە خاوەنی ئەو شێوازەو شاعیرێکی تر بێت بە هەمان کەرەسەو بابەت و سیمبۆڵ و ڕوئیایەوە شیعرێك بنووسێت و بە ناوی خۆیەوە بڵاوی بکاتەوەو شانازی بەوەوە بکات داهێنەری بێ نەزیرەو بە دوکەڵی جگەرەیەکەوە وێنە بگرێت و جانتایەك بکاتە شانی وەك ئەوەی پێ بێت لە مەعریفەو فەلسەفەو خەم.

دڵی خەمم بەوە دایەوە کە هەموو شتێك ساختە دەکرێت لەسەر ئەم پارچە زەویەو لەم زەمەنە بێ سەروبەرەیەدا کە زۆربەی مرۆڤەکانی بە بێ سەر دەژین و هاتووچۆ دەکەن و دەخۆن و دەخەون، تەنانەت ئەوانەش خۆیان بە شۆشگێڕو پێشەوو و کاربەدەست و خاوەن بڵوانامە دادەنێن ساختەن، ئیتر بۆچی سەرسام دەبیت بە ساختە کردنی شیعر و شاعیر؟!
پاشتر بۆیارمدا بۆ ڕاگرتن لەم جۆرە ساختەکردنە مەعنەویە ئەم گوتارە بنووسم و خوێنەرانی سادەو چەواشەکراوی پێ ئاگاداربکەمەوە، کە نازانم چۆن تا ئێستا ئەم نموونەیەو دەیان نموونەی تری ئاوها بەسەر خوێنەراندا تێپەڕ دەبن و کەس نوتقی لێوە نایەت؟ مەگەر لە 21/12/2016 شدا لە ماڵی وەفایی کۆمەك بۆ ئەم شاعیرە ساز نەکرا؟ دەبێت بۆیاردان بە هەڵبژاردنی بەدەنگی بەرانبەر ستەم و گەندەڵی دەسەڵات هەموو گەندەڵیەکی تری شاردبێتەوەو خەڵکانی بێدەنگ کردبێت؟! یان لە فەرامۆشکردن و ڕووکەشگرتنی ئەدەبدا وا خوێنەران چاوپۆشی لەم دیاردانە دەکەن؟!

ئێستا من دەمە سەر بەراوردکردنی شێوازو نموونەی دەقەکانی ماردین

و لە بەرانبەریشدا هێنانەوەی نموونە لە دەقی (یەهوودا، ئاو بردانی یەهوودا) ی (ئاکار محەمەد).
ماردین ئیبراهیم بە کارکردن لەسەر کەسایەتی و رووداوەکانی مێژوو، ئازارو خەمەکانی خەی بەرجەستە دەکات بێ جیاوازی لە نێوان زۆرترین کاریگەریی لەسەر ویژدان و هەستی خوێنەر، وێنەکان تراژیدین و جانەوەرەکانی ناویشیان لاوازن، زمانەکەی نزیکە لە ناو واقیع و دەربڕینی راشکاو بێ گێڕانکاریەکانی دەوروبەر، پاشوپشکردنی کێپلەکان هیچ ناتەبایی لەزنجیرەی پێکەوەبەستنی کێپلەکان لەق ناکات.
ئەم تەوژمەش لە بەختیار عەلیەوە درێژ دەبێتەوەو زمانێکی داشتنی پەخشانی لە خێ دەگرێت و بە دەیانی وەکو (ئاکار محەمەد) دوایی دێت. بەڵام ئەوەی نابێت باسی نەکەین ئەوەیە کە هەرچەندە لە ناواخندا گیانی مەزڵومی و لاوازیی و چەوساندنەوە دەنوێنێت، بەڵام تا سەر ئێسکیش نەفرەتکردنە لە پیاوکوژان و ستەمکاریی و مافیاکانی مەنزومەی دەرەبەگایەتی و جەهالەت، گیانی بەرەنگاربوونەوە لە خوێنەردا دەجوڵێنێت، کە شایستەی ستایشە.

ئێستا بابێینە سەر بەرواردکاریەکانی نێوان ئەم دوو شاعیرەو بیاری کێتایی بێ خوێنەران جێ بهێڵین.
ماردین ئیبراهیم/ لە دەقی (خەدیجە، یاسەمینەکانی مردن) دەڵێت:
ئەو هەموو یەهودایە
ماچی یەهوودا بە لێوتانەوەیە
نە بادا یەهودایەکی خەوتوو.

* ئاکار محەمەد/ دەقی (یەهوودا، ئاو بردانی یەهوودا):
لەم شیعرە کورتەدا (17) جار وشەی یەهوودای بەکارهێناوە، لەو بڕوایەشدام نازانێت یەهودا چیەو کێیە.

بێ نموونە دەڵێت: ئاخ یەهوودا، یەهوودا ماوە، یەهوودای من... هتد
* ماردین ئیبراهیم، دەقی (یاسەمینەکانی مردن):
بۆنی بخوردەکانی بەرائەت
* ئاکار محەمەد/ دەقی (یەهوودا، ئاو بردانی یەهوودا):
بخوردێکان داگرسێنێ

* ماردین ئیبراهیم، دەقی (پێکەوە پاڵمان بە جێلانەی منااڵکەوە نا):
لە دەشتی کەنعانیش نەبێت، رێژك گورگك هەر دەمانخوات

* ئاکار محەمەد/ دەقی (یەهوودا، ئاو بەردانی یەهوودا):
بۆ ناو بیابانەکانی کەنعاندا… گورگیان تێبەردەداین

* ماردین ئیبراهیم، دەقی (پێکەوە پاڵمان بە جۆلانەی منااڵکەوە نا):
قورئان ئەبا بۆ ئەرشەلیم
تەورات ئەبا بۆ مەدینە

* ئاکار محەمەد/ دەقی (یەهوودا، ئاو بەردانی یەهوودا):
بۆ سەرخاوەک لە حیجازەوە،
دەگەیشتینە ئەرشەلیم

* ماردین ئیبراهیم، دەقی (رافایل، خەدیجە):
– گوێی لە ناڵەی ئیبلیسێکی زامدار نەبێ
– ئیبلیسەکانی ناو سەرم

* ئاکار محەمەد/ دەقی (یەهوودا، ئاو بەردانی یەهوودا):
ئیبلیسە غەمبارەکان (2 جار)

* ماردین ئیبراهیم، دەقی (فلاورا):
حەجاجەکان حوشترکانیان لە حیجازەوە دەبرد بۆ یەمەن

* ئاکار محەمەد/ دەقی (یەهوودا، ئاو بەردانی یەهوودا):
سەری خۆی هەڵگرتووە بۆ حیجاز
لە یەمەن ڕەجمی براکانم دەکرا

* ماردین ئیبراهیم، دەقی (خەدیجە، یاسەمینەکانی مردن):
– یوسف بۆ لە بیرەکەی ئاوەدایە…
– بەرامبەر کراسە خوێناویەکان

* ئاکار محەمەد/ دەقی (یەهوودا، ئاو بەردانی یەهوودا):
بۆ دوای کراسەکەی "یوسف"دادەگەڕێم

* ماردین ئیبراهیم، دەقی (رافایل):
مارەڵکەیەکم بۆ ئاو نەدەدرا

* ئاکار محەمەد/ دەقی (یەهوودا، ئاو بەردانی یەهوودا):
یارییم بە کلکی مارەڵکەکان دەکرد

* ماردین ئیبراهیم، دەقی (رافایل):

کۆتر لە گیرفانەکانیانەوە نە دەفڕی

* ئاکار محەمەد/ دەقی (یەهوودا، ئاو بڕدانێ یەهوودا):
دڵنەوایی کوکوختییەکانم ئێدایەوە

ئەمەو جگە لە زڕبەی زاراوەکانی تری ناو ئەم شیعرەی ئاکار لە زڕبەی شیعرەکانی تری ماردیندا هاتوون وەك:
کەڵان، دایك، ساحیرەکان، کاروانچیەکان، ئای لەو ئازارەی، وای لە زامی، خوێن... هتد

لە کۆتایدا دەپرسم گەر ئەم هەموو هاوشێوەییە هەبێت لە ناو یەك شیعری تازە شاعیرێکدا لەگەڵ شاعیرێکی تری پێش خۆیدا، ئایا چی بێ ئەم شاعیرە دەمێنێتەوە لەناو ئەم شیعرەدا کە هی خۆی بێت؟ بەڵێ ئاسایییە هەندێك لە دەستکورتیدا ناراستەوخۆ چاولێکەرییەکی کەم دەکات لە کەسانی تر، بەڵام قەد بەم جۆرە نابێت بە چوار پەلە بکەوێتە ناو و وای دابنێت شتێکی باشی کردووەو خوێنەرێکی هوشیاریش نابێت پێی بزانێت؟!

کتێبی دوێت لە نووسینی سمکۆ محەمەد لە چاپ هاتدەر

کتیبەکە قەبارە مامناوەندیە و بریتیە لە 300 لاپەرە و موناقەشەی جەمکی دەولەتی کردووە، دەوڵەت لە رووی میزووی و مودیرن و شیوازەکانی دەولەتی نەتەوەیی، دەولەتی فرەیی لە کولتوور و موڵتی کەڵچەر و هتد و رەخنەی لە دەولەتی مودیرن کرتووە

ئەم کتێبە دەست دەکەوێت لە کتێبخانەکانی کوردستان

ئەمی خوارەوە پێشکی کتێبەکەیە:

پێشەکی

مەسەلەی دەوڵەت بەدرێژایی مێژوو هەم لەرووی مەعریفیەوە بێتە جێگەی بایەخی میتۆدی کۆمەناسی سیاسی لە زانکۆکانی جهان

دەخونرێ، هەم لەرووی تیۆری سیاسیەوە بایەخی پێدەدرێت کەهەریەك لە تۆماس هۆبز و ژان ژاك رۆسۆ و هیگڵ و ماركس و هتد بەزانستیانە قسەیان لەسەر كردووە، هەم لەرووی جوگرافیی و نەتەوەیی و قەوارەییەوە بۆ كۆمەڵگەیەك، یان ئاینەكان یان نەریتە جیاوازەكان كە لەرووی مێژوویییەوە لەرگەی هێزو سوپاوە وەدەستهاتووە موناقەشەی كراوە و ئەنجامێكی بەدەستهێناوە كە مافی هەر نەتەوەیەك یان كۆمەڵگەیەكە ئەگەر داوا بكات خاوەن قەوارەیەكی سیاسی لەو شێوەیە بێت، ئەمەش بۆ نەهێشتنی ئەو گرێ سایكۆلۆژیە سیاسیەیە ماوەتەوە، بۆیە تائێستاش هەمان كەشوهەوای سیاسی پێوەدیارە كە بەئاسانی بۆ نەتەوەكان بەدەست نایات و بۆ هێزە گەورە و خاوەن دەسەڵاتەكانیش ئاسان نییە دەستبەرداری ئەو جوگرافیاییانە بن، بەتایبەتی ئەو نەتەوانەی كە تائێستا فرەستیان بۆ نەڕەخساوە ببن بە دەوڵەت و نوێنەریان هەبێت لە نەتەوە یەكگرتووەكان.

دەوڵەتی نەتەوەیی ئەگەرچی پێشتر داواكارییەكی گشتی بوو و لەووی نوێدەوڵەتیشەوە رەوایەتی سیاسی وەرگرتبوو، بەڵام زیاتر لەدوای شكستی سۆڤیەت و نەمانی دوو جەمسەری و نەمانی چەمكی ناسیونالیزم بۆ بەدەستهێنانی دەوڵەت لەلایەن نەتەوەوە، بێتە مەسەلەیەكی لاوەكی و چێتە دەرەوەی ئامانجی نەتەوەكان، چونكە نەمانی دەوڵەت جگە لەوەی هیچ بەهایەكی نەماوە دوای ئەوەی رۆژئاوا دەوڵەتی فرەیی لە مەزهەب و ئاین و نەتەوە و كولتوور و ئەوانی دیكە، لێرەوە ئەم قەوارەیە بەخاتری ئەوانی دیكە كە لەپەنای نەتەوە بۆ دەوڵەتەكانن تاكو نەبنە پەراوێز و جارێكی تر نەتەوەی سەردەست و ژێردەست دروست نەبێت، ناو و شوناسی دەوڵەتی نەتەوەیی گۆڕا، نمونەش ئەوەیە كە داواكاری دەوڵەتی كوردی گۆڕا بۆ دەوڵەتی كوردستان، چونكە لەپەنا كورد سریانی و كلدانی و توركمان و پاشماوەكانی عەرەب، كولتووری غەیرە كوردی لە كوردستان هەن، بۆیە ئەو پێشنیارە قەبوڵ كرا كە دەوڵەت بەناونیشانێكی دیاریكراوی نەتەوەییەوە نەمێنێت، بەڵام شوناسی نەتەوە لەدەست نەدات.

بەهەرحاڵ ئەمە لەم تێكستەدا موناقەشەی هەموو لایەنە میتادی و سیاسی و مێژووییەكانی ئەم چەمكەمان كردووە بەپێی سەرچاوە باوەپێكراوەكان، بەڵام ئامانجەكە خودی ئەو مانا نوێیەیە كە لەدوای هاتنی چەمكی جهانگەرایی هاتە ئاراوە، بۆیە مانایەكی دیكەی موناقەشەی نوێ بۆ دەوڵەت، ئەو فەزا ئابوورییەیە كە لەجیاتی ئەوەی وەكی جاران دەوڵەتی گەورە كۆمپانیا بباتەوە، ئێستا بەپێچەوانەوە بۆ رزگاربوونی دەوڵەت لە ئەركە قورسەكانی، هەروەها

بۆ گۆڕینی گرێبەستی نێوان هاوڵاتی و دەوڵەت کە دیاریکردنی ئەرك و مافی بوو لەنێو دەستووردا، ئێستا کێمپانیاکان جێگەی سیاسەتی دەوڵەتیان گرتەوە و خەڵك بەڕێوەدەبەن، یان ئەسەن هەندێکجار دەوڵەت بۆ نەتەوە ژێر دەستەکان دروستدەکەن لەرێگەی ئەو سامانەی هەیانە، نمونەش هاتنە پێشەوەی بەدەوڵەتبوونی ئەمازیغی و سکۆتلەند و کوردستان و کەتەلۆنیا و قرمی ئۆکراینا و هتد. هەروەها ئەو دەوڵەتچکانەی کە لە نەخشەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا ناویان هاتووە کە لەرووی جوگرافیایەوە سەر بەدەوڵەتی گەورەی وەکو ئێران و تورکیا و سعودیە و لیبیا و جەزائیر و تەواوی وڵاتانی عەرەبیین.

ئامانج لەم کتێبە ئەوەیە کە کورد و ئەو نەتەوانەی وەکو کوردن و هەمیشە ستراتیژی سیاسیان بەئاڕاستەی دەوڵەتە، ئەوەیە کە درەنگ فریای ئەوە کەوتن بچنە نێو هاوکێشەی سیاسی و ببن بە لایەك و لەرێگەی ئەو لایە سیاسیەوە بناسرێن، ئەم بڕچوونەش ئەگەر نیگەتیڤ نەکەوێتەوە، ئەوەیە کە دەوڵەت لەم سەردەمەدا دەسەاتە سیاسی و ئابوریەکەی هێندە سنووردار نەکرابا، تائەو جێگەیەی کە دەوڵەتی نەتەوەیی بەهای جارانی نەمێنێ، چ لەناو مەحفەلی نێودەوڵەتی و چ لەئاستی نێوخۆ، چونکە بەگشتی ئەو ویستە گشتیەی جاران هەبوو بۆ دروستکردنی دەوڵەت لەرێگەی ئامانجێکی سیاسی و سەرکردەکانیەوە، ئێستا ئەو ویستە بەشێوەیەك لەشێوەکان کە سیاسیەت تارادەیەك شەفاف بووە و بووەتە کردەیەکی ناشیرین، بەوپێیەی کە لەنێو خۆشدا ئەو بەهایەی نەماوە، بەقەد ئەوەی خەڵك ویستە گشتیەکەی بۆ خۆشگوزەرانی و پێکەوەژیانی نەتەوە و ئاینەکان زیاترە، ئەمە کاریگەری لەسەر بوونی فکری ناسیونالیزمیش کردووە بەرامبەر بە ئەوانی تر، مەبەستم نەتەوەیەکی وەکو کورد دوای شاهیدی ئەوەبوون سیاسەت رادەستی بازار و ئابوری کرا، ئیدی نەتەوەخوازی وەکو ئامانجێك بەهایەکەی جاران نەما. ئێمە لێرەدا تائەو جێگەیەی فریای چەمکە سیاسیەکانی پەیوەست بە چەمکی دەوڵەت دەگات، هەموو لایەنەکانمان موناقەشە کردووە چ بەپێی لایەنە فەلسەفیەکە بێت چ لایەنە مێژوویەکە بێت، چ ئەوەی ئەو ستایلە نوێیە پێناسەیەکی نوێی بە چەمکی دەوڵەت داوە، بەهیوای ئەوەی ئەم کتێبە بتوانێ موناقەشەیەکی فکری بەرهەمبهێنێ.

سمکۆ محەمەد
20/4/2015

گۆڵکی پیر بەیانیان بۆنی هەژاری لێ دێ … بەختیار محەمەد

لەوانەیە تەمەنی (70) تێپەڕیبێ
تەنها هاوڕێمەکەی بزنەکە:
بزنەکی هەش و سپی قەڵەو
پاك هەر لە ژنەکی جوان دەچێ:
ژنەکی سپی قەڵەو
کە لە جلەکی هەشدا بێ.
هەموو بەیانیەك
لەگەڵ خۆی دەیگێڕێ.
ئەو پیاوەکی هەژارە
وتی: ((7 سەر خەزانین،
تەنها ئەم بزنە
بژێویمان دابین دەکا)).
هەموو بەیانیان
زوو زوو،
خۆی و بزنەکەی
لە کۆڵانەکان دەبینم.
پێدەچێ ئەم بزنەی
زۆر خۆشبوێ
ئاژەڵەکەش بەختەوەر دیارە،
کەیفخۆش لەسەر گژ و گیا و
گەڵای لکە درەختی بۆاوی بەرماڵان
دەڵەوەڕێ.

×××

ئەو پیاوەکی پیرە،
بەڵام گورج و گۆڵ دیارە
بزنەکەش وەك ئاسکەکە هەر لەو دەچێ.
باشە گریمان بزنەکەی بمرێ
ئەو چۆن دەژێ و چ دەکا؟

بۆ گومان هەست بە تەنیاییەکی قوڕ دەکا.
بژۆی ماڵەکەش
وەك کوخی دێی بووەژنێك دادەتەپێ.
ئەی ئەگەر پیرەمێردەکە مرد،
ئەوسا کێ هاودەمی بزنە بەختەوەرەکە دەبێ؟
ئەمەیان کەس نایزانێ…
ئای ژیان لێرە چەند سادەیە!…
ئای چەند تاڵە،
کە هەژاری بەسەر ژیاندا
سەردەکەوێ!

لێیلا کۆڤێن پێیامێکی چیبوو بۆ باشورو بارزانی؟ ؟ … شوانێ حەسەن ئەبوبەکر

لێیلا گۆڤێن کە یەك لە پڕڕلەمانتارانی مەزهەب پەکەکەی سەر بە حزبی هەدەپەیە دەڵێ: دەبێ بارزانی و دەسەڵاتدارانی هەرێم خاکی باشور بە تورکیا نەکەنەوە و ئەمە لە ئاست هەڕەشەی لەو جۆرەدا تەماشاکەر نابین.

سەیرە .. پەکەکە لە کاتێکدا ئەم داوایە لە دەسەڵاتی باشور دەکات و چاوەڕوانی ئەوەی لە هەیە ر لە لەشکرکێشی تورکیا بگرێ، کە خۆی هیچ ئیعتبارێکی بۆ ئەو دەسەڵاتە دانەناوە و نە ئیعترافی پێدەکات و نە ڕەزی دەگرێ، یاسا و سەروەری و شەرعیەتی پێشێل دەکا، وەك ماڵی بۆ ساحێب لە باشور دەڕوانێ و تەراتێنی تێدا دەکا، سوپای تورکیای بۆ پاڵکێش دەکا و بۆ دەربەست شەڕ و زەرەرو زیان توشی خەڵکەکەی دەکات. کاتێکیش سوپای تورك ڕاوەدوویان دەنێ، داوا لەو دەسەڵاتەی هەرێم دەکات کە خۆی قەت ئیعتباری بۆ دانەناوە، ڕێگری لە سوپای تورکیا بکات.

لە ڕاستیدا بڕ لەوەی سوپای تورکیا سنوری هەرێمی بڕاندبێ، ئەوە پەکەکەیە سنور و دەسەڵات و شەرعیەتی هەرێمی پێشێل کردووە و خۆی

کردەتە کۆنگرا و باشوری کردەتە شۆنگەی ململانێیەکی بێ سەرەنجام لە گەڵ تورکیا. ئەوەی خاکی باشوری بە تورکیا کردەتەوە پەکەکەیە نەک حکومەتی هەرێم، ئەوەی سوپای تورکیا بە باشور پێلکێش دەکات پەکەکەیە نەک دەسەڵاتدارانی هەرێم، ئەوەی ئیجازەی داوە بە تورکیا لەشکرکێشی بکاتە سەر باشور، راکردنی پەکەکەیە لە گەڕەپانی راستەقینەی خەی و خەباسدانیەتی لە باشور، باشترین ڕێگریش لە لەشکرکێشیی تورك، بەخەداچوونەوەی پەکەکە و گەلانوایەتی بە گەڕەپانی راستەقینەی خەی و کۆتاییهێنانە بەو خەسەپاندن و کۆنگایەی لە باشور دەیکات، ڕەزگرتنی دەسەڵاتی شەرعیی هەرێم و لەبەرچاوگرتنی ژیان و ئەمنیەتی خەڵکەکەیەتی کە بەهەی پەکەکەوە لە مەینەتدان. سوپای تورك بە بەهانەی پەکەکە دەتە باشور، هەر پەکەکەش دەتوانێ ئەو بەهانەیە ببڕێ.

پەکەکە لە کاتێکدا بە هەنجەتی ئەوەی کە باشور تەنیا خاکی باشوریێکان نیێ و دەبێ بە خەباتی هەموو لایەك کراوە بێت، شەرعیێت بە وجودی چەکدارانەی خەی دەدات، کەچی خەی لە ڕۆژئاوا نەك ڕێگە بە کوردی پارچەکانی دیکە، بەڵکو ڕێگە بە کوردانی ڕۆژئاوایی غەیرە پەکەکەش نادات کە نەك هەر وجودی چەکدار بەڵکو هەڵسوانی سیاسییشیان هەبێت. لە پارچەکانی دیکەش شۆڕ بە حزبە ڕەسەن و خەماڵیێکان دەفرۆشێ و جگە لە خەی کەسی قبوڵ نیێ. سەیرتریش ئەوێ پەکەکە کاتێ بەم موزایەدە نەتەوێی و کوردستانییە باشور خەتابار دەکات، خەی تا سەر ئیسقان دژی خیتابی نەتەوێی و کوردستانییە و بە شۆڤێنیزم و ڕەگەزپەرستی دەزانێ.

پەکەکە دەبێ بزانێ باشور بە هیممەتی بارزانی و گیانفیدایی پێشمەرگە و خەڵاگریی خەڵکەکەی، ئازاد و دانپێدانراو و پارێزراوە، بێ لەشکری هیچ لایەك کراوە نەبووە و نییە، ئەگەر پەکەکە بەهانە نەدات بە دەست سوپای تورکیاوە و باشور نەکات بە شۆڕگە، نە تورکیا و نە هیچ سوپایەکی دیکە ناتوانن بێنە ناوی.
٢٠ / ١ / ٢٠١٧

گۆڕەبون یان بچوکی گیان و یەکێتی لەئاست پارتیدا … هونەر جەمیل

. ژیگی لەت بوون لەکترازان (دابڕش بون) مەژوی دابڕش بون و لەت بون لەدونیای کانەوە باو بووە ،. سەرەتا لە کۆنیسەو ژیوتە ئاینییەکانەوە دەستی پێکرد تا دێگات بە ئێستا ..ئەم دابڕش بونانە لە پاڕیا کەم یا زۆر لایەن گریو پاشکێیەتی دروست دەکات هەنە جار حیزبێک یاخود گروپێکی پاوان خواز دەست بەسەر تەواوی جومگەو پێگە ئەساسیە کانی دەوڵەت دا دە گرێت .. بەمانەوە بەردەوامی دان بەم پاوان خوازییە یان چەواشە کاریو خۆتاندنە ، بانگەشەی نەتەوایەتی دەکات دروشمی نەتەوایەتیو بزواندنی سۆزی خەڵکو دروست کردنی خەفی سیاسی بەوی هەڕەشەی دەرەکی لەسەر وڵاتە .

بەم ژیگایە دەسەڵاتی قۆرغ کاردێوە درێژە بەمانەوە خۆی بەدەسەڵات بدات .. زانای ئەمریکی (مەنگن)بەم جۆرە پێناسەی ئەم ژیوتە دەکات کەسی دیما گۆژ یاخود گروپی قۆرغ کار : ئە و کەسێیە کەڵەبازێک دە گرێتە بەر خودی خۆی دەزانێت کە نادروستە . بە ئەو کەسانەشی ئاماژەستە دەکات کە دەزانێت گەلەو نە فامن ..کەواتە سیاسەتی گەو جاندن لەسەر بنەمای درەو بەڕەنی بۆتاڵ دا دەڕژێت .. مەبەستم بو لە پاڵ بە پێویست زانینی یەک گرتنی گیانو یە کێتی . کورتە باسێک لە مەژوی جیابونەوە بکەم ..ئەگەر جیابونەوەی گیان لە یە کێتی بە هەی چەند هۆکارێکەوە کە لەو کات واتا لە ساڵی ۲۰۰۸ پێویست بوبێت .

ئەوا ئێستا یە ک گرتنو لەک نزیک بونەوەی ئەم دو هێزە زۆر پێویستە لە بەر چەن خاڵێک . ۱) بەهاوسەنگی هێزو گیانەوەی شکە بە یە کێتیو گیان چونکە لە ئێستا دا چی گیان چی یە کێتی بە تەنیا ناتوانن یارییەکی هاوسەنگ بکەن لە گەڵ پارتی جیابە جیا .. ۲) بە کردنەوەی یەک دەسیو یەک پاکیج سەبارەت بە مامە ڵە لە گەڵ تەواوی هێزە ئیراقیو کوردیە کاندا ..هەرچەندە خەیان ئەم خاڵیان کردەتە ناو ە ڵکەوتنەکە بەس بە ئەوەی پابەند بن پێوەی . ۳) بە گۆڕەبونی پێوەندییە نێو دەوڵەتییە کانی دو حیزب گرنگە چونکە هەومان ئەزانین پێوەندی ئەم دو هێزە لە گەل وڵاتان لە ئاستەکی

کەم و بچوکدایە ئەشتوانین بڵێین پەیوەندی ئەم دو هێزە تەنیا لە گەڵ ئەرانو حوکومەتی ناوەندا بە هێزە . ٤) لە پەناو سلەمانیدا . ٥) بەئاشتبونەوەی کەمایەتی هەموان دەزانین لایەن گرانو دەنگ دەرانی گەلانو یە کەتی پەیوەندی هاوبەشی سیاسیو شارو کەستیو هاوڵە یەتی بەیە کیەوە بە ستونیە تیە وە هەر لە خودی ڕێخۆرو سکرتێری دوحیزب تادێگات بە بچوک ترین ئەندامی دو حیزب .

لەگەڵ ئەوەی من تاادەیکی زۆر گومانم لە وەیە یە کیەتی پابەندی بەگە کانی ڕێکەوتنەکە بێت بەڵام ئەو ڕێکەوتنە پەویستە هەرچی زووە بەگە و خاڵە کانی بچنە بواری جێ بەجێ کردنەوە چونکە لە ئەستا دا بە هەی لە کار کەوتنی شەرعی ترین مو ئەسە ساتی هەرەم باری سەر شای هاوڵاتیان لە دەخێکی ناهەمواردایە هەرواها پاوەن خوازێکانی پارتی ئەگەر سنوردار نە کرێت دەچێتە حاڵەتێکەوە کە ئەشی دەرئەنجامە کانی قورس ترو کارەسات بار تر بن . دەبێت گەلانو یەکەتی دو ڕاستی بزانن یان دەبێت ئاوا جیا بەجیا مامەڵە لەگەڵ پارتیدا بکرێت . کە ئاوای نە گەلان نە یە کەتی جیابەجیا توانای بردنەوەی هیچ یارییەکیان نابێت لەگەڵ پارتی یان ئەوەتا دەبێت بەدەنگی بەرز بڵێن ئەوە ئەمەین بە پەژەو بەرنامەوە بە یەک دیدی سیاسیو یەک باگاراوندی سیاسییەوە مامەڵە لە گەڵ پارتی دا دە کەین و لە هێزی دووەمو سیەمەوە دەبینەوە بە هێزی یەکەم. یان دەبێت بەم بچوکییە. یە کەتی بە پاشکەی پارتیو گەلانیش بە تەنیا لە ساحەکەدا شەی پارتی بکەن بە ئەوەی بتوانن هیچ کاری گەرییەک دروست بکەن

چی وام لەدەکات دەڵێتی کوردیم پە خۆن بە! .... چالاکی ئەغجەلەریی

پەش هەر شتە ناوەک یان قەواریەک لە دونیای زانستی سیاسیدا نەبووە بە ژەر نوسی دوڵێتی کوردی ، ئەگەر بگەڕێنەوە بە مێژوو تەنها دەوڵەتی میدیەکان (ماد) کەمێژوو نوسان بە تایبەت

کوردەکان ، بە هەندە بەگە پشتەاستی ئەم کیانە سیاسیە دەکەنەوە هەرچەندە بە خەی ئەم پرسەش مشتومەی لەسەر، بەدوای ئەمدائەوەی چەکەرەی کردبە و هسکا بەت لە چند ئەمارەتەک بەولاوە هیچی دیکە نەبەتە ئەو بەهارەی کە ئەمە بتوانین وەکو بەگەیەکی مەژوویی جوگرافی سیاسی بەدەست و نەیارانی بسەلمەنین و بەرامەی گوەکانی لە خەمان بەدین ، هەرچەندە لە ئاستی چەندایەتیدا زەرترین نەتەوەین کە خاوەنی دەوەتی نەتەوە نین لە کاتەکدا دروستدروست بوونی دەوەتی نەتەوە مەژوەکەی دەگەتەوە بە سەدەی شازدە.

یەک لە پرسیارە زەر سادە و جدیەکان ئەویە بوونی ئەمە بەو چەندایەتیە زەرەوە بە لەماوەی ئەم چەند سەدەیەی بەسەرمان تەپەی کرد نەتوانرا وەکو تەواویگەلانی دونیا لە دونیای جیوپەتیکدا بوونی سیاسی وەکو دەوەت بوونمان هەبەت؟
بە وەامی ئەم پرسیارە دەگەمەوە بە ئەم ساتانە و ئەو مەژوە بەردەستەی وەک بەگە پشتەاستی وەامەکەمان دەبەت، یەکەم هەکارە دەرکیەکان و بەرژەوەندیووەاتانی زلهەز بە دوەنە و ئەمە ، هەرچەند بە ئەم هەکارەش کە دەەن سیاسەت هەنەرەکە دەبەت بە هوشیاریەوە مامەەی لەگە بکەیت ، بە دەنیاییەوە نە ئەوکات وبە ئەستاشەوە بوونی نەبووە نیە.

دووەەم هەکاری ناخەیە، کەمەگەیەک بە درەژایی مەژوو پە بەت لە قین و دووبەرەکی ، هەرلە دژایەتی ئەمارەتە کوردیەکانەوە تا چەرخی بیستەم و خەناساندنی پارتیسیاسی بە شەوەکی عەمەلی ، لە شەی شاخ بەرامبەر بە یەکتر و نەکەرایەتی ئەم بە دەوەتەکی دی دژ بە پرسی کورد لە پەناوی هەندە دەسکەوتی حزبی ، لەئاستی کەمەایەتیشدا جاشایەتی و دوپاتکردنەوەی وەلا بە دەساتی سەردەست دژ بە پرسەک کە تەنها وتەنها خەی و هاوخونەکانی زەرەندی سەرەتا وکەتایی بوون ، جیالە هەمووی خەشویستیەکی لە ئەندازە بەدەر بە پارە و سامان لە کاتەکدا هەرچی ئەخلاقی سیاسی و فەرهەنگی وکەمەایەتیە کرایە ژەر پرسیارەوە.

سەەم ، ئەگەر ئەمەی هەرەم بە نموونەیەکی بەرجەستەی پراکتیکی پەش بوون بە دەوەت وەرگرین ، بە پەش چاوی هەموومانەوە دەبینین ئاستی سیاسی وئیدارە و ئابوریمان لە کوەی پەوەرەکانی بە دەوەت بوونداید، بە شەویەکی گشتی کەمەی حزبی تەتالیتاریی قەومی و مەزهەبی ئاوەزانی یەکتر بوونە هەرکام لەمەوتە ببنە خاوەن دەوەتەکت سیاسی سەربەخە ، ئەو جوجەی کیانەی لەم هەلکەیە

سەر دەردەنەت (کە بەلای منەوە هەلکەیەکی بگەنە ئیمکانی تروکانی نیە) هەرشەوی وەک دەوڵەتکی سعودی ، عەراقی سەدام حسین یان ئێرانی ئیسلامی زیاتر نابەت، وەک چۆن ئەم دەستە و تاخمەی کە لە چلەکانەوە هشمەی ئەسپی سیاسیگەلی کوردیان گرتوە و دەستبەرداری نابن ، ئەوکاتە پەویستمان بە بەهارکی کوردیە بە هەنانە خوارەویان لەسەر زینکە .

ناهوشیاری خەکی کوردستان بە نەتەوە لە ئاستکی بەرزدایە ، چونکە هوشیاری حزبی بەئەندازەیک تکەڵە بە خوێنی تاکەکان بووە ئیمکانی بیرکردنەوەیکیفریی نیە بە تەواوی ئەگەرکانی بوون بە دەوڵەت و ڕاگرتنی پگەی ئەو کیانە بەشەویکی مەحکەم، یەک لە پگە ئابوریەکانی دەوڵەتی سەقامگیر لە دونیایئەمەدا پەدانی باجە بە دەوڵەت بەنام بە پچەوانەوە حزب خەکی بە چارکی وەها ئەکتیف کردوە کە حزب و دەوڵەت سەرچاوەی بژەوی خەک بن ، لە کاتکدا پەویست بوو چەندین گارگە و کەمپانیای بەرهەم هێن و پرۆژەی کشتوکاڵی بوونی هەبوایە بە هەرچی خستنە ڕەی شەمەندەفەری ئەو کیانەی خەکی پەویستیان پێیەتینەبادە ئەو جیهانە ماکیاج کراوە دەوڵەتیەی هەندە کەس بە درۆژدان بە قازانجی شەخسی و حزبی شینی درێیینەی بە دەکات.

ئەنجام کیانکی بەهەز و سەرکەوتوو پەویستی بە ئابوریەکی پتەو و ڕایەیکی بەهەزی دیبلەماتی بە هەز هەیە لەگەڵ تەواوی دونیا، بەنام هەرەمی کوردستانی عەراقیە هەموو لەکدانەوەکان توانای بوون بەدەوڵەتی سەربەخۆ بەم ستایەی کار و پەیوەندیە لەرزەکانی لەگەڵ ووڵاتانی دەورووبەر و جیهاندا گەیشتن بەو ئامانجەسیاسیە لە خۆن زیاتر سنور نابەزنەت ، هەیەی مەژوویش بە سەرانی ئەم گەلەیە هەرچەند کافامی خەکیەش بەشکی دانبەوای نەگەیشتن بەخواستکانیانە.

هاتنی سوپای ئیسلام بۆ کوردستان

… 2… ژیلوان شێش محمد صالح

بەشی دووهەم::-

ێژی دوو شەممە بوو لەشکرەکەی خالیدی کوڕی وەلید گەیشتە سنوری شاری هەولێر,خۆوەتیان هەڵداو کە ژمارەیان 40000هەزار سەرباز دەبوو,پاشای هەولێر ناوی چاتلیس بوو ئەم پاشایە زۆر سوار چاك بوو دەێن لە شەڕدا زۆر فێباز بووە ئەم پاشایە خاوەنی 14000هەزار سوارە و پیادە بوە زۆر جار یارمەتی کیسرای فارسی داوە دژی هەرقلی ێم.

یەکەم ێوو بەێوو بوونەوەی سوپای چاتلیس و خالیدی کوڕی وەلید,کاتێك چاتلیس بینی سوپای عەرەب لە نزیك قەڵای هەولێر خۆوەتیان هەڵداوە,هێرشی کردە سەریان و شەڕ لە نێوانیاندا ێوویدا,خالیدی کوڕی وەلید دەێت ئەمە یەکەم شەڕە ئێمە دەیکەین لەگەڵ نەتەوەی کورد,داوام کرد لە سوپاکەم دەستیان لێ نەپارێزن ئەگەر کوژراین شەهیدین جیگەمان بەهەشتە,ئەگەر سەرکەوتین سەرو ماڵیان بێ ئێوەیە ئێمە چەند ساێکە لە شەڕداین تەواو شارەزای شەڕین,سوپای کورد لە سوپای کیسراو ێم زیاتر نییە,دەێن شەێکی ئێکجار گەورە دەستی پێکرد تەپوتۆزی سمی ئەسپەکان بەری خۆری گرتبو,بە هەزارەها مرۆڤ کوژران چەندەها دەست و قاچ بڕان چاوەکان کوێر کران,خوێن و خێ تێکەڵ بوو,ئەم شەڕە چەند ێژێکی خایاند,هەولێریەکان تا دوا سەرباز جەنگان پاشا چاتلیس بە دەستی زرار کوڕی ئەزوەر کوژرا.

جا با بزانین زرار کوڕی ئەزوەر کێ یە:زرار لە دوای فەتحی مەککە موسوڵمان بوو شاعیر بوو یەکێك بوو لە پیاو کوژەکان زۆر حەزی لە شەڕکردن بوو دەێن زۆر بێ بەزەیی بوە,هەر نەیارێکی خۆی بەردەست کەوتبێت بێ دوو دڵی سەری بڕیوە,خۆشەویستی محمد بوە,محمد ووتویەتی زرار جیگەی لە دڵی منداید دەێن ناو هێنانی بەس بوە بێ ئەوەی ترس بچێتە دڵی دوژمنەکانی.

شەو بوو شەڕەکە کۆتایی پێ هات 1000 کوردی هەولێری بە دیل گیراو بێ ێژی دوایی هێنایانە بەردەم خالیدی کوڕی وەلید پڕی وتن ئیسلام بن,ئەوانیش ازی نەبوون ووتیان دینی خۆمان هەیە بڕیە خالید فەرمانی کرد هەموویان سەربڕن,دوایی سوپای ئیسلام سەرکەوتن بێ ناو

قەڵای هەولێر,کەوتنە تاڵانکردنی سەرو ماڵیان و لە پارەو ژن و کچ و منداڵ بۆ ئەوەی تۆزێك مرۆڤایەتی لەبەر چاو بگرن,وەك دەستکەوتی شەڕ ئەم کارە نا مرۆڤانەیان دەرهەق بە خەڵکی هەولێری بە شەرەف کردوو ناموس و شەرەفیان لەکەدار کردن,هەروەها هەرچی ژن و کچی کوردە وەك کەنیزەو غولام دەفرۆشران و دەکێدران لە بازاڕەکانی مەککەو مەدینەدا.

خالید دوایی خۆی ڕاوی کردە قەڵای هەولێر و گەشتە ناو خەڵکەکەوە پێی وتن ئەوەی ئیسلام نابێت دەبێت جزیە بدات یان هەمووتان دەکوژین,ئیتر خەڵکەکە ناچاری بوون بە جزیە دان,وەك و مژوو نوسان دەگێڕنەوە دەڵێن خالید زۆر دڵخۆش بووە بە موسوڵمان نەبونیان بە جزیە لەبەر ئەوەی جزیە وەك سەرمایەیەکی هەمیشەیی وابوە بۆیان خەرجی شەڕو ڕابواردنی خۆیانیان پێ دابین کردوە,دوای تاڵانکردن و سوتاندن و لەکەدار کردنی شەرەف و ناموسی تاکی کوردی هەولێری ڕووە دەکاتە عبداللەی جندلی کە سوپایەك بەرێت و ڕووبکاتە هەرمێتە بۆ داگیرکردنی.

سەرچاوەی ئەم نووسینانە لە گێڕانەوەی ئەبو تەبەریە:المستدرك لحاکم,ج3,حدیس رقم

هەر تاکێکی کورد گومان ئەکات لەم مژووە خۆناویەی سوپای ئیسلام ئەتوانێت خۆی بەدوادا چوونێك بکات بۆ مژووی ئیسلام لە نووسینەکانی مژوونوسە بەناو بانگەکانی ئیسلام کە هەموو موسوڵمانێك شانازی بە بوونی ئەم مژوو نووسانەوە دەکەن,بەڵام گەورەترین کێشەی تاکی موسوڵمان ئەوەیە ناگەڕێت و توژینەوەیەك لە ئاینەکەی خۆی ناکات,خۆنەر نین و تەنها گوێگرن و ئەوەی دەیبیستن و دەیزانن,تەنها ئەوەیە کە لە سەر زمانی مەلا دەنگ دەاوەکان لە میمبەری مزگەوتەکانەوە ئەیبیستن,زۆر دژنیا بن تەواوی نووسینەکانم لە سەرچاوەی ئیسلامییەوە وەرگرتووە و ئەتوانن خۆشتان بە دوادا چوون بکەن و گوێگر نەبن و خۆنەر بن,ئێستاش کتێبکم نووسیوە لە سەر ژیانی تەواوی خەلیفەکانی ئیسلام تەواوی سەرچاوەکانم لە کتیبە ئیسلامییەکانەوە وەرگرتووە,ئێستاش کتێبەکەم لە کتێبخانەی گشتی سلێمانییە حەفتەی داهاتوو ژمارەی سپاردەی ئەدەنێ و بە خۆشحاڵییەوە باوی ئەکەمەوە,باس لە دژندەیی و نا مرۆڤانەی زۆرینەی خەلیفەکانی ئیسلام دەکات,تەمەن ڕێگەمان بدات تەواوی نووسینەکانم لە سەر مژووی ئیسلام بوونی کوردیش تەواو ئەکەم,تاکو تاکی کوردی بزانێت ئیسلام چەندێ زیانبەخش بوە بۆ نەتەوەکەمان.

ئەم سیاستە دوفاقیە بۆ؟! … ئارام عزیز عبدالله

ئەگەر وردبونەوەیەک بەکردارو گوتاری سیاسی بزوتنەوەی گۆران بکەین لەڕابردوودا.. ڕاستەوخۆ دەگەینە ئەوبڕوایەی لەدوو ڕوانگەی((خەباتی چاکسازی، حەزی دەستکاری خوازی))لەڕاگەیاندنکەیەوە چرکراوتەوە و زۆرترین ماف و دەستاتیش لەڕاگەیاندنکەوە تعمیم زەینی خەڵکی کردووە.. ئەمش بە ئادەیەک لە سیاستی بزوتنەوەی گۆرانداوەک یەقین و بنەمایەکی سیاسی نەگۆڕ لە هەست و خواستی جەماوەر و هەوادارانی بزوتنەوەی گۆران چەسپی و هاوکات ڕەنگ دانەوەیەکی بە سازشی هەبووە چونکە گۆران لە بنەڕەتدا ئەمشی مەبەست و ئامانج بووە.. بە واتایەکی تر گۆران بە ئادەیەک یەقین بە سەرکەوتنی پڕۆژەکەی هەبووە بە ئادەیەکی زۆر مەجالی سازش و گۆڕانەوەی بەهەر هەل و مەرجێکی سیاسی نەخوازراو لەخەی گرت لەڕشەوە گۆران ڕوبەڕوی واقیعکی سیاسی نەویستراو دەبەتەوە.. ئەو تۆڕەی بەسەردا دەچەسپێ کە دەڕە لەسیاستدا دوو زائید دوو (2+2) ئەشێ نەکاتە چوار .. چونکە لەبنەڕەتدا بە ئادەیەکی زۆر کەم توانیویەتی خەباتی هاوتەریبی سیاسی نەو دەوڵەتی بکات و کرداری سیاسیەکی لە ئاستی نەودەوڵەتی ئەو بەشتەی نەبەت هاوکات لەسەر ئاستی ناوخۆشی وەک ئاماژەمان پێدا خەی توشی نەگۆڕانەوەی چەق بەستوی کرد.. ئیتر بزوتنەوەی گۆران بە خۆ دەربازکردنی لەهەر ئەزمەیەکی سیاسی زیاتر ڕەئیچەتە هەڵەی دووفاقی و بە متمانەی سیاسی .. بەنمونەش چەکردنەوەی دژایەتی سیاسی و ئیعلامی لە ئیدارەی سیاسی و حوکمی سنوری سلێمانی و ماڵباتی مام جلال لەڕابردوودا .. دواتر گۆرانکاری لەم گوتارەدا لەپاش ڕەکەوتنی یەکێتی و بزوتنەوەی گۆران خەبواردن لە شەفافیەت و داهاتی سلێمانی و تەواوی کەم و کوێکانی تری سنوری سلێمانی و چەکردنەوەی ، دژایەتیکان بەئادەیەکی زۆر لەسەر پارتی .. دواتر نەچونەبواری کرداری ئەو ڕەکەوتنە تەهەچونەوەی گۆران بە نمونەکانەکەی پێش ڕەکەوتن بزوتنەوەی گۆران توشی شکی سیاسی و بە متمانەی جەماوەر دەکاتەوە.. ئەوەی ئەستا دەگوزەرێ.. تەکەای ئاماژەکان بەوەن کە گۆران لەئەزمەیەکی سیاسی قوداید و خەریکە

تەواو گوتارو خەباتی رابردووی تۆشی بە متمانەی هەواداران و جەماوەر ئەبێتەوە جیا لەوەش هەر هەنگاوێکی لەبەرامبەر پارتی بەم شێوازە سیاسەت کردنە هەمان دەرئەنجامی لە ئێکۆتەوە .. ئەمەش لە کاتێکدا پارتە ئیسلامیەکان لەهەوڵی پێک هێنانی بەرەیەکی ئیسلامین کەدوو لەو پارتە ئیسلامیانە لە ئێپۆزسیوندا هاوڕێی گەلان بون ، ئەمەش هەڵگری چەند مەسج و پەیامێکە کەهەندێکیان بەبزوتنەوەی گەلانە کە ئەمانە ئەمان گەیەنە حەقیقەتێکی نوێستراو کەئێوێش قەیرانی سیاسی بزوتنەوەی گەلانە… بەڵام پرسیارێ جوهەری ئەوەیە ئەم کەتای ڕێگاکەیە؟! بگومان نەخێر! ئەی چۆن دەربازبێت لەوقەیرانە ئەمەش حیکمەتی پرسیارەکەیە.. وەڵامی دروست ئەوەیە پەیوەستە بزوتنەوەی گەلان .. بەڵەهەموو شتێک و شەنەک .. گەلانکاری و ئیعادە نەزەری لەتەواوی ((سیاسەت و پەیوەندیکان ، ڕاگەیاندنکانی)) بکات دووبارە چۆن.. ئەوەیان بەسەرکردایەتی بزوتنەوەی گەلان خەیان جەدەم.

عەشقم چەند لەعەشقی"نالی" ئەچێ ! … بۆتان لەتیف ماویلی

دڵی تەنیام کوتتە سەر ڕێت..
سەبرت لەجەخینەی مانگ ئەولاترێ لەجوانی..
دەم هات وەنگەژی ڕەی هاتنت بکات
وەک بەڕی هاتوویتە ناخمەوە..
تا بەزمکانت ناو سینگم بکەیتە ئینجانەی دڵی گوناویت..
لەدەلاقەی دەمدا ئەبی بەچرا..
چرای ڕەواندنەوەی تاریکی وتنیاییم..
خانمکەم..
ئەواران خەیاڵم بەدیار چاوکانت دائەنیشێ و
پەنجەرەی ژوور واڵا ئەکا بە پەخوستکانت
چاوکەی خونم؛ فڕشی سوری بەر پێتە ڕەیحانی..
وەکو لەیلاکەی مەحوی چاوڕەی وادەی لیقام حەیرانی..

کەشتا مانگ نەی ئازانی لەکوێی شوودا هەڵ بێت!؟..
کەشتا عارف نەی ئازانی هووگەی عەشقی کوێیە!؟..
منیش نەم ئازانی پیتی یەکەمی عەشقی ئازاڵم چیە!؟..
چەڵ ڕەیحانەیە لەبەر هەنگاوم هەواو باڵای کردو
یەکەم ئایەتی عەشقی منی لەپەڕەکانی نوسرابوو..
ئیتر ئەوو هەناری باخی بەختەوەریم..
چیتر لەگەشەی خانەقا کە ناکەوم..
ئەوە پەیکی عەشقی خودایییم..
ئەوە هەناری شکانی تامەزرۆیی خەشوویستی و
ڕەژنە بارانی خاوبوونەوەی خیاڵم
ئەی لەو دەنگەی؛ وەکو "نەی" کەی مەولانا..
لەنەگەڵا لەم گەردووونە بە بندا سەرپەڕ بم!..
ئەی کچی کوردەواری
داوەپرچەکانت وەکو ژەی ساز..
دەنگت؛ دەنگی سرودی سروشی ئیمانە..
ئەی یەکەم ئاوازی مەسیقاریم..
چیتر ناەم، ئەوە نەبە کەحەزرەتی"نالی" دەیگوت بە"حەبیبە:
" دەستم لەگەردنی خەت هەمەگرە ئەی حەبیبە
وابزانە خوێنی خەتە یا منەتی ڕەقیبە
سەر بەردەبازی ڕەتە، تەن تەختەبەندی جەتە
دە مەیلی خاکی پەتە، ڕوح ماڵی خەتە بیبە
ئەی گەرانی ژیانم..
ئاوە مەدەوە، وەرە..
ئەدی ناەم:
چەڵاوکەی خوێنم؛ فڕەشی سوری بەر پەتە ڕەیحانی..
ئەی خودایە..
عەشقم چەند لەعەشقی"نالی" ئەچە!..

بەتان لەتیف ماویلی"پایان"
٢٣/٧/٢٠١٦ هەولێر- خانزادی نوێ

دارا ئارام لە پڕۆژەی هونەرمەندانی تۆرنتۆ لە هۆڵی بۆتەر لیقین سەنتەر بەشدار دەبێ

Better Living Centre
Thursday , February 23, 2017
To Sunday February 26 to

Better Living Centre
195 Princes’ Boulevard, Exhibition Place. Toronto

تاکو 2017,2,23 :بەروار کردنەوەی پیشانگا 23/2 ،ڕۆژی پێنجشەمە 7ی شەو – 10ی شەو. ڕۆژانی تر: هەینی 11ی نیوەڕۆ – 8ی شەو، شەممە 11ی بەیانی – 8ی شەو، یەکشەمە11ی بەیانی – 6ی شەو. :ناونیشان پڕۆژەی هونەری تۆرنتۆ،پیشانگایەکە کە بریتیە لە هەڵبژاردەیی باشترین هونەرمەندانی کەنەدیی و بیانیە ،کە لیژنەی پڕۆژەی هونەرمەندان بۆساڵی 2017 هەڵبژێردراوە،کە بریتی دەبێت لە 250 هونە رمە ندی هاوچەرخ دێ گریتە خۆی کە بە چە ندێ ها کاری هونە ری ڕەسەن کە بە شێوازی پێکەوەنان)installation(و کاری جیاواز پیشانگاکە بە ڕووە دێ چێت و دێ بێتە جێی گفتۆ گۆکردن و لێکۆ ڵینەوە لە سە ر کاری هونە ری ئەمڕۆ کە لە الیە ن هە ندێک ڕۆ خنە گری هونە ری و ئە کادیمی باکوری ئە مە ریکا بانگهێشت کراون. هە ڕوە ها ئە م پیشانگایە، یە کێکە لە وپیشانگایانە ی باکوری ئە مە ریکا کە جێی سە رنج و کۆکردنە وە ی زۆری کریارێ بازرگانە هونە ریە کانی باکوری ئە مە ریکا لە خۆ دێ گرێت کە بە دوای کاری هونەرمەندان دا دێ گە ڕێن…لە ماوە ی کردنە وە ی ئە و پڕۆژە هونەریهدا ساالنە زیاتر 10 هە زار بینە ر دێن بۆ بینینی ئەم پێشانگایە…دارا ئارام بە شدار دەبێت لە م پڕۆژە یە بە 25 تابلۆی نوێی قە بارە ی جیواز کە بە ئە کریلیک و مادە ی تێکە ڵ و جۆ و ئینکاستیک لە سە ر جانڤاس)canvas(و تهختە بە ڕهە می هێناوە و کە بە شێکە لە و تابلۆ نوییانەی ناوەڕاستی ساڵی 2017 و 2015. هاتنە ژووروەی هۆڵی پیشانگا بە تکت دەبێت ئەو چەند ڕۆژە.

گۆڤاری شیکار ژمارە ١٦

بۆ خوێندنەوەی ژمارە 16ی گۆڤاری شیکار کلیکی ئێرە بکەن .....

خورافاتی یەکێیزیی کورد و ئیجماعی کوردیی … کامیار سابیر

رامان، لە خورافاتە نەژادییەکانی کورد، لە ریتەریکەکانی(rhetoric زمانلووسیی و زەربەیی) کوردایەتیی، مرۆڤی عەقڵانیی تووشی سەراسیمە دەکات. گەلەک، پاش ئەو هەموو شکستەی ناسیۆنالیزم، لە جیهان و لە دەوروبەرکەیدا، پاش ئەو هەموو شکستە سیاسیی، ئابووریی، عەسکەریی و کولتووریەی بزوتنەوە ناسیۆنالیستییەکەی(کوردایەتیی) خەی و لەسەروو هەموویشیانەوە، بە فیکریی و بە مەعریفەیی کوردایەتیی، کەچیی هێشتا بڕشکی زەر لە هەزە سیاسییەکانی کوردستانی عێراق و ئێران، نوخبە سیاسیی و ڕۆشنبیریەکەی لە ئاستکی باڵادا، دەستیان پەوگرتووە و تەقدیسی کولتوورە (سیاسیی و زمانیی)کەی دەکەن!

یەکێیزیی کورد و ئیجماعی کوردیی، چیی دەگەیەنێت؟ پێشوەخت ئەم دوو چەمکە زەر مەطاطیین، بە حەزیای سیاسیی و بە ئیشتیهای ئایدیەلۆژیی، دەتوانرێ رابکێشرێن و کورت، بکرێنەوە. ئەگەر تەبایی و هاودەنگیی زەرینەی هەزە سیاسییەکانی کورد و تاکی کورد لەئاستی سەرجەم پارچەکانی کوردستاندا، ئەژمارد بکرێت، ئەوە تەئامان لەم تەهلوکەیە ئەوەندەی تر بەرەو هەلاکی زیاتر و شەبوونەوەی زیاترت دەبات کە لە دووروونزیکەوە، پەوەندیی بە واقیعی سیاسیی ناوچەکە، پارچەکانی کوردستان و پەوەندیە(ئیقلیمییەکان و نەودەوڵەتییەکان) ەوە نییە. ئەگەریش مەبەست لەی ئەوە بێت، هەموو کوردی کوردستانی عێراق، هەموویان یەکدەنگ و یەکەنگ، لەبەرامبەر هەزە عێراقییەکانی تر و گەلانی عێراقدا بووستەوە، ئەوە عوزرەکەی

لە قەباحەتەکەی، خراپترە. ئەمیان، جۆکی شاعیرانەی نەژادیی، جۆکێک لە دەردەدێیی، خەنینۆکەی عاتیفییانە، حەماسییانە و و نووسینەوەی غەزەلی شاعیرێکی راسیست ونەژادپەرستە کە وێنەوزی طائیفیی و نەژادیی، دێباتەوە.

چۆن دەکرێ بەرژەوەندیی و مەعاناتی گەنجێکی کەلاریی و ئاکرێیی کە بەتەواویی مەحرومن لەهەموو نیعمەتەکانی نەوت، جگە لە نەفرەت، شتێکی تریان بە نصیب نەبووە، لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی نەچیرڤان بارزانیی و قوباد تالەبانییدا کە چەندین دێیان میلیارد دۆلاریان لە نیعمەتەکانی نەوت، بە خێیان و بنەماڵەکانیان ، قاییم کردووە، یەکبگرنەوە؟ چۆن دەکرێ پیاوێکی پیری کەرکوکیی و بەساڵاچووێکی باڵەکایەتیی کە هەموو ژیانیان، راونان، ماڵ سوتاندن و دەربەدەریی بووە، هەموو ژیانیان، ناسەریی و کەمدەرامەتیی بووە، لەگەڵ مافیا پیروخەڵەفاوەکانی کوردایەتیی کە لاتترینیان خاوەنی صەدان میلیۆن دۆلارن، خاوەنی دێیان مەزرەع، ڤیلای مەدەرنی گرانبەها و پاڵاسی جەراجەرن، هەروەها خاوەنی دێیان پڕژێی زەبەلاحی میلیارد دۆلارین لە دەرەوەو ناوەوەی کوردستان، بەراورد بکرێن؟ بەکورتییەکەی، زەرینەی رەهای خەڵکی کوردستان، نزیک هەر مەحرومن لە نیعمەتەکانی ئەم ویلایەتە نەوتییە رێعییە پڕکسییە، بەڵکو ئەگەر دەرووی چوونە دەرەوەیان هەبێت، کوردستان بەجەڵەن، ئیتر ئەم شیعاراتە ئایدیاڵژیی و نەژادییانە(ئیجماعی کوردیی) بەدەردی دزەکانی کوردایەتیی و تیجاڵەتە پەغەکەیان نەبێت، بەدەردی کەسیتر ناخوات.

دیارە ئەم بەراوردکارییانە لە جوغزە ئایدیاڵژییە چینایەتییە مارکسییەکەوە نییە، بەڵکو لە جوغزی لای کەمی عەدالەتی کەمایەتیی و دادپەروەرییەوە، مەبەستە. چۆن دەکرێ ژنانی مەحرومی هەژبەجێ، چەمچەماڵ و ناوچەکانی شەنگاڵ، لەگەڵ ژنانی لەردەکانی نەوت و کچانی تاجیرە میلیاردەرەکانی کوردایەتییدا، بەرژەوەندییە نەژادیی و نەتەوەییەکانیان یەکبگرێتەوە؟ لەکاتێکدا زەرینە، نە نیشتمانی هەیە، نە مافیشی هەیە بە دێیان ساڵی تر هەر بیر لەوە بکاتەوە کە نەوتی کوردستان، دەبە بە هەموو خەڵکی کوردستان بێت؟ سەرەنجام چۆن دەکرێ، بەرژەوەندییەکانی زەرینەی خەڵکی سلێمانیی و هەولێر، خەڵکی کوردستانی عێراق و پارچەکانی تر، لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی بنەماڵە قاچاغفرۆشەکانی نەوت، لە دەباشان و سەری رەش، لەگەڵ موئەسەسەی پە لە عەمالەتی کوردایەتیی و موبایەعچییەکانی کوردایەتیی لەناو حیزبەکانی تردا، هەمان شت بن؟

لە یەکچوونەکانی یەکێتیزمی کورد و وەحدەی عەرەبیی

ئەم دوو تێرمە سیاسییە (یەکێتیزمی کورد یان ئیجماعی کوردیی) لەگەڵ وەحدەی عەرەبیی(یەکێتیی عەرەبیی) و وحدة الصف العربي(یەکێتیزمی عەرەبیی)، هەردووکیان لە دوو مانیفێستی سیاسیی و ئایدیۆلۆژییەوە، هەز وەردەگرن کە (کوردایەتیی و عوروبە)ن. جیاوازییەکە ئەوەیە، کوردایەتیی(پشتر الكردية- کوردییە بووە، وردە وردە بەهەی زمانناسیی کولتووریەوە، بە کوردییەت و سەرنجامیش، بە کوردایەتیی، گەیشتووە)، لە باری زمانیی، فەرهەنگیی، کولتووریی و سیاسییشەوە، لاسایی عوروبەی کردووەتەوە و شوێنپێی ئەوی هەڵگرتووەتەوە.

وەحدەی عەرەبیی، ئەو خورافاتە نژادییە بوو کە قەومچییەکانی عەرەب، پێیانوابوو، گەلی عەرەب، نەتەوەی (ئومم)عەرەب و وڵاتە عەرەبییەکان، دەبێت یەکبگرن یان لای کەم، یەک هەڵوێست بن لەهەمبەر زایۆنیزم و هەز کەنیالیستەکاندا. بە ئەم ئیجندایەش، پەنایان بە شیعاری وەحدەی عەرەبیی و تەلاحومی عەرەبیی دەبرد. وەای جیاوازیی سەردەم و ئاوگەکانی دونیای سیاسەت، کەچیی هێشتا بەهەمان میژەد، بەهەمان مەغز و مێنتالیتییەوە، نوخبەکانی کوردایەتیی، مونەورە هەزیلەکانی کوردایەتیی و ئەکادیمستە قەومچییەکانی و سیاسییە خەڵفاوەکانی، دیانەوێ کورد، بەهەمان ڕێچکەی عوروبەدا ببەن کە چۆن کارەساتیان بەسەر نەتەوەی عەرەب و وڵاتە عەرەبییەکاندا هێنا؟ سیاسیی و نوخبەکانی عوروبە، ئەوکات درەی ئەویان دەکرد کە وەحدەی عەرەبیی، هەر بەتەنیا، مەبەست لێی نژادی عەرەب نییە، بەڵکو گەلانی (کورد و ئەمازیغیی، تورکمان و ئەفریقاییەکان) یش لەگەڵیاندا دەژیێن و ئەوانیش دەگرێتەوە.

ئەو درێ گەورە نژادیپانەی عوروبە و قەومچییەکانی پانعەرەبیی، ڕەک هەمان قەوانی ناسیۆنالیزمی نژادییە کە ئێستا نوخبەکانی کوردایەتیی دەیانەوێ و بە ئاشکرا درێ دەکەن و دەڵێن، یەکێتیزمی کورد و ئیجماعی کوردیی …تاد، بە هەموو ئەو گەل، نەتەوە و نژادانێن کەلەسەر خاکی کوردستان دەژیێن! لە ڕەگەی ئەم حماقەتە سیاسیی و فیکرییەشەوە، دیانەوێت بە ئیستیحماریەکانی کوردایەتیی، ئایەکی نژادیی، سروودکی قەومچیویی و نژادیی وەکو ئەی ڕەقیب، بە زەبری کولتووری شاعیرانەی کوردایەتیی، بەسەر تەواوی نژاد و سەکتە جیاوازەکانی کوردستاندا، تەعمیم بکەن وتانانێت بە کەرایەتیی کوردایەتیی، دیانەوێ گشتگیری بکەن بەسەر چوارپارچەی کوردستاندا(لە چوار وڵاتی جیاوازدا).

ئوممەی عەرەبیی، لە مانا مەجازیی و خەیاڵییەکەیدا، نزیکەی پێنجسەد میلیۆن عەرەب دەگرێتەوە، ئەگەر لەسەردەمی عوروبییەتی ئەمویی‌کانەوە پێیدا بێیت کە مەجازییانە(دوور لە لێکدانەوەی ئیتریی ناسیۆنالیزم، بە مەغزا مەدەرنەکەی) ناسیۆنالیزمی دینییان پێ دەکرد، تا گەیشتن بە یاخیبوونەکەی شەریفی مەککە، حوسێن بن عەلیی و تارکردنی عوثمانییەکان و سەرەنجامیش گەیشتن بە 'حرکة القومیین العرب' ، بزوتنەوەی ناصریی(ناصریزم) و عوروبەی بەعثییەکان(بە هەردوو قۆرغە صەدامیی و ئەسەدییەکەیەوە)، چییان بەسەر گەلی عەرەب و گەلانی ناوچەکەدا نەهێناوە؟ ئایا دەکرێ جارێکیتر، نەوەی نوێی گەلی کورد، جەنگاوەری عەقڵ و مەغزی خۆیان بە حەماقەتەکان و ئیستیحماریی‌کانی کوردایەتیی شل بکەنەوە و ڕێگە بدەن، کورد بەهەمان قۆناغ و چەپاوەکانی عوروبەدا، ڕاکەشی ڕاکشی پێبکرێت؟ ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە، هەموو ساتیع ئەلحوصرییەکانی کورد و عەبدوڵڕحمان عەزامەکانی کورد، بخرێنە کونەوە و پرۆژەیەکی نیشتمانیی، لەسەر بناغەی هاووڵاتییبوون ، چەمکی پێکەوەژیان و یەکترپەژراندن، لە دژی نەتەوەپەرستیی، نەژادپەرستیی و قۆمچەوییەکانی کوردایەتیی، بهێنرێتەوە ئاراوە؟

ئەوەی کە جەنگی تەمانە، ئەوە هاندەران و بزوێنەرانی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی، ڕائیدەکان و موفەکیرە نەتەوییەکانی عەرەب نەبوون، بەکو فانس، بریتانیاو دەسگا موخابەراتییەکانیان بوون کە نوخبەکانی "عەرەب"یان، هان دەدا بە ئەوەی ناسیۆنالیزمی نەژادیی و وەحدەی عەرەبیی، لەهەمبەر هەژموونی عوثمانییەکاندا، بوروژێنن. بە ئەوەی لەم ڕێگەیەوە خەلافەتی عوثمانییەکان بڕو بچووکبوونەوەی زیاتر بڕن. ئێستاش دەوڵەتی تورکیا و شەخصی ئەردۆغان، سپێنسەری سەرکیی ئەم ویلایەتە کوردییە مورتەزیقەیە و موفەکیرە بەتاڵەکانی کوردایەتیی دەکەن کە بیارە لە ژێر پەرچەمی ناسیۆنالیزمی نەژادییدا، یەکێزیی کورد و ئیجماعی کوردیی، مەبەستایز بکەن. بە ئیستیحماریی‌کانی کوردایەتییش، نوخبەی لیوا و فیلەق بەیعەتچییەکان لەگەڵ ئەکادیمیستە مەشک قوفڵدراوە نەژادییەکاندا، وەکو قازە گەڕ و عەلەشیش(قەل) خرتەکان، قیەقیە و علیوعلیوی بە بکەن.

ئەگەر، بە وردیی سێیری ئەدەبییاتی سیاسیی و فیکریی حیزبی بەعث و عوروبییەکان بکرێ، خاڵیی خاڵییە لە هەر تەکستێکی فیکریی و سیاسیی کە توانای ئەوەی هەبێت بە چەند ساڵێک بمێنێتەوە. هەموو ئەدەبییاتی بەعثییەکان، کەمەڵ وتاری میشیل عەفلەق و صەڵاح

ئەلبەیتارن تا رادەیەکیش زەکیی ئەلئەرسوزیی کە بزوتنەری فاشیزمی عوروبیی و قۆمچەویەتی عەرەبیی بوون. وتارەکانی عەفلەق، حیزبە بەعثییە عیراقییەکە، کەی کردوونەتەوە و بە کتێبی کردوون و بە سەرکردەی دامەزرێنەر(القائد المؤسس)، عەفلەقی ناساندووە. مەطاع صەفەدیی(مطاع صفدي) لە کتێبی" حزب البعث: مأساة المولد ومأساة النهاية"، لە شەستەکانی چەرخی رابردوودا، زۆر بە وردیی، باسی کارەساتە سیاسیی، عەسکەریی و کولتووریەکانی دونیای عەرەب دەکات کە بەدەستی بەعثییە شقاوەکان و موفەکیرە بەتەجییەکانی ناسیۆنالیزمی عەرەبییەوە، چییان بەسەرهات؟

ئەو پێیوابوو حیزبی بەعث، وەاتی سوریا و عیراقی داگیرکرد و وەکو هەزەکی داگیرکار، مامەڵەی لەگەڵ حەڵەب، دیمەشق و بەغدادا کرد(لا ٣٦-٣٧). هاوکات باوەڕی وابوو کە ئەم حیزبە میلیتانتە ناسیۆنالیستییە، سەرچاوەی فیکریی، سیاسیی و تەغذییەی ئیدیۆلۆژیی نەبوو(لا 84)، هەروەها لە سەر روئیەی سیاسیی و جیهانبینیی، بگەشتیی پێیوابوو کە بەعثییەکان لە باری کولتووریی و ثەقافییەوە، ئەوەندە کەواربوون هەر بگەشتیی ثەقافەی سیاسییان نەبوو، ئەوەی هەیان بوو، کەمەڵە حیکایەتی سیاسیی، نەژادیی و وەهمی سیاسیی شەفەهیی بووە کە بەسەرپەوە(ارتجالي) بە بەعثییە لاوەکان، خوێندراوەتەوە یان بە هوتاف و دروشمی ئایدیۆلۆژیی، حەماسیان پێی بەرزکراوەتەوە(لا ١٨٤).

حیزبی بەعث و عوروبییەکان، بەراورد بکرێن بە حیزبەکانی رێبازی کوردایەتیی، وەکو مانجە و سەرقاپی یەکتر، بە یەک دەبن. کوردایەتیی، بەدەژایی مێژووی بەفیکری خۆی، خاوەنی مەدرەسەیەکی فیکریی نەبووە. لە کەماری کوردستانەوە، لە کاژیک و پاسکەوە بیگرە بە پارتیی و یەکێتیی، بە دەمکراتییەکانی Democratic ئێران، ، بە کەمەڵەی رەنجدەران و ئاش، بە کەمەڵە نەژادییەکانی کوردستانی ئێران، تەنانەت بە ئەو ئیسلامیی و چەپانەی، لە فەلەکی کوردایەتییدا دەسوڕێنەوە، جگە لە حەماسی شاعیرانە، دەردەڵیی-نەتەوەیی و موناجاتی نەژادیی زیاتر، شتێکیتر، بوونی نەبووە. هاوکات، سەرەتای پەکەکەش، تا ئەوکاتەی ئەجەلان تەزە سیاسیی و فیکرییەکانی لەسەر ناسیۆنالیزم داشت و باوەڕی بە ناسیۆنالیزم و دەوڵەتی نەتەوەیی نەما، پەکەکەش، لە تەپەتەزی پاشماوە کولتووریی و ئایدیۆلۆژییەکانی کوردایەتییدا، فیکری سیاسیی دیار نەبوو.

ئەگەر عوروبە و ناسیۆنالیزمی عەرەبیی وەای هەموو ماوەرانیی و کارەساتەکانیان، بەئەنجام بە گشتیی دیان موفەکیر و مونەوەری

باڵادەستیان لە چەشنی ساطیع ئەلحوصریی، صەباح ئەلبەیطار، زەکیی ئەلئەرسوزیی، قوسطەنطین رەزیق و محەمەد دروزە ...تاد، هەبووبێت، ئەو ناسیۆنالیزمی کوردیی و کوردایەتیی، هەروەها گەلی کورد، جگە لە شینوشەپەی شاعیر و رۆئیس عەشیرەتی نەخوێندەوار، جگە لە غوبام و سوخرەکەشی (عوثمانییەکان و ئێرانییەکان)، شتێکی ئەوتۆیان نەبووە. هاوکات ئەگەر عەرەب، قائیدێکی سیاسیی و عەسکەریی وەکو شەریفی مەککەیان(حوسێن عەلیی) هەبووبێ، ئەوە لە پێش سەردەمی کەماری کوردستانەوە تا ئێم قەناغە(تا گەیشتن بە ناسیۆنالیزمی چەتەگەریی نەوت)، یەک سیاسیی و یەک قائیدت نییە(جگە لە ئەجەلان کە لەبەرامبەر ناسیۆنالیزمدا ساغبووەتەوە)، نەک چوار دەە فیکری سیاسیی لەسەر ناسیۆنالیزم هەبێت و روئیای سیاسیی رەشنی هەبووبێت، بەڵکو باشترین سیاسیی و نوخبە رەشنبیرییەکانی، ئەو ئیتنیە نەژادییە راسیستانەی لە هەندەرانیش دەژیان، هەشتا لە کەتوبەندەکانی موناجاتە نەژادییەکانی دەدار و شیعرەکەی(ئەی رەقیب)، دەربازیان نەبووە و هەر بەو موناجاتانەشەوە، کە لەدوورونزیکەوە، خزمەتی کەشەی سیاسیی کورد ناکات، سەر دەنێنەوە.

لە راستییدا، لە ئاستی قوطرییدا(مەبەست لە واتە عەرەبییەکانە، هەر واتەک بە تەنیا)، واتە لە ئاستی هیچ واتەکی عەرەبییدا، وەحدەی عەرەبیی و یەکێیزیی عەرەبیی نە بوونی هەبووە و نە بوونیشی دەبێت. لە ئێران، هەرگیز وەحدەیەکی فارسیی نەبووە، بەڵکو پانئێرانیزم هەبووە(فارس، نەتەوە و نژادە ئێرانییەکان، هەموویان دەگرێتەوە)، لە تورکیاش، جگە لە شۆڤینیزمێکی تورکیی، شتێک نییە ناوی ئیجماعی تورکیی و یەکێیزیی تورکیی بێت. لە ناو خودی دەوڵەتی عەراقیشدا، شتێک نە بووە و نە دەبێت بەناوی یەکێیزی عەرەب، ئەسڵەن ئێم یەکێیزییە نژادیی و نەتەوییە هەر پێچەوانەی عەقڵی سەلیم، پێچەوانەی زەربەی هەرە زەری تۆژینەوە سەیسەلۆجیی و کولتووریییەکانە کە لەسەر نژاد و نەتەوە جەراوجەرەکان، کراون. ئەوە لە ئاستی قەومییدا(لە ئاستی واتانی عەرەبیی بەسەریەکەوە)، لە ئاستی ئەو گەل و نەتەوانەی زمانیان، عەرەبیی، فارسیی و تورک نژادن، شتێک، بەناوی یەکێیزیی (عەرەب، فارس و تورک)، نەبوونی هەبووە و نەبوونی دەبێت. ئەوەی هەیە تەنیا بەرژەوەندییە و هەندجاریش دەکرێ ناوی هاودەنگیی و هاوسەزیی لێبنرێ.

ئەی بۆچی دەبێ بەهەی ئیستیحماریییەکانی کوردایەتییەوە، ئێمە هەشتا بیر لە تەگەیشتنەکی نژادیی، ناسیۆنالیستیی و نەتەوەپەرستانەی وەهمیی بکەینەوە؟ خەر و باشەی ئێم یەکێیزییە وەهمییەی کورد، ئێم

خورافاتی ئیجماعە کوردییە لە چییدایە، جگە لەوەی شەرعییەتی زیاتر بدرێ بە دزە گەورەکان و مافیاکانی کوردایەتیی، بە ئەوەی بیزنسی زیاتر و تیجارەتی باشتر و سەرمایەی زەرتر، لەسەر حەماقەتی نەژادیی و نەتەوەیی ئیمە، کێبکێنەوە؟ لەبەرامبەریشدا، ئەوان درێی گەورەتر، خەیاڵی شاعیرانەتر و وەهمی ئەفسووناویی‌ترمان بە ریز بکەن و باسی درێی گەورەی دەوڵەتی کوردیی و سەربەخۆیی ئابووریی تاد، بە عەوام بکەن.

ئیجماعە کوردییەکەی کوردایەتییە ئەریجنااڵەکە، لەسەر ئەرضی واقیع، بەکردەوە ئەوەی نیشانی گەلی کورد و گەلانی ناوچەکە و جیهان دا کە خەندەق لە دژی ئیرادەی سیاسیی کانتۆنکانی کوردستانی سوریا لەبدات. ببە بەهەزەکی "پرەکسی" ی بە دەستی ئەردۆغان و فاشیزمی تورکییەوە، دژی خەباتی سیاسیی و عەسکەریی گەلی کورد لە هەردوو کوردستانی (تورکیا و سوریا)دا. هەروەها ببە بە خانەخوێیەک بە ئەوەی پشمەرگەی کوردایەتیی مورتەزیقە بە پارەی نەوتی دزراوی خەڵکی کوردستان بکرێ بگرێت و وەکو مورتەزیقە، لە خزمەتی ئەجێندا‌کانی میتی تورکیادا دایاننێت.
ئیجماعی کوردییش لە ئاستی ناوخۆی کوردستانی عێراقدا ئەوەیە کە بووە بەبەشێک لە ئەجێندا و هەژموونی طائیفییانەی (تورکیا، قەطەر و سعودییە)، سەلەفیزم بەهەز دەکات و بەناوی بەرژەوەندییەکانی گەلی کوردەوە، گەچەڵی طائیفیی بە شیعە دەفرۆشێ و شێی هەژموونی ئێران بە حیلفی سوننیی-عەرەبیی-تورکیی دەکات. بە کردەوەش، وەکو مەئمووری خەلیفە ئەردۆغان، هاوکارییی داعشی بە ئەنفالی ئەزیدییەکان، کرد. ئێستاش بەکردەوە، ڕێگریی لە سوپای عێراق دەکات کە نابە هەلانەی داعشییەکان و بەعثییەکان لە حەویجە تێکبدرێ، بگرێ مانەوەی تا ئێستای حەویجە، لەژێر دەستی داعشدا، ئەو گوتارە ئیستیحماریی‌ەی کوردایەتیی لەی بەرپرسیارە کە دەیەوە لە پەنای شیعاری سەربەخۆیی ئابووریی‌ەوە، لە پەنای دراوسێیەتی دەوڵەتی ئیسلامیی داعشەوە، درێژە بەم چەتەگەریی‌ەی ناسیونالیزمی نەوت بدات و ساڵانە چەندین میلیارد دۆلار زیاتر، بچێتە سەر حیساب و پرۆژە زەبەلاحەکانی عوظەماکان و ئەولیاکانی کوردایەتیی…

سەرەنجام، خەباتی سیاسیی گەلی کورد لە کوردستانی عێراقدا، پەیوەستی بە کەسانای نەژادیی و فاشیزمی کوردایەتیی نییە. لە عێراقدا، هیچ گەل و نەژادێکی تر،هیچ دەسەاتێک، ستەم لە کورد ناکات، جگە لە حیزبەکانی کوردایەتیی، پارتیی و یەکێتیی، بە پلەی یەکەم و دووەم، دواتریش حەپلیی و بەدەنگیی ئەو حیزبانەی کە نان

و رانت(رێنت=کرێ) بۆ مەسەلەی سیاسیی کورد و ناسیۆنالیزمی نەژادییەوە دەخەن. لە کۆتاییشدا، ناوەڕۆکی ئەم وتارە لەم چەند دێڕەدا، کورت دەکەمەوە: پاش ٢٥ ساڵ، فەشەل بەدوای فەشەلی حیزبی کوردیی و موئەسەسەی کوردایەتییەدا، پاش ئەو هەموو قوربانییەی بۆ سامانی نیشتمانیی کوردستانەوە دەکرێ، پاش ئەو هەموو سووکایەتییەی ئەم حیزبانە و لەردەکانی کوردایەتیی، بۆ گەلی کورد و خەباتەکەی کردوویانە، هەر کوردێک باوەڕی بۆ ئیجماعی کوردیی، بۆتایبەت، بۆ میژدەی نەژادیی و حەماقەتی سیاسییانەی کوردایەتیی هەبێت، ئەوە گومانی تێدانییە، هەشتا لە ئۆشکۆتەکانی ئیستیحماری کوردایەتییدا، لە خەوەتی نەژادییدا، یەق دەکاتەوە.

مطاع صفدي، "حزب البعث: مأساة المولد ومأساة النهاية. بيروت: دار الآداب، أكتوبر 1964

گریانی مامۆستا ناڕازییەکان ، هۆشمەندییەکی تاڕ! … ئیسماعیل حەمەئەمین

مامۆستاکان لەدوای شکاندنی بایکۆتەکەیان گریان، گریان چونکە لەپشتیانەوە شمشێرێکی نادیار لەسەر ملی خۆیان و خانەوادەکیانیان بەرزکراوەتەوە، دەنا مرۆڤ کەیلە نییە بەبێ بەرامبەر بچێت کاربکات. لەپشت ئەم گریانەوە (نائومێدییەکی تاڕ) ئامادەیە بەرامبەر کۆمەگەیەك لەناو (داڕزانی ئەخلاقی) گەورەدا گینگڵ دەدات. لەناو دیکادێنزی مۆراڵی گەورەدا لەگەڵ دوروونی خۆی و ژیانی خۆیدا خۆی کێپیدەکاتەوە. دیکتاتۆرەکان بەردەوامی سیاسیان نابێت هەتاوەکو لەناو ماڵەکاندا، لەقوتابخانەکاندا، لەفەرمانگەکاندا، لەناو تاکسییەکاندا، لەناو ڕۆکخروەکانی ژنان و نوسەران و هونەرمەندان و پزیشکەکاندا بوونیان نەبێت، هەتاوەکو لەناخی هەریەکێکدا لەکۆمەگەدا بەهێمنی دانەنیشتبێت .

مامۆستا ناڕازییەکان لەدژی دەسەڵات و لەڕۆگەی داواکردنی موچەوە دەیانەویست دژی ئەو هەموو دیکتاتۆرانە بوەستن کەلەهەموو سووچ و

پەنایەکدا خۆیان کۆپیدەکەنەوە، لەپەیوەندی نێوان نێرومێی ئەم کۆمەڵگەیەوە درێژدەبێتەوە تاوەکو گەیشتە گەمەکانی سیاسەت و ئەکتەرە سیاسییە پۆپۆلیستە گەندەڵ نمایشکارەکان .

مامۆستا ناڕازییەکان مەزندەیان دەکرد لەوانەوە، سەرەتای (کولتورێکی دیکە) و (یۆفۆرمێکی دیکە) و گوتارێکی سیاسی دیکە ببێتە پشت و پەنایان، مەزندەییان دەکرد کێ (کۆمەڵگەی خەیاڵبۆکراو) پەیوەندییان پێوەبکات و لەگەڵیاندا ژیانیان بگۆڕن. بەڵام لەکاتێکدا ژنەکان لەم کۆمەڵگەیەدا بەشیش و بڵێك دەکوژرێن، ئیسلامییەکان ئۆپۆزیسیۆنن بەخێیان و سەوابتە ئاینییەکانیانەوە، پۆپۆلیستەکان نوسەری نمرە یەك و ئەکتەری سیاسین، بازرگانەکانی شانۆش دژەگەندەڵین و مێگەلی جنێوفرۆش کولتوری میدیای هەبوون … ئیدی هیچیتر نامێنتەوە بێ ئەوەی دەسەڵاتی هەبوو بەهێزتر نەبێت لەجاران .

گریانی مامۆستاکان نائومێدیەك بووو لەکێی کۆمەڵگە ، پرسیارەوەی نائومێد بن لەسەرکەتن یان تێکشکاندنی بایکۆتەکانیان، لەو شەڕەی کەبەشێکی کۆمەڵگە لەدژی بەشە دیکتاتۆرییەکەی ناوخۆی بەرپای کردووە …
لەگەڵ ئەمانەدا گریانی مامۆستاکان کایەکەی دیکەی (هاشمەندی کۆمەڵایەتی) گەورەیە ، وورده، ووردە، ئەو هاشمەندە نوێیە بیناەکات کەلەداهاتوودا، سەرەتا، فاشیستەکانی ناو ماڵەکان دەردەکات، پاشان دیکتاتۆرەکانی ناو ڕاحی کۆمەڵگە فرێدەداتە دەرەوە . لێرەوە ئەم گریانە، ،ئەم هاشمەندییە تاڵە، هەڵگری ئەو ڕاحە نوێیەیە کەکۆمەڵگەی کوردی (ناخود ئاگا) لێیی ڕادەکات و بەدووێدا دەگەڕێت .

ئەم گریانە بەختەوەری کردم ، چونکە هەڵگری ئومێدێکی گەورەیە، هەموو (هاشمەندییە تاڵەکان) بەدرێژایی مێژووی مرۆڤایەتی هەڵگری ڕاحێکی مەشقکاری جوان بوون لەدژی داڕزانێکی گەورە کە مرۆڤ دەیەوێت لەناخی خێیدا فۆبداتەوە دەرەوە. کۆمەڵگە کاتێك دەگاتە لوتکەی هاشمەندی تاڵ ، ئیدی بەدوای بوونێکی دیکەی خێیدا دەگەڕێت، لێرەوە کۆمەڵگە مەشقەکات لەسەر دۆزینەوەی تاڵییەکانی ناو هەناوی خۆی، بێ ئەوەی تاڵییەکانی دەرەوەی ڕاحی فۆبداتە تەنەکەخۆڵەکانی مێژووە وە. (هاشمەندی تاڵ) ئەو گریانە بووە کەئەمشەو لەناو مامۆستایانی ناڕازیدا سەبەرەکانی خۆی پەرشکردەوە، وەك خۆەکەی مارکس و ئەنگلز وەهابوو ، بەسەر ئەم هەرەمەدا و لەم گریانەدا خۆی نیشاندین .

تەواو

– مامۆستایانی ناڕازی لە15.01.2017 کەبایکۆتیان شکاند ، لەدوای کۆنگرە ژنامەوانییەکیان دەستیانکرد بەگریان.
https://www.youtube.com/watch?v=X328EMxHyy4&feature=player_embedded

---

گۆران و کاریگەری سیاسی لە گۆڕەپانی کوردستاندا ….
شاخەوان سەنگاوی

کوردستان لە پێش بەرواری 25/7/2009 بە چەشنێ بوو کە هەوڵدان بۆ هەڵخنگرتن و قسەکردن لە سەر پارتە سیاسیەکانی کوردستان و ئاراستەکردنیان بەرەو چاکسازی لە بوارەکانی ئابوری و سیاسی و سەربازی و ئیداریدا قەتیس مابوو لە چوارچێوەی چەند وتارێك کە هەندێ جار بەشێوەیەکی ترس ئامێزانە لە پاکتاوکردنی گیانی نوسەرەکانی لە پەرەی کۆتایەکانی رۆژنامە و گۆڤارەکانی ئەو دەمەدا بلاودەکرایەوە .

بەڵام کاتێك گۆران هاتە نێو خەباتی سیاسی باشورەوە هەر لە سەرەتاوە ئەو تەوقی بڵندەنگیەی کە چارەکە سەدەیەك بوو هەردوو پارتی دەسلاتدار لە ژێر ناوی نەتەوەی مێگەل پەروەردەیان دەکرد … ورد و خاشکرد و وە تاکی کوردی فێری ئەوە کرد کە بتوانێ بە دەنگێکی بڵند قسە لە سەر چاکسازی وگۆڕانکاری و گەڵانەوەی مافە کەلەپچەکراوەکان بکا کە ئەمە باشترین سەرتا بوو . چونکە گۆران لە دەمێکدا هاتە نێو خەباتی سیاسیوە کە کوردستان لە کەناری داڕمانی سیاسی و ئیداری و ئەخلاقیدابوو ئەویش بەر ئەنجامی ئەو جۆرە لە ئیدارەدانەبوو کە لە لایەن کەسە پلە باڵاکانی هەر دوو پارتەوە پەیڕەو دەکرا لە کێی جومگەکانی حکومەتدار ئەم هەرێمەدا .

هەر بۆیە چەمکی چاکسازی و ئیفرێم بوو بە ناسنامەیەك بۆ گۆران…. وە گۆرانیش باش دەیزانی کە خواستی کۆمەڵگای کوردی بە شێوەیەکی

ئانی بریتیە لە چاکسازی و ڕیفڕم لە سەرجەم سێکتەرەکاندا وە ئەم چاکسازیانەش نایەتە دی ئەگەر لە پارتەکانەوە دەست پێنەکات ، چونکە پارتەکان (حزب) باشترین وەسیلەیە بۆ ڕیفڕم و چاکسازی ، چونکە ترسان لە چاکسازی ترسانە لە پێشکەوتن و لە دەستدانی کورسیەکان . هێشتنەوەی کوردستانە لە نێو بازنەی ئەقلیەتێکی پاوەنخوازی جەمسەر بەندی . هەر ئەمش بوە پاڵنەرێك کە وا لە گەلان بکا بە پێشکەشکردنی پرۆژەی درۆژ مەودا بە پەرلەمان ، هەنگاوی کردەی بنێت بۆ ڕیفڕم و چاکسازی لە سێکتەرەکانی ئیداری و دارایی و سەربازی هەرێمی کوردستاندا ، والا کردنی ئەو دەرگا چاکسازیەی کە پارتەکان خۆیان چارکە سەدەیەك لە سەر خۆیان کۆمیان کردبوو چونکە پارتەکانیش پێویستیان بە چاکسازی ریشەیی هەبوو لە بەر ئەوەیە هەرچەندە پارت لە کۆمەڵگاکەیدا کارابێت لە پەروەردەکردنی کادر . دروستکردنی هاولاتیەکی وشیار بۆاوکردنەوەی ڕۆشنبیری سیاسی لە پیادەکردنی بنەما سەرەکیەکانی دیموکراسی هێندە زوتر و زیاتر دەتوانین کەرەستەی ریفڕم و چاکسایەکی هەمەلایەنە لە کۆمەڵگاکەدا بنیات بنرێت چونکە حزب هەوێنی دروست بوونی هەیکەلی حکومەتداریە .

کاتێك گەلان وەکو پارتێك سەرەتای هەنگاوەکانی بە ئاراستەی چاکسازیی هەدەهێنا ، لە پریاسکەکەشیدا خاوەنی ستراتیژیەکی دیاری کراوبوو . وەڵامی ئەو پرسیارانەش ئامادەگی هەبوو کە گوێی ئێمە پێی رانەهاتبوو، چاکسازی بۆ ؟ ئامانج لە چاکسازی چین ؟ کەرەستەکانی چاکسازی چین . چاکسازی لە کوێ و چی پلە و پێستێکی هەرێمی کوردستاندا بکەین ؟

ئەویش لە ڕۆگایی هەوڵدان بۆ بنیاتنانی زەمینەیەکی لە بار بۆ دەستەبەرکردنی ئاسایشی نەتەوەیی کە خۆیی دەبینێتەوە لە :
یەکەم : ئاسایشی سەربازی:
یەکێکە لەو مەسەلە هەرە ستراتیژیە گرنگەکان بۆ هەرێمی کوردستان ئەویش بە هۆی هەڵکەوتەی جوگرافیەکەی و زۆر و زەوەندی ئەو ڕکەوتنانەی کە بۆ پاکتاو کردنی کورد کراوە بە ڕابەرایەتی دەستەکانی ئەمەریکا لە ناوچەکەدا ئەویش خۆیی دەبینێتەوە لە .
• بنیاتنانی یەکە جۆراو جۆرەکانی سلکی سەربازی بە بەرزترین ستاندارە سەربازیە جیهانیەکان و هەنگاو نانە بۆ بەنیشتمان کردنی و پێگەیاندنی هێزە چەکدارەکان و دەرهێنانی لە ژێرچنگی پارت و تاکەکانی پارتەکان تا هێزەکانی پێشمەرگە ببن بە خاوەنی ئیرادەیەکی سەربەخۆ …کە بەشێوەیەکی کردەی لە لایەن سەرکردە سەربازیەکانی خۆیانەوە دەردەچونێرت ، وە هیچ کەس و لایەنێك بۆیی

نەبێت ئاراستەیان بکات بۆ بەرژەوەندی تاسکی تاك و حزبگەرایەتی تا کوردستان بەدووربگیرێت لە دووبارە هەڵگیرسانەوەی شەڕی ناوخۆ ، سێنەوەی سنورەکانی زۆنی سەوز و زەرد.
• جڵبەجێکردنی سستەمی سەربازی چ بەشێوازی تجنید یاخود بە شێوازی خۆبەخشی .
• جڵراو جڵری چەك و سەرچاوەکانی دابینکردنی چەك بۆ هێزەکانی پێشمەرگە بەبێ بوونی ئینتمای حزبگەرایەتی ...هتد .

دووەم : ئاسایشی ئابووری :
ڕوون و ئاشکرایە ئابووری شادەمارى سەرەکی کۆمەڵگایە بۆ دابینکردنی ئاسایشی ئابووری کە ئەویش بە شێوەیەکی سەرەکی دەبێت پەیوەوی ئەم بابەتانە بکرێت .
• پلاندانانی ئابووری بە شێوەیەکی ئەکادیمی بەهەرسێ ئاستی (کورت مەودا ، مام ناوەند ، درێژ مەودا)
• سوود وەرگرتن لە داهات و سامان و سەروەتی سەر زەوی و ژێر زەوی بە شێوەیەکی ئەکادیمی و بایەخدان بە داهاتی تاك ، چونکە ئەمە بناغەیە بۆ داهاتی نەتەوەیی ، کە ئەمیش خۆی دەبینێتەوە لە فرە سەرچاوەکردنی بووجەی گشتی هەرێم هەوڵدان بۆ بنەبڕکردنی کورتهێنان لە بووجەی گشتیدا .

سێیەم : ئاسایشی کارگێر و ئیداریی :
بنەماکانی ئاسایشی کارگێر و ئیداری
• لە ڕێگای هەوڵدان بۆ نوسینەوەی دەستوورێکی تایبەت کە خاوەندارێتیەکەی بگەڕێتەوە بۆ هەرێمی کوردستان ، مەرجە کۆکەرەوەی سەرجەم پێکهاتەکانی ئەم هەرێمەبێت .
• دەزگاکانی دادوەری بە شێوەیەکی بۆ لایەن کارەکانی خۆی ڕاپەرێنێ ، خۆ بەدورگرتن لە بەکارهێنانی مەتاتیەت لە یاساکاندا.
• دەزگاکانی چاودێری بە سەرجەم پێهاتەکانیانەوە کار بکات لە سەر چاودێریی کردنی ئدای ئیداری و دارایی لە کێی جومگەکانی حکومڕانی دا .
• زەمینەسازی بکرێت بۆ پرسەکانی هەڵبژاردن بۆ پێستە شایستە بووەکان لە کات وجێگای خۆیدا بە مەبەستی ڕێگری کردن لە خواستی پاوەن خوازی بۆ دەستلات .ئەمەش کاتێك دەبێت لە ژێر سەروەر بوونی هەیمەنەی یاسادابێت بەنموونەش :
لە 23 ی حوزیراندا کاتێك پەرلەمان مەبەستی بوو بە ڕکارە یاسایەکەی یاسای سەرکایەتی هەرێم هەموار بکاتەوە بەبۆ هەڵوێستە کردن و لە بەرچاو گرتنی بەرژەوەندی تەسکی حزبگەرایەتی ، تا

دەستەبەرکیش بکات بۆ کردنەوەی دەلاقە داخراوەکان لە سەر نووسینەوەی هەشووسی دەستوری هەرێم و گەلانەوەی هەیمەنەت بۆ دامەزراوەکانی تەشریعی و یاسادانان و تەنفیزی ئا لەم ساتەوەختە بەدواوە لە ژێر فشاری هەندێك لە حزبەکان ئەم ئیرادە لە پەرلەمان سەندرایەوە و بە جۆرێکیش سەندرایەوە کە کار گەیشتە ئەو رادەیەی کە لە 12 تشرینی یەکەم ڕۆگا بە سەرکی پەرلەمان نەدرا نەك بچێتە بینای پەرلەمانەوە بەکو شەقامکی پایتەختیشەوە.

شاخەوان سەنگاوی
shaxewan.saed@gmail.com

کۆتایی بایکۆت، کۆتایی ناڕەزایەتیەکان نیە! … نوری بەشیر

ناڕەزایەتیەکانی مامۆستایان بۆ موچەکانیان، خواستی بژێوی خێزان و خێزانەکانیانە، خواستی بەردەوامی سفرەی هەژارانەیانە، خواستی داواکاری منالە چاوگەشەکانیانە کە لە خوشی و پێدوایستیە ئینسانیەکانی کۆمەڵگا مەحرومن، خواستی ئیدامەکاری مامۆستایە بۆ وتنەوەی وانە بەقوتابیان. هەموو ئەم داواکاری و خواستانە لانی کەمی پێدوایستیەکانی ژیان بوو، کە حکومەتی هەرێم و حکومەتە بنکە فراوان و حزبەکانی دەسەڵاتدار نە بەهۆسمیان ناسی و نە وەڵامیان پێ دایەوە.
بەڵام مامۆستایان و بایکۆت و خواست و ناڕەزایەتیەکانیان، بووە قوربانی سیاسەتی حزبەکانی کوردایەتی و ئیسلامیەکان کەچاوەڕوانی ڕەحمەتی پارتی دەکەن، هەموو ئومیدو خواستی ناڕەزایەتی ڕۆژانەی مامۆستایان و وەڵامنەدانەوەیان، بووە ڕکەوتن و ساتو سەودای گران و یەکێتی و ئیسلامیەکان و کۆبکێیان بۆ شەریکە بەشی پارتی و لەناو خۆیاندا کەوتنە ملشکاندنی یەک، کە کامیان شەریکە بەشی ئەساسی پارتیە و جۆگای زیاتر دەگرێت لای پارتی، دانیشتنی هەفتەی ڕابردووی یەکێتی و پارتی و ڕاگەیاندنی هاوبەشیان هێندەی تر گران

و ئیسلامیەکانی تێ کرد کەدەبێ لەدەوری سیاسەتی پارتی کێبینەوە و یەکێتی کردە شەریکە بەشی زیاتر لەوان.

گۆران و ئیسلامیەکان کارنامەی گەوجاندن و خۆکردنە چاوی خەڵکی کوردستان و بەتایبەتی لە پاشەکشە پێکردنی بایکۆتی ناەزایەتی مامۆستایاندا کردیان، دژی پارتیان ئازیکردو کردیان بەدەستکەوتی پارتی و یەکێتی و پارتی تیا باڵا دەستبوو. هەموو ئەوانە ئەو راستیەیان خستە بەردەم خەڵکی کوردستان کە ئەو حزبانە چەندە کێشەو ململانێیان هەبێت، بەڵام لەبەرامبەر خواست و ناەزایەتیەکانی خەڵکدا یەک دەست و یەک هەڵوێستن بێ پاشەکشە بەدواکاری خەڵکی کرێکارو بەشمەینەت.
بایکۆت بەجیا لەتەشخیسی دروست یان نا دروستی مامۆستایان بێ خواستەکانیان، شێوەیەکی ناەزایەتی بوو لەبەرامبەر حزب گەلێکی کوردایەتی و ئیسلامیدا کەژانە پیرۆزی خاک و نیشتمان و ئاڵا و سەرۆک و پێشمەرگەو ماڵە شەهید و ئایین و شەرەف دەرخواردی خەڵکی دەدەن، بەڵام موچەو پاروی دەمی منااڵانی مامۆستایان و خەڵکی کوردستان و هەتا منااڵامی ئەوە پێشمەرگەو ماڵە شەهیدانەی خۆیان تەپڵی پیرۆزی بێ لێدەدەن، بەهەوا نابینن و بۆیان گرنگ نیە.

گۆران، یەکێتی و ئیسلامیەکان، پاشەکشەیان سەپاند بەسەر ناەزایەتی بایکۆتی مامۆستایان بێ موچەکانیان، بەڵام خواستی موچەی مامۆستایان لەجیگای خۆی ماوە و وەڵامی پینەدراوەتەوە، بەڵام ریسواییەکی تر چووە سەر کارنامەکانی ئەو حزبانەی شەریکی پارتی. وەڵامنەدانەوە و نەچوونە ژێر باری داواکانی مامۆستایان، ناەزایەتیەکانی لەسەر ئاستی کەمەگادا فراوان و بەزیندویی لەناوەندەکانی کار و گەەک و قوتابخانەو زانکۆکاندا دەهۆڵتەوە. حزبەکانی کوردایەتی شەریکە بەشی پارتی بەم هەنگاوەی بردنە دواوەی ناەزایەتی بایکۆتی مامۆستایان بێ موچەکانیان، وەڵامیان بەداوای پارتی دایەوە بەدژی خواستەکانی مامۆستایان، بەڵام بەدڵنیاییەوە هەر دەبێ لەچوارچێوەی سیاسەت و بەرنامەکانی پارتیدا کارەکانیان بەرنە پێشەوەو ئەگەرچی پەرلەمانەکەشیان بێ کارا بکاتەوە.

ناەزایەتیەکان لەکوردستاندا، لەجاران فراوانتر دەبێت، لەبەر ئەوەی ئەوە تەنها موچە نیە کەخواستی مامۆستایان و زۆر بەشی تری کەمەگایە، خواستە سەرەتاییەکانی ئاو، کارەبا، خزمەتگوزاریەکانی رێگاو بان، خواستەکانی قوتابیان، ژنان، لاوان، کار بێ بکاران، وە ناەزایەتی لەبەرامبەر تایبەتیکردندا کە نرخەکان دەباتە سەرەوە، هاوکات بێوەڵامی حزبە میلیشیاکانی کوردایەتی، قشتی چینایەتی

فراوان دەکاتەوە، لەبەرئەوەی کێشەکان کێشەی خواستە چینایەتیەکانی کرێکاران و خەڵکی کەمدەرامەتە کەزۆربەی زۆری کۆمەڵگا پێکدەهێنن لەبەرامبەر کەمایەتیەکی سەرمایەداری تاڵانکارو مافیاو دژی خەڵکیدا، بەڵام تەجروبەی ناەزایەتیەکان ئەوەی سەلماند کەدەبێ ناەزایەتیەکان لەدەرەوەی کارنامەو سیاسەت و چەواشەکاریەکانی حزبەکانی کوردایەتیدا بێت، کەئاسۆی ناسیۆنالیزم و ئیسلامی زاڵە بەسەریدا، کەبەرژەوەندی بۆرژوازیانەی لەپشتەوەیە. بۆیە دەبێ ناەزایەتیەکانی کوردستان، هاوکات کە ناەزایەتی سیاسیەو دەبێ ئاسۆی سۆسیالستیی بەسەریدا زاڵ بێت و هەر بەم دیدگایەشەوە ڕێکخراو بێت کەبۆخۆی دیفاعی شۆڵگیر لەخواستەکانی خەڵک دەکات و زامنی بەسەرکەوتن گەیاندنی خواستەکان دەکات.
16/1/2017

ڕۆژی ساطیع ئەلحوصریی، لە فاشیزمی عوروبێ و ناسیۆنالیزمی عەرەبییدا...

ڕۆژی ساطیع ئەلحوصریی، لە فاشیزمی عوروبێ و ناسیۆنالیزمی عەرەبییدا
پێند و دەرسی زێر، بۆ نەوەی نوێی کورد

کامیار سابیر

لەسەر تێکهەڵکێشییەکانی عوروبێ و کوردایەتیی، لە کاتی خوێندنەوە و گەڕان بۆ دوای سەرچاوەی جەراوجەردا، ڕێگەم کەوتە سەر کتێبێک(الطائفية السياسية ومشكلة الحكم في العراق) واتێ طائیفییەتی سیاسیی و گرفتی حوکمانیی لە عێراقدا، لەناو ئەم کتێبەدا، بەشی شەشەمی، بەناوی (دور ساطع الحصري في ترسيخ الطائفية)ە، واتێ ڕۆژی ساطیع ئەلحوصریی لە جێکەوتکردنی طائیفییەتدا کە لە خوارەوە، وەرگەڕانە کوردییەکەی دەخوێنیتەوە. ئەم کتێبە، لە نووسینی د. عەبدولخالیق حوسێنە کە جەڕاحێکی بەصراویی(فاو- بەصرە). ئەو،

دەمکە لە لەندەن دژیەت و ماویەکی زۆریش، خۆیکەینەوەی فیکریی و سیاسییە. بەهەی ناساغییەوە، دەستبەرداری پیشەی پزیشکیی بووە .

بەوردیی و بە پەلە کە ئەم بەشەم، خوێندەوە، حەزمکرد، بە تەواویی بە زمانی کوردیی وەریبگێڕم، بەڵام بەهەی بەکاتییەوە،،هەموویم، بە نەکرا. هەرچەندێک بێت، ئەمە پوختەیەکی کورتکراوەی بەشی شەشەمی ئەو کتێبەیە کە بە زمانی کوردیی، وەرمگێڕاوە. دەکرێ بگوترێ، نزیکەی ٨٠٪ی بەشی شەشەمم وەرگێڕاوە. خوێندنەوەی ئەم بەشە، ئەو حەقیقەتەت بۆ پشتڕاست دەکاتەوە کە تێکستی کوردیی، چەند کێشەوارێ لەسەر مەسەلەی ناسیۆنالیزم بە گشتیی ، ناسیۆنالیزمی نەژادیی و ناسیۆنالیزمی طائیفیی بۆتایبەتیی؟ تەدگەیت، نووسەری کورد و سیاسیی کورد، لەگەڵ ئەوەی ناوی نراوە حیزبە سیاسییە کوردستانییەکان، جوعبەیان چەند خاڵییە لە تێکستی فیکریی، مەعریفیی، کولتووریی و سەرەنجامیش سیاسیی بەگشتیی و بە تایبەتییش، لەمێ عیللەتی ناسیۆنالیزم ومەعریفەی سیاسیی ، هەروەها لەمێ تێکهێڵکێشیەکانی عوروبە و کوردایەتیی کە چەن کوردایەتیی، لە هەژموونی عوروبەوە فەرمێ بووە و چەن "کەپی"ی ئەوی کردووەتەوە؟

بەبە تێگەیشتن و ئاشنابوون بە فیکری ساطیع ئەلحوصریی، ناتوانین لە فەرمێ بوونی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی و عوروبە، بەتەواویی تێبگەین. هەروەها بەبە تێگەیشتن لەو فاشیزمە سیاسیی، ئایدیەلەژیی و فیکرییەی ئەلحوصریی، ناتوانین، لینکە بەهەزکانی نەوان کوردایەتیی و عوروبە بدەزینەوە، بۆتایبەتییش، چەن کوردایەتیی لە ئاستانەی فیکر و روئیای سیاسییدا، بە مووش، لە عوروبە، لاینداوە؟ تەنانەت، خودی چەمکی کوردایەتیی، چەن لە لە کوردییەت(کردیة) وە کە لە عەرەبییە(العربیة) وە بیراز کراوە و بووە بە کوردایەتیی؟ هەروەها، چەند لاساییکردنەوەیەکی زمانیی، کولتووریی، سیاسیی و فیکریی زۆر جاهیلانە و ئەحمەقانەیە؟ تەنانەت ئاکاری عەشایەریانەی مونەوەرەکانی کوردایەتیی(دارکاریی و شەقکاریی خوێندکاران، لە پەلەکانی خوێندندا)، لە ئوستاذەکانی فاشیزمی عوروبییەوە هاتووە و لە ماستەرماینداکەیەوە(ئەلحوصریی)، هێناوەتە ناو پڕۆگرامی خوێندنی عەراقەوە و تێکڕا بە مەرامی پەروەردە وخوێندن کراوە.

ئەمەی خوارەوە، پوختەی وەرگێڕانکەیە:-

ساطیع ئەلحوصریی(١٨٨٠-١٩٦٨) لە یەکەمین رائیدەکانی بزوتنەوەی

ناسیۆنالیزمی عەرەبیی بوو. ڕەخنەکی گەورەی لە جەکوبتکردنی طائیفییەتدا لە دووتوێی مەدرنی عەراقدا هەبوو. بەحەق، عەلی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی بوو. لەبەشی پێشووی کتێبەکەدا، باسی ئۆرمان کرد لە شێوەی بیستدا، هەلومەرجێکی باش، بۆ نزیکبوونەوەی ئەهلی شیعە و ئەهلی سوننە، بەدیهات، بەتام ئینگلیزەکان کە داگیرکاری عەراق بوون، ئەمە ناڕەحەتیکردن و بەشوێن تێکۆشەوە بوون. هەندێک پێیانوایە کە ئینگلیزەکان ،بەتایبەتیی، ئەلحوصریییان ، بە مەبەستی طائیفیی، بەرەو عەراق، هێنا.
ڕەی ئەلحوصریی، هەر بە سنووردکانی عەراقەوە نەوەستا، بەڵکو تەشەنەی سەند بۆ زۆر بواری سیاسیی، فیکریی و پەروەردەیی، لە وڵاتانی عەرەبیی تردا.ئەو کە موفەکیرێکی پانوپۆڕ بوو، ژمارەیەکی زۆر کتێبی لەسەر فیکری ناسیۆنالیزمی عەرەبیی، هەیە. پاش ئەوەی لە ١٩٤١ دا، عەراقی بەجێهێشت، بۆ فەیلەسوفی عوروبە، ناسێنرا. بۆ ئەوەی مافی خۆی بدەینێ، شایانی ئەوەی هەیە کە هەوەستێ، لەسەر ڕەی ئەو، لە جەکوبتکردن و هاندانی نەعرەتی طائیفیی لە عەراقدا بکەین.

لەبەر گرینگیی بەچوونەکانی ئەلحوصریی، پاش مردنی، بوو بە بابەتی توێژران، لە چەندین توێژینەوە و ماستەرنامەی زانکۆییدا، نەک هەر لە وڵاتانی عەرەبیی، بەڵکو لە ئەمەریکا، روسیا و چەندین وڵاتی تریش، توێژینەوەی لەسەرکرا. یەکێک لەو توێژینەوە گرینگانەی، کتێبێکی بەنرخی توێژەرێکی ئەمەریکییە بەناوی ویلیام ئێل(L) کلیڤلاند، مامۆستای زانکۆی Princeton بە ناونیشانی(ئەلحوصریی، لە فیکری عوثمانییزمەوە بۆ فیکری عەرەبییزم) ، هەروەها کتێبێکی تری توێژەرێکی روسیی بەناوی تیخۆنۆڤا، بەناونیشانی (ساطیع ئەلحوصریی، رائیدی ڕەوتی عەلمانیی، لە فیکری ناسیۆنالیزمی عەرەبییدا). کتێبەکەی کلیڤلاند، لەم ئاقاردا ، بەیەکێک لە گرینگترین سەرچاوەکان دەژمێردرێ.

کلیڤلاند، ژیانی ئەلحوصریی بە سێ قۆناغ، دابەش دەکات. قۆناغی یەکەمی لە خزمەتی دەوڵەتی عوثمانییدا خەرج کردووە. دیارە ئەلحوصریی، ویستوویەتی، بە بەدەنگیی و خامۆشیی دیزەبەدەرخۆنەی بکات. کلیڤلاند، توانیتی، ڕزامەندیی حکومەتی تورکیا بەدەست بهێنێت، بە بەدەستهێنانی ئەو دەکیومێنتە مێژوویانەی کە تایبەتن بە ژیانی ئەلحوصریی لەسەردەمی عوثمانییەکاندا، توێژەر، ئەم قۆناغە شاراوەیەی دەزیوە.

گومان، لەسەر ڕەچەڵەکی ئەلحوصریی، هەیە. خۆی بانگەوازی ئەوە

دکات ، گوایە لە سیلالەی ئیمامی عەلییە، نازناوی ئەلحوصرییش دەگەڕێتەوە بۆ شارچکەیەک لە یەمەن، بەلام محەمەد مەهدیی ئەلجەواهیریی لە کتێبەکەیدا(یادەوەرییەکانم ج ١) باسی ئەوە دەکات کە پرسیاری لە زەرەک لەو یەمەنییانە کردووە کە بینیونی، لەسەر ناوی ئەلحوصریی، ئەوان، نکۆلییان لێکردووە کە شوێنکی وا هەبێت.

ئەم قەناغی یەکەمە لە ژیانی ئەو، چل ساڵ دەخایەنێت کە قەناغی عوثمانییەکان بوو، لە ئیستانبوڵ و پاریس، ژیاوە و لەو ماوەیشدا، خەی تەثقیف کرد. لەم قەناغەدا یەکێک لەهەرە داکۆکیکارە ناودارەکان بوو کە داکۆکیی لە فیکری عوثمانییەکان دەکرد دژی ئەو ڕوانگانەی کە داوای دابەشبوونی دەوڵەتی عوثمانییەکانیان، لەسەر بناغەی نەژادیی و نەتەوەیی، دەکرد. ئەم دژایەتییەشی لە جوغزی دینییەوە نەبوو، چونکە ئەو هیچ کاتێ، لە ئیسلامەوە نزیک نەبووە. تەنانەت لەو قەناغەی لە تورکیا ژیاوە، عەرەبکی ناسیۆنالیست، نەبووە. کاتێکیش جەمال پاشا لە سوریا، ناسراو بە جەمال سەفاح، ناسیۆنالیستە عەرەبکانی لەسەدارە دەدا، لەناویاندا عەبدولغەنیی ئەلعریسیی ، هەروەها عەبدولکەریم خەلیل کە برادەری ئەلحوصریی بوو، تەنانەت بە وشەیکیش بە پرسەی برادەرکەی بەشداریی نەکرد. خەی لە جەوانانی تورک بوو، لەگەڵ مەدەرنکردنی عوثمانییەکاندا بوو، دژی ناسیۆنالیزمی عەرەبییش بوو. هەوەستی خەی نەگەیی تا کەوتنی عوثمانییەکان لەجەنگی جیهانیی یەکەم کە بەشە عەرەبییەکانی لە جیابووەوە و وڵاتانی عەرەبیی دروست بوون .

شایانی باسە، لە کۆتایی سەردەمی عوثمانییەکاندا، برای ساطیع ئەلحوصریی کە ناوی بەدیع بەگ بوو، موتەصەیفی لیوای ناصیرە بوو. حکومەتی مەرکەزیی لە ئیستانبوڵەوە، پلانی تەرکردنی طالیب نەقیبی داشت کە لە بانگهێشتکارانی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی بوو. پلانی ئەم تەرکردنە، درا بە سەرکردەیکی عەسکەریی تورک، لە بەصرە، بەناوی فەرید بەگ، بەنام گرووپی نەقیب وریاتربوون و بە فەرەکیان زانی. هاوکات، طالیب نەقیب، بەیاری دا، ئەوان بکات بە خەراکی ژەمی نیوەڕۆ، پێش ئەوەی ئەوان، ژەمی ئێوارەی پێوەبخۆن. ئەم ڕووداوەش، پێدەچێ کاریگەرییەکی قووڵی لە وروژاندنی ئەو حیقدەی ساطیع ئەلحوصرییدا هەبێت کە دژی عەراقییەکان، لە هەسوکەوتکانی دواتریدا، هەیبوو.

کاتێ مەملەکەتی عەرەبیی سوریی دروست بوو، ئەلحوصریی، هەوەستی سیاسیی خەی گەیی و گەشتی بە شام کرد. لە ساڵی ١٩٢٠ دا، کاتێ لە

چل ساڵیدا بوو، پەیوەندیی بە گرووپی شەریفی مەککەوە (ئەمیر فەیسەڵ بن حوسێن) کرد و بە مودیری مەعاریف، دەستنیشانکرا. لەڕەوە قەناغی دووەمی ژیانی دەستپێکرد. زمانی عەرەبیی نەدزانی، بەهۆی ئەم عەرەبییەزانینەوە، سوریێکان، رقیان لێیەڵگرت. ئەو تورکیی وەکو زمانی زگماک دەزانی و زمانی فەرانسیشی وەکو دووەم زمان، دەزانی.

پاش کۆتایی مەملەکەتی سووریی، بەهۆی رووداوەکەی میسلەونەوە ، گەڕایەوە بۆ ئیستانبوڵ، دواتر بۆ ئیتاڵیا و سەرەنجامیش بۆ قاهیرە، بەدوای کارێکدا لە وانەگوتنەوەدا، سەراغی دەکرد. بەهۆی دەستوودائیرەی ئینگلیزەکانەوە ، گوێبیستی ئەوە بوو کە پلانێک هەیە بۆ دامەزراندنی مەملەکەتی عێراق و دامەزراندنی فەیسەڵ، بۆ مەلیکی عێراق، لەڕەوە عەودای هەلومەرجی عێراق و خەڵکەکەی بوو. خۆی بە شاعیری عێراقیی، عەبدولموحسین کاظمیی ناساند کە لە قاهیرە دەژیا (تا مردنی لە ساڵی ١٩٣٥دا، هەر لە قاهیرە بوو). هەموو ئەوەی، ئەلحوصریی، گرینگیی پێدەدا کە طائیفەیەکی بەرینی شیعە هەن و لەلایەن عوثمانییەکانەوە، دەچەوسێنرانەوە. بەیاری دا، بە گرووپی فەیسەڵی دووەمەوە، پەیوەندیی بکات (2)
ئەلحوصریی گەیشتە بەغداد لە ئابی ١٩٢١ دا، لەڕەوە، دەستیکرد بە مەترسییترین قەناغی ژیانی کە بەشاراوەیی لای خوێندکاری عەرەب، ماوەتەوە. لە کاتێکدا قەناغی کۆتایی ژیانی، بە وردەکاریی زۆر بەنرخ، ناسراوە . پاش ئەوەی عێراقی بەجێهێشت، لە ساڵی ١٩٤١ دا و تا مردنی، کەمتر کتێب و بڵاوکراوەی گرینگی نەتەوەیی بڵاوکردەوە.

حەسەن عەلەویی دەڵێ" ئەلحوصریی، هیچ پەیوەندییەکی لەگەڵ هیچ تاکێکی عێراقییدا دروست نەکرد، لە ماوەی بیست ساڵ، لە ژیان و کارکردنی لە عێراق، دانی خۆی بەعێراقدا نەنا، بەڵام زۆری لەسەر عەجەم نووسی. هەروەها باسی ئەوەیشی کردبوو کە دوژمنایەتییەکی زۆریان کردووە و موئامەرەی زۆری لێکراوە. لە ماوەی شەش مانگی یەکەم گەیشتنی، بۆ بەغداد، لەگەڵ ئینگلیزەکاندا (کەرنەالیس، گاربرەت، واڵمس بیە، دواتریش لەگەڵ سمیثدا کەمتر پەیوەندیی رەحیی و دۆستانەی بەست" (3)

ئینگلیزەکان، پشتیان بە ئەلحوصریی دەبەست، بە جۆرێجبووونی سیاسەتەکانی بریتانیا ، وەکو عەڕابی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی و بەستنەوەی بە طائیفییەتەوە، سوودیان لێی بینی. ئەمەش بە چەوساندنەوەی ٤/٥ ی عەرەبی عێراق و بەبەشکردنیان لە مافی هاووڵاتییبوون، لە وڵاتەکەی خۆیاندا، ئەمانە هەمووی خرایە

بەرنامەو. ئەو، زۆر بەباشیی هەوڵی بۆ جەکەوتکردنی ئیم نەخشە طائیفییە دا و لەو ماوەیەی لە عێراق، مودیری مەعاریف بووە. ئەلحوصریی، هیچ ئینتیمایەکی بە دەوڵەتێک نەبوو کە بیست ساڵ تێیدا ژیا، هاوکات هەستی دانیشتووانەکەی دەرهەق بە مژووەکەیان و دابونەریتەکانیان، نە بەهەند وەردەگرت و نە دانیشی پێدا دەنا.

فەلسەفەی ئەلحوصریی،
کلیڤلاند، جەخت لەوە دەکاتەوە کە ئەلحوصریی، بەلای فیکری رۆشنگەریی چینی ناوەڕاستی(وردە بۆرژوازیی) ئەوروپییدا وەرچەرخا، نەک بەلای بەچوونە چاکسازییەکانی جەمالەدینی ئەفغانیی و محەمەد عەبدە، ڕەنی چاودێریکی بیانیی دەبینییە کە لەبەرزاییەکانی ئەو باخانە کەمەڵیاتییانەوە ، بە چواردەوردا دەیوانی(٤)…

ئەلحوصریی، کەوتبووە ژێر کاریگەریی فەلسەفەی فیختە و هیگلەوە، بەیە فیکری ئیم دوو فەیلەسوفە ئاڵمانییەی وەرگرت و بە فیکری ناسیۆنالیزمی عەرەبیی، زیاد کرد.لەم ڕوانگەیەوە، تووژەرێکی ئەمەریکیی ج.هایم، ئەوە باس دەکات کە ئەلحوصریی چۆن کەوتووەتە ژێر کاریگەریی ئەوانەوە کە حەقیقەتێی مەسەلەکە ئەوەیە" پشکشکردنی فیختە و هیگل لە وڵەنی عەلامەی فیکری عەرەبیی ئیسلامییدا" لە ئەستە گرتووە؟ لە شوێنکەی تر، دەڵێ" پێنابردنی ئەلحوصریی بە داشتنەوەی ثیەرییەکەی لە قاڵبگەلێکدا کە لەگەڵ ئیسلامدا بگونجێن، ئەمەش وەکو" ئەوەی لە فیختەوە وەریگرتبێت نەک لە قورئانەوە کە سەرچاوەی ئیلهامی بێت"(٦). ئەم شتێکی نامە نییە بە ئەلحوصریی، سەرسام بە فەلسەفەی ئاڵمانیی(هیگل و فیختە) کە فاشیزم بنیات بنێ لە تەنظیرە ناسیۆنالیستییەکەیدا، کلیڤلاندیش ئیم شتە لەسەر ئەلحوصریی جەخت دەکاتەوە و دەڵێ" ئەو سیستەمەی کە ئومەدەکانمانی پێوە بەستینەوە و هەوڵی بە بەدین، سیستەمێکی فاشییانەیە." (٧)

ئەلحوصریی، نکۆڵی لە هەوەستی خەی لەسەر دیین و ڕەنی خەی لە عوروبەدا، ناکات. وەڵای ئەوەی کە جەخت لە" ڕەنی مەزنی بە وڵەنی دەرکەوتنی ئیسلام دەکات لە دروستبوونی ئومەمەی عەرەبیی و فراوانکردنی مەوداکانی عوروبە" لەگەڵ ئەوەشدا، راستگەیانە گوتی" لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا، وای نابینم کە توژینەوەکانم بواری ئەویان نەدا و پێویستیش نەبوو کە دیین ببە بەیەکێک لە موقەوماتە سەرکیەکانی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی". وەڵای ئەمانەش" بزوتنەوەی ئیسلامیی، وەرچەخانێکی مترسییداری بەسەر بارودۆخی عەرەبدا هێناو… کە بەتەواویی وابستەی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی نەما

، لەبەرئەوەی هەندێ گرووپ، تەعریب بوون، بۆئەوەی ئایینی ئیسلام، وەرگرن. پێچەوانەی ئەوەش، هەندێ گرووپی تر، دینی ئیسلامیان وەرگرت، بۆئەوەی زمانی عەرەبیی وەربگرن." (٨)

ڕۆی ئەلحوصریی لە "پەروەردە"دا

ئەلحوصریی، بە مودیری مەعاریف دامەزرێنرا، سەرەتای ئەوەش ڕاوێژکاری مەلیک بوو. لە ڕووداوەکانی دواتردا دەرکەوت کە قسەی لەسەروو قسەی وەزیری پەروەردەشەوە، بوو. تەنانەت هەندجار لەسەروو قسەی مەلیکیشەوە بوو، لەبەرئەوەی لەلایەن ئینگلیزەکانەوە، پاپشتیی دەکرا، چونکە ڕاسپێردرابوو، بەدەستووری ئینگلیزەکان، ئەرکەکەی بەهاوکردنەوەی طائیفییەت و دوژمنایەتیی شیعە بوو. هەروەها، گومانکردنە سەر عەرەببوونی شیعە و وەصفکردنیان بە عەجەمیی و شعوبیی(مەبەست لەی پەپلیزمە= شعبویيەت- وەرگێ)

جەدەستی ئەلحوصریی بە پڕۆگرامەکانی خوێندنەوە، لە ئاراستەکردنی خوێندکارانی قوتابخانەکان بە نامەبوونی عەراقییەکان بە توراثی ئەدەبییان، لەو کتێبانەی تایبەت بوون بە ئەدەبی عەرەبیی و مەژوو، زۆر کاریگەر بوو. ئەو، ناوی یەک ئەدیب و شاعیری عەراقیی، نە لە دەرینەکان و نە لە نوێکان، نەهێناوە کە ڕەچەڵەکیان شیعە بووبێت. ئەمە، سەرەتای ژمارەی زۆریان و ڕەی گۆڕیان لە خزمەتکردنی ئەدەبی عەرەبیی، لە نموونەکانیان، ئەلکومیت بن زەیدلئەسەدیی، موتەنەبیی، مەعەریی، هاوچەرخەکانیش، محەمە ڕەضا ئەلشەبیبیی، مەهدیی ئەلمەخزومیی، باقر ئەلشەبیبیی، فەقیهو شاعیری گۆڕ محەمەد سەعید ئەلحبوبیی و جەواهیریی، ئەم دەخەش بەدرەژایی سەردەمی مەلیکیی درێژی هەبووە. لەبەرامبەریشدا، جەختی خستبووە سەر ئەدیب و شاعیرانی عەرەب لە سوریا، میصر و وەتانی تر، جگە لە عەراقییەکان.

شایانی باسە، ئەوە ئەلحوصریی بوو کە سزای لەدان و دەرکردنی خوێندکارانی هەنایە ناو قوتابخانەکانەوە، ئەو سزا زەلیلەی کە زانستی دەروونناسیی سەلماندوویەتی کە شوێنەواری دەروونیی تێکشکێنەر لەسەر کەسایەتیی خوێندکار و ئایندەی دروست دەکات و پاڵی پێوە دەنێت کە پەنا بە تووندوتیژیی بەرێت لەگەڵ دەوروبەرەکەیدا.***

***

(((بەم بۆنەیەوە، پێشنیار بە بەرپرسانی سیستەمی پەروەردە ،لە عەراقی نوێدا، دەکەم، بە ئەوەی نەوەی ئێستا و نەوەکانی ئایندە،

بە پەروەردەیەکی زانستیی دروست، پەروەردە بکرێن، بە ئاوەی لە گرێی دەروونیی و لادانی مەراقیی بپارێزرێن، داوا لە دەسەلاتی تەشریعیی دەکەم کە قانونێک دەربکەن، لەهەموو قەناغەکانی خوێندندا، قەدەغەی سزادانی جەستەیی و دەروونیی بکات.)))

رێی ئەلحوصریی لە بە طائیفییکردنی دەسەلاتدا
ئاوەی باسکرا، دەزانین رێی ئەلحوصریی لە بنیاتنانی دەوڵەتی عێراقی نوێدا، لەسەر بناغەی طائیفیی بوو کە حکومەتە یەک لەدوای یەکەکانی عێراق، دژی زێرینەی گەلی عێراق، لە حکومەتەکەی عەبدولڕەحمان نەقیبەوە بە صەدام حوسێن، بە سەختیی دەستیان پێوەگرتبوو. جگە لەو ماوەیەی حکومەتی شەشی ١٤ی تەممووزی ١٩٥٨ کە سەرکردەی کۆچکردوو، عەبدلکەریم قاسم، سوور بوو لەسەر ئاوەی مامەڵەی عێراقییەکان بە یەکسانیی بکات، دوور لە هەڵاواردنی نەژادپەرستانە، طائیفیی، عەشایەریی و ناوچەگەریی..هەربۆیە بۆپەی شەڕانگێزییەوە، تێڕیان لێکردەوە.

کەمپەینەکەی ئەلحوصریی و حکومەتی" نوخبە" گومانیان دەخستە سەر ئاوەی شیعە، عەرەب بن کە تا ئێم ساتەش، درێژەی هەیە. ئاوەی زانراوە کە عەشائیرەکانی ناوەڕاست و باشوور، لە نەسەی عەرەبن. هەر جێگەی مەهزەلەیە، پەداویستیی ئاوە باسبکرێ کە داکەکیی لە عەرەبوونیان بکرێ، ئاوانیش عەشائیرەکانی تەمیم، خەزاعیل، زوبەد، ڕەبیعە، خەفاجە، ئال فتلە، جبوور، بەنی حەجیم، بەنی ئەسەد، ئەرزیرج، بەنی کەعب، بەنی لام، شەممەر، عەنەزە..و تاد. هەموو ئاوانە، تەکەڕ بوون لەگەڵ نەتاوەکانی میزۆپەتامیادا، لە سەمەریەکان، ئەکەدیەکان، بابلییەکان، ئاشوریەکان و کەلدانییەکان..تاد. بە تێپەڕبوونی کاتیش ئەم ڕێچەکە جەراوجەرانەی مرۆڤایەتیی، تەکەڵبوونە لە بوتەقەیەکدا کە نەتاوەی عێراقیین.

حەسەن عەلەویی، هەوەستەکانی ئەلحوصریی لەسەر عێراق، کورت دەکاتەوە بەمشێوەیە(١٠)؛-

ئەنتی نیشتمانپەروەرانی عێراقیی بوو تا رادەی قین، سونە بووبێت، یان شیعە.
ئەنتی عێراقییە شیعەکان بوو، نیشتمانپەروەر بووبن یان بەکرێگیراو ئەنتی کورد بوو، لەهەردوو بارەکەدا

فیتنەی ئەنیس ئەلنصولیی

هەرکاتێک بریتانیا ویستبێتی پەیماننامەیەکی ناوا دەرهەق بە عێراق، واژۆ بکرێ، ئیعازی دەدا بە ئەلحوصریی کە هەستێ بەکارێک، بە ئاوەی یەکێیزیی نیشتمانیی تێکبدات، ئامۆش بە نانوەی فیتنەیەکی طائیفیی بەسەرقاڵکردنی گەل و چەواشەکردنیان بە کێشەی لاوەکییەوە، تا پەیماننامەکە، تێدەپەڕێنرا. کاتێ بریتانیا، ویستی ڕێککەوتننامەی نوێت، واژۆ بکرێ، ئەلحوصریی وانەبژێکی لوبنانیی هاوردە کرد بە وانوێنەوە لە عێراقدا، ناوی ئەنیس ئەلنصولیی بوو. ئەم کابرایە هەستا بە بڵاوکردنەوەی کتێبێک، هەرشی کردبووە سەر ئیمامی عەلیی، بەسەر خوێندکارانی قوتابخانەکانیدا سەپاندبوو، ئامۆژگارێکی پیلان داڕێژراو بوو، تێحەدای هەستی عێراقییەکانی دەکرد و کەمتەرخەمی ئاژاوەی زێری نایەوە.

فیتنەیەکی طائیفیی تر

لە حوزەیرانی ١٩٣٣ دا، حکومەتی ڕشید عالیی گەیلانیی دەرگیری کێشەیەکی طائیفیی بوو کە یەکەم بەسەکەی لەوێوە دەرکەوت کە کتێبێک بەناوبووەوە بەناوی" عوروبە لە تەرازوودا"، کەسێک نووسیبووی بەناوی عەبدولڕەزاق ئەلحەسان کە لە وەزارەتی مەعاریفی عێراقیی ئیشی دەکرد و لەژێر فەرمانی حوصرییدا بوو. لە کتێبەکەیدا، باسی فیکرەیەکی کردبوو کە ناوەندەکەی ئاوبوو گوایە شیعەکانی عێراق، عەرەب نیین، بەڵکو لە مەجوسییەکنەوە هاتوون. ئەوانەی لە عێراقیشن،ئەوە پاشماوەی ساسانییەکانن، شیعەکانیشی وا وەسفکردبوو کە وەلائیان بە ئێران هەیە، مژووەکەیشیان، هەمان مژووی شعوبییەکانە.

ئەم کتێبە، تووڕەیەکی زێری لەنێوان شیعەکاندا لێکەوتەوە، بەتایبەتیی لەشارە پیرۆزەکان، مژوو دووبارە دەبێتەوە، کاتێ هەمان تەمەت، بوونی هەیە لە ڕۆژگاری ئەمەدا کە روو لە شیعەکانی عێراق و سەرکردە سیاسییەکانیان دەکرێ. ناڕازایەتییەکان گەیندران بە دەستەڵاتداران لە نەجەف، کەربەلا، حیللە، کوفە، شار و شارۆچکەکانی تر، هەروەها، کاری توندوتیژیی و هەرشکردنە سەر دائیرەکانی حکومەتی لێکەوتەوە. سەرەنجام، حکومەت ناچاربوو، کتێبەکە بکشێتەوە و دادگایی نووسەرەکەی بکرێ و بە زیندان بسپێردرێ (١٤). دانەری نامیلکەکە(عەبدولڕەزاق) لە دەستودایەرەی نوریی سەعید بوو، دواتر دەرکەوت کە یاسین هاشمیی لەپشتیەوە وەستاوە و بە شەخصییش، طەها ئەلهاشمیی ، پێزراندبووی(قبوڵی کردبوو).

دەردەسەریيەکانی جەواهیریی بەدەست ئەلحوصرییەوە

شایانی باسە، ئەلحوصریی، شاعیر محەمەد مەهدیی ئەلجەواهیریی، لە سەکتی خوێندن و پەروەردە، فەصەکرد، چونکە لە یەکێک لە قەصیدەکانیدا، سالی ١٩٢٧ وەصفی یەکێک لە هاوینەهەوارەکانی ئەرانی کردبوو. تاوانباری کردبوو بە شعوبییەت و بەوەی سەر بە ئەرانە. ئەلحوصریی سووربوو لەسەر فەصەکردنی ئەلجەواهیریی، وەای ئەوەی مەلیک فەیصەلی یەکەم، تەدەخولیشی کرد. ئەمش مەلیکی ناچارکرد کە جەواهیری وەکو فەرمانبەر، لە بیلاط، تەعین بکات. جەواهیرییش، دەیان پەیامی لە یادەوەرییەکانی تەرخانکردووە کە چەن بە بیانووی طائیفییەوە بەدەست ستەمی ئەلحوصرییەوە، ئازاری چەشتووە.(جەواهیریی، بیرەوەرییەکانم ج ١)

ئەم تەمەتی سەربەئەرانبوونە بە دوای کەسوکاری ئەلجەواهیرییەوە، مایەوە. بەشکی زەر لەنەوەکانیان، لە وەرگرتنی جنسیەیی عەراقیی مەحروم بوون کە بە ئەو جنسیەیە، رەگی نەدەدرا لە زانکۆکانی عەراق بخوێنن یان ئیشی دەوڵەتیی وەربگرن. لەماوەی خزمەتکردنم وەکو پزیشک لە ناوچە دوورە دەستەکانی قەضای ئەبی صخەر، سالی ١٩٧١، ئاشنایەتییم لەگەڵ زەرەک لەو خزانانە، پەیدا کرد کە دەگەڵانەوە سەر بنەماڵەی ئەلجەواهیریی، لەوانەش، لاوەکانیان کە دەرچووی خوێندنگە ناوەندییەکان بوون. کاتێ لەمەپرسین بۆچی نەچوونەتە زانکۆ و خوێندن تەواو بکەن؟ وەڵامەکەیان ئەوەبوو کە دەسەڵات داواکانیانی رەتکردووەتەوە بە وەرگرتنی دەکیومێنتی جنسیەیی عەراقیی، لەبەرئەوەی لە خزمانی گەورەترین شاعیری عەرەب، محەمەد مەهدیی ئەلجەواهیریی، بوون.

ئایا لەو بەدادیی زیاتر دەرهەق بە هاووەتیانێک کە باووباپیرانیان بەشداریان لە شۆڕشی بیستدا کردووە، هەکاری سەرکیی و راستەوخۆی دامەزراندنی دەوڵەتی عەراق بوون، هەروەها رێبیان هەبوو لە دەوڵەمەندکردنی رێشنبیریی عەرەبیی، لە عەراق و جهیانی عەرەبییدا کە بەو شێوەیە تەحریم بکرێن لە سادەترین مافی هاووەتییبوون؟ هەشتا ئازار، دەمگوشت لەسەر ئەوەی ئەو لاوە شەتگیرانەی دەیانویست زانست و مەعریفە، فەربن، طموحیان بە ئایندەیەکی گەش هەبوو لە وەتەکەی خەیاندا، بەنام پەیان رەوا نەبینرا، لەبەر هیچ نا، لەبەرئەوەی شیعە بوون و لە خزمانی محەمەد مەهدیی ئەلجەواهیریی بوون و بە بەیاری مرۆڤکی وەکو ئەلحوصریی کە ئەصڵەن، عەراقیی نەبوو.

هەوڵستی ئەلحوصریی دەرهەق بە طائیفەکانی تر

قینی ئەلحوصریی تەنیا لەسەر شیعە، کورت نەدەبووەوە، بگرە دژی سەرجەم گەلی عێراق بوو، هەروەکو لە کارەکانی تریدا دەردەکەوێت. طائیفییەتیش شتێک نییە جگە لە هەکارێکی کوشندە کە بەکاری هێنا بۆ جێبەجێکردنی پلانەکانی، دژ بە کاروانی ئاشتیخوازانەی گەلی عێراق، هەموو هەوڵێکی خۆی خستەگەڕ بۆ ئاوەژوو کردنەوەی مرۆڤی عێراقیی تێکبشکێنێ و باوەڕی بەخۆی نەمێنیت، بەچوونێکی لە هەناوی عێراقییەکاندا چاند کە عێراقیی بەکێکی هیچ نایەت. عێراقییەکان زۆر بەزەحمەت نەبووایە، ئیشیان لە وەزارەتی مەعاریفدا، دەست نەدەکەوت. ئەو زۆر جەختی لەوەدەکردەوە کە مامۆستا لەدایکبووە، لە سوریا، لوبنان و میصرەوە هاوردە بکات و فەزڵیان بدات بەسەر عێراقییەکاندا. لە کاتێکدا هەزاران لە دەرچووانی قوتابخانە دینییەکانی، نەجەف، کەربەلا، کاظمییە ، بەغداد و سامەرا هەبوون، بەکێکی ئەو دەهاتن کە وانەی زمانی عەرەبیی، ئەدەب، بابەتی مێژوو و بیرکاریی بڵێنەوە.

کاتێ مالیک فەیسەڵ، فەرمانی کرد بە کردنەوەی خانەی مامۆستایان لە حیللە و لە موصڵ، ئەلحوصریی، بە توندیی دژایەتیی ئەم پڕۆژانەی کرد. دواتر لە یادەوەرییەکانیدا باسیکردوو ێ کە بۆچی ڕەتیکردەوەتەوە، لەبەرئەوەی لە حیللە، سوودی بە شیعەکان دەبوو، لە موصڵیش بە مەسیحییەکان سوودی دەبوو. بە دەقیش ئەمەی گوتووە:" من دووڵە نەبووم لەو بیارەم، چونکە جێبەجێبوونی پڕۆژەی خانەی مامۆستایان لە حیللە و یەکێکتی تر لە موصڵ، یەکێتیی نیشتمانیی دەخستە بەردەم مەترسییەکی مەزنەوە، لەبەرئەوەی لەو سەردەمدا، زۆر ئاسایی بوو کە زۆرینەی خوێندکارەکان لە موصڵ، مەسیحییەکان بن و لە حیللەش لە نەوەی جەعفەرییەکان بن."(١٦)

ئەو دانی بە دەرچووانی قوتابخانە جەعفەرییەکاندا نەدەنا، سووربوو لەسەر ئەوەی کە لەگەڵ باوەڕنامە(نێک بەوانامە-وەرگێڕ)ی قوتابخانە ناوەندییەکاندا، نابێ بەرامبەر بن. لەرشەوە، داوای خوێندکارە شیعەکانی بۆ وەرگرتن لە کۆلێژی حقوق، ڕەتدەکردەوە. کاتێ ناڕەزایەتییەکان زیادی کرد، مالیک، ئیعازی دا کە پۆلیکی زیادە بۆ وەرگرتنی خوێندکارە شیعەکان لە دەرچووانی قوتابخانە جەعفەرییەکان بکرێتەوە. شایانی باسە، ئەم ئیجرائاتی مالیک، بەرەنگاری ناڕەزایی بووەوە نێک هەر لایەن ئەلحوصرییەوە، بگرە لە بەرپرسانی تریشەوە،لە بەشی ئایینداد، دینە سەری.

ئەو کتێبەی د. عەبدولخالیق حوسێن لەم بڕگەدا ئاماژەی پێدەکات کە کتێبی کلیڤلاندە، ئەمە ناونیشانەکەیەتی بە ئینگلیزیی

The Making of an Arab Nationalist :Ottomanism and Arabism in the Life and Thought of Sati’ Al-Husri
by William L Cleveland
(بە کوردیی دەبێتە، چەکردنی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی: عوثمانییزم و عەرەبییزم لە ژیان و فیکری ساطیع ئەلحوصرییدا)

سەرچاوەکانی بە ئەم بڕگەیە، بەکارهاتوون، بە زمانی عەرەبیی، ئەمانەن:-

المصادر

1-علي الوردي، لمحات اجتماعية، ج3، دار كوفان- لندن، 1992، ص214-215.
2-حسن العلوي، الشيعة والدولة القومية في العراق، مطبوعات CEDI فرنسا عام 1989، ص 254-255.
3-حسن العلوي، نفس المصدر، ص 257
4-وليم كليفلاند، الحصري من المفكرة العثمانية إلى العروبة، ترجمة فكتور سحاب، دار الوحدة، بيروت، 1983، ص71.
5- وليم كليفلاند، نفس المصدر، ص 133
6- تيخونوفا، ساطع الحصري رائد المنحى العلماني في الفكر القومي العربي، دار التقدم، موسكو، 1985، ص14.
7- كليفلاند، نفس المصدر، ص142
8- تيخونوفا، نفس المصدر، ص53، مقتبس من أبحاث مختارة في القومية العربية، ج2، ص125-126، دار التقدم، موسكو، 1985.
9- حسن العلوي، نفس المصدر، ص 258، نقلاً عن مذكرات الحصري.
10- حسن العلوي، نفس المصدر، ص ،258
11- عبدالكريم الأزري، تاريخ في ذكريات العراق، ج1، مركز الأبجدي، بيروت، 1982، ص 30-31.
12-عبدالكريم الأزري، مشكلة الحكم في العراق، لندن، 1991، ص 237
13-د.سعيد السامرائي، الطائفية في العراق، ص 116، ط1، 1993، مؤسسة الفجر، لندن، عن ديوان الجواهري، المجلد الأول، ص 214
14- د.خالد التميمي، محمد جعفر أبو التمن، دار الوراق، لندن، 1996، ص320-321.
15- حسن العلوي، التأثيرات التركية، ص 12، دار الزوراء، لندن، 1988، نقلاً عن مذكرات الهاشمي، ج2 ص 244
16- حسن العلوي، نفس المصدر، ص 270، نقلاً عن مذكرات الحصري، ص

80.
17- تيخونوفا، نفس المصدر، ص30
18-اطع الحصري، حول القومية العربية، ص97
19- تيخونوفا، نفس المصدر، ص27
20- كليفلاند، نفس المصدر، ص 133
21- حسن العلوي، الشيعة والدولة القومية في العراق، ص .256
22- حسن العلوي، نفس المصدر، ص 288

ئەمەی خوارەوە، لینکی بەشی شەشەمی کتێبەکەیە بە زمانی عەرەبیی

http://www.abdulkhaliqhussein.nl/index.php?news=406

دەسەڵاتی پارە .. کارڵ مارکس … وەرگێڕانی لە ئینگلیزیەوە: جەمال موحسن

دەستنووسە ئابوری و فەلسەفیەکان (ساڵی ١٨٤٤)، لە کۆکراوەکانی مارکس ئەنگلس، بەرگی ٣ (لاپەڕەکانی ٣٢٤_٣٢٦). بڵاوکراوەی لەرینس و وشەرت ساڵی ٢٠١٠.
دەسنووسی ٣، بەشی: دەسەڵاتی پارە

’’…. ئەو شتەی لە ڕۆی پارەوە بۆ منە، یانی ئەوەی کە ئەتوانم پارەی پێ بدەم (بە واتایەکی دی، ئەوەی پارە ئەتوانێ بیکڕێ)، ئەو شتە هەر خودی خۆم کە خاوەنی پارەکەم. مەودای دەسەڵاتی پارە مەودای دەسەڵاتی منە. تایبەتمەندییەکانی پارە هەمان تایبەتمەندییەکان و دەسەڵاتە ڕاستەقینەکەی منە، واتە خاوەنی پارەکە. بۆیە بە هیچ جۆرێك کەسێتی سەربەخۆی من دیار ناکات کە من چیم و چیم لە تواناداید. من ناشرینم، بەڵام ئەتوانم جوانترین ژن بۆ خۆم بکڕم. هەربۆیە من ناشرین نیم چونکە کاریگەریەکانی ناشرینی و توانای کڕسپدانەکەی بە پارە پوچەڵ ئەکرێتەوە. من، بە پێی سیفاتە شەخسیەکەم، شەلم، بەڵام پارە ٢٤ قاچم بۆ دەستەبەر ئەکات.

کەواتە من شەل نیم. من کەسێکی خراپم، ناپاکم، بێ ویژدانم، بێ مشکم بەڵام پارە ڕێزدارە و هەر بەمجۆرەش خاوەنەکەی. پارە باشترینە، هەربۆیە خاوەنەکەشی باشە. لەگەڵ ئەوەشدا پارە ناهێڵێ کەشەی ناپاکیم هەبێ: بۆیە من بە کەسێکی سەرڕاست دائەنرێم. من مشکم لەسەردا نییە، بەڵام پارە مشکی ڕاستەقینەی هەموو شتێکە، کەوایە چۆن خاوەنەکەی بەمشك ئەبێ؟ لەگەڵ ئەوەشدا خاوەنی پارە ئەتوانێ خەڵکی زیرەك بێ خێی بکێ. کەواتە ئایا ئەو کەسەی کە دەسەڵاتی بەسەر زیرەکەکەدا هەیە، زیرەکتر نییە لەو زیرەکە؟ ئایا منڵك کە بەهێی پارەوە هەموو ئەو شتانەی دڵی مرۆڤ پێی خۆش بێ هەمبێ، خاوەنی هەموو توانییە مرۆییەکان نیم؟ هەر بەمپێیەش ئایا پارەکەم هەموو ناتوانییەکانی من پڕچەوانە ناکاتەوە؟
ئەگەر پارە ئەو لکێنەرە بێ کە من بە ژیانی مرۆڤەوە ببەستێتەوە و کەمەگاش بە منەوە و من پەیوەست بکات بە سروشت و مرۆڤەوە، ئیتر ئایا پارە گرێبەستی هەموو گرێبەستەکان نییە؟ ئایا لە توانایدا نییە هەموو گرێکان بکاتەوە و بیانبەستێتەوە؟ لەبەرئەوەش ئایا هەروەها هۆکاری سەرەکی جیابوونەوە نییە؟ ئەوە دراوە کە بە ڕاستی ئەبێتە هۆی جیابوونەوە و هاوکاتیش هۆکاری سەرەکی پێکەوە بەستنە، واتە ئەو هۆزی کیمیایی کەمەگایە. (لە دەقە ئینگلیزیەکەدا نووسراوە کە لێرەدا وشەیەك لە دەستنووسەکەدا ناخوێنرێتەوە و پەیوە_ وەرگێڕی کوردی).

شکسپیر بە تایبەتی پێداگری لەسەر دوو تایبەتمەندێتی پارە ئەکات:

١. پارە خودایەکی بینراوە، یانی گۆڕینی تەواوی سیفاتە مرۆیی و سروشتیەکان بۆ دژەکانی خۆیان، شێواندن و تێکوپێکدانی شتەکان: شتە نەشیاوەکان (موستەحیلەکان) بە هۆی پارەوە پێکەوە ئەلکێندرێن.
٢. پارە قەحبە و گەوادی گشتی خەڵك و نەتەوەکانە.

توانای شێواندن و تێکوپێکدانی تەواوی سیفاتە مرۆیی و سروشتیەکان، وە توانای پێکەوەلکاندنی شتە نەشیاوەکان (موستەحیلەکان)، واتە دەسەڵاتی خودایی پارە لە جەوهەری پارە خۆیدایە بە وێنەی سروشتی جۆرێتی مرۆڤی نامۆبوو و نامۆکەر و خۆنامۆکەر. پارە توانای مرۆڤی نامۆبووە. ئەوەی کە من وەك مرۆڤێك ناتوانم بیکەم و بەوهۆیەشەوە هەموو دەسەڵاتە جەوهەریە تاکیەکانم بێتوانا ئەمێننەوە، ئەتوانم بە پارە بیکەم. بەمجۆرە پارە هەموو ئەم دەسەڵاتانە، کە خۆیان هیچ نین، ئەکات بە شت واتە ئەیانگۆڕێت بە دژەکەیان.
ئەگەر حەزم لە ژەمێکی دیاریکراو بێ یان بمەوێ گالیسکەی ئەسپ بگرم چونکە ئەوەندە هۆزم نییە بە پێ بڕۆم، پارە ژەمەکە و گالیسکەکەم

بۆ دەستەبەر ئەکات. کەواتە حەزەکانم لە شتێکەوە کە لە دونیای خەیاڵدایە ئەگەڕێ و لەوەوە کە لە دونیای خەون و خەیاڵ و ئارەزووکردندا بوونیان هەیە ئەگەڕێ بۆ بوونێکی هەستپێکراو و ڕاستەقینە، لە خەیاڵەوە بۆ ژیان، لە بوونێکی خەیاڵییەوە بۆ بوونێکی ڕاستەقینەیی. پارە لە ڕووداوێکی ئەم ناوبژیکردنەدا دەسەڵاتە داهێنەرە ڕاستەقینەکەیە.

هیچ گومانێك لەوەدا نییە کە داخوازیەکە بۆ ئەو کەسەش کە پارەی نییە لە ئارادایە بەڵام داواکردنەکەی ئەو تەنها خەیاڵێکە و هیچ کاریگەری و بوونێکی نییە بۆ من، یان بۆ کەسی سێیەم، یان بۆ کەسی تر. هەر بۆیەشە تەنانەت بۆ منیش وەك شتێکی ناڕاستەقینە و بێئامانج ئەمێنێتەوە. جیاوازی لە نێوان داخوازیەکی کاریگەر کە لەسەر پارە بەند بۆ لەگەڵ داخوازیەك کە لەسەر پێویستی من، هەستی من، ئارەزووی من و… هتد بەند بۆ جیاوازیە لە نێوان بوون و بیرکردنەوەدا، لە نێوان شتێکدا کە بوونی لە ناو مندا تەنها وەك بیرێك هەیە و ئەو بیرەی کە وەك شتێکی ڕاستەقینە لە دەرەوەی من بوونی هەیە.

ئەگەر پارەم نەبێ بۆ سەفەر، کەواتە پێویستم بەوە نییە سەفەر بکەم، واتە پێویستی ڕاستەقینە و وەدیهاتووم بۆ سەفەر نییە. ئەگەر بگونجێم بۆ خوێندن بەڵام پارەکەیم نەبێ، کەواتە گونجاو نیم بۆ خوێندن، واتە گونجانی کاریگەر و ڕاستەقینەم نییە. لە لایەکی تریشەوە، ئەگەر بە ڕاستی هیچ نەگونجێم بۆ خوێندن بەڵام بمەوێ و پارەکەیم هەبێ، کەواتە گونجانێکی کاریگەرم هەیە بۆی. پارە وەك ناوەندێك و توانایەکی دەرەکی و گەردوونی (کە لە مرۆڤەوە وەك مرۆڤ یان لە کۆمەڵگاوە وەك کۆمەڵگا نەهاتبێ) بۆ گەیشتنی وێنەیەك بۆ واقع و واقع بۆ وێنەیەکی پەتی، دەسەڵاتە ڕاستەقینە بنەڕەتیەکانی مرۆڤ و سروشت ئەگەڕێ بە تەنها مەفاهیمێکی موجەرەد و بەمجەرەش بۆ ناتەواویەکان و خەونێکی بەدینەهاتووی ئازاربەخش. ێك بە هەمان شێوەی کە ناتەواویەکان و خەونە بەدینەهاتووەکان، واتە ئەو دەسەڵاتە بنەڕەتیانەی کە لە ڕاستیدا هیچ لەبارانەبوون و تەنها لە خەیاڵی تاکەکەدا بوونیان هەیە، ئەگەڕێ بۆ دەسەڵاتە ڕاستەقینەکان و توانایەکان. بەمجەرە پارە لەبەر ێشنایی تەنها ئەم خاسیەتەیدا بریتیە لە شێواندنی گشتی تاکەکان کە ئەیانکات بە پێچەوانەی خێیان و سیفاتی پێچەوانە ئەدات بە سیفاتەکانی خێیان.

بەمجەرە پارە بە شێوەی ئەم دەسەڵاتە تێکدەرە دەرئەکەوێ کە لە دژی تاکیش و بەستەرەکانی کۆمەڵگاشە، کە خێیان وەك قەوارە دێنە

بەرچاو. پارە دەسزی ئەگ□□ بە نادەسزی، خەشەویستی بە □ق و □ق بە خەشەویستی، چاکە بە خراپە و خراپە بە چاکە، خزمەتکار بە سەرەك و سەرەك بە خزمەتکار، بەمەشکی بە زیرەکی و زیرەکی بە بەمەشکی.

لەبەرئەوەی پارە، کە وەك مەفهومەکی چالاکی بەها بوونی هەیە، هەموو شتەك تەکئەدا و ئەیشوێنێ، خەی شوێنەر و تەکدەری گشتی هەموو شتەکانە، جیهانە بە ژێرەوژووری، شوێنەر و تەکدەری تەواوی سیفاتە سروشتی و مرۆییەکانە.
ئەو کەسەی کە ئەتوانێ ئازایەتی بکا□ ئازایە هەرچەندە ترسنۆکیش بێ. لەبەرئەوەی پارە ناگ□□درێتەوە بە هەر جۆرێتیەکی دیاریکراو، بە هەر شتەکی دیاریکراو یان بە هەر دەسەاتەکی بنەەتی مرۆیی دیاریکراو، بگرە ئەگ□□درێتەوە بە تەواوی جیهانی ئێبجەکتیڤی مرۆڤ و سروشت لەبەرئەوە لە □وانگەی خاوەنەکەیەوە ئەکەوێتە پێناوی ئەوەوە کە هەر جۆرێتیەك ئەگ□□ت بە هەر جۆرێتیەك و شتەکی تر تەنانەت کە پێچەوانەکەشیەتی: پارە پێکەوەلکاندنی نەشیاوەکانە. پارە دژ بەیەکەکان ئەخاتەوە ئامێزی یەك.

وای دابنێ کە مرۆڤ مرۆڤ بێ و پەیوەندیەکەشی بە جیهانەوە مرۆییانە بێ، ئەو کات ئەتوانی خەشەویستی تەنها بە خەشەویستی بگ□□یتەوە، متمانە بە متمانە و …هتد. ئەگەر حەز بکەی خەشی لە هونەر ببینی، ئەبێ لە باری هونەریەوە کەسەکی □□شنبیر بی. ئەگەر بتەوێ کاریگەری لەسەر خەڵك دابنێی، ئەبێ کەسەکی خاوەن کاریگەریەکی بزوێنەر و هاندەر بیت لەسەر خەڵك. هەر پەیوەندیەکت بە مرۆڤ و سروشتەوە ئەبێ دەربڕینەکی دیاریکراو بێ پەیوەست بێتەوە بە ئامانجی ئیرادەتەوە، بە ئامانجی ژیانی □استەقینەی شەخسیتەوە. ئەگەر خەشەویستی بکەیت بە بێ ئەوەی لەبەرامبەردا خەشەویستی وەربگریتەوە، واتە ئەگەر خەشویستنەکەت وەك خەشویستن خەشەویستی دوولایەنە بەرهەمنەهێنێ وە ئەگەر لە □□ی دەربڕینەکی زیندووەوە دەربارەی خێت وەك کەسەکی هەستناسك نەتوانی خێت بکەیت بە کەسەکی خەشەویست، ئیتر خەشەویستیەکەت هیچ لەبارانەبووە، بەدبەختیە.‘‘

* هەموو هەڵە□□ی تەئکیدەکان هی مارکس خۆیەتی (وەرگ□□ی کوردی)□

دلاوەر قەرەداغی.. زیاد لە کەسێک..! ... ئیدریس عەلی

دنیای کلتووری و ئەدەبی ئەم، لەم پنتە داخراو و دوورە شارستانییەتەی جیهاندا کە ناوی کوردستانە، زیاتر لەو منداڵە بکەس و هەژارە دەچێت، کە چاوەڕێی دەستکی ڕەحمەتە تەر و پشتەی بکات، لە ڕووی بەرهەمی ئەدەبی و داهێنانەوە، لە چەند هەوڵێکی لەرەولەوە بترازێت، چ شتێکی ئەوتۆ نابینرێت، ئەم حاڵەتە تەواو لە کتێبخانەکانماندا بە زەقی ڕەنگی داوەتەوە و دەبینرێت و هەستی پە دەکرێت.

بەڵام ڕەنگە لەڕووی کاری وەرگێڕانەوە، هەشتا شانسکی ئەوتەمان مابێت بە بەرگەگرتنی دەڕەقی ژیان و وەستانەوە بەڕووی ناشرینییە زەرەکاندا، لانیکەم بە وێنەی وڵاتانی دەوروبەرمان هەنگاو بنێین و وزە و ژیانێک بگەڕێتەوە بە نێو گیانی کلتوور و ئەدەبییەمان، دیسان ئەم حاڵەتەش بە ڕووبی بە کتێبخانەکانماندا هەست پێ دەکەین و دەبینین، پەدچێت ئەمەش جارە خەشبەختییەک بێت بە ئەمەی خوێنەر، کە لە ناو ئەم بکەسیی و کەس بە کەسدا، چەند وەرگێڕێک، بەوپەڕی پەرەشی و عەشقەوە خەریکی کاری وەرگێڕانن لە ناو زمانە جیاجیاکانی دنیادا، وەرگێڕانی شاکارە زیندووەکانی نووسەرە گەورە و دیارەکان، لە لایەکەوە بوونەتە خەزنەیەکی دەوڵەمەند و بە بەها بە خوێنەران، لە لایەکی دیکەوە خەری ئاودانین و تیشکەکانیان کەوتوونەتە سەر کتێبخانەکانمان، ئەوان بەوچان کاری وەرگێڕان دەکەن و لەو جوانیانەی خەیان دەیبینن بەشی ئەمەشی لە دەدەن.

بەشبەحاڵی خەم، وەک خوێنەرێک کە سەروکارم لەگەڵ کتێبە ئەدەبییەکاندا هەیە و حەز بە خوێندنەوە دەکەم، ئاشنای گەلێ وەرگێڕ و بەرهەمکانیان بووم و تا سەر ئێسک بە کتێب و جوانی قەرزاریان کردووم، ڕەنگە لە ئابردوودا لەسەر هەندێکیان لەرەولەوە.. لەم ڕەزنامە و گۆڤار، قسەیەکی خەرمانکردبێ، یاخوود بە ستوونێک و چەند وشەیەکی سادە، بەڵام هەڵقوڵاوی ئاستگەیی ناخ و دڵ، سوپاسیکمان کردبن، بەڵام هەشتا ئەم هەوڵانەی ئەمە لە کوێ و ئێو ماندووبوون و شەوننخووننی و عەشقە گەورانەی ئەوان لە کوێ؟.

یەکێک لەو وەرگێڕانەی کە ئەزموونێکی جوانی هەیە (دلاوەر قەرەداغی)ە، ناوبراو لە پەنا ئەزموونە تایبەت و هەمنکەی شیعردا،

بە عەشقێکی ئەبەدییەوە، چەندین شاکاری مەزنی جیهانیی وەرگێڕاوە و بە زمان و کوردییەکی تەواو جیاواز و جوان ئاشنای کردووین، گەر لامسەلایی و بە خەرایی چاوێک بە کتێبخانەی کوردیدا بگێڕین. مومکین نییە نیگامان لەسەر چەنین کتێبی (دلاوەر) نەگیرسێتەوە، من بەوپەڕی دڵنیاییەوە دەڵێم کە ئەگەر ئەو نەبوایە ئەمەی خوێنەری کورد، مەگەر تەنها لە دوورەوە ناوی نووسەرەکانیان، یاخوود کتێبەکانیانمان ببیستایە.

هەنگاوی کاری ئەم نووسینە نەبەت ناوی یەک بەیەکی ئەو کتێبە گرنگانە بهێنێت کە لەماوی ئەزموونی کاری وەرگێڕانی دا پێشکەشی کردووین، چونکە بە دڵنیاییەوە خودی خوێنەران بە خۆیان ناوی سەرجەم کتێبەکانیان ئەزبەر و بەریکەوتوون، کتێبخانەی ماڵەکانیان تژین لەو هەمان و شانامە و بیروڕیانەی گەورە نووسەرانی جیهان، کە ئەم وەریگێڕاون، دیسان کاری ئەم نووسینە ستایش و مەدحکەی بە بنەما و فووتکردنکی لە خۆ نییە، چونکە نە نووسەری ئەم نووسینە بە بنەما وەسف دەکات، نە ئەوەی ئەم نووسینەی لەبارەوە نووسراوە پێی خۆش وەسف بکرێت، نە کاریشی پێیەتی، هازیبوونی خوێنەر لە کتێبەکانی بە ئەو هەموو شتەکە و پەزانینەکی خاکەرایانە سەرلەنوی دەیخوێنەوە سەر نەغمەی کارکردن و ماندووبوونی لەبیر دەبەنەوە.

تازەترین کتێبی وەرگێڕانی کاک دلاوەر، کتێبە بە نرخەکەی (ئەندرە مالرۆ)ی فەڕەنسییە، بە ناوی(نایادەوەری) ئەو کتێبە قەبەی کە ئەمە پێشتر تەنها ناویمان بیستبوو و لەڕەو لەوە باس لە گرنگی و بایەخی کرابوو، وەک خوێنەری کورد خۆنمان بە وەرگێڕانییەوە دەبینی، من بیر لەوە دەکەمەوە چ ئازایەتی و عەشقێک لای دلاوەر هەیە کە دەست بەرێت بە کتێبێکی قەبارە گەورەی وەها؟ لە سەردەمیکدا کە دنیا بەرەو بەرژەوەندییە زەر تایبەتییە تاکە کەسییەکان دەڕوات، ئەوە چ لە خەبردوویەکە وا لە دلاوەر دەکات پشت بکاتە خێی و چۆڕی ژیان و هووبکاتە خوێنەر عەزابی وەرگێران و ئازاری نووسینەوە و وەک کارگێڕیکی چالاک پێ بەرهەم بەت و جوانی پێشکەش بکات؟ لە نەوەندێکدا بە ناوی نەوەندی ئەدەبی کوردییەوە کە دەیان و زیاتریش خەریکی خەبردنە پێشەوە و ئیمتیازات و هاتوهاوار و گیرفان گەرمکردنن، ئەو تایبەتمەندییە چییە وا لە دلاوەر دەکات بەدەنگ و بە بانگێشە و دەنگدەنگ، تاوناتاوی کتێبێکی نوێ و نووسەرێکی نوێمان پێ ئاشنا بکات؟ بگوومان بوونی کەسانی وەک کاک دلاوەر و چەند هاوڕێیەکی دیکە لە نیوەندەکەدا، کتوومت لە کەڕەکەی ئەو ماڵە

هۆزانی دڕچن، کە شانیان داوەتە بەر هووخان و بە پووچ ئازار دڕچەژن بە ئاوەی جوانی نەکاوەت، ئاز دنیام ئاوەی ئام هاوڕێ شاعیر و وەرگڕی بە تەنیا دێکات، کاری دامودەزگایەکی گەورەیە بە هەموو هەندەکانییەوە.

گفتوگۆ لەگەڵ نووسەر ئارام کاکەی فەلاح … سازدانی / شاخەوان سدیق

ئارام کاکەی فەلاح:
نووسەر بوونەوەرێکی ئاماژ و پەرش و بێاوە، کتێب نەبێ هیچ شتێکی تر کەی ناکاتەوە

لە دونیای ئەدەبی ئەمەداو بەتایبەت لە بواری نوسینی چیرۆکدا (ئارام کاکەی فەلاح) یەکێکە لە ناوەدیارو دەنگە جدیەکانی ئەو بواڕە، بێ ئەم ساڵیش و لە چوارەمین ڤێستیڤاڵی ئەندێشەدا، خەڵاتی چیرۆکی پێبەخشرا، بێ ئاگاداربوونی زیاتر لە دونیای ئەدەبی ئەو نوسینەکانی ئەم دیدارەمان لەگەڵ سازدا.

پرسیاری یەکەم: لە وتارێکدا (شێرزاد حەسەن) دەڵێت:مومکین نییە مرۆڤ پاش خوێندنەوەی هەر کتێبێك بەشێك لە دونیا بینییەکانی نەگۆڕێت. بەڕێزیشتان لە نووسینێك دەربارەی ناسینی کتێبەوە دەڵێن:ئەوەی رۆژە دەستی بردو کتێبکی بە چێژەوە خوێندەوە، ئیدی قەت وەك خۆی لێ نایەتەوە. مەبەستمە بپرسم:کتێب بێ لە ژیانی مرۆڤدا گرنگە؟، ئەم سیحرە، ئەم جادووە چییە کتێب لە مرۆڤی دەکات و دەیگۆڕێ بێ کەسکی دیکە؟

ئارام کاکەی فەلاح: لە چیرۆکی (ژنی ژێر باران)دا وتەیەکی ژنە نووسەری فەرەنسی تیایە بە ناوی (مادام دی سڤێنگە)، کە لە ناوەڕاستی سەدەی حەڤدەهەمدا ژیاوە و بە نووسینی نامەکانی، بە تایبەتی نامەکانی بێ کچەکەی، زۆر بەناوبانگە و دەڵێ: هەتا کتێب هەبێ خۆمان هەڵناواسین.لە ڕاستیدا لای من کتێب ئەو ماڵە ڕەمزییەیە

که مرۆڤ هەمیشە هەیەتی و دەتوانێ بچێتەوە ناوی و دەرگاکەی پێوە بدات وەهەست بە ئارامیی بکات. ئەو ئاوێنە سیحرییانەیە لە جیاتی سیمای دەرەوەت دەتوانی لە خۆت بڕوانیت و ترس و هاوار و نائومێدییەکانتی تێدا بدزیتەوە. یان دڵستۆڤسکی وتەنی ئەو نهێنییانەی تێدا بدزیتەوە کە مرۆڤ تەنانەت جورئەتی ئەوەی نییە لەگەڵ خۆیدا باسیان بکات. کتێب ئەو زەوییەیە کە دەتوانی خەونەکانتی تێدا بچێنی. ئەو سەفەرانەیە کە ناتوانی خۆت بیانکەیت، ئەو سەفەرانە بە نێو سەدەکاندا، بە نێو وڵات و شارەکاندا. ئەو کەسانەی بێ ئەوەی بیانناسیت، دەبنە بەشێکی گرنگی ژیانت. کتێب چەندێ گرنگە بێ ناسینی دونیا، هێندەش گرنگە بێ ناسینی خۆت. کتێب دەستکاری هەندێ شوێن دەکات کە وا دەکات لە خۆت زیاتر نزیکت بکاتەوەو زیاتر بەو مرۆڤەی ناو خۆتت ئاشنا بکات. بۆیە ئەوانەی پەیوەندییەکی قووڵیان بە کتێبەوە نییە، بە خێیان زۆر غەریبن. ئەوانەی کتێب ناخوێننەوە، چونکە سەیری خێیان زۆر ناکەن، زۆر قسە دەکەن و بە گشتی کەسانی زۆرە بۆن.

پرسیاری دوو: زۆر جار دەوترێت کاتێك مرۆڤ دەستی بە هێنانەدی خەونەکانی ناگات، پەنا بێ نووسین دەبات. بەختیار عەلیش لە دیدارێکدا دەڵێت(مرۆڤ کاتێك لە هەموو شتەکان فاشیل دەبێت رووو دەکاتە نووسین و دەبێت بە نووسەر). بەڵاستی نووسەر بوون دواکارتی فشاری مرۆڤە بێ بەردەوام بوون لە ژیان؟ یان نووسین بێ دەستاگەیشتنی مرۆڤە بێ ئاشنابوون بە دیوێکی تری ژیان و کەشف بوونی دونیایەکی نوێیە؟مەبەستمە بپرسم تۆ بۆ دەنووسیت؟ نووسین وەڵامدەرەوەی چ پرسیارێکی تێیە لە ژیان؟

ئارام کاکەی فەلاح: نووسین وەك عەشق وایە، تەنها ئەو کاتە هەستی پێ دەکەی کە لەناو زیندانەکەیدایت. لەمەوە دەمەوێ بڵێم کە نووسین بڕیارێکی پڕش وەخت نییە. نووسەری راستەقینە ناتوانێ بڵێ ئیتر من لە بەیانییەوە دەبم بە نووسەر، یان گەورە بم دەبم بە نووسەر. مرۆڤ کاتێ پێ دەزانێ نووسەرە، کە ئیتر لە هەموو شتێکی تر دەستی شتووە. رۆژێ هەست دەکەی تەواو بە تەنیا ماویتەوە، یان لەناو دەیەها کەسدایت و تەنیایت. هەست دەکەی هیچ شتێکی تر سوودی نەماوەو کەس گوێ ناگرێت لاپەڕە سپییەکەی بەردەمت نەبێت. کتێب نووسین ئەو پەرچەکردارەیە بەرامبەر ناعەدالەتییەکانی دونیا، بەرامبەر برین و خواروخێچییەکانی. ئەو هاوارانەیە کە کەس ئامادە نییە بیبیستێت. من دەنووسم، چونکە هەست دەکەم بەشێکی زۆر زۆری من بە نووسین نەبێت قسە ناکات. نووسەر بوونەوەرێکی ئاڵۆز و پەرش و

باوه، کتاب نەبێ هیچ شتێکی تر کەی ناکاتەوە.

پرسیاری سێ: گوستاف فلوبێرلە شوێنێکدا دەڵێ:(مادام بۆڤاری خەمم). منیش زۆر جار لە خوێندنەوەی چیرۆکەکانی تۆدا، وێنەی خۆت دەبینم و ئامادەییتان وەك کاراکتەر لەناو چیرۆکەکاندا دیارە، بە تایبەت لەناو چیرۆکی (باوکی ناو تەلەفۆن)دا. دەمەوێ بزانم تا چەند بۆچوونەکەم ڕاستە؟ تۆ دەتەوێت چیرۆکی خۆت بنووسیتەوە یان هی ئەوانی تر؟

ئارام کاکەی فەلاح: وەك لە زۆر شوێنی تریش باسم کردووە، مرۆڤ ناتوانێ خۆی لە نووسینەکانی بهێنێتە دەرەوە. کە سەیری ژیانی گارسیا مارکیزو ئەو شوێنەی لێی دەژیا، دەکەین،ئەوسا تۆدەگەین کە ژیانی ئەم نووسەرە بە چۆی لەناو ڕۆمان و چیرۆکەکانیدایە. من تا بیرەوەرییەکانی ئانا دەستۆفسکایام نەخوێندبووەوە، بۆوام نەدەکرد دەستۆفسکی هێندە لەناو کتێبەکانیدا بێت. تۆ هەر سەیری دوو ڕۆمانی بکە،(بیرەوەرییەکانی ماڵی مردووان هی ساڵی ١٨٦٤ و قومارچی هی ساڵی ١٨٦٦) ،ئینجا بۆت دەردەکەوێ سێبەری ئەم پیاوە لەهەموو شوێنکی ئەم دوو ڕۆمانەیە. من لە پراگ ئەو کەلاوەو ماڵ و ژوورە ووخاوانەم بینی کە کافکا تەمەنکی زۆری ژیانی تۆدا بەسەر بردبوو، ئەو شوێنانەی کە لێی دەژیا و دەنووسی، ئینجا لە نووسینەکانی باشتر تێگەیشتم و زانیم کە زۆربەی چیرۆك و ڕۆمانەکانی باسی ژیانی پێ برین و پەپووتی خۆیەتی. بێگومان ئەمانە هەموویان بێ ویستی نووسەر خۆی دێنە کایەوە. منیش وەك هەر نووسەرێکی تر بێ ویستی خۆم بەشێکی زۆرم لەناو چیرۆك و ڕۆمانەکانمدایە. بەڵام ئەم باس کردنە، باسکردنکی بایۆگرافی و ژیانی تایبەتی نییە، هێندە هەیە دەبێ لەشوێنکی تردا بۆی بگەڕێین، ئەم شوێنەش یادەوریە.دوایش ئەم خودە هێندە لە نێوان دیەکان و ئەوانی تردا دەتووێتەوە کەهەر باس کردنکی خود، چەندەها کەسی تر خۆی تێدا دەبینێتەوە.

پرسیاری چوار: لە دیدارێکدا خۆزانی (مەحموود دەوێەت ئابادی) باس لەسەر وەختی نوسینی ڕۆمانی(کلیدەر) دەکات و دەڵێ: شەوێك نیوەشەو خەبەرم بووەوە، مەحموود بە کۆ دەگریا، پێم وت خێرە چی بووە بۆ دەگریت؟ وتی یەکێ لە پاڵەوانەکانم مرد کە نەدەبوو بمرێت. تۆش لە پشەکی یەکێ لە کتێبەکانتا دەڵێیت: زۆر بە وردی وچۆی لەگەڵ پاڵەوانەکانم دەژیم ولاتان سەیر نەبێ گەر بڵێم لەگەڵ نووسینی هەر چیرۆکێکدا نەخۆش دەکەوم. مەبەستمە بزانم تا چەند رووداو

وکاراکتەر لە دەرەوەی ئیرادەی نووسەر لە دەقدا خۆیان فەرز دەکەن؟

ئارام کاکەی فەلاح: دەزانی گارسیا مارکیز هەمان چیرۆك دەگێڕێتەوە کە مارسیدیسی ژنی شەوۆك هەڵدەستێ و دەبینێ مارکیز دەگەڕێ و لێی دەپرسێ چی رووێداوە؟ ئەویش دەڵێ : پاڵەوانێکی خەمم لە ناو ڕۆمانەکەدا کوشت. ناچار بووم، مەرسیدیسی ژنیشی تا بەیانی لای دادەنیشێ و دڵی دەداتەوە. ئەم قسەیە لە کتێبکدایە کە دیدارێکی دوورودرێژە لەگەڵ نوسەردا و هەموو کتێبەکە بە دیدارەکە تەرخان کراوە. بەهەر حاڵ ئەوە لای من وایە کە لەدوای نووسینی هەر چیرۆکێك و ڕۆمانێك من تەندروستیم تێك دەچێ و نەخۆش دەکەوم، هاوڕێنزیکەکانم ئەوە دەزانن و من هەندێ جار بە گاڵتەوە پێیان دەڵێم کە من دوای نووسینی هەر چیرۆکیك، چوار تا پینج کیلۆ کەم دەکەم ونووسینی چیرۆك لای من بە ڕێجیم باشە، بۆیە پیشنیار دەکەم ئەوانەی دەیانەوێ وەزنی خۆیان دابەزێنن، بڕۆن و چیرۆك بنووسن و بە چێی و بە قووڵی لەگەڵ کاراکتەری ناو چیرۆکەکانیاندا بژین، کاتێك نووسەر وا بە قووڵی، بەو جۆرەی من مەبەستمە لەگەڵ چیرۆکەکەیدا دەژی، ئەوا نووسینی زەحمەتتر دەبێت، چونکە ئەرك و پێداویستی لەسەرت زیاتر دەبێ و گەر ئەوسا شتێکی واش هاتە پێشەوە کە وای لێ کردی بڕیارێك بدەی بێ نەمانی یەکێك لە کاراکتەرەکان، ئەوسا وەك دەبینی کاراکتەری ناو چیرۆك و ڕۆمانەکان وەك کاراکتەرەکانی دەرەوەی تێکستی لێ دێ و نەمانی ئەوانیش ژانێکی گەورەت پێدەگەنێت.

پرسیاری پێنج: لە ئێستادا ڕۆژانە و لە بۆاوکراوەکاندا بەر چەندین تێکست بە ناوی چیرۆکەوە دەکەوین، بەڵام کاتێ بەدوای چیرۆکی جددیدا دەگەڕێن، چیرۆکی جددیمان زۆر کەمە. بە بۆچونی بەڕێزتان ئەم زۆر و بڕییە هی چییە؟

ئارام کاکەی فەلاح: سارتەر لە ساڵی ١٩٤٧ دا کتێبکی هەیە بە ناوی (ئەدەب چییە)، لەوێدا بەراوردێك دەکات لەنێوان نووسەر و دانەردا دەڵێ: مەرج نییە هەموو دانەرێك، نووسەر بێت. منیش لەسەر هەمان بۆچوونی سارتەر دەمەوێ بڵێم، دەبێ ئەمەش بەراوردێك بکەین لەنێوان نووسینی چیرۆك و چیرۆك نووسدا و بە بۆای من مەرج نییە هەموو ئەوانەی چیرۆك دەنووسن و تەنانەت کتێبی چاپکراویشیان هەیە وەك کەمەڵە چیرۆك بە چیرۆکنووس لەقەڵەمیان بدەین. با بڵێمەوە سەر زۆر و بڕییەکەو لەچەند خاڵکدا کۆیان بکەمەوە. یەکێ لەو خاڵانە ئەوەیە کە بەڵاستی نووسینی چیرۆکی جوان زەحمەتە. هەر خێی هونەری گێڕانەوە کارێکی سەختە و بەهرەو لێزانین و ماندووبوونێکی زۆری

دەو و کارەکی هەتا بەیی پەووکەنەرە. دووم هە ئاستی خراپی ئەو گۆڤار و رۆژنامانەن کە زەربەی ئەوانەی سەرپەرشتی دەکەن ئاگایەکی زەر قووڵیان لە ئەدەب نییە و شایستەی ئەو شۆنە گرنگە نین کە ای خەیان لەسەر ئەو ژانرە گرنگەی ئەدەب دەربەن و زەربەیان زمانکی زیندووی بیانی نازانن و ئاگایان لە ئاستی ئەدەبی جیهانی کەمە خوەنەرکی تەمەن، بەیە هەر تەکستکیان بە ناوی چیرکەوە بە بەت، بە کارکی ناوازەو داهنەرانە لەقەەمی دەدەن و بەاوی دەکەنەوە، بەیە ئەوان لای من هکاریکی زیندووی ئەو زەرو بەرییەن و لەپرسراوی یەکەمی ئەو ناشرینییەن. هکاری سیەم، دەتوانم ئەو گروپ چتییەی ناو ئەدەبی کوردی دەستنیشان بکەم، کە هاورییەتی و پیاهەدانی درە زیاتر بوونەتە هنانە پیشەوەی هەندە تەکستی خراپ، کە ماوەیەك سەرقاە و بەزارت دەکات و ئیتر بە خەی ون دەبەت. بەام ئەوەیان لای من زەر گرنگ نییە، چونکە هیچ تەکستکی خراپ بە مەدح و پیاهەدان ناژی، بەام لەوە نیگەرانم کەئەم جەرە ئەدەبە تەواو ئەدەبی کوردی داپشیوەو بەخەی و وەهمەکانییەوە خوەنەری ئەمەی سەرقاە کردووە و ئاستی چژی ئینسانی ئەمەی لە تەکستی جوان دابەزاندووە و لەسەدا نەوەدی خوەنەری ئەمە نازانە تەکستی جوان چییە؟ یەککی تر لە هکارەکانی ئەم دە پازدە سالەی دوایش، دەرکەوتنی تەکی کەمەایەتی وەك فەیس بووك و دەست خشیەکانتی، نووسەرو خوینەری وا ساویلکە هەیە کە هز و جوانی نووسین بە لایك و دەست خشیە درکانی ناو فەیس بووك دەپەوت و بەو جەرە خەی لە دەبەتە نووسەری چیرك و لە هەمان کاتدا رمان نووس و رۆژنامە نوس و وەرگرو دەیەها شتی تر. هکاری تریش زەرن، بەام ئەوەندە جارە بەسە.

پرسیاری شەش: زەر جار لە چیرکەکانتا کتایی کراوە هەیە، خوەنەر چاوەڕی بەشی تری چیرکەکانت دەکات.وەك بە نموونە چیرکی (ژنی ژەر باران). بە استی نەدەکرا کی بەشەکانی ئەم چیرکە و هەندە لەوانی تریش پکەوە وەك مان بنووسرانایە؟ ئەمە ویستی ختە خوەنەر تامەزرە بکەیت و وای لە بکەیت چاوەە بکات تا بەشکی تری چیرکەکە؟ یان بە ویستی خت ئەمە رووەدات؟

ئارام کاکەی فەلاح: بگومان زەربەی زەری ئەو چیرکانەی من نووسیوومن، دەمتوانی بیانکەم بە رمان و ئستاش دەتوانم بە شوەی مان بیاننووسمەوە، تە باسی(ژنی ژەر باران) دەکەیت، منیش نەك تەنها ئەو چیرکە کە سە بەشیم لە نوسیووە و بەشی سیەمیم تەکەاوی چیرکی نووسینەوەی دك کردتەوە، بەام هەموو چیرکەکانی تریشی وەك (گوەکانی دزەخ، نووسینەوی دك،من و

کامڕاکەم، باوکی ناو تەلەفۆن، ئەو کوڕەی لە زار کەس دەچێت، دزینی خەونەکان و من بە بووکێکی گەورەوە) بە ڕۆمان بنووسیایە، بەڵام ڕاستت بوو، من هەر ڕۆمانێك بتوانم بە چیرۆك بنووسم، ئەوا وا دەکەم و بە چیرۆك دەیاننووسم با چەند بەشکیش دەرچن. ئەوە بۆ من گرنگ نییە خاوەنی چەند ڕۆمان دەبم، بەڵکو ئەوە بۆ من گرنگە خاوەنی چەند چیرۆکێکی جوانم. چیرۆکێکی جوان، بە دە ڕۆمان ناگۆڕمەوە، بەڵام ئەم ڕۆمانەی دوایم(سیزیف، ئەو کوڕەی دوو دڵی هەیە)بە چیرۆك بڵێم نەنووسرا بێیە بۆ ویستی خۆم درێژ بووەوە بۆ ڕۆمان. هەر چەند پێشم خۆش بوو بوو بە ڕۆمان، بۆ ئەوەش خۆم بێبار نادەم، بەڵکو نووسینەکە خۆی بێبار دەدا، قەت ئەو بەشانەی چیرۆکەکانم، کە لە یەکەوە دەبنە دووان سیان، بۆ تامی ..تامی و تامەزرۆیی خوێنەر نایاننووسم، بەڵکو پێویستییەکەی ڕۆحی خۆمە وا دەکات درێژ ببنەوە تا ناکۆتا.جۆر و کاراکتەری ئەو چیرۆکانەی من دەیانووسم وا فەرز دەکاست تا ناکۆتا درێژ ببنەوە.، من تەنانەت ڕۆمانی (سیزیف ئەو کوڕەی دوو دڵی هەیە)، لەناو خۆیدا چەندەها ڕۆمانی تری هەڵگرتووە، چەندەها بەشە ڕۆمانی نەنوسراوی تیایە، هەر کاتێ بیەوێ بانگم دەکات تا بینووسمەوە. هیچ شتێ سنوور بۆ ئەو خەیاڵ و نوسینانەی من دانانێت مەرگ نەبێ، بێیە تا من بژیم و توانای نووسینم هەبێ ئەوانیش دریژ و درێژتر دەبنەوە و بەشی تر لەدایك دەبێت.

پرسیاری حەوت: لە ئێستادا ئێوە یەکێکن لە دەنگە جددییەکانی ناو چیرۆکی کوردی و خاوەن خوێنەری تایبەتی خۆتانن.دەکرێت لێرەوە بە خوینەرەکانتان بڵێن، پڕۆژەی ئایندەتان چییە و خوێنەرەکانتان بەم زوانە چیرۆکی تازەتان دەخوێننەوە؟

ئارام کاکەی فەلاح: بەڵێ ماوەیەکی تر چیرۆکێکی تازەم بە ناوی (کارگەی تووڕەیی) لە گۆڤارێکی تازەدا بڵاودەبیتەوە و لەوێدا خوێنەران بەر تەکنیکێکی تازەم دەکەون لە ناو چیرۆکدا کە دەتوانم ناوی بنێم (تەکنیکی شانۆیی لەناو چیرۆکدا).پڕۆژەی نووسینی ترم زۆرە و ڕۆمانێکی تازەم بە دەستەوەیەو گەر بۆم کرا وەك چیرۆك بینووسم ئەوا دەیکەم، گەر نەمتوانی ئەوا دەیکەم بە ڕۆمان.

پرسیار: لەوەڵامی پرسیاری شەشدا دەڵێیت(هەندێك چیرۆك هەبووە دەمتوانی بیکەم بە ڕۆمان و هەندێك لە ڕۆمانەکانیش دەمتوانی بە شێوەی چیرۆك بنووسم)دەپرسم گۆڕینی چیرۆك بە ڕۆمان و گۆڕینی ڕۆمان بە چیرۆك ئەوەندە کارێکی ئاسانە؟دەتوانی بە وردی باس لە جیاوازییەکانی چیرۆك و ڕۆمانمان بۆ بکەیت؟

ئارام کاکەی فەلاح: بۆگومان هێندە ئاسان نییە، بەڵام وەك لە پێشدا وتم، کاراکتەری ئەو جۆرە چیرۆکانەی من دەیاننووسم، بە پێی ئەوەی تەکنیکێکی کراوەیان هەیە، ئەگەری درێژبوونەوەیان هەیە تا ناکۆتا، ئەگەری ئەوەی هەمیشە بڵێنەوە ناو ژیانی ئێستا، ئەگەری خۆتازەکردنەوە، ئەگەری ژیان خۆی لەهەمووی گرنگترە، کەمەڵك کاراکتەر هەمیشە ئەگەری ئەوەیان هەیە بڵێنەوە بەردەمت وهەناسەت لێ قەرز بکەن و بڕۆن بمانووسە ئێمە نەمردووین.من گەر بتوانم ژنی ژێر باران بە سێ بەش بنووسم، بێ ناتوانم بیکەم بە ڕۆمان؟بە تایبەتی ژنی ژێر بارانێك کە چیرۆکەکەی قەت تەواو نەبێت. من گەر غەریب ریکێرد بە سێ بەش بنووسم، بێ ناکرێ بەشێوەی ڕۆمان بینووسم بە جۆرێك ئەم کاراکتەرەم هەمیشە دێتەوەو دەچێتە ناو چیرۆکەکانی تریشمەوە؟ لەکاتێکدا من خۆم ڕۆمانیش دەنووسم، دەزانی بێ یەکێ نووسەری هەردوو جۆرەکە بێت، ئەوە دەزانێ کە چیرۆك و ڕۆمان هێندە دوو دونیای لێك جیاواز نین. ئەوە لای ئێمەی کورد چونکە ڕۆمان تەمەنێکی هێندە کورتی هەیە، لامان زەحمەت ترە و وا دەزانین چیرۆك نووسین ئاسانترە، بەڵام ڕاستت بوێ پێچەوانەیە. گەرکەمێك لە پێوانە گشییەکانی چیرۆك و ڕۆمان قسە بکەم، دەتوانم بڵێم کە چیرۆکێکی درێژ(نۆڤێل کە لە بنەڕەتدا وشەیەکی ئیتاڵییەو لە نۆڤێلاوە هاتووە کە بەمانای هەواڵ دێت، یان بە لاتینکەی پروسە کە مەبەست لێی جۆرێك گێڕانەوەیە کە هەناسەیەکی درێژی تێدایە) دەتوانی بێ چل و نۆ لاپەڕەیەك درێژ بێتەوە، دوای ئەوە دەکرێ لە پەنجاوە ناوی بنرێت ڕۆمانی کورت.

هەرچەند من خۆم زۆر بڕوام بەم جۆرە پێوانانە نییە.ئیشی ڕۆمان ئیشکە لە ئاسۆیەکی فراوانتردا، لە یاریگایەکی فراوانتردا، لەگەڵ کەمەڵك کاراکتەری زۆرتردا، لەگەڵ جیاکردنەوەی بە چەند بەشێك و هەر بەشێکیش دەکرێ باسکی سەربەخۆ بێت، دوایی بە تەکنیکێك ئەم بەشانە پێکەوە ببەسرێتەوە،بەڵام لە چیرۆکدا دەکرێ یەك بەسەرهاتت هەبێ و یەك کاراکتەر،یەك هەناسە، یەك ڕووداو، یەك چوونە ناوەوە، یەك کۆتایی، یەك گرێچن، یەك سەرەتا، بەڵام ئەمە کاری نووسین ئاسانتر ناکات، چونکە لە چیرۆکێکی جواندا دەبێ حیساب بۆ هەموو ڕستەیەك و بۆ هەموو وشەیەك بکەیت، دەبێ هیچ شتێکی زیادەی تێدا نەبێت، لە کاتێکدا لە ڕۆمانێکی ئاساییدا دەتوانی چەندها لاپەڕە بە وەسف پێبکەیتەوە، دەتوانی چەندەها شت بڵێیت کە دەکرێ نەیانڵێیت، وەك سیاسییەك چۆن دەتوانی سەعاتێك قسە بکات و هیچیش نەڵێت، ڕۆمان نووسێکیش دەتوانی چەندەها لاپەڕە بنووسێت و هیچیش نەڵێت، نەك تەنها نووسەران، بەکو خوێنەرانی ڕۆمانیش ئەوە دەزانن کە ڕۆمان

پرتی له شتی زیاده، که دەکرێ فڕێیان بدەیت و هیچ کارێکیش نەکات، له کاتێکدا چیرۆکی جوان به شێوەیەك بیناکراوە دەسکاری یەك ڕستە بکەیت دەمەوێ، بڵگومان ئەم پێوانەیە بۆ زۆربەی ئەو چیرۆك ڕۆمانە خراپانەی ئێستا لای ئێمە دەنوسرێن و باوەڕبنەوە ناگونجێ، پێش هەموو شتێ دەبێ ئەو سەرنجە باوە فڕێ بدەین کە نووسینی چیرۆك ئاسانترە لە ڕۆمان، بەتایبەتی ئەو جۆرە چیرۆکەی ئێستا ئێمە دەینووسین، مەبەستم چیرۆکی مۆدێرنە، هەموو ئامادەکارەییەك و هەموو ئەگەرێکی بوون بە ڕۆمانی تێدایە، من باسی ئەو دوو چیرۆکەی خۆم کرد، بێجگە لەوان، تۆ سەیری چیرۆکی (من و کامێراکەم) چیرۆکی (دزینی خەونەکان)، ئەمانە بۆ نموونە وەك لە پێشەکی کۆمەڵە چیرۆکەکەشدا باسم کردووە، کە بە تەکنیکی مینی ڕۆمان نووسیومن، کەسانێکی زۆر کەم نەبێ، زۆرکەس ئاوڕیان لێ نەداوەتەوە و تێی ناگەن، تێشی بگەن، هێندە سەرقاڵن بەخۆیانەوە دوو وشە لەبارەیەوە نانێن، زۆر کەسیش دەیبات و بەهەڵە بەکاری دێنێت،من ئەم ماوەیە چەند چیرۆکێکم خوێندەوە بەو جۆرە تەکنیکەی من دەینووسم نووسرابوون، هێندە چیرۆکەکەیانی قەرەباڵەغ کردبوون، یەکسەر تێدەگەی کە ئەم برادەرانە لەم جۆرە تەکنیکە تێنەگەیشتوون و بەکاری دێنن.دەستخۆشیان لێ دەکرێ و هەندێ جار خەڵاتیشی پێ وەردەگرن.

بۆ ئەوەی ئەوانەی بۆیاردەدەن لەبارەی ئەو چیرۆکانەوە، لە جیاتی ئەوە پێیان بڵێین کوڕی باش! چیرۆك وا نانووسرێ، ئەم تەکنیکە بە هەڵە تێگەیشتووی. بۆ نموونە ئەو جۆرە تەکنیکە یارمەتیت دەدا چیرۆکێك بە تەکنیکی ڕۆمان بنووسیت، بەڵام ئەم جۆرە تەکنیکە دێت و ڕووداوەکانت بۆ کۆدەکاتەوە و دەیهێنێتە ژێر کۆنترۆڵی نووسینەوە،بۆیە چیرۆکەکە بەم جۆرە تۆکەڵ و پێکەڵ و قەرەباڵەغ نابێ، وەك چۆن ڕووناکییەك لە دەرەوە دێتە ناو کامێرایەکەوە و عەدەسەی کامێراکە ڕووناکییەکەت لە یەك خاڵدا بۆ کۆدەکاتەوە تا پەش و باو نەبێتەوە، تا عەدەسەکەشت باشتر بێ، ئەو وێنەیەی دەیگرێت ڕوونتر دەبێت، ئەو تەکنیکەش وایە ڕووداوەکانت بۆ کۆدەکاتەوە تا کۆنترۆڵیان بکەیت و بۆ گۆڕانەوە ئاسانتر بێت، لەچەند ڕووداوێکەوە بێنەوە سەر یەك دوو ڕووداو، لە ڕۆماندا بە پێچەوانەوەیە، لە عەدەسەکەوە جارێکی تر دێتە دەرەوە و پەرش و باو دەبێتەوە، لە یەك ڕووداوەوە دەبێتە چەندەها ڕووداو. لە یەك کاراکتەرەوە چەندەها کاراکتەری تر لەدایك دەبێ.بۆیە ئەگەری ئەو ئەو چیرۆکانەم و کردن و نووسینیان بە ڕۆمان کارێکی هێندە زەحمەت نییە، وەك لەچاوپێکەوتنێکی تریشدا باسم کرد، کە من بە نهێنی

لابورێکم هەیە کە تەکنیکی چیرۆکی تێدا لەدایك دەبێ، جارێ وا هەیە لەدایك بوونی تەکنیکێك چەند مانگ وساڵ تێڕامان و بیرکردنەوەی وردو قووڵی دەوێت، هەندێ کەسیش دەیانەوێ بە دوو چیرۆك ئەو تەکنیکانە بەرن و بەکاری بێنن بێ ئەوەی بەقووڵی لێی تێبگەن. وەك ماشێنێك بیدەیتە دەست قووتابییەکی نەزان لێی بخوریت، ئەوانەشی بریار لەسەر باشی ئەو تێکستە خراپانە دەدەن، وەك ئەو مامۆستایانە وان لەتەنیشت ئەو قوتابیانەوە دانیشتوون ولەبەر ورگ و گیرفانی خۆیان هەر خەریکی دەستخۆشی کردنیانن بەبێ ئەوەی گوێ بدەنە هەموو ئەو رووداوانەی لە ڕۆگا تووشیان بوون.

نامەی نێوان ئەدیبان (نامەی عەبدوڵڵا سەڵاح بێ سەباح هەنجدەر)

گیانەکەم رەنجدەر: گشت ڕۆز و سەاو و سۆزم بێ تۆ و دایکی خەون و ڕەهەکانت، لە وشەی (گیانەکەم) دا خەستکردووتەوە، پترم بێ ناوێژرێت.
دواین کێشیعرت: (حەزدەکەم ئەوەندە بژیم – 2015)، ئەزی بە شیعرییەتی: (پووشکین و ئیلیەت و ئێکتاڤیێ پاز)ەوە، بەستایەوە و بەهاستی لە کێشیعرەکانی دیکەت ترازاویت و دەنگت سۆزناکتر و پاراوتر و جوداترە و ئومێدی داهێنانت لە دڵی گەورە و بەهێزی شیعردا دورست کردووە، بەتایبەتی لە کەڤاڵە وشەییەکانت و سۆفیگەرییە شیعرییەکەت، تێ هەشتا ساڵت بێ تەمەنت نیشانداوە: (18/11/1965 – 18/11/2045)، کە دەق دەکاتە تەمەنی ئێستای من، ئایا لەو کۆتاییەدا، (عەبدوڵڵا سەڵاج)ی مامت لەکوێ دەبێت؟ پرسیارێکە خۆی لە زەینمدا سەپاندووە، وەهامی لەلای (الهو)وە، کە کەڤاڵکمە، بەهام بێ نیگاییە کێشاومە، ببووڕە ڕاستەوخۆ ئەم (شەتەحاتانە) دەنووسم و لە فەرموودەیەکی (ئەلنیفەری) سۆفیدا ئاگادارت دەکەمەوە، کە پێمی گوت: (لە تاریکیدا جێگیربە، کە لە تاریکیدا نیشتم، خۆم بینی).

تۆ لەوێژی لە هۆزی خودا، لەم شیعرانەتەوە خۆت ناسیوە و جەستە و گیانی ئۆقرەگری خۆت دەبینی، بەختەوەر خۆت، ئارام خۆتی، نەك وەكو بەندە، لە بەرزەخی بێوا و نابێوادا، لە لێواری گومان و یەقیندا گیرماوم، خەتای من نییە، خەتای ئەوەی سەرەوەیە، كە (مەشكم) و (هزرم) و (هەشم)ی ئاوها داشتووە و هەمیشە لە سەراخی كۆن و دەروازە و رێنمام بێ نایدزمەوە؟ ئەمەیە ئەو پرسیارەی هەراسانی كردووم و بەگوناحی خۆمی نازانم.

گیانەكەم: ئەو ئافریدەی، كە لەسەرەوەیە، ئەمەگەلی ناچارکردووە كە هەبژێرین تەم دەگەی، كەوابوو، چاوەنێی فریادەسم لە باوەشم بگرێ و سوكنایی بە گیانە رەوانە ناشادەكەم بدات بەر لەوەی (خۆ) دامپۆشێ، بێ ئەوەی ئەم تەرمە پیس و بۆگەنەم رەگەزەكانی (خاك، با، ئاو) نەگاونێ، حەزم لە ئاگرە پیرۆزەكەیە، بمكاتە زووخاو و خۆەكەوە.

كتێب لە وەرگێراندا دووبارە لە دایك دەبێتەوە: داهێنان لە مانا هەرە تایبەتییەكەی خۆی داوام لێ دەكات و پێ بەگیان و دڵ حەز دەكەم ئەم كۆشیعرەت بكەمە عارەبی، تا عەرەب داهێنانی داهێنەری كورد ببینن. وەلێ ئاوها پرۆژەیەك كۆتایی ئەو لە 10% یەی تاكە چاوەكم، ئەویش چاوی چەپمە، گیانەكەم با قەرزبێت لەسەر تەندروستی و تەمەن. شانازی بەوە بكە، جیاوازی لەوانگەل، بەدەر لە پێلی مەلانی ئاسایی، ناباو و پشت بە رۆحی خۆت دەفێیت بەرەو دەرباری شیعر و ئارامگەی سیمرغ، لەم كۆشیعرەتدا بەتەواوی ترازاویت لە پێشینەی شیعری خۆت و نەوایەكی نوێ، كەقاڵگەڵكی دەگمەن و سزەكی پەریانەت بەلاپەكاندا پەخشاندووە، هەست و نەوایەكی سۆفی مەشرەبانەم لە نێوان دڵە ورشەدارەكانت بینی، بەچاوی ناخم و هەم دیدی بینایینم. ئەوەی بەچاكیی لە ڕوانگەی جوانسازییەوە لە فەیزی شەتەحاتەكانت بنواێ، دەگاتە ئەو ئاقارەی كە بژێ: ئەوە (سەباح رەنجدەر) پەیتا پەیتا كەوڵە هزری و هونەری و جوانكاریەكانی دەشاخێنێ رووەو رۆحییەتی شیعر و ئێستێتیكا.

باوكی خەون، تۆ و منی نائارام لە گشت جێیەكانی ئەوێ و ئێرە، ناشاد لە گشت سات و زەمەنەكانی لاوی و تەمەنداری، لە (زەمەن)ێكدا بەڵكەوت هەڵكەوتین، كە بەنا پیرۆز ناوی دەبەم، چونكە راستییەكان ترازێندراون و جوانییەكان دزێو لێدراون و ... تاد، ئەدەبەكەش پووبازاڕییە. كا رەخنەی زانستی؟ كا جواناس و كا رۆز و كا مرۆی حەقشوناس. بەڵامەوە، شاعیر گرێبەستیاری نێوان: زمان و مەسقا و وێنەیە، بە واتایەكی ڕۆشنتر، كەڤاڵە زمانییە وشەییەكان لە

سیمفۆنیای گەردوون هەدەکێشێ، چونکە نیگارکێشی بلیمەت، کەڤاڵە رەنگیینەکانی ئاوێتەی مۆسیقا و زمانێکی پەیڤین دەکات، ئەم بۆچوون و هاوکێشەیە بۆ رەگەزەکانی دیکەی هونەر و ئەدەب، بە دراماشەوە ... تاد، دەشێت ئاڵوگۆڕەوە ڕۆحییەتی دەق چون کانیلەی سازگار هەدەقوڵێت.

ئافریدەکاران، هەڵگری ئاگری خودایین بۆ ئەوەی شارستانییەت دروست بکەن. شیعر شیلەی وشەیە، بەجۆرێکی دی، وتەی وتەیەکە قۆزراوی زمانی هێز و زمانی سەردەمە. تۆ بزانە چەند سەردەمیانەیە، پێناسەی شێخ محەمەدینی عارەبی، کە فەرموویەتی: (شیعر خۆ دابینە لە ئاسایی باو).
بەدڵێر و ڕامبۆ و مالارمیە و سان جۆن پێرس و ڕێنی شار و نالی و مەحوی و گۆران و ناوی دیکەش. هەمان ڕێچکەیان گرت، بەبێ گومانە دەنگی ناهەزایی ئەم و ئەوی سەردەمەکەیان، تێش وەهابە، خۆ واتکردووە. من ئاسایی، کە نەکۆك بین لە چاوی قەڵەزان و گەمژە بیران، پانتایی داهێنان بە ورشەی سەرشانێ و پیاهەڵدانی درێ، گیرفانمەندی و خەڵاتی پەرژەوەندمەندان قەتاوتەت هەناسەنگێندرێت. ئەوەی لە (بازاڕ)ەکەدا دەیبینین، بازاڕی گەوهەرناسی نییە، بەکو بازاڕی (هەراج) و گەندەفرۆشی و هەم خۆ فرۆشییە. ئەوەی پەنجە بخاتە سەر زامەکە، چارەنووسی وەك چارەنووسی ڕەمانی: (سلیکۆك هۆکڵەر)ی من دەبێت، بریا سەد بریا بەر لەمانیفێستی ئاوایی ژیانم، بەچاوی کراوەوە، کۆمانەکانم بەبێ هەڵە دەبینین، خۆ دەزگای ئاراس لە پرۆژە دابوو ئەم کارە بکات، بەداخەوە لە بەختی من ئەمیش داخرا، هەشبین نیم، وەڵێ لەم ڕۆژگارە سەقەتەدا مەحاڵ و دژوارە ... مخابن، بەنام دوای مردنم ئومێدم بە خوێنەری بە وەفا زۆرە.

لە ئازار و موعانات و ئەزموونی پیرێزی ڕەوتارەوە، داهێنان، ئەفراندن، دێتە ناو کایەی هونەرییەوە، دەتێ وردبەرەوە لە ژیانی (قانکێخ) بێ وێنە، لە ژیاندا تۆرەسك نەبوو، کەچی کەڤاڵەکانی بە دەیان ملیۆن دۆلار دەنرخێنرێت. زۆرانی تر وەکو ئەو لە مۆژووی ژیاریدا هەن. لە ئەمستردام دووبارە سەردانی نزیکەی (50) کەڤاڵی ئەو بلیمەتەم کردووە و ڕەحمی چالاك کردووەتەوە، لە ساڵی (1890) و لە تەمەنی کورتی (37) ساڵیدا گوللەی بە خۆیەوە ناوە، بەر لەوەش گوێیەکی خۆی قرتاندووە، بۆم دەرکەوتووە، کە زۆرینەی نوێبەخشان و ئافریدەرانی بەدەر لەباو و ئاسایی و ژیانی خۆیان نیمچە شێت بوون. شێتی هونەر و جوانی و داد و هەق.

ئەمە چ شێتییەکی جوان و پیرۆزە کاکە (ڕەنجدەر)، بۆمەوە سەر دەق

بەواتا جوان و سەرسوڕهێنەرەکەی، بەگوێرەی شارەزایانی (زمانی دەق – Text)، حەفت پێوانەی بێ دیار کراوە لەلایەن (ڕۆبێرت دی بۆجوان) و (دریسلەر)ەوە، کەوا لەزێربەی توێژینەوەکانی زماندا، دانیان پێدانراوە:

1- سەبك (داڕژتە)، کە دەکاتە پێبەندی نەحوی (گرامەر – Grammar) کە بە زاراوەی (Cohesion) دەناسرێت.
2- حەبەکە (تانوپۆ)، یان تێبەندی دەلالەتەکان (.(Coherence
3- ئامانج، یان مەبەست لە دەقەکە (.(intentionality
4- وەرگرتن (قبول) لەلایەن خوێنەر و بیسەر و گوێگرەوە .(Acceptability)
5- راگەیاندن بە واتای (الاخباریە) (informatively).
هەبەتە خاڵی یەکەم و دووەم گرینگترن لە وانەی دی، دەگەڵمەوە سەر ئەفراندن و داهێنانی ئەفسوونی وێنە و ئەفسوونی زمان و چندراوی سفتوسۆ، ئەو کارەی کە پێشتر گوتم: شیعر واتای، یان وشەی سەرووی واتا و وشەکانە و بۆجگە لەوەش، پاڵاوتەی زمانی بازاڕی و فەرهەنگە، ڕۆچوون و بەقووڵداچوونی شاعیرە لەگەڵ جیهانبینینی بۆ بوونەوەری (الوجود) لەهەردوو دیوی (زاهیر و باتین). هەبەتە بە مەنتیقی جوانکارییەکی ناباو و سواو بووەوە. درەوشانەوەی ئەزموونی وشە ئارایی و پێچراوی روئیای نیگایی و شێوبوونەوەی ناخیی و دەروونیی، وا لەو شاعیرە دەکا و باڵی پێدەگرێ بۆ هەڤڕین، لە وێنەیەکی هزرییەوە (image) بۆ وێنەیەکی دیکەی ئاخەدارتر و کانگەی ورشەدانەوە، چوون (گیا)یەکەی ڕەمانی: (سێناتای ڕۆح) و دووبارەبوونەوەی لە ڕەمانی: (ئەژدەر)دا، یان وەك گیای نەمری گەلگامێش کە نەیگەیشتێ، وەکی دیکە، کە نووسەرە نەناسراوەکەی دەقە سەمەرییەکە پێی گەیشت و بە گومانیش نەمرە.

ئەم هەموو تێپەڕاندن و داهێنان و هونەرە دانسقەیە، لەڵی هەماکاری و خوازە و بە ئەفسانە کردنەوە، قەزاخەکەی دەترەکێ و ئاوریشمی دانسقە و نەبیندراو خێی نمایش دەکات، لە چرکەیەکی (تەجەللی) و زەینکی شەفاف و کریستاڵیی دەردەپەڕێ وەك ماسییە نەرموشل و فسفرییەکانی هەرە قووڵایی و پەنامەکییەکانی ئاوە بگەردەکان.

نووسیوتە (سوپاس بۆ ئەو دەی خەم ـــــ هەزار ڕگای هەیە بۆ گەیشتن بە ناوکی ڕووناکی) لەو ڕیە سەختەش، لە ماندا خبینین و خناسینە وەك پێشتر ئاماژیەکم پێداوە. لە کتایی (شیعر ئەی ناوی خەم)دا، هەم بە بۆچوونی جوانسازیی ـــــ بەراوردکاریی و هەم تەریب

بوون، دەبوایە لەگەڵ چوار رەگەزە دڕینەکانی گریکدا، چوار دەقی پیرۆزت نیشان دابا، نەك (س)، بۆوەی هاوسەنگ، هاوتەریب بێ لە دیدی ئێستێتیکاییدا وەکو:

تەورات ئاڤێستا
زەبوور تەورات
یان
ئینجیل ئینجیل
قورئان قورئان
باوابێ، خۆت لە هەڵبژاردندا ئازادی.

لە ڕۆمانێکمدا (لەیادم نەماوە کامیانە) ئەو چوار رەگەزەم تاوتوێکردوون و بەلای (ئاگر)دا شکاومەتەوە و هەیەکانیشم دەراندووە بۆ؟ لە گەرمیان و کەرکووکدا بەو (بزنمشکە)ت ئێژن (بزنمژەك)، گوایە گوانی بزنان دەمژێ و لە کونی گواستانان دەژیت.
گیانەکەم ڕەحمان ئارام ئارام لە نێوان تەونی نەگریسی جاجمەکەکانەوە تریفە دەدەن و بینایی گەندەڵ ویستان لێ و پێ خوێ دەکەن، حەزدەکەم خۆت زۆر بەو شکۆبازی و خانە دامەییانەوە….for mali form، خەریك نەکەیت و ئەو چرکە قێناخە جێبهێڵە، ئەڕ (بازنە) بەو نەمری و پیرۆزییەی بێ لە لات، لە کێ شیعرەکانت نیشتەجێ نەبووە (0) خاڵ هەرچەند کێشا و ڕەنجی دا، دەرفەتی لەو دیواربەندییە ـــــ کە سەرەتای کۆتایەتی و بەپێچەوانەشەوە، نەدۆزییەوە، بۆیە نافێ هەڤێی و لە چەقی بازنەکەدا خۆی چەقاند. دەبزانە (0) چەند مەزن و سەرەکییە، ئاخر گشت هەڵەکان : راست ـــــ چەماوە و شکاوەکان بەو خاڵە موبارەکەوە دەست پێدەکەن و بەویش کۆتاییان دێت، لە دەقکم لە یادم چووە (هەی هاوار لە دەست و چنگی بیرچوونەوەی تەمەن) گوتوومە: کۆتایی جەستەیی سێ مەودای ـــــ درۆژی ـــــ پانی قووڵایی، یان بەرزی، بەووبەر تەواو دەبێ، کە تەنیا دوو مەودای پانی و درۆژی هەس. ئەم رووبەرەش بەهێز بە کۆتا دێ، ئەگەریش لە هەموو جارەکان هێز بن، (یەك) مەودای هەیە. کۆتایی ئەم جارە هێڵانەش (0) خاڵی نوقتەیە: ئەوجا بزانە کە خاڵ کەرستەی هەموو شیعرە ئەندازەییەکان بوو، چون مارك، باز کلکی خۆی مژیوە و داخراوە، بەسەر جیهانی کامێ و جاوید و نەرۆڤانای خۆیدا ئەمانەت بیر دەخەمەوە. چونکە لە دەقەکانمدا تاوتوێم کردوون و تیاری خۆم دەراندووە. ئەمە بەسەر هەنگەکانیشدا دەسەپێت. تێ خۆت چاکتر لەمن ئەوانەت لەیادە و دەشێن بێ کاکڵەی نامیلکەی هزری هونەری شێوەکاری – ئێستا هەندە (شت)م دێتە

زەینەوە، کەچی هەتا یەکێکیان ڕاو دەکەم، ئەوانی تر لە شەققەی باڵ دەدەن، ئای تەمەنی پاش هەشتایی، خۆزگە سۆنگ دەبووید. بتخوارداید و ئەوەی تر بژیابامایە، کوڕە نیو هەندە، قسەی خۆمان بێت بە چارەگێکی هەشتاکەش قایلم.

هەنجدەر گیان: هەشتا کانیلەی ئەفراندنم قوڕپ دەدا، غەدرم لێکرد بەنامەیەك بۆ جەنابت – چیمەنتۆژم کرد، ئەوە با بە نامە تێەی خۆم بکەمەوە، دەمەوێ ئەو تیترواسکەی بۆمی دڵنایدەن بکاتەوە بۆ کەوڵی مرۆیی، بەکو تینوویەتیم بە دەربڕینی بێ وشەی هەنگاڤە و نیوە بازنەی ڕەنگینکەوانان بەسەر زەدداچوون، خودای ئاسمانی فیرعەونی سەیوانێك هەبدەم، هەرنەبێ چەترێکەیەك.

خوداکەی ناو کەشیعری: (حەزدەکەم ئەوەندە بژیم) ی ڕەنجدەر، ئادەی تیشکێك بۆ دیدەم بنێرە و بەسە ئەم (حاڵ)ەی کە خاڵ و وێرگوڵ و کەوانە و تەنانەت (پیت)ەکانیش بە حەزی خۆیان لەسەر پانتایی کاغەزدا دەنیشنەوە و نایانبینم، سوپاس بۆ دەست و پەنجەم، لە ئەزموونی زۆر و چەوە ئەرکمان تێزکەیەك سانا و هاسان دەکات. چەندی دەکەم بۆم ناکرێت، بۆم ناکرێت بگەڕێمەوە سەر دڵ و لاپەڕەکان و هەڵەچنییان بکەم. ئەوە ئەرکی جەنابتە پارەکەی دەم، باوکی: (Yad pilot/ یاد فڕۆکەوان). فڕێندە ئەوە هەتا دێت، هێما و وشە و دڵۆپەکان لە نیگامدا کاڵ و کاڵتر ئەبنەوە، لەوانەشە ڕۆژێك ئاوابن و ڕەشایی تاپۆ دایانپۆشێت، وای وای لەم دڵزەخەم.

(ڕەنجدەر) ئازار دەنووسێت، بەڕەنگ و هێڵ دەکێشرێت، یان بەیتم و زایەڵە و سەدا لە سیمفۆنیایەکی نەمردا دەتوێتەوە، هەنووکە لەناو چوار وەرزەکەی (ڤیڤاڵدی)دا لە درەوشانەوەی (ڕووناکیی مانگی) (بێتهۆڤن)دا پەمەلە دەکەم خۆزیارم لە ڕەوتی ڕەنگە ڕاچەنیوەکانی(ڤانگۆخ)دا بخولێمەوە، دیارە (وشە)ی بێوەفا بەهانامەوە نایەت، بۆیە زمانی ڕەنگ و دەنگم کردە ئارامگەی گیانم، خۆ ئەز لە بەرهەمەکانمدا بە ڕەنگ نووسیومە، بە وشە نیگام کێشاوە، هێشتاکەش تاسەم دانەمرکاوە وەڵ، دەوامی حاڵ مەحاڵە وەك دەگوترێ هەستەکان لە کار دەکەون و تاریکایی ئاکامە.

باوکی خەون و یاد: ئەمستا خۆم بە (ئەبو عەلائی مەعەڕی) ی زەمانە تێدەگەم، چونکە چاڵی چاوم بێتە بەندیخانەی نیگام، لەشە پیسەکەم بێتە حەپسخانەی گیانم و خانگەکەمیش تاراوگەی لەشمە، گوێبگرە:

أرانی فی الپلاپه من شجونی فلا تسأل من الخبر النبیپ.

لفقدی ناڤری ولزوم بیتی وکونً النفس فی الجسد الخبیپ.

مەگەر وەك كۆە نازدارەكەی (یەعقووب) لە تاریكی بیرەوە، ئەستێرەی (بیر)م لێ هەبێ، هەڵدێ؟ دڵنیام هەبووە، ئەی ئەوە نییە دەست و پەنجەكانم بە دەنیگاوە دەپەیڤن، دەنووسن، دەهەنگڵنن و دەئاوازێنن، ئەوە نییە تاپێ و تارمایی دەتارێنن، ئەمەیە رووناكیی لە دووڕەوە، كە تێ جوان جوان لە شیعرەكانتدا، سەرپێشیان لەسەر هەڵدەدەیتەوە. لە ناخدا سێبەر و تارمایی و ڕەشایی هەرگیز نییە، چونكە ئەو سێیە (ڕەش ـــ تارمایی ـــ سێبەر) ڕەنگ نەبوونە و نابن وەكو لە نووسینێكمدا یەكاڵام كردێتەوە. (ناـ هەرگیز، ڕەش و سپی ڕەنگ نین) لێرەدا سپییەكە واتا فزیكییەكەی مەبەستمە نەك نوور و رووناكی. جا ئەمە شكڵمەندیی و جاویدیی نییە؟ ئەمە بوونە سەمەندەر نییە، پاش بوونە تیترواسك؟ تێ ئاسایی نەك ریخۆڵەی ناوكم بووبێتە پەروازەی ورد چنراوی ڕۆخی دەف، بەكو بوومەتە دەف و هەم ترپە سێزناكەكانی لەو پیرێزییەدا، لەگەڵ لەڕەی پەنجەی دەفژەن و هەم لەگەڵ پەنجەی سەر كونەكانی شمشاڵی: (دەروێش عەبدوڵڵا)دا دەلەرێمەوە، ئای خێ: (قالەمەڵە)م بیر چوو، خێ ئەگەر سەدای شمشاڵی یەكەم لە شیعری: (گۆران)دا بەر گوێم كەوتووە. كەچی بەهەر شەش هەستەكانم لە تووتی كوناوكونی شمشاڵە میتاڵەكەی خاڵە قالەدا هەناسەی ژیان و مردن دەدەن، ئەدی بەقا و مانەوە بێ كێیە؟ بێ یەزدان و جوانی و دادە. گەیشتمە ئاكامێك لە شیعرەكانتەوە، خودا شیعرە، كە چقڵی چاوی دووپشكان و بزنمژانە. شیعر تریفەی زبانە ناخییەكانە، بەر لەوەی لەسەر كاغەزی بگەرددا ئۆقرە بگرێ بێ چەند ساتێك، دەنا جیوەییانە ئەو شیعرە سرەوتی بێ نییە و ... نییە.
شاعیر لە بەسەدایە بێ ڕاوكردنی وشە ورشەدارە نێچیرەكان، بە تڵی ئاوی بووبێت، یان تڵی زەوینی. مەلەوان ڕاو بكات، یان فڕندە و باڵندەكانی زەریای ڕۆحی ڕەوان. خدر زیندانە، جۆشا و خرۆشا و خێی لە كەنارەكانی ئەم مەبەندەی جوانییە نزیك دەكاتەوە و تەلیسمان دەپێكی، ئەوساكە ڕەنجدەر (هەڵ) دەبێتە (دێ) و دێیش دەبێتە قەقنەسی: سووتان + بەخشین بێ زمانە پاراوەكەت، دەبێتە مووچێكی دیداری (دێبەر). ئەمە شكڵیە لە شانەشینی شالیاری شۆوە شینە شاهێی شانەكانی هێشدا لە شەققەی باڵ بدات. تەماشا... تەماشا، شینەكانی زمان لە دۆخی (پیت)ەوە، كراسگڵێی دەكەن و ناو شینایەتی شینە ئاسمان و كووژەكە و یاقووتی شینە لاجیوەردییانەوە، ئەو شینانە شەرمنانە شەپێل دەدەن و خێ نیشان دەدەن بە ئێمەگەل، ئەمەشە شیعر كە دەخوازێ بیكەیتە نقڵمی هەر دە پەنجەكانت بێ درگاندنی پەنهان و رازەكانی بوونەوەری. مەگین ئەو دەمە هێلكەی دیودەری دانسقەی

جوانیی بترووکێ.
ئەدی شۆن، بۆگومان پێگەی دیاری هەیە لە پاڵ کاتدا، چونکە، یەکەم: ڕێگەی داهێنانە، دووەم: کانگایەتی، سێیەم: ڕۆژگە و ئەفراندن و ئیبداعەکەیە، ئەوە دەبینم ئەو جێکاتە ئەزەلی و سەردەمییە لە لات چێ و خەست بۆتەوە بۆ ناو (خود) و لەوێوە بۆاچە دەدەیت و دەدرەوشێیتەوە. دێ، دەروون ، ناخ لە کنت بۆتە universe…، دەك ئافەرین، ئەو ئەلتەرناتیڤی کێستارەکان و یونیڤرس جیهانە هەتایی و زەبەلاحەت لەو دێ و ڕاحەتدا هەگرتووە، ئەمە کاری پێغەمبەران و نوێبەخشانە، من ئاسایی، نەك خێم بە پەیامبەر، بەکو بە خوداش زانیوە، ئەی ئەڤین بە واتا ڕاحییەکەی وابزانم مەیی ناو سوراحییەی جوانسازیی و خەڤاندنە. (خەمر) هەوێنی نوێبوونەوەیە چ خودایی بوو، یان خەمرە ڕژاوەکەی (خەیام)، چونکە هەردووکیان مەستمان دەکەن و دەمانبەنە سەرووی واقیعی خێم و خێت و خێیان …. تاد، لەوێوەش و ئارەزووە دزێو و نەوسنەکان، وەك ئەوەی بە پێشاکی ڕاحمانەوە لکابن، ئاوهایە. دەخێت ڕاوەشێنە و وردبەرەوە لەو تاقیگە یەکلاییکەرەوەیەدا. هەبەتە ڕاچکە شکاندنت و ڕاچکە شکاندنم، قیەی قەلەەشەکانی لێ وروژاندین و دیارە سزامان، هەمان سزاکەی (سینمار) دەبێت.

بنیاتنانی کێشکی گەوهەرنگینی جوانیی و هونەر، چاوی ناحەزان و کورتبینان ئەبەق دەکات، نایانەوێ شانەشینی ورشەدار ببینن، ڕەخنەش کەم دەست و کەواڕە لەعاست نێ کێشیعری تێ و شەش کێچیرکی بەندە، مەگەر تروسکاییەکی کزیان بەرکەوتبێت. قەمکی بوڕ لای لە ماڵانی: (پەرتەوازەی ئیرە و ئەوکانی ئەوان) نەکردووەتەوە. کە مونافەشەی هزری فەلسەفەی گریکم کردووە و جیهانبینیم لە زڕ ڕووەوە دەراندووە. کەوا ناچار بوومە لە دەقی ڕماندا ڕەخنە لە ڕەخنەگر بگرم و تیرەکانی ئەدەب شی بکەمەوە. میتا ڕمانییەتی دەقەکانم هێشتا مافی خێیان وەرنەگرتووە، چوون دەقە ناوازەکانی جەنابت. چاك لە قەسیدەی: (تاك و جووت) بۆی چوویتە (ئەوانگەل) لە قووڵایی دێیانەوە تاساون، بەڕام (ئومێد) هەزاران باڵی هەیە. لە تەك هەزاران خاڵ و تاج و باج و… ئەمنیش هەزاران پشکێ و پەنگر و سکێ، کانیلەیەك لە هەڤوڵان دواناخەن، ئێمە جوانیناس و ماندوونەناسین، ئێمە شەهیدی وشەی ڕاست پەرستیی و ناسکگڕین. دیارە ئاشەکەت، لە دزێویدا، لەجیاتی گەنم، دانەوێڵە، (نمەك = خوێ) دەهاڵێ. دەبیهاڵە، زیخ و بەرد و ژەنگی ڕۆژگار بچێژە تامی خێنیگاراندن و بۆاچەکردن و فەیزی سروشان.

شیعر پەیامی هەیە؟ وەڵام: نا. خۆی لە خۆیدا پەیامە و هەم باڵاووانی ناخ و دەر. هەتاکو ئێستا باسم لە هەستەکان کردووە، ئەی نەست و ئەودیوی هەستە ناسراوەکان. مەگەر شیعرییەتی زمان لە دەقدا لێوەی نزیك بێتەوە و وێنای بکات، بۆیە زۆرجار بەو زمانە چۆ و وێنەکاری و هزر ئامێزە دەگوترێت زمانی نوخبە و تاکە تاکە، هەقیانە و زۆریش، چونکە شیعر ئامراز نییە لەم سەردەمەدا، بەکو ئامانجە، ئەمەش ڕاستییەکە و نکۆی لێ ناکرێ، واش پێشبینی دەکەم دروشمی هونەر بێ هەموو. لە ئایندەدا خۆی لە بەرزەخی جوانیدا بشارێتەوە. دەبێ شیعر جۆرێك نەبێت لە پەرستنی خودایی؟ وێنا کردنی ئەم ڕۆژانە جودایە لە وێناکردنی کلاسیکی، کە (لێچوو) و (لێچوێندراو) پێکیان دەهێنا.

شاعیری نوێنیگای ئەوەکە، بەرجەستەکردنی وێناکردنەکەیان مەبەستە لە مەودای بینیندا. ئەوەتە وتووتە:(سەرە پەنجەکانت گەرم دەبن ـــــ ئاوازی هەموو گۆرانییەکت دێتە گوێ) + (چاو چرای سەری مرۆڤە) بەنموونە، یان (کێگەی پەراسووت پێ شیرترین گوێگەنمی هەست دەگرێ) و زۆری تریش لە سەوزگای چاوی ناخت دەپشکوێن و چرۆ دەکەن، باش بێی چوویتە کە (نە ژیان بردنەوەیە، نە مردن دڵان)، بەڵام گەمەیەکی کۆمیدی – تراژیدییەکی هەڵنەهێندراوە و منیش پەیتا پەیتا باجی تەمەنم دەدەم، بە کێ؟ خۆشم نازانم، ئا، ئا، بە هونەر و بە جوانیی، تۆ بنواڕە، سیزیفی ئەفسانە بەردی سەر شانی دەهەوراز دەنێ، کەچی من ئەو بەردەمە کە بە تاوتل دەدەم و غارێ دەبمەوە بەرەو نادیار. گیانەکەم، (کەکوێی لە تەمەن درژیدا شاخی جوان دەبێت) ئەوە بۆ هەواسینە بەدیواردا گوللەی گەدار سینگی دەپکێ، خۆزگەم چەند بارە، بەو جوانبینییەت سەرسامم کەوا لە چاوەوانیی (بەخششی ئەشق و خەڵاتی دیدار و مەئوای جاویدانی و خەرمانی خودایی)ت، بە واتایەکی ڕوونتر بە ئاواتی پاداشت و قەرەبووێت. ئەز، بە پێچەوانەوە. ئەوم لەخۆمدا ناسی و دوور لە چاوەوانیی (گەدێ)ی بێهوودە، دێت لێم نەهێنجێ هەی ڕەنجدەری داهێنەر و ئازاردراوی دەستی ڕۆح پیسەکان، خێت وتەنی: پاشخاپەرۆکەکان: دە گوێ بۆ ئەم چیرۆکەی: (ڕابیعە عەدەوی) سۆفی هەرە مەزن بگرە. سەتێ ئاو و باوەشێ پووشی پێبوو، کە کابرایەك پرسیاری لێ کرد: ها بۆ کوێ دەچیت؟ وەڵامی دایەوە: بەم ئاوە دەچم دەزەخ خامۆش بکەم و بەم پووش و پەڵاشەش بەهەشت بسووتێنم. کابرا واقی وڕمابوو، کە گزارەی کۆشا: بۆ ئەوەی ئیتر پەرستنی خودا نە لە ترسی (ئاگر) بێت و نە بۆ پاداشتی (بەهەشت)ی دڵارا، تەنیا بۆ خودی خودایی ئەو بێت و بەس.

ئەوەیە مەرگی راز و هەما و شتە بەناوەکان. ئەم جاویدییە بە کە دەستەمۆ دەکرێت، براکەم. لەو دەمەی تلاوتل لەناو تەونی تەمەندا دەتوەمەوە. تۆ خاڵان بەنەوە و بیکە ملوانکەی گەردنی قەتڵی گەرمەسێر و لەسەر باڵ و ژێر باڵی خاخاکاندا بخاڵنە، پێشتر نەمگوت خاڵ پیرەزە، چوون پەلکەزێینە و ئاوی بەقا. خاڵ، خاڵبوون، خێت، خەم...خ خ خ، خەون، خودا، خزان، خەزان، خەر، خەوەت، ... ئاخ، داخ، خ خ خ تۆ بە تاسەوە (سەمای نووسین) بگرە و منیش بینایم هەڵخستووە بۆ تروسکەیەکی گیانبەخش، موژدەکانم بوونەتە ئاوکردنی پەلکەهەنگینەکان نەبادا بەیەکجاری لێم ون و ئاوابن، ئەوسا نقوومی عەدەم و تاریکیی، بریا ئەم تۆزقاڵە رەشکە و پشکەیەم دەرفەتی چەپکە وشەی تەلیسمداری بۆ دەهەخساندم، خۆزگە ئەم لاپەڕانەش دوا تۆمار نەدەبوون چاوەکەم رەنجدەری شیعر ڕشنا و ئارام.

باوکی خەون و یاد، پێنج چیرۆکەکەم لە مەشکدایە، ناوەرم بیانخەمە گەرووی چاپخانەوە، نەبادا پەیمان شکێن بم، تۆ کەسی یەکەمی خوێنەریانیت:

1- سۆو و سیاسەتمەدار:

دەرفەتی گوێ گرتنم نەبوو لەو سیاسەتمەدارە سەر و ریش – بە بڕیاخ – قەترانییە، وەڵێ لە ڕۆژنامەدا دەستکەوتم دەیان هەڵەی زمان و ڕێنووس بوو، لێرەش لە بازاڕە کراوەکەدا بە فرۆشیارەکەم گوت: کیلۆی (ئۆمینا/ omena) بە چەندە؟ گوتی: ئۆمینام نییە، پەنجەم بۆ سێوەکان درێژ کرد و چاوی سەرسامیم لێنا، گوتی: ئا من (ئۆمێنا/omena)م هەیە، نەك ئەوەی تۆ داواتکرد، لە بازاڕان وانەی زمان دەڵێن.

2- شاعیرێك:

برا گچکەکەی شاعیری بەرهەستکار و ئاشتیخواز شانەی دەمانچەکەی لەو مەردمندازە بەتاڵ کرد، چونکە لە خۆشی بەفر، تۆپەڵکی لە ئۆتۆمبێلەکەیان گرتبوو.

3- دەمانچە:

لە خواردنگەکەدا، ئەمیندارێ گشتی حیزبەکە دەمانچەکەی لەسەر مێزەکە جێهێشتبوو، شاگردەکە بەخۆشی خۆشی و هەڵەداوان، دەمانچەکەی بۆ درۆزکرد، کەچی پاسەوانانی ئەمیندارێ گشتی دایانە بەر ڕۆژنەی کلاشینکۆف .

4- جگەرەکێ:

ژنەکە بە شووەکەی گوت: با جگەرەکێ بکەین، پیاوەکە گوتی: شووەکەم

چ‌ن؟ ژن بـه خ‌ویستی ئاماژەی ب‌ سەرووی بر‌کانی و خـواروی پ‌یەکانی کرد و بە دەنگیش گوتی: ت‌ هەمیشە لە سەروو بوویتە، ئەمجارە گ‌‌انکاری، ت‌ لە خوارەوەبە لەسەردابەکەدا، منیش لە بانەوە دەچمە بانەبان .

5- تەور‌کی ژەنگن:
نەما‌کی ناسکی جەنگە‌ـە چ‌ەکە، تەور‌کی ژەنگنی لـە ‌‌ـرەوە تەسکەکەدا دی، هاوار و فیغانی بەرز بـ‌وە و لەشی خە‌تانی ئارەقە و لەرزین بوو! دارکاژ‌کی بە تەمەنی ئەزموندار، ئاوها هـ‌دی هـ‌دی، هـ‌ور و ئارامی کردەوە. ((ئەگەر ت‌ و براڵە جوانمـ‌ردەکانت نەچنە کونە ژەنگنەکەیەوە و یاریدەی هەـ‌سانی بدەن، هەرگیز ئەو ببـ‌ و بکوژ نابـ‌ت.

بەدەـ‌تن؟ ئاشنـام بکە بـە (نـا.. و .. بـە‌‌)ت، بەهەردووکیـان ئاسوودە دەبم، چونکیە ئەوەی دەبوایە بمگوتبا، گوتم و خـ‌م خستە سەر کاغەز و لە نەیار و ناهەق و ناڤ‌‌ا نەسـ‌ەمیمەوە. بـ‌ ئەوەی چاو لە‌‌ی ئافەرین و (مایە) و (سایە) و (پایە)بم. ئەوانەیش، کە لایەکیان لە حەرفەکانم کردووەتەوە، ویژدانیان هانیانی داون و هیچ ئاماژەیەکی بەندەی لە پاـ‌دا نەبووە و ناشبـ‌ت. بەیارمەتی شوانی نـ‌بەرەم (ز: 1958) وەـ‌امی ڤیدیـ‌یی کاکە: (عەبدو‌‌ا سلـ‌مان مەشخەـ‌)م دایەوە و کاشکـ‌ دەتبینی، هەروەها (سەربەست کەرکووکی) لە‌‌گەی مـ‌بایلەوە چەند پرسیارـ‌کی خـ‌زانی هەبوو. وەـ‌امی ئەویشم دایەوە بەـ‌استەوخـ‌یی لە ناکارایی دیدەمدا. ئەوجا شوان دەزانـ‌ لە کام فەیس بووك/Facebook دایە .

رەوایـە گـەر بـ‌‌ـم لـەم (80) قەسـیدەیەتدا گزینگـت داوە، گـ‌ت بەرداوەتـە زیـوانگە و دـ‌کەجـا‌ی وشەفرـ‌شیـی و هەرزەگـ‌یـی و تەنافبازیی و پیت و فەـ‌ زیندەبەچاـ‌کردن، زیندەبەچاـ‌کردنی جوانیی، جـوانیی، جـوانیی ... تـاد، ئەوپـەـ‌ی جـوانیی. مـەودای هەـ‌فـ‌ینـی ژەنگنووسان، دووپشکنووسان، قەوزە نووسان زـ‌ر کورتە و دەبنە خـ‌تە و رەشایی ژـ‌ر مەنجەـ‌، ئەوانگەل میدـ‌زا و ئەهریمەنی وـ‌ژەن. هەموو جوانناسـ‌ك تووك و نەفرەتیان لـ‌ دەکات نا..نا.. ئیتر سکا‌ا لە شیعر مەکە، نەکەی.. ئەوە نییە نەك (پـ‌کی ئەشق، بگرە گـ‌زەی پـ‌ی بـ‌ هـ‌ناویت.) بە تارای سرووش و تاسەی وـ‌نانـدن و تەزووی خـ‌دـ‌زینەوە دایپـ‌شیویت. لە بەرزەخی بوونژیان + نەبوونمردندا لایەلایەت بـ‌ دەکات. لەو ئانەیدا خەریکی دـ‌نایدـ‌نیت بـ‌ بوونە: (هەـ‌‌ مـ‌رد)ی چوون هەـ‌‌ قژ چەرمووی ‌‌ـمانـ‌کم، بەختەوەر خـ‌ت. تاکە جوانی لەوەدایە خـ‌ بناسی و گـ‌ بـ‌ زەنگی ناخ بتەکـ‌نی هەی بەهرەمەندی

گ□انکار. به سەد و بیست و چوار هەزار سروەت دەسپ□رم. گیانەکەم، لە دەق□کمدا هەیە کە پ□ش وشە جوانیی هەبووە، ئا ئەوە جوانییە ب□ هاوتا و ب□ مانەندە وشەی ئەفراندووە و وشەش ئ□مەی هاویشتووەتە ناو کایەکەوە تا وەك کەلایەك بین لە کریستا□.. ئا.. ئا.. کەلایەك و بەس.
لەو گەمەیەدا کەلا دەب□تە گر□□ەبەن و پەیتا پەیتا غل□ر دەب□تەوە هەتا ئەوسەری دیکەی بەنەکە، بە واتای تەجریدabstract هەمان دوو خا□ەکەی دەسپ□ك و ک□تایە.
ئازیزەکەم. ت□ وتەنی: بەتا□. بەتا□. بەتا□. بەتا□ ئەو دوو خا□ە.

هەمان دووخا□ی سەر جووتە نوونی: (ژیان و مردن)ەکەی: (دوا تاریکی)تە. ئا.. ئا.. خا□ە مەزنەکەی و لە منی بژنەوە: گشت □ووەو ئەو خا□ە دەچین. هەم لە خا□ەکەش پەیدا بووینە، تی□ری (Big Bang)یش وای گوتووە، ئەوجا بە (□استی) وەربگریت، یان (نموونەیی). خ□ □استیشە وتووتە: (جوانی هەموو کات هی من بووە) سەنگ و مەحەکە. ئەمیش (شک□ی) پەیامەکەتە.
لەدوا ئاواتمدا دەخوازم لە بەندە زیاتر بژیت و (80) سا□ تەپە□□نی. دەمەوە سەر کر□کی □□مان، کە دام□نی تەمەنمم ب□ تەرخانکرد، هونەر□کە سەربەخ□ی خ□ی. دە□□م: ئامانجی نووسەرەکەی هەر ئەوە نییە، کە بەوا بەو عالەمەی بکەین و لەگە□ کەس□تییەکانی بژین، بەکو دەشب□ لایەنی: 1- چ□ژ. 2- سەرسامیی لەلامان دروست بکات، □□گەی ب□ ئەم مەبەستە. 1- شەپ□لی ئاگایی. 2- گ□□ەرەوەی ناوخ□ی. 3- چیر□ك لەناو چیر□ك. 4- دەقئاوەزانیی لە هونەرەکانی تروووو...، چونکە هونەرەکان – لەوانیش □□مان – زەروورەتی خ□ی لە موغامەرەی ب□ک□تایی دەد□زتەوە، ب□یە بەهیچ شەوەیەك (تەعریف)□کی سەقامگیر نییە ب□ ئەم هونەرە □وو لە پ□شە. □ەگەزەکانی بەند ناکر□ن لە قالبی ئاسایی دا. شەوە لە هونەردا بە هیچ جۆر□ك پی□ز و موقەدەس نەبووە و نابەت بەمەرجە□ك، ئەگەر ئەو شەوەیە لە بەرژەوەندیی بابەت بووبەت. بە□ام □□مان کەکمەند بووە لە جۆر و شەوەی پیتەکان و دامەزراندنیان لە پانتایی لاپە□ەدا، بەکارهە□نانی وەنە و نیگار و قەرزکردنی دەقی تر و ... تاد، وەك □ەخنەگر دکت□ر: (یومنی العید) دە□□ت: (خوەندنەوەی □ەخنەیی ئاگادار لە پەیکەری دەقی نو□، دەخواز□ یارمەتی خوەنەر بدات لە چ□ژ وەرگرتن و زانینی نهە□نییەکانی گەمەکە و هونەری دا□شتنەکان).

لە□□گەی خوەندنەوەی زانستی (شەوە)وە، خوەنەر دەگاتە ناوەر□ك و بابەت و بەهیچ پ□ودانگ□ك گەمەیەکی شک□بازی نییە… نا، بە نموونە:

جیاوازی ئەکسجین و ئازن لە ژمارەی گەردیلەکانیاندا نییە، یەکەمیان دوو گەردیلەیە و دووەم سێ گەردیلەیە، بەکو جیاوازییەکە لە (پەیوەندی ناو خۆیی ئەو گەردیلانە)دایە. هەبەتە بە زیادکردنی گەردیلەیەکی، ئەکسجین نابێتە ئازن. ئەمەیش لەم بەراوردەماندا دەکەین، ناشێت دوور لە (ناوەرۆك) بڕوانینە (شێوە)، چونکە لە بنەمادا نووسین بەرجەستەکردنی مانایە و ناشکرێ چۆی بکەینەوە لەو مانایەدا و بەس. کەواتە: دوو هەگەزی پێکهێنەرن. دابڕاندنی ئەو دوو هەگەزە، بەلامەوە مەودا جەوهەریی و هونەرییەکە لە دەست دەچن، دەمێکە (هینری حجی) گوتوویەتی: (گرینگ ئەوە نییە چی دەنووسیت، بەڵام چۆن دەنووسیت.) لەم سۆنگەیەوە (باختین) بڕچوونکی هاستی دەراندووە: (ڕۆمان تاقە هەگەزکی ناتەواوە، واش دەمێنێتەوە، ئەزموونێك لە ئاستی شکڵدا بەرەو پوختبوون (کمال) دەبات، ڕۆگەی دیش هەن.) ئەمەش وا لە خوێنەری ئەمڕۆ دەکات، کە واز لە (بڕ لایەنی)ی خۆی بێنێ و وەکو بەشدارێك ڕۆبچێتە پڕچاوپڕچی دەقەکەوە، وەکو بەشدارێك لە تەك کەسەکاندا و تێهەکڵشی جۆکات و (فەزا)کان.
حەزمدەکرد دووبارە بە ئەزموونە ڕۆحی و هونەرییەکەمدا بچیتەوە لە ڕۆمانی: (هەنگستانی ئەفسانە، یان ئەفسانەی هەنگستان). چاوی داهێنەران ماچ دەکەم و ڕێزم بۆ داهێنان هەیە. بەتایبەتی چاوی: (تۆ و ئەحمەدی مەلا)، هەردووکتان لە پلەی باڵای داهێنانی شیعردا و (ئەدیب نادر) لە پلەی باڵای داهێنانی چیرۆکدا و: (کاروان عومەر کاکەسوور)یش لە پلەی باڵای داهێنانی ڕۆماندا دەبینم. هیوام بە گەنج زۆرە و نیشانەی گەشانکارین.

تێبینی: من شێوە ڕۆمانکم هاویشتە ناو کایە هونەرییەکەوە،کە سەربەخۆمە.
عەبدوڵا سەواج
18/6/2016 فنلاند

گەرانەوێك بۆ ڕیڤان … جەمال

حەمە سەعید

فستیڤاڵی جیهانی دوو هەزار و شانزە بە نمایشی فلیمی دوکومێنتی، لە شاری ئەمستردامی پایتەختی هۆلندا بەدوا چوو،
یەکێک لەو فلیمانە، بەرهەمی دەرهێنەری کورد زەهاوی سەنجاوی (47 ساڵ) بوو، بە ناونیشانی، "گەڕانەوەیەک The Return"
بابەتی "گەڕانەوەیەک" ئاکامی سەختەکانی کۆمەکوژی و ئاوارەیی یەزیدییەکانە لە شەنگال بەدەستی داعش.

شوێنی دەرهێنانی ئەم فلیمە، کەمپی ئاوارەکانی یەزیدییەکانە لە باجد کەندال لە کوردستانی باشوور. لەم بارەوە دەرهێنەر لە چاوپێکەوتنێکیدا دەڵێت: " لە چوارچێوەی هونەری سینەمایێدا، کارەسات و کۆمەلکوژی یەزدییەکان بە جیهان دەناسێنم، هەروەک چۆن نوسەران و مێژووناسان، مێژوو دەنووسنەوە، منیش ئاوا لە ڕێگای کاری سینەماییەوە، واقعی ژیانی ئەمڕۆی ئاوارەکان دەخەمە ڕوو." ئەم فلیمە بووە جێگەی سەرنجی زۆری بینەرانی هۆلەندی و خەڵکانی تری و لە پێوەندێدا، بە چوار جار لە هۆڵی سینەمای جیاوازدا لە ئەمستردامدا نمایشدرا.

فلیمی" گەڕانەوەیەک" لەسەر هۆلومۆرجی ژیانی پێشازاراوی یەزیدییەکانە لە ناوچاردرا، لێدوای کارەساتی جەرگبڕی هێرشی دێندانەی
داعش بۆ سەر شەنگال و ناوچەکانی تر، ڕزگاربووانی ئەم تراجیدیایە لە چ بارێکی دەروونیدا دژین؟ چۆن بیردەکەنەوە؟ چۆن دەڕوانن لە ژیان؟ چۆن هەڵسوکەوت دەکەن؟ تێ دەگەیت چی؟ کاردانەوەت چۆن دەبێت، کاتێک کە گوێبیستی بەسەرهاتی باوکێکی لێقەوماو دەبیت، باسی بەسەرهاتی ڕفاندنی کچەکەی دەکات؟ مامەڵەت لەگەڵ ئەو منداڵانە چۆن دەبێت، کە لەبەرچاوی خۆیان دایکیان کوژران یان سەربڕاون؟ ئێستاش تەنیا ماونەتەوە؟
چۆن ڕەفتار لەگەڵ ئەو منداڵە ماتانە دەکەیت، کە لێتاو دێی پێ ئەشکیان ئاقڕە ناگرن، ئەو ژن و کوڕە گەنجانە، کە لە ئەنجامی زەبری دەروونی، نائومێدی و بێئارامی و ترسی لەدەبەدەر، باڵی بە سەر ژیانیاندا کێشاوە؟ کچێکی گەنجی سویدی بۆ ڕۆژنامەی کورد،* شیلان ئاتروشی (35 ساڵ)، کە لە سوید گەڕاوەتەوە، پیشەی پەرستیارە، لەگەڵ دکتۆر لوقمان پێکەوە لە نەخۆشخانەیەکی سویدی لەو کەمپە کار دەکەن، شیلان بە سەرما و بۆناو قوڕوچێڵاودا، سەردانی ئاوارەکان دەکات، دەرمانیان بۆ دەبات، سەردانی یەک بە یەکیان

دڵکات و
ئەوانیش کارەسات و ڕووداوی خۆیان بۆ شیلان دەگێڕنەوە. ئیتر شیلان بە گوێگرتن و کاردانەوە پیشان دان، دەبێتە هاوبەشی غەم و ئازاری کەمەکوژی و ڕاونانی ئەم مرۆڤانە، بەم جۆرە ئەم پەرستیارە جارێک بە گوێگرتن، جارێکی تر بە گریان و چاوی پڕفرمێسکەوە، بە خەندە و خۆشەویستی باوەشی گەرم بۆ ئاوارەکان دەکاتەوە.

لەلایەکی ترەوە، ئەم خانمە بە هەسمکردن و گرانی و یاری، کات لەگەڵ منداڵانی کەمپەکە دەباتە سەر. شیلان لە ناو منداڵاندا ڕۆڵێکی گرنگ و بەرچاوی دەگێڕێت، بە جۆرێک هەموو منداڵانی کەمپەکە ئەم پەستیارە دەناسن و دەبێتە مایەی متمانەو دڵنەواییان. کاری شیلان هەر بەوە ناوەستێتەوە، کە ئاوارەکان بەسەربکاتەوە، بۆ هانای نەخۆشەکانەوە بچێت و لە ئێش و ئازاری منداڵان کەم بکاتەوە، بەکو لە چادرێکدا چاوی بە حالەتێکی ئاڵۆز دەکەوێت ، ژنێک کە هەموو پێوەندییەکی بە جیهانی دەرەوە پچڕانبدووە. ئەم ژنە لە ئەنجامی زەبر و ئەشکەنجەی دەروونی خۆی لەناو چادرێکدا زیندانی کردووە، قسە لەگەڵ کەس ناکات، شیلانیش بۆ دەرهێنانی ئەو ژنە لەو هەلومەرجەی تێیکەوتووە، دەکەوێتە گێڕانەوەی ڕابوردووی ژیانی خۆی، کاتێک کە منداڵ بووە، چۆن بەهۆی نەخۆشییەوە، قاچەکانی باش گەشە نەکردووە، دەرئەنجام کەمئەندام لێدەرچووە.
سەرەڕای ئەوەی کیشە و گرفتی زۆری بۆ دروست دەبیت … بەڵام هێز دەدات خۆی و ئازایانە ئەو گیرگرفتانەی ئەم نەخۆشییە بۆی هێناوەتە پێشەوە، بەسەریاندا زاڵ دەبێت و ئەستاش لە دەخێکدایە، کە دەتوانێت بە دڵێکی گەورەوە هاوکاری ئاوارەکان بکات. بەم جۆرە وردە وردە شیلان دەتوانێت توانایییەک ببخشێت بەو ژنە، کە هەستێت و دەرگای ڕووبەڕووی لە خۆی بکاتەوە.

شیلان لە کورتە چاوپێکەوتنێکیدا ووتی، ئەمەوێت لەلایەکی بۆ گێڕانەوەی بەسەرهاتی خۆم، ئاوارەکان هانبدەم بۆئەوەی بتوانن بە سەر ژیانی خۆیاندا زاڵ بن، لەلایەکی تریشەوە، من وەکو پەرستیاری کەمپێک هەوڵ دەدەم چیرۆک و کارەساتی ئەو خەڵکە بە گەلانی تر بناسێنم. هەر بەردەوام لە خزمەتی ئاوارەکانی کەمپەکەدابم.
و شایانی باسە، لە دوای تەواو بوونی فلیمەکە، لە چوارچێوەی بەرنامەی فەسیتقالەکەدا لەگای دیمانەیەکەوە، زەهاوی وەامی چەند پرسیارێکی دایەوە و ئاماژەی کرد بۆ ئاین و کەلتوری یەزدییەکان. لە کۆتاییشدا، بە گەرم و جۆشخرۆشییەوە دەستخۆشی لە شیلان و دەرهێنەری فلیمەکە کرا.

شیلان ، چەند ساڵێک لە مەوبەر لە سوێدەوە گەراوەتەوە، لە نەخۆشخانەیەکی سویدی لە هەولێر و هاوکات لە کەمپی باجد کەندال، وەک پەرستیار کار دەکات.

سنوری قلیاسان و سنوری دڵگۆڕ بۆ!!؟ ... ساوێن بۆهادین نۆسیم

ئاگر لە ماوەی ٢٢ ساڵی حکومەانی کوردیدا لە باشور، یەکێک لەهەرە کەسپە گەورەکانی بەردەم هەرەم ئەو جیاکاریيە بوبێت کە لە نێوان زانی زەرد و زانی سەوزدا هەیە ، ئەوا دەتوانین بڵێین ئەمە درێژکراوەی بەرژەوندیيەکانی وەاتانی ناوچەیی بوە و لەسەر خاکی ئەمە ڕەسم کراوە ، خە ئاگر ئەمە بوبێتە هەی ئەوەی کە نەتونرا بێت ئیدارەیەکی یەکگرتو لەسەر خاکی باشوری کوردستان دروست بکرێت ، ئەوا دەگەڕێتەوە بە غیابی ئیرادەی نەتەوەیی لای سەرانی حیزبی دەستەاتدار ، بە واتایەکی تر بەرژەوندی دەستەیەک لە ناو حیزبەکاندا وای کردوە هەمو پرسە نیشتمانییەکان بخرێتە خزمەت ئەو دەستەیەوە ، زانی زەرد و زانی سەوز وەنەی شکشتی ئیدارەیەکی یەکگرتوە ، خە ئاگر ئەوشمان قبوە بێت ئەوا هاوسەنگی نەوان ئەم دو زانە بەستراوە بە بونی جۆرێک لە میرنشین لەم دو زانەدا ، ئەوەی لای من گرنگە بیەم ئەوەیە کە خەپیشاندانی سپی مامەستان ئاگر چی توانی زەر سنوری باش تەپەڕنە و هەمو چین و تەژەکان لە دەوری خواستی مامەستایانان کەبکاتەوە ، بەڵام ئاگر مامەستیان ویستبێتیان شەقام بکەنە پاشخانی داواکارییەکانی خەیان ، ئەوا کاتێک نوێنەرایەتی دروست دەکەن ، دیسانەوە حیزب لە ئاگەی دەمامکەکانیانەوە دەنەوە ناو خەپیشاندان و بە ئاراستەی بەرژەوندی حیزبی خەیان دەبەن ، ئاستە مامەستایان دەنگێکی حەق بەژ بو ، بەڵام کاتێک ئەم دەنگانە دەخەیتەوە ناو سەبەتەی حیزب ، ئیتر وک ئەوە وایە خەپیشاندانەکانت بە بەشایی بێت ، داواکاری مامەستاین ەوی لە حیزبەکان بو ، دەبو حیزبەکان بهاتنایتە بەردەم شەقام و چەکیان دابدایە ، نەک نوێنەرەکان بە پەکەنینەوە بچنە بەردەم حیزبێک کە کەی ئەم قەیرانانە لە ئاستەی ئەودایە ، بە حوکمی ئەوەی زەرینەی دەستەات لای ئەوە ، سەرەای ئەوەش دەبینین

ئەم حیزبە لە سنوری قەڵەم ڕەوی خۆیدا کەس ناوێرێت فزە بکات ، وە لووتش ناشیرین تر سنوری ژنانی زێردە کە دەبینین چەن هەر ڕۆژی بە بیانوێک و هەر جارێ چەند کەسێک ناهەقن بچنە ئەو دیو سنوری دەگمەن ئەگەر چی پارێزبەندی یاسایشی هەبێت .

ئەوەی لەم خەپیشاندانەی مامەستایان ١٤/١ ، بە تایبەت ئەو وێنانەی لە بەردەم پەردی قلیاساندا گیراوە و نوسیویانە دەگمەن زەنگێکی مەترسیدارە ، وە زەمینە خۆش دەکات بۆ فراوانخوازییەکانی پارتی ، بۆ تایبەت کە دەوترێت پردەکەی قلیاسان سنوری دەگمەنیە ، ئەمە دەکاتە فراوانکردنی سنوری ژنانی زێرد و پارتیش خۆی ئەمەی دەوێت ، بۆ جڕەکی دەیکە خەمان سنورەکەی بۆ ئادەکەشین بۆ ناو سلەمانی ، دەتونرا ناوێکی تری بنرێت وەک دیواری بەرلین ، یان هەر ناوێکی تر ، ئەگەر چی ئەم دروشمە لە نیەتی ڕەگریکردن و دیکتاتێریەتەوە هاتوە ، بەڵام دەتوانرێت بە دیوێکی تردا تەفسیری تر هەڵگرێت لە قلیاسان بەودیودا بەم دروشمە بخرێتە سەر ژنانی زێرد ، بۆیە باشتر وایە ئەم دروشمە نەوترێتەوە تا خەپیشاندانی مامەستایان لە قازانجی هیچ حیزبێک نەشکێتەوە و شەقام گەورەتر بێت لە حیزب و حیزب ناچار بێت ، بێت لەبەردەم شەقامدا چەک دابدات .

ڕەکەوتن لە پەناوو چی و یەکگرتن بۆچی ؟!!! … شکار محمد

ڕەکەوتنی ی.ن.ک و گەلان تەنها دەرمانێکی کاتی بۆ هەور کردنەوەی ئەو خەڵکە ، چونکە هەردوو لا باش دەیان زانی گەر کارێکی لەو جۆرە نەکەن خەڵکی گەر لێیان ڕانە پەڕێت سزایەکی زەر باشی ئەو دولایەنە ئەدەن ، بە دڵنیگ و پشتیان لە ئەکەن و ئەمەش ئەبێتە گەورەترین ترس کە هەموو لایەنێکی سیاسی هەیەتی و ئەم دوو لایەنە بەتایبەتی ، گەلان پێکهاتە زەرینەییەکەی یەکێتیە کەنە کانن و بەشێکی کەمی یەکگرتوو و بەشێکی زەر کەمی پارتی و کەمینەیەکیش بە لایەنە کان بەشێکیان ئیسلامیەکانن، یەکێتیش کە خۆی دەخی ناوو خۆیی جێگیرنیە و مل ملانێیی توندی ناو هەر دوو باڵەکە بە ڕوونی تا وەکوو ئەم چرکە ساتەش بەردەوامە ، سەرە ڕایی هەندێک بیر و بە

چوونی جیاوازیش کە لە نێو هەردوو باڵە کەدا هەن ، هەر دوو لایەن ی.ن.ک و گۆران لە ترسی لە دەست دانی دەنگ دەرانیان و پێرت نە بوونی دەنگە کانیان بەلای پارتی ودابەشنەبوونەوەی دەنگە کانی بە ئەولایەنانە ، هاتن بە واژەکردنی نەتەوەیەک کە بە بیروو ڕای من تەنها بە دامرکاندنەوەی ڕقی خەڵکی زێنی نیلی و سۆز بوو کە بەناوی هاوسەنگی هێزەوە کرا ، هیچی دیکە لە سەرو بەندی نەتەوەکەدا دەیان وت لە ماوەی سێ مانگ دا کاریگەری ئەم نەتەوەیە لەسەر بژێووی هاوڵاتیان دە بێت ، من ماوەی ئە و مانگانە کە بەسەر نەتەوەکەدا تێپەیوە و کاریگەر یە کەی کە چەندە و چی بوو من ئە مەیان بە ئەوە جە دەم ، ماوەیەکە بە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لە بەرپرسان و کادیر و هەسووەاوانی هەردوولا دەبیستین کە بەنیازی یەکگرتنن ، جا یەکگرتنەکە بە هەر شێوە و قەناغێک بێت بەڵای بەندە نەتەوەکەش جگە لە ترسی دەنگدەرانیان سەرەتایەک بوو بە یەکگرتیان و هەنگاوێکی سەرەتایانەی هەر دوو لابوو ، سەبارەت بە یەکگرتنەکەش کە دەبیستین ئەم دوو لایەنە بەنیازی یەکگرتنن ئەم هەنگاوە یان جددیە و لە سەر ئاستی باڵای هەردوو لا چەند کەبوونەوەیەکی داخراو و نهێنی کراوە ، هەموو حەدەسێکی سیاسی بەدەر نییە لە لایەنی پێزەتیف و نێگەتیڤ ، خۆی من لەرەدا تەنها ئاماژە بە سلبیاتی یەکگرتنەکە ئەدەم ، دابەش بوونەوەی ئەو پێک هاتانەی گۆران کە ئاماژەم پێدا بەتایبەت کەنە ئیسلامیەکان ‘ شێوەی ناوخە ‘ بە لایەنەکان ئەم تۆزانەی ناو گۆران ئاستەوخۆ گەر بەرهەستیشی نەکەن بە گومان لە بزووتنەوەکە دەنە دەرەوە ، بۆیە من ئاماژە بەسلبیاتەکە ئەدەم چونکە لەسەر ئاستی لەکاتی هەردوولا هیچ هەنگاوێکی بە نەنراوە و بەتایبەت لەلای نەکخستنەکانی هەردوولا ، لای خەڵکی دەنگدەری هەر دوولا تا ڕادەیەک ئەم پرسە تەموومژاویەو نەزانراوە ، دڕووست بوونی جیاوازی لەنێوان هەسووەاوانی گۆران و کادیرانی یەکێتی ئەمەش گەر لەسەرەتای یەکگرتنەکە ڕوونبادات لەدوای قەناغی سەرەتایی ڕوو ئەدات ، پیشاندانی دو دیوی لە لایەن یەکێتییەوە بەوەی لەگەڵ پارتی یەکگرتنی ستراتیژیان هەیە و ناتوانن لە ی دەربچن و لەم دیویشەوە لەگەڵ گۆران نەتەوەکەن بکەن ، ئەگەر بیار وا بێت پارتی قەرخی دەستەڵاتی کردوە ئەی ئەم بە هەڵوەستیە لە پای چی ، ئەگەر بە هاوسەنگی هێزیش ، کەواتە چۆن دەبێت یەکێتی ببێتە پاشکە ، ئەگەر ئەجێندایەکی تری لە پشت نەبێت خە بە ئیستحقاقیش بێت ئەوا کورسی ئەم یەکگرتنە دەبێت زەربەی دەستەاتە سیادیاکن لای ئەم یەکگرتنە بێت ، بەڵام ئەوەی کە هەیە زەر پێچەوانەیە ، بە تایبەت خە حەشاردانی گەندەڵکانی ناو یەکێتی لەژەر پەردەی ئەم یەکگرتنەدا ،

گەر لەپەچینەوەیەکی تووند و تا ئاستێک یاسایانە لەگەڵ بەرپرسکانی یەکێتی نەکرێت دنیابن گەندەڵی هەندەو هەندێکە کەسکە ئەبەت ، بەهام گەر خوودی کاک نەوشیروان سەرپەرشتی هاستەوخێی بکات و چواردەور وازی لەبەهەنن ئەمیان شیکاریکی وردی دەوێت ، لەنەپەچینەوەی سەرجەم ئەو کەسانەی کە بەگەندەڵیەوە تاوەگلاون بەدرێژایی حوکمی زەنی سەوز تا وەکو ئێستا ئەمیان گەر بشکرێت چەن کەسێک بگرێتەوە بەهام جددی نابن بە کەسانی دیکە ، قبوڵنەکردنی ئیسلامیکان لای یەکێتیەوە ، ئەم ئەگەر و هوودواوانەو چەندانی تر بەهام چەند پرسیارێک دروست ئەبەت ئایا جوابی ئەم پرسیارانە تەنها بە قسە ئەبەت یاخوود بە کردەوە؟ بە لایەکێتی جیابوونەوە؟ بە دەچنەوە ناو یەکێتی؟ چەن لەگەڵ دزو مافیا و چەتەی نەوتی و پیاو کوژدا هەڵ ئەکەن؟ ئەی لە ژێر چ ناوێکدا یەک ئەگرن کە ئەم نیشتیمانەتان فەری دژە گەندەڵی کرد ئێستا چەن گەندەڵ و دز و داوەن پیس ئەکەنە هاوخەبات و هاو سەنگەری خەتان ؟ ئایا هەر لەسەردەمی باڵی یەفرمدا بمانایەتەوە باشتر نەبوو لەم لەکترازان و یەکگرتنە؟

دەرک کردن بە مەترسی گەورە و هەوڵی پاراستنی ناوچەکە... ئامانج کەریم

لەدوای ململانێی قورسی سیاسی لە نێوان لایەنە سیاسیەکاندا لە هەرێمی کوردستان و بەتایبەتی بزوتنەوەی گۆران وەک بەرەیەک و لایەنە سیاسیەکانی حوکمانی لە هەرێمی کوردستان یەکێتی و پارتی وەک بەرەیەک و پاشان گەشتن بەو باوەڕەی کە دەبەت هەموان لەژێر چەتری حکومەتێکی بنکە فراواندا کە ببنەوە و هەر لایەنە و بەرنامە و ئەجێندای خۆی پەیڕەو و بکات لەو حکومەتەدا ، هەبەت هەر لەسەرەتای دروست بونی بزوتنەوەی گۆران بە دروشمی بەرەو بەدامەزراوە کردنی دامودەزگاکان بە دامەزراوەی نیشتیمانی بە خولی ئەپزسۆن بونەوە و دواتر وەک شەریکێکی خاوەن پشکی گەورە کە هەزی دوهەم بووە ، بگرەری ئیستیحقاقی ئینتیخابی بووە شەریک لە

حکومەتدا و چەند وەزارەتێکی سیادی و کاریگەری وەرگرت کە ئیرادە و ویستی چاکسازی و بە دامەزراوەی کردنی ئەو وەزارەتانە و دامودەزگاکانی سەر بەو وەزارەتانەی لەپشتەوە بوو ، ئەمە لە کاتێکدا کە هەرەمی کوردستان لە ماوەی چەند سالی ڕابردوی حکومی خەمالی هەمیشە لەژێر ئەجێندای وڵاتانی دراوسێدا بووە ویستی کێک نەبون و کەرتو پەرتی نەو مالی کورد ستراتیجی ئەجێندای سیاسەتی ئێران و تورکیا بووە ، بە تایبەتی و بەداخەوە هیچکام لە یەکێتی و پارتی نەیان توانیوە لەژێر ئەو فشارە سیاسیانەی دەرکیدا دەربچن و ببنە خاوەنی بڕنامە و سیاسەتێکی نیشتیمانی کە هەر ئەمەیش هەکار بووە بە نەبونی کیانێکی سەربەخۆ و ستراتیجێکی نیشتیمانی بە هەز ..

بزوتنەوەی گۆران لە کاتێکدا بەویستی بەدامەزراوەی کردنی دامودەزگا و حکومەتێکی بە دامەزراوەی هاتە گۆڕپانکە و بە هەزێکی گەورەی مەدەنیەوە کە ئەمەیش لەگەڵ ڕەگی سیاسەتی وڵاتانی دراوسێدا و بەتایبەت ئێران و تورکیا نایەتەوە و هەر زوو بەزوو لە لایەن پارتیەوە لە موعادەلەی سیاسی ئاوت کرا ، بە ئەوەی هیچ دەنگدانەوە و پەرچەکردارێکی نەو دەوڵەتی و دیموکراتی خوازی هەبێت ، کە ئەمەیش تەعبیرە لە نەبونی ویستی چاکسازی و بەنیشتیمانی کردنی دامو دەزگاو هەزی پێشمەرگە لەلایەن پارتیەوە و یەکێتیش بە هەڵبژاردنی بە دەنگی و ڕەنگرتنی هەواڵستی جدی لەو پرسە تەتالیتاریەدا کە پارتی کردی بە مانای OK دەت بە پارتی و لە ئەنجامدا هەمان خاڵی پاراستنی سیاسەت و ئەجیندای دەرکی دەتەوە لە ناوچەکەدا .. لەدوای ئەم ڕودانە و خەسپاندنی پارتی و هەڵەی میدیای و نانەوەی پڕۆی و تا دەستبردن بە قوتی خەڵکی و موچەی کەمئەندامان بە پەل کێش کردنی بزوتنەوەی گۆران بە ناو کایەیکی سیاسی ترسناک کە سەر لەبەری بەنی خوێن و ئاشوبی شەڕکی تری ناو خەی و برا کوژی لە دەت و مەبەستی پارتی لەڕەدا تەکەم کردنی زەنی خەیەتی کە بەزەنی زەرد ناوزەند دەکرەت و بارگاوی کردن و پەل هاویشتنەتی بە دانانی بناغەیەک لە زەنی سەوزیشدا بە تایبەت دوای ١٢ی ئەکتەبەر و داخستنی گەورەترین دامەزراوە ی چاودێری و یاسادانان کە پەرلەمان بو ..

هەر بەیە بزوتنەوەی گۆران لەم دیدەوە ڕەگا چارەی هەوەی دەستانە و پەیوەندی بەهەزی لەگەڵ یەکێتیدا گرتە بەر تا ئاستی ڕەکەوتن نامەیەک وەک هەنگاوی یەکەم بە پاراستنی هەرەمی کوردستان بە گشتی و زەنی سەوز بەتایبەتی.. مەبەستیش لەم هەنگاوانە پتەو کردنی

سەنگەری بەرگری سیاسیە و هەناوەی سەنگی هەزە لە بەرامبەر پارتیدا و هەر لەم ڕوانگەیشەوە پارتی هەوڵی تەواوی خستە گەڕ و بە ویستی هەوەشاندنەوەی ئەو هێکەوتنامەیە و دروست کردنی درز و کەلەن بە ئەو نزیک بونەوەیە تا لەو هێگایەوە ئامانجکانی خۆی کە درێژە پێدەری سیاستی تورکیای عوسمانییە بپێکێت و لەم هەنگاوەیشدا دەتوانین بڵێین گەر سەرکەوتویش نەبوبێت کاریگەری هەبووە ..

هەر لەم دیدەوە و هەست کردن بە مەترسی لەسەر ناوچەکە ، لایەنە ئیسلامیەکان لە ئیستادا لە هەوڵی دروست کردنی بەرەیەکی ئیسلامیدان و پێ دەچێت لە بەردەم هەبژاردندا بە پەرتەوازە نەبونی دەنگە ئیسلامیەکان و دزە نەکردن و دا نەشکاندن بەلای لایەنەکانی تردا ، لیستێکی قەوارە گەورەی ئیسلامی دروست بکەن کە تەواوی لایەنە ئیسلامیەکان لە خۆیدا کە بکاتەوە .. وەای جبجە نەکردنی خاەندیەکانی هێکەوتن نامەکەی نەوان بزوتنەوەی گەان و یەکێتی پێ دەچێت لە ماویەکی کورتدا هەنگاوی دوهەمی هێکەوتنەکە بخرێتە بواری جێ بەجێ کردنەوە ، کە ئەویش بریتی دەبێت لە یەک گرتنی گەان و یەکێتی و بەم هەنگاویش دەتوانرێت هاوسەنگی هێز لە نەوان دو زەنی زەردوو سەوزدا بپارێزرێت.

بەشی دووهەمی مێژووی خلافەتی ئیسلام,مێژووی خلافەتی ئەمەویەکانە,کە بە خلافەتی معاویەی کوڕی ئەبی سوفیان دەستی پێکردوە:-

ژیلوان شێش محمد صالح

موعاویەی کوڕی ئەبی سوفیان:-خۆی و باوك و دایك و یەزیدی برای هێژی داگیرکردنی مەککە لە لایەن سوپای ئیسلامەوە بون بە

موسوڵمان,موعاویه کوڕی ئەبی سوفیانی کوڕی ابی حەربە,ئەبی سوفیانی باوکی دوژمنی خوێنخاڕی پێغەمبەر بوە تا ڕادەی داگیرکردنی مەککە (کە بە ناچاری بۆتە ئیسلام),دایکی ناوی هندە و بەوە ناسراوە کە دوای کوشتنی حەمزەی مامی پێغەمبەر لە شەڕی ئوحد بە پیلانێکی ئەم هندە ناو سکیان بۆ هەڵدڕیوە و جەرگەکەی بە کاڵی جوە وەك تۆڵەیەك بۆ کوشتنی براکەی بە دەستی حەمزە,نەنکی موعاویەش ئەو کەسەیە کە لە قورئاندا بە حمالە الخگب فی جیدها حبل من مسد ناوی هاتوە.

معاویە ماوەیەك نوسەری بەردەستی پێغەمبەر بوە و نزیکەی 100 وتەی پێغەمبەر لە دەمی ئەوەوە دەماو دەمی کردوە.معاویە پیاوێکی زۆرزان و لەسەر خۆ و فێڵباز بوە,گەلێك وتە هەن کەوەك ستایشکردنی بۆ ریایی دراونەتە پاڵی بەڵام زۆر کەم پشتڕاستکراونەتەوە,خەلیفە ئەبو بەکر بە یاوەری یەزیدی بۆ موعاویە لە گەڵ سوپای نێردراو بۆ داگیرکردنی شام ناردویەتی کاتێکیش یەزیدی بۆ مردوە بوە بە جێگری لە دیمەشق,لە ماوەی خلافەتی عمر و عوسمان والی دیمەشق بوە,دوای کوشتنی عەلی بوە بە یەکەم خەلیفەی ئەمەویەکان.کاتێ کە عەلی لە مزگەوتی کوفە بە دەستی عەبدولڕەحمان کوڕی مەلجەم کوژرا,دانیشتوانی شارەکە حەسەنی کوڕی عەلیان کردە خەلیفە,بەڵام لە ژێر فشار و ترسی لە هێرشی معاویە بۆ سەر کوفە حەسەن دەستی لە خلافەت هەڵگرت بۆ معاویە بە مەرجێك دوای مردنی معاویە خلافەتەکە بگەڕێتەوە بۆ حەسەن و لە گشت دانیشتوانی مەدینە و حجاز و عێراق ببوڕێ و هەمو قەرزەکانی بۆ بداتەوە,معاویەش هەمو مەرجەکانی قبوڵکردو بوە یەکەم خەلیفەی ئەمەویەکان لە دمشق لە ساڵی 41 ی کۆچی و هەر لەو ساڵەشدا مەروان کوڕی حەکەمی کرد بە والی مەدینە و زیادی کوڕی باوکیشی کردە والی بەسرە و کوفەو تەواوی عێراق نەنکی ئەم حەکەمە زەرقای کچی وەهەبە کە ناوبانگی بوە لە لەشفرۆشیدا و خاوەن ئاڵا بوە,لە کەمەی ئەوسای حجازدا لەشفرۆشە بەناوبانگەکان ئاڵا بە سەر ماڵەکانیاندا هەڵواسراوە,زیادیش ناوی باوکی نەزانراوە,جارێك جارێك بە کوڕی عبید السقفی و جارێك بە کوڕی سفیانی باوکی موعاویە ناوبراوە,دایکی زیاد ناوی سمیە بوە و جاریەی الحارس بن کلدە السقفی بوە,عبید السقفی گرتویەتە خێ,لە خلافەتی ئەبو بەکردا بۆتە ئیسلام,لەخلافەتی عەلیدا والی فارس بوە و دوای کوشتنی عەلی لە موعاویە یاخی بوە,معاویەش لە یەکێ لە کارە فێڵ و تەڵەکەبازیەکانیدا ئەم زیادەی کردە بۆ خێ بە ئامادەکردنی چەند شایەتێك سوێندیانخوارد کە ئەبوسوفیانی باوکی موعاویە کاتی خێ لاقەی سمەیەی دایکی زیادی کردوە و دوای 9 مانگ ئەم زیادەی بوە بەوەش کردیە برای خێ و وڵاتی فارسیش کەوتە ژێر

دەستەڵاتی و زیادیش بوە پشت و پەنا بێ.

موعاویەی کوڕی ئەبو سوفیان یەکەم خەلیفەی ئیسلام بوە کە پێش مردنی خۆی یەزیدی کوڕی وەك(وەلی عەهد)کردبێتە جێگری خۆی و بە فەرمی تێقاندن تەماع و دابەشکردنی سامانی وڵاتانی داگیرکراو بەسەر کاسەلێساندا هەزامەندی موسوڵمانانی بێ وەرگرتوە.
لە ماوەی خلافەتی موعاویەدا داگیرکردنی وڵاتانی دراوسێ بەرەو ڕۆهەڵات و باکور بەردەوام بوە,موعاویە ماوەی 20 ساڵ میری شام بوە,20 ساڵیش وەك خەلیفە لە شام حوکمڕان بوە و لە ساڵی 60 ی کۆچی مردوە و نزیکەی 77 ساڵ ژیاوە و تا مردنیشی هەندێ تووك و نینۆکی پێغەمبەری لابوە و وەسیەتی کردوە کە مرد کاتی لە گەڕانی بیخەنە ناو دەم و چاوی.

یەزیدی کوڕی موعاویە:-پیاوێکی کەتەو گشتن و تووکن بوە,بە مەیخۆری و داوێنپیسی ناسراوە,معاویەی باوکی پێش مردنی خۆی کردویەتی بە وەلی عەهد,ئەو کردەوەیەشی بوە مایەی ناهەزایی ئەسحابەکانی پێغەمبەر و کوڕانی خەلیفەکانی پێش خۆی.
موعاویە پێش مردنی بەیعەی(هەزامەندی)دانیشتوانی شامی بۆ بونی یەزید بە خەلیفە لە دوای خۆی وەرگرتبو,کاتێکیش نوێنەری نارد مەدینە بۆ وەرگرتنی هەزامەندی دانیشتوانەکەی,حوسەینی کوڕی عەلی ئەبو تالیب و عبداللەی کوڕی زوبەیر بەرپەچیاندایەوە و ڕازی نەبون لە سەر بونی یەزید بە خەلیفەی ئیسلام.

حسێنی کوڕی عەلی ئەبو تالیب لە ژێر داواکاری دانیشتوانی کوفە کە پەیتا پەیتا بە نامەو نێردراو هەر لە کاتی خلافەتی موعاویەوە داوایان لێ ئەکرد بێتە کوفە و بانگەشەی خلافەتی خۆی بکات و بەڕێنیان ئەدایێ کە پشتگیری بکەن,بۆیە تەماعی بون بە خەلیفە و گەڕانەوەی خلافەت بۆ نەوەی پێغەمبەر لە بەنی هاشم و ڕق و کینەی لە مڕژینەی نێوان هەردوو بەنی هاشم و بەنی ئومەیە لە هۆزی قوڕەیش وایکرد کە حسین بە دەنگ داوای دانیشتوانی کوفەوە بچێت لە ڕۆژی 10 ژی الحجە بە یاوەری ژمارەیەك لە پیاو و ژن و منداڵی خێزانەکەی و هەندێ لە هەوادارانی لە مەککەوە بەرە و عێراق کەوتە ڕێ,کاتێکیش هەواڵ گەیشتە یەزید نامەیەکی نارد بۆ والی کوفە (عوبەیدوالله کوڕی زیاد)بۆ بەرەنگاربونەوە و کوشتنی حسین,عوبەیدوالله سوپایەکی چوار هەزار کەسی بە سەرکردایەتی عومەری کوڕی سەعد کوڕی ئەبی وەقاس نارد سەر ڕێی حسین(کە ژمارەی قافڵەکە بە خێوەوە ئەگەیشتە 100 کەس),خەڵکی کوفەش هەر وەك چۆن پشتیانکردە عەلی باوکی و حوسەین هەر ئاوەهاش بە دەنگ حسێنەوە نەچون و کاتێکیش حوسێن خۆی

لەو بارەدا دیت,داوای لە سەرکردەکەی سوپاکەی یەزید کرد کە خۆی بداتە دەستیان و بیبەن بۆلای یەزید و دەست بخاتە دەستی بەڕام بۆ سوود بو چونکە ئەوان بۆ لەناو بردنی هاتبون,بۆیە لە شەڕکی نا بەرامبەردا حسین و هەوادارانی کەمەکوژکران و سەری حسێنیان لە جەستەیکردەوە و لە ناو تەشتێکدا بردیان بۆ عبیداللەی کوڕی زیاد لە کوفە.

کوشتنی حسین و خاووخێزان و هەوادارانی بە شێوەیەکی یەکجار دڕندانە ئەنجامدراوە بە دەستی کەسانێك کە ئابردویان جێگەی گومان بوە,چونکە یەکێك لەوانە کە عوبەیدوالله کوڕی زیاد بوە,دایکی ناوی مەرجانە بوە و کۆیلەی عبدالرحمان کوڕی حەسان بن سابت بوە و بە کەمەڵ لە لایەن داوێنپیسانی ئەو کاتەوە لاقە کراوە لەوانەش زیاد ئبن ابیە بوە,مەرجانە دوو کوڕی بوە یەکێکیانی ناو ناوە عباد و ئەوی دیکەیان عوبەیدواللەو نەزانراوە باوکیان کێیە,بۆیە زیاد ئبن ئەبیە کە خۆشی نەزانراوە کێ باوکیەتی دانەدەی داون و گرتونیەتە خۆی و ناوی ئەویان هەڵگرتوە,سەیر ئەوەیە کە عباد لە سایەی خلافەتی ئیسلامدا بوە بە والی سجستان لە کاتی خلافەتی معاویە و عوبەیدواللەش بوە بە والی بەسرە و دواتر والی لە کوفە.

ساڵی 63 ی کۆچی دانیشتوانی مەدینە و دەوروبەری بە سەرکایەتی عەبدواللەی کوڕی زوبەیر لە یەزید هەڵگەڕانەوە و عەبدواللە بوە خەلیفە,یەزیدیش سوپایەکی گەورەی بە سەرکردایەتی یەزیدی کوڕی موسلم ناردە سەریان و لە شونێك کە پێی ئەوترێ(حرە راقم)دانیشتوانی مەدینە بەرەنگاری سوپاکەی یەزید بونەوە و ,شەڕکە بە تێشکاندنی دانیشتوانی مەدینە کۆتایی هات و 3500کەس لە مەوالی و 1400 کەس لە ئەنسارەکان و لە قورەیشەکانیش 1300 کەس کوژران کە زۆریان ئەسحابەی پێغەمبەر بون,لەشکرەکەی یەزید چونە ناو شاری مەدینەو کەوتنە تاڵانکردنی سەر و ماڵی دانیشتوانی شارەکە و فەسادکردنی ژن و کچانی شارەکە و کار گەیشتە ئەوەی هەزار کچ بێبنکران و ساڵی داهاتوش زیاتر لە هەزار زێ لە دایك بون.

دوای داگیر کردنی مەدینە لەشکرەکەی یەزید بەرەو مەککە کەوتنەڕێ,لە ڕێگا سەرکردەی لەشکرەکە یەزید کوڕی موسلم مرد و پێش مردنی خۆی یەکێکی دیکەی کردە جێگری,سوپاکەش لە ساڵی 64ی کۆچی گەیشتنە مەککەو دوای گەمارۆدانی شارەکە کەوتنە بڕدومانکردنی بە مەنجەنیق و داروبەرد و خانوی شارەکەیان دا بەسەر یەکداو سوتاندیان و بەرگی کەعبە و سەربانەکەی و هەردوو قۆچی بەرانەکەی کە خودا ناردبووی بۆ ئیبراهیم کە بیکاتە قوربانی لە جیاتی

ئیسماعیل,به ئاگری مەنجەنیقەکە سوتان.
یەزید لە ناوەڕاستی مانگی ڕەبیع الاولی ساڵی 64ی کۆچی مردووەو موعاویەی کوڕی کراوە بە خەلیفە لە جێگەکەی,عبداللەی کوڕی زوبەیریش لە مەدینە بانگەشەی بۆ خۆیکرد وەك خەلیفە لەهەمانکاتدا.
موعاویەی کوڕی یەزید:-یەزیدی کوڕی موعاویە پێش مردنی موعاویەی کوڕی کردە جێگری خۆی وەك (وەلی عەهد) و لە مانگی ڕەبیع الاولی ساڵی 64 ی کۆچی بوە جێگری باوکی,گەنجێکی هۆشت باش بوو لەبەر دەردەداری جەستەی خلافەتەکەی لە دوو مانگ تێپەڕی نەکرد لە تەمەنی 21 ساڵیدا کۆچی دواییکرد و پێش مردنیشی نەیویست جێگر بۆ خۆی دابنێت.

عیبرەت لێ جێبەجێکردنیدایە … بەختیار شارەزوری

ئەگەر گەلان هەوڵێک بو بەت بۆ ئەوەی هێوتی مێژوی بەریەککەوتنەکان لەسەر لاشەی نەتەوەیی کورد کرا بێت و کۆتای پێبهێنرێت ، یان ئەوەی پێ ی دەوترێت هێککەوتنی نێوان تورکیا و ئێران ، کە بۆ درێژایی مێژوو کورد بوتە چەکی دەستیان و کارتی دەستیان بۆ شەڕ و فرێشتنەوەی کارتکنایان بۆیکتر ، ئەمەش هەر لە شەڕشکانەوە تا دەگاتە میرنشینەکان و هەر لە سوارەی حەمیدیەوە تا دەگاتە یەزدان شێر درێژ کراوتەوە ، لە ئێستاشدا خۆی بە فەرمکی ترەوە نمایش دەکاتەوە ، ئەگەر سەیری ئامانجەکانی بزوتنەوەی گەلان بکەین ئەوا کار لەسەر دو هێهێندی سیاسی و ستراتیژی دەکات :

1. ستراتیژی سەربەخۆ : واتا هەرەم ببێتە خاوەن ستراتیژی سەربەخۆی خۆی و ئێران و تورکیا وەک دو دەوڵەتی دراوسێ بن ، لەسەر بنەمای بەرژەوەندییە هاوبەشەکانیان و بنەماکانی دەوڵەتی دراسێ مامەڵە بکەن ، نەک پاشکۆیەتی بۆ ستراتیژی ئێرانی یان تورکی ، بۆ ئەمەش زەمینەی گشتی لەبار بو چ لەسەر ئاستی ناوچەیی و چ لەسەر ئاستی جیهانی ، بۆ مانایەکی تر بزوتنەوەی گەلان ویستی لە هێگەی دەنگ و کورسی پەرلەمانیەوە بۆ خەباتێکی بۆ خوێن و پەرلەمانی قورسایی هەبێت ، کار بۆ ئەم ئامانجانەی بکات ، وە کار لەسەر دروستکردنی

فشار بکات بۆ سەر پارتی و یەکێتی تا ئەو هێزەکەوتنە ستراتیژیە کە هەیە و درێژکراوەی هەمان هێزەکەوتنە مێژوییەکانی تری نێوان تورکیا و ئێرانە هەبووشنرێتەوە و هێزەکەوتن لەگەڵ ئەم دو وڵاتە بکاتە هێزەکەوتنەکی تر و هەرەم خاوەنی سەربەخۆی خۆی بێت ، خۆ ئەگەر کورد لە ئێستادا بوبێتە هێزێک کە هەمو بەرەکان پێویستیان پێی بێت ، ئەوا کورد دەتوانێت لەم کاتەدا ئەو هێگە مێژوییە بپچڕێنێت و بونیادی خۆی بنێت ، بۆ تایبەتی تر دوای بەهاری عەرەبی و دەرکەوتنی داعش ، کە زەمینێن لەبار بو بۆ ئەوەی کورد بتوانێت لە پاشکێیەتییەوە ببێتە هێزێکی کاریگەر و هاوپەیمانی هەمو بەرەکان .

2. بۆ نیشتمانی کردنی پرسەکان : لەسەر ئاستی ناوخۆیش دەیویست کار بکات لەسەر گواستنەوەی جۆری حکومەانی و دەوڵەتداری لە ئاقڵی خێڵ و پاشایەتی و وڵای عەهدەوە بۆ سیستەمێکی پەرلەمانی پتەو و بۆ نیشتمانی کردنی ئەو دەزگایانەی کە هێهەندی نیشتمانیان هەیە ، وەک ئەوەی تەفسیر دەکرا گەلان نەهاتبو بۆ ئەوەی هێزەکانی تر سفر بکاتەوە ، بەڵکو دەیویست هێزکان ناچار بکات ، کار بۆ بۆ نیشتمانی کردنی پرسە گرنگەکان بکەن ، تا ئامادە بن ئەم هێگی مێژوییە ببەن و ئەم هەلە سیاسی و جوگرافی و ئابوری و جیۆپەلەتیکییە لەدەست نەچێت ، گەلان ویستی ئیرادەیەکی وا دروست بکات کە ئەم هەلە بکاتە قەناغی وەرچەرخانی مێژوویی .

ئەوەی جێگەی تەماشانە پارتی و یەکێتی لەبار بەرژەوەندی سەرانیان نەک نەیان توانی کار بۆ ئەم ئامانجانە بکەن ، بەڵکو جارێکی تر بونەوە بە پاشکێیەکی کارتۆنی و بەردەوامیدان بە هێکەوتننامەی ستراتیژی ، کە جگە لە وەکالەتی ئێرانی و تورکی هیچی تر نیە و هەمان مێژووە خۆی دوبارە دەکاتەوە ، وە بەمشێوە نەوەستان دەستیان کرد بە دانانی سێناریو بۆ دژایەتی کردنی گەلان کە نەخشەکەی لە تاران و تورکیاوە بۆ دەکێشرا ، خۆ ئەگەر گەلان مەبەستی بو بێت نەخشەی سیاسی هەرەم بگۆڕێت ، ئەوا ئەو گۆڕینە بو کە لە بەرژەوەندی نەتەوەییدا بو ، وە لە زەرەری بازرگانە جاشەکانی تورکیا و ئێراندا دەبو ، بۆیە هەر زو کوتنە داشتنی سەدان سێناریو بۆ گەلان و بۆ تایبەتیتر نەوشیروان مستەفا ، خۆ ئەگەر ئیرادەیەکی نیشتمانی بەهێز هەبوایە ئەوا چی ئێران و چی تورکیاش ناچاردبون بەم هێکەوتنە ، چونکە بەرژەوەندی گەورەیان لەگەڵ هەرەم هەیە و وەک ئەی نەودەوڵەتیش ئەو ئامادەگییەی تیا بو هاوکاری ئەم پرسە نیشتمانییە ببێت ، بەڵام کاتێک کە بزوتنەوەی گەلان لەبەر نەبونی یەک دەنگی نەیتوانی ئەم کارە بۆ ئامانجەکانی بکات و بۆ تایبەتی تر دوای نەخشە کوتنی مام جەلال و دروستبونی

فرە دەستەاتی ونبونی سەنتەر لە ناو یەکێتیدا ، پارتی وەک حیزبێکی تاکتیکی توانی بە تەواوەتی یەکێتی بکاتە پاشکۆیەکی لەرزۆکی خۆی و تەواوی دەستەاتکان لای خۆی کەبکاتەوە ، بۆیە بزوتنەوەی گۆران یاریپێکەری گرنگی بواری نەهێشت هاوسنگی هێزی نێوان زێنی سۆز و زێنی زەرد بگۆڕێت و زیاتر پارتی فراوانخوازی بکات و گوێ بە دەنگ و ئەنجامی سندوقەکانی دەنگدان نەدات ، بۆیە کاری لەسەر پرسی یەکگرتنی نێوان گۆران و یەکێتی کرد ، بەڵام هەر زو دیار بو کە یەکێتی ئەو یەکێتیە نیە تازە بتوانێت ئەو ئیرادەیەی هەبێت کار بە هاوسەنگی هێز بکات ، بەهۆی تەکتیکەکانی پارتییەوە ، هەر بۆیە گۆرانەوە بە یەکگرتنە ستراتیژیەکە و ئەو ناهاوسەنگی دەستەاتیان قبوڵ بو کە ئێستە یەکێتی وەک پاشکۆی کارتێنی دەبینرێت ، بە مانایەکی تر یەکگرتنی ستراتیژی بشکارێ لە نێوان تورکیا و ئێراندا و پارتی و یەکێتی وەکالەتی ئەم دو دەوڵەتە دەکەن ، ئیتر هەر هێزێکی تر لەدەرەوەی ئەمانە دروست بێت دەبێت ئازی بێت بە پشک لەسەر حسابی یەکێکیان وەک یەکگرتو ، کۆمەڵ و حیزبە بچوکەکانی تر ، لە ناو ئەو یەکگرتنە ستراتیژیدا ، ئیتر ئەوەی پێ ی دەوترێت دەنگ دان ئەنجامەکەی هەر دەبێت بچێتەوە سەر هەمان دابەشکاری پێستەکان لە پشکی پارتی و یەکێتی ، گۆران هەر زوو ئەوەی دەزانی کە عیبرەت لە تاکتیک و سیناریو شوان خەڵەتێندا نیە ... بەڵکو عیبرەت لە جێبەجیکردنیدایە ... ئەگەر بزانن و دەرکی پێ بکەن .

" پێشمەرگە: پەرژینی سەرەکی و شۆڕشی پایەدار"... سەعید ئەمانی

گەر قەندیلی قەڵای ئاسان
هەتا ئێستا بە شکۆیە
سەربەرز و ئازاد وەستاوە

گوشاری هێزی دوژمن و
گورزی پیلان و شگردی نێیارانی
بە چەکیدا نەهێناوە

شەقی بن چەکمە و پەتینی داگیرکەران
لەسەر پشت و شان و پیلی
نە نەخشاوە

هەنگی شەش
لەنەو کەندوی ئەشکەوتیدا
لە ئامەزی دارستان و
لەەواری سەر سەوزیدا
پوورەی داوە

بەتە ەووگە و ئاسەی هیوای
چەوساوەکان
ژەردەستان و زەر لەکراوان
لە چوار لاوە

چون دیواری شورەی وریی
هەزی گەریلا و پەشمەرگەی
گەلەک بەرزە و
وەک پاوانەک
بەو پەرژینە پارەزراوە.

باران تە لە کوێی … شیعری : نەوزاد بەندی

باران تە لە کوێی ؟
حوکمی کورد کوشتینی ..
سەری مانگی لە بیر چەوە فەرمانبەر …
ئەوە کفرە یان لادان لە پەغەمبەر ؟؟؟
هەردووکیان …
یان ەوخانی کەعبە ؟
هەرسەکیان ..
چ کافرستانە تە کەوتین ..خودایە !
باران تە لە کوێی ؟

حوکمی کورد کوشتینی ..
سەری مانگی لە بیر چۆۆ فەرمانبەر …
ئەو کفرە یان لادان لە پێغەمبەر ؟؟؟
هەردووکیان …
یان ێوخانی کەعبە ؟
هەرسەکیان ..
چ کافرستانە تە کەوتین ..خودایە !
باران تە لە کوێی ؟
حوکمی کورد کوشتینی ..
سەری مانگی لە بیر چۆۆ فەرمانبەر …
ئەو کفرە یان لادان لە پێغەمبەر ؟؟؟
هەردووکیان …
یان ێوخانی کەعبە ؟
هەرسەکیان ..
چ کافرستانە تە کەوتین ..خودایە !
باران تە لە کوێی ؟
حوکمی کورد کوشتینی ..
سەری مانگی لە بیر چۆۆ فەرمانبەر …
ئەو کفرە یان لادان لە پێغەمبەر ؟؟؟
هەردووکیان …
یان ێوخانی کەعبە ؟
هەرسەکیان ..
چ کافرستانە تە کەوتین ..خودایە !

خواستی نەتەوایەتی و ویستی ئەلیگارشی بەشی پێنجەم / هەشت بەش … نەجمەدین فارس حەسەن

بەشی پێنجەم

کوردی عێراق سەربەکام شوێن بێت؟

کاتێک کار بۆ بەدەستهێنانی مافی یەکسانی نەتەوەکان ئەکەین،ناگەڕێتەوە بۆئەوەی کە ئەم هەتەوەیە لەبنەڕەتدا سەربەچ شوێنێک و جوگرافیایەکی دیاری کراوە،نیشتەجێبون و کۆبونەوەی هاوزمان و کەلتورەکەیان،ئەبێتە بەشێکی گرنگ و دەستنیشانکاری داخوازی و پێدانی و بەهەوا زانینی مافی یەکسانیانە لەگەڵ نەتەوەکانی تردا،مافی یەکسانیش لەگەڵ نەتەوەکانی تردا،لەوی سیاسی و ئابوری ..... یەوە بەرجەستە دەبێت.

پێش هەموو هەوڵێک و کردەیەک ، دەبێت باس لەسەر مافی یەکسانی کڕکارانی نەتەوەکان بێت،بەنەتەوەی کوردیشەوە.کەواتە هەرباسێک لە یەکسانی سیاسی نەتەوەکان،پەیوەندی بە چوارچێوەیەکی دیاریکراوی جوگرافی و حقوقی سیاسی دەوڵەت،یا نوێنەرایەتیەوە نیە.
یا ئەبێت جوگرافیایەکی دیاریکراوی تایبەتی خۆیان هەبێت ، یا ئەگەر نەشبێت گرنگ نیە ، بەڵکو پەیوەندی بەنیشتەجێبونیەوە هەیە لەو پارچە زەویەدا، کە لەسەری دەژی و مومارەسەی ژیانی ئاسای و ڕۆژانەی خۆی تێدا ئەکات.
لەوەوە چاولێناکرێت،کەئەبێت جوگرافیاکەی دیاریکراو بێت،بەڵام ئەمەش بۆ جوگرافیایەکی دیاریکراویش زۆر ئاست و ئەوایە هەروەک ئەوەی کە جوگرافیاشی نەبێت.

ئەوەندەی پەیوەندی بە بونی کێشەو ململانێی نەتەوەکان لەگەڵ یەکتردا هەیە و مافی یەکسانی نەتەوەکانە ، ئەوەندەش پەیوەندی بە ئاستی ململانێو کێشەو پیکهێژان و دژایەتی کردنی یەکتری و ووڵکردنی خەباتی ڕاستەقینەی کڕکارانەوە هەیە ، ئەوەندە جوگرافیایەکی تایبەت گرنگ نیە،ئەوەی لەسەرەتاکانی سایی نەوەتەکانی سەدەی ڕابردودا،چەپ ئەیوا نیە هەرمی کوردستانی عێراق ، هەیەکی گەورەیان ئەنجام ئەدا، بەوەی کە نازانن ،سەربە چ حقوقێکی نوێنەرایەتی و ناوچەییەوەیە،لەبەر ئەوەی ناوچەکانی ئێستای هەرمی کوردستان و لە ڕابردوشدا،لەگەڵ ناوەندی دەسەڵاتی عێراق بەیەکەوە،یەک سیاسەت و ئامانجیان هەبوو بەرجەستە دەکرد ،ئەوکات ئەجێندای سیاسەتەکانی و وڵاتانی ناوچەکەو جیهانیان ئەبرد بەڕێوە ، هەروەها ئێستاشی لەگەڵدا بێت.

لەبەرئەوەی ئەوپارت و هێزانەی کە لەسای 1991 وە لەدەسەڵات و ئۆپۆزسیۆندابون،لەڕابردودا و ئێستاشی لەگەڵدا بێت هێزگەلێکی ئەقە لەگوڵو چاولەدەستی هێزە ناوچەیی و نوێنەرایەتیەکان بوون.

هەزو پارتی ژگاری نەتەوەی و نیشتمانی نەبوون ، بەکو مشەخۆری و گەندەخۆریان سەر ئابوری چەوری ناوچەکانی خۆیان بوون،لەلایان گرنگ نەبوو وە بۆشیان گرنگ نیە مافی یەکسانی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی نەتەوەو ئاینزا جیاوازەکان بەکو هەموو کات وەکو هۆیەکی گرنگی بەدەست هێنانی سەرمایەی خۆیانو بنەماڵەکانیان بەکارهێناون.

کاتێک کە فەرهەنسا لە ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوەیەکگرتووەکان پشنیاری ناوچەیەکی پارێزراو و دژە فڕینی کرد ، بۆیاری ژمارە 688ی ساڵی 1991ی لێکەوتەوە ، ئەمەش بووە هۆی دروستکردنی دوو ناوچەی دژەفڕینی هێڵی 36 لەباکوری عێراق و 32ی باشور،ئەمەش جارێکی تر هۆکارێک بوو لەپناوی لەناوبردنی ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستان و خواروی عێراق . تا ئاستەی سیاسەتی وڵاتی عێراق بە ئاستەیەکی پچەوانەی ئەجێندای دەوڵەتە گەورە جیهانیەکان ئاستە نەگرێت،ئەگینا هیچی ئەوتۆی بۆ بەدەستهێنانی مافی یەکسانی نەتەوەی کورد لە عێراقدا نەبوو ، خێرو بڕێکی ئەوتۆشی بۆ زەحمەتکێشان و چەوساوەو کرێکارانی خوارو ناوەڕاستی عێراقیش نەبوو،ئەمەش ئەوکات و ئێستاشی لەگەڵدا بێت،هەزە نوودەوێتیەکان لەپناو چاودێری کردنی و هاتوو چۆ تیلیلانی هەزە هەواگرییەکانیان و لێنەپرسینەوەیان لە جێبەجێکردنی ئەجێندای سیاسی و ئابووری و وێنا و ڕەنگ ڕێژ کردنی سیاسەتی ئایندەی هەزە سەرکەوتووەکانی جەنگی سارد لە ناوچەکەدا.

ئەمانەش هەمووی لەڕێگەی هەزە ناوخۆییە ئەقە لەگوێکانی هەزە نوودەوڵەتی و ناوچەییەکانەوە جێبەجێیان دەکردن . ئەوانەش ئەو مشەخۆرانەی ناوخۆبوون کە ڕێگەیان پێدرا بوو،مژێکەکانیان لەسەر جەستەی خەڵکی کوردو عێراق و ناوچەکەیان بخەنە کار هەتا دوا قەترەی خوێنی جەستەشیان بمژن،ئەم لاشە زێر سەیر و سەمەرانەیان بەردابووە جەستەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری عێراق بە کوردستانیشەوە.

فەرهەنسا ئامانجی لەو پشنیارەی کە کردبووی هاتنەوە کایەی وەکو سیاسەتی هەزە گەورەکانی جیهان بوو،نەوەکو ئامانجی خزمەتکردنی نەتەوەکانی ناوچەکەو دابینکردنی مافی یەکسان بۆیان،لەبەر ئەوەی لە ڕابردوو بە ئێستاشەوە هیچ داکۆکیەکی ئەوتۆی لەژیانێکی ئازاد و یەکسان بۆ نەتەوەی کورد بە ئامانج نەگەیاند بووە ، ئیتر هێڵی 36 و 32 بۆ چەپ ڕوون و ئاشکرا نەبووە و نەیانتوانیوە ئەوە ببینن،کە ناوچەیەک نین تا نەزانرابێت سەر بە چ شوێنکە و سەر بە کامیان

نیە،و یا کەس نازانێت لە کوێوە هەڤواوە . چۆن هێزە ناوخۆییەکان هەوڵی ڕوتانەوەی ئابووری عێراقیان ئەدا،هێزە نێودەوڵەتیەکانیش بیریان لە ئایندەی دەست بەسەرداگرتنی نەوت و سامانە سروشتیەکانیدا دەکردەوە . ئەوکات و ،بە ئێستاشەوە کورد لە ناوچەکە بە گشتی و لە عێراق و سوریا بە تایبەتی جەنگێکی خوێناوی دەبات بەڕێوە . ئەمریکا لە ڕابردوو ئێستاشدا مافی یەکسانی بۆ نەتەوەی کورد لەگەڵ نەتەوەکانی تردا بە ڕەوا نابینێت و هیچ قسەو پێشنیارێکی لەسەر ناکات و بە بەرژەوەندی خۆی مامەڵە لەگەڵ ئەو پرسەدا دەکات . بۆئەوان لە ڕابردوو ئێستاشدا گرنگ نیە کورد سەربە چ شوێنێک دەبێت،لەبەر ئەوەی کۆمپانیا گەورە و هێزە ئۆلیگارشیەکان هو فرەڕەگەزەکان و ئیمپڕیالیزمی جیهانی بڕیار لەسەر مافی خەڵکانی تر دەدەن،ئەگەر ئیرادەیەکی پێچەوانەی شۆشگێڕی چینایەتی لەبەرامبەریاندا نەبێت . نابێت ئەوە گرنگ بێت کە کورد سەر بە چ دەوڵەتێک بن یان نەبن،مافی یەکسانی نەتەوەی کورد لەگەڵ نەتەوەکانی تردا گرنگە .

چەپ لە ڕابردودا وا لێکدانەوەیان دەکرد خەڵکی کوردستانی عێراق سەر بە هیچ دەوڵەتێک نین،کوردستانی عێراق بۆ یاسایە (هەر یاسایەک) بۆ دەوڵەتە (هەردەوڵتێک)(38). گوایە لە ڕابردوو ئێستادا کوردستانی عێراق سەر بە هیچ دەوڵتێک نین،دەستەواژەیەکی بەماناو بێ ناوەڕۆکە لە ڕوی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتیەوە،لەبەر ئەوەی ئەو هێڵە وەهمیەی کە لە ڕابردودا دروستیان کردبوو،وە ئێستاش بە ناونیشانی تەرەوە مشەخۆرانی کورد باسی دەکەن نە دابڕان بوو وە نە جیابوونەوەشە لە دەوڵەتی ناوەندی عێراق . ئەمە تەنیا ئەو وەهمەیە کە ووردەبۆرژوازی گەوجاندووە و خۆش باوەڕی لەلای خەڵکە ڕەش و ڕوتەکەش دروست کردووە . چونکە هەردوو دیوی هێڵی 36 لە ڕابردودا،لە ژێر کاریگەری و یەک سیاسەتی بۆرژوازییانەو ئیمپریالیانەیان بە ئەنجام گەیاندووە . یاساو ڕێسای کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری ئەوکات و ئێستاش هەڤواوی سیاسەتی جیهانی بووە . ئێستاش هێڵی جیاکەرەوەی هەرێم و ناوەندە،هێڵکی درێژنانەی ئۆلیگارشی هەردوو لایە . لەم ڕوگەیەوە توانیویانە دەست بەسەر سەرچاوە سروشتی و ئابوورییەکانی عێراقدا بگرن.

دەبێت یاسا چ یاسایەک بێت لەلای چەپ؟ لەڕابردووشدا یاسا هەمان یاسای نێودەوڵەتی و لێکاڵی وڵاتانی ناوچەکەو هەرێمی کوردستان لەگەڵیدا بووە کە گەورە هێزەکانی دونیا بە بەرژەوەندی خۆیان چەرخی سیاسەتیان ئەسوڕاند . ئەمەش لە غیابی بزوتنەوە و بزاڤێکی

شۆش گۆانەی پۆلیتاریا بووە و دەزگای ڕکخراوی (UN) دەزگایەکی بەکارهاتوو و بەکارهێنراوە لەلایەن دەوڵەتانی خاوەن مافی ڤیتۆ لە ئەنجومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتیدا ، بە ئاڕاستەی خزمەتکاری سیاسەت و بەرژەوەندییە ئابوورییەکانیان . چەپ لە ئابردوو لە ئێستاشدا گەوجانە ئەوانەتە هەلومەرجە بابەتیەکانی سیاسەتی جیهانی،یاسای خاوەن ڤیتۆ کان یاسای باڵا دەستیە بەسەر سیاسەت و ئابوری جیهاندا،ئیتر لەملاو لەو لایەک کۆمەڵک کە وابەستەی سیاسەتەکانی ئەوانن،سیاسەت ئەکەن بەیانی یاسای جەنگە و کوشت و کوشتار دەکەن.

ئەگینا هەر یاسایەک بۆجگە لە یاسای سۆسیالیزمی زانستی،یاسای چەوساندنەوە و لەبەین بردنی مرۆڤایەتیە،ئیتر هەر حوکومەت و دەوڵەتک بەرقەرار بێت مرۆڤ سەر بە هەرشوێنک بێت یان نا یاسا هەبێت یان نا دان پیانراو بێت لەلایەن (UN)وە یان نا هیچ لە بابەتەکە ناگاڵت ، ئەگەر چەوساوە بێت و هەتکی مافە سەرەتای و دووەکانی بکرێت،گرنگ و بنەڕەتی هەموو یاسا و ڕسا و دەوڵەتک ئازادی و یەکسانی مرۆڤەکانە . بەڵام دەوڵەت خاسیەتکی یاسای و سیاسی هەیە،کە نە ئازادی و نە یەکسانی تێدا بەرقەرارە،چونکە دەوڵەت پێوەری دەسەڵاتی چینێکە بەسەر چینێکی تردا.
چەپ لە ئابردوودا یاساکانی (UN)ی دەکردە پێوەری سەربەخۆی و دروست کردنی دەوڵەتی کوردی . بەڵام ئەم یاسایانە ناتوانێت وەڵامی چارەسەری مافی یەکسانی نەتەوەکان بێت . ئەگەر هەر یاسایەک لە کۆمەڵگەدا هەبێت مافی نەتەوایەتی کورد پێویستی بە وەڵامکی زانستی و شیاوی سەردەمەکەی خۆی هەیە . ئەوە دەبینرێت بژوازی مشەخۆری عێراق و کوردچ هەفتارێک لەگەڵ مافەکانی خەڵک و نەتەوەکاندا دەکەن،هەتا ئەو دەوڵەتانەی کە چەپ و ڕاست و ئیسلامیەکان و عیلمانی و هتد کە باسی لێوە دەکەن، ئەگەر بونیشی هەبێت چاکتر نابێت لەو هەلومەرجەی کە نەتەوەکانی تێدا دەژین . چونکە چارەسەری پرسی نەتەوایەتی و هەتا پرسە کۆمەڵایەتی و سیاسی ئابوورییەکانیشی تیا چارە سەر ناکا، لە بەر ئەوەی بە پێویستی ژیانی سیاسی و ئابوری و سیستەمی سەرمایەداری بۆ بەرژەوەندی خۆیان هەلو مەرجەکانیان خولقاندووە،ئەوەی لە ئابردوو لە ئێستایا لە ناوچەکەو لە کوردستاندا دەیبینین یاسایەکی تایبەتی نێودەوڵەتی ئەیبات بەڕێوە. ژیان و گوزەرانی خەڵکیان کردوەتە قوربانی بەرژەوەندی سیاسی و حیزبی و بنەماڵەیی ، لەخزمەتی یاسا و بەرژەوەندیەکانی ئیمپریالیزمی جیهانی و دەوڵەتانی ناوچەکە بەکارهێنراوە ،هەروەها ئەو دەستەواژەیەی کە دەڵێت "ئەم بۆ

حوکومەتیەی کە ئێستا لە کوردستانی عێراق ، یاسایەک ئەیبات بەڕێوە و هێی سەرەکی ژیانێکی بەسەرەو بەرەو دوور لە یاسا و ڕێساکانی مرۆڤایەتین".حوکومەتی کوردی بێت یان عەرەبی ، هەموویان ئیستیبدادین ، ئەم جۆرە حوکومەت و دەوڵەتانە بازاڕی ئازادیان هەبێت یا نەیان بێت دەزگای پۆلیس و ئاسایش و دار و شەلاق و سجنیان هەیە ، داموودەزگاکانی پارێزگاری دەسەڵات و سەرمایەکانیانن . بەرەو بە دەسەڵاتی ئۆلیگاریشیان دەدات،دژ بە بزوتنەوەی ڕزگاری خوازی کۆمۆنیستی لە جەنگدایە،و بەتوندترین شێوە و کردار ڕوبەڕووی نەیارانی دەسەڵات و یاسا و سیاسەتەکانیان دەبنەوە . هەموو ئەوانە بەشێکن لە داموو دەزگای حوکومەت بە یاسا و ڕێسایەک دەبڕێن بەڕێوە ئەوە خۆ هەڵخەڵەتاندنە یان خۆکردنە چاوی خەڵکە،ئەگەر بڕێت هیچ یاسایەکیان نیە هەرێمی کوردوستان لە ئێستاو لە ئابردووشدا هەروابووە.

خواستی ئێستاو لە ئابردووشدا کرێکارانی چەوساوە و تەواوی هاوڵاتیانی نەتەوەی کورد ڕزگار بونیان لە چەوسانەوەی نەتەوایەتی و چینایەتی بووە و دەبێت . وەڵام وەرگرتنی مافی یەکسانی نەتەوەکان خواست و ئاواتی دوور و نزیکی نەتەوەکانی ژێر دەسەڵاتن یان دەوڵەتی نەتەوەیەک،پەیوەندی بە جۆری حوکومەتەکانەوە نیە ئەوەندەی بە جۆری موماڕەسەی دەسەڵاتەوە و مێژووی پرسەکەوە هەیە لە دەوڵەتەکاندا لەگەڵ ئەوەشدا دەوڵەت ئەداتی چەوسانەوەی کۆمەڵە . بنبڕکردنی پرسکی وا دەبێتە پێویستی یەکەمو زۆرترین تیشکی ڕوناکی سیاسی و پڕاکتیکیی دەخرێتە سەر . چەپ وای دەبینن باسیان بەڕاستی و دروستی لەسەر مەسەلەی نەتەوایەتی نەکرد،کۆمۆنیست بونیان دەسەلمێنن.

چەپ چەندین جۆری جیاواز لە تێوانین دەخەنە ڕوو وابەیان دەکەن کە خەتایان خستە ملی هەلومەرجەکانی ئابردوو ، ئێستا دەتوانن شانی خۆیان لە چارەسەری پرسیک خاڵی بکەنەوە،هەموو حیزبەکانی هەرێمی کوردستان و عێراق هەموویان سەرانی ئۆلیگاریشیان هەیە و بەدوای زیادکردنی سەرمایەکەیانەوەن ، سیاسی گەلێکی بازرگانن. هەروەهاهەموویان هەکار و پێکنەری زۆریک لە دەردیسەرییەکانی خەڵکن . چەپ پێیان وابوو تەنانەت ئەگەر نوێنەرانی ڕاستەقینەو ڕاستەوخۆی خەڵک خۆشیان لەسەر کاربوونایە دیسانەوە بەبێ ساغ بوونەوەی مەسەلەی جێ و ڕێی حقوقی و دەوڵەتی کوردستانی عێراق توانایەکی زۆر بێ کارکردن لەسەر مەسەلەی ئابوری بەرهەم هێنان،خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتی جێگیربوونی یاسا،مسۆگەرکردنی ئاسایشی هاوڵاتیان شتی

تر لەدەستدا نە دەبوو.

(39)ئەم جۆرە تێواننانەی چەپ لەئابردوو ئێستاشی لەگەڵدا بێت،دوو تێواننی جیاوازیان هەیە لە خەتابار کردن و نەکردنی حیزبە کوردیەکان،نەیانتوانیوە هەوڵستی کۆنکرێتی وەربگرن و ڕاست و دروست دوور لە دووفاقی و دیدو تێوانین و هەوڵستیان هەبێت،ویستویانە خۆیان بەدەم ڕاست و چاوساخی خەڵکە ەشو ێوتەکە و چارەسەری پرسەکانیان دەربخەن
لەلایەک دیفاع لە بۆنانی و بی دەرمانی و نەبوونی دۆنیای و سەلامەتی گیانی هاوڵاتیان و تیرۆر و ەشەکوژیەی لە ڕابردوو و ئێستاشدا هەیە و هەبوە،کە لەلایەن ئیمپریالیزم و هێزە دەسەڵاتدارەکانی هەرێمی کوردستان و عێراق و هێزە ناوچەییەکانی دەورو بەر پەیەو دەکرا،وایان دەزانی بە بەیان نامەیەک دەیان توانی هەموو وەرچەرخانێک بکەن . هەروەها دیفاعیان لەودەسەڵاتە دەکرد کە لەلایەن دوو حیزبەکەوە دەبرا بەێوە دەسەڵاتی بۆ نانی و بۆ مافی خەڵک بوو ، چەپ دەیان ووت ئەگەر لەسەر کار بووینایە نەمان ئەتوانی ئەم کارە چاکانە بەحسابی خۆیان بۆ خەڵکی دابین بکەن ، چونکە لەبەر ئەوەی کورد دەوڵەتی خۆی نیە،پرسەکەش تەنها لە دروست کردن و دامەزراندنی دەوڵەتدا نیە بەڵکو کێشە لەسەر سیستەمی بەێوەبردنەکەیەتی . چونکە ئەوکاتەی کە ئیدارە و ابەرایەتی کۆمەێک لە ئینسانت لە ئەستۆ گرت ئەبێت مافی یەکسانیان بۆ دابین بکەیت لەهەموو ویەکەوە وەکو مافی سیاسی و ئابووری و تا دەگات بە هەموو پێداویستیەکانی کە مرۆڤایەتی پێیگەیشتووە.

لەگەڵ ئەوەشدا هەموو ئەو شتانەو هەلوومەرجەکانی باسمان کرد ، ناکاتە ئەوەی داوای مافی نەتەوەی بۆ کورد نەکرێت . ئەو دەوڵەتەی دۆ خوازانە چەپ و ڕاست و ئیسلامیەکان بۆ کورد بە یانی دەکەن ، بە ێیفۆرم کردنی هەلومەرجەکە جێبەجێ نابێت،بەڵکو پڕاکتیک و کردارێکی شۆڕشگێڕانەی کۆمۆنیستیەکانی دەوێت،بەهاوکاری و هەماهەنگی کرێکارانی کورد و عەرەب و فارس و تورکی دە بێت بۆ دامەزراندن و بنیات نانی سیاسەت و ئابووری دەوڵەتێک شۆفینیزمی لێوە بەرجەستە نەبێت ئەمەش بە سیستەمی سیاسی و ئابووریەکەی دەست نیشان ئەکرێت،لەگەڵ ئەوەی کورد لە عێراق و سوریا و تورکیا و ئێراندا لە چوارچێوەی یاساو سیستەمی حکومڕانیەکدا ژیان بەسەر دەبات کە هەر وڵاتەیان هەلومەرجێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری جیاواز و تایبەتیان هەیە،بەڵام ئەم هەلوو مەرجانە نەیتوانیوە ژیانی کۆمەگەی کوردی لەووی سیاسی و ئابووری و کەلتوریەوە زۆر

لێک دوربخاتەوە و قۆشتو دابڕانێکی گەورە لەنێوان شۆنە جیاواز و دەوڵەتە جیاوازەکاندا دروست بکات،هەرچەندە سیستەمەکانیان بەپێی ناونیشانەکانیان لێک جوودان ، بەڵام ئاراستەی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی دەوڵەت بەرانبەر بە کورد یەک ئامانجیان هەیە،ئەوان لەڕووی مەزهەبی و ئاینی و سیستەم و بەرژەوەندی ناوچەیی و دەوڵەتیەوە جیاواز و دژ بەیەک بن،بەڵام سەر پلیشانەوەی نەتەوەی کورد یەکدەست و هاوڕاو هاوکاری یەکترن و بێ ئەم مەبەستەش کێبوونەوەی ساڵانەو هەندێک جار چەند مانگ جارێک ئەنجام دەدەن و دەبەستن،لەڕێگەی ڕێکەوتن نامەیەکی ناوچەیی کە لە نێوانیاندا هەیە . ئەم دەوڵەتانە بەپێی ناوەند گەراییەکانیان شتێکی ئەوتۆیان لەڕووی سیاسیەوە بێ نەتەوەی کورد نەکردووە کە تیایدا مافی نەتەوایەتی کورد بەڕەسمی بناسێنن . بەکو زۆر بە خراپی مامەڵەی شۆڤێنیانەیان لەگەڵدا ئەنجام داون .

لە هەر چوار وڵاتەکەی کە کورد تیایدا دەژین،ئەو ناوچانەی کە زۆرینەی دانیشتوانەکەی کوردن کردویانە بە ناوچەیەکی بێ پیت و بەرەکەت هیچ سەرچاوەیەکی ئابووری و بەرهەمهێنانیان تیادا بڕەو پێنەداوە و توانیویانە لە پڕۆسەی بەرهەم هێنان دایان ببڕن، ژیانی کۆمەڵایەتیان لەگەڵ دواکەوتویدا هاوتا کردووە . بە حوکمی ئەو بارەی لەو وڵاتانەدا هەیە،پەیوەندی کوردی بە پرسی سیاسەت و بەرهەم هێنانی کۆمەڵایەتیەوە بەند کردووە،چونکە گەشەی ئابووری و بەرهەم هێنانی پیشەسازی و کشتوکاڵی لەهەر ناوچەیەکدا دەبڕتە هۆی گۆڕینی هزرو بۆچونی سیاسی و کۆمەڵایەتی . ئەوانە هەموو ئەو فاکتەرانەن کە زۆر جار جیاوازی نەتەوایەتی دروووست کردووە لە ناوچەکەو جیهاندا.

ناوچەیەک زیاتر پیشەسازی دەکرێت و ناوچەیەکی تر کەمترە ناوچەیەک زیاتر هێزەکانی ژیانیان بێ دابین دەکرێت و یەکێکی تر کەمتر ، واتە بەپێی پەیەوە و سیاسەتێکی شۆڤینیانە لە ناوچەکەدا،ئەو ئاراستەیە دەگرنە بەر و کاریان پێکردووەو دەکەن . بەپێی تێوانینەکانی چەپ بێت کە لە پێشتردا بەیانیان کردبوو خستبومە ڕوو، گوایە ئەبێت کورد دەوڵەتی نیشتیمانی خۆی دابمەزرێنێت دواتر کۆمۆنیزمی کرێکاری دان بە مافی نەتەوەی کوردا دەنێت لە عێراقدا، بەم دیدو بۆچونەیان خۆیان لە جێگەی ڕێکخراوی نەتەوەییەکگرتوەکان دانابوو . بە بۆچوونی کاری شەو و ڕۆژکیانە ئەمەش وەکو هەمان تێوانینە کە ئەڵێن دەوڵتی کوردی خەونی شاعیرانەیە ، یان ئێستا هەلومەرجەکە لەبار نیە هەرمایەتی و نوودەوڵەتی و ناوخۆیش

ئامادەگی نییە ، لەگەڵ ئەمانەشدا باس لە دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی ئەکرێت . بە بۆای من باس کردنی پرسێکی لەو ئاست و شێوەیە لەلایەن سەرۆک و ئەندامانی باڵای هەموو حیزبەکانی هەرێمی کوردستانەوە وەک و بۆای سەرۆکی هێزە سیاسییەکانی وڵاتانی ناوچەکەو جیهان وایە ، کە ئەڵێن هەلومەرجی گونجاو نیە تا بتوانین دەوڵەتتان بۆ دابمەزرێنین . ئەمەو ئەوەی چەپیش هیچ واتایەک ناگەیەنن بۆجگە لە پاشکێیەتی و ئەڤە لەگوێیی سیاسەت مەدارانی ئێرە ، بە بیر و بۆاو بەرژەوەندی سیاسی و ئابووری دەوڵەتانی ناوچەکەو جیهان.
ئێمە دەبێت پێش ئەوەی بۆرژوازی بەناوی دەوڵەتی نیشتیمانی کوردەوە کرێکاران و زەحمەتکێشان و جەماوەری خەڵکی کورد هەڵخرێن ، بۆ گەیشتن بە مەرامەکانی خۆیان ، کۆمۆنیستە زانستییەکان ، لەووی سیاسی و ئابوریەوە کارو کردەوەی سیاسی هەبێت و ئەنجامی بدەن ، لەڕێگەی هەوڵ و پڕاکتیکێکی سیاسی و لێبڕاوەوە مافی یەکسانی نەتەوەکان دابین و مسۆگەر بکەن.

هەروەها لە هەمان کاتیشدا ڕێگە لە دامەزراندنی دەوڵەتە نیشتیمانیەکەیان نەگرن ، ئەگەر سیاسی دامەزرێنەریان هەبێت بۆ ئەوەی کە کرێکاران و زەحمەتکێشان و ئێمەش خۆش باوەڕبن پێی ، هەروەها دەبێت ڕێگربن لەوەی کە کرێکاران و زەحمەتکێشان و جەماوەری خەڵک لەپێناوی مەرامەکانی خۆیان و بەناونیشانی دامەزراندنی دەوڵەتەوە لە پێناوی خۆیاندا بیانکەن بە سوتەمەنی و بانقەکانیان پڕ پڕبکەن . لەڕێگەی هێزێکی شۆڕشگێر و کردەیەکی شۆڕشگێرانەوە دەبێت هەوڵکانیان بە ئاڕاستەی دژی بەرژەوەندیەکان تێک بشکێنن و دەسەڵاتی دڕخوازی خەڵک و یەکسانی و دادپەروەری و ئازادی دامەزرێنن،کردەی شۆڕشگێرانە ئەرک و کردارو هەوڵکە لەپێناوی ڕزگاریدا چونکە سەرمایەداران و بۆژوازی لەدەسەڵاتدا ناتوانێت بیبەخشێت هەتا لەدەستی هەنەپوقێنیت.
ئەو یاسایەی کە چەپ و ڕاست لە ڕابردوو ئێستادا باسیان لێوە دەکردو دەکات خۆشگوزەرانی لێوە بەدەست نایەت ، وە نازانین چ جۆرە یاسایەکە؟! لە ئێستا و دوای ئەوەی کە دەوڵەتی حقوقی نیشتیمانی کورد پێک هات ئەو هەموو تێکەو لێکەیە هەرهەمووی سەرچاوەکەی لە خۆش باوەڕی وردە بۆرژوازی و گەوجاندنی جەماوەرەوە دروست دەبێت ، لەپێناوی بەرژەوەندیەکانی خۆیاندا بەکاری دەهێنین و دروستی دەکەن .

چەپ و ڕاست و هەموو حیزبەکان بە ئیسلامیەکانیشەوە لەگەڵ هەلو

مەرجی ئێستای کوردستان بەنزیکی یەک جۆر بۆچوون دەردەبڕن"ئەم وەزعیەتە توانای بەردەوام بونی نیە هەموو کەس ئەمە دەزانێت کوردستان دەبێت بێ شۆوە کێمەگایەکی مەدەنی بەچوارچێوەی ئابووری و سیاسی و ڕووبینایەکی پێناسە کراوی حقوقیەوە یان وەک بەشێک لە دەوڵەتی عێراق یان وەک دەوڵەتێکی سەربەخۆ،ئەمە دووڕیانێکی واقیعیە و وەڵامێکی واقیعی خۆرای دەوێت لە (ح.ک.ک)و خەڵک دەربڕینی کێمەگای مەدەنی ناوەڕۆک و فۆرمێکی لاستیکی هەیە هەروەکو هەمان ناوەڕۆکی دیموکراسیە و ناتوانێت فۆرم و پەیوەندیەکی تری سیاسی کێمەایەتی ئابووری بهێنێتە ئاراوە ، بۆجگە لەوسیستەمەی کە ئێستا لە جیهاندا پڕۆسەی دەسەڵاتی چەوسێنەرانەی خۆی دەکات ، ئێستا بەناوی کێمەگای مەدەنیەوە سەرمایەداری سیستەمی کێمەگای جەنگەستانی بەرپا کردووە و گیانی هەزارانی لە خەڵکی بەشمەینەتی جیهان لە جەنگەکانی خۆیاندا و لەپێناوی بەرژەوەندیاندا دەکەنە قوربانی،کێمەگا مەدەنیەکانی ئەوروپا و ئەمریکا هیشتا جیاوازی ڕەگەزی و جۆری پێست و ڕەنگی قژ و چاو و مەزهەبی دەکەنە سەرچاوەی کار و بیرکردنەوەیان و کێمەگاکانیان پێ قات و قۆ دەکەن ، کێمەگە لەت لەت و شەڵاڵی خوێنی دەکەن ، لەڕگەی دەزگای سیخوڕی و چاودێری توند و پۆلیس و بەندینخانە و ئەشکەنجەدانی نامرۆڤانەی ئینسانەکان ، بەرژەوەندیەکانیان دەبەنە پێشەوە.هەق دەستی کەم و زەوت کردنی هەموو مافە دیموکراتیکەکانی کرێکاران و زەحمەتکێشانی خۆ و وڵاتی و کێچبەرەکان و لەسەندنەوەیی هەموو ئازادیەکان و مافی سیاسی و ئابووری و کێمەایەتی و ڕەکخراوەکانیان ، ژێرپێخستنی مافی نەتەوەکان ، پێشێلکردنی هەموو داخوازیەک کە لە دەمی کێمەڵەوە بێتە دەرەوە ، وەڵامدانەوەیان بەجۆرێک لە سەردەمێکی نوێدا کە دێندەکان تەنها لەتوانای کردنیدایە . کاول کاری و لەناوبردنی ئەو وڵات و خەڵکانەی کە لەلای ئەوان جێگای کێشەو ساغ نەبونەوەیانە بە لای سیاسەت و بەرژەوەندیەکانیاندا . نمونەی ئەو کێمەگاو دەسەڵاتانە زۆرن بەناوی مەدەنیەت و دیموکراسیەوە گوزارشت لەخۆیان دەکەن.کەچی لە ئەمریکادا ئاکار و کردەی سیاسی

هەسوکەوتی پۆلیسی ناوخۆی خۆیان یاری بە مقەدەراتی ڕەش پێست ولەگەڵ سپی پێستەکاندا دەرەجەی جیاوازیان بۆدادەنێن ڕەشە کوژ و فڕۆدانیان لە سجنەکانیاندا وەک کارێکی ڕۆتین و ئاسای لێهاتووە . دەساودەست کردنی دەسەڵاتیش تەنها بۆ ملیارد لێرەکانە . چەندەها جەنگی دەرەکی دروست دەکەن ، لەپێناوی قازانجی کێمپانیاکانیان ، ملیۆنەها ئینسان دەکەنە قوربانی و ئاوارەی ماڵ و حاڵی خۆیان

دەکەن . ئەوە ئەوروپا و ئەمانیا و وڵاتانی تر‌ە کە کێشەرەکان و غەیرە هاوڵاتیانیان بەچاوێکی تر و دەرەجە دووی کەمەگاکەیان حساب دەکەن، جگە لە جیاوازی هەگەزی و پێست و هتد...

ئەفریقا و ئاسیا و ئەمریکای باشوریش بەبەش نین ، لەو هەموو پشێلکارییەی کەلەناو خۆیاندا دەکرێت و هەروەها جارێکی تریش لەدەرەوە و لە لایەن زلهێزەکانەوە هوبەوێیان دەبیتەوە ، جەنگی خوێناوی و کوشتاری ملیۆنی لێ دەکەوێتەوە . لە ئێستاو لە سەدەی بیست و یەکدا هێشتا کێلایەتی بەرقەرارە،بەهەموو جۆرەکانی کێلایەتی لەجیهاندا نزیکەی چل وشەش ملیۆن مرۆڤی کێلە هەیە{41} ، یەکێک لەو وڵاتانە ئەمریکایە . لەو هەموو زەوت کردنەی مافی دیموکراتیکانەی کرێکاران ، چەپ لە کوردستاندا خۆش باوەڕانە کەمەگای مەدەنی بەچارەسەری ئەو هەلومەرجەی لە ئابردوو ئێستای کوردستاندا پێشنیار دەکردو دەکات . وە بە چارەسەری پرسی نەتەوایەتی چاو لێدەکات.

ئەگەر چاوێک بە مێژووی پەیوەندی کورد لەگەڵ دەسەڵاتی ژەمە جیاوازەکانی ئابردووی دەوڵەتی عێراقدا بگێڕین ، چی بەسەر هاتووە لەسەر دەستی وورد بێژوازی کورد و بەناو شۆڕشەکانیان و دەسەڵاتدارانی عێراق . هەر لە کیمیاباران و ئەنفال و جینۆساید و سووتانی ماڵ و حاڵیان و ئەمانە هەمووی لە چوارچێوەی دەوڵەتدا بووە و مافی حقوقی سیاسی ونێودەوڵەتییان هەبووە . ئەمانەش هیچ گرێیەکی لەو کەسپ و تەگەرانە نەکردووەتەوە و کوردی بە دەرگای چارەسەری مافی نەتەوەیەتیدا نەبردووە.
لە هەلومورج و بارە جیاوازەکاندا ، لەلایەک چەپ باسی لەسەر مەسەلەی جیابوونەوەی نەتەوەی کورد ناکات ، جارێکی تر و لەلایەکی تریشەوە باسی دەکات،هەروەک ئەوەی کە لەنێوان حیزبی سەرانی ئێلیگارشی لە هەرێمی کوردستاندا ئەگوزەرێت،ئەگەر هەلومەرج نەیەتە پێش و دروست نەبێت،ئەوا باسێک لەسەر جیابوونەوە و دروستکردنی دەوڵەت خەون و خەیاڵە،ئەمەش تەواو پێچەوانەی هزر و دیدی چارەسەری کێشەی نەتەوایەتی یە لەگەڵ کەمێنیستە زانستیەکان.

ئەو هەلومەرجەی ئێستا و لە ئابردووشدا لەسەر دەستی زلهێزەکان و ئیمپریالیزمی جیهانی دروست بووە ، لەپێناوی بەرژەوەندی خۆیاندا،حیزب و هێزەکانی دەسەڵات لەناوخۆی هەرێمی کوردستاندا وەک مشەخۆرێک دەمیان ژەندووەتە سەرچاوەکانی دارای و ئابووری و ژێر زەوی و سەرزەوی، بەهەموو شێوەیەک ئەیوتننەوە و غەرقی قەرزی دەرەکی و هاوڵاتیانیان بی ماف و ژیان کردووە . لەبەر ئەوەی ئەو

هزانە نە نەتەوەی و نە نیشتیمانین ،نەبیریان لەدروست کردنی دەوڵەتە و نە بەرنامەو ستراتیژی دوریشیانەو هەوێشیان چارەسەری ئەو پرسە نیە (لەگەڵ ئەوەی نە بڕوام بە بیری نەتەوایەتی هەیە و نە لەگەڵ ئەو بیرەشدا بەقەدەر زەرەیەک کەکم . بەڵام کێشەکە لەلای من ئەوەیە کە دەسەڵات دار و بژوازی کورد و دەسەڵات دار و بژوازی لە عێراقدا،نان و پیازی پێوە نەخۆن ە ئەبێتە هۆی زیاد بوون و کەڵەکەی سەرمایەکانیان . بۆیە ئەوجانگانەی کە بەناوی نەتەوە و نەتەوایەتی و پارێزگاری لە دەوڵەت و یەک پارچەی خاک دەیکەن . بووەتە دوو بەرداش و گیان و ئێسقانی خەڵکی پێ ئەهاڵن و لەوسەرەوە سەرمایەی قەبە و گەورەی پێ ئەچننەوە).

ئەوە دەردەکەوێت کە ئەم حیزبانە بە چەپ و ڕاست و ئیسلامییەکان ، لە پێشووشدا نەیان توانیوە ، وەڵام بە پێداویستی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی هەل و مەرج و زرووفی سیاسی ئێستا بداتەوە ، لەگەڵ ئەوەی لە ڕابردوو ئێستادا ، جیابوونە یان جیانەبوونەوە لەسەر دەستی ئیپێالیزم و زلهێزەکانی جیهان هەنگ ڕۆژ دەکرێت . لەبەر ئەوەی لە ڕوی سیاسەت و ئابووری و هەروەها سەربازیشەوە باڵا دەستییان بەسەر ناوچەکەدا و جیهاندا هەیە . ئەمەش دەست نیشانی چارەسەرییەکان بە پێویستی خۆیان دەکەن،لەبەر ئەوەی سیاسەت و بزوتنەوەی چینایەتی و کۆمۆنیستیە زانستیەکان بێ کاری گەرن و ڕۆکخراو نین،ناتوانن دەخالەت لە وەرچەرخانی هەلو مەرجی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری هەرێمی کوردستان و عێراقدا بکەن،چونکە تەکەڵ بوونی سیاسەت و ئامانجی کۆمۆنیستە زانستیەکان بە خواست و ویستی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری کرێکاران و زەحمەتکێشان ، زێر لاواز و کەم هەنگ و ناکاریگەرن . بیرکردنەوەی لاواز و بێ بنەمای چەپ ، هاوتای حیزبەکانی تری کردووە،کە دەڵێت هەرێمی کوردستان یا جیابێتەوە یان بچێتەوە ناو مەرکەزی دەسەڵاتدارێتی عێراق،ئەم هەوڵستەیان کردەیەکی ئۆپۆرتۆنیستانەیە و هیچی بێ سیاسەت کردن لێ سەوز نابێت . دوو دەر بۆینی جیاوازیان هەیە لەسەر هەلومەرجەکە،لەلایەک و لەوەو پێش کوردستانی عێراقی بەجیا لەدەوڵەتی عێراق لەقەڵەم دەدات و ئێستاش باس لەجیابوونەوەیان لە عێراق دەکات . هەروەک و حیزبەکانی ئێستای هەرێم لە ڕابردوودا چەپ ئەیان وت "جیابوونەوە لە عێراق و پێکهێنانی دەوڵەتێکی سەربەخۆ لە کوردستانی عێراقدا"{42}

ئەم ڕستەیە لەگەڵ پێشتردا ، دوو دەربۆینی جیاوازیان هەیە و لەگەڵ یەکتر ناکۆکن،چونکە ئەگەر کۆمەڵگای کوردی سەر بە عێراق نین ئەی

جیابوونەوە بۆ لە عێراق !! یا چ مانایەک دەگەیەنێت،هەرهەموو ئەمانە و سەربوون یا بەشێک لەوڵاتێک یا سەرنەبوون پێی،ناچێتە خانەی گومان کردن ، یان گومانی ئەوەت لا دروست ناکات،چارەسەری کێشەی نەتەوایەتی ئەرکێکە پێویستە بە ئەنجامی بگەیەنێت ئەگەر هەبێت و پێویست بکات . چونکە وردە پێرژوازی چەپ و ئێلیگارشیەکان دید و بۆچونی ڕونیان لەو بارەیەوە نیەو ناتوانن وەڵام بە پرسی نەتەوایەتی نەتەوەکان بدەنەوە . هەروەکوو چۆن هێزە سیاسی و حیزبیەکانی تریش لە ئابردوو و لە ئێستادا نەیان توانیوە ، هەوڵکانیان بە ئاڕاستەی دروست کردنی دەوڵەتی سەربەخۆدا تاو بدەن و ئارمان و ئامانجەکانی خەڵک بەگشتی بە ئەنجام بگەیەنن.

مارکس لەسەر پرسی ئێرلەندا نامەیەک بۆ ئینگلزی هاوڕێی ئەنوسێت لە 30 تشرینی دووەمی ساڵی 1867 دا بۆای خێی بە کورتی دەردەبڕێت و دەڵێت "ئێستا پرسیار ئەوەیە: چ ئامێژگاریەکی کرێکارانی ئینگلیز بکەین؟
بەبۆای من پێویستە هەوەشاندنەوەی یەکێتیەکە بکەن بە بەندێک لە بەرنامەکانیان (بەکورتی پرسی ساڵی 1783،[ت] لەگەڵ ئەوەی وایکرد کە دیموکراسی خێی بگونجێنێت لەگەڵ هەلومەرجی ئەوکاتدا)،ئەمە تاکە شێوەی قانونیە لەدواتردا تاکە شێوەی ئیمکانە بۆ ئازاد بوونی ئێرلەندیەکان ، دەتوانرێت قبوڵ بکرێت لەسەر بەرنامەی حیزبی ئینگلیزیدا . پێویستە ئەم تەجروبەیە لەکاتێکی دواتردا ڕونبکرێتەوە،کە ئایا یەکگرتنێکی پوختی کەسی دەتوانێت بەردەوام بێت لەنێوان ئەو دوو وڵاتەدا ، بۆایەکی کەمم هەیە ، کە ئیمکانی هەبێت لە کاتی گونجاودا ڕوبدات . ئەوەی ئێرلەندیەکان پێویستیان پێیەتی بریتیە لە (حوکومەتی خۆجێی وە سەربەخۆ لە ئینگلتەرا!...) .[43]ئەم بۆایەی مارکس ئەوە ڕوندەکاتەوە ، کە کەس نازانێت چەپ و ڕاست کە دوو ڕوی یەکدراون،لە پرسێکی وەک و پرسی نەتەوایەتی کوردا،چی دەکەن و چۆن چارەسەریەکە دەخەنە ڕوو . ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ دوو هۆ،یەکێکیان چەپ نازانێت چۆن خێی بەیان دەکات و لەژێر پرسیاری بیری نەتەوەی خێی دەرباز بکات . وەکو لایەنگروو هەڵگرانی پەیامی چینایەتی خۆیان دەربخەن . دووەمیش ویستی ئێلیگارشیانەی حیزبە ڕاستەکان ، کە هەموو شتێکیان کردوەتە قوربانی ویست و ئارەزووی تێرنەبونیان بە سەروەت و سامانی ئەم وڵاتە.

-_____

سەرچاوەکان :

38- مەنسوری حیکمەت ، لەبەرگری کردنداڵەداخوازی سەربەخێی

کوردستان ، گۆڤاری بۆپێشەوە ، ژمارە[21] ، 27ی ئابی1995 ، ل5 .
39- هەمان سەرچاوەی پێشەوە ، ل5 .
40- هەمان سەرچاوەی پێشەوە ، ل5
41- http://aletejahtv.com 26/9/2016 الاتجاه برس/ تقارير ،46 مليون شخص يعانون من "العبودية المعاصرة" في العالم .
42- مەنسوری حیکمەت ، هەمان سەرچاوەی پێشەوە ، ل5.
ت- لە کۆتایی هەشتاکان و سەرەتای نەوەتەکانی سەدەی هەژدەدا ، لەئێرلەندا بزوتنەوەیەکی ڕزگاری نیشتمانی فراوان دروست بوو ، لەژێرکاریگەری سەرکەوتنەکانی ڕاپەڕینی دژ بەدەسەڵاتداڕێتی ئینگلیز لە مستەعمەراتەکانی ئەمریکای باکوردا . لەبەرەنجامی تێکۆشانی نیشتمانی ئێرلەندیەکاندا ، حکومەتی ئینگلیز ناچاربوو بەوەی هەنگاو بەرەو تەنازولات هەبهێنێت و مافی ئازادی بازرگانی و مافی یاسادانانیان لە ڕابردوودا پێدان و هەبێت . ئەم بەدەستهێنانەی ئێرلندییەکان ، تەئکیکد کرانەوەو جێگیربوون لە [یاسای تەنازولکردن][قانون التنازل]ی پەرلەمانی ئینگلیز لە ساڵی 1783 پەسەندیکرد ، وەبەشێوەیەکی فەرمی دەسەڵاتی یاسادانان هەوانەی کرد بۆ پەرلەمانی ئێرلەندا . بەڵام دوای سەرکوتی ڕاپەڕینەکانیان لە ساڵی 1798 ، مافی سەربەخۆیی زاتی لە ئێرلەندییەکان دامەزڕان ، بەپەیمان نامەیەک کە ناوی یەکێتی ئەنجلۆ- ئێرلەندی بوو لە ساڵی 1801 دا .[ماركس ، انجلس ، في الاستعمار ، مجموعة من المقالات و رسائل ، ترجمة الياس شاهين ، دارالتقدم ، موسكو ، طبع في الاتحاد السوفيتي ،ص151 ، الفهرست .] .
43- مراسلات ماركس ، انجلز ، [رسالةمن ماركس الى انجلس ، 30 تشرين الثاني "نوفمبر" 1867 .] ترجمة الدكتور فؤاد أيوب ، داردمشق ، دمشق ، سوريا ، طبعةأولى ،1981 ، ص228-229 .

چارسەری گەندەڵیی: ژمارەیەک و چەند پرسیارێک … کامەران

چروستانی

گەندەیی لەناو هەرەمی کوردستان و عێراقدا بووە بە دیاردەیەکی دەسەپات و بەڕێوەبردنی حوکم. لە ئێستادا حکومەتی هەرێم بەیاری داوە، کە بە داستی و چەی کار لەسەر ڕووبەرووبوونەوەی گەندەڵی بکات، بەڵام سەرکەوتن و دەوتی ئەو پرۆسەیە گەلێک پرسیار لەخۆ دەگرێت.
بەپێی ڕیزبەندی پێیمانگە نێودەوڵەتییەکانی تایبەت بە توێژینەوە و بەدواداچوونی گەندەڵیی لە دەوڵەتە جیاوازەکانی جیهاندا عێراق لە ڕیزی هەشتەمی ئەو دەوڵەتانەیە کە زۆرترین دیاردەی گەندەڵیی تێدا بەدی دەکرێت. بەگومان ئەم دادە زۆری دیاردەی گەندەڵیی سەرجەم عێراقی گرتۆتەوە لە زاخۆ هەتا بەسرە، هەرەمی کوردستانیش بەش بە حاڵی خۆی ناتوانێت نکۆڵی لەوە بکات کە گەندەڵیی، بەفیڕۆدان و بردنی سامانی نیشتمانی، خراپی بەکارهێنانی دەسەپات بە بەرژەوەندی کەسیی و تەکەڵاوبوونی دەسەپات و بازرگانی لەناو پێکهاتەیەکی ئەلیگارخیدا لە چوارچێوەی دەسەپاتی بەڕێوەبردنی هەرێمدا بوونی هەیە.

بەپێی توێژینەوەکان یەکێک لە خەسڵەتەکانی دیاردەی گەندەڵی ئەوەیە، کە دەگەکانی خۆی پێش هەموو شتێک لەناو دامودەزگا حکومەتییەکندا دادەکوتێت و وەک قایرەسێک بە سەرجەم لق و پۆپەکانی کەمەگا تەشەنە دەسەنێت. جگە لەوەش بنکەکانی توێژینەوە جەخت لەوە دەکەنەوە، کە لە هەموو وەاتەکدا دیاردەی گەندەڵیی پێش هەموو شتێک بواری تەندروستی دەگرێتەوە و بەوەش دەگەینە ئەو ئەنجامەی: هەر کەمەگایەک گەندەڵی لە بواری تەندروستیدا بەدی کرا، ئەوا دەتوانین بڵێین لە بوارەکانی دیکەشدا ئەو کەمەگایە تووشی دەردی گەندەڵی بووەتەوە.
وەلە هەموو ئەو خەسڵەتە و ڕوونکردنەوانەی لە چەند دێری سەرەوەدا باسمان لەوە کردوون، لەناو هەرەمی کوردستاندا بەدی دەکەن و هەن، باسکردنی دیاردەی گەندەڵیی بووە بە باسێکی ڕۆژانە لەلای هاووەاتیێ سادەکە بەر لەوەی دەسەاتداران، مەدیا و دامودەزگا بەرپرسیارەکان باسی لەوە بکەن.
لەبەرەدا ئەو هەەمەتی چاکسازییە ڕووبەڕووی هەندێک پرسیاری هەستیار دەبێتەوە، کە وەاماکانیان پێشبینی ئەوە دەخاتە ڕوو، ئایا ئەو پرۆسەیە سەرکەوتوو دەبێت یان بەر لە دایکبوونی حوکمی مردنی بەسەردا دەدرێت.

ئایا کە ئەو پرسیە ئەنجامی دەدات؟ ئایا کەسانی بەیاردەر و ئەنجامدەرانی ئەو پرسیە چ دەسەڵاتێکیان هەیە؟ من گومانم هەیە لەوەی، کە بتوانرێت لەناو هەرەمدا یاسا سەروەر بێت لە کاتێکدا دەیان و سەدان بەڵگە هەن سەبارەت بە نەبوونی سەروەریی لە دادگا و بڕیارنامە یاساکاندا. بەیاری تاکەکەس و حیزبییەکان لە زەرکات و شوێندا زەرلەسەروو یاسا و جێبەجێکردنکانیانەوەن. هاوکات: ئایا هەمان ئەو کەسانەی کە بەرپرسی گەورەی حیزبین و پێگەی خەیان لەناو لوتکەی دەسەڵاتکەدا هەیە، بەشێک نەبوون لە گەندەڵییەکانی ناو هەرەم و بەهەدەردانی سامانی گشتی و بەکارهێنانی دەسەڵات بە مەرامی کەسیی خەیان؟ ئەی چ چاوەڕوانییەکم هەبێت بە ئەوەی هەمان ئەو کەسەی، کە هەتا دوێنێ سامان و پارەی ئەم کوردستانەی دەبرد، ئێستا پارێزگاری لە سامانی وەاتەکەم بکات؟ بە واتایەکی تر: ئایا ئاسایی گەندەڵکارێک لە ماوەی شەو و ڕۆژێکدا ببێت بە پارێزەری یاسا و سامانی میللەت و دەسەزی ئەم خاک و نیشتمانە؟ ئایا حکومەت دەتوانێت ڕووبەڕووی گەندەڵکارییەکانی ئەو کەسانە بوەستنەوە، کە لە لوتکەی مەیدانی حیزبی (هەموو لایەنەکان) و لوتکەی دەسەڵاتدا پێگەی بەهەزی خەیان هەیە؟

ڕیزبەندییەکەی هەشتەمی عێراق لەسەر ئاستی جیهان هەرەمی کوردستانیش دەگرێتەوە و بەو پێیە حکومەتی کوردی پێش ئەوەی هیچ هەنگاوێک بنێت، ئەوا پێویستە بەر لە هەموو شتێک لوتکەی دەسەڵات لە گەندەڵکاران پاک بکاتەوە و ئەو کەسانە دەستنیشان بکات، کە لەناو دەسەڵاتدا بەشداریییان لە گەندەڵییدا کردووە، بە ئەوەی دەسەڵاتی کوردی لەسەر ئەرزی واقیع ئەوە بسەلمێنێت، کە یاسا لە سەروو هەموو کەسێک و هەموو شتێکەوەیە. لە بەبە پاکژکردنەوە و پاکتاوکردنی لوتکەی دەسەڵات لە گەندەڵکاران قسەکردن لەسەر هەر پرسیەکی چاکسازیی لەو بوارەدا تەنها لەمە و دەکرێتە چاوکانی تاکی کەمەڵگا.

کوردستان لە بەرداشی پلەک

کاریزمای وەهمیدا ... هونەر جەمیل

. ئەوەی بەدرێژای چل ساڵی ڕابردو تادێگات بۆ ئێستا لەکوردستان بەدی دەکرێت دورست کردنی پاڵەک کاریزمای سیاسین ، گەر تەنیا لەساڵەکانی ١٩٧٦ وە بەنمونە وەربگرین ! دەبینین هیچ کاتێک لە کوردستان سەرکردەیەکی نەتەوەی دروست نە بووە کە بەڵایەنی کەمەوە سێ لەسەرچواری خەڵکی کوردستانی لەگەڵ بوبێت ١/٦/١٩٧٦ یەکێتی نیشتمانی کوردستان دادەمەزرێت و دەست بە شۆرش دەکاتو جەلال تاڵەبانی دەبێتە سکرتێری گشتی حیزبەکە ، لەوساتەوە تائێستا کاریزمای یەکێتیەکانو یەکێتییەکان بۆ کاریزمای کوردستانیشی ئەبینن ، پێشتریش لای پارتییەکان مەلا مستەفای بارزانی لە ساڵی ١٩٤٦ وە کاریزمای پارتییەکان بو ، تا ئێم ساتەش لای پارتییەکان مەلا مستەفا باوکی ڕوحی نەتەوەی کوردە ، دوای مردنیشی مەسعود بارزانی کوڕی دەبێتە سەرکی پارتی و لەو ساتەوە تا ئێستا لای پارتییەکان ئەو کاریزمایەکی ڕەهای ئایندەی کوردستانە ، بۆ ئایدلۆژیایەکی جیاوازتر لە سنورێک و لە بەشێکی تری کوردستان حیزبێک بە باگراوندێکی چەپەوە سەرکردەیەکی تر یاخود کاریزمایەکی تر دەخولقێنێت ئەویش پەکەکەیە ، سەرکردەکەشی عەبدوڵا ئۆچالانە گەرچی لەساڵی ١٩٩٨ لە لایەن حوکومەتی تورکیاوە دست بەسەرە بەڵام هێشتا لای کوردانی تورکیاو بەشێکیش لە کوردانی پارچە کانی تریش کاریزمایە .. چونکە بە پێیەکانی لە زیندانی ئیمالییەوە ئەوەی سەلماندووە کە ئێم کەسایەتییە هێشتا دەتوانێت پەکەکە و کوردانی باکور ئاراستە بکات .

. بەگوما لای یەکگرتو کەمەیش مامەستا سەلاحەدین بەهادین و مامەستا عەلی باپیر سەرکردەی کاریزماین .. بەگومان لەدوای ٢٥/٧/٢٠٠٩ دوای دروست بونی بزوتنەوەی گۆران سەرکردەیەکی تری کەنی یەکێتی نشتیمانی کوردستان ئێم جارە بە فەرمکی گانجانەوە دەبێتە سەرکردەی کارزمای لای دەنگ دەرانی بزوتنەوەی گۆران . دوای نە خێش کەوتنی جەلال تاڵەبانی و ڕەکەوتنی بزوتنەوەی گۆرانو یەکێتی لە ١٧/٥/٢٠١٦ نێشیروان مستەفا لای بەشێک لە یە کێتیەکانیش .فریاد ڕەسو کاریزمایە.. من لێم بابەتما دەموت سەرنجی ئەوەی خوێنەر بەڵای چەن کاریزمایەکی سیاسی ببەم کە بە بەوای من کاریزماو سەرکردەی ژمارە یەکن لە جیهاندا ..ئەو سەرکەی توانی ئابوری وەڵات

ببوژێنەتەوە وەک پێش بخات و سەقام گیری سیاسی بخوڕێنێت و هەڵی کار بەرخسێنێت و داهاتی تاک بەرزبکاتەوە بەڵای من سەرکردەیەکی کاریزماییە ..

داسیلڤا سەرۆک وەزیرانی پێشوی بەڕازیل توانی بەڕازیل لەوەاتێکی هەژارەوە بکات بە وەاتێکی خاوەن داهێنان : بیکات بە ئێندامی بیست وەاتە تازە پێگەیشتوەکان توانی ئابوری بەڕازیل بگەیەنێتە ئاستێک ئێستا بەڕازیل خاوەن سیستەمێکی سیاسی دیموکراسیشە . دووەم کاریزما بەڵای من موحزرموحمدە سەرۆک وەزیرانی پێشوی مالیزیایە ئەم سەرکە توانی مالیزیا لە وەاتێکی کشتوکاڵییەوە بکات بە وەاتێکی پیشەسازی ئێستا مالیزیا لەسەرنەخشەی ئابوری ئاسیاو جیهان بە ئەوەی خاوەنی کانزای سروشتی بێت ، ژمارەیەکی گەورەیو مەبەندێکی گرنگی بازاڕی ئاسیاشە ، ئەم سەرکە لە ماوەی حوکم ڕانیدا جگە لە چێسپاندنی سیستمی دیموکراسی توانی ئابوری وەات باش گۆشە پێبدات و دوای واز هێنانی لەساڵی ٢٠١١ توانی ١٠٠ ملیاردلاری یەدەگ بە گەلی مالیزی پاشە کەوت بکات ..

کاریزماو سەرکردەی سەیەم (لیکان یو)سەرکی سەنگافورە دوای جیابونەوەی سەنگافورە لە مالیزیا جیهان چاوەڕێی لەبرسا مردنی گەلی سەنگافوریان دە کرد ..ئەم سەرکە بە ڕەخسانەدن بە وەبەرهێنانی بیانی و ڕێگادان بە کەمپانیا بیانییەکان بە تایبەت کەمانیا ژاپۆنییەکان توانی وەاتێکی کشتوکاڵی پڵە قوڵیتە بکات بە وەاتێکی گرنگی گەشتیاری و پیشە سازی … بەڵێ کاتی خۆیتی بپرسین ئایا ؟ ئەم سەرکردانەی کوردستا بەڕاستی سەرکردەی کاریزماین یان وەهمەکو لایەن گری حیزبەکان دروستیان کردووە ..یان دونیا بینی ئەمە هێندە کورتە بۆئاگایمان لە دونیای دەرەوە ، لە سیاسیەکان و سەرکی وەاتانی تر وای لەکردوین بەم سیاسیانەی کوردستان بەڕین سەرکردەی کاریزمای ..

کارئەکتەری ڕەفسەنجانی و ڕەڵی

لە حکومەانی ئەراندا ... ئاگر ئەکرەم

مردنی رەفسەنجانی مردنیکی لە ناکاو بو ، هەرچەندە 82 سال تەمەنی هەبو، بەلام هیچ ئاماژەیەک بە نەخشکەوتن یاخود ناتەواوی باری تەندروستی بلاو نەکرابویەوە.
ئاگەرچی 3 ساە لەمەو بەر شورای پاسەوان لەبەر زەری تەمەن رەگای بە خە کاندید کردنی نەدا بە هەبژاردنەکانی سەرەکایەتی کەماری ساەی 2013 بەەام 2 ساە دوای ئەوە بەشداری کرد لە هەبژاردنەکانی مەجلسی خبرگانی رابەری و نەک هەر خەی بەکو کەمەلکیش لەشوەنکەوتو و هەوادارانی لە گەە خەی بردە ناو ئەو مەجلیسە بەتایبەت لە بازنەی تاران ، هەرچەندە هاوەکانی هەندە نەبون کە بتوانن لە سەر کورسی سەرکردایەتی ئەو مەجلیسە دایبنیشینن.
گەر لە وەاتانی تر تەمەنی 82 سالی تەمەنی خانەنشین بون لە سیاسەت حساب بکرە ، لە کەماری ئیسلامی بەشداری کردنی ەەفسەنجانی لە سیاسەت شتەکی غەریب نەبو، بەو هەمو وەناکرنەی ەەفسەنجانی لە بیری گشتی ، بەلام لە ساەی رابردودا بە شەویەکی بەرچاو لایەنگر و هەزی خەی لە دەسەلات لەدەست دابو.

سەرەتای ئەم شکستانەشی دەگەەتەوە بە هەلبژارنی سەرەکایەتی کەماری سالی 2005 کە لە بەرانبەر رکابەرەکەی کە محمودی ئەحمدی نژاد بو شکستی خواردو بە نوسینی نامەیەک بە ەابەری ئەران شەوازی هەلبژاردنەکانی بردە ژیر پرسیار، رەفسەنجانی و خامنئی نەیانتوانی ئەو کەلینە بشارنەوە تا وای لە هات کە خامنئی بە راشکاوی لە سالی 2009 دا پشگیری لە ئەحمدی نژاد کرد و وتی :(بەچونی ئەحمەدی نژادم لام پەسەندترە وەک لە رەفسەنجانی.)
رەفسەنجانی باش دەیزانی کە گرانەوەی بە ناو دەسەات ناومکینە یاخود زەر سەختە وئاسان نیە، تەنانەت نەیتوانی ەەگری بکا لە زیندانی کردنی کچ و کورەکانی ، لەگەە هەمو ئەمانەشدا رەفسەنجانی ئامادە نەبو کە روداوەکانی سالی 2009 بە فیتنە ناو ببات ، ئاگەرچی نەیتوانی ببەتە سەرەکی مەجلیسی خوبرەگانی رابەری ، بەلام ئومەدی هەبو کە کاریگەری خەی لەسەر ئەو مەجلیسە هەبەت ، نەیانهیشت بەشداری لە هەلبژاردنی سەرەکایەتی کەمار بکات ، بەلام وەک سەرەکی ئەنجومەنی دیاریکردنی بەرژەوەندیەکانی ئەران مایەوە.

هەرچەندە لەوانیە مەرگی رەفسەنجانی ببەتە دەستمایەیکی باش بو

راکیشانی ەای هاولاتیان لە هەبژاردنەکانی سالی ئایندەی ئێران ، بەڵام لە هامانکاتیشدا اصولگەراکانی پالپشتی خامنەئی ڕەنگە وەک امتیاز سەیری بکەن بەڵام غافڵگیرانەیە.
بەڵام هیشتا بە کۆمەڵە بەڵگە دەتوانین بڵێین کە هەر لە ئێستاوە خامنئی و دژەکانی ڕەفسەنجانی ماتەمینی تەواو دایان بگرێت و بەشداریەکی کارایان هەبە لە مەراسیمەکانی مەرگی ڕەفسەنجانی دا ، بەڵگە بە ئەمەش لە دو دەیەی سەرەتای جێگیر بونی کوماری ئیسلامی ئەو لە هەمو ەوداو و بەیارە گرنگ و چارەنوس سازەکاندا ەاڵی بەرچاو و ئێشتوانین بلیین سەرەکی گیراوە.

ڕەفسەنجانی هەندە لە بیرەوەریەکانی لەم ماوەیەدا نوسیوە، بەڵام دیار نیە کە ئایا وەنەیەکی دوای خەی جی هیلابی یاخود کۆمەڵێ نهەنی دوای خەی جێ بهەێت و لەگەل خەیدا کفنی بکات.
اکبر هاشم بهرمانی (ڕەفسەنجانی) (1934-2017) لە شاری ڕەفسەنجانی سەر بە پارێزگای کرمانی ئێران لە دایک بوە، ڕەفسەنجانی لە دەیەی یەکەم تا نیوەی دەیەی دوەمی سەرەتای کۆماری ئیسلامی بە دەسەلاتدارترین و پە لایەنگری کەسایەتی ئێران دوای ەابەری شۆرش دادەنرا، لە دوای ئەوەش سەرەەای بونی جیاوازی لە گەە ەابەر بەەام هەر یەکەک بوە لە سیاسیە باەاکانی کۆماری ئیسلامی.

ڕەفسەنجانی پەش سەکەوتنی شۆرشی ئیسلامی لە کاتی خوەندنی لە حەوزەی علمی قوم ، دەستەکی نزیکی خامنەئی و خوەندکاری خومەینی بو، لەگەل دەسپەکردنی شورشی خومەینی دژی شای پەهلەوی ڕەفسەنجانی 7 جار گیراوەو لە زیندانی پەهلەوی ئەشکەنجە دراوە.
لە سالی 1958 لەگەل (عفت مرعشی) خەزانی پەک هەناوەو 2 کچ بە ناوەکانی فاتمە و فائزە و 3 کور بەناوەکانی محسن و مهدی و یاسر هەبو.
لە سالی 1988 کرایە جێنشینی سەرجەم هێزە چەکدارەکانی ئێران کە سوپاو ئێرتەش راستەوخو لە ژێر فەرمانی ئەودا بون ، مانگ و نیویک دوای ئەوە توانی کە ەابەر ەازی بکا بە واژو کرنی بریاری 598 کە ئەنجامەکەی راگرتن وکەتایی هاتنی جەنگی 8 ساەەی نێوان عێراق و ئێرانی لە کەوتەوە.

سالی 1989 کرایە سەرەکی ئەنجومەنی دیاری کردنی بەرژوەندیەکانی ئێران ، کە لە سالی 1987بە فەرمانی ئایەتوەا خومەینی دامەزرا ، کە یەکەم سەرەکی ئەو دەزگایەش خامنەئی بو، لە ماوەی 8 سال سەرەک کۆماری ڕەفسەنجانی دا ولاتی بەرەو ئازاد سازی و بەرەوپەش چونەکی خەرا برد لە بواری ئابوری و فرهەنگی و کرانەوە باروی دەرەوەدا،

هەرچەندە هەر لە سەردەمی ئەودا هەلاوسانەکی ئابووری گەورە ڕووی دا ، کە تا ئەو سەردەمە لە ئێراندا شتی واروی نەدابو،هەر لە سەردەمی ئەویشدا بو کە وەزارەتی ئیطلاعاتی ئێران دەستی کرد بە پاکتاو کردنی نیارەکانی ئێران لە ناوخو و دەرەوە دا زەریانی لە ناو برد ، لەوانە سەرکی ئەوکاتەی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران کە لە شاری بەرلینی ولاتی ئەلمانیا لە ریستورانتی میکونوس لەگەل هاوەلەکانی تیرۆر کران، لە سالی 1992 دادگای ولاتی ئەلمانیا ڕەفسەنجانی و خامنەئی و علی فلاحیان کە وەزیری اطلاعاتی ئەو کاتە بو لە گەل علی اکبر ولایەتی وەزیری دەرەوەی ئەو کاتەی بە تاونبار ناساند، تا وای لە هات ئەلمانیا زەربەی ولاتانی ئەوروپا سەفیرەکانی خیانیان لە ئێران کشاندەوە.

لە کاتی هەلبژاردنەکانی سالی 1997 ئەو پشتگیری لە محمد خاتەمی کرد و سەری خست و لە سەر کورسی سەرکایەتی کەماری ئێران داینیشاند، لەگەل کەتایی هاتنی 8 سال ماوەی سەرکایەتی کەماری محمد خاتەمی ڕەفسەنجانی لەگەل احمدی نژاد چوە هەلبژاردن و بونە دو دژی سەرسختی یەک کە لە جولەی یەکەمدا هەردوکیان سەرکەوتن ، بەلام لە خولی دوەمدا ئەوە احمدی نژاد بو کە لەسەر کورسی سەروکایەتی کوماری ئێران توانی دابنیشیت، لەگەل هاتنە سەرکاری احمدی نژاد ڕەفسەنجانی و شوینکەوتوانی دژایەتیەکی زەر کران ، دەست کرا بە پاکتاو کرندیان لە دامو دەزگا هەستیار و بالاکانی دەولەت دا، لە هەلبژاردنەکانی سالی 2013 ڕەفسەنجانی بە هەی زەری تەمەنەوە لە کاندید کردن ڕەت کرایەوە ڕەفسەنجانیش بە هەمو هیزو توانی خیەوە پشگیری لە ڕەحانی کرد و سەری خست بە سەر کورسی سەروکایەتی کەمار، لە سەردەمی ڕەحانی دا دارودەستەی ڕەفسەنجانی وردە وردە گرانەوە ناو دەسەلات لە دام و دەزگا هەستیارەکانی دەولەت دا جیان کرایەوە.

مەرگی هێدی … بەختیار محەمەد

من پێشتریش لە گوتاری دیکەمدا گوتوومە، نەبوونی ئازادی کەمەایەتی و ئازادی سەکسی لە نەوان هەردوو هەگەزەکەدا، کارەساتی دەروونی و کەمەایەتی و مرۆیی گەورەی لە کەمەگەی ئەمەدا بەرهەم

هێناوە: بە هەزاران قەیرە کچ و قەیرە کوڕ و بێوەژن و بێوەپیاو (بەدەر لە لاوەکانیش) ناتوانن بە ئازادی مومارەسەی مافی سروشتی سێزداری و سێکسی خۆیان بکەن. ئێستا ئەوان (کە ئەمە بەلای کەمی بەرهەمی چارەگە سەدەیەکە لە قەیرانی سیاسی و ئابووری کۆمەڵگەی ئێمە) خەریکە هەموو پیر دەبن و وردە – وردە بەرە و نەخۆشی و مەرگ هەنگاو هەڵدێنن، کەچی کەس هەست بەم ئازار و موعاناتە مرۆییە بێ دەنگەیان ناکا (ئای چەند ستەمکارە یاسای داب و نەریتمان و چەند زاڵمە شەرەفێکی قەپی درێزنانە! چەند بێزەوەرە، کە نەزانی بەسەر حەقدا سەردەکەوێ!…).

لە کۆمەڵگەی ئێمەدا ،زۆربەی جار، تەنانەت پرسەی هاوسەرگیریەیش چارەی مەحرومی و بێ بەشی لە کردە و سێزی پێوەندی سێکسی ناکا (بەو پێیەی هاوسەرگیریی – بە شێوازی ئێستامان – پەیمانێکی کۆمەڵایەتی ناچارییە دەیکەین)؛ ئەوجا چ جای ئەوەی، کە بە درێژایی ژیانت نەتوانیت ئەم مافە غەریزیی و سروشتییانە (وەك مافێکی شەخسیی خۆت) دابین بکەی.

کۆمەڵگەی ئێمە – بە شێوەیەکی ناعەقڵانی – هێندە لە مانای چەمکی شەرەف دەترسێ، پێی باشترە، کە کچ و کوڕەکانی (لە ڕووی چالاکی فیزیکی و دەروونییەوە) بە هەواشی و لەسەرەخۆ بمرن، لەوەی، کە بە مانا تەقلیدیی و خۆڕەکییەکەی بەهای شەرەفی بووشێت و لەکەدار بێت (ئەمە چ شەرەفێکە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، کە شەرعیەتی مەرگ بەرهەم دەهێنێ؟).

کۆمەڵگەی ئێمە فێبیای لە ئازادی سێکس هەیە، لە هەمان کاتدا کێلەی ئەم غەریزەیەشە (نوکتە سێکسییەکان دەلالەت لەم حاڵەتی فێبیا و لەم کێلەییە دەروونی و جەستەییە دەکەن. ئێمە بێیە نوکتەی زێر لەسەر سێکس دەکەین، چونکە هێندە لێی مەحرومین دەمانەوێ بە نوکتە، کە شەرەف هانمان دەدا وا بکەین، قەرەبووی بکەینەوە: شەرەف هانمان دەدا هەمیشە بە نوکتە و سووکایەتی باسی حەزی سێکس بکەین).

بەهەرحاڵ کۆمەڵگەی ئێمە هەروەك چۆن فێبیای لە ئازادی سێکس هەیە، بە هەمان شێوە ڤیشی لە ئازادی خۆشەویستییە: ئەو خۆشەویستییەی، کە لە ئەنجامی ترس لە نەمانی شەرەف و لە ئەنجامی نەزانی و نەبوونی هۆشیاری کۆمەڵایەتی، قەت لە دایك نابێ.

ڕاستییەکەی ئەم کۆمەڵگەیە کۆمەڵگەی مەرگە: مەرگی فیزیکی و مەرگی

سایکۆلۆژی تاکە نائازادە زیندووەکانی؛ ئەو تاکانەی دەروونێکی تێکشکاو و جەستەیەکی – لە ڕووی مافی چێژ و زۆربوونەوە – لەکارخراوی بەستوون. پێدەچێ تێربوون لە سێکس تاکێکی ساخەم بەرهەم بهێنێ؛ مەحروم بوونیش لێی تاکێکی نەخۆش: نەخۆش و فاشیل لە ڕووی کۆمەڵایەتی و دەروونی و جەستەییەوە. هیچ گومان لەوەدا نییە، چەپاندنی سێکس و مەحروم بوون لێی، دەلالەت لە چەوساندنەوەیەکی زۆری ئەخلاقیی و سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئایینیی تاك دەکا. هەموو چەوساندنەوەیەکیش دەلالەت لە پرسەی بە کۆیلەبوون دەکا. لەمەوە تاك لە کۆمەڵگەی ئێمەدا کۆیلەی چەوساندنەوەی سێکسییە.

ئێوارە پاییز … بەختیار محەمەد

لە ئێوارەیەکی پایزییدا،
لە تاقی ئاسماندا
تەماشای خواژنی مانگ دەکەم و
تێم بەبیر دێتەوە.
ئێستا نازانم،
نە تێ لەناو مانگی
نە مانگ لەناو تێدایە
وەها تریفەدار و سپی و گەشی؟
ئاخ! چەند پێم خۆش بوو،
ئێستا تێش
لەم ئێوارە سوریالییەدا
وەك مانگی لە چاردە
لێم هەڵاتبای.
ئەی خانمی کچی مانگ،
ئێستا ئەستێرەی دڵی من
لە شەوانی تەنیاییمدا
دوو مانگی هەیە:
مانگی تێ و
مانگی خوا.

چەند بروسکە شیعر … سەردار جاف

دز

نوقمی دوکانت بە نەبرا
مالی کەست پێ نەدزرا
نەتتوانی دیواری بانکێ ببەزێنی
تۆ تەندەری کۆنتەراتت نەبردەوە
دزی زانا
بە من ناڵێی
دەرگای دڵمت چۆن کردەوە
دڵنیا بوون

بەسە ئیتر دزی مەکە
بە ئاشکرا دڵم بەرە
سەکۆی ئیشق چەن بڵند بێ
هێندە مەیلم سەوداسەرە
دڵنیابە
هیچ جوان و ئەوێنێ دی
رای ناموسێ
چونکە دڵم
بە هەڵکەڵێن
تەنها ناوی تۆی لە سەرە
دڵبردن

لێگەڵ با ئارامیم بێ
توانای وریاییم نەماوە
دڵم بەرگەی دزین ناگرێ
لە ئێستاوە
هەر ئی تۆیە و بێت جێماوە
قەرەج

حەزم خەمە

لە هەواری خۆوەتی قەرەجکمنا
ئەشکی سەمام
بەتە ئامان
بەباڵاو قەدی قەرەجە نای ژەنەکەی
لای بانهۆقەوە بە جما
کەچی دەم
لە کەناری ئەم ووبارە
سەوز بووەو
زامی دونەی کرد بە هەما

ئۆباما و پرسی کورد … کۆڤەن مەککەرنەن … وەرگێڕانی: ئازگار حەمە ڕەشید

{ لە مانگی ١٢ی ساڵی ٢٠١٢دا سەفیری ئەو کاتی ئەمریکا لە ئەنقەرە "فرانسیس .ج. ئیچاردنیە" لە کۆنفرانسکی ڕۆژنامەوانیدا ئەوەی ئاشکراکرد کە ئەمریکا بڕشوێیکی نهێنی ئامادیی خۆی نیشانداوە بەوەی ستایڵك کە خەیان ناویان ناوە" ستایڵی بنلادن" پشکش بە تورکیا بکات بۆ تیرۆرکردنی سەرکردەکانی پەکەکە. ئیچاردنیە بۆ ڕیپۆرتەرەکانی ووت:"دوژمنەکانی ئێوە دوژمنەکانی ئەمن، بۆیە دەماندەوێت ئەو میتۆدە مۆتیدیسیپلینیەرە بخەینە خزمەت تورکیاوەو لە نزیکەوە بەکاری بهێنین".
مانگێك بەسەر ئەو کۆنفرانسە ڕۆژنامەوانیەدا تێنەپەڕی، سەکینە و هاوڕێکانی لە پاریس تیرۆرکران. "و.ك" }

ڕۆژی ئیدارەکەی ئۆباما لە سەرکوتی ڕاپەڕینە درژخایانەکەی کوردەکاندا لە تورکیا بە گوورەیی نەزانراوە. بەڵام چەند هەفتەیەك لەمەوبەر(مانگی ١٢ی ٢٠١٢، مانگێك بەر لە تیرۆرکردنی سەکینە و هاوڕێکانی. "و.ك") دیپلۆماتێکی ئەمریکی ئایدیایەکی گرنگ و سەرنجڕاکێشی درکاند. فرانسیس. ج. ئیچاردنیە سەفیری ئۆباما لە تورکیا ئەوەی ئاشکراکرد کە ئەمریکا بە شێوەیکی نهێنی ئەوەی بە

تورکیا پێشنیار کردووە کە ، لە ڕاستیدا، پێیدڵێن ستایڵی بن لادن بە تیرۆرکردنی سەرکردەکانی پەکەکە (پارتی کرێکارانی کوردستان) ئەو شەڕشگێڕانەی لە ساڵی ١٩٨٤وە شەڕی دژی سوپای بە ئەمریکی پێچەکەراوی تورکیا دەکەن. ڕێچاردنیە لە کۆنفرانسێ ڕۆژنامەوانیەکەی ئەنکەرە دا بە ڕیپۆرتەرەکانی ووت:" دوژمنەکانی ئێوە دوژمنەکانی ئێمەن". "تواناو دەسەڵاتی ئەو میتەدە مێتیدیسپلینیەرە بوو کە بن لادنی گیاندە کۆتایی، ئێمەش دەماناوێت هەمان میتەد بخەینە بەردەست تورکیا و لە نزیکەوە بەکاری بهێنین" . (مێتیدیسپلینیەر: تەکنیکردنی چۆندین دیسپلینی ئەکادیمی یان پسپۆریە پرۆفێشناڵەکان لە شوازێکدا بەرەو ڕووی کێشەیەك یان بابەتێك)
ئەو کاتەی گوڵم لەم تەڕوانینانەی سەفیر بوو، من تازە سوریام بەجێهێشتبوو، ئەو شوێنەی کە گرووپێك کوردی جیاواز خەبات بە ئەتەنەمی خەیان دەکەن. ئەو کاتە من بە ڕێگاوە بووم بەرەو چیای قەندیل، یەکێك لە بەرزترین چیاکانی سنووری عێراق، کە کەمپی شەڕشگێڕەکانی پەکەکەی لێیە. من بە شوێن پەرچەکردارەکان دا دەگەڕام سەبارەت بەوەی کە تورکیا لە گفتوگۆدایە لەگەڵ عەبدوڵا ئۆجالاندا، دامەزرێنەرە ناو زاوەکەی پەکەکە کە ساڵی ١٩٩٩ بە یارمەتی ئەمریکا دەستگیر کرا و لەگەڵ کوردەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بوو بە بابەتێکی ناودار.

ئەم ڕاپێنە کوردییەی تورکیا کە تەمەنی گەیشتۆتە ٢٨ ساڵ، بوو بە هۆی کوژرانی زیاتر لە ٤٠،٠٠٠ کەس ، زەرەبیان کوردن. نەتەوە یەکگرتووەکانیش پەکەکەی بە ڕێکخراوێکی تیرۆریست لەقەڵەم داوە. بەڵام شارەزایان دەڵێن هەردوو لا شەڕشگێڕەکان و سوپای تورکیا مافی مرۆڤیان پێشێل کردووە. ئەمە ململانێکە سنووری سەربازی تێپەڕاندووە. لە ساڵی ٢٠٠٩وە، نزیکەی ٨،٠٠٠ کوردی مەدەنی لە تورکیا دەستگیر کراون. لەناو ئەواندا پارێزەر و بە لایەنی کەمەوە ١٠٠ ڕۆژنامەنوسیشی تێدایە.. لە ئێران و چین زیاتر.

ئەم پایزە، نزیکەی ٧٠٠- ١،٠٠٠ زیندانی لە تورکیا مانیان لە خواردن گرت، داواکاریەکیان ئەوە بوو کە عەبدوڵا ئۆجالان لە زیندانی تاکە کەسی لابەرێت و کوردەکان مافی باوکردنەوەو خوندنیان بەزمانی خەیان پەبدرێت و لە دەستوری تورکیادا ددان بە نەتەوەی کورددا بنرێت. تورکیا بانگەشەی ئەوە دەکات کە زەربەی زیندانیەکان پەیوەندییان بە پەکەکەوە هەیە، بەڵام بەپێی هیومان ڕاتس واچ زەربەی گیراوەکان لە " هەڕەتی سەر سیاسەتی یاسایی لایەنگیری

کوردەکان"دا دەستگیر کراون.

هووهەماینەکەی ڕیچاردنیەی سەفیر بەرامبەر بەم پاشخانە دەستی پێکردووە: ئەو پشنیارە گومانەیی ئیدارەی ئەمریکی بە بە ئامانجکردنی سەرکردەکانی کوردە شەشگەەکان. لە کاتێکدا پەکەکە هەڵکخراوی قاعیدە نیە، هەروەها ئەمریکیەکانیشی نەکردۆتە ئامانجی نیشانەی خۆی...تورکیاش عاقڵانە ئەو پشنیارەی نەتەوە یەکگرتووەکانی هەڵتکردووە. سەرۆك وەزیرانی تورکیا هەڵجەب تەیب ئەردۆغان هەوێدا بەشەوێکی دیپلۆماسیانە شیبکاتەوە:" بن لادن لەناو ماڵدا دەستگیر کرا، بەڵام ئەم ململانێیە لە جوگرافیای چیاکاندایە".
پاش هەڵتکردنەوەی پشنیاری تیرۆرکردن، تورکیا توانی سەرکەوتوانە گتوگۆ بکات و کۆتایی بە ناڕەحەتیەکانی مانگرتن لە خواردن بهێنێت، بەمەش توانی لایەنگیری ژمارەیەکی زۆر لە دانیشتوانی باشووری ڕۆژئاوای تورکیا بەلای خۆیدا ڕابکێشێت ، کە زۆرترین کورد لەو ١٥ ملیۆنەی تورکیا لەوە نیشتەجێن. بە سەرکەوتنی ئەم نەخشە بە ئاوەزە، وا دەردەکەوێت کە ئەنگە ئەو کوشتنانە ڕای گشتی کوردەکانی دژی نەتەوە یەکگرتووەکان هەڵگەڕابێتەوەو کارەستەی بەهەزی سەربازیکردنیشی دابەتە شەشگەەکان.

ئەمە یەکەم هەوڵی ووڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا نیە بە سەرکوتکردنی ڕاپەڕینی کوردەکان لە تورکیا. لە ١٩٩٩دا ئیدارەی کلینتۆن بە نهێنی سیخوڕەکانی ئێف بی ئای بەکارهێنا بۆ چاودێری کردن و یارمەتی دەستگیر کردنی عەبدوڵا ئۆجالان. لەلای خۆیەوە ، ئیدارەکەی ئۆباما ماوەیەك یارمەتی تورکەکانیدا بۆ شەڕ دژی پەکەکە بۆ هاوبەشیکردنی تەکنەلۆژیای سەربازی و چاودێری(سیخوڕی). بەڵام بەشداری ئەمریکا لەو ململانێیەدا زۆر سەرنجی نەچووبووە سەر تا ساڵی ڕابردوو کە فەرماندەیەکی بڵفەرماندەکەوانی ئەمریکی بە هەڵە کەمەك خەڵکی مەدەنی لە بوو بوو بە شەشگەەکانی PKK و بەردومانیکردن ، ئەو هەڵمەتە بووە هۆی کوژرانی ٣٥ گوندنشین. پشنیاری تیرۆرکردن لە کاتێکی زۆر ناسکی پەیوەندی تورکی- کوردیدا هاتە پێشەوە، لە کاتێکدا لەوانەبوو بەرزترین سەرکردەکانی پەکەکە ڕاماڵت، ئەوە نیشاندەدات کە کەشکی سپی ئۆباما چەند بەدسەڵاتە لە ناسینەوەی کوردە ئاسایەکان لە چەژهەڵاتی ناوەڕاستدا. ٣٠ ملیۆن کورد لەو ناوچەیەدا هەیە، بەسەر سنووورەکانی عێراق و ئێران و تورکیا و سوریادا دابەش بوون. بە پێچەوانی سیاسەتی دڕندەی ئەمریکاوە لەو ووڵاتەدا، زۆربەی کوردەکان لەو ووڵاتانەدا پشتگیری پەکەکە و خۆنە کوردیە کۆنەکە دەکەن بە ووڵاتێکی یەکگرتوو.

لە سوریا کە ژمارەی کوردەکان ٢ ملیۆنە،" ئاپۆ" کە بەشێوەیەکی فراوان بە ئۆجالان سەرکی پەکەکە ناسراوە... ئێستا لە شوێنی پەرستن دانراوە. ئەمەش بەشێکی لە بەر ئەوەیە کە زۆرینەی کوردە سوریەکان سەر بە پارتی یەکێتی دیمۆکراتین (PYD) لە سوریا کە هاوپەیمانی پەکەکەیە. بەڵام هەکاری قووڵی ئەم ئەوەیە کە کوردە ناوخۆییەکان، بەهەمان شێوەی ئۆو کوردانەی لە تورکیا و ئێرانن، بە سادەیی نەوە بە نەوە وەك هاوڵاتی پلە دوو هەڵسوکەوتیان لەگەڵ دەکرێت. لەگەڵ پارچە پارچەیی ئۆپۆزسیۆنە عەرەبەکانی ژێرەمی ئاسەد بە شێوەیەکی خراپ، زۆربەی کوردەکان پێیان وایە بە شێوەیەکی سەرکەوتوو لە شەڕی ناوخۆیی خوێناوییەکەی سوریا دێنە دەرەوە. لەگەڵ هەموو سەختیەکانیشدا، دەست بە بەوایەوە دەگرن کە ئۆتۆنۆمی.. یان "بەهاری کوردی" وەك هەندەك ناوی دەبەن، بەڵێوەیە.
لە شارەکی سوریادا، خەم نزیکەی ٧٠٠ خێپیشاندەرم لەسەر شەقامەکان ژمارد، گەنج و پیر، بەکوردی قسەیان دەکرد، مەسیقای کوردییان دەژەنی و جلو بەرگی کوردەواریان پۆشیبوو؛ زەر کەس ئاڵای کوردستان یان وێنەی ئۆجالانیان بەرز کردبووەوە. تەنها کاتێکی کەم بەر لە ئێستا، بەهەی هەڵسوکەوتی لەو شێوەیەوە زیندانی دەکران..یان خراپتریش لەوە.

لە دۆخی ڕوباری دیجلە لە کوردستانی عێراق، کە هەشتا ئابووری ئۆو ناوچەیە بەهەی داگیرکارییە بەناوبانگەکەی ئەمریکاوە لە گۆشکردندایە، ئۆجالان لایەنگرێکی زۆری هەیە. من لەناو بازار و چایخانەکاندا گوێم لە خێڵك دەبوو کە سەرکردە زیندانیکەی یاخیکانیان وەك "نێلسۆن ماندێلا" وێنا دەکرد..بەڵام بگومان، هەموو کەسێك بەوا بەوە ناکات. محەممەدی حاجی مەحموود کە پەرلەمانتارێکی هەڵبژێردراوی هەرەمی کوردستانە پێی گوتم" من حەزم لە ئایدیۆلۆژیاکەی ئاپۆ نییە،". هەشتا، ئاگاداری ئەمریکا دەکاتەوە کە بانگەوازکەی ئۆجالان بەکەم وەر نەگرێت، محەمەد گوتی:"ئەگەر ئاپۆ بچێتە هەڵبژاردنی سەرکی کوردستانی تورکیاوە، هەر بە دروشم هەڵدەبژێردرێت."
ئەی ئێران؟ کەیسی پژاك سوودبەخشە. پژاك ئۆو گەریلایانەی کوردستانی ئێران کە لەگەڵ پەکەکەدا بەیەکەوە لە چیاکانی قەندیلن. گرووپی پژاك داوای گەیینی ژێی تاران دەکەن. بەتەواوی وەك ئۆوی زەر لە کاربەدەستانی واشینگتۆن دەیانەوێت. بەڵام شەشگەڵەکان ئۆجالان وەك جەنگاوەری ئازادی تەماشا دەکەن، نەك تیرۆریست.

کاتێك لە چیای قەندیل نزیك دەبوومەوە، هەبەرکەم ئامۆژگاری کردم

کە باتری تەلەفۆنەکەم دەر بکەم، لە ترسی ئەوەی نەبینە نیشانەو ئامانجی فڕۆکە بێ فڕۆکەوانەکانی ئەمریکا. ئەو کەسەك وەك پارانیەد دەهاتە بەرچاو، بەڵام وایلکردم بیر لە ئاپێنە کوردیەکان بکەمەوە...بەمەی ئێستاشەوە...کە بە درێژایی سەدەی ئابردوو لەسەر ئەم خاکە ڕوویانداوە، "چارەسەر"ی سەربازی وەك ئەمەی ئێستا کە ئیدارەکەی ئۆباما پێشنیاری کردووە، لە چارەسەری پرسی کورد دا فشەلی هێناوە، بەڵام هێشتا لەوانەیە دەرفەتێك مابێت بۆ چارەسەری دیپلۆماسی.

جاری داهاتوو کە کوردەکان داوای ڕەوای خۆیان بەرز کردەوە، ئەمریکا پێویستە پێشنیاری گفتوگۆ و مفاوەزات بکات، نەك تیرۆرکردن. لە ماوەی ٢١ ساڵی سەفەر کردنمدا بۆ ئەو ناوچەیە، هەرگیز ڕەکەوتی کوردەکم نەکردووە ئەمریکیەکانی خۆش نەوێت. بەداخەوە وا دەردەکەوێت ئەو نیەتە پاکە بەزیادە بووات.

_____

تێبینی:

١/ ئەم ئاپەرتەی کێیڤنم لە مانگی ١٢ی ٢٠١٢دا لە The World Post دا بڵاوکرایەوە و وەرمگێڕا، بۆ پێویستمزانی جارێکیتر لە ئێستادا بڵاوی بکەمەوە.

٢/ مانگێك بەسەر ئەو پێشنیارەی باییزی ئەمریکادا تێنەپەڕی کە سێکینێ و هەڤاڵەکانی لە پاریس تیرۆر کران.

لینکی ئاپەرتەکە:

http://www.huffingtonpost.com/kevin…

Kevin McKiernan is a journalist and filmmaker. He directed the PBS film Good Kurds, Bad Kurds and is the author of the book The Kurds: A People in Search of Their Homeland. His report on the Kurds in Syria appeared this month in the Santa Barbara Independent. Ps

کـــوردایەتیی، دەســـتەخوشکی فـــاشیزمی"عوروبە" ... هـــونەر تەفیق – کامیار سابیر

ئەم وتارە بۆ لێکۆڵینەوە لە مێژووی ڕەبازی کوردایەتیی و سەرهەڵدانی ئایدیۆلۆژیای ناسیۆنالیزمی کوردیی، وەکو فیکر، سیاسەت و کولتوور، تەرخانکراوە. مەبەست لەم ئارگیومێنتانە، نووسینەوەی مێژوو، ریکخستنەوەی فیکر، کولتوور و ثیۆریی سیاسیی کورد نییە، بەکو خوێندنەوەی فیکر، کولتوور و ثیۆریی سیاسیی ناسیۆنالیزمی کوردییە، بەتایبەتیش، خوێندنەوە و کۆکردنەوەی سەقەتترین ڤەرژنی کۆنپەرستانەی ناو ناسیۆنالیزمی کوردیی(کوردایەتیی)، لە ڕوانگەی ثیۆریی، فیکریی و مەعریفەی سیاسییەوە. لێکچوون و لاسایکردنەوەی فیکریی و سیاسیی، ڕەبازی کوردایەتیی بۆ فاشیزمی عوروبە(العروبة)، لەوەوە دەبێ هەبسەنگێندرێ کە لە دونیای "فیکر و کولتوور"ی عەرەبییدا، هەر نووسەر و سیاسییەکی عەرەب، کەمێک ویقاری فیکریی، ئەخلاقیی و سیاسیی هەبێت، چەمکی عوروبە کە لە هەموو ڕەهەندەکدا ئەکسپایەر بووە، بەکار ناهێنێت! مەگەر کەسانی ساقیطی وەک عیزەت دووریی و ناسیۆنالیستە جاهیلەکانی ناو ناسیۆنالیزمی عەرەبیی، بەعسیزم و پانعەرەبیزم Pan-Arabism نەبێت.

سەرکییترین مەتیقی کولتووریی و فیکریی لەپشت نووسینی ئەم وتارەوە، بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ئایدیۆلۆژیا ڕەخنەگرەکانی ناسیۆنالیزم، لە دونیای فیکر و سیاسەتی کوردییدا، خەیان صەدەقی فیکریی، کولتووریی و سیاسییان پێ دەشێت. کەمێنیزم و ئیسلامیزم(مەبەست، لە ئیسلامی سیاسییە)، دوو ئایدیۆلۆژیای کۆکوکەرن و لە باری فیکرییەوە، مەشک و مەغزیان لە مەشک و مەغزی ناسیۆنالیزمی کوردیی، خاییترە و تەقەی سەریان دێت. ئەم دوو ئایدیۆلۆژیایە، لە تەوهین، تەحقیر، سووکایەتیی و جوێنی سیاسیی زیاتر، شتەکی تریان بە گوتن و نووسین، لەهەمبەر ناسیۆنالیزمدا، پێنەبووە. دیارە لێرەدا مەبەست لەو کەمێنیستە(بە شیوعییەکانیشەوە) کوردانە و لەو ئیسلامییە کوردانەن کە بەیارە خەریکی دونیای فیکر، دیبەیت و ئارگیومێنت بن. بەدڵنیاییشەوە، کوردایەتیی وەکو ڤەرژنکی ناو ناسیۆنالیزمی کوردیی، ئەم جەهلە فیکرییەی نیارە ئایدیۆلۆژیەکانی قەستووتەوە و زیاتر خەی پێوە ڕاداوە.

پرسیاری سەرکیی ئەوێ، کورداێتیی چییە ؟ مانیفەست، ڕەباز، دەکترین، فیکر و باوەڕە سیاسیی و ئایدیۆلۆژییەکەی لە کۆنە سەرچاوەی گرتووە؟ ئایا ناسیۆنالیزمی کوردیی بە ڕەچەەک بە سەر دەگماکانی کوردایەتیی دەگەڕێتەوە ؟ ئایا کورداێتیی و ناسیۆنالیزمی کوردیی، دوو هاوواتای سیاسیی، ئایدیۆلۆژیی ،زمانیی، کولتووریی و فیکریی ئاوێتەن ؟ یان کوردبوون و کورداێتیی، دوو ڕەهەندی جیاوازن، لەفیکر، میژەدی سیاسیی و کولتووری سیاسییدا ؟

بۆچی لە ئەدەبیات و عەقڵییەتی سیاسیی ناسیۆنالیزمی کوردییدا، ئاو کوردەی ئینتیمای بە کورداێتیی نەبەت، بە کوردەکی خائین و نا ڕەسەن، وەنە(نەک وەنا) دەکرێت ؟ ئایا مەتیف، پلان، ئەجێندا و بەرنامەی کوردایەتیی و ئامانجەکانی چیین؟ هەکاری ئەوە چییە بەشەکی بەرچاو لە ڕوونناکبیری کورد، لە ئینتەلەکچوال و ئەکادیمیستی کورد، تەنانەت ئەوانەی وردن و خەریکی ڕەهەندی ثیەریی، فیکریی و ئەکادیمییشن، یان سیاسەتمەداری بەسەلیقە و بەدیقەتن، زەر بەئاسانیی، چەمکی کوردایەتیی، بەسەر زاریاندا دەت و بگرە وەک پەزەتیڤی سیاسیی و سیمبۆڵی "فیکر"ی نەتەوەیی کورد، سەیری دەکەن؟ بۆچی نووسەر، موفەکیر و سیاسیی بە دیقەتی عەرەب، پەیان شارەە، چەمکی عوروبە بەکار بهێنن، لەکاتێکدا نووسەر، موفەکیر(کورد ئەمەیانی نییە) و سیاسیی کورد، وەکو جوینی بنەشت، هەمیشە لە دەمیانداێە و لە بەکارهێنانیدا، قەف قەف باڵای پێدەکەن؟

بە دەزینەوەی وەڵامی دروست و تێگەیشتن لە چەمکی کورداێتیی، دەبەت لەسەرتاوە، پرسەسی خەباتی ڕزگاریخوازی کورد لە ڕەبازی کورداێتیی جیابکرێتەوە. ئەم دوو میژەد و چەمکە سیاسییە، وەڵای ئەوەی وەکو یەک حاڵەتی نەتەوەیی و دیاردەی سیاسیی گرەدراوی یەکتر، بە نەو مەژووی سیاسیی کورد، هاتوون، بەڵام دەبە لەک بترازێنرێن و بەجیا هەڵبوەشێنرێنەوە. راستە، لە زمانی سیاسەت، مەژوو و ڕەشنبیریی کوردییدا، خەباتی ڕزگاریخوازی کورد و کورداێتیی، کەشەی سیاسیی کورد و کوردایەتیی، لە یەک کەنتەکستدا، باسدەکرێن! لە کاتێکدا،ئەم هەڵیەکی مەژووییی، سیاسیی و فیکریی گەورەیە کە وەکو دووانیەکی جمک ئاسا پێکەوە چەسپێنراون!

لە راستییدا، کوردبوون و کورداێتیی، تەواو جیاواز و ناکەکن. ئەبەتە ڕەشنبیری کورد و کایەی ڕەشنبیریی کوردیی، بەشدارن لە دروستکردن و گشتاندنی چەمکی کورداێتیی بەسەر کەی پرسەسی سیاسیی، نەتەوەیی، نیشتمانیی و کولتووریی کوردبوونداە.

ناسیونالیزمی کوردیی و کوردبوونیان وەکو میژەدی فیکریی و باوەڕی سیاسیی، لە ڕەبازی کوردایەتیی جودا نەکردووەتەوە، کوردایەتیی و کوردبوونیان (بە مەبەستەوە بێت یان بەهەی جەهلی فیکریی، سیاسیی و کولتووریەوە بێت) بەیەکەوە گرێداوە .

لە ئەدەبیاتی سیاسیی و حیزبی کوردییدا، ڕۆژانە گومان لە دەستواژەی کوردایەتیی و ڕەبازی کوردایەتیی دەبێت. لەهەندێک بەکارهێناندا، زۆر زیاتر لە دەستواژە، وەکو چەمک، فیکری سیاسیی، پرینسیپی نەتەوەیی، ئایدیۆلۆژیایەکی پیرۆز و باڵا، باسدەکرێت. هەندێک لەو دەستەواژانەی گوزارشتی ڕۆژانەی پێدەکرێت، ئەمانەن: بیری کوردایەتیی، قوتابخانەی کوردایەتیی، هێناوی کوردایەتیی، لە پێناو کوردایەتیی، خەباتی کوردایەتیی و ڕەبازی کوردایەتیی... تاد. هاوکات بە دونیایەک جەهلی فیکریی و کولتووریەوە، بە دونیایەک ناعەقڵانییەتی سیاسییەوە، ئەمانە دەرخواردی لاوانی کورد دەدرێن.

بەردەوامیش، لەلایەن ماکینەی ڕاگەیاندنی ناسیونالیزمی کوردیی و ئینتەلەکچوالە فیکر خاڵیی و زار پڕەکانی کوردایەتییەوە، ئەم چەمکە سەقەتە، دەمەزرێد دەکرێتەوە. ئەم دەستواژەیە لە کۆنتەکستی سیاسییدا، بەتەقدیسکراویی وەکو چەمکێکی پیرۆز تەکڵە بە فیکری سیاسیی کوردیی دەکرێت. کاتێ، گەنجێک، خوێندکارێک، یان توێژەرەوەیەک، بیەوێت لە مانا و مەغزا و بونیادی ئەو ڕەبازە (کوردایەتیی) بگات و ئەدەبیاتە بتاڵ و حەتاڵەکەی بخوێنێتەوە، نێک هەر شتێکی ئەوتەی دەست ناکەوێت، تا ئێریی، بەرنامە، ڕەوت و مانیفێستی دیاریکراوی کوردایەتیی، ڕوون بکاتەوە، بڕەکو زیاتر، جەهلی کوردایەتیی لە هەموو ئاستەکاندا(فیکریی، سیاسیی، کولتووریی و مەعریفیی) بە دەردەکەوێت!

کوردایەتیی، وەکو دروشم و ریتمێکی حەماسیی، وەکو فەنتازیای شیعرییی، لە سیاسەتی کوردیی، ئەدەبیاتی کوردیی، دونیای ڕۆژنامەگەریی و حیزبی کوردییدا، زەرترین جار بەکاردەهێرێت، بەئەوەی بزانرێت سەرچاوە و باکگراوندی فیکرییی، سیاسیی و ئایدیۆلۆژیی ئەم فیکرە خاڵییە نەتەوەییە، چییە و لەکوێوە دەست پێدەکات و لە ئامانجدا دەیەوێت بەکوێ بگات؟ تێنانێت دروشمی کوردایەتیی، بەو هەموو وەهم و ناڕۆشنییەوە کە هەیەتی، هێشتا فیکری ناسیونالیزمی کوردیی، پشتی پێدەبەستێت و کەی سیاسەتی نەتەوەیی "کورد"ی لەهەردوو کوردستانی عێراق و ئێراندا، لەسەر بنیاتنراوە! بەئەوەی بزانرێت ئەم ڕەبازە چۆن دروست بووە و ئەو بنەما فیکریی، سیاسیی و کولتووریانەی چیین کە وەکو مەکتەبێک،

فیکری ناسیونالیزمی کوردیی(دروستتر، کوردایەتیی)، تێیدا پەروەردە بووە؟

تا بڕوانە سەرابی کوردایەتییدا بگەڕێیت، لە باری فیکریی و کولتووریی‌وە، سەرگەردانتر دەبیت. ئایا ئەم فەوزا، دروشمبازیی و باوەڕە بەتاڵە لە فیکر، ئەم هەڕا بە ئارگیومێنت و بە مانیفێستە، چۆن دروست بووە، کە تێبینی کردووە و چۆن بووەتە دروشمی هەمیشەیی زۆرێک لە قەومییەکانی(نەتەوەیی، جۆگەی قەومیی ناگرێتەوە) کورد؟ ئەو هەڵکارانە چیین کە دروشمی کوردایەتییان بە ناسیونالیزمی کوردییەوە گرێداوە و بەجۆرێک ئاوێتەی یەکتر کراون، کوردایەتیی، مانای ناسیونالیزمی کوردیی بگەیەنێت و ناسیونالیزمی کوردییش بچێتەوە سەر بنج و بنەوانی کوردایەتی؟ خۆشبەختانە، ئەمە تەنیا بە کوردستانی عێراق و ئێران، دروستە. دوو بۆشکەی تری کوردستان، ئەوەندەی لۆگۆ کوردبوونداپەوەندییان هەیە، لۆگۆ کوردایەتییدا، نەوانیان نییە. کوردستانی ئێرانیش، لەسەروبەندی پەیدابوونی ناسیونالیزمەوە، بەردەوام، لەباری فیکری سیاسییەوە، پاشکەی کوردستانی عێراق و ئەم جەهلە فیکرییە، بووە.

بە ئەوەی تووشی هەمان ئیشکالییەتی مێژوویی نەبینەوە کە ناسیونالیزمی کوردیی، تێیدا گیری خواردووە و ناتوانێت خۆی لە دەرتەنگ و بەفیکریی کوردایەتیی دەرباز بکات، لەدەستپێکەوە دەبێت ئارکیۆلۆژیانە – archaeology تەفکیکی Dissociation چەمکی کوردایەتیی بکرێت. هەموو ئەو توژاڵە سیاسیانەی فیکری نەتەوەیی کورد، پڕ بە پڕ هەڵبدرێنەوە کە لە هەستی جەماعیی و عەقڵی سیاسیی و کولتووریی کورددا ئەم چەمکیان داهێناوە. لەوە دەتوانرێ بەدەر لەجادووکانی چەمک و ڤەرژنی کوردایەتیی، ئارگیومێنتی جیاواز، سەبارەت بە نەتەوەی کورد، ناسیونالیزمی کوردیی و سەرنجامیش سەبارەت بە کوردبوون، دەستنیشان بکرێن.

یەکێک لە هەرە بەربەستە سەرکییەکانی داخستنی دەرگای گۆران، بە نەو چەمکی کوردایەتییدا، ئەو جادوویە کە ئەم چەمکە، لە ئینسانی "کورد"ی دەکات و هەموو کایەکانی ناسیونالیزم، نیشتمانییبوون، دەمارگیریی- نەتەوەیی zealotry ، فەرهەنگ، شەرش و مێژووی کورد تا گەیشتن بە رادیکاڵیزم و شۆڤینیزم، بەوبەپەی بەرچاوتەنگییەوە (jingoism – جینگۆییزم) بەخۆیەوە گرێ دەدات. جگە لە کەی نەتەوە، هەست و نەستەکانی ئینسانیش لەپێناو خواستە پڕ لە جەهل و نادیارەکانی خێیدا، رام دەکات. هەروەها هەموو بوونی کەمەگە بە "قوربان"ی قودسییەت، شەرعییەت، بەندیی و مانەوەی خۆی دەکات.

چاککردنەوەی ئەم هەموو هەڵە مێژووییە، فیکریی و سیاسییەی کە چەمکی کوردایەتیی بەرهەمهێناوە، کوردایەتییش دواتر زاوزێی جەهلی فیکریی پێکردووە، پێویستی بەوەیە کە پێداچوونەوە بە کەی مێژووی دروستبوون و دەرکەوتنی ناسیونالیزمی کوردییدا بکرێت. ڕەچوون بۆ کایەی سیاسیی، ڕۆشنبیریی، فیکریی و مەعریفییەکانی بزوتنەوەی نەتەوەیی گەلی کورددا، زۆر سەرەداوی گرینگمان دەست دەخات. ئۆوکات جیاوازی کوردبوون وەکو ئینتیما بۆ ناسنامەی تاک و نەتەوەی کورد، وەکو ئینتیما بۆ خاکێک کە ناوی کوردستانە، لە هەمبەر کوردایەتییدا وەک قاڵبڕێکی بەتاڵی ئایدیۆلۆژیی، وەکو دەستخوشکی شۆرعیی و فیکریی عوروبە، باشتر دەردەکەوێت.

سەرەتای ناسیۆنالیزمی کوردیی، وەکو فیکر

بیری نەتەوەیی کورد، یان ناسیۆنالیزمی کوردیی، تا ئێستا، بیرێکی هەرزەی سیاسیی – حیزبیی- ئایدیۆلۆژییە و نەیتوانیوە لەوە زیاتر گۆشە بکات و پێبگات. هەکاری ئەم ڕاوەستاویی و کەووهەڵەنان و تەزلێنیشتنە فیکریی و سیاسییە، هەکاری ئەم موراهیقییە سیاسییە و ئەم کۆوکاڵییە فیکرییە، بە بڕەڕەتانیی ئینتەلێکچوال، مونەوەر و سیاسییەکانی ڕابەرایەتیی دەگەڕێتەوە. بە دیدی کوردایەتییەوە سەیری ناسیۆنالیزمی کوردیی و کێشەی گەلی کوردیان کردووە، بە ڕوئیای فیکریی ناسیۆنالیزم، ئاشنایەتییان نەبووە.

مەغزی ناسیۆنالیزمی کوردایەتیی، نەیتوانیووە ئارگیومێنتێکی فیکرییی لە مێژووی گەشەی زمانی کوردیی و کریستاڵبوونی ناسیۆنالیزمی کوردیی و داخوازییە سیاسییەکانی کورددا، بهێنێتە ناو تێکستی کوردییەوە! چەمکی کوردایەتیی و ڕەبازە سیاسییەکەی وەکو بەربەستێک لەبەردەم "فیکر"ی ناسیۆنالیزمی کوردییدا، نەیهێشتووە ئەم ناسیۆنالیزمە گۆشەی فیکریی بکات و لە دروشم، فەخفەخەی هەنراوە، قیڕەقیڕ، قیژاندن و بەخۆداکێشان، دەربازی بێت کە لەسەرەتاکانیدا شاعیرانی کورد، لە تێکستی شیعرییدا، خۆیان تێیدا هەڵشەپاندووە.

لە تەماری مێژوونووسەکانی کورد و ئەدەبی کوردییدا ، سەرەتای بیری نەتەوەیی لەناو کورددا، بە شێوەیەک کە ئیرایز کرابێت بە سەرەتای نوسینی کوردییەوە (شیعرنووسیی) دەبەستنەوە. مەلەتکەی ناسیۆنالیزمی کوردیی لەو شیعر و قەسیدانەوە پێچراوە کە لە منداڵدانی تێکستێ شیعرییەکانەوە لەدایکبوون و بکەسیی و بڕەڕەتانیی کوردیان لاواندووەتەوە. هەندێک پێیانوایە لە

باباتاهیری هەمەدانییەوە بیری نەتەوەیی کورد دەست پێدەکات، بەڵام زۆرینەی مێژوونووسان و نووسەرانی رابردووی کورد، لەسەر ئەوە کۆکن کە لە شیعرە کوردییەکانی ئەحمەدی خانییەوە بە پلەی یەکەم و حاجی قادری کۆییەوە، بە پلەی دووەم، فیکری قەومیی(القومية) کورد، فەرمانڕەوە بووە.

دەکرێ، بگوترێ کە حاجی قادری کۆیی یەکەمین رائیدی ئێتنۆناسیۆنالیزمی کوردییە (Ethnonationalism – ناسیۆنالیزمی نەژادیی). بە میتۆدی فیکریی، ئەو, یەکەمین کەسەکە، ئایدیۆلۆژیای ناسیۆنالیزمی کوردیی لەشیعر هەڵکێشاوە و لە شیعردا ئیرایزی کردووە. لە سەردەمی حاجی قادرەوە تا هەنووکە ئەم ناسیۆنالیزمە لە هەبەز و دابەزدایە، تا ئەم ساتەش کەس لە حاجی قادری کۆیی، باشتر ئیرایزی ناسیۆنالیزمی کوردیی نەکردووە و وەک فیکر مامەڵەی لەگەڵدا نەکردووە.

بە جیا لەو فەرمە شیعرییانەی زۆر دەمکێ هەن، ناسیۆنالیزمی کوردیی، لە فەرمی سیاسییدا لەسەردەمی کۆشمەکۆشەکانی نێوان عوثمانییەکان و صەفەوییەکاندا، چەکەرەی کردەوە، بەڵام ئەم چەکەرەکردنە زیاتر لەلایەن عوثمانییەکان یان صەفەوییەکانەوە، دژ بە بەرژەوەندییەکانی یەکتر، ئاودێر دەکرا. بەواتایەکی تر، ناسیۆنالیزمی کوردیی، بە شێوەی ئێتنیکیی، خێڵەکیی،دینیی، ناوچەیی و تەریقەتیی، لەلایەن دەسەڵاتدارانی ئێرانیی و خەلافەتی عوثمانییەوە تۆوظیف دەکرا. ئەم ناسیۆنالیزمە، لە کۆتایی تەمەنی عوثمانییەکان و سەرەتای دروستبوونی تورکیای مۆدێرندا، بە میتۆدی ناسیۆنالیزمی سێردەمی مۆدێرن، خێ ئیرایز کردەوە و مێژووی ئەم سەت ساڵەی لەم نووسینەشدا باس دەکرێ، بێ ئەم سەرەتایە دەگەیشتەوە.

لەگەڵ دروستبوونی لاوانی تورک(Young Turks) یان گەنجە تورکەکان، فیکری ناسیۆنالیزمی کوردیی، جووڵەیەکی کرد. دواتر لە دروستبوونی کۆمەڵەی ئیتیحاد و تەرەقیدا(1889) ، خوێندکارە کوردەکانی کۆلیژی پزیشکیی ئیستانبوڵ لە دروستبوونیدا ڕۆڵیان هەبووە. ئیسحاق سکوتی و عەبدوڵا جەودەت لە دامەزراندنی ئیتیحاد و تەرەقیدا وەکو دوو کورد، لەو کۆمەڵەیەدا، دامەزرێنەری سەرەکیی بوون. لە پێکهاتەی کۆمەڵەکەدا"جەمعیەتەکەدا"، لە نێو تەواوی گەلانی سەڵتەنەتی عوثمانییەدا، کورد بە ڕێژەی 10% ی ئەندامانی کۆمەڵەکە، بەشداریان هەبوو. ئیتیحاد و تەرەقیی، بنکە و ئەندامی کوردیان لە زۆربەی شارە کوردییەکانی سەڵتەنەتدا هەبوو.

دروستبوونی ئیتحاد و تەرەقیی لەنێو خوێندکارەکانی کۆلیژی پزیشکییەدا، پەیوەندیی بەو چاکسازییانەوە هەبوو کە سوڵتان عەبدولحەمیدی دووەم لەپاش هەڵپەساردنی دەستور (مەشروطییەت) و پارلەمانەوە لە 1878 دا کردی. بیانوی سوڵتان بۆ هەڵپەساردنی دەستور و راگرتنی نوێنەرایەتیی، ئەوبوو کە لەنێو گەلانی ئیمپراتۆریای عوثمانییەدا ئاستی ڕۆشنبیریان هێندە باڵا نییە کە بتوانن لە ڕۆگەی دەستور و پارلەمانەوە بەبێ گەورانەوە بە باب عالیی، خۆیان بگەیەنن. لەبەرامبەردا کردنەوەی خوێندنگە حەمیدییەکان لە سەرتاسەری ئیمپراتۆریاکەیدا، هەوڵەها دامەزراندنی سێ کۆلیژی پسپۆری لە قانوون، سوپا و پزیشکییەدا وەکو بەیار ڕاگەیاند.

یەکێک لە سەرکییترین مەنهەجەکانی کۆلیژی پزیشکیی، خوێندنی فیکری نەتەوەیی و پەیامەکانی شۆرشی فەڕانسیی و چێنییەتی دروستکردنی دووەتی نەتەوەیی لە ئاڵمانیا و فەڕانسدا، بوو. خوێندکارەکانی کۆلیژی پزیشکیی کە لەگەلانی تورک ، کورد ، عەرەب ، ئەرمەن ، ئەرنائوت ، شەرکەس .. تاد بوون، کەوتبوونە ژێر کاریگەریی مەنهەجەکیانەوە و بیری قەومچییەتییان(القومجية) لەوەوە چەکەرە دەکات. کەمەڵەی ئیتحاد و تەرەقیی، مەزائیکی ئەو گەلانە بوو کە لەو کەمەڵەیەدا بیری قەومچییەتی خۆیان تێیدا گەشە پێدەکرد. لەپاش هەڵوەشاندنەوەی ئیتحاد و تەرەقیی، هەر ئەو ئەندامە دامەزرێنەرانەی کەمەڵەکە، بوون بە پێشەنگی ناسیونالیزمی کوردیی، عەرەبیی ، تورکیی و ئەرمەنیی، هاوزەمان، سەرتاکانی ناسیونالیزمی سیاسییان لەنێو گەلانی خۆیاندا داشتووە .

هەرەسی ئیمپراتۆریای عوثمانیی :

لە پرۆسەی هەرەسهێنانی ئیمپراتۆریای عوثمانییەدا 1906-1923دامەزرێنەرانی بیری نەتەوەیی هەر یەکێک لەو ئێتنیک و گەلانەی، دامەزرێنەر یان ئەندامی کارای کەمەڵەی ئیتحاد و تەرەقیی بوون (بە نموونە: ئەحمەد جەمال پاشا – تورک، ساطیع ئەلحوصریی"ساطع الحصري" – عەرەب و عەبدوڵا جەودەت – کورد) بە دامەزرێنەری ناسیونالیزمی ئێتنیکیی،سیاسیی و کولتووریی نەتەوە و ئێتنیکەکەی خۆیان، ئەژمارد دەکرێن.

ئەم سێ نەتەوەیە، وەکو سێ گەلی سەرکیی، دراوسێ و هاوەزهەبی(وەک زەرینە) نەو سەڵتەنەت، لە دروستکردنی ناسیونالیزمە کولتووریی و سیاسیەکەیاندا(political and cultural nationalism) بەشی هەرە

زۆری فیکر و مانیفستی سیاسییان، لسەر ئەو دژایەتییکردنە دامەزراندووە کە ئەم سێ ئەتنیکە، دوژمن و نیاری هەمیشەیی یەکترن. فیکر، مەعریفە، کولتوور، سیاسەت و ئایدیۆلۆژیای ناسیۆنالیزمیان، لە ڕیبازکانی تڕانییەت(دواتر فاشیزمی پانتورکیی)، شۆڤینیزمی عوروبە(عروبة) و ناسیۆنالیزمی ئیتیتی کوردیی(لە کوردستانی عێراقدا، بە کوردییەت و دواتریش بە کوردایەتیی دەگۆڕێت)، لسەر بنەمای بە دوژمن زانینی یەکتر، بنیات دەنێن.

تورک، عەرەب و کورد، لەگەڵ لکەوشاندنەوەی سەڵتەنەتی عوثمانییدا، لەو لکتەرازانە سیاسیی، مێژوویی و ئیداریەوە پەویستیان بە خەجیاکردنەوەیەک هەبوو لە ستراکتەری کەمایەتیی، کولتوور، ڕووحیی و تەکنیبوونی خوێنەوە، هەموو پەوەندییەکیان بەیەکتڕەوە بپچڕێنن. لەگەڵ دابەشکردنەوەی نەخشەی سیاسیی و جیۆگرافییدا، دابووایە کاتەگۆڕییە نەتەوەیی و فەرهەنگیی و مێژوویەکانیشیان دابەش بکەن. ئەنجامدانی پڕۆسەسکی ئاڵۆز و چارەنوسسازی لەو چەشنە، بەهەکاری فرە جیاواز، زەحمەتە بتوانرێت سانا و بە گرفت لەک جودابێنەوە، بە هەکاری ئەوەی کەمێک فاکتەر هەبوون کە جیاوازییەکانیان بە ناکۆکیی هەمیشەیی بچڕخێنێت:

یەکەم :

تورکەکان، بە لەبەرچاوگرتنی بەشی کورد و عەرەبەکان لەماوەی پێنج سەدەی دروستکردنی ئیمپراتۆریای عوثمانییدا، خەیان بە میراتگری ئیمپراتۆریای عوثمانیی، ناساند. لە ئەزموونی حکومڕانیی ئیتحاد و تەرەقیدا، ئەندامە تورکەکان، باڵادەست بوون، ئەحمەد جەمال پاشا لە شام و میصر لەپێناو تورکاندنی عەرەبەکاندا ستەمێکی زۆری لێکردبوون. هاوکات بە هەڵوەشاندنەوەی خەلافەت، بریتانییەکان لە ١٩٢٢ دا سەربەخۆیی مەملەکەتی میصریان پەسەندکرد، بەئەوەی مەلیک فوئادی پادشای میصر بە پاڵپشتی ئەزهەر، ڕێی خەلیفە لە جیهانی ئیسلامییدا، بگرێت. ئەمە بە ئەوەبوو کە بەشایی مەرجەعییەتی خەلافەت لە جقاکە ئیسلامییەکاندا دروست نەبێت.

لەڕەوە، عەرەبەکان خەیان بە میراتگری مەزهەب وترادیسیۆنی دەوڵەتی عوثمانییەوە هەڵواسێوە دەزانی. کورد وەکو ئەرمەن و ئەلبان و عەرەبەکان داوای بەشی خۆی، تا رادەی دەوڵەتکی سەربەخۆ دەکرد. ئەرمەن و ئەلبانییەکان بەپێی مەرجەکانی روسیا بەسەر سەڵتەنەتی عوثمانیی، لە کۆنگرێی بەرلین 1878 دا پشتگیریی پێشوەختیان لە

روسیاوە بەدەستهێنابوو. لە بەرامبەریشدا، کوردەکان لە پەیمانی لۆزاندا پرسی بەدەوڵەت بوونیان لەدەستدا. کوردستان، لە دوو پارچەی نەوان (صەفەویی و عوثمانیی) ەوە بەسەر چوار پارچەی تورکیا، سوریا ، عێراق و ئێراندا، دابەشبوون. لەو سەرەتایەی هەستی نەتەوەیی کوردییدا، ئەم دابەشبوونە ، کاریگەریی زۆر نەگەتیف و توندی لەبیری نەتەوەیی کورددا دروست کرد. جگە لە نەفرەتی کوردیی لە سایکس-پیکۆ ، تورک و عەرەبەکان وەکو دوو نەتەوەی داگیرکار لە فیکری قەومیی کوردییدا جێگیربوون .

دووەم :

ئاگایی و هۆشیاریی نەتەوەیی، زۆر سەرەتایی بووە. ئەم ئاگاییە پرۆمیتیفە، لەژێر کاریگەریی بیری نەتەوەیی خەرئاوا و دروشمەکانی شۆڕشی فەرانسیدا بوون. بەگشتیی، دروستبوونی دەوڵەتە نەتەوەییەکانی nation-states ئەوروپا، بەتایبەتی کەمپەینی یەکخستنەوەی ئەمانیای بیسمارکیی Otto von Bismarck و هەژموونی ئیتالییە کاربوناریاییەکان(بە واتای پشکی گۆشاوە دژت- Carbonaria)، وەکو دوو دەوڵەتی نەتەوەیی نوێ و مۆدێلکی نمونەیی، بوون بە ئیلهمام بە کەپیکردنەوەیان لەلایەن کورد، تورک و عەرەبەکانەوە. خوێندکارە هەرزەکار و حەماسییەکانی تورک، عەرەب و کورد کە سەرەتا نەتەوەیی عوثمانیی،ێ بە خوێندن، بە پاریس، ناردبوویانی ، بیری نەتەوەیی و دەوڵەتی نەتەوەیی nation-state ، لای ئەمانەوە، کەپی و پەیست دەکرا، سەرەنجامیش بە ناوچەکەیان هێنایەوە.

سێیەم :

جگە لە بەشێک لە خەرەەاتی ناوەاست کە هێشتا لەژێر کۆنترەڵی خەلافەتی عوثمانییەکاندا مابووەوە، زۆربەی جیۆگرافیای جیهانی ئیسلامیی لەلایەن فەرانس، بریتانیا و روسەکانەوە داگیرکرابوون. ئەو سێ هێزە جیهانییە، هانی وروژاندنی هەستی نەتەوەیی کورد ، تورک و عەرەبیان، لەو ناوچانەدا دەدا کە خەیان لە دەوڵەتی خەلافەت و سەڵتەنەتی عوثمانیی جیابکەنەوە. بەواتایەکی تر، ناسیۆنالیزمیان لەهەمبەر ئایدیۆلۆژیای دینیی خەلافەتکی نەخشدا، دەبزواند. دیارە ناسیۆنالیزمی تورکیی، دەیویست لەسەر لاشەی سەڵتەنەتی عوثمانیی، کۆشکی ناسیۆنالیزمی پانتورکیی هەڵچنێت. نەتەوە و گرووپەکانی تر، لەژێر رەشمالی ناسیۆنالیزمی پانتورکیی و تاڵادەیەکیش پانتۆرانییدا، ئاوێزان بکات، یەقیان بکاتەوە و دایانبڕێت و و ئەسیمیلەیشنیان assimilation پێبکات.

چوارەم:

سیستەمی- پەروەردە(پەداگۆجی- pedagogy) و زانستخوازیی، هەمان سیستەمی پەروەردەی ئایینی (حوجرەکانی مزگەوت) بووە، رۆژیەکی زۆرکەم لە خەڵک، خوێندەواریان هەبووە. ناسیۆنالیزمی دینیی و کولتووری ئایینیی خۆبەکەمزان لەبەرامبەر شەریعەت و جەبەروتی دەسەڵاتی ئیلاهیی(خەلافەت) دا، بەتەواویی بەسەر ناسیۆنالیزمی سیاسیی و ناسیۆنالیزمی کولتووریدا زاڵ بووە.

بۆنەو ئاو تەنگژە فیکریی، مەعریفیی، کولتووریی و سیاسییانەدا، پرسەسی دروستکردن و بیناکردنی ناسیونالیزمی تورکیی، عەرەبیی و کوردیی دەستیان پێکردووە. لەنەو خیاندا، یەکەمین هەنگاوی هەرکام لە ناسیۆنالیزمی ئەو سێ نەتەوەیە، نوسینەوە، داشتنەوەی مێژوو، دروستکردنی شانازیی، سەروەرکردنی مێژووی وەهمیی، فەنتازیا و ئەفسانەتاشین بووە. لە سەرەتای سەرهەدانی ناسیۆنالیزمی ئەو سێ نەتەوەیەدا، دەبینین ئاو ئەرک و کارانەی، رۆکخراو، کەمەڵە و حیزبە سیاسییەکان پێی هەستاون، بە گۆڕانەوەی مێژوو، نووسینەوە و داشتنەوەی مێژووی نەتەوەیی، دەستیان پێکردووە و زۆرترین کاری مێژوویشیان، دیاریکردنی رۆچەکی نەتەوەیی خیان و سڵماندنی خەجیاکردنەوەی نەژادیی و رەگەزیی بووە. کورد، ئارییبوون- تورک، تورانییبوون و عەرەب، سامییبوون یان ئیسماعیلییبوونی خێی زیندووکردووەتەوە.

لەبەر ئاوەی تورکە تورانییەکان دەبنە میراتگری سەڵتەنەتی عوثمانیی، جگە لە خەجیاکردنەوە مێژوویی و نەژادییەکەی لە کورد و عەرەب ، وەکو دوو نەتەوەی دژ بە عوثمانیی و میراتگرەکانی، کورد و عەرەب، دوور لە ئیرادەی سیاسیی، بە زەبری مێژوویەکی کاتیی، ناراستەخۆ دەبنە هاوپەیمانی یەکتریی و کاریگەریی بەرچاوی فیکر و مانیفێستی ناسیۆنالیزمی عەرەبییە(القومیة العربیة) و عوروبە بەسەر پەیدابوونی فیکری کوردایەتییەوە دەبەت.

لەرەوەیە کە ناسیۆنالیزمی کوردیی بە ڤەرژنی کوردایەتیی، لەباری زمانیی، فیکریی، کولتووریی، مێژوویی و سیاسییەوە، تەنانەت لەباری مەڵەیی و بەهای مرۆیشەوە، وەکو وەرگرانی دەستواژەی عەرەبییە و عوروبەی عەرەبیی(العربیة- ئەلعروبە- العروبة یان عروبەت) ، داهێنرانی چەمکی "کوردایەتیی" لەسەرەتادا، کوردییەت(الکردیة- بە چەمکە کلاسیکییەکە" کوردیەت") لەسەر وەزنی العربیة- عەرەبییەت، بەکارەهێنن و بەتەواویی وەکو دەستخوشکی فیکریی، سیاسیی و

کولتووریی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی(القومیة العربیة و ڤەرژنی عوروبە)، لە کایەکی زەر رەزیلی فیکریی و کولتووریدا، فاشیزمی عوروبە، لە ڤەرژنی کوردایەتییدا(کوردیەت) مەدیفاید دەکات.

پاشتر بە لابردنی مەغزا عەرەبییەکە و دووركەوتنەوە لە وەزن و قافیەی مەنتاقیتیی شیعریی ئەو ناسیۆنالیزمە ئەفەندییە(الافندیة)ی لەسەردەمی بزوتنەوە ئەفەندییەکانی تورکیای عوثمانیی و میصر و ناوچەکەدا گەشەی کردووە(زعماء وأفندیة . د. سیار الجمیل . عمان، 1999)، ناسیۆنالیزمی کوردیی، لە دوای سەردەمی شێخ مەحمودەوە و پێش پەیدابوونی کاژیک، چەمکەکی تر دادەهێنن. کوردیەت(کوردیەت، بە رێنووسی کۆن) لەژێر گەشەی زمانی کوردییدا دەگونجێنن و چەمکی سەقەتی کوردایەتیی(کوردایەتی، بە رێنووسی کۆن) وەکو چەمکەکی نوێ، لە رووی سیاسیی، زمانەوانیی و فیکرییەوە، بەسەر تێکستی داماوی کوردییدا، دەسەپێنرێت. ئەوەی کە زەر جێگەی ئەفسووس و داخی فیکرییە، تا ئێستاش، بەشێکی زەر لە ئەکادیمیست و نووسەرانی کورد، بەتایبەت ئەوانەی بەیارە پسپۆری ناسیۆنالیزم بگشتیی و ناسیۆنالیزمی کوردیی، بەتایبەتیی بن، وەک زالوو ئیم فاشیزمە کولتووریەی عوروبیان، بە ڤەرژنی کوردایەتیی، لە مەیاشوو چەقیوە و زەر بەباکانە و نافیکرییانە، دەیمچێننەوە.
.

کوردایەتیی : سەرگەردانیی فیکریی، سیاسیی و جیۆگرافیی

کورتەیەکی ثیەریی لەسەر ناسیۆنالیزم

لە ئەدەبیاتی سیاسیی، فیکریی و کولتووریی کورددا، زەرجار بە نەزانیی یان بە ئاگایی، چەمکانی ناسیۆنالیزم و نیشتمانیەتیی(نیشتمانتیی- پاتریۆتیزم) تێکەڵ دەکرێن. هەرچەندە مەغزای سیاسیی و فیکریی ئەو دوو چەمکە زەر جیاوازن، بەڵام لەهەندە رەهەنددا، تێکەڵیشیان هەیە. ناسیۆنالیزم و پاتریۆتیزم، لە دوای جەنگی جیهانیی دووەمەوە تا گەیشتن بە سەردەمی گلۆبالیزەیشن، ئاوگەڵی ریشەیان بەسەردا هاتووە.

بە نموونە، لەسەردەمی پێست هەڤکست و سەرهتای توندبوونەوەی جەنگی ساردی نەوان سۆڤێت و ئەمەریکا، دەیان سکۆلار و کۆسایەتیی بوار جیاوازکان، لەچەشنی هانا ئارێنت، ئاینشتاین، هەیین کادیکت(ئوستڕالیا)، نووسەری بریتانیی، صامئێل جنسەن، بە نەخشیەکی پیس، نەفرەت، دەرزیی بە کوشتنی مرۆڤایەتیی، دیو

شاراوەکەی تری ناسیۆنالیزم، فەزیەتی شەڕ بەناوی نیشتمانەوە، مەئوای ئەحمەقەکان... زەرشتی تر، وەسفی پاتریۆتیزمیان کردووە.

دیارە ناسیۆنالیزم، زەر خراپتر، لەلایەن زەرینەی سکەلار و ئینتەلەکچوالە و موفەکیرەکانەوە بەر رەخنە دراوە. هاوکات، خوەندنەوەی سەرەتانی ناسیۆنالیزم، بەو چەمکە کلاسیکیی و توژینەوە کەنانەی سەردەمی مارکس، وەبەر و دەرکهایمیش، بە سەردەمی ئێستا، کەموکوڕیی زەری پێوە دیارە.

لە بەرامبەریشدا، ماک-کرۆنMaCrone ، لە کتێبێ "سۆسیۆلۆجیای ناسیۆنالیزم"دا پێیوایە، وەک ئەو راستییەی کە سۆسیۆلۆجیا ئیرییەکی نوێی لەسەر ناسیۆنالیزم دانەهێناوە، بەڵام بە خوەندنەوەی وردی مانیفێستی ناسیۆنالیزم، دەکرێ هەڵوەزیی هەریەکە لە سۆسیۆلۆجیا، ئەنترۆپۆلۆجیای کەمەڵایەتیی، سیاسەت و مێژوو لە دیسکەرسی لێکدانەوەکان لەسەر ناسیۆنالیزم بگشتیی، بتایبەتییش لە ناسیۆنالیزمی کلاسیکەوە بە نیناسیۆنالیزم، ئاوەزان بکرێت(McCrone 1980). چۆن ناسیۆنالیزم و پاتریۆتیزم ئاوگۆی ریشەیان بەسەردا هاتووە، فیکر و خوەندنەوەیشیان بەراورد بە سیی بە چل ساڵ لەمەوبەر، ئاوگۆی زەر یەکلاکەرەوەیان بەسەردا هاتووە؟

بە ئەهریمەنکردنی پاتریۆتیزم، لەلایەن زەرەک لە ئەکادیمیست و ئینتەلەکچوالە جیهانییەکانەوە، مافی خەیان بووە و ئارگیومێنتی وردیشیان بۆ هەبووە. ئەو رەخنەکردنەی پاتریۆتیزم بە ئەو دەرهاویشتە دگۆتەوە کە فاشیزم و نازیزم، بەسەر مرۆقایەتییاندا هێنا و ستالینیزمیش لە سیستەمی تۆتالیتاریانی totalitarian کەمنیزمدا ئەوەندەی تر، مرۆقایەتیی لە خوەندا گوزاند. ماوەی سێ بە چوار دەیە، بۆتەواویی چەمکی نیشتمانییەتیی(نیشتمانییبوون یان کەسی نیشتمانیی) ئاوگۆی ریشەیی بەسەر کەنتەکست و تۆزیفکردنیدا هاتووە. لە گەڵ باڵیزیشندا، بە کەکردنەوەی یەک قەوارە لە قاڵافەتی نیشتماندا، وەاتی فرە کولتوور، فرە نژاد، فرە دین، فرە زمان، فرە رەنگپەستی مرۆقەکان و فرە بەرژەوەندیی ئابووریی، دروست بوون.

بەواتایەکی تر، گەل و وەاتی ناسیۆنالیستیی نا، بەکو گەل و وەاتی نیشتمانییان، لەسەر چەمک و کەنتەکستی هاووەاتییبوون، پێکەوە ناوە. لە زەر شوێنی جیهاندا، ناسیۆنالیزم، قەزەونتر دەبە و پاتریۆتیزم، تۆڵەرانس و پێکەوەگونجان جگەی دگرنەوە. ئەمە بە هەردوو ناسیۆنالیزمی عەرەبیی و تورکییش راستیی تدایە. بەهەمان

میژدیش، ناسیۆنالیزمی کوردیش(بۆتایبەتیی کوردایەتیی) لەو پێی ناشیرینیی و رەزاگرانیی خەیدایە، بەڵام گرفتەکە ئەوەیە کەم کەس دەورەت، دەست بە ناشیرینییەکانی ئەم دیۆ دەزە بەرێت.

بە ئاستای دەخی سیاسیی کورد، بزوتنەوەی ناسیۆنالیستیی و ئایدیۆلۆژیای ناسیۆنالیزم، بەدەردی کورد و کێشە سیاسییەکەی ناخوات. ناکرێت لایەک کاتدا ناسیۆنالیست و پاتریۆتیست بیت. ئەم دوو فاقییە سیاسیی و فیکرییە، ئەم کۆنترادیکتە مەراییە، لای زۆربەی سیاسیی و نووسەرانی کورد، بڕەوی هەیە. ئەگەر دیگەلانێش بیر لەم دووانە بکرێتەوە، ئەوە ناسیۆنالیزم بەسانایی ئەوە دەگەیەنێت کە نێتەوەکەی خۆت خۆش دەوێ و رقەکی شاراوە یان "دیار"ت لە ئاشنیک، نێتەوە، گرووپ و جڤاکانی ترە. لەکاتکدا نیشتمانییبوون،تاک تاکی خەڵکی وڵاتەکەت، نیشتمانەکەت یان قەوارەکەت، بەبێ لەبەرچاوگرتنی ئایدێنتیتیی نێتەوەیی، ئاشنیکیی و دینییان، خۆش دەوێن.

بەرگریی کەبانێ و ستراتیژی ئەو حیزبانەی رابەرایەتیی ئەو خەباگرییە مەزنیان لەهەمبەر داعشدا کرد، ناسیۆنالیزم نەبوو، بەڵکو پرۆژەی کوردبوون و روئیای نیشتمانیی و تەڵەرانسی پێکەوەژیان بوو. لە هەموو مەژووی کورددا، ناسیۆنالیزم، جگە لە فیاسکێ، جگە لە هەرەس و جگە لە زوخاوی فیکریی و کولتووریی، شتێکی تری بە کورد بەرهەم نەهێناوە! کاتی ئەوە هاتووە، وەکو ئایدیۆلۆژیایەکی نەفرەتلێکراو، بە قناعەتەوە، نووسەران و رەشنبیرانی کورد، بگەنە فیکریی و ئایدیۆلۆژیی ناسیۆنالیزم رابدەن و بیر لە ئاڵترناتیڤی نوێ بکەنەوە. بە باوەڕی ئەم نووسینە، ئەو ئاڵترناتیڤە، پاتریۆتیزمی لیبراڵ و مەدەرنە.

دیارێ کوردبوون(being Kurd)، بە خێی دەردداریی، لە بوارێ جیاجیاکانی زمانیی، سیاسیی، فیکریی، مەژوویی و بایەلۆژییدا هەیە. لایەنێ بایەلۆژیی، جیۆگرافیی و ئەنترۆپۆلۆجییەکەی، مرۆڤی کورد مەحکوم بە کوردبوون دەکات! هاوکات، عەرەببوون و فارسبوون و ئینگلیزبوونیش هەمان دەردداریان هەیە. بەواتایەکی تر، کوردبوون، زیاتر چەمکێکی داهێنراوی ئەو عەقییەتییە کە ناسیۆنالیزم وەکو پەتایەکی ئایدیۆلۆژیی سیر دەکات، بەڵام خێی لە کێشە زمانیی، ئاشنیکیی و بایەلۆژییەکانی کوردبوون دەدزێتەوە.

هەر بەڵاستیی، ئایا مەسخەرەیەکی سیاسیی و فیکریی دەرناچێ، لە ئەدەبیاتی کوردییدا، عەرەببوون، فارسبوون، صربببوون و کرواتبوون

بنووسرێ؟ لەووی زانستییەوە، مرۆڤ بە کورد، عەرەب، فارس، تورک، ئینگلیز، ژاپۆنیی، ئیسپانیی و فەرانسیی دروست نەبووە. مرۆڤ، لەئەنجامی پڕۆسەیەکی مێژوویی دوور و درێژی دەیان میلیۆن ساڵییەوە دروست بووە. بەهۆی قەدەری جیۆگرافیا، کێشوەوا، کولتوور، سروشتی گۆشە و ڕووی مرۆڤ سەرتایەکانەوە، ئەمەی مرۆڤی نوێ، ناسنامەی جودا، زمانی جودا و تەنانەت دینی جوداشمان، هەڵگرتووە.

بەم هەموو هەڵاهەڵاییە کەلەپەیاتی و کولتووریشەوە، بەم دواکەوتنەی کورد لە لەشساغترین قۆناغەکانی چەکردنی دەوڵەتی نەتەوەییدا Nation-State کە هیچی بە بەدەست نەهات، هێشتا دەتوانێ دەردی کوردبوونەکەی خۆی، زمانەکەی خۆی و تەنانەت ئاو و خاک و ئاوەڵای، بەشەرعییەتی ئاسمانیی و زەمینیی بە موڵکی خۆی دەزانێت، قەوارەیەکی تەدا دروست بکات، بەمەرجێک کە کورد و ئاو نەتەوە و ئێتنیک و دینێ جیاوازانەی لەسەر هەر بەشێکی ئەم کوردستانە دەژیێن، خۆیان بە خاوەن ماڵ و بە هاوکار بزانن. هەموو ئەوانە، کاتێک عەقڵانییەتی تەدایە، ئاگەر تووشی تاعوونی(طاعون) فیکریی ناسیۆنالیزم نەبین، بەتایبەتییش ئایدیۆلۆژیای " کوردایەتیی"، بە عەقڵماندا بێاو نەبەتاوە.

ڕیتەریکێکی ئایدیۆلۆژیی لەناو کورددا هەیە، گوایە ناسیۆنالیزمی نەتەوەی بندەست و چەوساوە، Nationalism of the oppressed یان ناسیۆنالیزمی مەدەنیی، لایەنە پۆزەتیڤەکەی ناسیۆنالیزمە، لەهەمبەر دیو نێگەتیڤەکەی ناسیۆنالیزمی چەوسێنەراندا، یان داگیرکاراندا Nationalism of the oppressors . ئەم ڕیتەریکە ئایدیۆلۆژیانە لە سەردەمی لەکسەمبورگەوە Rosa Luxemburg لەناو ئەدەبیاتی کەمۆنیست و چەپەکاندا دەگوترێ و دەنووسرێتەوە. کوردایەتییش، بەتایبەتیی لەسەردەمی کاژیکەوە، مەبەستایزی سیاسیی ئەم ڕیتەریکە دەکات.

لەنین زۆر هەوێدا، ئەم گرێ کوێرە فیکرییەی بە ساغ نەکرایەوە. لەنین، ستالین وتەتکسییش، بە ڕیتەریکی ئەوەی کە ئەمە ئایدیۆلۆژیای سەرمایەدارییە، دەیانویست بە ئەدەبیاتی کلاسیکیی-مارکسیی، بە ئایدیۆلۆژیای ئینتەرناسیۆنالیزم، بڕپڕچی بدەنەوە! ئەم تەوانینە ئایدیۆلۆژییەی لەناو ناسیۆنالیزمی کوردایەتییدا هەیە سەبارەت بەنەتەوەی سەردەست و بندەست، بنکەی ئاو ئارگیومێنتە سیاسیی و ئایدیۆلۆژییانەن کە نزیکەی حەفتا بە صەد ساڵ لەمەوبەر، لەلایەن چەپەکانەوە، بەوپەڕی کەڵەواریی و بێئاگایی لە فیکری ناسیۆنالیزم، کراون.

گۆڕی ناسیۆنالیزم لەدوای عوثمانییەکانەوە

لە کاتی بڵاوبوونەوەکردنیCrystallization ناسیۆنالیزم لە سەروبەندی هەڵوەشاندنەوەی ئیمپراتۆریای عوثمانییدا، ناسیۆنالیزمی سیاسیی نەتەوەکانی تورک، عەرەب، کورد و ئەرمەن، لەگەڵ جیاکردنەوەی تایبەتمەندیی نژادیی خۆیاندا، پێویستیان بە جیاکردنەوەی تەواوینی جیۆگرافیای سیاسیی و رەهەندی مێژوویی خۆیشیان هەبوو. گەلانەوە بە مێژوودا تا دوورترین مەودای رابردووی رۆچەک و نژادی خۆیان، جۆگرافیایەکی تایبەت بەفەنتازیای خۆیشیان وەنەکردبوو بە جێکردنەوەی ئەو یەکێتییە ناسیۆنالیزمە سیاسییە وەهمییەی دەیانویست بینای بکەن. لەو قۆناغە هەستیارەی مێژووی سیاسیی خەرهەڵاتی ناوەڕاستدا کە لایەک سیستەمی خەلافەت لە لکترازاندایە و لایەکی دیکەوە کۆلۆنیالیزمی بریتانیی، فەرانسیی و روسیی بە پێی نیاز و ئامانجەکانی خۆیان، پێشنیاری جیاواز و تایبەتی خۆیان، بە جۆگرافیا و ستراکتەری سیاسیی ناوچەکە هەیە، پێکهاتەی ناسیۆنالیزمە جیاوازەکان، لەگەشەکردن و لەشێوە قەچدا بوون.

لەهەردوو رەهەندی مێژوویی و جیۆگرافییەوە، ناسیۆنالیزمی تورکیی، عەرەبیی و کوردیی، دووچاری بەرێککەوتنی فرەجەمسەر بوونەتەوە. ململانێکانیان جگە لە بەرێککەوتنیان لەگەڵ ئایینداکە گەلان و میللەتانی عوثمانیی، تەکیا ئوممەت– نەتەوەیەکی ئایینیی ئیسلامیی بوون، بەهەڵوەشاندنەوەی خەلافەت، ئەو ئوممەت – نەتەوە ئیسلامییەشی پەوەهەڵوەشاوەتەوە کە قبوڵکردنی لە نەوەندە ئایینییەکانی گەلانی عوثمانییدا بەبە رووبەڕووبوونەوە و بەیەکداشاخانی نەوان مەلا دینییەکان و مونەوەرە نەتەوەییەکان، بەدی نەهاتووە.

دەوڵەتی عوثمانیی، هەموو پێکهاتەکانی وەک میللەتی جیاواز لەنەوخۆیدا قبوڵکردووە، بەڵام وەکو نەتەوە و ئێتنیک، هەریەکەک لەو گەلانەی لە ئوممەت – نەتەوەی ئیسلامدا کەکردبووەوە و لەبری ئایدەنتیتیی(ناسنامە) نەتەوەیی، پێناسی ئایینیی- ئوممەتی عوثمانیی لە سەڵتەنەتدا بە باڵایاندا بەیبوو. ئەو قبوڵکردنەی دەوڵەتی عوثمانیی بە قەوارەی ئێتنیکە جیاوازەکان (وەکو گەل و ئەقوام، نەک نەتەوە) دەگەڕێتەوە بۆ دیدی ئایینی ئیسلام کە خواوەند، گەل و هێزی جیاوازی دروست کردووە بۆ ئەوەی یەکدی بناسن (انا جعلناکم شعوبا وقبائل لتعارفوا)، بەڵام لە عیبادەتدا هەمووان، یەک نەتەوە – ئوممەتی یەکتاپەرستی سەر ئایینی ئیسلامن و خەلیفەش، لە نەژادی پانتەراییە تورکەکان دەبێت.

لە دۆخە سیاسی/سیاسییەکەشدا socio-political ، جیابوونەوەی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی لە تورکیی و کوردیی لە هەردووکیان، وەک ئاوێنەیەکی خراپ بۆ کرۆکی نژادیی و زمانیی، هاوکات، لە خیاڵدانی نتەوەیی خیاندا هەر یەک لە ناسیۆنالیزمی کوردیی، عوروبۆ و پانتۆرانیی ، فۆنتازیای مژووویی و جۆگرافیای تایبەت بەخۆیان فۆرمەڵە دەکرد. هەموو ئەمانە بۆ ئەوەبوون کە بتوانن تەواوی بینای موناجات و تەجەلا نتەوەییەکانیانی تەدا ڕبنن.

جیۆگرافیا و مژووی کور، لە کوردایەتییدا

دروشمی عاطیفییانەی کوردایەتیی لە ئاست جیۆگرافیادا(یان کوردستان یان نەمان)، زەمینەکە درژکراوەی رووبەری مژووویی و جیۆگرافیای ماد و میزۆپۆتامیایە. لەنوان هەر چوار دەریای خزەر، ڕش، ناوەڕاست و کەنداوی پارسدایە. ئەم نەخشە جیۆگرافیی و مژووییەی کوردایەتیی کە لە زیهنی خێدا بەردەوام نژەنی دەکاتەوە، وەک کوردستانی گەورە و چوار پارچەی کوردستانی یەکگرتوو، بە پسانەوە، ڕمانسییانە لە خیاڵی خێدا لەچاپی دەداتەوە.

لە کاتێکدا، بە درژایی مژووی کۆن و نوێ، دەسەاتێک، قەوارەیەک و جیۆگرافیایەکی سیاسیی نبووە بەو سنووره جیۆگرافیا سیاسییە وەهمییەی ڕبازی کوردایەتیی، پێوەی سەرقاڵ بووە . نە مژوو و نە جیۆگرافیایەکی وەها لە واقیعیدا بوونیان نبووە، تا جارێکی دیکە نتەوەی کورد، بەو شقار شقارە سیاسیی، جیۆگرافیی و کولتووریەوە، بەپێی ڕباز و مانیفێستی کوردایەتیی ئنجامی بداتەوە و بگەڕێتەوە بۆ ئەو ئیمپراطۆریا وەهمییە و سەرنجامیش عاطیفەی بسز و کفوکۆی گەرمی خێی تەدا فۆنک بکاتەوە.

بەستنەوەی ناسیۆنالیزمی کوردیی بەو رابردووە وەهمییە نسەلمنراو و پێککەوتانەوە، قەتیسکردنی بیری نتەوەیی لەو فۆرمە بڕتسکە بە فیکرەدا، هەکاری سەرکی پنگەیشتن و باڵانکردنی ناسیۆنالیزمی کوردییە لە ڕهەندە فیکریی و کولتووریەکاندا. ئەم ناسیۆنالیزمە ئەوەندەی لەناو شیعر و بیاننامەی حەماسییەدا، پاڵی لەداوەتەوە، ئەوەندەی وێنەی سیاسیی و ئایدیۆلۆژیی دکتێرینکەی بە رابردوویەکی نبووەوە، بە سەروەریەکی ئەفسانەیی و بە جیۆگرافیایەکی وەهمییەوە، دبەستەوە، "یەک لسەر د"ش، لەهەوەی ئەوەدا نبووە ناسیۆنالیزمی کوردیی و دەخی کولتووریی، فەرهنگیی و بایۆلۆژیی کوردبوون(بایۆلۆژیا، وەک قەدەری کوردبوون) و

ئەنترۆپۆلۆجیای(کوردبوون، مێژووی کورد، کولتوور و زمانی کوردیی، سەرەنجامیش ئینسانی کورد) بخاتە پرۆژەی داهاتووەوە و مرۆڤی "کورد" و ئومێدی سیاسیی، لەنێوان ئەفسانەکانی رابردوو و خواستەکانی داهاتوودا، بەبەردەوامیی، توشی حەپەسان، دەم داچەقان، واقوڕمانی فیکریی و سیاسیی و کولتووریی کردووە!

جیۆگرافیا و مێژووی عەرەب لە عوروبەدا

دروشمی جیۆگرافیی عوروبە و عەرەبییەت(العربیة) و فەنتازیا مێژوویییەکەی (ئومەی عەرەبیی واحیدە- امة عربیة واحدة) یە، لە کێندراوی پارس (فارس) و عێراقەوە تا خەرەپاتی ئەقیانوسی ئەتڵانتیک لە مەغریبی عەرەبیی، دەگرێتەوە. عەرەبە قەومچییەکان لەهیچ سەردەم و مێژوویەکدا، جیۆگرافیا و نیشتمانێکی یەکگرتووی لەو شێوەیان نەبووە کە لەدروشمی عوروبەدا، بانگەوازی دووبارە دروستکردنەوەیان دەکرد. نەتەوەی عەرەب کە بناغەی ئیمتیدادی ئوممەتی ئیسلامییە و بەتایبەتیش، خەلافەتی ئەمەویی عەرەب نەژادەکان، تەنانەت لەسەردەمی بەهێزترین خەلافەتیشدا (عەباسییەکان) نەخشەیەکی ئەوەندە فراوانی نەتەوەییان نەبووە. نەتەوەیەکی ئایینیی پارچە-پارچە بوون لەنێوان خەلافەتی ئەمەویی، عەباسیی، فاطیمیی و ئەندەلوسییەکاندا، خەریکی غەزەواتی دینیی و غەزوبەزی رابواردن، بوون.

دەیان ساڵی بانگەوازی ڕەبازی عوروبە جگە لە پەرتکردن و لەتکردنی جیهانی عەرەبیی، جگە لە داڕزاندنی تاک تاکی جیهانی عەرەب و بەبادابردنی خەونی گەنجانەی چەندین نەوەی عەرەب، نەیتوانیوە کەمترین ئامانج لە دروشمەکەیان (ذات رسالة خالدة) بەدیبهێنێت! لەڕاستییدا، بەشێکی زۆری ئەو خاک و جیۆگرافیا سیاسییانەی کە ڕەبازی عوروبە بە "نیشتمانی عەرەب"ی دەزانێت، هێزمووەنی باڵادەستیی عەرەب بەهۆی داگیرکارییەوە لەڕێی دیینی ئیسلامەوە، داگیری کردووە. جیۆگرافیا و قەوارە سیاسییەکانی میزۆپۆتامیا، شام و باکووری ئەفریقا و زۆر شوێنی تریان بەر هێرش داوە و زمانی عەرەبیی، کولتووری عەرەبیی و دیینی ئیسلامیان بە تێزیی سەپاندووە. پرۆژەی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی و عوروبە، فاشیلترین پرۆژە بوو کە ویستی ئەمجادی خەلافەت، بە قۆرژنی ناسیۆنالیزم، لەدوای داڕزینی خەلافەتی عوثمانییەوە، دەمەزرد بکاتەوە.

جیۆگرافیا و مێژووی پانتورکیزم لە تۆرانییەتدا

تورانیزم لە رەگەی تەتەر و تورک-نژادەکانی نێو ئیمپراتۆریای روسیا و ئۆراسیاوە سەرهەڵدەدات. دواتر، تورکەکانی نێو ئیتیحاد و تەرەقیی و یانی تورکیا وەک مانیفێستی پانتۆرانیزم، تیژی دەکەنەوە. دروشمی جیۆگرافیای تورانییەت لە گردەکەکانی ئاسیای ناوەڕاست (مەغۆلستان) ەوە دەستپێدەکات تا ڕۆژهەڵاتی باکان، دەگرێتەوە. لەدیدی تورانییەتەوە ئەم زەمینی مێژووی تورک نژادەکانە. هەر شوێنێک لە ڕەگەی هەمەتەکانی پێش و پاش جەنگیزخان، چەتایی و ڕاوەووتی هەزە مەنغۆلییەکانی(مەنگۆلییەکان) پەگەیشتبێت، ئەو شوێنانە، بە نیشتمانی تورانییەکان، ئۆمارد دەکەن. لە کۆنگرەی سالانیکی ئیتحاد و تەرەقیی، لە 1911 دا، ئەندامە تورانییەکان، نێوان هەڵی درێژی 26 – 46 ی گەی زاویان بە جیۆگرافیای پانتۆرانیزم دەستنیشان کرد. هەموو گۆلانی دیکەی "نا-تورک"ی نێوان ئەو هەڵیان بە داگیرکار و دژە تورک ناساندووە.

تاوانی پاکتاوی نژادیی، جینۆسایدی ئەرمەن و قەتوعامی ناوبەناوی ئێزدییەکان(بەهەی نەکۆرایەتیی بەشک لە کوردەکانەوە)، بە هەی نەخشیەی لووتبەرزییەکانی پانتۆرانیزمەوە، پاساوی بە داگیرکاریی و دیدە جیۆگرافیی و مێژوویەکەی دەهێنایەوە. سەرهەڵدانی زانست و لێکۆڵینەوە مێژوویی، کولتووریی، کۆمەڵایەتیی و مرۆییەکانی وەکو ئەنترۆپۆلۆجیا، ئێتنۆگرافیا و سۆسیۆلۆجیا لە ئەورووپادا، هاندەرێکی ناڕاستەوخۆبوون بە بەگەهێنانەوەی لایەنگرانی ڕەبازی پانتۆرانیی و دروستکردنی پاشپشتی مێژوویی، کولتووریی و کۆمەڵایەتیی بە ئایدیۆلۆژیا سیاسییەکیان.

لەکۆتایی سەدەی نۆزدەمدا لێکۆڵەرەوە ئەورووپییەکان لەکاتی گەڕان بەدوای ریشە و "نژاد"ی نەتەوەکانی ئەورووپادا، بەگەیەکی زێرینیان بە تورانیزم بەخشی. بەگەکە ئەوەبوو کە گۆلانی چواردەوری دەریای ڕەش لە نژادی ئەو هێنیانەن لەسەدەی سێیەمەوە لە باکووری چینەوە تا هەنگاریا، درێژبوونەتەوە. ئەمەش بە تورانییەکان ئەو جیۆگرافیا وەهمییە دەگرێتەوە کە ڕەبازی تورانیی وەکو سیمبۆڵی ئیمپراتۆریاری گەورەی تورک- نژاد، نیشانە کردبوو.

وەک دیدی مێژوویی و زمانناسیی، وەک تێوانینی ئەنترۆپۆلۆجی و کولتووریی بە نەتەوە تورانییەکان و زمانە تورانییەکان، لێرەدا دەبێ ئەوە بگوترێ، خەڵکانی تورانیی لە ئۆراسیادا دەژیان. لە ژاپۆن-کۆریا و مەنغۆلیاوە، بەناوەڕاستی ئاسیادا، تا ناوەڕاستی ئەورووپا(فینییەکان Finnic و صربەکان) تا بە تورکیای ئێستا دەگاتەوە. لێرەدا کە پانتۆرانیزم بەکار دەهێنرێت، مەبەست

لە کارە زمانناسییەکانی زماننناسی فینلەندیی ماتیاس کاستڕن Matthias Castrén نییە کە یەکەمین جار ئەو ئەم چەمکەی داهێناوە، بەڵکو پانتڕانیزم، ئایدیۆلۆژیا سیاسییەکەیە کە چەمکە زمانییەکانی ئەوی تێوظیفکردووە.

دروشمی من تورکم، سەربەندم، فیز لێدەدات بەسەر هەموو نەژاد و نەتەوەکانی دیکەی جیهاندا کە تورکایەتیی بە باڵاترین گۆلی دونیا، وێنە دەکات. هەروەک هەردوو ڕەبازی کوردایەتیی و عوروبەیش ، نەتوانیویانە هاوشێوەی ئەو یەکێتیی وەهمییە نەتەوەیی تڕانییەکان،(نەتەوەی گۆرەی کورد و نەتەوەی مەزنی عەرەب) بەدیبهێنن، نە لەمژوویشدا گۆلانی بە هیچەک تڕانیی، یەکێتیەکی جیۆگرافیی، کولتووریی، زمانیی و نەتەوەیی هەبووە کە ڕەبازی تڕانییەت و پانتڕانیزم وەک دروشم و فەنتازیای سیاسیی، هۆی دووبارە دروستکردنەوەی بە بدەن. ئەم دەردە ئایدیۆلۆژییە و ئەم تاعوونە فیکرییەی عروبەو پانتڕانیزم، دەرد و تاعوونی کوردایەتییشە و هەمان خوونی سیاسیی بە کوردستانی گۆرەوە! لە فەرمی جیاجیادا دەبینێت.

تڕانیزم و پانتورکیی، ویستیان، لاسایی ناسیۆنالیزمی ئوروپیی بکەنەوە. عوروبە، ویستی لە ناسیۆنالیزمی تورکیی و ئوروپییەوە، ئایدیۆلۆژیایەکی تر کۆپی بکاتەوە. کوردایەتییش، لاسایی کۆڕانی هەردووکیانی کردەوە. دوای نزیکەی یەک سەدەی تەواو بەسەر هۆشاندنەوەی ئیمپراطۆریای عوثمانییدا، وڕانی سیاسیی، کولتووریی و فیکرییش ئاوێیە، لەو ماوە دوور و درێژدا، جگە لە سەرگەردانیی فیکریی، سیاسیی و کولتووریی، ئێثنۆناسیۆنالیزمی کوردایەتیی، نەیتوانیوە، فۆجاوەکی فیکریی، بە سەر سفرەی ناسیۆنالیزم بگشتیی و سفرەی ناسیۆنالیزمی کوردیی بتایبەتیی، ئامادە بکات!

بە فیکریی و بە تێکستیی کوردایەتیی

– پرینسیپەکانی ویلسن و WWI :
جەنگی جیهانیی یەکەم، وەک ئاوەی کە جەنگی هەژموونی ئابووریی و سیاسیی نێوان زلهێزەکان بوو، هاوکات جەنگی دروستبوونی نەتەوەکانی جیهانی نوێی پاش شەرشی فەانسەش بوو. لێثیرییە ستراتیژییەکانی کلاوسڤیتسەوە Clausewitz، جەنگ، شەوازەکی شەرفمەندانەی چارەسەرکردنی کێشە سیاسییەکانی نێوان گەلانی ئوروپا و نەتەوە تازە پێکهاتووەکانی، بووە. تا جەنگی جیهانیی دووەمیش، لە ڕەهەندە

ئەخلاقییەکانی مرۆڤایەتییەدا، جەنگ جۆرێک بوو لە شکۆمەندیی نەتەوەکان کە لە ئەستادا پێچەوانەکەی (ئاشتیی)، رەهەندێکی ئەخلاقیی مرۆڤایەتییە.

لەچوارسالی ئەو جەنگەدا، نەتەوەکانی ئەوروپا و جیهان، "فیکر"ی نەتەوەییان لە قەناغی ئیدیالیزمەوە بە دروستکردنی فۆرمی جیۆگرافیی و فۆرمەبوونی نەتەوە بە پراکتیک، گۆی. "وودرۆ ویلسن Woodrow Wilson" ی سەرۆکی ئەمریکا 1913- 1921 لە کۆتایی جەنگدا، پرۆژەی ئاشتیی جیهانیی، لەچواردە خاڵدا، پێشکەش بە کۆنگرەی پاریس کرد کە بە پرینسیپی ئاشتیی ویلسن ناسرا. لە خاڵەکانی نێیم تا چواردەیمی ئەو پرینسیپەدا، لەسەر بنەمای مۆڕوویی و نۆژادیی گەلانی نەو ئیمپراتۆریای عوثمانیی و بەشێک لە ناوچەکانی باڵکان، هانی مافی چارەی خۆنووسی گەلانی جیهان دەدات.

پرینسیپەکانی ویلسن، لە جیهاندا، وەرچەرخانی گەورەی فۆرمەبوونی نەتەوەیی بوو. لە خاڵی دوازدەدا، داوادەکرێت، هەموو نەتەوە ناتورکەکانی تورکیا، مافی چارەی خۆ- نووسیانself-determination (نێک چارەنووس کە بە مانای قەدەر- Fate دێت) هەبێت. لەرەوە، ناسیۆنالیزم و نۆژادپەرستیی، بڕەوی زیاتری پەیداکرد. لە ئیتاڵیا، فیکری فاشیزم، وەکو بزوتنەوەیەک بە زیندووکردنەوەی زەویی و شکۆمەندییەکانی رۆما، بەاووبووە. لە ئاڵمانیاش نازییەکان لە نۆژادی ئاریینەوە، دەیانویست، رەوایی، بە ئاڵمانییکردنی زۆرترین سەرزەمینی ئەوروپا، بدەن .

دوو خاڵی گرینگ لە پرینسیپەکەی ویلسندا:-

یەکەمیان: مافی چارەی خۆنووسە کە لە خاڵی پێنجەم، شەشەم، نێیم و دەیەمدا جەختی لێکراوەتەوە کە دەبێت گەلانی جیهان، سەربەخۆ و ئازادبن.
دووەمیان : سەلماندنی "ئایدەنتیتی"ی نەتەوەیی لە رێگەی بەگەی مۆڕوویی، زمانیی و کولتووریەوە. بە ئەوەی گەلێک مافی چارەی خۆنووسی هەبێت، دەبێت، فۆرمی "نەتەوە"ی هەبێت. ئەگەر نەتەوەش بێت، دەبێت بەگەی مۆڕوویی، زمانیی، ئێثنیکیی و کولتووریەکانی، بکرێنە پێوەر، بۆ نەتەوەبوون، تا کۆمەڵەی گەلان، پەسەندی بکات.

لەو دوو خاڵەوە، هەموو نەتەوە بەشداربووەکانی کۆنگرەی پاریس، کەوتنە ئامادەکردنی ئەو بەگە مۆڕوویانەی، بەهەیەوە دەتوانن، مافی چارەی خۆنووسیان بسەلمێنن و دەوڵەتی خۆیانی، پێ دابمەزرێنن.

هەروەها سنووری جیۆگرافیی دەوڵەتکانیانی پێ دەستنیشان بکەن. کۆنگرەکە، لە شوباتی 1919 تا سەرەتای 1920 درێژەی کێشا. نوێنەری کورد، شەریف پاشای خێزان (ئەندامی پێشووی ئیتیحاد و تەرەقیی و دامەزرێنەری کۆمەڵەی تەعالیی و تەرەقیی کوردیی- تعالی کرد و ترقی جمعیتی) لە راپەرتکەیدا، بەگژ مژووی و جیۆگرافیەکانی نەتەوەی کورد، لە بەردەم کۆنگرە، هەڵدەوێژێت. لیژنەی لێکۆڵینەوە لە بەگژکان، مافی کورد دەخنە بەندەکانی 62,63,64 ی پەیمانی سیڤەرەوە.

پاشتر، لێژەر هەژموونی کۆمالیزمدا، لە کۆنفرانسی لۆزان 1923، دان بە بەگژ مژووی و جیۆگرافیەکانی گەلی کورددا نانێن و مافی چارەی خنووسی کورد، لە قەوارەیەکی سەربەخۆدا، پشتگوێ دەخەن. لەرەوە بە کردەوە، رائیدەکانی ناسیۆنالیزمی کوردیی، تووشی سەرگەردانی فیکریی و سیاسیی دەبن و تا ئێم ساتەش، ناسیۆنالیزمی کوردیی، جگە لە کۆمەڵە هەوڵی زەر بچووک و سەرپێیانە، وەکو فیکر و ئیدیری، وەکو سیاسەت و عەقڵانییەت، مامەڵەی لەگەڵدا نەکراوە، بەکو وەکو موناجات، پاڵانەوە، لاڵانەوە، قوپەوان، شیعرنووسین و رقبوونەوە لە نەژادی تورک، عەرەب و فارس، مامەڵەی لەگەڵدا کراوە.

کورد، پێش ئەوەی ڕەخنە بگرێت، لە هەڵە کۆمۆنیالیستەکان و ئەو دەوڵەتانە بگرێ کە پارچەکانیان بەسەردا دابەشکراوە، پێویستە ڕەخنە لە رائیدەکانی ناسیۆنالیزم و لە سەرجەم ئەو ناسیۆنالیزمە بەتاڵ، ڕەجاڵ و ڕووتە بگرێ بە درێژایی مژوو، لە ئەوجی خێدا، بە تێکست و بە فیکر بووە و تەنیا فاشیزمی"کاژیک" و فاشیزمی کورداییتیی، بەرهەم هێناوە. لەم ئاقارەیشەوە، هەر کەسێک بیەوێ توێژینەوە لەسەر ناسیۆنالیزمی کوردیی بکات و پشت بە زمانی کوردیی ببەستێ، دەرگیری بە تێکستیی و بە فیکریی ناسیۆنالیزمی کوردیی دەبێتەوە، هاوکات، ڕووبەڕووی دێیان خەرمان لە شیعر، جوێندان بە نەژاد و نەتەوەکانی تر، کۆفوکۆی حەماسیی و نەژادیی دەبێتەوە کە بەشکیان تەنەشوعی فاشیزمەکەیان، تا ئێستاش وشک نەبووەتەوە.

لە ئیتیحاد و تەرەقییەوە بە حیزبی هیوا :

ڕەشنبیرە کوردەکانی نەو ئیتیحاد و تەرەقیی، یان ئەوانەی دەرەوەی ئەو ڕەکخراوە، گرفتکی گەورەیان هەبووە لە چۆنییەتی گرەدانەوەی مژوو بە مانیفێستی نەتەوەیی کوردەوە؟ گرفتکانی ئەوسای ناسیۆنالیزمی کوردیی و تەنانەت ئێستایش، زیاتر گرفتی فیکریی،مەعریفیی و کولتووریی، پێش ئەوەی سیاسیی و ئایدیۆلۆژیی

بن. هەر لەسەرەتاوە دەرکیان بەوە کردبوو کە کوردبوون وەکو نەتەوە ، تەنیا بە زمان و نیشتمان نایەتە دی، دەبێت پشتگیریی بەگەی مێژوویان هەبێت، بەڵام بەهەی هێژاریی فیکریی، نەبوونی تێکست و دەکیومێنتی مێژوویی و سەرنجامیش بەهەی دامـاویی ئیرادەو، ئەمیان بە ساغ نەکرایەو.

ژمارەکانی گۆڤاری "رۆژی کورد- روز کرد " ١٩١٣ ی کەمەی هێڤیی، بە ئاشکرا باسیان لە گرفتەکانی نەبوونی بەگەی مێژوویی کردووە کە عەبـدوڵا جوودەت لە ژمـارە "١"ی گـۆڤـارەکەدا دەڵـێـت" ئەمە لە سەردەمکدا دێژیین، نەتەوەکان دروست دەبن، مێژووی سەربخەی هەر گەلێک، نەتەوەکەی دروست دەکات. بەتەنیا شەرەفنامەی شەرەفخانی بەدلیسیی بەس نییە بۆ ئەوەی ئەمە بڵێین مێژوویەکی قووە و پتەومان هەیە"(في مجلة روز كرد 1913 : مقدمة، جمال خزنەدار – بغداد سنة 1981).
لە گەڵ دروستبوونی کەمەی و حیزبی سیاسیی کوردییدا، لە سەرەتای سەدەی بیستەم و کۆتایی سەڵتەنەتی عوثمانیی و دوای دابەشکردنەوەی کوردستان، کوردەکانیش کەوتنە نووسینەوەی مێژووی خۆیان، ئەمین زەکی بەگ، تەفیق وەهبیی، عەلائەدین سەجادیی ، کەمەی کوردیەکان و بەهاوکراوە کوردیەکان، زەرترین بایەخی سەرکیان بە دروستکردنی ئەو مێژووە دەدا. ئەم نووسەر و مێژوونووسانە، بایەگرافیای مێژووی کوردیان، هەڵەتەکاندووە، بەڵام گرفتەکە ئەوەیە، لەکدانەوەی فیکریی و ئیدیریی لەسەر ئەو مێژووە، زەر بە کەمیش نەکراوە و بچووکترین کاونتەر(پچەوانە) ئارگیومێنتی جیاواز، لەسەر ناسیۆنالیزمی کوردیی نەکراوە.

دوای جەنگی جیهانیی یەکەم و دووەم، ناسیۆنالیزم لە ئەوروپا و جیهاندا، کەپەی کرد. فاشیزم لە ئەوروپا، لە چەمک و کۆنتەکست و مەغزی نوێدا، ناسیۆنالیزمی ئیرایز کردەوە. فاشیزم، ناسیۆنالیزمی لە سەر فاکتی ئایینی و ئایدیۆلۆژیی و نەژادییدا فەرمـە کردەوە. لە ئایینەوە، سەفیزمی نەتەوەییان داهێنابوو کە خاچی مەسیحییەت، سیمبۆلیان بوو. هاوکات بیری نەتەوەییان بە باوەڕە ئایینیەکانەوە بەستەوە. لە کاوەژنەی ئایدیۆلۆژیاشەوە، سۆشیالیزمی نەتەوەییان پەیدا(پەیدا) دەکرد. سەرنجامیش، لە نەژادەوە، خێیان وەکو رەچەڵەکی خاوەن، باڵادەستیی ئاریایی و رۆمیی، لە گۆلانی تر جیا دەکردەوە.

بەو پێوەرانە، فاشیزم، لە هەر فۆرم، مۆدێل و شێوەکدا دروست بـووبێت، مەگەر بە مەراق و پراکتیکیـدا بناسـرێتەوە، چـونکە

فەلسەفەیەکی دیاریکراو و فیکرێکی جێگیری نییە. لەیەک کاتدا ئایینزا و مارکسیی، راست و چەپ، ئیسلامیی و مەسیحیی، نەتەوەیی و نیشتمانیی، رادیکال و مەدەرن... دەتوانێ بە هەموو شێوەیەک خۆی فۆرمەکات بکات. کاریگەریی فاشیزم بەسەر بیری نەتەوەیی و نژادیی لە رژێمەکاتدا جگە لە لاسایکردنەوەکەی، هاوزەمان، لە هەمبەر کۆلۆنیالیزمی بریتانیی و فەرانسیدا، بڕچەکداری نگەتیڤانە بوو. ئێشنەناسیونالیزمی کوردییش، هەر لەسەرەتاوە بە بڕچەکداریی و لاسایکردنەوە، لە زمان، فیکر و پراکتیکدا، بڕچاوڵکەریی لە عوروبە و فاشیزمی عەرەبیی، کۆشکەکەی خۆی بۆشاندا داوە.

حیزبی هیوا لە کوردستاندا، لەژوان هەردوو جەنگی جیهانیی یەکەم و دووەمدا1938 دروست بووە. لەو کاتانەدا هەموو جیهان، بەسەر سێ ئەردووی کۆمۆنیستیی{ یەکیەتی(یەکگرتیی) سۆڤێت}، لەلایەک، هاوکات بەرەی فاشیزم، نازیەکانی ئیتاڵیا و ئاڵمانیا، لەلایەکی ترەوە، لەگەڵ بەرەی لیبڕاڵەکانی بریتانیا و فەرانس، دابەش بووبوون. ئەم سێ جەمسەرە ناکۆکەی جەنگی جیهانیی دووەمیان بەرپاکرد، هەریەکەیان بەدیدی خۆی، ئیرایزی ناسیونالیزمی کردووە و کاریگەرییان لەسەر نەتەوە جیاوازەکانی جیهاندا، داناوە. حیزبی هیوا یەکەکە لەو هەڵکشاوانەی کاریگەریی ئەو سێ هێزەی لەسەر بووە. دامەزرێنەرانی حیزبی هیوا، پێکهاتەیەک لە کۆمۆنیستەکان ، ناسیونالیستەکان و سۆفیزمی کوردیی، بوون.

ئەندامە ڕەشنبیرەکانی(بە پەوڕی ئەوکات) هیوا، ئەو باڵە سیاسیەی نەو ئەو حیزبەبوون کە لایەنگری کۆمۆنیستەکان و دەوڵەتی سۆڤێت بوون. ناسیونالیستەکانی نەو هیوا، ئەفسەر و کاربەدەستە گەورەکانی عوثمانییەکان بوون کە درێژکراوەی ئیتیحادو تەرەقیی بوون و لە پاشاندا بەشداریی دروستکردنی کۆمەڵە کوردیەکانی تورکیا و کوردستانی سوریا (هێڤیی ،تەعالیی و تەرەقیی ، خۆیبوون،.. تاد) یان کردبوو . گرووپی سێیەمی حیزبی هیوا، ڕەوتی سۆفیزمی کوردیی و تەکیەکان، سەرپەرشتی دەکردن و پێکهاتەی پیاوانی ئایینیی و سەرەک خێڵەکان بوون. لە پاش هەڵوەشاندنەوەی حیزبی هیوا، ئەم باڵیان زاڵبووەو بەسەر بزوتنەوەی نەتەوەیی و سیاسیی کورددا لە کوردستانی باشوور(کردستان الجنوبیة) و کوردستانی ئێراندا، سواری ئاسپی ناسیونالیزمی کوردیی(کوردایەتیی) بوونەو. لەوکاتەو، تا گەیشتن بە ناسیونالیزمی نەوت و ئابووریی چەتەگەریەکەی کوردایەتیی(سەربەخۆیی ئابووریی=سەر بە ئەردۆغان)، سواری سەری کەشتی سیاسیی کورد، بوونە و

بەردەوامیشن.

سۆفیزمی قەومیی :

لە هەر یەکێک لەو پێناسانەدا، بزوتنەوەکان لە سۆفیزم و ناسیۆنالیزم، تێکەڵبوون. ئەگەر سەرنج لە کەی بزوتنەوەی کوردایەتیی لە پارچەکانی کوردستان بە گشتیی و کوردستانی باشوور، بەتایبەتیی بدرێ، ئەوە دەبینرێ کە شێخ سۆفیەکانی کورد، عوبەیدوڵای نەهریی، شێخ سەعیدی پیران، شێخ مەحمود، شێخانی بارزان، قاضیی(قازیی) محەمەد...تاد، ئەمانە، هەر مەلا و مامۆستای ئایینیی و خوداناسی مزگەوت نەبوون، بەڵکو خاوەنی تەریقەتی سۆفیزم بوون.

بەم پێودانگانە، تێکەڵییەکی سیاسیی، دینیی و کولتووریی لە نێوان سۆفیزم و ناسیۆنالیزمی کوردییدا هەبووە. ناسیۆنالیزمی کوردیی یەکێک لە قۆناغە هەرە گرینگەکانی ژیانی، لەسەرەتای دەستپێکردنیەوە، بە تەریقەتی سۆفیزم دەستپێکردووە. هەردوو تەریقەتی قادریی و نەقشبەندیی، نێک هەرجەپەنجەی سیاسییان بەناسیۆنالیزمی کوردییەوە دیارە، بەڵکو لەسەردەمێکی دیاریکراودا، مامانی ناسیۆنالیزمی کوردیش بوونە.

ئەم وابەستە سیاسیی، ئایدیۆلۆژیی و دینییە، ئەوەمان بیر دەخاتەوە کە نازییەکان و فاشییەکانیش، سوودێکی زۆریان لە عیرفان و سۆفیزمی مەسیحیی بینیووە و لە رێگەی زیندووکردنەوەی کەسایەتیی و پاڵەوانە ئەفسانەییەکانی رۆمانیی و جەرمانییەوە، هانی هەستی نەتەوەیی و مەزهەبیی، رۆمانیی و جەرمانییان داوە. دروستکردنەوەی رایخی سێیەمی نازییەکان، بەناوی رایخی هەزار ساڵەوە، دەوڵەتی ئەمانیای نازییان بەرەودەبرد و وەکو درێژکراوەی ئیمپراتۆریای رۆمانیی پیرۆز، لە نێوان صەدەی سیازدە بە شازدە کە رابەرایەتی جەرمانیا و کڵێسای کاثۆلیکیی کردووە، دایناموی فیکریی و مەرایی ناسیۆنالیزمی ئەمانیی بوو.

خاڵی وەرچەرخان :

دەکرێت حیزبی هیوا، بە خاڵی وەرچەرخان لە نێوەی ئیتیحاد و تەرەقیەوە بە نێوەی بنیاتنەری رەبازی کوردایەتی دابنرێن. ئەگەرچیی بەجیا لە حیزبی هیوا ، کەمەڵەی برایەتیی، هەر لەو سەردەمدا، لەلایەن شێخ لەتیفی حەفید و میرزا حەمەمینی مەنگوی و هاوڕێکانیانەوە دادەمەزرێت، بە یەکەمینجار لە ئەدەبیاتی سیاسیی و

حیزبیی کورددا، لەزمانی ئەوانەوە دەستەواژەی(رەبازی کوردیەت) لە کرمانجیی ناوەڕاستدا، بە کردەوە، بەکار دەهێنرێت. راستە لە گەڤاری "رۆژی کورد"، لە سەرەتای جەنگی جیهانیی یەکەمدا، چەمکی "کردلک" بەکار هێناوە، بەڵام کوردلەک(کوردلک=کوردلیک) ئەوەندەی بە لای واتای کوردبوون و ئایدەنتیتی کوردبوونەدا دەشکێتەوە، ئەوەندە بەلای ئایدیەلۆژیا و مانیفێستی فیکریی و زمانیی کوردایەتیی(کوردیەت) دا ناوات.

حیزبی هیوا، لە نەوەی ئیتیحاد و تەرەقیەوە بە نەوەی کوردیەت، وەکو خاڵی وەرچەرخان، بە سروشت و پێکهاتەکەی حیزبی هیوا دەگەڕێتەوە کە لە هەوەشانەوەیدا" چەپ" و "راست" لە سیاسەتی کوردییدا، تەواو توژاڵ دەگرێت و قەناغی حیزبی نەتەوەیی و رەبازی کوردایەتی دەستپێدەکات . میراتە فیکریی و دیسیپلینە حیزبیەکەی خەی دەخاتە بەر ژیانەوەی کوردستان (ژ . ک- ژکاف) لە مەهاباد، وەکو باڵکی ناڕاستەوخەی حیزبی هیوا(باڵکی ئەرگانیی، نا) ، لە کوردستانی ئێراندا، لە ژکافەوە، حیزبی دیمکراتیی کوردستان، دواتر داش ئێران، لەدایک دەبێت و لە هەناوی "حدک"یشەوە، پارتی دیموکراتیی کوردستانی عێراق 1947 ، لەسەر دەستی باڵ خوەندەوار و سەفیزم- نەتەوەیەکەی حیزبی هیوا، لەدایک دەبێت.

دیسیپلینی رەکخراوەیی ئەندامەکانی هیوا، لە نووسراوەکانیاندا بەتایبەتیی لە سەاوکردنی نەوانیادا، هاوشێوەی (های هیتلەر Hi Hitler) دەگوترا : بژی کورد و کوردستان – بژی سەرکی موقەدەسی مەزن، داینەمۆی فیکرییان بوو. ئەمە لە دیدی زمانیی، مەژوویی و فیکرییەوە، لاساییکردنەوەی کولتووری فاشیزمی ئەوروپا بوو. ئەم دیسیپلینە، لە هەردوو حیزبە دیموکراتەکەی کوردستانی ئێران و کوردستانی جنوبییدا، بە سەرکی حیزب دووبارە دەکرێتەوە و سەرکی حیزب، صیفەتی موقەدەسی مەزنی پێدەبخشرێتەوە. ئەو قودسیەتەی قاضیی محەمەد لە ئاستەکی دیاریکراو و مەلا موصطەفای بارزانیی لە ناو پارتییەکاندا هەیەتی، بەشێکی بە ئەو کولتوورە دەگەڕێتەوە.

کوردایەتیی، لە دەستەواژەوە دەبێت بە رەبازێک خەی دەکاتە سەنتەری نەتەوەیەک و هەموو کایەکانی زمان، کولتوور، مەژوو، سیاسەت و ئابووریی لە کوردستانی باشووردا لە فەلەکی ئەودا بسوڕێنەوە. شیعەری ئەی ڕەقیب بە سرووەدی نەتەوەیی رەبازە سیاسیی و ئایدیەلۆژیەکەی، جەکەوت دەکات (نووسەری شیعەری ئەی رەقیب : یونس رەئوف – دەدار، لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی دارکەر و دواتر حیزبی هیوا بووە).

ئاوەی بە شێوەی ئیلول ناسراوە، ئاوەی بە کولتووری فیکریی کاژیک ناسراوە کە دەکترینی "کوردایەتییەکی پاک و خاوێن" ! ی دەبەخشیەوە، وردە وردە، پاش ئاوەی کاژیکەکان هەموویان چوونەوە خزمەت رابەری موقەدەس" موصطفا بارزانیی"، ئیتر پارتیی، بوو بەهەگری دەکترینی کوردایەتیی. یەکەتیی(یەوانەی کە گەلانیشن) و حیزبەکانی کوردستانی ئێران، لە هەشتاکاندا، کەمتر خێبان لە قەڵافەتی ئایم فیکر و دەکترینە" کوردایەتیی" دەدا. هاوکات، لاوەتەی بازاڕی ویلایەت سازیی و دەوڵەت چەکردن و خەماڵییکردنی نەوت بە ئاردەغان، بڕاوی پێیدا کردووە، ئاوانیش وەکو عەوام لە فاڵەکی کوردایەتییەکەی پارتییدا دەسوڕێنەوە. پارتیی وەکو فیکر" کوردایەتیی" و وەکو پراکتیک، مامەڵەی نەوت، دیپلۆماسیی و ئیدارە و ئیرادەی سیاسیی "کورد"ی لایم بەشێی کوردستاندا بەتاواویی بەدەستەوە گرتووە.

بڕەنجام:

ناسیۆنالیزمی کوردیی، لە کۆتایی تەمەنی عوثمانییەکاندا، وەکو فیکر و سیاسەت، لەدەقی ئایدیاڵیزییدا وردە وردە فۆرمەڵەی خۆی کرد. لەگەڵ بەاوبوونەوەی چاپەمەنییە کوردییەکان لە میصر و شامەوە، ناسیۆنالیزمی کوردییش دەیویست شوێنپێی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی هەڵبگرێ و خۆی لە هەژموونی عوثمانیزم و پانتورکیی، دوور بخاتەوە و فۆرمی سیاسیی و فیکریی خۆی دیزاین بکات. ناسیۆنالیزمی کوردیی لە مامەڵەکییەوە تا گەیشتنی بە قۆناغی خۆڕافاویی(کوردایەتیی_ Kurdishness)، جگە لە پڕچەکەردار، بەرامبەر بە ناسیۆنالیزمی (تورکیی و عەرەبیی) و پانئیرانیی، ئارگیومێنتی نەبووە و کاسێی سەری لە فیکر خاڵیی بووە. لە بەرامبەریشدا، جۆن، سووکایەتیی، کەوزانەوە، خۆخواردنەوە،جۆهلی کولتووریی و سیاسیی، پاڵانەوە و زەرجاریش راسیزم و فاشیزمی، بە کارنامەی خۆی جێگیر کردووە.

لەو سەرگەدارنییە فیکرییەدا، فیکری "کوردیەت"، زیاتر لە فیکر و زمانی جورجی زەیدان، یەکێک لە رائیدەکانی دروستبوونی فیکری قەومیی عەرەبیی (جرجي زيدان- 1861-1914) بوو فۆرمەڵە بووە. واتە زەیدان و رائیدە قەومییە عەرەبییەکانی تر، عەرەبییە،قەومییەی عەرەبیی و عرووبییان، لەهەمبەر جەبەروتیی عوثمانییەکان و ناسیۆنالیزمی پانتورکیی و هەژموونی پانتۆرانییدا، گۆشاندەوە. کوردیش، لاسایی، قەومییەی عەرەبیی و بزوتنەوەی عەرەبییەی کردەوە. بە زمانی ناسیۆنالیزمی ڕۆشکیی ئاوکات، العربية بە عەرەبییەت،

خوێندراوەتەوە، لەسەر هەمان ریتم(ریزمRhythm-) ، ئایدیۆلۆژیای زمانیی Language Ideology ، روئیای سیاسیی و فیکریی، ستراکتەری فیکریی و ئایدیۆلۆژیی (کوردیەت-کوردایەتیی) یان ڕێ ناوە.

، کەی ئەم نووسینە، زیاتر جەخت لە لایەنە ئەنترۆپۆلۆجیی، سۆسیۆزمانەوانیی sociolinguistics ، ڕەهەندە کولتووریی و فیکرییەکانی چەمکی کوردایەتیی دەکاتەوە کە چۆن بە مەغزی فاشیزمی عوروبەویی، قەومییەی عەرەبیی و پانعەرەبیزم، بیری کردووەتەوە و لاسایی ئەوانیان کردووەتەوە؟ ڕائیدەکانی ناسیۆنالیزمی کوردیی، چۆن ویستوویانە شانبەشانی فیکری قەومیی عەرەبیی، فیکری قەومیی کوردیی دابڕێژن، بەئەوەی میتۆدە سیاسیی و مەڕایی و فیکرییەکانیشیان جیاواز بێت؟

کوردیەت، بە لاساییکردنەوە و مەنتالیتیی شاعیریەوە، سێبەری حوکمیەت و قەومیەت و ئیستیقلالیەت(بەهەمان ریتمی عەرەبیەت، تورانیەت و میلیەت) ی کردووە. کوردیەت و کوردایەتیی، زمانی کوردیی و عەقڵی کوردیی بەڵای ئایدیۆلۆژیایەکدا جێاندووە، لە هەموو مۆژووی خەیدا کە نزیکەی٨٠ بۆ ٩٠ ساڵە، پاشخانی مۆژوویی، سیاسیی و کولتووریی هەیە، چوار لاپەڕەی، بە ستاندەردی جیهانیی، بە ستاندەردی فیکریی و مەعریفیی، لەسەر ئایدیۆلۆژیای ناسیۆنالیزم بە گشتیی و ناسیۆنالیزمی کوردیی، بەتایبەتیی نەنووسیوە.

هاوکات، ئەگەر لە ڕەهەندی سۆسیۆزمانەوانیی، ئەنترۆپۆلۆجیای زمانیی، ڕەهەندی فیکرییە و کولتووریی، قەومییەی عەرەبییە و پانعەرەبیزمەوە سەیری داهەنانی کوردیەت(کوردایەتیی) بکەی، ئەوە بە دیدی زمانەوانیی، ئەگەر لاسایی "زمان"ی بکەیتەوە، لاسایی "فیکر"ی دەکەیتەوە. بەدڵنیاییەوە، لاسایی مەڕاڵ و ئەتیکیشی ethic دەکەیتەوە. لەڕەدا جێی خەیاتی ئاماژە بۆ چەمکە فەلسەفییەی ڤیتگنشتاین بدرێ کە پێیوایە" طموح(بەرزخوازیی)، مەرگی فیکرە". ناسیۆنالیزمی کوردیی، لە هەموو تەمەنیدا، لەگەڵ فیکردا، کەین و بەینی نەبووە، بەڵام بە بە فیکر و مەعریفەش، ویستوویەتی بە سەقەتیی، زەر بە پەز و بەرزخوازییەوە، سیاسەت، بکات.

ئەم سەرگەردانییەی ڕائیدەکانی ناسیۆنالیزمی کوردیی کە دوای بەرزخوازیی کوردیی کەوتوون، بەڵام بە دایناموی فیکریی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی و خە تەکاندن لە ناسیۆنالیزمی مەمەچی تورکیی، بەهەگبەی بەتاڵی ناسیۆنالیزمی کوردییەوە، ئەم بەرزخوازییەیان بە گەوگەواریی بە زمانی کوردیی (کوردیەت)

گواستووەتەوە. بە دنیایشەوە، ئارگیومەنت لەسەر بچووکەی قیتگنشتاین، لەوەوە دەست پێدەکات کە هەر لەسەرەتاوە فیکریی ناسیۆنالیزمی کوردیی، بە مردوویی لەدایک بووە. بەدرێژایی مێژووی مانیفێستی کوردایەتیی، بە فاشیزمی کاژیکیشەوە، چوار نوکتە و قسەی نەستەقی بە ناوی "فیکر"ەوە، بەرهەم نەهێناوە. لە بەرامبەریشدا، دەیان هەزار بەیاننامە، نامیلکەی شیعریی و قەسیدەی پڕ لە بوغز، حیقد، خەخواردنەوە، کوژانەوە، لەمەکردنی نەتەوە و گەلانی دراوسێی کورد، بەبێی پشتیی فیکریی بەتاڵی ناسیۆنالیزم و دەکترینی کوردایەتیی بووە و تا ئێم ساتەش، ئێم مەهزەلە کولتووریی و فیکرییە، درێژەی هەیە.

جگەی ناسرییە، گەلی کورد بە چل میلیۆنەوە، تا ئێستا دوو ئینتیلەکچوال، دوو نووسەر، دوو ئەکادیمیست و دوو سیاسیی پراگماتیزمی تێدا پەیدا نەبووە کە ڕەخنەی فاشیزمی کوردایەتیی بکەن و ئارگیومەنتی پچەوانە(کاونتەر ئارگیومەنت)، بکەن. زۆربەی ڕەهایان، پەیاندا هەڵداوە، یان بەدەنگییان هەڵبژاردووە. هەکاری ئێمە بە ئەوە دەگەیەنتەوە، لە دونیای سەزداریی و غەزەل لەگەڵ ناسیۆنالیزمدا، ئەگەر خەشوویستیی ئەفاتانەیشیان نەکردبە، بە بەدەنگیی، خەیان داوەتە دەستی قەدەر و ڕەبەنیی فیکرییەوە و جورئەتیان نەکردووە ئێم پیرەزییە پڕ لە وەهم و خورافاتە سیاسیی و ئایدیەلژییە بەر ڕەخنە بدەن. بە پچەوانەوە، هەندێک نووسەر ئەگەر ڕەخنەی کوردایەتیشیان کردبە، هەمیشە ویستوویانە جوانی بکەن و ئارایشتی بە بکەن، دەعجانیی، دزێویی و فاشیزمەکەی بشارنەوە.

ئەگەر ئاماژەیەکیش بەو حیزبانە بکرێت کە لەسەرەتادا، کوردایەتییان بەکارهێناوە و دواتر، وازیان لە هێناوە، ئەوە گومانی تێدا نییە، پەکەکە وەکو گەورەترین حیزب لە هەموو مێژووی کورددا، بە کردەوە دەستبەرداری فیکر، میژاد و عەقڵییەتی کوردایەتیی بووە. لەڕدا حیزبە ئیسلامیی و دینییەکان، یان کۆمۆنیست و شیوعییەکان مەبەست نیین، چونکە ئەوان خەیان کێڵەی ئایدیەلژیان و شتەکیی ئەوتەیان لەگەڵ ئایدیەلژیای ناسیۆنالیزمدا، جیاواز نییە.

هاوکات، پەکەک، بەتایبەتیی فیکری گۆشکردووی سەرکردەکەی (ئۆجەلان)،دەستبەرداری ئامای قەومیی و ئێتنیکیی" ئامای کورد" و" سروودی ئەی ڕەقیب"، بووە. تەنانەت دەستبەرداری چەمکی بەرزخوازیی و وەهمی" کوردستانی گەورە" ش بووە. لە کاتێکدا، فاشیزمەکەی کاژیک، دەیەوە ئامای کورد، کە لەسەردەمی بەدرخانییەکانەوە،

دیزاین کراوە، بە ئاڵای کوردستان(وەکو ئاڵای هەر چوار بەشی کوردستان) بە تەبزیی، بە بەعەقیی و بەفیکریی دەکترینی بەتاڵی کوردایەتیی، ساغ بکاتەوە.

ئەوەی پەکەکە، توانیویەتی تەجاوزی کوردایەتیی و ئاڵای ئەتنیکیی و دروشمی ناسیونالیستانە ببە، بەشکی بە باکگراوندە چەپەکەی دەگەڕێتەوە، بەشکیشی بە زیندانییکردنی رابەرەکەیان دەگەڕێتەوە. بە واتایەکی تر، ئەجەلان لە زیندانەدا، لەباری فیکریی و عەقانییەتی سیاسییەوە، زۆر گەشەی کردووە. لەڕەدا گرفتی سەرەکیی بە پەکەکە، دەتە پشەوە، ئەم بەچووون و کامەبوونە سیاسیی و فیکرییانە، ناتوانن بە ریزەکانی خوارەوەیان یان بە لایەنگرانیان شە بکەنەوە. بەتایبەتیی، ئەوانەی خۆیان بە پەکەکەدا هەواسیوە لە هەردوو کورستانی ئێران و عێراق، ناتوانن دەستبەرداری خەتە و پەگەواتەکانی کوردایەتیی ببن و ناتوانن خۆیانی لەبتەکنن.

بەشکی ئەم دەستکورتییە بە ئەوە دەگەڕێتەوە، پەکەکە تەنیا بە چەند کەسکەوە لە سەرکردایەتییەکەیدا بیر دەکاتەوە(بەتایبەتیی ئەجەلان)، کادیرەکانی خوارەوەیان، بەتایبەتیی لە کوردستانی باشوور، کوردستانی ئێران و لە ناو ناسیونالیزمی تاراوگەدا، هەشتا هەر خەریکی مەچاندنی کوردایەتیی و ئاڵای ئەتنیکیی کوردن و هەشتا کاژیکانە لەسەردەمی ڕۆنەقی "ئەی ڕەقیب"دا دەژین.

لە کوردستانی باشووردا، وەکو تاک، تاقەبانیی بەکردەوە لە ساڵانی دوایی تەمەنی سیاسییدا، لە فیکر و میژدی کوردایەتیی، دوور کەوتبووەوە، عەقانییەت، واقیعیی و پراگماتیزم، بەسەر فیکر و پراکتیکیدا زاڵ بوو، بەڵام وەکو چەمک و بە حەماسی مەب، هەشتا بەکاری دەهێنا. ئەم بە هەندە سەرکردەی سیاسیی تری ناو یەکێتی و ئەوانەی ئێستا گەڵانن، هەمان شت، دروستە، بەڵام ئەوەی کە زۆر ناسەریی فیکریی و سیاسیی هەیە دگرە، ئەمانە هەمۆیان بە ئاخیری تەمەنیان و بۆ هەموو تەجروبە سیاسییەوە، دوای هەڵەی کوردایەتیی (دەوڵەتی نەتەوەیی- دەوڵەتی کوردیی) کەوتوونەتەوە و جورئەت ناکەن، بە دەڵکیش ڕەخنە لەو موغامەراتە کوردایەتییە بگرن کە ڕەگی سواری ئەردەغانیی(سواری حەمیدیە) بە تورکیا دەگەڕێت و فەرهودی سامانی نیشتمانیی کوردستان دەکەن.

کورد، پەویستی بە جورئەتی کولتووریی و سیاسیی هەیە کە ئاوە لە ڕابردووی فاشیزمی کاژیک و فاشیزمی کوردایەتیی بداتەوە و ڕەخنەی لە بگرێت. ئەوانەی بە خۆیان دەڵێن ئینتەلەکچوال و سیاسییە

عەقڵانییەکانی کورد، جورئەتی ئازاد موصطەفای پاسۆکی هەشتاکانیشیان نییە، کاتێ لە ' کورتە باسکی بڕیی کوردستانیی' دا بە دەق دەڵێ" "کاژیک لەسەرەتاوە، بە بیری بگانی (ئاریاچییەتیی و زەردەشتییزم) و دژایەتیی ئانتی کەمانیزم … و ئانتی عەرەب و ئانتی هەموو دونیایی، بە سەر و بە پا، شەواندبووی…"(موصطەفا، ۱۹۸۸: لا ۸) نەبوونی جورئەت بە ڕەخنەکردنی فاشیزمی کوردایەتیی و نگەتیڤیزمی کوردایەتیی، بارکی قورسە بەسەر تەوانینی عەقڵانیی کوردەوە لەسەر ناسیونالیزم بە گشتیی و ڤەرژنی کوردایەتیی، بەتایبەتیی.

لە کەتایدا، ئاماژە بە دوو دەستکەوتی زەر ناشیرینی کوردایەتیی بکرێ. یەکەمیان بە مانیفەستکردنی کولتووری عەشایەریی و زیندووکردنەوەی خێڵ، ڕئیس عەشیرەت، شێخ و ئاغاوات، هەڕەمی کوردستانی کردووە بە شێخنشین و بارمتەی هێندە سیاسیی باکگراوند عەشایەر. دووەمیشیان، تەڕەری ژنان، بە کولتووری عەشایەریی و ئەخلاقیی، ئەوەندەی سیستەمی سیاسیی و "کولتوور"ی فاشیزمی کوردایەتیی، ڕێیان لە ژن کوشتندا هەبووە، بەعس بەهەموو دەندایەتییەکانیەوە، ئەوەندەی مرۆڤ، لە کورد نەکوشتووە.

بە داتا و ئامار، لە سەردەمی بەعسدا، ئەگەر کەمپەینی ئەنفالەکان و کیمیاویی بکارهێنانی لەدژبکرێ، نە قەسابخانە و گرتووخانەکان، نە شێوەی جێبەجێکردنی خێڵەکی کوردستان، ئەوەندەی عەقڵییەت و فیکری کوردایەتیی، ئینسانی کوردی نە کوشتووە و نەهاڵیوە. ڕۆژی ژنانی تەڕەرکراو لە ٢٤ ساڵی ڕابردوودا، لەژێر کولتوور، فیکر و ئیدارەی کوردایەتییدا، ڕووی بەعسیزم و فاشیزمی عوروبە و تەنانەت ئیسلامی سیاسییشی، سپیی کردووەتەوە. کوردایەتیی لە فاشیزمە فیکریی و کولتووریەکەیدا، دەقاودەق لاسایی دەستخوشکەکەی خۆی" عوروبە"ی کردووەتەوە. لە کاتێکدا، عوروبە، بازاڕییترین نووسەر و سیاسیی عەرەب، لەووپان نایات باسی بکەن، مەگەر کەسانی ساقیطی وەکو عیزەت دووریی و صەداح ئەلموختار و تاد، ئەویش، ئەگەر لەووپان بێت چەمکی فاشیزمی عوروبە و ئەلعەڕەبییە، وەکو جاران، بەکار بهێنن.
ئەم باسە، بەهەموو کەموکوڕییەکانیەوە، کۆتایی هات.
لە سەرەتای ساڵی ٢٠١٥ دا نووسراوە.

سەرنج: بەدەر لەو سەرچاوانەی لەناو نووسینەکەدا، لەبەشە جیاوازەکاندا ئاماژەیان پێدراوە، سوودیش لەم سەرچاوانە

وەرگیراو.

1. الحركة القومية الكردية – نشأتها وتطورها… تأليف: وديع جويدة … الطبعة الأولى ٢٠٠٣ دار الفارابي – بيروت
2. الجمعيات والمنظمات والأحزاب الكردية في نصف قرن ـ بغداد 1989- الدكتور عبد الستار طاهر شريف
3. بحث عن حزب " هيوا " الدكتور مكرم الطالباني مركز خاك للنشر والاعلام في السليمانية عام 2002
4. حزب البعث مأساة المولد مأساة النهاية – مطاع الصفدي- دار الاداب – بيروت -١٩٦٤
5. أتيلا الهوني، ملك البرابرة وسقوط روما . تاليف جون مان . ترجمة عمرو الملاح . دار الكتب الوطنية . أبوظبي 2014
6. سردشتي، يا، ٢٠١٤، جمعية زردشت و موقف الحكومة الايرانية ١٩٢٨-١٩٢٩، جامعة السليمانية، السليمانية.
7. موصطەفا، ئا،١٩٨٨،كورتە باسێكی بارەی كوردستانیی، دەسگای چاپەمەنیی فەرهاد، سوێد. لەم لینكەدا پەی دەگەیت:-
https://plus.google.com/109776095265726466541/posts/29A3PTzwZG3

سەرچاوە ئینگلیزییەكان

Thornton, T, 1998, Wittgenstein on Language and Thought: .1 The philosophy of Content, EDINBURGH UNIVERSITY PRESS, Edinburgh.
2. WERNER Müller, J, 2007. Constitutional Patriotism, Princeton University Press, USA.
3. McCrone, D. 1998.The Sociology of Nationalism: Tomorrow's Ancestors. London: Routledge
4. HAAS, ERNST. (1986) What Is Nationalism and Why Should We Study It? International Organization.40:707-746.
5. Gunter, Michael (2007) 'The Modern Origins of Kurdish Nationalism', in Ahmed, Mohammed M. A.; Gunter, Michael (eds.) The Evolution of Kurdish Nationalism, Costa Mesa, CA, Mazda .Publishers, pp. 2-17

.

شیعرەکانی ژمارە (7) ی مانگنامەی (هیچ) م خوێندەوە … میکائیل گەرمیانی

لێکۆینەوە/
□□

جاران کە ژیان رەسەن بوو وەختێك شیعرێکت دەخوێندەوە هەفتەیەك زیاتر بەرینەئەدایت و لەگەیدا دەژیای، بگرە بۆ ماوەیەکی درێژخایەن لە نەستدا جێگیر دەبوو و جار جار دەگەڕایتەوە لای، شاعیرانیش ناڕەزایەتیان لە پەنجەی دەست تێنەئەچوو، بەس گەر مەبەستت لە ژماردنیان بووایە دەتوانی بیانژمێریت، سەنگین بوون بە ڕێشنبیریی و خوێندنەوەو مەعریفەو ئەزموون و جیاوازیی ، ئەوەی شیعرێکی بۆاودەبووەوە تەنیا لێهاتوویی و ڕەهەندە جۆراوجۆرەکانی خودی شیعرەکە بوون خۆیان دەسەلماندو دەگەیشتنە بەرچاوی خوێنەران، بۆیە خوێنەرانیش متمانەیان پێ بوون و دەیانخوێندنەوە، لێ ئێستا لەگەڵ کێبوونەوەی تامی ژیان و تەزویرکردنی شمەك و کاڵاکان، مەیدانی مەعریفەو ئەدەبییاتیش تووشی هەمان دەرد بووە، نەك ژمارەی بۆاوکراوەکان زۆربوون و کەسانی نا ئەکادیمی و ئاستلاواز سەرپەرشتیان دەکەن و ئەوەی عەقڵیان بیگرێت دەیهێننە مەیدان، بەکو ئەوانەش کە دەنووسن زۆر کەمئاستانە و بۆ بوونی پاشخانێکی پۆیست بەختی خۆیان لە مەیدانە جۆراوجۆرەکانی ئەدەبدا تاقیدەکەنەوە، وەك بڕی هەڵشتنی ئازارەکانی خۆیان بۆ سەر کاغەز تاکە پاڵنەرێک بێت بۆ نووسینی شیعرو ئەو ئەزموونەش کە کۆیان کردووەتەوە ڕەنگە تەنیا گۆڕتن بێت لە چەند شیعرێك کە لە تەلەفزیۆن پەخش دەبێت یان لە یوتیوب گوێی لێبگرن، نەك هەر ئەمەبەکو ئەو ناوەندەی بە ناوی (ئەندێشە) جێی دڵخۆشی زۆر کەسە، برادەرێك چوو بوو لە پێشەوە لەگەڵ خاوەنەکەیدا قسەی کردبوو ، لەوەڵامی پرسیارێکدا پێی گوتبوو: کتێب سەرف نابێت، برادەرەکەش لێی پرسیبوو: ئەوە لە چاوپێکەوتنێکدا دەڵێن هەموو کتێبەکانمان سەرف دەبێت بۆ نموونە کتێبە شیعری (هیچ) هەموو نوسخەکانی سەرف

بوون؟ لەوەڵامدا خاوەنەکەی گوتبووی: ئەوە راستە، ئاخر هەر کتێبەکانی ئەندێشە سەرف دەبن کە خەمان چاپی دەکەین.. برادەرەکە لێرەوە تێگەشت کە ئەمەش بووە بە حیزبێنەکەی پارتی و یەکێتی، گوایە دوو جۆر کتێب هەن؛ ئەوانەی ئەندێشە چاپیان دەکات جیاوازن لە سەرجەم کتێبەکانی تر.. یان ئەمە تەنیا بازرگانیکردنەو بانگەوازکردنە بۆ لای کارەکانی خۆیان؟!

نامەوێت زۆر درێژە بەم پێشەکییە ئازاراویە بدەم، کە پەنجە دەخەیتە سەر هەر شتێك زیاتر تەنیایی و غوربەتت دەهروژێنێت و گۆشەگیرترت دەکات، دەڵێن دەسەڵات نەوت دابەش ناکات کە خەڵك لەم وەرزە سەرمایەدا زۆر پێویستیان پێیەتی، تا نرخەکەی هەرزان نەبێت لە بازاڕی ناوخۆدا، لەکاتێکدا لەبازاڕی جیهانیدا بە گواستنەوەی بڕی و پاپۆڕەوە نرخەکەی 50 دۆلارە کەچی نەهەنگ و گورگ و حوتەکانی دەسەڵات لەگەڵ قاچاخچیەکانیاندا بە 120 دۆلاری لە ناوخۆدا دەفرۆشن، باشە ئەی بۆ قەساب سوێند دەخوات ئەو گۆشتەی دەیفرۆشێت هی ئەمڕۆیە و کەچی کاتێك دەیبەیتە ماڵەوە بۆگەن بووەو رەنگە لە هەفتەیەك زیاتر مابێتەوە؟ خۆ ئەمەیان هاوڵاتیانی ژێر ئەو دەسەڵاتەن کە 26 ساڵە کاریان لەسەر دەکرێت تا گەندەڵ بن و بەهای مرۆڤایەتی لەدەست بدەن تا ئەوان مانەوەی خۆیان مسۆگەر بکەن.. ئەم دوو نموونەیەم بۆیە هێنایەوە تا بزانین شاعیران و ئەدیبانی ئەمڕۆ لەکوێی ئەم هاوکێشیەدان، با سەرەتا بە سەر وتاری رۆژنامەی هیچ دەست پێ بکەین کە پەیوەندیدارە بە شیعرو شیعرەکانی ژمارە (7).

ئەوان تیایدا دەڵێن (وەك خۆیان نووسیویانە کە دەبوو بنووسن: بڕێین نەك بڵێین) : لە ژمارەکانی داهاتوودا لاپەڕەی هونەر نادەن بە شیعر.. بەم وتەیەدا دیارە خۆشیان لە ئاستی شیعرەکان دڵنیا نین بۆیە هەر لە ئێستاوە پەشیمانن، ئێ باشە کەی شیعری لاوان و پیران هەبووە؟ یان پیاوان و خانمان؟ کاکی برا یان شیعر هەیە یان نییە.. یان بە هەموو پێوەرە ستاندارو ئەکادیمیەکان باشە و پێی دەگوترێت شیعر یان میعرەو دەبێت پێش تەواوبوون لە خوێندنەوەی بچێتە سەبەتەی یادەوەریە لەبیرکراوەکانەوە.

1- شیعری (سەفەری ئەمجارەت):
شیعرێکە راناوی خودی شاعیر لە سەرەتاوە تا کۆتایی موخاتەبەی کەسی بەرانبەر دەکات، کە یەکێکە لە باوترین شێوازی شیعریی ئەمڕۆی بۆاوکراوەکان، بە زمانێکی راستەوخۆ داوای لێدەکات جۆرەها کراسی بۆ بڕێت، سوورو پەمەیی کە پێچەوانەی رەش و خەمیشین : یەکێکە لە دیارترین ناتەباییەکانی ناو ئەم دەقە، کە یەکیەتی بابەتیش

دەخاتە ژێر پرسیارەوە، خوێنەر سەری لێتێکچووە ؛ دەمانویست بزانین خودی بۆژەر شادمانە یان خەمگین؟
لە لایەك دەڵێت:
(ئەو بریسکەی سەرنجانەی
لای منەوە بێ لای تێ دەڕن)
دواتر دەڵێت:
(رەشتر لە چارەنووسی شومم و
ئەو شەوانەی بێتاقەتییم...)
لەمەش سەیرتر ئەوەیە لە یەکەم کۆپلەدا ئەم خانمە دەیەوێت شانازی بە رەنگی چاویەوە بکات کە (سەوز)ە، لە لایەکی تریش کەسی بەرانبەری بە ئاژەڵ دەشوبهێنێت بەوەی پێی دەڵێت:
(ئەو هەموو پەلکە گیایانەی...
لە لای منەوە بێ تێ دەڕن).
لای هەموومان ئاشکرایە کە ئاژەڵ گیا دەخوات، دەبێت چ جوانییەکی تیا بێت ئەو وێنەیە؟ ئەو پاداشتەی لە جیاتی کراسی سەوزی دیاریی، ئەمیش سەوزە گیا بدات بەو، ئایا تەنیا لەبەرئەوەی کراسەکە سەوزەو گیاش سەوزە دەبێت لەم کۆپلەیەدا جێیان بکرێتەوە؟؟ ئایا کەرەسەو زاراوەیەکی گونجاوتری شك نەبرد ؟
ئەمە جگە لەوەی ڕێنووسی (پەمەی) دەبوو (پەمەیی) بێت و وەک کورتبڕییەك و سازانی زمانی شیعریی بینووسیایە (ئەو بریسکەی سەرنجانەی..) نەك (ئەو بریسکەی سەرنجانەی)
لە کۆپلەی 2 شدا ناتەباییەکی تر دەبینینەوە کە دەڵێت: (شینتر لە لەپی دەستم) کە سیفەتێکی نێگەتیڤەو دژی دواتر سیفەتێکی پۆزەتیڤی بەدوادا دێت کە (میلدی ئاوی) یەو بە پیتی (و)ی پێکەوەلکان لکێندراون؟؟
من گلەیی لەم خانمە ناکەم، بەکو گلەییم لە هەکاری سەرەکی و بنەچەی کێشەکانە، کە بریتیە لە گەندەڵی بنخانی ژیان و ئەدەبی کوردی، بێ نموونە یەکك لە خانمە شاعیرەکان کە زۆرترین فان و هەوادار ی هەیە و فەرموو فەرمووی لێدەکرێ و هەمووان حەز دەکەن وێنەی لەگەڵدا بگرن و کتێبی بۆاو بکەنەوە ، جا نازانم لە خۆی دەکرێت یان لە شیعرەکانی!! تەنانەت لەگۆڤارێچکەی (ئەدەبی سەردەم) دا کە وەك مانگنامەی (هەمەت) گۆی ون بوو ، شاعیرێکی لیریکی سەرنووسەری بوو و دوای ئەوەی پەتووك و بابەتەکانی خۆیان لەو دەزگایەدا بۆاودەکردەوە، لە ژمارەیەکدا بە تەنیا شیعرێکی ئەو خانمە بۆاودەکاتەوە، با دیقەتبدەین ئەو خانمە لە کۆپلەی شیعرێکیداچی دەڵێت:
(پیاوێکی باش بێ و

بەدەنگ خۆشبوونم
با نەکەومەوە سەر خوێن) !!
بەس ئەو بیارە بە خوێنەر جەدەم؛ ئایا ئەو زمان و وشەسازیە چ هونەرو جوانییەکی تیایە؟ بگرە باسی حالەتێکی ئافرەتان دەکات کە هیچ شاعیرێکی خانمم نەیبینیوەتەوە ئەو زاراوە بازاڕییەیان بەکارهێنابێت و لایان وا بێت بە شیعر گونجاو بێت، کە سەلیقەو زەوقی خوێنەر دەشوێنێت.. هەرچەندە شاعیرانی ناوداری خانم لە سەرانسەری جیهاندا لە پەنجەی دەست تێناپەڕن.
لەم باسەدا پێم خۆش بوو؛ خوێنەر بە زانینی گەندەڵیی دەزگا ئەدەبییەکان بە نموونە ئەم وتارە بخوێنێتەوە:
(سەردەم.. نمونەی دەزگیەکی گەندەڵ و بۆسەروبەر) 2 بەش
fref=nf?/480013335422236-ئەدەبی-گەندەڵی/www.facebook.com

2- شیعری (سەدەی 21 یانی سەدەی بوون بە ڕەبەرت):

ئەم شیعرە زۆر لە شیعرەکەی پێشووتر کێشەوارترە، سەرەتا با لە کەموکورتی زمانەوە دەست پێبکەین، کە کەرەسەی خاوی هەموو شاعیرانە.
هەندێك لە هەڵەکان:
– با لە ناونیشانەکەوە دەست پێ بکەین، وشەی ئەوەی ناونیشان دەرگای چوونە ناو دەقە، کەچی ئەم ناونیشانە هەر وشەی ئاسایی قسە کردنە، تەنانەت هێندە دروست زمانی بەکارنەهێناوە کاکی شاعیر بزانێت لە راستیدا (ڕەبەت)ـە لە جیاتی (ڕەبەرت).
– دەبوو (ڕێشنایی) بەکاربهێنێت لە جیاتی (ڕێشنای)، ئەمەش دادەنرێت بە هەڵەی ڕێنووس.
– (گوێت لە مشتو مڕی نێوان دوو کەست گرتووە) لە ڕووی ڕێسای ڕێزمانەوە هەڵەیەو دەبوو بینووسیایە (دوو کەس گرتووە).
– (باخچە هەوات نەداتێت) هەڵەیە و لە ڕێزمانی کوردیدا لە وشەیەکدا 2 ئاوەڵناو بەکارناهێنرێت و دەگوترێت (باخچە هەوات نەداتێ).
– (بە مردنی مصدیق!) نازانرێت مصدیق کێیە، یان ڕەنگە بە هەڵە لە جیاتی (موسەدەق شا) بەکاری هێنابێت و نووسیبێتی.
– (سووراوم لێومانی ئاوساند) لە ڕووی ڕێزمانیەوە هەڵەیەو ڕاستیەکەی: (سووراو لێومانی ئاوساند).. چونکە ئەو بەگشتی لەو باسی کێ دەکات، وشەی ئەوەی من کارم بەوە نییە ئایا خۆی سووراو بەکاردێنێت یان نا؟!
زمانی دەقەکە بە گشتی ڕاستەوخۆیەو داشتنی درێژکردنەوەی

ناپەویستە، جارانکیش دەگوترت بە زمانی چیرۆك بە نموونە دەهێنرێت:
(گوزەرانم هیچ باش نیەو ناشمەوێت لەمە زیاتر باش بم)
(بێتاقەتم)
(من بە نابێت ئاسایی بژیم)
(مە هەڵە ئالودەی سایتە ڕووتەکان بن)…

ئەم شیعرە (160) دێڕییە گەر بە جدی کاری لەسەربکردرایەو کاکی شاعیر خۆی پێوەماندوو بکردایە ڕەنگە هەمان مانای لە 20 دێڕدا چڕ بکردایەتەوە، بۆیە بە گشتی خوێنەرانی جدی تاقەتی خوێندنەوەی شیعری ئەمڕۆیان نییە!
لەم شیعرەدا هیچ تەکنیکی شیعریی سەرکەوتوو نابینرێت، لە باسکەوە بازدانی تیایە بۆ سەر باسکی تر، زیاتر باس لە خۆ کردنە وەك لە هونەرکاریی شیعر هەنینەوە، سەرەتا ئامۆژگاری بەرانبەرەکەی دەکات کە وادیارە لە ڕەگەزی مێیە، پاشان پەمان دەڵێت خۆی حەزی لە چییەو لە چی نییە، دوایی دەگەڕێتەوە سەرئامۆژگاریکردنی بەرانبەری کە چی بکات و چی نەکات و پاشتر دێتەوە سەر خۆی و باوکی، بۆ ئەوەی ئەم کەسایەتیانە پەیوەندییەکی پتەو لە شیعرەکەدا پێکەوە گرێیان بدات.
باوکە شیعرو باوکە ژیان و باوکی ڕاستەقینە تێکەڵدەکات بە هۆی دانەنانی خاڵبەندی لە نێوان وشەکاندا، باشە با بڵێین تەنیا مەبەستی باوکی ڕاستەقینەیەو ئەمە هەڵەی ڕێنووسە، دەبێت چ مەبەست و داهێنانکی شیعریی تێدا بێت کە هەستی هەڵخەتێنی لە خۆ ڕازیبوون وای لێبکات بڵێت:
ێ(باوکە تۆ ساردو گەرمیت وەك من نەدیوە).

وەك بابەت ئەم شیعرە هەر دووبارەکردنەوەی خەمەکانی ڕۆژانەی گەنجان و مرۆڤەکانی ئەمڕۆیەو لە سەدان دەقدا ئەم بابەتانە دووبارەکراونەتەوە، لایەنی جوانکاریی و ڕەوانبێژیی زۆر لاوازە گەر نەڵێم تیایدا نییە، وەك مۆرکی هەموو شیعرەکانی تری ئەم ژمارەیە بێهیوایی و خۆکوشتنمان فێر دەکات، وەك دەڵێت:
(دەست بنێمە بینە قاقام) ، (من زۆر نائومێدانە دەگریم) ، ئەمە وەڵای ئەوەی چەند وشەیەك زۆر دووبارەکراوەتەوە وەك(من، تۆ، سووراو، سوخمە، سیسارك، باوك، مانگ، شەهرەزاد، نائومێد، ئاو، خەم، مۆروولە ، کیسە…)
جگە لەمانەش لەم شیعرەشدا بیرکەی ناتەبا لە کۆپلەکاندا دەبینرێت و خوێنەر سەری لێ تێك دەچێت کە بزانێت شاعیر مەبەستیەتی چی بڵێت، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی دنیابینی لە هەنینەوەی شیعردا، بۆ نموونە لە کۆپلەیەکدا: چڕی لە خۆ ڕووتکردنەوەی ژنێك دەبینێت و

هەر لەهەمان کێپلەدا ئەو مەخلوقە بە ترسناك لێك دەداتەوە، ئەمەیە سەرلێشێواندنی خوێنەر.
لە کێتایی لێدوان لەسەر ئەم دەقە دەمەوێت ئەوە بڵێم کە زۆر کەرەسەو وێنەو لێکدانەوەی هاوبەش لە نێوان شیعرەکاندا هەیە، نازانم چ داهێنانێکی تیایە لەم شیعرەدا دووجار باسی بۆنی ژێر باڵ کراوە، وەک لە شیعری داهاتووشدا (تینوویەتی) دەڵێت: (ئارەقی بنهەنگێمان دەردەدا
یان لێرە باسی سوخمە کراوەو لەوێش مەمکدان!!

3- شیعری (تینوویەتی):
شێوازی ئەم شیعرەش دوور نییە لە شیعرەکانی پێشوو، بەوەی شاعیر لە خێی دەدوێت و بە (من) دەست پێدەکات و بە (من)یش دوا کێپلە تەواو دەبێت، لەم نێوانەشدا جارجار (تێ) ی تێدەخزێنرێت، – دوو بکەرە باوەکەی شاعیرانی ئەمێ..ێ-
ئەم شیعرە لە 7 کێپلە پێکهاتووەو لەوانی تر کورترە، بەڵام زمانەکەی کەمێك کێکراوەترە بەوەی کورترە، هەرچەندە بابەتەکان هەر یەکن و دووبارە دەبنەوە کە باسی سەرەتاو کێتایی ڵڵشتن دەکات، بەڵام لەو نێوانەدا زۆر زاراوەی لێکدووری تیا بەکارهاتووە کە بازدان لە وشەکاریدا دەبینرێت بەحساب بێ سوود گەیاندن بە دەوڵەمەندکردنی بیرێکەو مەبەستا!.. و لاوازیی پێکەوەگرێدانیان دیارو ڕوونە، بێ نموونە بەکارهێنانی (گلگامێش و ئەسغەریی و ئایشەشان، کوردو ئەنفال، بزن، ئیخوان ، زەردەشت…) دەهێنیەوە، وای دەبینم لە جیاتی ئەم ئاڵڵسکاندن و قەرەباڵغکردنەو تێکەڵکردنە و بێ پاراستنی یەکێتی بابەت باشتر وابوو پێش نووسینی ئەم شیعرە شاعیر زیهنی ڕوون بووایە کە دەیەوێت چێ بڵێت و چ کەرەسەیەکی بێ بەکاربهێنێت، وەك نەخشەکێشانێك بێ نووسین، ئەمە جگە لەوەی وشەکانی (تولەێ، خودا، کورد، پرسیار، تینوویەتی…) زۆر دووبارە بوونەتەوە.
دەتوانین بڵێین لە جیاتی بەکارهێنانی زمانی شیعر زمانی پرسیارکردنی لێژیك لە کێتایی زۆربەی کێپلەکاندا بە کاردەهێنێت کە ئەوانیش بێ خێیان بابەتی سەربەخێی ترن ، وەك:
(من تاریکی دەسمم، لێ هێکار لەمەدا چییە؟)
(ئاخێ لێکترازان و سەرهەڵگرتن، لە بۆناسنامەیی و غەریبی کوردانەدایە؟)
(کێتاییەکیان نەنووسیەوە؟) (پەلکێشی تینوویەتیم دەکەن یان نە ناسینەوەیان؟)…
هەروەها وەك چۆن لە 2 دەقەکەی پێشوودا جۆرێك لە سەنای خود

دەبینرا لەم دەقەشدا شاعیر دەڵێت: (تاریکی بە من نەبێت بژار ناکرێت)
جارێکی تر و بە هەمان شێوە لێرەشدا بۆئومێدی لە ناخماندا دەچێنرێت و ئەمەش دەسەوسانی ئەم شاعیرانە دەردەخات کە ئایا رێگای مرۆڤ چییە لە ژیاندا؟ نەتەوەیەکی وەك مالیزیا بۆچی لەماوەی 20 ساڵدا لە وڵاتێکی کشتوکاڵییەوە دواکەوتووەوە ببێت بە وڵاتێکی پیشەسازی پێشکەوتوو، کەچی ئێمە هەمووان هەر وشەی بۆ ئومێدی دووبارە بکەینەوە؟ ئەوە نییە شاعیر دەڵێت:

(نازانم چما ئەم نەهامەتیە توشە، شەرەك نەبوو لە بوونم!).
ئەمەش تەسلیمبوونە بە واقیع و بێ ئیرادەیی تاك دەردەخات کە پێچەوانەی مەدح و توانای سمینی تاریکی بوو کە پێشتر باسی کردبوو.
خوێنەر لەم قەرەباڵغی زاراوانەدا سەری لێ تێك دەچێت کە چۆن ئەو هەموو بابەتە جۆراوجۆرانە لەم چەند دێڕەدا یەك لە دوای یەك تەقە دەدەن لە هزری خوێنەرو فیکری پەرت و پڕاو دەکەن و جارجاریش ئاماژ، ئەوەتا جارێکی تر شاعیر بە 3 دێڕی جیاواز باسی سیاسەت و مەسەلەی کوردایەتی دەکات و نازانم چۆن گونجاندوویەتی لەگەڵ مەسەلەی ژیان و کێشەی فەلسەفی سەرەتاو کۆتایی ،و کۆچکردنی گەنجان. بێ نموونە دەڵێت: (چارەنووسی کورد، ئەنفالی کورد، غەریبی کورد) کە ئەمانەش زیاتر وشەگەلێکی ناو کورتەی هەواڵەکانن، یان هی ناو گوتارن نەك شیعر. بە هەمان شێوەش ئیقاع و وشەسازیی لەم شیعرەدا لاوازەو زمانێکی رەق بەکارهاتووە.

جگە لەوەی ئەم شیعرەش لە کەموکورتی زمانەوانی بەدەر نییە وەك بەکارهێنانی (پێچەپێچی) لە جیاتی (پێچاوپێچی) هەروەها (لە دەمی فریایاندا) لە جیاتی (لە دەمی فریادا)، (بە قۆڵ سوقدراویش) لە جیاتی (بە قۆڵ سواخدراویش).
جێی خۆیەتی بڵێین ؛ ئەم شاعیرە جیا لە دوو شاعیرەکەی پێشوو چەند وشەیەکی ئاوێتەو تێکەڵکراوی بەکارهێناوە کە جیای دەکەنەوە لە شیعرەکانی پێشوو وەك (بێکەسنیشتوو، شوێنباوەش، کۆنووسینەوە، ڕۆیشتن، بێندانیش، دەستغەڵەتی، بزنەڕۆ)..
ئەوە ماوە بڵێم ؛ گەر ئەو هەر بیەوێت دەمی کراوەی پرسیار بەکاربهێنێت و لەم پێناوەشدا زەر وشەی تینوویەتی دووبارەکردبێتەوە، ئەوا با دڵتەنگ نەبێت هەر ئەو نییە ئەو زاراوەیەی بەکارهێنابێت، ئەوەتا شاعیری دواتریش لە شیعری (سەفەرێك بە ناو تێدا) دەڵێت:
(تینوێتیی،

تینوێتیی لە زایەڵەی شکست و
تینوێتیی لە گەیشتنەوە بە تۆ.)

4- شیعری (سەفەرێك بە ناو ئەودا):
زاتییەتی ئەم شیعرە وا تەعبیر لە موعاناتەکانی شاعیر دەکات ، لە دووریی کەسی بەرانبەردا (ئەودا) کە رەنگە دڵدار بێت، توشی بێئومێدیی بووەو بەڵکە رەنگە خۆسووتان باشترین چارەسەر بێت بۆ ئەو دڵخە رەشبینییە، کاتێك دەڵێت:
(لە ئاگرێك زیاتر لە ناو پەنجەکانما دەبینمەوە…)
(رەنگە ئەو ئاگرە ئەوە بێت
کە دایکم بەردەوام لێی دەترسا تۆم بەربێت)
ئەمەش حاڵەتێکی دەگمەنی خوێندنەوەی ئەمڕۆ نییە بۆ شیعر، بەڵکو زۆرینە هەر ئەم قەوانە دووبارە دەکەنەوە، ئەو وای دەبینێت کچێنیشی هەر مەینەتە و هیچ شتێك نییە خۆی پێوە خەریك بکات بۆیە ژیان بە هیچ و بۆماناو بەرەو نەمانچوون دەزانێت، تەنانەت راشکاوانەتر حەزەکانی ناشارێتەوەو دەڵێت:
(من دەمەوێت ئێستا ماڵێکم
هەبێت، کە نیمە)
ئەوەی ئەم شیعرە لەوانەی پێش خۆی جیا دەکاتەوە هەوڵدانێکی تۆدایە بۆ دەربڕین وبە خولقاندنی وێنەی شیعریی و هەوڵدان بۆ دوورکەوتنەوە لە راستەوخۆیی دەربڕین، هەرچەندە زۆر جار نەیتوانیوە، بەڵام دەتوانین ئاماژە بەو وێنە شیعریانە بدەین کە ویستوویەتی بیانکێشێت بەم کۆپلەیە، کە دەڵێت:
(پەنجەرەکەم بە هەناسەت
سواغ بدەم و
کتێبەکانم لە گەرم و گوێیت هەڵکێشم)
ئەوە ماوە بڵێم؛ بەکارهێنانی دالی (بەفر) چەند بارەیە لەم شیعرەداو لە زۆر شیعری شاعیرانی تریشدا بەکارهاتووە، وەك لێرەدا شاعیر سەرەتاو کۆتایی شیعرەکەی پێ دەنووسێت. ئەمە ئەوە ناگەیەنێت بڵێین شیعر مەنووسن، خۆزیا هەمو کورد شاعیر دەبوون و شاعیرانە مامەڵەیان دەکردو شیعری رەسەن و جیایان دەنووسی، بە پشت بەستن بە سەرچاوەکانی ئەزموون و مەعریفەو خوێندنەوەو ڕچوون و گرنگیدان، بەڵام کێشەکە لەوەدایە کە شیعرنووسین زۆر بە ئاسان تەماشا دەکرێت و وادەزانرێت هیچ سەرچاوەیەکی پێویست نییەو هەر ختورەیەك هات بە دڵدا دەتوانرێت بخرێتە سەر کاغەزو ناوی شیعری لێ بنرێت، کە لە ڕاستیدا وانییەو تەواو پێچەوانەی ئەم بۆچوونەیە.

لەم شیعرەدا تاکە ناتەبایی لە بابەتی شاعیردا کە خۆنەر توشی سەرلێتێکچوون دەکات ئەوەیە، کە نازانرێت ئایا شاعیر حەز بە گەانەوەی یارەکەی دەکات ؟ وەك لە چەند جێی شیعرەکەدا دەنووسێت:
(لێرە نا ئومێدیی بە گاگێی دەرێیشت پێش تێ
ئێستا لەگەێ باهێزدا دەبارێت)
ئەمە لە لایەك و لە لایەکی تریش یان لە هاتنەوەشیدا هەر بێزارو نیگەرانە کە دەێت:

(کەچی من وامدەزانی
نزیک بوونەوەت دەمترسێنێ و
دوور کەوتنەوەشت زیاتر)
ئەمە ئەوە ناگەیەنێت بە شاعیر نەێین بەکاهێنانی دیوار وەك رەمزی کەسانی نەفام و بەدکاریی دەوروبەر لەم شیعرەدا شتێکی جوانەو وەك چێن بەکارهێنانی وشەی (عادەبوون) وێای ئەوەی راستەخێیە، بە هەمان جێر ناشیعرییە و ناشرینە.

5- شیعری: کێشی ئەو شیعرەت بێ نادزرێتەوە؛ بلورێنە تکایە..
وێای ئەوەی ئەم شیعرە لە لاپەەیەکی جیادا جاپکراوەو بە (موخەزرەم) دانراوەو بەرواری 5 ساێ لەمەوبەر لەسەر نووسینی شیعرەکە نووسراوە، واتا 1390ی هەتاوی، بەێام ئەمە ئەوە ناگەیەنێت منی خۆنەری ئازاد سەرپشك نەبم لە بەکارهێنانی پێوەرەکانی شیعر بێ شەن و کەو کردنی دەقەکەو هەسەنگاندنی و لەکێتایشدا بێاردانم بەسەریدا، ئایا تا چەند خرێشاندوومی و جیاکاریی تێدا دەبینمەوە؟
سەرەتا گەر لە ناونیشانەکەوە دەست پێ بکەین، ئەوا دەبینین وێای درێژیی، جێرێك لە بەرەنگاربوونەوەو گاێتەجاێیی تێدایە، ئایا کێ بلورێنێ وەك گورگ؟ رەنگە خۆنەرێك بێت مەبەستی لە دەسەێات نییە کە لە ناو شیعرەکەدا پێلیس نوماینەدەیی دەکات و بەکو رەنگە مەبەستی لە منی خۆنەر بێت، ئەمە یەك… دووەم: گەر مەبەست لە وشەی کێش وەزنی شیعریی بێت ؟ کە بەهای شیعرەکە دادەبەزێنێت و باوەێ ناکەم ئەمیان بێت، چونکە شیعرەکە خێی پەیەەوی کێشی تیا نەکراوە! ئەی دەبێت مەبەست سەنگ و ماناکانی ناوەوەی بن؟ کە من هەست دەکەم ئەمەیانە..

بە هێی سانسێرو نەبوونی ئازادیش رەنگە شاعیر لە هەندێك شوێندا پەنای بێ وێنەو ستایێی سوریالی بردبێت وەك دەێت:
1- (گورگێك..
دەوەێ بەو گوێەبەێژانەی
لە پەنجەکانی نەقاشێکدا ئاوا بوون)

2- (پۆلیسیش بە ڕۆگاوە فیتو لێدەدا و
ڕووبەڕووی کلوە بەفرەکان
پێکەك هەڵدەدا لە ئاور)…
کەواتە گورگ= پۆلیس، وەین= فیتو، (گوڵەبەڕۆژەی ئازادیی) نەقاش= بەفر(ی سپی بێ لەکە)
چونکە پۆلیس لە دەوڵەتە دیکتاتۆرەکاندا هیچ نییە جگە لەبەرگریکارێکی بەوەفای سیستەمی تۆتالیتاریی (مەنزومەی تاڵ) ، هەرچەندە لە بواری تیۆریی و ریکلامی ڕاگەیاندنەکاندا وا دەخرێتە زەینی خەڵکەوە کاکە ئەوە گورگ نییە، بەڵکو سەگی پاسەوانی بە وەفاو بێ زیانە.
بە گشتی ئەم شیعرە هەوڵدەدات لەم خولگەیەدا کار بکات و شاعیر توانا وڕۆژەیی و زمانەوانیەکانی بخاتە گەڕ، جارانێك پێکاویەتی و جیاوازییەکی دروستکردووەو جارانێکیش گۆڕینی سەبجێکت و بازدان لە دەستەواژەکاندا دەبینین و هەست پێدەکەین.
فەرەنسا ئەو دەوڵەتە نییە تەنیا ئەڵەرکامۆ ڕۆلان بارت و دەیان سیاسەتمەدارو بیرمەند تێیدا بە کارەساتی ماشێن کۆچی دواییان کردووە ، بەڵکو پرەنسیس دایانا و هاوسەری نەوەی ملیاردێری ئەفریقایشیی هەر بە هەمان کارەسات کۆتایی بە ژیانیان هات، کە لە نێوەندی شیعرەکەدا ئەم نهێنیە واڵا دەکرێت و ڕەنگە هەر ئەویش بێت کرابێتە ڕەمزی نیشتیمانی، یان ڕەمزی هەموو ژنێك و ئاسۆکانی ژن . کە لە زوڵمڵکراویدا یەکدەگرنەوە.

جێگۆکێکردنی وەینی گوڵەبەڕۆژە بە تاریکی و ڕووبەڕووبوونەوەی پۆلیس لەگەڵ هەتاودا ئەو گەمە زمانەوانییەیە کە لە سەرەتا کۆپلەدا بە جۆرێکی تر بوو، هەروەها بەکارهێنانی جیناسی تەواوی –با- و –با- کە یەکێکیان بە مانای ببوا و ئەوی تر ڕەشەبایە لە کارە جوانەکانی زمانی ئەم دەقەیە، جگە لەوەی هێنانە ناوەوەی کەسایەتی (دایانا) وەکو بابەتی یاریدەدەر لە ناوەڕاستی دەقەکەدا هەوڵێکی نوێ و دەستپێشخەریەکی بوێرانەیە، کەواتە لێرەوە دەگەینە ئەو ڕاستییەی کە کێشمە کێشی نێوان شەڕو چاکە یان ئاوەدانکردن و وێرانکردن، جوانی و ناشرینی ، بابەتێکی هەمیشەیی بوونی ئادەمیزادە لە سەر زەوی، بەڵام ڕەنگە لە هەر کەمەگایەکدا جۆرێك بنوێنێت، وەرای ئەوەی مەیلو لایەندارییی شاعیر ناشاردرێتەوە بێ تووخم و ڕەگەزی مێ و کێشەکانیان لە زۆرانبازیەکانی ژیان و کەلتووڕە جیاوازەکانی میللەتان. ئایا لە کۆتاییدا گەر پۆلیسەکان بە باران بشڕدرێنەوەو پاك ببنەوە لە تاوان لەم مەدلولانە تێدەگەن، یان هەر کاژێر ناگاتە ئەو ساتە و لە کێشی ئەم شیعرە

تەناگەن؟؟ ئەمە ئەو پرسیارەیە دوا کۆپلەو دەرگای دەقەکەی پێ کۆتایی دەدرێت.
لە کۆتاییدا چەند سەرنجێکی کورتم هەیە لەمەڕ زاراوەو زمانی دەقەکەوە.

– ماناکان راستەوخۆ خۆیان نادەن بەدەستەوەو شاعیر زمانێکی قورسی بەکارهێناوە، جگە لەوەی بابەتێکی ئاڵۆزیشی تاوتوێ کردووە. ئەمەش زیاتر رووی پێزەتیفی هەیە نەك نێگەتیف.
– شاعیر دەیتوانی لە جیاتی بەکارهێنانی وشەی دووبارەکراوی (فەز کەن) وشەی کوردی زۆر جوان و کاریگەرتری بەکاربهێنایە.
– لە ڕێنووسی نوێدا جیاکردنەوەی وشەی لێکدراو کە بە یەك مانا بەکاردێت سەر لە خوێنەر تێکدەدات کە دەبوو بە نموونە بەم جۆرانە بوونایە:

نزاتاندا، نەك نزاتان دا/ بڕزیلییان، نەك بڕزیلی یان/ دنیامکەوە، نەك دنیام کەوە… تاد

– بەکارهێنانی هەندێك وێنەو زاراوەی لاوازو تارادەیەك دوور لە کرێکی بابەتەکەوە بە جۆرێك لاوازی و کرێتی دەبەخشێت بە وێنەکان، وەك (قەڵەم موو)، تەنانەت ئەو کۆپلە 5 دێڕییەی دەڵێت (نیو کورە ئاسک) شازە لەو دەقەداو من وای دەبینم ئەم کۆپلەیە لەشانی کۆپلەکانی تردا نییە، جگە لە بەکارهێنانی دێڕی (نیسف و ننەهاری گورگ) لای منی خوێنەر لەهەمان کۆپلەدا جۆرێك هەڵەی تیایە. کە ڕەنگە لای شاعیر بە پێچەوانەوە لە هەموو کۆپلەکان بەهێزترو بە پێزتر بێت. دەیتوانی ئەم بیرکەیەی کە لە داشتنی ئەم کۆپلەدایە هاتووە بە شێواز و زمانێکی تر دەشتایە کە زۆر سەرنجڕاکێشتر دەبوو، بەو مانایەی وەك پێویست سەرکەوتوو نەبووە لە گەیاندنی مانادا لەکاتێکدا ئەم شیعرە بە زمانی کوردیە، ئێدی دەپرسین وشەی بیانی بۆ؟
لە کۆتاییدا بە ئاماژەدان بە جوانی و تازەگەریی ئەم وێنە شیعرییە دوایی بەم باسە دەهێنم و هیوادارم چیدی (هیچ) هیچ نەبێت.

(گوێچکەیەکی بۆاو دەبینم لە با دا
ماندوو لە دەنگەکان نا.. کە ڕەنگیان بە تامترین بەرامەیە
دەنگ دەدەم بە با دا.. کە بێ سنوور دەژی)

سیاسەتی برسی کردنی هاوواتیان لەپێناو چیدا؟ … جەزا ئەحمەد فارس

حکومەتی هەرێمی کوردستان ماوەی چەند ساڵێکە سیاسەتی برسی کردنی هاونیشتیمانیانی خۆی گرتۆتە بەر کە ئەم سیاسەتە بە شێکە لە ستراتیجیەتی سەرکردە سیاسیەکانی هەردوو پارتی دەسەڵاتدار لە پێناو ناچار کردنی خەڵکی کە ملکەچی سیاسەتەکانیان بن و کاریگەری ئۆپۆزسیۆن کەم بکەنەوە.
سیاسەتی برسی کردن لە پاڵ ئەوەی کە سیاسەتێکی نا ئەخلاقیە چەندین دەر ئەنجامی ترسناك بەدوای خۆیدا دەیەنێت کە کاریگەری نەرێنی لە سەر هەرێمی کوردستان بە جێدەیەڵێت.

دەروازەیەك بۆ ناساندنی سیاسەتی برسی کردن

سیاسەتی برسیکردن بریتیە لەو سیاسەتەی کە لە ڕێگەیەوە هاوڵاتیان ناچار دەکرێن لە بارو دۆخێکی ئابوری قورسدا ژیان بگوزەرێنن بە شێوەیەك کە توانای ئەوەیان نەبێت بتوانن پێداویستە سەرەتایەکانی ژیان بۆ خۆیان و منداڵەکانیان دابین بکەن .
جاران ووڵاتە داگیرکەرە گەورەکان ئەم سیاسەتەیان دەگرتە بەر بەرامبەر بە هاوڵاتیانی ئەو ووڵاتانەی کە داگیریان دەکرد ئەمەش لە پێناوی ئەوەدا بوو کە هاوڵاتیانی ئەو ووڵاتەی کە داگیریان کردووە ملکەچی و سیاسەتەکانیان ببن.
ئەم سیاسەتە سیاسەتێکی نا ئەخلاقیە بەو پێیەی لە سەر ئەوە بنیاد نراوە کە سوکایەتی بە شەرەفو کەرامەتی مرۆ بکرێت، تاکەکان ناچار دەکرێن لە پێناو ئەوەی کە درێژە بە ژیانی ئاسای خۆیان بدەن چاو لە ناعەدالەت و گەندەڵیەکانی دەسەڵات بپۆشن.
لە ڕاستیدا دەسەڵاتدارانی هەرێمی کوردستان لە پێناو ملکەچ کردنی خەڵکی هەرێمی کوردستان ئەم سیاسەتە دەگرنە بەر و دەیانەوێت لەم ڕێگەیەوە درێژە بەمانەوەی خۆیان بدەن.

ئامانجی پیادەکردنی سیاسەتی برسی کردن

دەسەڵاتدارانی هەردوو پارتی دەسەڵاتدار لە هەرێمی کوردستان بەر پرسیاری سەرەکین لە پیادە کردنی ئەم سیاسەتە لە پێناو بە دەست هێنانی زۆر ترین داهات بۆ خۆیان و پارتە کانیان ئەم سیاسەتەیان گرتەبەر وە بۆ سەر شۆواندنی خەڵکێش هەمیشە ئاماژە بەوە دەکەن کە ئەم دۆخە دەر ئەنجامی قەیرانی دارایی بەڵام لە ڕاستیدا شتێك بەناوی قەیرانی دارایییەوە بوونی نیە.

قەیرانی دارای قەیرانێکی دروستکراوە لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە لە پێناو بردنی داهاتی ئەم هەرێمە بۆ گروپێکی بچوکی دەسەڵاتدار
یەکێکی تر لە ئامانجە بنەڕەتیەکانی سیاسەتی برسی کردن کە لە لایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە پیادە دەکرێت بریتیە لە دروست کردنی کۆمەڵگەیەکی مەڵ ئاسا کە بەڵی بۆ هەموو سیاسەتەکانی هەردوو پارتی دەسەڵاتدار بکات.
بەگرتنەبەری سیاسەتی برسی کردن لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە دەسەڵاتداران دەیانەوێت کە خەڵکی ناچار بکەن جارێکی تر بگەڕێنەوە ناو هەردوو پارتی دەسەڵاتدار و لە چوار چێوەی ئەو پارتانە سیاسەت بکەن لە پێناو ئەوەی کە لە ڕێگەی ئەم پارتانەوە بتوانن هەندێك داهاتیان دەست بکەوێت بۆ درێژە پێدان بە ژیانی ئاسای خۆیان.

ئەکرێت ئەمەش بە خەیاڵێکی سیاسی ناو ببەین چونکە دوای ئەوەی ئۆپۆزسیۆنێکی دیاری بینی لە ووشیار کردنەوەی خەڵکی هەرێمی کوردستان لە میانەی (2009-2013) ئەگەر بە قورسکردنی گوزەرانی خەڵکی هەندێك ناچار بن پەنا بۆ هەردوو پارتی دەسەڵاتدار بەنەوە، ئەوە بە تێپەڕبوونی ئەم دۆخە دەکەونە بەرەی دژایەتیان .

دەر ئەنجامی سیاسەتی برسیکردن

زۆر جار سیاسەتی برسی کردن دەبێتە هۆکاری سەرەکی بۆ دروست بوونی هەندێك دیاردەی کۆمەڵایەتی کە ئەکرێت بە لادانی کۆمەڵایەتی ناوی بنێین وەك (لەشفرۆشی).
هەرێمی کوردستان ئێستا لە لێواری ئەوەدا کە ئەم دیاردەیە بەرەو هەڵکشان بڕوات وە خەڵکانێك تەنها لە پێناو ئەوەی کە ژیانێکی ئاسای بۆ منداڵەکانیان دابین بکەن دەست دەکەن بەم کارە.
ئەکرێت ئاماژەش بەوەش بدەین کە ئەکرێت هەر لە ڕووی کۆمەڵایەتیەوە

بەهێی ئەم سیاسەتەوە دزی کردن تەشەنە بسێنێت.

جگەلەمانەی کە ئاماژەمان پێکرد ئەم سیاسەتە بۆتە هۆی ئەوەی کە ژمارەی جیابوونەوەی خەزانەکانیش زیاد بکات لەهەمان کاتیشدا چونە ناو پرسەی هاوسەرگیری کەم بکات.
سیاسەتی برسی کردن لە ڕووی ئابووریيەوە بۆتە هۆی ئەوەی کە جۆرەی ئابوری کەمبکات و بازارەکان وەکو جاران مامەڵەی ئابوری بە شێوەیەکی فراوان بەخۆوە نەبینن .
لە ڕووی سیاسیەوە ئەم سیاسەتە هۆکارێکی سەرەکیە بۆ ئەوەی کە هاوڵاتیان متمانەیان بە حکومەت و پارتە سیاسیەکان نەمێنێت و ناڕەزایەتیەکانیان دەر ببڕن بەچەندین جۆرانەوە لە شێوەی بزاوتی ڕێکخراودا .
ئەو بڕمتمانەیەی کە لە دەر ئەنجامی پیادە کردنی ئەم سیایسەتەوە دروست بووە لە نێوان هاوڵاتیان و دەسەڵات دور نیە سەر بکێشێت بۆ دروست بوونی توندوتیژی سیاسی ئەگەر ئەم دۆخە بەردەوام بێت.

میدیای کوردی لە بازنەی گەمەکانی سیاسەتدا … 4 … نەژاد عزیز سورمێ

بەشی چوارەم و کۆتایی

ڕۆژنامەنووس و میدیاکاری کورد
لەنێوان خوێندنی ئەکادیمی و بەهرە و شارەزایی تاقیکراوەدا

ڕۆژنامەنووس و میدیاکاری سەرکەوتوو دەخوازێ ڕۆشنبیری و بەهرەی هەمە لایەنەی هەبێ ، ئەمە هەمیشە لە پەسن کردن و نەکردنی لەبەرچاو دەگیرێ ، بە واتایەکی دی بەهرە و شارەزایی تاقیکراوە لە پێش خوێندنی ئەکادیمیدا دێ.
لە مێژووی ڕۆژنامەگەریی و میدیای کوردیدا هەمیشە وا کەوتووەتەوە ئەوانەی ماکینەی میدیایان بەگەڕخستووە ئەوانە بوون کە حەز و ئارەزوو و بەهرەیان تێدا بووە ، کەم وا ڕوکەوتووە بەتایبەتیش

لەدەسپێکی ئەوەی بە ڕۆژنامەگەریی کوردی دەناسرێ ، لەو بوارەدا خاوەنی بڵاوانامەی ئەکادیمیی بوو بن ، تەنانەت زۆرجار دەرچوویەکی بەشی ڕاگەیاندن بە هۆی بێ بەهرەیی وا ڕێك کەوتووە کاری دیکەی کردووە .

لەگەڵ ئەوەشدا ئەمە ناکاتە ئەوەی خوێندنی ئەکادیمی بەهەند وەرنەگیرێ بەتایبەتی بۆ ئەوانەی تێیاندا بووە کار لە بواری ڕاگەیاندن و ڕۆژنامەنووسیدا بکەن ، چونکە خوێندنی ئەکادیمی دیارە دەبێتە ڕووناییەکی دی بۆ کاری ڕۆژنامەنووس و هەیەك بۆ داهێنان و وروژاندنی بەهرە شاراوەکانی.
خوێندنی ئەکادیمی مشت ومااڵی ئەو حەز و ئارەزوو و بەهرەیە دەکا ڕۆژنامەنووس و میدیاکاری ڕاکێشاوەتە ئەو مەیدانە.

مەسەلەکە بەداخەوە لای ئێمە لەووی چەندایەتییەوە هەنگە زۆرجار بەپێچەوانە کەوتبێتەوە ، بەتایبەتی لەم یەك دوو دەیەی دووایدا ، ئەوەی لە ڕێی خوێندنی ئەکادیمیەوە ڕاستەوخۆ دەسبەکار دەبێ، سەیر دەکەی ئەو بەهرە و شارەزاییە تاقیکراوەیەی نییە.
لە هەمان کات ددانیش بەوەدا نانێن لای شارەزایەك ڕێنوینی بکرێ ، لەبەرابەریشدا شارەزایانی ئەو بواڕە بە هۆی ئەزموونی چەندان ساڵەیان ، ئەوانیش بەرامبەر بەتازە دەست پێ کردووان و نەشارەزایانی کاری ڕۆژانە و خێهەواسی بە زانیاری تیۆری کە هەنگە زۆرجار لەگەڵ هەڵ و مەرج و ئاراستەی ئەم کەناڵ یا ئەو کەناڵ یەکیان نەگرتبێتەوە نەهاتبنەوە.

لەو ڕاستەشدا نە کادیرە ئەکادیمیە تازە دەست پێکردووەکە هەوڵی فێربوون دەدا ، ئەزمنووندارەکانیش لەو سەرەوە پلانەکانیان لێ تێك دەچێ، بەمەش زەرەرمەندی سەرەکی خودی کەناڵەکە دەبێ ، ئینجا ڕۆژنامە یا ڕادیۆ یا تەلەفزیۆن یاخود سایتێکی ئەلکترۆنی بێ.
ڕۆژنامەگەریی کوردی تا ئێستاش لەو جۆغزەدایە و ئەگەر ڕۆژنامەنووسی بەرپرسیاری تێدا نەبێ بۆیاری بوڕانە لە بەرژەوەندی کەناڵەکە و سیاسەتە پەیڕەوکراوەکانی بدا… چونکە نووسین با لە ڕۆژنامەشدا بێ هەرگیز بارێك نییە بە چەند وشەیەکی ئینشائی بێ ناوەڕۆکی دوور لە خوێندنەوەی هەخنەگرانە و پێشبینیکراو پێك بێ.

بەڵوویەکی دی ناشێ شارەزایانی ئەو بواڕە خوێندنی ئەکادیمی نەخوێنندەوە و حساب بۆ کادیرانی تازە دەستبەکار بوو نەکەن ، کە پێم وایە لە حاڵەتی هەندێ کەناڵی تایبەتمەندی وەك بواری پەروەردە

و تەندروستی و کشتوکاڵ و پیشەسازی و کولتووری (ئەگەر ئێستاش جێی باس نەبووبن)، بەڵام ئەمانە و هی دیش پێویستن و ڕۆژە دەبێ خەمیان لێ بخورێ.

دەڵێم لە حاڵەتی ئەو کەناڵەدا دەخوازێ ئەوانەی کار لەو چەشنە کەناڵانەدا دەکەن سەرەڕای شارەزاییان لە کاری میدیایی پێویستە لەو بوارانەشدا شارەزایی و ئەزموونی پێویستیان هەبێ. کەواتە هیچ تایبەتمەندییەك لە کاری میدیایدا لە دەرەوەی داهێنان و شارەزایی لە بواری کولتووردا نییە.
هەر لێرەدا تەماشا دەکەین لێك ڕاستبوونەوەیەك لە نێوان خوێندکارانی ئەو بواڕە ، کە دەیەوێ تەنیا بە هێزی تیۆری دوور لە ئەزموون و کارکردنی کارا شوێنێ بگرێ شایانی نییە لەبەرابەر ئەزموندار و شارەزایاندا کە بەکردار تەمەنێکیان لەو بوارەدا بەسەربردووە.
ئەمەش بەئاشکرا لە ڕووپەڕی ڕۆژنامە و سایت و ڕادیۆ و شاشەی تیقیەکانەوە هەستی پێ دەکرێ و بەمەش وردە وردە کەناڵەکە ڕوو لەپاشەکشە دەکا و توانای خۆ نوێکردنەوەی نامێنێ نەخاسمە ئەگەر کادیرە تازە دەست پێ کردووەکان بە هۆی بڕوانامەکانیانەوە بێ یا هەر هۆیەکی دیکە ببن بە کارمەندی کارای ئەو کەناڵانە .

هەواڵ لە میدیای کوردیدا
چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ هەواڵ لە وەختی شەڕ و قەیراناندا

نامەوێ لێرەدا جارێکی دی بچمەوە سەر ئەو سیفەت و پرسیارانەی هەواڵ (هەر هەواڵێك)ی لەسەر هەڵدەنرێ وەك (کێ) و (چی) و (کەی)و (لەکوێ) و (بۆ) و (بۆچی)... ئەگەرچی من خۆم وای دەبینم لەگەڵ بەهەند گرتنی ئەو پرسیارانەشدا لە هەواڵدا بەڵام لە باری ئەو پێشکەوتنەی میدیا و تەکنەلۆژیای گەیاندن بەخێیەوەی دیوە ، بڕاوکردنەوەی هەواڵ هەهەندێکی دیکەی وەرگرتووە ، بەڵادەیەك پرسیارەکانی سەرەوەی ڕۆژنامەگەریی سپاردووە کاتێ میدیا لە میدیای کاغەز (نووسراو) و درەنگتریش (بیستراو) زیاتر لەمەیداندا نەبوون.
ئەوێ ڕۆژە میدیا هەم پەیام بوو ، هەم بەرپرسیاریێتی و تاڵادەیەکی نکۆیلێنەکراویش ڕاستبۆژی بەتایبەتی لە هەندێ کەناڵی بەناوبانگی وەك ڕادیۆی (BBCی ئەوسا) کە حسابیان بۆ ناو وناوبانگی خۆیان دەکرد و ڕۆژی گۆگریان لا گرینگ بوو...

میدیای کوردی وەك لە پێشدا ئاماژەمان پێدا لە ئەساسدا لە ڕۆژنامەگەریی نووسراوەوە دەستی پێکردوە ، پاشان هەوڵەکانی

ڕۆژنامەگەریی (بیستراو)یشی هاتۆتەسەر هەردوو جۆریش بە هەژاری و یا لەسەر دەستی ڕۆشنبیر و نووسەرانی بووە ، کە لە هەمان کاتدا بایەخیشیان بە سیاسەت داوە ، لەوەی دەهاتەوە ناو خەباتی قەومایەتی یا چینایەتی ، یان سیاسیەکان بوون ، ئەوانەی چ بە سەربەخۆ هەگری بیرو بۆچوونێك بوون یا لە ڕیزی حزبێکی سیاسیدا بوون…

ئەو کەناڵانەش وەك وتمان هەژاربوون و مانگانە یا ناوەناوە، ، یا زۆر زۆر هەفتانە بوون بەوانەیشەوە کە دەزگا پەیوەندارەکانی ئەو حکوومەتانە بۆ بەرژەوەندی خۆیان بە کوردی بڵاویان کردوونەتەوە. تۆ هەرئەوەندە بۆنە بەرچاو، ساڵی 1974 بیر لەوە کراوەتەوە ڕۆژنامەیەکی ڕۆژانە دەربچوێندرێ ! کە زۆر درەنگ بوو.. بەهەرحاڵ لە هەواڵدا لەپێشترین سیفەت خۆی فەز دەکا، خۆرایی گەیاندنە ئەگەر لەپاشاندا باسی چڵنایەتی هەواڵ بکەین ، ئەمەش دیارە بۆ ئەوسا لە توانای حەفتنامە و مانگنامە و درەنگتر نەبووە کە ئێستا تەنانەت بۆ ڕۆژنامەی ڕۆژانەش (نا ڕۆم ئەستەمە، پێم وایە دەکرێ) بەڵام ئاسان نییە لە بڵاوکردنەوەی هەواڵ دا ڕۆژنامە بتوانێ کێبەرکێ لەگەڵ کەناڵەکانی تەلەفزیۆنی و سایتە ئەلکترۆنی و ئەوەی پێی دەگوترێ تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان بکا. بەڵام با بزانین داخۆ دەنگوباسی (هەواڵ) بەگشتی حاڵی حازر لە میدیای کوردیدا چۆنە.

وای دەبینم ئەمڕۆ میدیا بەگشتی؛ بە میدیای کوردیشەوە لەگەڵ یکلام و دەرهاوێشتە و نەخشە بۆ دانراوەکانی بوون بە دوو ڕووی یەك دراو ، هەندێ جار ئەگەر دراوەکە هەڵدەی زیاتر بەدیوی یکلامدا دەکەوێ و دەچێتەوە ئەو خانەیە .. یکلام کە ئێستا بە شێوەیەك لە شێوەکان تێکەڵی نەك هەواڵ بەکو بەرنامەکانیش کراوە ، بەمەش بەناچاری بۆ (ازی کردنی سپۆنسەر) یا هەر نیازێکی دی جگە لەوەی هەر کەناڵێك لە بەرژەوەندی اکۆشانی بینەر (کە من لەگەڵ پارێز وەرگرتنمدا ئەوە بەمافێکی ەوا دەزانم) بەڵام زۆرجار دوور لە ەچاوکردنی لە بەرامبەر ئەوەی پێی دەگوترێ ئاراستەیەکی ساغەم و بەرپرسیاری ای گشتی لەوەی نا چاوپێشی لە بەرامبەر هەڵەکان بکرێ بەکو لەوەی ئینتیما و خۆشەویستی خاك و وڵات و بەرژەوەندیە ستراتیژییەکانی لەبەرچاو بگیرێ.

هەواڵ لەمیدیای کوردیدا لەچەند سەرێکەوە جێی لەسەر اوەستانە ، لەلایەك کەم وا ڕێککەوتووە هەواڵ ای نەك هەر داڕۆژەری هەواڵ بەکو هەندێ جار باربووکەریشی پێوە دیارنەبێ بەتایبەتیش لەو کەناڵانەی خۆیان. (بەئیستلاحی خۆیان) بە (ئەهلی) و (سەربەخۆ) و

(بۆلایەن) ناساندووە.
لەو سەریشەوە سەیر دەکەی ڕووپەڕی لاسایی کردنەوە لە داشتنی هەواڵکی ناوخۆ یان دەرەوە دەگاتە ئادەی کۆپی کردن ئەمەش لە زۆربەی کەناڵە (بیستراو) و (بینراو)ـەکاندا هەستی پێ دەکرێ.
دیسان داشتنی هەواڵ زۆرجار مەرجە کلاسیکیەکەیشی پێوە دیار نییە ، سەرەڕای ئەوەی پێشینەی خودی هەواڵەکەش دیار نییە لە کۆوە سەرچاوەی گرتووە.

من سەیرم بە هەندێ قسە دێت کە لەم لاو ئەو لادا دەکرێت بەوەی هەندێ پێیان وایە ، نەك هەر پێیان وایە ، بەڵکو بە فەتحی قەڵای خەیبەریشی دەزانن کە دەڵێن ئێمە جاران هەواڵمان لە خەڵك وەردەگرت ئێستا خەڵك هەواڵ لە ئێمە وەردەگرێت.
جارێ تا ئێستا (مەگەر لە سایتەکان) گوێم لێ نەبووە کەناڵکی باوەڕپێکراوی دونیا یەکێك لە کەناڵە کوردیەکانی کردبێتە سەرچاوەی سەرەکی هەواڵکی خۆی ، مەگەر ئەو کەناڵە بە زمانێکی زیندووی وەکو ئینگلیزی لە ماڵپەڕی تایبەت بە خۆیان باویان کردبێتەوە.

پاشان زۆرجار وەرگرتنی هەواڵ لە ئاژانسێکی بەناوبانگ و خاوەن متمانە (بۆ دەرەوە) هەنگە خەرجی کەمتری بوێ و باوەڕپێکراوتریش بێ ، لەوەی لە تێی پەیامنێرانیدا خەرجی دەکا کە زیاتر هەندێ جار نەبێ کە ئەویش پەیوەندی بەخودی هەواڵەکەوە هەیە ، دەنا وەرگرتنی هەواڵ لە ئاژانسە متمانە پێکراوەکان ئەوەندە لەسەر کەناڵەکە ناکەوێ . جگە لە هەموو ئەمانەش، ئەوانەی دەڵێن ئێستا خەڵك هەواڵ لە ئێمە وەردەگرێ ، با گریمان بەو جۆرەش بێ ، لەبیریان دەچێتەوە کە لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا کوردستان دەمێکە بووە بە ناوچەیەکی هەڵایساو ، بەتایبەتیش دوای هاتنی مێردەزمەی (داعش) وەك دەبینین دونیای تەنیوەتەوە و پەلی بۆ ئەوروپا و ئەمریکاش هاوێشتووە بەڵادەیەك لەبەرەنگاربوونەوەیدا خەریکن لە ڕووی ناچارییەوە کلتووری دیموکراسیشیان بخەنە ژێر پرسیارەوە.

سیمایەکی دیکەی میدیای ئێمە کە خەریکە هەنگی پێوە دەگرێ ئەوەیە میدیای هەواڵ و بیروڕا تێکەڵ کراوە یاخود لێك هەڵنەوەردراوە ، لێرەشدا هەواڵ و دەرهاوێشتەکانی پاشتری لە ڕاپۆرت و ڕیپۆرتاژ و شرۆڤەی پەیوەندار لە میدیای کوردی دا بە قوربانی نووسینی جیاجیا و هەندێ جار ئینشائیش کراوە ، لە ڕووی (بایەخی هەواڵ)یشەوە، دەبینی هەر کەناڵە و بەنەغمەی خۆی دەخوێنێ و باوەکاتەوە کەناڵە حزبیە هەسمیەکانی لێ بترازێ کە ڕوانینی خۆیانی تێدا هەنگ دەداتەوە و باروبووکاریشی دیارە .

لەو ڕاستەدا سەیر دەکەی هەواڵێك هەنگە زۆر بەلای خەڵکیشەوە گرینگ بێ بەڵام کەناڵێکی دیاریکراو یان هەر بۆاوی ناکاتەوە ، یا ئەگەر بۆاویشی بکاتەوە لە چوارچێوەی ڕێنمایی سنوور بۆ دانراوی خاوەنەکەی تێناپەڕێ ، بەمەش نیوەی یا چاریەکی ڕاستینەی هەواڵەکەت پێدەگا.
پێچەوانەکەیشی هەر ڕاستە ، هەواڵی بۆ بایەخ هەیە ، کەناڵێکی دی زیاد لە سنووری خۆی گرینگی پێ دەدا و تەنانەت ئەگەر هەندێ هەگەزی ناڕاست یا هەڵبەستراویشی تێدا بێ.

جار هەیە هەنگە بە هەواڵی کەناڵێك (کە هەندێ جار نەخشە بۆ کێشراویشە) ئەوەی پێی دەگوترێ ئاسایشی کۆمەڵایەتی تێك بچی ، یاخود بچێتە خانەی دەمگێ (اشاعە) بۆ کەسێك یا لایەنێك، یاخود بە پێچەوانەوە لە پەسنی کەسێك یا لایەنێکدا بێ..
وای دەبینم بەتایبەتیش لە ڕووی بۆاوکردنەوەی هەواڵدا هێشتا زۆری ماوە (میدیای ئەهلی، سەربەخۆ، بۆلایەن) لەناو دووکەوانەدا دەربهێنرێن ، چونکە میدیای کوردی پێم وایە ماویەتی بەتایبەتیش لە مامەڵەکردنی لەگەڵ هەواڵدا، نەك هەر لە کاتە ئاساییەکاندا بەکو لە وەختی شەڕ و قەیرانیشدا بۆجگە لەوەی پیشەییایەتی نەپاراستووە هەندێ جار وەك بینیمان و خوێندمانەوە لە وەختی شەڕ و قەیرانیشدا لە نەزانی بێ یاخود بە پێشینە لە بۆاوکردنەوەی هەندێ هەواڵدا بەتایبەتی لە میدیای بینراو گەیشتووە بەو ڕادەیەی بەچاوساغی کردن بێ دژمن تۆمەتبار بکرێن.

هەندێ لە هێیەکانی لاسەنگی میدیای کوردی

ئەگەر دوێنێ هەندێ لە نەخشیەکانی میدیای کوردی کە تا سەردەمانێك لە دەرەوەی ئیرادەی خۆیدا بوو ، یا لە ژێر هەژموونی ئیرادەی خۆیدا بوو بێ ، (میدیای پێشمەرگایەتی) ئەویش ئیستگەکانی ڕادیۆی لێ هەبووری کە بەخڕاییەکی پێوانەیی پەیامی خۆی دەگەیاند ، دەنا میدیای نووسراو لە ڕووی خڕایی گەیاندنەوە ئەو ڕادەیەی نەبووە…

لەگەڵ ئەوەشدا میدیای ئەوان ڕێژانیش خاڵی نەبوو لە کەم وکورتی و ئەو نەخشیانەی پاش ڕاپەڕین (1991) ، لە باتی ئەوەی چارەسەریان بێ بدۆزرێتەوە ، تەشەنەیان سەندو و بۆاوتر بوونەوە !
لێ بە بەراورد لەگەڵ ئەمڕۆ ، کەم تا کورت ، باوەکو ڕێژنامەنووسانی کورد ، ئەوسا لە بوارێکی بەرتەسك و هەندێ جار تەنگ و تاریك کاریان کردووە ، بەڵام پاراستنی ئیتیکی ڕێژنامەنووسیی و هەواڵدان بێ بەرقەرارکردنی جۆرێك لە

پێشنیاری تەپەراندنی هەندێ بابەتی فەرهەنگیی لە بارودۆخێکی ئەستەمدا کە سانسار بەسەر هەموو بۆاوکراوەیەکدا لەوپەڕی دابوو... دیسان تادەیەك دوورتر بوو لەو نەخشیانە.
هەنگە هەیەکی دیکەش ئەوە بێت کە وا کەوتبێتەوە میدیای ئەوسا دیاریکراو و لە هەموو حاڵەتێك و بە هەموو باران بۆاوکراوەکان ژمارەیان نەدەگەیشتە ژمارەی پەنجەکانی دەست، سەرەڕای ئەوەش ئەوەی هەبووە هەمیشە بە سانسۆری دەوڵەتدا تێپەڕیوە ، بۆیە کەمی ژمارەی بۆاوکراوەکان هەنگە ئەگەرێك بێ لە دیاریکراوییەتی نەخشیەکانیشی...

بۆگومان لێرەدا ئەمە باسی ئەو میدیایە دەکەین کە لە عێراقدا بووە ، ڕاستی نەخشیەکانی میدیای کوردی زیاتر دوای ڕاپەڕین دەرکەوتن و تەشەنەیان سەند ، دوای ئەوەی لە لایەك ڕۆژنامەنووسان کە سەرەتا ئەگەر بشێ بگوترێ تووشی (شوکی ئازادی) بوون ، لە دوایشدا کۆبوونەوەی دەتوانین بڵێین لەشکرێك لە ڕۆژنامەنووسان و ڕۆژنامە و کەناڵگەلێك زۆر زیاتر لەو سنوورە جوغرافیایەی لە قەڵەمڕەوی دەسەڵاتی کوردیدا ، بەڕادەیەك وای لێ هات پیشەی ڕۆژنامەنووسیی لە پیشەی بانگخوازی بێ ئازادی و بەرپرسیاریەتی مژوویی و پاراستنی ئیتیکی پیشەکە ، بوو بە هەیەك بێ بژێوی ، هەر لێرەشڕا چاك و خراپ، زانا و نەزان تێکەڵ بوون و لە دیمەنێکی لە پێشدا نەدیتراودا میدیایەك بێتە کایەوەکەش، دوور لە فەرهەنگ، ماندوو، متمانە پێنەکراو – تەنانەت نەخشیەکان بە جۆرێك ، بەتایبەتش بەم دوادواییانە پەرەیان سەند کە زۆر لە کەناڵەکان (خۆنراو – بیستراو – بینراو) ڕاشکاوانە هاتنە ناو ململانێ سیاسیەکان کە ئەمە کاری میدیا نییە.

لەم بارەدا دەکرێ (هەندێ) لەو نەخشیانەی لە میدیای ئەمڕۆی کوردیدا دەبیندرێن لەخوارەوەدا کۆبکەینەوە :
– : ئەوەندەی شێوەی وانەدانی وەرگرتووە ، ئەوەندە حسابی بۆ ڕای گشتی نەکردووە ، تەنانەت هەندێ جار گەیشتووە بەوەی هەندێ کەناڵ ڕۆگایان بەخێیان داوە جۆی داواکاری گشتیش بگرنەوە و دەست لە کاروباری دادوەریشەوە وەربدەن ، بەمەیش لە چەندان لاوە کار بکەنە سەر ڕای گشتی و بەربەستێك پێکەوە بنێن (بەهەر مەبەستێك بێ) بۆ بەلادا بردن یا شێواندنی ئەو دەرهاوێشتانەی لە هەواڵکی دیاریکراوەوە دروست دەبن.
– : زۆرجار لەچوارچێوەی (ئازادی)دا ، میدیای کوردی غەدری لەو وشەیە کردووە و زۆر جار (ئازادی) بێ (بەرپرسیاریەتی) خوێندێتەوە

، ئەم دیاردەیەش (کە بەڕاستیش بووە بە دیاردە) گەلێك جار پشتوی کەمەڵایەتی یا سیاسی لێ کەوتووەتەوە ، وەك ئەوەی لە وەختی شەڕی ناوخۆدا بەرپا بوو.

– : بە گشتی میدیای کوردی هەڵسوکەوتێکی دروست و هاوسەنگی لە کاتی قەیرانەکاندا نەبووە ، یا 100% لەگەڵ هەڵوێستێکدا بووە یاخود 100% دژی بووە ! کە ئەمەش لە هەموو حاڵەتێکدا هەڵسوکەوتی پەسەند نییە و لەو ناوەشدا ڕۆڵ و کاریگەریی خودی کەناڵەکە لاواز دەکا و متمانەی خوێنەر و گوێگر و بینەرانیشی بە تێپەڕبوونی وەخت لەدەست دەدا، وەك ئێستا دەیبینین کە هەندێ کەناڵ هەواڵێك یا وتارێکی ڕۆژنامەنووسیی بە ڕادەیەك قەبە دەکەن تەنانەت خوێنەری ئاسایش دەرکی پێ دەکا ، دیارە پێچەوانەکەیشی هەر ڕاستە... سەیرایەتیەکەیش لەوەدایە هەموو ئەو کەناڵانە ، بە کەناڵی (سەربەخۆ) و (بڵایەن)و چی و چی خۆیان دەناسێنن !! سەیرتریش ئەوەیە زۆربەی کەناڵەکان بڵایەنی لە وەرگرتنی ڕای دوو لایەن یا زیاتر لە هەواڵێکی دیاریکراودا کورت دەکەنەوە ، لە کاتێکدا ڕەنگە هەندێ جار لە بنەڕەتدا هەواڵەکە تەنانەت شایانی بڵاوکردنەوەیش نەبێ !
– : لەداڕشتنی هەواڵدا، ئەمڕۆ زۆربەی میدیای کوردی (گوایە بێ سەرنج ڕاکێشانە)، ناونیشانێك بێ هەواڵەکە دادەنێ ، کە زۆرجار هەواڵەکە دوور و نزیك پەیوەندی بە ناونیشانەکەوە نییە، یا ئەگەر هەیشبێ پەیوەندییەکی دوور بەدووڕە.
– : لەووی زمانەوە، وای لێ هاتووە هەر کەناڵە و بەکەیفی خۆی نەك بە پێی دەستوور و ڕێسای زمان وشە و زاراوە دادەتاشێ !

دیارە مەسەلەی زمان لە کەناڵەکانی میدیادا دەخوازێ بە هەستیاریيەوە مامەڵەی لەگەڵ بکرێ بەوەی کەناڵەکانی میدیا بەتایبەتیش کەناڵە بینراوەکان پەیوەندی ڕاستەوخۆیان بە یەك بەیەکی کەمەگەوە هەیە کە کەناڵەکان ئاوەهایان وەرنەگرتووە.
زمانی کوردی جارێ بە ناوی نوێ کردنەوە و جارێ لە ژێر ناونیشانی ئەوەی پێی دەگوترێ (مۆدرێنایەتی)، کە نە ژێرخانێکی لە کوردستاندا هەیە و نە لە هەموو ئەو ماوەیەشدا کە بەماوەی خەباتەوە بەری دەناسرێتەوە توانراوە (دابڕان)ێك ڕووبدا وەك ئەوەی لە کەمەگە پشکەوتووەکاندا بووە کە ئەمەش دیارە پرسەیەکی هەمەلایەنایە ئەگەرچی پرسەی پەروەردە لە ڕیزی پێشەوەشدا بێ ئەویش لە کوردستان نە بایەخی پێویستی پێدراوە ، نە پێوەی دیارە وەکو پێویست گرینگی و هەستیاریی ئەو پرسەیە لە پێگەیشتن و بەرەو پێشچوونی کەمەگەدا بەهەند وەرگیرا بێ.

– : زەربەی کەناڵەکان (دەڵم زەربەی) هەرچەندە سەتلایتن و بە هۆی مانگە دەسکردەکانەوە پەخش دەکەن ، یان لە ڕادەبەدەر خەماڵییەتیان پێوە دەبینرێ، یاخود ئەگەر بایەخیش بەدەرەوە و هەواڵ و ڕاپۆرتی دەرەوە بدەن ، ئەو فلیمە بەگەنامەییانە بۆاودەکەنەوە کە لە دەرەوە بەرهەم هێناون، ئەمە لە ڕووی چڵنایەتییەوە ، لە ڕووی چەندایەتیشەوە، ژمارەی کەناڵەکانی میدیای کوردی خۆنراو – بیستراو – بینراو- لەو سنوورە دەرچووە کە پێی بڵێن (زۆر) بگومان پێشم وانییە ئەو ژمارە ڕۆژنامەنووسەمان (بەپێی سەندیکای ڕۆژنامەنووسان لەشەش هەزار ڕەت دەکا بێجگە لەوانەیشی ئەندامی سەندیکانین). هەڵ بتوانن ئەو مەکینە زەبەللاحە ئیش پێ بکەن کە خۆی لە سەتان ڕۆژنامە و گۆڤار و بڵاوکراوە و دەیان ڕادیۆ و دەیانی دیکەی کەناڵی ئاسمانی و ناوخۆیی و سایت و ماڵپەڕدا دەبینێتەوە ، ئەگەرچی پێ دەچێ هەندێکیان سەبارەت بە قەیرانی دارایی ، یا لێگرتنەوەی سپۆنسەرەکانیان ڕاگیراون .

– : ئەمڕۆ (باس لە ئەمڕۆ دەکەم) زەربەی کەناڵەکانی میدیای کوردی لایەنی کلتووریان پەڕاوێزخستووە ئەوەی هەشبووە پتر زیاتر بێ (اسقاگ فرچ)بووە، تەنانەت لە هەموو ئەو کەناڵانە، بیر لە کەناڵێکی تایبەت بە کولتوور نەکراوەتەوە ، هەمووی سیاسەت، سیاسەت بە خاوی ، بە کوڵاوی ، بە برژاوی، وای لێ هاتووە تێکڕای میللەت بووە بە (سیاسی) و (چاودێری سیاسی) و (شارەزای سیاسی) !! ئەوەی هەبووە لە میدیای کوردیدا کە بچێتەوە ناو میدیای کولتووری لە چەند لاپەڕەیەکی هەژاری ڕۆژنامە و ماوەیەکی کورت لە هەندێ لە کەناڵەکانی تەلەفزیۆن ، هەنگە لەم بارەیەوە ڕادیۆ و ماڵپەڕەکانی ئەنتەرنێت باشتر بووبن.
– : کار بەوە گەیشتووە ، زۆرجار کەناڵەکان بۆ پێکردنەوەی وەخت بەرنامە هەبووە و ئامادە و پێشکەش کراوە وەکو یەک ، بەمەش پەڕاوێز جێی جیددیەت دەگرێتەوە و کێبەرکێی نێوان کەناڵەکانیش نامێنێ کە دایناماێی پێشکەوتنی کەناڵەکە خۆشیەتی.
– : تا ئێستا میدیای کوردی لەووی هەڵی کارەوە ڕۆژنامەنووس و خەباتکاری حزبی لێك جیانەکردووەتەوە ، کە هەر ئەمەیشە ژمارەی ڕۆژنامەنووسانی گەیاندووەتە ئەو ڕادەیەی ڕۆژنامەنووسی پڕۆفیشینال و کارا لە ناو ئاپۆرای ئەو لەشکرەدا ون بێت.
– : لەمیدیای کوردیدا، نە مافی تاك پارێزراوە وەکو تاك نە مافی خودی ئەو ڕۆژنامەنووسانەی کاری تێدا دەکەن .. ئەو قانوونەی کە بەناوی قانوونی ڕۆژنامەنووسیش دەرچووە ، جگە لەوەی پەڕە لە کەڵن و کەم و کوڵی لە هەمان کاتدا لە بنەڕەتدا تەنیا بۆ (میدیای

نووسراو) دانراوە ، کە ئەمە یەکێکە لە کەڵنە هەرە دیارەکانی.

– : هەخنە لەمیدیای کوردیدا، ئەوەی تا ئێستا بینراوە و خوێندراوەتەوە، زۆربەی لەپەرچەکردار و خوولانەوە لەبازنەی بەتاڵی گرینگی دان بە وخسار، دوورلە فیکر و هەل و مەرجی بابەتی و هەچاوکردنی قۆناخی کۆمەگەوە تاك و تەرا نەبێ هەتی نەکردەوە. بەمەش زۆرجار ئەو بابەتە هەخنەییانەی بێاودەکرێنەوە و ئەو زاراوە و ئیدیومانەی تێدا بەکار دەبرێن سەیر دەکەین لە زاراوە و ئیدیۆمی هەواگریيەوە نزیکترن تا زاراوەی فیکری و ئەوەی دەچێتەوە ئەو قاڵبە.
– : (جادان) یان (یکلام) لە میدیای کوردیدا بەبێ هیچ بنەمایەك یاخود حساب بۆ کردنێك کە هەندێکیان چ کاریگەریی پاشقەبێ دروست دەکا بێاودەکرێتەوە، تەنانەت تێناپەڕنین ئەگەر بڕێین زۆری نەماوە میدیای کوردی و یکلام ببن بەدوو ووی یەك دراو...
ئاستە یکلام بۆ هەر کەناڵێکی میدیا پێویستە تا بتوانێ گەشە بە خۆی و بە بەردەوامی پرۆژەکانی ئایندەی بدا ، بەڵام زۆربەی بۆ ئازی کردنی باروبووکارە کە لێرەدا وەك وەبەرهێن دەردەکەوێ.
کەناڵی میدیایی لە پاڵ قازانجیش دەخوازێ وەك دامەزراوەیەکی کاریگەر لەسەر ئای گشتی بجوولێتەوە و ئیتیکی ڕۆژنامەوانی بەو ئادەیە ون نەکا بەوەی کە زیاتر بدا ئەو لە پێشتر بێ.
هەندێ لەو یکلامانەی بێاودەکرێنەوە نەك هەر کاریگەری نێگەتیڤی هەیە بەکو دەبێتە هۆی ئەوەی هەندێ لەو کۆمپانیا و کاڵایانەی یکلامیان بۆ دەکرێ ، لەووی سوود و کوالیتیەوە زۆرجار دوور دەبن لەناوەڕکی یکلامەکە ، بەمەش بۆجگە لە زیان گەیاندن بە بینەر جۆرێك لە چەواشەکاری (حەق دراوی)ی خودی کەناڵەکەیشی تێدایە.

لە هەمووی مەترسیدارتر، یکلامی ناڕاستەوخۆیە، یکلامی ناڕاستەوخۆ هەموو ئەو گرینگی و بایەخەدانانە دەگرێتەوە بە کۆمپانیایەکی دیاریکراو ، یا کەسێك لە شێوەی بایەخدان و یپێرتاژی تایبەتیەوە کە شێوەی هەواڵ و یپێرتاژی ئاسایی دەدرێتە (ئەمە لە میدیا پێشکەوتووەکانیشدا بە ڕۆژەیەك بە پێی ئاستی کۆمەگەوە هەیە).
لە میدیای کوردیدا ئەم جۆرە یکلامە ناڕاستەوخۆیانە ، زیاتر لە ڕۆگای هەندێ لە پەیامنێر و پێرتەرەوە دەبێ. هەندێ جاریش بە ڕۆنمای باروبووکار یا بە لێرەدا بڕۆین وەبەرهێنەوە دەبێ کە بڕیار بە دەستی سەرەکی کەناڵەکەیە. ئەم دیاردەیە بەم دواییە زیاتر لەوەی پێی دەگوترێ میدیای سڕبەر دەرکەوت و بڕەوەی سەند.

– : میدیای کوردی (ناڕێم هەمووی) ئەوەندەی بایەخ وگرینگی لە

سیاسەت و تونڵە مارپڕچەکانی سیاسەتدا چۆ کردووەتەوە لە بەرابەردا گەلێك لایەنی پۆویست و گرینگی پەراوێز خستووە، وەك ئەو مەسەلانەی پەیوەندیان بە پەرەسەندنی کۆمەڵ و ماددە هۆشبەرەکان کە کاریگەریی زۆری بەتایبەتی بەسەر گەنجانەوە هەیە، هەروەها مەسەلەی کۆچی گەنج و شارەزا و بەهرەداران بۆ هەندەران کە سامانێکی گرینگی وڵاتن و بێکاری و بێکاری داپۆشراو وپرسی ئینتیما و پرسگەلێکی دی بایەخداری وەکو گەندەڵی و چینی ناوەڕاست کە داینەمۆی پێشکەوتنی کۆمەڵگەیە و خەریکە لای ئێمە هۆش دەبڕتەوە ، هەروەها پەروەردە و تەندروستی و ئەمنیەتی بژێوی و ژینگە و کارکردن و بڕەودان بە کولتووری خوێندنەوە و...تاد

– : میدیای کوردیش بەتایبەتی لەم بەشەی کوردستان کە جێی باسە، لە باتی پرسە جیددیەکان، لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی وروژێنەری بۆ ئامانج و لاسایی کردنەوەی هەندێ میدیای سەقەت یان ڕووی سەقەتی هەندێ میدیا نەك هەر دوانەکەوتووە، بەڵکو بایەخی تایبەتیشی پێ داوە، وەك ژیانی تایبەتی، (زۆر تایبەتی) هەندێ لە هونەرکار و سەماکار و ئەو یاریزان، ئەمیان چەند جوانە و ئەویان چۆن خۆی ڕووت دەکاتەوە و ئەویدیان چۆن لەپاڵ دەریادا ئاوێزانی دەنکەکەی دەبێ ، هەموویشی لەسەر حسابی هونەرمەندانی بەڕاستی و جیددی لە مۆسیقازان و شێوەکار و تەلارساز و نووسەر و بیرمەندی ڕاستەینە و گرینگی ێژهەات و ێژئاوا...

– : زۆربەی ئەو زنجیرە دراما و فلیمانەی یا بەدبلاژ و بەژێرنووسی کوردی لە کەناڵە ئاسمانی و ناوخۆییەکان پێشان دەدرێ یا جیددی نین، یان تەنانەت هەندێکیان تادەیەك ڕووکەشن کە شتێك بە بینەری کوردی نادەن و هەستێکی هونەری باڵای لا ناوروژێنن کار بکاتە تێگەیشتن و دونیابینی و ڕوانینی لە بەرامبەر دەوروبەر.

دراما خۆماڵییەکانیش لە ڕووی هونەریەوە خراپتر نەبن باشترنین بەتایبەتی ئەوانەی لە کەناڵە ناوخۆییەکان پیشان دەدرێن.
– : زۆرجار کەناڵەکان ، بە لێ حاڵی نەبوون بۆ یا بە مەبەست بە بڵاوکردنەوەی هەندێ هەواڵ یا بابەت یان دراما، بەبێ خوێندنەوەی ئایندە تەنانەت ئێستای ئەتەمی کۆمەڵ و چین و توێژەکان بوونەتە ئەگەر بۆ هاندانی ئەوەی بە (توندوتیژی)یەوە ناسێنراوە، کار بەوە گەیشتووە، هەندێ جار، هەندێ کەناڵ جێی دەسەڵاتی دادوەریش دەگرنەوە و بەپێش بۆیاری دادگاکان دەکەون لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی پەیوەندیدار بە هەندێ تاوان، کەجاری وا بووە کاری لە خودی ێڵەوی لێکۆڵینەوە و بەدواداچوونی دادگا کردووە.

– : وای دەبینم میدیا ئەرکی ڕۆشنکردنەوەی لە ئەستۆدا بێ، نەك پەرەپێدانی ڕووکەشایەتی و داتاشینی هەواڵ بە مەبەستی تایبەت، تەنانەت پەیامنێر و پێشکەشکاری بەرنامە لە ئاستێکدا بن بتوانن وەڵامی ئەو پرسیارانە بدەنەوە لای خوێنەر و گوێگر و بینەر دروست دەبن.
لێرەوە ئەگەر پەیامنێر و پێشکەشکار مافی ئەوەی هەبێ هەر پرسیارێکی بیەوێ لەبەرامبەرەکەی بکا، نابێ بگاتە ئەو ڕادەیەی وەکو لێکۆڵەرێ دادگا کە لەبەرابەر تاوانبارێك دانیشتووە هەڵسوکەوت بکا. پێم خۆشە خوێنەر خۆی سەرپشك بێ لەوەی میدیای کوردی بەو ئاراستەیە چۆن بووە؟
– : لە لایەنی هونەریدا باوەکو میدیای کوردی هەندێ هەنگاوی نکۆیلێنەکراوی بە هۆی پێشکەوتنی تەکنەلۆژیای ئەم بوارە هاوشتبێ، بەڵام دیسان نەیتوانیوە سیمایەکی ئەوتۆی پێ بدا تایبەتایەتی ئەو میدیایەی دەرخستبێ، دوور لە لاسایکردنەوەی میدیای ناوچەکە، کە ئەوانیش کەم تا زۆر دوورنین لەلاسایی کردنەوەی میدیا پێشکەوتووەکانی جیهان.

ڕاستە هەندێ لەکەناڵەکانی تەلەفزیۆنی توانیویانە ڕاستەوخۆ سوود لەمیدیای وێاتە پێشکەوتووەکان وەربگرن ، بەڵام لەمیدیای خوێنراودا هەوڵێکی لەو ڕەنگە نەدراوە ئەو تایبەتایەتیەی پێشان دابێ، لەدیزاینەوە بگرە تا دابەشکردنی وێنە و بابەت و تایپۆگرافیا بەسەر ڕووپەڕی ڕۆژنامە و گۆڤارەکان ، هەروەها لاپەڕەبەندی و ستایل وخڕایی لە بڕاوکردنەوەدا.

سیاسەتی دەرهێنانی هونەریش لەمیدیای خوێنراودا بەجۆرێك نەبووە لەگەڵ سیاسەتی بڕاوکراوەکەدا هاتبێتەوە، لەپاش وپێش خستنی هەواڵ یا بابەت، یا بەکارهێنانی تایتڵی سەرەکی و لاوەکیدا، تەنانەت لەووی بەکارهێنانی ڕەنگیشەوە وەك دەڵێن هەمیشە (شەش تەقەڵ و مانگەشەو) بووە.
کار بەوە گەیشتووە هەندێ جار لەیەك بابەت یا هەواڵەکدا دوو تا سێ ڕەنگ بەکارهاتووە ، سەرەڕای ئەوەی هەواڵەکە وێنەی ڕەنگاو ڕەنگیشی لەگەڵدا بووە ، کە ئەمە نەك هەر ڕوخساری دیزاینی لاپەڕە دەشێوێنێ خودی بابەتەکەش دەکوژێ ، بەتایبەتی کە سیستەمی ستوون لەڕۆژنامەدا بەکاردەبرێ.
بەشێوەیەکی گشتیش بڕاوکراوە کوردییەکان هەر لەدەرەوە کاریگەری ئەو کولتوورە هونەریەی بەسەرەوە بووە کە پارچەکانی کوردستانی پێوە گرێدراوە لێرە لە کوردستانی بە عیراقەوە بەستراو بە

کولتووری هونەری عەرەبی ، لە ئێران و تورکیایش ئەوەندەی هەبووبێ بەو جۆرە بووە.
ڕاستە لە دوادوای نەوەتەکانی سەدەی ڕابردووە بەتایبەتی دوای ئەوەی خوێندنی ئەکادیمی ڕاگەیاندن لەزانکۆکانی کوردستان بەکارکەوت بزاڤێکی هونەری دیزاین و دەرهێنانی هونەری لە ڕۆژنامەگەریی کوردیدا هەستی پێ دەکرێ بەڵام دیسان ئەویش خاڵی نییە لەچەشنێك لاسایی کردنەوە ، ئەمجارە هەندێ لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکان بە هەندێ دەسکارییەوە لەپاڵ عەرەبیەکان لاسایی ڕۆژنامە و بڵاوکراوە فارسییەکانیان کردەوە ، ئەمەش لە خوێنەری بەدواداچوودا شاراوە نییە.

ڕادیۆکانیش، دەکرێ لەدوو شێوەدا بیانبینین، بەشێکیان هەر لەسەر هەمان ڕێچکە کۆنەکەدا مانەوە تەنیا ئەوەیە خۆیان خستەسەر شەپۆلی FM ، دوای ئەوەی شەپۆلی ناوەندی MW و کورت SW ئەو بازاڕەیان نەما لە ڕووی گەیاندن و کوالیتی دەنگەوە.
بەشی دیکەیان ، نەخۆر بەڕێکخستن و بەرنامەڕێژی و هەڵبژاردنی بابەت و مۆسیقا و گونجانیان لەگەڵ کاتی پەخشدا ، هەروەها بایەخ دان بە دەنگی ڕادیۆیی هەردوو هەگەز و خۆرایی گەیاندن (بەتایبەتی لەهەواڵ دا) و بڵاوەپێکردنی پەیامنێران و بەرنامەی ڕاستەوخۆ ، کە هەندێکیان ئێستاش بەردەوامن و توانیویانە هەنگ و ڕوویەك بە میدیای بیستراو بدەن.

ئیستگەکانی تەلەفزیۆنیش لەژێر لایەنەوە لەحاڵی میدیای خوێنراو وبیستراو جیاناکرێنەوە ، بەتایبەتی ئەو کەناڵانەی سەر بەلایەنە سیاسیەکانن ، ئەوانی دی هەنگە وەك وتمان لەڕووی هونەری گەیاندن و خۆرایی و ستافی بەڕێوەبردنەوە توانیویانە هەریەکە و بەپێی سیاسەتی خۆی ، یان ڕاستتر سیاسەتی بارووبووکارەوە ، لە ژێر هەر مانشێت و بانگەاهێشتنێك بێ بینەر بۆ خۆیان پەیدا بکەن ، بەڵام ئەو کەناڵانەیش سەبارەت بەوەی لەبنەڕەتدا بە شارەزا و پسپۆڕی دەرەوە دامەزرێنراون و ڕاهێنراون ، تەماشا دەکەی هەمان ئاراستەی ئەوانیان وەرگرتووە.
کەناڵە ناوخۆییەکانیش کە وای دەبینم زۆربەیان زیاتر بە مەبەستی وەبەرهێنانەوە دامەزرێنراون ، هەمان ڕۆگەیان گرتووە و(بەهەر مەبەستێکە) بینەری زیاتر بە واتا یەکلامی زیاتر.

میدیای کوردی
لەبازنەی گەمەکانی سیاسەتدا

نیشانە بەو دەرهاوێشتانەوە ، میدیای ئێستای کوردی لە هەموو مۆژووی خۆیدا ، ئەوەندەی ئەمڕۆ ، لەناو بازنەی گەمەکانی سیاسەتدا گیری نەخواردووە .. ئەوەش وا لێك دەدرێتەوە لە هەندی ئابووریيەوە سەرچاوەی گرتبێ ، بەوەی زیاتر وەك سەرچاوەی بژێوی سەیر کراوە بەپێچەوانەی حەفتا و هەشتاکان کە لەگەڵ باری ناهەمواری ئەوان ڕۆژانیش عەشق و خولیایەکی دەسەزانەی تێدا دەبینرا ، بەتایبەتی لەوەی پەیوەندی بەزمان و کولتوورەوە هەبوو.

دیارە خولانەوەی میدیایش لەبازنەی ئەو گەمە و یاریانەی سیاسەتی ڕووت بەرپایان دەکا ، هەمیشە بەو لایەدا دەشکێنێتەوە کە لەبابەتایەتی و بەرپرسیاریەتی لە بەرابەر ئەوەی پێی دەگوترێ ڕای گشتی شەرمنانە و جۆوەڕ لە دروستکردنی متمانەی بەرامبەر دەربکەوێ ، کە ئەمەشیان لەکێمەگەیەکی دواکەوتووی وەکو کێمەی ئێمە کە تا ئێستاش شوناسێکی مەحکەمی لەڕووی چینایەتی و قۆناخەکانی پەرەسەندنی مۆژووییەوە بەبەرناگیرێ ، ئەوەندەی کاریگەریی نێگەتیڤ بەدوای خۆیدا دەهێنێ ، چاریەکی ئەوەندە نابێتە هۆ و ئەگەرێك بۆ گەیاندنی پەیامێکی ئینسانی دوور لەوەی وای لێ بێ بە چەواشەکاری لێك بدرێتەوە ، هەرگیزیش نایەتە ڕیزی ئەو ئامرازە مەعریفیانەی واقیع و دیاردە و ئیشکالیاتەکانی پێ شی بکرێتەوە ، تەنانەت هەندێ جار نەك هەر تووندوتیژی ، بەڵکو هەندێ کەناڵی میدیایی لە هەندێ حاڵەتدا بە ئاراستەیەکدا دەچن دژمنایەتی لەنێوان ئەم لایەن و ئەو لایەنی لێ بکەوێتەوە بەڵادەیەك ئەوەی دوێنێ ڕەخنەمان لێ دەگرت ، ئەمڕۆ لە ڕێی چەند کەناڵێکی میدیایی ئاراستەکراوەوە خەمان لە ژێر سایەی دەسەڵاتی نیشتیمانیدا ، ئینجا بە هەر ناوێك بێت جێبەجێی دەکەین..

هەندێ جار میدیای ئاسایی تێکەڵ بەوەش دەکرێ کە بە (سۆشیال میدیا)ناسراوە و لە دونیایەك بەڕێوە دەچێ دووڕە لەمیدیا و پڕەنسیپە دیارەکانی.
بەم جۆرە ئەمڕۆ میدیای کوردی ، لەگەڵ بوونی چەندان ڕۆژنامەنووسی پڕۆفیشناڵ، هەرچەندە ژمارەشیان کەم بێ لەبازنەی گەمەکانی سیاسەتدا ، تا دێ لە پیشەییایەتی دوور دەکەوێتەوە و پەیامی جیددی خۆی وەك پێویستی سەردەم و بۆ ڕووونی بەهۆی تەکنیك ئابووریيەوە ، بە قوربانی تەکنیك ئابووری کردووە و سەیر دەکەین بەرنامەڕۆژی کەناڵەکان (خۆنراو وبیستراو وبینراو) لەسەر ئەو بنیاتەدا نەخشەی بۆ کێشراوە و دەکێشرێ ، بەمەش شتە جیددیە پێویستەکانی سەردەم و لەگەڵ هاتنەوەی لە ئاکامی ئەو بەرنامە ڕۆژیەدا لەخۆیاندا دەچنە

پەراوێز…
دیارە ئەگەر بەو هەنگەشە بڕوا و بەردەوام ئەگەر بشێ بگوترێ مەنتیقی (لێخوەە دەشتە) ی بەسەردا زاڵ بێ و میدیای کوردی هەوڵێك بە ئاراستەی خێ دەربازکردن لەو بازنە بەرتەسکە نەدا هەنگە لە ئایندەیەکی زۆر دوور نا هەنگاوێیەکی دی بە خێیەوە ببینێ ، یا خودی باروبووکار مەرج نییە تا سەر بێ بدا چواریەکی ئەمێ حەقیقەت و ڕاستیەکان بگەن ، کە ئەگەر تا ئەوسا ، بە هۆی زۆر ئەگەرەوە شتێك بمێنێ بەناوی حەقیقەت.

نەژاد عزیز سورەم
ئۆکتۆبەری – 2016

———

بڕشی یەکەم …

بڕشی دووەم …

بڕشی سێیەم …

حەقیقەتی فەیسبووك لای ئێمە … بەختیار محەمەد

دەشێ بڵێم، تێ لە فەیسبووکەوە دەزانی، کە کێمەگەی ئێمە چەند نەخوێندەوارە (نەخوێندەوار بەو مانایەی، کە نەسر حامد ئەبوزێد باسی دەکا). کێمەگەی نەخوێندەوار حەز دەکا تەماشای وێنە (وێنەی فۆتۆگراف) بکا، بەڵام حەز ناکا (ناتوانێ) شت (کتێب، دەق…) بخوێنێتەوە؛ یانیش با بڵێین (هەر هیچ نەبێ هەندێك جار) مەرجی خوێندنەوەی دەقیش بەندە بە پێوەندییە کێمەایەتییەکانی ناو فەیسبووکەوە، نەك بە دەقەکە خێیەوە.

لە ڕاستیشدا لای کێمەگەی تەقلیدیی و نەخوێندەوار، هێمای (بەهای) پێوەندییە کێمەایەتییە تەقلیدییەکانی ڕۆژانەی وەك سێاو و سەردان و داوەت و پرسە و شایی و… تاد. زۆر گرنگترن لە داهێنان و ئەدەب و

زانست و کتێب و خوێندنەوە (ئەوە ئەگەر لە کاتێکدا تاك درك بە بایەخی ئەم ڕاستییانە بکا و دۆخی سیاسی و ئابووری وەاتیش ئاسایی و لەبار بێ؛ ئەگەرنا دۆخی ڕۆشنبیریی هەروەك ئێستای کۆمەڵگەکانی ئێمە بەرباد و خراپ دەبێ)؛ لەم هاوکێشەیەدا تەنها ئایین بەدەرە؛ ئەویش خێی کە بادەستە دەبێ، ڕۆحی کۆمەڵگەی تەقلیدیی و نەخوێندەوار پێك دەهێنێ. هەر کۆمەڵگەیەکیش کە دواکەوتوو بوو، لەوێدا ئایین وەك دەزگایەکی مەعریفی و کۆمەڵایەتی بەهێز دەبێ. واتە ئایین دەبێتە جێگرەوەی هەموو پێوەندییە مەعریفی و کۆمەڵایەتییەکانی ناو دەزگاکان و نێوان تاکەکانیش. لێرەشەوە مزگەوت (وەك دەزگایەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیریی ئایین) هەژموونی بەسەر هەموو دەزگا ڕۆشنبیریی و مەعریفی و کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگەی ئێمەدا هەیە. ئەم هەژموونە دەشێ شکستی دەزگا ڕۆشنبیریی و مەعریفی و کۆمەڵایەتی و سیاسییە مۆدیرنەکانی کۆمەڵگەی ئێمە لە ئاست هەژموونی ڕەهای ئایدیۆلۆژیای ئایینداا بگەیەنێ؛ ئەمەش هۆکارێکە، کە کەلەپووری نەریتی خوێندنەوە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، لە خوێندنەوەی ئایینییەوە نابێتە خوێندنەوەی عەلمانی و مۆدێرن و هاوچەرخ.

***

فەیسبووك هەرچەندە دەزگایەکی کۆمەڵایەتی ئەلیکترۆنی بێ، کە هەر کەسە و ئازادە چۆن بێ خێی بە کاری دەهێنێ؛ بەڵام نابێ بگاتە ئەو ئاستەی، کە تەنها وەك گازینۆ (گازینۆکانی لای خۆمان) بێ کات بەسەر بردن بە کار بهێندرێ و براەرەکان لەوێدا بێ چەند ساتێکی خۆش موجامەلەی یەکتر بکەن و یاری دەمینەی لایك و کۆمێنتان دەگەڵ یەکدی بکەن؛ ئەو یارییەی بەردەوام تێپینی دووشەشی بەدواوەیە. بەڵێ فەیسبووك ئەم ڕووەشی هەیە (واتە ڕووی پێوەندی کۆمەڵایەتیشی هەیە)، بەڵام ڕووی دیکەی دروستکەریشی هەیە: ڕووی پەخشکردنی ڕۆشنبیریی و زانیاری بە سوود (هەموومان دەزانین لە هەندێك وڵاتدا فەیسبووك شڕۆشی هەڵگیرساند).

ڕۆمانی "خانوکەی مزگەوتە" لە نێوان "شێوشی مەرووڵکان" و سەرسامیی "ئاغاجان"دا

ڕۆمانی "خانوکەی مزگەوتە" ی قادر عەبدوڵا، کە شەفیقی حاجی خدر لەهەندێوە کردوویەتیە کوردی؛ ڕۆمانکی قەرباغە بەووداوو بەسەرهاتی جەراوجەر، بیری چەپگەرایی زاڵ بەسەریدا، بەڵام چەپگەلی ئیماندارن، چونکە لەخانوکەی مزگەوتەوە تێگەیشتن وبیری چەپیان لەلا گەڵاڵە ئەبێ و، دواتر وەکو پەژڕەی سیاسی لێدێ لەلایان، لەلایەک پشاندانی ئاستی دیوی ژوورەوەی خانووکەی مزگەوتیە، بە هەڵمالینی پەردە لەسەر بزرو پەنهانیەکانی ئەوە، کەئەمش هەم بە لێدانی ڕەخنەی مەلا ومزگەوت؛ هەم بە وشیارکردنەوەی کەمەگایە کە چێن بەناوی ئایین بێ کەس هەڵپەرستانە ژیان بەسەردەبەن وادەبورن!!..

لەلایەکی دیکە بەریەککەوتنی چەپ وئاستی خواستی مرۆڤکانی ئەو سەردەمە، بەریەککەوتنی پەیوەی ئاسمانی ودانراوە، هەروەها بەریەککەوتنی ڕەژهەڵات وڕۆژئاواش.. ئیدی دەکرێ زەر دوانەی جەراوجەر هەڵەنجین کە لەناو مەنجەڵی ئەم ڕۆمانەدا پێکەوە هاتناکەن وهەرا دەنێنەوە. هەروەک ڕۆمانوس پەنای لە دەقی قوئان بردووە هەتا بیرکەیەکی خۆی پێ دەوڵەمەندتر بکات لەچوارچێوەی ووداوکاندا. هەروەها ڕۆمانکە لەووی نوسینەوە؛ لەچەند وەستگەیەک پێک دێت بەناونیشانی جیاواز.

ڕۆمانکە؛ بەگشتی وا دەردکەوێ کەلەباری ڕوشی سیاسی ئەرانە لەسەردەمی شای ئەران وپاشتریش، واتا سەردەمی هاتنە دەسەاتی ڕژمی ئیسلامی(ئایەتوڵاکان) کە دەکرێت بەڵین: خانووکەی مزگەوتە هەماش بێت بە ڕەلی دین لەدەسەات، مەزری حوکمەانی بێت لەسەردەمی ئایەتوڵاکان. لەلایەکی دیکە؛ ڕۆمانکە هەم ڕۆمانە هەم ژیاننامەی نوسەر، ئەوەی کە پەی دەگوترێت دەقگەری یان "توانەوەی جەری" واتا لەکدانی دوو ژانری ئەدەبی لەیەک دەقدا. ئەگەرچی ڕۆمانکە سیاسیە؛ بەڵام لەگەڵ خەشیدا ڕوشی کەمەایەتی وهەژموونی ئایینی وبەریەککەوتنی تەوژمە جیاوازکانیش دەخاتە ڕوو.

هەرچی بەت، ئەمانەکی خۆش وبەجێش وگۆشکەدەر. ئاناوی نادیار تیایدا باڵادەستە و هەوداوو هاوشێی ئەو کات دەگۆڕێتەوە کەسایەتیەکان دەخاتە ڕوو دەیانناسێنێ ودەوریان پێ دەدات، بەیە دەتوانم بڵێم: زۆدێکی هەنگێ هەبێ لەنیمایشکردنی کاراکتەرەکان وپێدانی هەر ڕۆڵێک کە گەڕەوە"السارد" ویستوویەتی، هەروەک ئەوەی لەوانیە "قادر عەبدوڵا" خۆی بەت وپاشخانێ فیکریەکەی ئەبەری نوسینی ئەمانەکیەتی. چونکە دەبینین جاری بیرکردنەوەی ئەو زاڵە بەسەریدا، کەچەپ بووە. دواجار ئەمانەک؛ وێنەیەکە لەهووماڵی هات وهەرای نەوان مەرووڵە شەشگۆشەکان دوای سەرکەوتنی شەش؛ لەسەر شیوەو جاری دەسەڵات، بەواتایەکی تر پیشاندانی ئیمانداریی چەپەکان ومەزڕی ئایەتوڵاکان و بەریەککەوتنیانێ.

سەبارەت بەوەرگێڕانەکە؛ دەمەوێت پێسنی ئەی شەفیقی حاجی خدر بکەم؛ لەوەی کە بە وەرگێڕانی ئەم ئەمانە ماندوو بووەو بەسەلیقەو ئەنجامی داوە، زمانی وەرگێڕ ئەوەمان پێدەڵێت کە، وەرگێڕیش دەڕێ بە خۆی ئەمانەسەو شارەزای بنیاتی پێکەری ئەمانە. هەروەها وەرگێڕ لە وەرگێڕانی ئەم ئەمانە؛ گەلێک وشەو دەستەواژەو زاراوەی کوردی ئەسڵانی وبیرهێناوینەتەوەو لەڵەناوچوون دەربازی کردوون. ئاگەرچی بەدەر نیە لەهەندە هەڵەی چاپ.

ئەمن زیاتر وەک خوێنەرێک ئەمانەکەم خوێندەتەوە، ئاگەرنا خوێندنەوەی ئەخنەیی وزانستی سەرنجی وردترو زیاتر لەجۆی خۆی دەوێت، کەئەمن تەنها ویستم لەڕە سەرنجێکی خێراو سەربین وتیژتەپە بخەمە ڕوو، بانگهێشتی خوێنەرانیش بکەم بۆ خوێندنەوەی.
کەتایی ئەمانەک: قوله تعالى: اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ ۖ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ ۖ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِن شَجَرَةٍ مُّبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ۚ نُّورٌ عَلَىٰ نُورٍ ۗ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾ .. "النور"

بەتان لەتیف ماویلی
هەولێر- ٤/١/٢٠١٧

گەشتێك بەناو ژیانی خەلیفەكاندا ... ژیلوان شێش محمد صالح

(جلال الدین السیوگی)هێی كێ كردنەوەو نوسینەوەی مێژووی خەلیفەكانی ئیسلام ئەگێتەوە بێ ئەوەی كە مێژووە نوسراوەكانی پێشخێی هەریەكە بێ قێناغێكە لەو مێژووە,بێیە ئەمیش بە پێویستی زانیوە بە پشتبەستن بەو بەرهەمانە تەواوكەری نووسینەوەی ئەو مێژووە بێت تاوەكو دوا ێژی ژیانی خێی كە لە ساێی 911 ی كێچی,كێچی دوایی كردوە,بێ ئەم مەبەستەش لە مێژوەكەی (الژهبی و ابن الكپیر و مسالك و ابناو الغمری ابن الحجر) و 10 بەرگی مێژووی بەغداد و 57 بەرگی مێژووی دیمەشق لە نووسینی (ابن العساكر) و گەلێ سەرچاوەی دیكە سوودی وەرگرتووە.

خوێندنەوەی ئەم مێژووە خوێناویە ئەركی سەرشانی هەموو ئەوانەیە كە ئەیانەوێ لەوە بگەن بێچی ئەم مێژووە لە سەرەتای بێاوبونەوەی ئایینی ئیسلامەوە و ئەمێشی لە گەێدا بێت ئاوەها بە خوێن ەنگكراوە و چێنیش كێتایی خلافەتی عەباسی لە بەرامبەر هێرشی (تاتاریەكان)هەرەسی هێناو دوا خەلیفەشیان بە زەلیلی خێی دایە دەستی تاتاریەكان و بە پێلەقەو شەق مەرگی نێشی.
خوێندنەوەی ئەم مێژووە خوێناویە پێویستە بێ ئەوەی باش لەوە بگەین كە ئەوانەی ئەمێ بە ناوی ئیسلامی سیاسیەوە و بە بیانوی ئەوەی كە گوایە ئیسلام چارەسەرە بێ هەموو كێشەكان,چێن ئەیانەوێ وەك میراتگر بێ دەستەێاتدارانێك كە ئەو مێژووە ەشە خوێناویەیان تێمار كرد ەوێەوەی مێژوو بەرەو دواوە بگێنەوە و ببنە تەگەرە لە ێگەی پێشكەوتنی ئەو گەلانەی كە دووچاری ئەم حزبە ئیسلامیە سیاسیانە بوون.

لە گەشتێكدا بەناو ئەم كتێبەدا زێر بە زەقی كێشمەكێش و شەوكوشتن و فێ و تەەكەبازی و پاشقول لە یەكدان ئەبینرێ كە لە پێناو دەستبەسەراگرتنی دەستەێاتدا ئەو ناو بە خەلیفانە گرتویانەتە بەر لە یەكەم ێژی گیان لەدەستدانی پێغەمبەری ئیسلامەوە تاكو ئەو

ژەی لەشکری تاتاریەکان بە سەرکردایەتی هولاکۆ کۆتایان بە خلافەتی عەباسیەکان هێنا بە داگیرکردنی شاری بەغداد .ئەم هەوشەیان بە هەمان شێوە هەر بەردەوام بوە لە لایەن دەستەڵاتدارانی پاشماوەکانی ئەم خەلافەتانە لە میسرو ژئاوای باکوری ئەفریقیاو ئەندەلوس و ئەستەنبوڵ,کە ئەمڕۆشی لە گەدا بێت بوە بە میراتێکی هەش بۆ زۆربەی هەرە زۆری ئەو وڵاتە عەرەبی و ئیسلامیانەی کە بە هەمان شێوە دەستەڵات لە باوکەوە بۆ کوڕ لە دکتاتۆرکەوە بۆ یەکێکی دیکە دەستاو دەست ئەکەن.

کاتێ پێغەمبەری ئیسلام بە دەم ئازاری نەخۆشیەوە گیانی ئەسپارد و عائیشەی ژنی و فاتیمەی کچی و عەلی کوڕی ئەبی تالیب و زوبیر کوری ئەلعوام و هەندێ لە سەحابیە نزیکەکانی تر بە دیاریەوە بوون,ئا لەو کاتەداو دوای بڵاوبونەوەی هەواڵی گیان لە دەستدانی بە ناو مەدینەدا(ئەنسارەکان کە بە هەسەن خەڵکی ئەو شارە بوون)بە سەرکایەتی (سەعدی کوڕی عەبادە)ی سەرکیان لە ساباتەکەی بەنی ساعدە کۆبوبونەوە بە نیازی دیاریکردنی سەعد وەك جێگرێك بۆ پێغەمبەر,کاتێکیش ئەو هەواڵە گەیشتە قورەیشیەکان بە پەلە و هەڵەداوان(عومەری کوڕی خەتاب و ئەبا عوبەیدەی جەراح و ئەبو بەکر)تەرمەکەی پێغەمبەریان بە سەر کەسوکاریەوە بەجێهێشت و خێیان گەیاندە شوێنی کۆبونەوەکە بۆ ئەوەی نەهێڵن دەستەڵاتەکە لە دەستیان دەرچێت و هەر لە ناو هەزی قورەیشدا بمێنێتەوە,لەو پێناوەشدا چیان بۆکراکردیان بە نانەوەی دووبەرەکی لە نێوان ئەنسارەکانداو بە بەکارهێنانی فرتوفێ و ترسو تۆقاندن بەرامبەر هەوادارانی علی کوڕی ئەبو تالیب بۆ ئەوەی ئەبو بکر وەك خەلیفەی پێغەمبەر بچەسپێنن بە بۆ هەزامەندی سەعدی کوڕی عەبادە و بەشێکی زۆر لە ئەنسارەکان و عەلی کوڕی ئەبو تالیب و هەوادارانی,(تا کار گەیشتە ئەوەی کەسێکی وەك عومەری کوڕی خەتاب و زوبێری کوڕی ئەلعەوام دەستبدەنە شمشێر لە یەکتری,کە هەر یەکەیان لەو 10 کەسەن کە پێغەمبەر مژدەی بەهەشتی بونی داونەتێ)هەر ئەو کرداڕەشیان بوو بە هۆی چاندنی تۆوی دوو بەرەکی و ئاژاوەگێیی لەناو ئیسلامدا و کە تاکو ئەمڕۆش هەر بەردەوامە لە نێوان شیعە و سونەدا.

ئەم کەین و بەینی شەڕی گرتنی دەستەڵاتەی نێوان ئەنسار و مهاجرەکانی ئیسلام لە سایەی سێبەری ساباتەکەی بەنی ساعدە ئەو شەوەی وەبیر خستمەوە کە چۆن دوای یەکەم هەڵبژاردنەکەی پەرلەمانەکەی کوردستانی لای خۆمان بۆ یەکلاییکردنەوەی ئەنجامەکەی بە سوودی یەکێك لە دوو دەستەڵاتەکەی ئەمدیوو ئەودیو,دەستمان لە

سەر دەمان بو نەوەك بۆ ساغكردنەوەی ئەنجامەكانی هەردوولا دەست بدەنە چەك و شەڕكی خۆكوژی بەرپا بكەن,تا كو تای تەرازوەكەی دەستەڵات بەرامبەر یەك وەستاو پەنجا بە پەنجا لە نێوان هەردوو ئیمارەتی سۆران و بادینانداا كورسیەكانی پەرلەمان بەشكران و بە شێوەیەكی كاتی كۆتایی بەو شەڕی دەستەڵاتە هات و بوە هۆی چاندنی تۆوی دووبەرەكیەك كە تاوەكو ئێستاو ەنگە تا چەند دەیەیەكی دیكەش هەر بەردەوام بێت.

مێژووی خلافەتی ئیسلام دەكرێت بە سێ بەشی سەرەكیەوە:

بەشی یەكەم:-مێژووی خەلیفە ڕاشدیەكان كە بە خەلافەتی ئەبو بەكری سەدیق دەستی پێكردو بە كوشتنی خەلیفە عەلی كوڕی ئەبو تالیب كۆتایی هات,(هەندێكیش لایان وایە كە بە خەلافەتی حەسەن كوڕی ئەبو تالیب كۆتایی بەو خەلافەتە هاتووە كاتێك كە حسن بە ناچاری و لەژێر هەڕەشەی معاویەی كوڕی ئەبی سوفیان ناچار بو دەست لە خەلافەت بكێشێتەوە بۆ معاویە لە سەر بەڵێنێك كە دوای معاویە حەسەن بێتە خەلیفە,بەڵام پێش مردنی معاویە حەسەنی كوڕی ئەبو تالیب بە فیتی معاویە و بە دەستی ژنەكەی,بە بەڵێنی ئەوەی كە دوای مردنی حەسەن ژنەكەی بهێنێ بۆ یەزیدی كوڕی و ژنەش حەسەنی مێردی ژەهر خواردو كرد و دواجاریش معاویە بەڵێنەكەشی نەبردە سەرو ژنەش لە داخا مرد,معاویەش پێش مردنی خۆی یەزیدی كوڕی كردە وەلی عەهد,دوای مردنی باوكیشی یەزید بوە دووهەم خەلیفەی ئەمەویەكان).

ئەم قۆناغەی خلافەتی ڕاشدینە تا كوشتنی خەلیفەی چوارەم بە دەستی عەبدولڕەحمان كوڕی مەلجەم چوار خەلیفە تێیدا دەستەڵاتداربون كە ئەبو بەكری سەدیق و عومەری كوڕی خەتاب و عوسمانی كوڕی عەفان و عەلی كوڕی ئەبو تالیب بوون,لەم چوار خەلیفەیە سیانیان بە كوشتن كۆتایی بە حوكمڕانیەكەیان هاتووە.

خەلیفەی یەكەم-ئەبو بەكری سەدیق:-ناوی عەبدوڵای كوڕی ئەبی قەحافەیە,دوای مردنی پێغەمبەر لە ڕۆگەی بەكارهێنانی كاری ژێر بە ژێر و ترس و تۆقاندن لە لایەن عومەری كوڕی خەتابەوە و بە بێ ئاگاداری و ەزامەندی و بەشداری عەلی كوڕی ئەبو تالیب و زوبەیری كوڕی ئەلعەوام و خالیدی كوڕی سەعیدی كوڕی ئەلعاس و سەعد كوڕی عەبادە ئەلئەنساری و ژمارەیەكی زۆری ئەسحابەكان لە موهاجرین و ئەنسار بەیعەی بۆ كراو كرا بە خەلیفە.

ئەبو بەكر یەكەم كەسە كە ئیسلام بوە و یەكێكە لە دڵسۆزترین

دەستەکانی پێغەمبەر,لە ماوەی حوکمڕانی ئەبو بەکردا شەڕی لە ناوبردنی(اهل الردە) ئەوانەی لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە و نەیاندەویست چیتر زەکات بدەن ئەنجامدرا و(هەر لەم شەڕانەدا خالدی کوڕی ولید وەك جەنگاوەرێکی ئازاو دوور لە هەستی مرۆڤایەتی ناوبانگی دەرکرد).لە ماوەی حوکمڕانی ئەبو بەکردا ناوچەی بەسرە و مەدائینی کیسرا لە عێراق و بەشێکیش لە شام داگیر کرا,خەلیفە ئەبو بەکر دوای حوکمڕانیکردنی بە ماوەی دوو ساڵ و چوار مانگ,لە تەمەنی 63 ساڵیدا کۆچی دواییکرد.

خەلیفەی دووهەم,عومەری کوڕی خەتاب:-لە لایەن ئەبو بەکرەوە کرا بە خەلیفە,لە ساڵی شەشەمی بانگهێشتی پێغەمبەرایەتی (محەمەد)بۆتە ئیسلام,یەکێك بوە لە دەستەڕاتدارانی هێزی قوڕەیش,تەنها کەس بوە کە بە ئاشکراو بێترس کۆچی کردوە بۆ مەدینە,شانازی کردوە بەوەی کە چوار جار خواوەندی گەورە لە قورئاندا بە ویستی ئەو ئایەتی دابەزاندوە هەرچەندە بە گوێرەی قسەی ئەوانەی پێیاندا هەڵداوە لە مێژوونوسانی ئیسلام و موفەسرین گوایە زیاتر لە بیست جار قسەی عومەری کوڕی خەتاب لە قورئاندا دیارە.

لە ماوەی خەلافەتی عومەری کوڕی خەتاب شاڵاوی داگیرکردنی وڵاتە دراوسێکان دەستی پێکردو لەو ماوەیەدا عێراق و شام و ئەهواز و خوزستان و ئەسفەهان و هەمەدان و کرمان و سجستان و فەلەستین و میسر و یەمەن داگیرکران تا لە تەمەنی 63 ساڵیدا بە دەستی ئەبو لوئلوئە عەبدولموغەیرە بە خەنجەرێکی ژەهراوی کوژرا.

خەلیفە عومەر بەوە ناسراوە کە لە ساڵەکانی وشکە ساڵی(الرمادە)بە لێشاو تاڵانی لە میسرەوە گەیاندێتە حجاز و دانیشتوانەکەی لە قات و قڕی ڕزگارکردوە و یەکەم خەلیفەش بوە پاشماوەی جولەکەکانی لە حیجازەوە دەرکردوە بۆ شام و دانیشتوانی (نجران)ی گواستۆتەوە بۆ کوفە و نازناوی (امیر المومنین)یشی بە خۆیەوە لکاندوە.

خەلیفەی سێهەم-عوسمان کوڕی عەفان:-کوڕی ئەبی ئەلعاس,لە کۆنەوە ئیسلام بوە,دوو کچی پێغەمبەر ژنی بوون,یەکەکە لەو دە کەسەی مژدەی بەهەشتی بوونیان پێدراوە,لە ماوەی خلافەتی ئەودا قورئان نوسراوەتەوە,دوای ئەبو بەکر و عەلی و زەیدی کوڕی حارسە بوە بە ئیسلام.
لە بیارەکدا کە جێگەی شکو گومانە و لە لایەن زۆربەی موسوڵمانانەوە بە تایبەتی هەوادارانی عەلی کوڕی ئەبو تالیب,عومەر پێش مردنی عەبدولڕەحمان کوڕی ئەبو عەفی وەك بیاردەر داناو(لە

شانەیەکی گومانلێکراو(بۆیاریدا عوسمان کوڕی عەفان ببێتە جێگری عومەر لە جیاتی عەلی کوڕی ئەبو تالیب.

لە ماوەی خەلافەتی عوسماندا هێرش و داگیر کردنی وڵاتانی دەوروبەر بەرەو ڕۆژهەڵات و باکوری ڕۆژهەڵاتدا بۆ خوراسان و نیسابور بەرەو ڕۆژئاواش تەواوی باکوری ئەفریقیاو حەبەشە داگیر کراو لە دەریاش پەڕینەوە و ئەندەلوسیان داگیرکرد و لە دەریای سپی ناوەڕاستیش دوورگەی قوبرسیان داگیرکردو لە گەڵ دانیشتوانەکەیدا بە وەرگرتنی(جزیە و خەراج)وازیان لێهێنان.
عوسمان کوڕی عەفان یەکەم خەلیفەیە کە پلەو پایەی دەستەڵاتی بە سەر کەسوکار و عەشرەتیدا دابەشکردوە بگوڕدانە ڕابردوی ئەو کەسە لەوانەش(وەلیدی کوڕی عەقەبەکوڕی ئەبو معیتکە برای دایکی بوە)کردە والی کوفە لە جیاتی سەعد کوڕی ئەبی وقاس,ئەم وەلیدە بە ڕەسەن گومان لێکراوە و بە ئەتواریش کابرایەکی مەیخۆر و داوێنپیس بوە,لە یەکەم ڕۆژی دەستەڵاتیا لە پێش نوێژی نوێژی بەیانیدا لە کوفە بە سەرخۆشی چوار ڕەکعەت نوێژی بە نوێژکەران کردوە و ئاوریشی داوەتەوە و وتویەتی هیچیکەتان ناوێت...لە کردارێکی دیکەیدا عومەری کوڕی عاسی لە والی میسر لابردو عەبدوڵای کوڕی سەعد کوڕی ئەبی سەرحی دانا لە جێگەکەی,ئەم کابرایە کاتی خۆی نووسەری بەردەستی پێغەمبەر بوە و دواجار لەی هەڵگەڕاوەتەوە,بۆیە کاتی داگیرکردنی مەککە پێغەمبەر ئەمری فەرمو کە دەبێت ئەم عبداللە کوڕی سەرحەد بکوژرێت هەتا ئەگەر لە پشتی بەردەکانی کەعبە خۆی شاردبێتەوە.

سەعدیش بۆ ڕزگارکردنی گیانی خۆی لە کوشتن پەنایبردە بەر عوسمانی کوڕی عەفان,ئەویش بردیە لای پێغەمبەر داوای لێبوردنی بۆ کردو لە سەر دەستی ئەو بو بە موسوڵمان.
لە ماوەی خەلافەتی عوسماندا سنوری دەوڵەتی ئیسلامی زۆر فراوانبوو داهاتیشی لە ڕادە بە دەرزیاد بو,بۆیە عوسمان کەوتە ئەوەی بۆحساب ئەو داهاتە بە سەر کەسوکار و سەرۆك هۆزەکاندا دابەش بکات و مافدارانیش لەو داهاتە بۆبەش بکات,تا کار گەیشتە ئەوەی لە پێنج بەش بەشکی داهاتی باکوری ئەفریقیا بداتە مەروانی کوڕی حەکەم.

ئەم کردەوانەی عوسمان بوە مایەی توڕەیی و ڕق و کینەی زۆربەی هەرە زۆری سەحابەکانی پێغەمبەر,دژایەتی کردنیشی بۆ عەبدوڵای کوڕی مەسعودو ئەبی زەر ئەلغەفاری و عەمار کوڕی یاسر و زوڕم و زۆری سەعدی کوڕی ئەبی سەرحیش لە میسر کاری گەیاندە ئەوەی زیاتر لە 700 کەس لە موسوڵمانان بە سەرکایەتی محەمەدی کوڕی ئەبو بەکر هاتنە لایی و کەوتنە سکاڵاو داواکردنی لابردنی سەعد لە دەستەڵات لەمیسر و

محەمەدی کوڕی ئەبو بەکر لە جێگەکەی دابنرێت,لە ژێر فشاری ئەم هەڕەشانەی ئەو سەحابی و موسوڵمانانەو پشتگیریکردنی عەلی و گەلێ سەحابەی تر بۆ داخوازیەکانیان عوسمان ناچار بوو داواکەیان قبوڵ بکات و محەمەدی کوڕی ئەبو بەکر بکاتە والی میسر,کاتێکیش محەمەد لە کاتی گەیشتنەوەدا بۆ میسر لاوێکی هەش پێستی دیت بە پەلە بە پەلە بەرەو میسر ئەڕۆیشت,هایگرت و کاتێ کەوتنە لێکۆڵینەوە لە گەیدا دەرکەوت نامەیەکی پێ یە لە عوسمانەوە بۆ والی میسر,کەی محەمەدی کوڕی ئەبو بەکر و فڕان و فڕان گەیشتنە لات بە فێڵ بیانکوژە و لە جێگەکەی خێت بمێنەوە و چاوەڕوانی ئەمرم بکە.

بۆیە محەمەدی کوڕی ئەبو بەکر گەیایەوە مەدینەو نامەکەی بە بەرگەوە پیشانی کۆمەڵێك لە سەحابەکانداو لەوانە عەلی کوڕی ئەبو تالیب و تەلحەو زوبەیر و سەعد و کەسانێکی دی و کەوتنە گەمارۆدانی ماڵەکەی عوسمان و داوایان لێکرد مەروانی کوڕی حەکەمیان بداتە دەست کە شك وابو نوسەری نامەکەیە بەڵام بۆ سوود بوو,ئاژاوەکە وا گەرم بوو گەیشتە ئەوەی هەڕەشە بکرێتە سەر ماڵی عوسمان و لە لایەن محەمەدی کوڕی ئەبو بەکر و دوو کەسی دیکە,لە سەر بەرماڵی نوێژکردن,لە ماڵەکەی خۆیدا بیکوژن.

بەمەش ئاگری فیتنە و ئاژاوە لە ناو ئیسلامدا بە تەواوی گڕی سەندو ئا لەم بارو دۆخەدا عەلی کوری ئەبو تالیب بوە خەلیفە لە جێگەی عوسمان.

خەلیفەی چوارەم-عەلی کوڕی ئەبو تالیب:-دووهەم ڕۆژی دوای کوشتنی عوسمان کوڕی عەفان کرایە خەلیفەی ئیسلام بە کۆی دەنگی هەموو ئەو ئەسحابانەی کە ئەو ڕۆژە لە مەدینە بوون,بەڵام بە هۆی شەڕی دەستەڵات و فتنەیەی لە ژێر ساباتەکەی بەنی ساعدەوە و لە کوشتنی عوسمانەوە ڕۆچکەی وەرگرت,هەر لە دەستپێکی حوکمڕانیەکەیەوە شەڕ و ئاژاوە دەستی پێکرد بەوەی عائشەی ژنی پێغەمبەر هەر دوو سەحابە تەلحەو زوبەیر بە سەرکردەیی لەشکرێك لە مەککەوە بەرەو بەسرە کەوتنە ڕێ,بە بیانوی تۆڵە سەندنەوەی خوێنی عوسمان و عائشەش(کراسە خوێناویەکەی کردبو بە بەیداخ)و سواری حوشترێك بوبو,بویە عەلی کورشی ئەبو تالیب بە لەشکرێکەوە بەرەو بەسرە کوتە ڕێ و لە بەسرە بەرەنگاریان بوو لە شەڕێکدا کە بە شەڕی (الجمل –حوشتر)ناو براوە زیاتر لە 13000 هەزار کەسی تێدا کوژرا لەوانەش هەردوو سەحابی تەلحەو زوبەیر و ژمارەیەکی زۆری سەحابەکانی پێغەمبەر,عائیشەش بە دیل گیراو شەڕەکە بە سەرکەتنی عەلی کۆتایی هات.

دواتر موعاویەی کۆی ئەبو سوفیان لە شام لە عەلی هەڵگەڕایەوە و بانگەشەی بۆ خۆیکرد وەك خەلیفەی ئیسلام,عەلیش بە لەشکرێکەوە بەرەو شام کەوتە ڕێ و هەر دوو سوپای عەلی و موعاویە لە(صفین)ی نزیك(الرقە)لە سەر قەراغی ڕوباری فورات بەرەنگاری یەکبون,ووتراویشە گوایە ژمارەی لەشکرەکەی علی 120 هەزار کەس و ژمارەی لەشکرەکەی معاویە 90هەزار کەس بوە و شەڕی نێوانیان ماوەی 110 ڕۆژی خایاندوە و 90 جاریش ڕژاونەتە ناو یەکتری ژمارەیەکی بەشومار لە سەحابەکانی پێغەمبەر یەکتریان قەڵاچۆکردوە کە مەزەندە ئەکرێن بە 90 هەزار کەس,لەوانە 25 هەزار لە سوپاکەی علی و 45 هەزار لە سوپاکەی معاویە,تا بە فشەکی عومەری کۆی عباس و بە بەرزکردنەوەی قورئان بە نووکی ڕمی ئیزی پێشەوەی شەکەرەکانی سوپای موعاویە شەڕەکە وەستاو عومەری کۆی عباس وەك نوێنەری موعاویە و ئەبو موسا ئەلئەشعەری وەك نوێنەری عەلی کۆی ئەبو تالیب کرانە(حەکەم)ناوبژیکەر بۆ دوا پێهێنانی ئەو شەڕ,لە شانگەرییەکی گاڵتە جاریدا عەلی لە خلافەت لابرا و موعاویە خرایە جێگەکەی ئەوەش بەوەی (عومەری کۆی عاسی کۆی النابغە سەلمی کچی حەرمەلەیە کە بە لەشفڕش لە کەمەڵگای مەککە ناسرا بوو خاوەن ئاڵا بوە هەریەك لە ئەبو لەهەب و ئومەیە کۆی خەلەف و هوشام کۆی ئەلمەغیرە و ئەبو سوفیانی کۆی حەرب(باوکی موعاویە)و ئەلعاس کۆی وائیل ئەلسەهمی,لاقەیانکرد لە یەك ڕۆژدا و دوای 9 مانگ عومەری بوە,هەریەکە لەوانە داواکەری عومەر بون بەڵام ئەلنابغەی دایکی دای بە العاسی بن وائل چونکە لەوانی دیکە زیاتر یارمەتی ئەدا,بۆیە ناونرا بە (عومەری کۆی ئەلعاس)عومەری کۆی العاس توانی بە فێڵ و تەڵەکە بازی ئەبا موسا ئەلئەشعەری بهێنێتە سەر ئەو بۆچونەی کە هەریەك لە علی و موعاویە لە خلافەت بخەن بۆ چارەسەری کێشەی ئەو شەڕە,ئەویش بە دڵپاکی خۆی تێکەوت,لە هەمان کاتیشدا بە بیانوی ئەوەی کە ئەبا موسی بە تەمەن گەورە تر پێش خۆی خست و وای کرد لە سەر (منبر)علی لە خلافەت بخاو کە نارەزایی هاتە سەر خۆی معاویەی کردە خەلیفە.

دوای ئەو شانۆ گەریە گاڵتە جاریە علی کۆی ئەبو تالیب کەوتە گۆڕاوی شەڕو ئاژاوە لەگەڵ (خەوارجەکان)و گەلێکیش لە سەحابەکانی پێغەمبەر لایی زویر بون لە سەر ئەوەی کە بەو (تەحکیمە-ناوبژیکردنە)ڕازی بو چونکە بە بۆچونی ئەوان(حەکەم) هەر خودایەو بەس.

عەلی کۆی ئەبو تالیب پاش ماوەیەك و دوای ئەوەی نزیکەی 4 ساڵ

حوکمانیکرد به دەستی یەکێك لە خەوارجەکان کە ناوی عەبدولرەحمان کوڕی مەلجەم بوو لە کاتی هەسان بە نوێژی بەیانی لە مزگەوتی کوفە کوژراو دوای مردنی عەلیش کوەکانی عەلی عەبدولرەحمانیان زۆر بە شێوەیەکی دڕندانە کوشت بەوەی هەر دوو دەست و قاچیان بڕی و لە ناو سەبەتەیەکدا سوتانیان.

بە کوشتنی عەلی کوڕی ئەبو تالیب کۆتایی بە خلافەتی ڕاشدین هات و ئەشوترێت کە لە دوای عەلی خلافەت درا بە حەسەنی کوڕی لە لایەن دانیشتوانی کوفەو شەش مانگ لە کوفە مایەوە و موعاویە نیازی هەرشکردنی بو بە کوفە,بۆیە ناچاربو وەڵام بنێرێ بڕی کە ڕازیە دەست لە خلافەت هەگرێ بە مەرجێ دوای خۆی خلافەتەکە بگەڕێتەوە بۆ حەسەن و لە دانیشتوانی مەدینە و حجاز و عێراق ببورێ لەوەی کە پێشو رویداوە و قەرزەکانی بە بداتەوە,موعاویە ئەوی مەرجانەی لا باش بو بۆیە بەم ڕێکەوتنە خلافەت چوە دەستی موعاویە و خلافەتی ئەمەویەکان لە ساڵی 41 کۆچیەوە دەستی پێکرد.

کارئەکتەری ڕفسەنجانی و ڕۆڵی لە حکومانی ئەراندا ... ئاگر ئەکرەم

مردنی ڕەفسەنجانی مردنیکی لە ناکاو بو ، هەرچەندە 82 سال تەمەنی هەبو، بەڵام هیچ ئاماژەیەک بە نەخشکەوتن یاخود ناتەواوی باری تەندروستی بلاو نەکرابویەوە.
ئاگرچی 3 ساڵ لەمەو بەر شورای پاسەوان لەبەر زۆری تەمەن ڕێگای بە خۆ کاندید کردنی نەدا بە هەڵبژرادنەکانی سەرکایەتی کۆماری ساڵی 2013 بەڵام 2 ساڵ دوای ئەوە بەشداری کرد لە هەڵبژاردنەکانی مەجلسی خبرگانی ڕابەری و نێک هەر خۆی بەکەو کەمەلکیش لەشوێنکەوتو و هەوادارانی لە گەڵ خۆی بردە ناو ئەو مەجلیسە بەتایبەت لە بازنەی تاران ، هەرچەندە هاوەکانی هێندە نەبون کە بتوانن لە سەر کورسی سەرکردایەتی ئەو مەجلیسە دابنیشینن.
گەر لە وەاتانی تر تەمەنی 82 سالی تەمەنی خانەنشین بون لە سیاسەت

حساب بکرێ ، لە کۆماری ئیسلامی بەشداری کردنی ڕەفسەنجانی لە سیاسەت شتێکی غەریب نەبو، بەو هەمو وەناکرنەی ڕەفسەنجانی لە بیری گشتی ، بەلام لە ساڵی رابردودا بە شێوەیەکی بەرچاو لایەنگر و هەزی خۆی لە دەسەلات لەدەست دابو.

سەرەتای ئەم شکستانەشی دەگەڕێتەوە بۆ هەلبژارنی سەرکایەتی کۆماری سالی 2005 کە لە بەرانبەر رکابەرێکی کە محمودی ئەحمدی نژاد بو شکستی خواردو بە نوسینی نامەیەک بۆ ڕابەری ئێران شێوازی هەلبژاردنەکانی بردە ژێر پرسیار، ڕەفسەنجانی و خامنئی نەیانتوانی ئەو کلینە بشارنەوە تا وای لە هات کە خامنئی بە ڕاشکاوی لە سالی 2009 دا پشگیری لە ئەحمدی نژاد کرد و وتی :(بەچونی ئەحمەدی نژادم لام پەسندترە وەک لە ڕەفسەنجانی.)
ڕەفسەنجانی باش دەیزانی کە گرانەوی بۆ ناو دەسەات ناومکینە یاخود زۆر سەختە وئاسان نیە، تەنانەت نەیتوانی هەگری بکا لە زیندانی کردنی کچ و کورەکانی ، لەگەڵ هەمو ئەمانەشدا ڕەفسەنجانی ئامادە نەبو کە روداوەکانی سالی 2009 بە فیتنە ناو ببات ، ئەگەرچی نەیتوانی ببێتە سەرکی مەجلیسی خوبرەگانی رابری ، بەلام ئومێدی هەبو کە کاریگەری خۆی لەسەر ئەو مەجلیسە هەبێت ، نەیانهیشت بەشداری لە هەلبژاردنی سەرکایەتی کۆمار بکات ، بەلام وەک سەرکی ئەنجومەنی دیاریکردنی بەرژەوەندیەکانی ئێران مایەوە.

هەرچەندە لەوانەیە مەرگی ڕەفسەنجانی ببێتە دەستمایەیکی باش بو ڕاکیشانی هەای هاولاتیان لە هەلبژاردنەکانی سالی ئایندەی ئێران ، بەلام لە هامانکاتیشدا اصولگەراکانی پالپشتی خامنەئی هەنگاو وەک امتیاز سەیری بکەن بەلام غافڵگیرانەیە.
بەلام هیشتا بە کومەڵە بەگە دەتوانین بڵین کە هەر لە ئەستاوە خامنئی و دژەکانی ڕەفسەنجانی ماتەمینی تەواو دایان بگرێت و بەشداریەکی کارایان هەبێ لە مەراسیمەکانی مەرگی ڕەفسەنجانی دا ، بەگە بە ئەمەش لە دو دەیەی سەرەتای جەگیر بونی کومەاری ئیسلامی ئەو لە هەمو ڕوداو و بەیارە گرنگ و چارەنوس سازەکاندا هەڵی بەرچاو و ئەشتوانین بلیین سەرکی گیراوە.

ڕەفسەنجانی هەندە لە بیرەوەریەکانی لەم ماوەیدا نوسیوە، بەلام دیار نیە کە ئایا وەنەیەکی دوای خۆی جی هیلابی یاخود کومەڵە نهەنی دوای خۆی جێ بهێڵێت و لەگەڵ خۆیدا کفنی بکات.
اکبر هاشم بهرمانی (ڕەفسەنجانی) (1934-2017) لە شاری ڕەفسەنجانی سەر بە پارێزگای کرمانی ئێران لە دایک بوە، ڕەفسەنجانی لە دەیەی یەکەم تا نیوەی دەیەی دومی سەرەتای کۆماری ئیسلامی بە

دەسەلاتدارترین و پڕ لایەنگری کۆمەڵایەتی ئێران دوای هاوڕی شەرش دادەنرا، لە دوای ئاوەژوو شەڕەای بونی جیاوازی لە گەڵ هاوڕ بەرام هەر یەکێک بوو لە سیاسیەتمەدارانی کۆماری ئیسلامی.

ڕەفسەنجانی پێش سەرکەوتنی شەرشی ئیسلامی لە کاتی خوێندنی لە حەوزەی علمی قوم ، دەستێکی نزیکی خامنەئی و خوێندکاری خومەینی بو، لەگەڵ دەسپێکردنی شورشی خومەینی دژی شای پەهلەوی ڕەفسەنجانی 7 جار گیراوەو لە زیندانی پەهلەوی ئیشکەنجە دراوە.
لە سالی 1958 لەگەڵ (عفت مرعشی) خێزانی پێک هێناوەو 2 کچ بە ناوەکانی فاتمە و فائزە و 3 کور بەناوەکانی محسن و مهدی و یاسر هەبو.
لە سالی 1988 کرایە جێنشینی سەرجەم هێزە چەکدارەکانی ئێران کە سوپاو ئیرتەش راستەوخو لە ژێر فەرمانی ئاودا بون ، مانگ و نیویک دوای ئاوە توانی کە هاوبەر هازی بکا بە واژو کرنی بریاری 598 کە ئینجامەکەی راگرتن وکۆتایی هاتنی جەنگی 8 ساڵەی نێوان عێراق و ئێرانی لە کۆتاوە.

سالی 1989 کرایە سەرکی ئەنجومەنی دیاری کردنی بەرژوەندیەکانی ئێران ، کە لە سالی 1987بە فەرمانی ئایەتوڵا خومەینی دامەزرا ، کە یەکەم سەرکی ئاو دەزگایەش خامنەئی بو، لە ماوەی 8 سال سەرکی کۆماری ڕەفسەنجانی دا ولاتی بەرەو ئازاد سازی و بەرەوپێش چونکی خێرا برد لە بواری ئابوری و فرهەنگی و کرانەوە باروی دەرەوەدا، هەرچەندە هەر لە سەردەمی ئاودا هەلاوسانێکی ئابوری گەورە هاوی دا ، کە تا ئاو سەردەمە لە ئێراندا شتی واروی نەدابو،هەر لە سەردەمی ئاویشدا بو کە وەزارەتی ئیطلاعاتی ئێران دەستی کرد بە پاکتاو کردنی نەیارەکانی ئێران لە ناوخو و دەرەوە دا زەریانی لە ناو برد ، لەوانە سەرکی ئاوکاتەی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران کە لە شاری بەرلینی ولاتی ئەلمانیا لە ریستورانتی میکونوس لەگەڵ هاوەڵەکانی تیرۆر کران، لە سالی 1992 دادگای ولاتی ئەلمانیا ڕەفسەنجانی و خامنەئی و علی فلاحیان کە وەزیری اطلاعاتی ئاو کاتە بو لە گەڵ علی اکبر ولایەتی وەزیری دەرەوەی ئاو کاتەی بە تاونبار ناساند، تا وای لە هات ئەلمانیا زەربەی ولاتانی ئاوروپا سەفیرەکانی خەیانیان لە ئێران کشاندەو.

لە کاتی هەلبژاردنەکانی سالی 1997 ئاو پشتگیری لە محمد خاتەمی کرد و سەری خست و لە سەر کورسی سەرکایەتی کۆماری ئێران داینیشاند، لەگەڵ کاتایی هاتنی 8 سال ماوەی سەرکایەتی کۆماری محمد خاتەمی ڕەفسەنجانی لەگەڵ احمدی نژاد چوە هەلبژاردن و بونە

دو دژی سەرسەختی یەک کە لە جەولەی یەکەمدا هەردوکیان سەرکەوتن ، بەلام لە خولی دوەمدا ئەوە احمدی نژاد بوو کە لەسەر کورسی سەروکایەتی کوماری ئیران توانی دابنیشیت، لەگەل هاتنە سەرکاری احمدی نژاد رەفسەنجانی و شوینکەوتوانی دژایەتیکی زۆر کران ، دەست کرا بە پاکتاو کردیان لە دامو دەزگا هەستیار و بالاکانی دەولەت دا، لە هەلبژاردنکانی سالی 2013 رەفسەنجانی بە هەی زۆری تەمەنەوە لە کاندید کردن رێت کرایەوە رەفسەنجانیش بە هەمو هیزو توانی خیەوە پشگیری لە رەحانی کرد و سەری خست بە سەر کورسی سەروکایەتی کەمار، لە سەردەمی رەحانی دا دارودستەی رەفسەنجانی وردە وردە گرانەوە ناو دەسەلات لە دام و دەزگا هەستیارکانی دەولەت دا جێیان کرایەوە.

World Bank خوێندنەوەیەک بۆ نەخشە ڕێگای بانکی جیهانی.. بەشی یەکەم ..ئاسۆکمال

بەشی یەکەم

"جەهەنەم خاپیە چونکە هەموو شێتانەکان لێرەن" ولیام شکسپیر

کاریگەری قەیرانی دارایی و دابەزینی نرخی نەوت لە ساڵی ٢٠١٤پارتی و یەکێتی فەرکرد کە کەمکەکردنی سەرمایە پۆیستی بە نەخشە و سیاسەتی ئابوری یە و ناکرێت وەک ٢٥ ساڵی ڕابردوو بە ڕاوەوتی گومرگی یان بە قاچاغ فرۆشی تەنکەری نەوت ئابوری کوردستان بەرن بەڕێوە. هەربۆیە نێچیرڤان بارزانی لە شوباتی ٢٠١٦دا داوای لە بانکی جیهانی کردوە کە نەخشە ڕێگایەکی بۆ ڕیفەرمی ئابوری کوردستان بۆ ئامادەبکا.*١ئەم نەخشەیە بریتیە لەو هەنگاوانەی کە بازاڕی کوردستان لە چوارچێوەی نەخشەی جیهانی بازاڕی سەرمایەدا ڕێک دەخا و دەیەوە وەڕام بەو کەشانە بداتەوە کە لەبەردەم ئابوری سەرمایەداری لە کوردستاندایە. بەرنامەی حکومەتی هەرێم " تەوانین بۆ ئایندەی کوردستان لە ٢٠٢٠"*٢ یش لەسەر هەمان بنەماکانی ئەم

نەخشە ڕێگای بانکی جیهانی دانراوە.

لەم وتاردا لەسەر پێویستی ئەم بەرنامەیە بۆ حکومەتی هەرێم و بانکی جیهانی و کاریگەری لەسەر ئاستی ژیانی خەڵک و ئابووری کوردستان قسەدەکەین وئاماژە بە تەجروبەی ولاتانی تر دەکەین کە ئەم بەرنامانەیان بەسەردا سەپاندون.گرنگی ئەم باسە لەوەدایە کە دەسەلاتدارانی کوردستان دەیانەوێ بەپێی ئەم نەخشەوسیاسەتانە ئایندەی ئابووری کوردستان دیاری بکەن وتاکو سالی ٢٠٢٠کەملەک هەنگاوبنێن کە دەخێ ئابووری و سیاسی کوردستان دەگۆڕێ و چوارچێوەیەکی نوێ بۆ ململانێ سیاسیەکان وخەباتی جەماوەری دیاری دەکا.

ڕیفەرمی ئابووری پێشنیارکراوی بانکی نێودەوڵەتی

پێشتر لەکانونی دووەمی ٢٠١٦دا لە وتارێکدا "خوێندنەوەیەک بۆ قەیرانی ئابووری" * ٣سەرچاوەکانی ئەم قەیرانە و ئایندەکەی و هەنگاوەکانی حکومەتی هەرێم لە بەینی موچە و قەرز و کارتی تایبەتمان کرد. لەردا لەسەر ئەم نەخشە ڕێگای بانکی جیهانی و بەرنامەی حکومەتی هەرێم " تێوانین بۆ ئایندەی کوردستان لە ٢٠٢٠"*٣دا بۆ چارەسەری ئەو قەیرانە قسە دەکەین.

خاڵە سەرەکیەکانی ڕیفەرمی پێشنیارکراوی بانکی نێودەوڵەتی بریتیە لە:

١- کەمکردنەوەی مەسرەفی حکومەتی هەرێم لەڕێگای کەمکردنەوەی فەرمانبەران و کرێکارانی دامودەزگاکانی حکومەت و کەمکردنەوەی خانەنشینی حکومی
٢-کەمەک نەکردنی حکومەت بۆ نرخی کاڵاکان لەوانە مادە خراکیەکان، بەنزین
٣- کردنی خزمەتگوزاریەکانی کارەبا و خزمەتگوزاریە گشتیەکان بۆ موڵکی سەرمایەدارانی تایبەت لە جیاتی حکومەت
٤- ڕیفەرمی کەرتی دارایی گشتی و بانک
٥- دانانی ئاوەڕۆیەتی نەخشە و بودجەی حکومەت بۆ دابینکردنی پەداویستی پڕۆژە سەرمایەدارییەکان

بانکی جیهانی تایتڵی پڕۆژەکەی "ڕیفەرمی ئابووری لە پێناو دابەشکردنی بەرهەمی سەرکەوتویی و گەشە و پاراستنی لەقەوماوان و هەژاران" ، بەناوی ناوەڕۆکەکەی بەرنامەی کەمکردنەوەی بەشی کرێکار وفەرمانبەر و چینە کەم دەرامەتەکان(خاڵەکانی ١و٢و٣) و زیادکردنی

بەشی سەرمایەدارانی دەسەلاتە(خالەکانی ٣و٥) . ئەمە شەوازی نوسینی سەر چەرمە پامپسیستەکانی سەدەکانی ناوەڕاستە کە دەبوایە نوسینی سەروەبەستەوە تا نوسینەئەسیەکەی ژەرەوە ببینی . ئەمە هەمان نەخشەی ٢٠٢٠ حکومەتی هەرێمە بە بە درێژدادیە پە درۆ و فریوکاری کە باسی مەبدەئی ئەم حکومەتە بە لەپشەوە دانانی گەشەپەدان و مافی مرۆڤ کە لە ٦٦ پەرەگرافدا وەک یەکلامی بازرگانی وبەدەرەوە بلاوکراوەتەبوە بە ڕازاندنەوەی جەهەنەمی ٢٠٢٠ وفرشتنەوەیەتی بە بەخەلک بەقیمەتی هەشتی ئایندە.

لە ڕێگای ئەم نەخشە و ریفەرمەوە دەردەکەوە کە کەشە و قەیرانی ئابوری و دارایی بەلای بانکی جیهانی و حکومەتی هەرێمەوە ئەوە نیە کە نەوت و سەرچاوەکانی وزە و داهاتی کوردستان کراوەتە موڵکی چەند بنەماڵەیەکی حزبی و زەربەی خەکیش موچەیەکی مەمرەو مەژیان هەیە و خزمەتگوزاریەکان لە نزمترین ئاستدایە. بەکو کەشەی ئەوان چەنیەتی کەمکەردنەوەی ئەو بەشە کەم و ناچیزەیە کە بە موچە و خزمەتگوزاریەکان دەدرێ. ئەم خاڵی هاوبەش و بەرژەوەندی هاوبەشی ئەم دوو لایەنەیە کە دەیانەوێ ئابوری کوردستان بە کەڵکەی سەرمایە لەسەر حسابی هەژارترکردنی کرێکار و فەرمانبەر و هاوڵاتی کوردستان ریفەرم بکەن. ئەم پرۆژەیە بەئاشکرا دژە حکومەتی هەرێم دەبە لەموچە و خزمەتگوزاریەکان کەمبکاتەوە تاکو پارەی کەمپانیاکان بدات!

بانکی جیهانی ماوەی ٣ ساڵی بە حکومەتی هەرێم دەست نیشانکردوە بە جێبەجێکردنی ئەم هەنگاوانە واتە تا ٢٠٢٠ ،بەڵام دەڵێ حکومەتی هەرێم توشی سەرسوڕمانی کردوین کە "هەنگاوی خێرای وای ناوە لە یەکساڵی ڕابردودا کە ٣٧% سەرفیاتی کەمکەردەتەوە لە ڕێگەی کەمکردنەوەی موچە و ریفەرمی پشتیوانی نرخ و خزمەتگوزاریەکان(واتە گرانکردنیان)"*(سەرچاوەی ژمارە ١ لاپەڕە ٧). واتە خەڵکی موچەخۆر و کرێکار و کارمەند و خانەنشین و خەڵکی کەم دەرامەتی کوردستان لە ساڵەکدا ئاستی ژیانیان بە زیاتر لە ٢/٣ پشتریان دابەزیوە و بەگومان نەخشە و سیاسەتی ٢٠٢٠ ی حکومەتی هەرێم کە بەینی موچە و گواستنەوەی موڵکایەتی کارەبا و خزمەتگوزاریەکانە لە ناونیشانی حکومەتی هەرێمەوە بە موڵکی ئاشکرای بەرپرسە حزبیەکان تەنیا هەنگاوکانی سەرتایە لە ڕاڕەوی ئەو ڕێگایەدا کە بە جەهەنەمەک دەگات کە لە ٣ ساڵی داهاتودا هەمو ئاکامەکانی دەبینین.

ئەم بەدە بون و چەپەڵە لەدانی بانکی جیهانی*٤ بە "ئەولەویاتی سیاسی لە تەوانین بە ساڵی ٢٠٢٠"ی حکومەتی هەرێم ،کە مامی بچوک و

بارزانی بچوک بۆ دەستپاتی میلیشیایی نەوتی یەکێتی و پارتی دایانناوە، لەبەر ئەوەیە کە هەمان نەخشەی یەفەرمی ئابوری بانکی جیهانیە بەڵام بە میکانیزمی چەک و فریودان. بانکی جیهانی دەیەوێ بە جێبەجێکردنی ئەم بەرنامەیە زەر دەمەکێ لە چوارچێوەی ژمارە ١ لاپەڕە٣) بەڵام هیچ دەوڵەتێک نەیتوانیوە بە ئاسانی بەیاری بە جەهەنەم سپاردنی خەڵک بدا و هەربەیە توشی شۆک بون لە کوردستاندا لەبەرئەوەی لەوانەیە لەهیچ شوێنکی دنیا کەمەڵک چەتەی دەستپاتداریان بەم شێوەی یەکێتی و پارتی کە دوژمنە بەگیانی خەڵکەکەی نەبینیبێ. بە سەلماندنی ئەم ئاستیە سەیرکی ئەم ئاپارتەی سندوقی دراوی نەودەولەتی*٥ بکەن کە دەلێ ماوەی ٣٠سالە ئەم بەرنامەی ریفەرمە ئابوریانە لەچوارچێوەلاتی ناوەراست نەیتوانیوە لایەن حکومەتکانی ناوچەکەوە بچێتە پشێوە وسەرای ئەوەش لەبەرامبەر سیاستی برسیکردن و هەژاری وبکاریدا وەک بینیمان بەهاری عەرەبی وئاپەینی دژی ئەم دەسەلاتدارانەی ناوچەکەی لەکەوتەوە.

حکومەتی هەرێم دەستی کرد بە بینینی موچە و دواتر بەناوی پاشکەوتەوە بەسەمی موچەی کرد بە نیوە و چارەک و نەدانی بە چەند مانگ ، ئەمانە بەشکی بەمبەستی وازهێنانی فەرمانبەرانە لە کارکانیان و خۆ بکارکردنیان کە ئێستا چەژەی ٢٤% هیزی کار پێک دەهێنێ. بەپێی ئاماری بانکی جیهانی ٨٥% داهاتی کوردستان لە فرۆشتنی نەوتە بەڵام چەژەی کرێکاران و کارمەندانی هەرێم لەم بەشەدا بریتیە١%.* (سەرچاوەی ژمارە ١ لاپەڕە ٣)

کەواتە بەشکانی تری کەرتی ئابوری پشویستی بەو هەموو ژمارەیەی هەزی کار نیە و نابێت داهاتی کوردستان خەرجی موچەی ئەو فەرمانبەرانە بکرێ کە لەبەرهەمهێنانداً بەشداری ناکەن. هاوکات بانکی جیهانی هاواری ئەوەدەکا کە "لە ساڵی ٢٠١٤دا معاشی خانەنشینی نزیک بە ملیارێک دۆلار بوە (یان لە ٢.٨% کەی بەرهەمهێنانی ناوخۆیی) وە ئەمە ئاستێکی بەرزە" و "ئەم سیستەمەی موچەی خانەنشینی و دابینکردنی کەمایەتی ناتوانێ بەردەوام بێ". کەواتە دەبە موچەی خانەنشینی کەمبکرێتەوە و حکومەت ڕزگاربکرێ لەو ژمارە زەرە لە خانەنشین و کرێکار و کارمەند لە کەرتی حکومی دەرکرێن تاکو ئەم ژمارەیە کەم ببێتەوە. بەشکی تر لە ئامۆژگاریکان بریتین لە کەمک نەکردن بە نرخی کالۆپاڵ سەرکیەکان وەک خەراکی سەرکی و سوتەمەنی و سپاردنی نرخ بە بازار٠.* (سەرچاوەی ژمارە ١ لاپەڕە ١٠). قیرانکانی بەنزین و

سوتەمەنی و گرانی هەژبەرەژی خۆراکی و دەرمان کە توشی بازاڕەکانی کوردستان دەبێ نمونەیەکن لەم سیاسەتە کە حکومەتی هەرێم دەستی بەدەبا.

کەمکردنەوەی هەژمارەی مەسرەفکانی حکومەت کە لە ئێستادا بە (٥٠%) ی کەی داهات دادنرێ کۆشەی سەرەکیە بۆلای بانکی جیهانیەوە هەربۆیە پێشنیاری ئەوە دەکا کە ئەم هەژمارەیە دەبێ کەمکرێتەوە لە هەگبای ئەو هەنگاوانەی لەسەرەوە باسکرا وە باشترین هەگا بۆ جێبەجێکردنی ئەو ڕیفەرمانە بۆوە دادنێ کە کارتە ئابوریەکان بدرێتە دەست کارتی تایبەت و ئەو سەرکرادیەتی بکا. *(سەرچاوەی ژمارە ١ لاپەڕە ٢و ٨)

کۆتە ئاشکرایە کە ئەم جادوەی کارتی تایبەت دەیکا لە ئابوری کوردستان بریتیە لە:

١- دەرکردنی کرێکار و کارمەند تیایدا لە کارتی تایبەتدا ئاسانە و دەرکردنی دامەزراوانی حکومی کە لەپێناو دەنگدان و خزمەتی حزبی دەسەڵاتداردایە لەم کارتەدا نیە. کۆتە ئەو هەژمارە بکاریەی کە ئابوری ڕەیعی کوردستان بەناچار بەرهەمی دەهێنێ دەتوانرێ بەپێی ئەوەی کە کارتی تایبەت دەسەڵاتدارێ کۆشە نابێ و دەبێ خەرک بکاری قبوڵ بکا و چاوەروانی لە دامەزراندنی حکومی نەبێ.
٢- خانەنشینی کەم دەبێتەوە و لە ئێستادا موچەی خانەنشینی کارتی تایبەت نیە
٣- کەمکی نرخ نامێنێ و بازاڕ و کارتی تایبەت نرخی کاڵاکان بەپێی قازانج و هاوکۆشەی داوا و خستنەوو دیاری دەکەن. گەنم وبرنج و هەن و دەرمان و پێداویستیە سەرەتاییەکانی تر لە هەگبای حکومەت یاخود بە نرخی حکومەت دابین ناکرێن.
٤- کارتی کارەبا و وزە و تەندروستی بەپێی بازاڕ نرخەکان دیاری دەکەن و هیچ کەمکێک بە هاوڵاتیان ناکرێ بە دابینکردنی ئەو پێداویستیە سەرەکیانە و هەموو کەس دەبێ پارەبدا بە دەستبەرکردنیان و بەپێی بازاڕ نرخەکانیان دەچێتە سەر.

دوالیزمی کارتی تایبەت و کارتی حکومەت

لەپەژەی بانکی جیهانی دا کارتی تایبەت بریتیە لە هاندانی کەمپانیا گەورە بیانیەکان بۆ بەشداری و شەریک بون لەم پەژانەی کارتی تایبەتدا .*(سەرچاوەی ژمارە ١ لاپەڕە ٨خالی ١٢) بەگومان هەروەک لە بواری نەوتدا پشکی ئەم کەمپانیانە ٨٠% و پشکی حکومەتەکەی یەکێتی وپارتی ٢٠% بەهەمان شێوە لەم کارتە تایبەتشدا

باادەستی هەر بە کەمپانیا گەورەکانە . بەم پێیە پێداگری بانکی جیهانی لە سەر گۆشەپەدان و باادەستی کەرتی تایبەت بە نەهێشتنی مۆنۆپۆلی دەسەلاتی ناوخۆیی بەسەر بەرهەمهێنان و بازاڕی کوردستاندا نێک گۆشەی ئابوری.

بەڵام بۆچی حکومەتی هەرێمیش هەمان بەرنامەی تایبەتی کردنی موڵکی ئەم کەرتانەی ئابوری هەیە؟

ئابوری کوردستان خۆی ئابوری موڵکایەتی تایبەتی چەند بنەماڵەیەکی حزبی دەسەڵاتدارە و لەڕاستیدا ئەوەی بەناوی حکومەتەوەیە بەپێی تەوازنی هێزی میلیشیایی و حزبی بەسەر کەس و بنەماڵە و گروپە چەکدارەکاندا دابەشکراوە. گەیەنی موڵکایەتی حکومەت بە موڵکایەتی تایبەتی کەمپانیاکان ڕەسمیەت پێدانی موڵکایەتی ئەو بەرپرس و بنەماڵانەیە کە تائێستا لەژێر ناوی حزب و وەزارەت و دامودەزگا فەرمیەکاندا داهاتەکانیان بە خۆیان پاوان کردوە. بازرگانی نەوت وخۆراک و دەرمان و جگەرە و هەر شتێکی تر ئەگەر ڕاستەوخۆ لەژێر دەستی بنەماڵە چەکدارەکاندا نەبێ ئەوا پشکی سەرەکی هی ئەوانە.

تایبەتی کردنی موڵکایەتی کەرتە ئابوریەکان بە یەکەتی و پارتی واتە ڕزگاربون لەوەی بەشێک لەداهاتی کوردستان مەسرەفی موچە و خزمەتگوزاری پێ دابین بکەن و بەرپرس بن لە دابینکردنی گوزەران و تەندروستی و خوێندنی خەڵک. خسوسی کردنی دامودەزگاکانی حکومەت پەیوەستی دەسەلاتێکە کە کەرتی سەربازی و سیاسی و دیبلۆماسی خسوسی کردوە و موڵکایەتی تایبەتی ئابوری مونۆپۆلی سەرجەم بوارەکانی حوکمەانی تەواو دەکا.بە بانکی جیهانی و سندوقی دراوی نێودەوڵەتیش کەرتی تایبەت بەریتیە لە ێگەدان بە مۆنۆپۆلی کەمپانیاوسەرمایەی مالی ئیمپریالیستیان. هەربەیە دروست وەک شکسپیر دەڵە لە کوردستانیش شێتانەکانی هەرەم وبانکی جیهانی کەبونەتەوە و جەهەنەمیان چەل کردوە.
لەبەشی دوەمدا لەسەر گۆشەی ئابوری و ئایندەی ۲۰۲۰بەپێی ئەم نەخشەڕێگایە وسیاسەتە ئابوریەکانی حکومەتی هەرەم وکاریگەریە ئابوری وسیاسیەکانیان دەکەین.

PUBLIC-EXECUTIVE-SUMMARY-of-KRG-Economic-Reform-Roadmap--١*
post-Decision-Review-5-30-2016.pdf
http://www.ekrg.org/files/pdf/KRG_2020_last_english.pdf ٢*
٣http://www.nrttv.com/birura-details.aspx?Jimare=2413*

ع*
http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2016/05/30/economic-reforms-will-help-achieve-sustainable-and-inclusive-growth-in-the-kurdistan-region-of-iraq
https://www.imf.org/external/pubs/ft/med/2003/eng/abed.htm o*

حزبی کوشندە … بەختیار محەمەد

کوشندەترین شت لە کۆمەڵگەکانی ئەمەدا حزبایەتیکردنە؛ چونکە تا زۆر جار بە ڕاستی دەڵێی درۆ و بە درۆش دەڵێی ڕاستی (بە تایبەتیش لەناو حزبە دەسەڵاتدارە تەقلیدییەکاندا).
ئیلتیزامی حزبایەتی وا دەکا، کە تۆ (چ لەبەر خۆشەویستی سەرکەکەت بێ، یان لەبەر بەرژەوەندی حزب و بەرژەوەندی تایبەتی خۆت بێ) هەڵە و تاوانی خۆت (حزبەکەت، سەرکردەکەت، خودی خۆت) نەبینی و حاشای لێ بکەی و پاساو و بیانووی بۆ بهێنیتەوە و هەوڵ دەی وەك ڕاستی و مافی ڕەها نیشانی خەڵکی بدەی، کەچی کەس و لایەنی ڕاست و مافخوراو بە هەڵە و ناحەق وەسف بکەی و هێرشی بۆ بنەما و ناڕەوایان بکەیتە سەر و ڕاستی ئەوان بکەیتە درۆ و درۆکانی خۆشت بکەیتە ڕاستی.

حزبایەتی لەم حاڵەتەدا ڕك و کینەیە، نەك سیاسەتکردن؛ ڕك و کینەیەك هەموو شتێك ناشیرین دەکا و هەنگاو بەرەو دیکتاتۆرایەتی هەڵدەنێ. من پێشتریش زۆر جار گوتوومە، هەمیشە (قاعیدە) ی حزب وێڕای سەرەکی دەبینێ لە بە دیکتاتۆریکردنی سەرکردایەتی هەر حزبێك و هەر سیستم و دەسەڵاتێك. ئەو جەماوەرەی هۆشیاریيە حزبییە کوشندەکەی پاساوان (بە هەر ناوێك بێ) بۆ تاوانی حزبەکەی (لە ناعەدالەتی و لە ستەم و لە تیرۆرکردن) دەهێنێتەوە، ئەوە ئەم جەماوەرە بە خۆشحاڵییەوە ئیجازەی بە پرسەی تاوانکاریی حزبەکەی داوە و خۆشحاڵە، کە نەیارەکانی حزبەکەی بکوژرێن و تیرۆر بکرێن و لەناو ببردرێن. ئەم ڕك و کینەیە جەوهەری فەلسەفەی فاشیاتی (فاشیزم) پێك دەهێنێ.

ڕاستە سەرکردەی کاریزمای دیکتاتۆر هەمیشە جەماوەرەکەی لەسەر ملکەچی و خۆشەویستی ڕەها بۆ کەسایەتی خۆی و بۆ حزبەکەی ڕادێنێ و

پەروەردە دەکا، بەنام سەرکردە هەمیشە بۆ ئیرادەیی و خۆشەویستییەکی کۆرانە (هەر لە سەرەتاوە) لە جەماوەرەکەی دەبینێ و بەدی دەکا؛ بۆیە ئەویش (لە ڕێگەی دەزگا حزبییەکانییەوە) ئیش لەسەر قووڵترکردنەوەی ئەم بۆ ئیرادەییە و ئەم خۆشەویستییە هەڵدەگرانەیە دەکا.
دەبێ لەبیر نەکەین، هەموو دیکتاتۆرایەتییەك بەهای (سیفەتی) پیرۆزیی و پرۆسەی دەروونیی پیرۆزکردنی لە پشتەوەیە. هەموومان لەم ڕۆژانە گوێمان لە بۆیارە سەیر و سەمەرە (لە جەوهەردا ئایینییەکەی) سەرکە دیکتاتۆرە هەڵاکەی کۆریای باکوور بوو، کە ئاهەنگی جەژنی سەری ساڵی قەدەغە کرد و داوای پەرستنی داپیری خۆی کرد (ئەمە لە ئیمپراتۆرە کۆنەکان دەچێ، کە داوایان لە خەڵك دەکرد بیانپەرستن). لەم نموونەیەدا حاڵەتی پیرۆزکردن دەگاتە چڕپڕەی خۆی. ئایا لە پشت هەموو پیرۆزکردنێکەوە ترساندن و تۆقاندنیش نییە؟ هەموو کەسێك دەبێ لە سەرکردەی دیکتاتۆر بتۆقێ. لێرە خۆشەویستی و تۆقاندن تێکەڵی یەکدی دەبن، بەڵام لە ئاکامدا تۆقاندن بەسەر هەموو شتێکدا زاڵ دەبێ. بە نموونە: لە ئەڵمانیای هیتلەر و لە ڕوسیای ستالین و لە عێراقی سەددام و لە کۆریای باکووری (کیم جۆنگ ئۆن) و باب و باپیرانی، ئەم ترس و تۆقاندنە پیرۆزە هەڵدەگرێ بەسەر هەموو شتێکدا زاڵ بووە و زاڵە.

پێچەوانەی ئەم نموونانە لە جیهانی هاوچەرخدا ماندێللا و کەمەگەی ئەفەریکای باشوورە. ماندێللای مرۆڤدۆست و دیموکراسیخواز، نەك هەر نەبووە هەمزێکی پیرۆزی دیکتاتۆر، بەکو هەموو بتەکانی پیرۆزایەتی سیستمی هەگەزپەرستیی (ئەپارتایدی) ئەوسای ئەفەریکای باشووری تێك شکاند و ئەو بووە هێمای خۆشەویستی و دیموکراسی و بەهای لێبووردەیی و دڵنیایی لەم کەمەگە شەڕاوی و پڕ لە ستەم و دواکەوتووە. پێدەچوو، نە جەماوەرەکەی ماندێللا ویستیان وەك خوا بیپەرستن، نە ئەویش هەرگیز بۆای بە پیرۆزکردن و بە پیرۆزکردنی خۆی هەبوو. لەمەوە ئەو مۆژوویەکی نوێی لە لێبووردەیی و ئاشتی و پێکەوە ژیان بۆ کەمەگەیەکی هەگەزپەرست بەدی هێنا و بووە هێمای خۆشەویستی و ئازادی هەموو جیهان.
ماندێللا هەموو خەڵك خۆشیان دەوێ، بەڵام دیکتاتۆران هەموو خەڵك لێیان دەترسن. ئا ئەمەیە جیاوازی جەوهەری و سەرەکی نێوان سەرکردەی کاریزمای دیموکراسیخواز و سەرکردەی کاریزمای دیکتاتۆر.

جیهانییبوونی ئەدەبی کوردی … د.فوئاد رەشید

لەنێوەندی ڕۆشنبیری کوردیدا، زیاتریش لەمیانی چاوپێکەوتنە ڕۆژنامەوانییەکاندا و لەڕێگای پرسیارکردن لە نووسەرو ڕۆشنبیرانی کوردەوە، زۆرجار قسە لەچۆنێتی و چەندایەتی جیهانییبوون و نەبوونی ئەدەبی کوردی کراوە و دەکرێت و ئەم جۆرە پرسیارانە دەوروژێنرێت:
ـ ئایا شیعری کوردی یا چیرۆکی کوردی گەیشتۆتە ئاستی ئەدەبی جیهانی؟
ـ ئایا دەقی کوردی بۆچی نەیتوانیوە (بەپێی پێویست) سنووری نەتەوایەتیی خۆی بپەڕێنێت و جێگایەك بۆخۆی لەنێو خوێنەرانی میللەتانی دیکەدا بکاتەوە؟
ـ ئەدەبی کوردی بە بەراورد لەگەڵ ئەدەبیاتی جیهاندا لەچی ئاستێکدایە؟
ئەم پرسیارانەو هاوشێوەکانی بەدەربڕین و لەوانینی جیاوازەوە وەڵامدراونەتەوە و زۆرجاریش وەڵامەکان بەشێوەیەکی نێگەتیڤییانە بووە، بەتایبەتی کاتێك تایبەتمەندێتی ژین و ژینگەی نووسەری کورد لەلایەك و تایبەتمەندێتی ئەزموونی ئەدەبیی دەقی کوردی لەلایەکی دی، ڕەچاو ناکرێت و بەچاوێکی کەم تەماشای دەقی خەماڵی دەکرێت و چەند تێکستێکی بیانی دەکرێتە نموونەی باڵاو پێوەری هەسەنگاندن.
ئێمە لێرەدا بەنیازنین ئەم وەڵامە جیاوازانە پڵڕن بکەین و هەڵیانبسەنگێنین، بەڵکو دەمانەوێت جەخت لەوە بکەینەوە، کە بەر لەوەی ئەدەبی کوردی لەبەرامبەر ئەدەبی جیهانی ڕابگرین و پرسیار لەچۆنێتی و چەندایەتی جیهانییبوون و نەبوونی بکەین، پێویستە بزانین مەبەست و ماناکانی چەمك و زاراوەکانی (ئەدەبی جیهانی) و (ئاستی جیهان) و (جیهانییبوون، عالەمییەت) چین؟ زانینی ئەم زاراوانە بەگرنگ دەزانین، چونکە لەلایەك ئەم چەمك و زاراوانە بەماناو مەبەستی جیاواز بەکارهێنراون و لەلایەکی دیکەشەوە دیاریکردنی وردو بابەتیانەی هەر چەمك و زاراوەیەك کاریگەریی خۆی دەبێت لەچۆنێتی وەڵامی هەر پرسیارێك لەو پرسیارانەی ئاماژەمان پێدا.

*** ئەدەبی جیهانی:**

لەژدەرو سەرچاوەکانی ئەدەبی بەراوردکاریدا، بەچەند مەبەستکی جیا قسە لەسەر چەمکی (ئەدەبی جیهانی) کراوە:
+ شاعیر و فەیلەسوفی ئەڵمانی (گۆتە 1749 – 1832) زاراوەی (ئەدەبی جیهانی) بەو مانایە بەکارهێناوە کە ڕۆژێك لەڕۆژان ئەدەبەکان جیاوازەکانی هەموو جیهان ـ لەووی هونەریی و بەهای مرۆڤایەتییەوە ـ ببینە یەك ئەدەب. بەو مانایەی جیاوازی زمانی لێ بترازێت، ئیدی لەهەموو شتێکدا هاوشێوەبن و هەموو میللەتانی دونیاش بەشداری لەداهێنانی بکەن(1).
دیارە بەدیهاتنی ئەدەبێکی لەم شێوەیە ـ هەر وەك (گۆتە) خۆشی ئاماژەی پێداوە کارێکی دژوارو ئەستەمە، چونکە هەر کەمەگەو ژینگەو میللەتێك تاڕادەیەك تایبەتمەندیی خۆی هەیە، خودی تێکستی ئەدەبیش بەر لەهەموو شتێك سیماو مۆرکی ناوخۆیی بنکەو لانکەی واری خۆی هەڵدەگرێت، ئەمە زێدەباری ئەوەی کە هەر نووسەرێکیش شێوازو جیهانبینی خۆی هەیە.
+ ڕێنەی وەك و ئێستن وارین:
هەندێجار زاراوەی (ئەدەبی جیهانی) بێ ئەو بەرهەمە ئەدەبیانە بەکاردێت، کە وەکو شاکارێکی ئەدەبی لە ئاستێکی جیهانیدا ناسراوە و ناوبانگی دەرکردووە. (ڕێنێ وەك) و (ئێستن وارین) پێیانوایە زاراوەی (ئەدەبی جیهانی) پتر ئەم مەبەستە دەگرێتەوە و لەمیانەشدا ئاماژە بە بەرهەمی شاعیر و نووسەرانی وەك (دانتی و شکسپیر و گۆتە) دەکەن، هەبەتە لێرەدا ئاماژە بەوەش دەکرێت کە ئەمجارە بەرهەمانە لەخۆاو هەڵەمەکییانە بەو پلەو پایەیە نەگەیشتوون، بەکو بەهای ئیستاتیکی و ڕەهەندە مرۆییەکانی ناوەکەکانیان ڕێگایان بێ شاکاربوونیان خۆشکردووە(2).

+ ئەلەسکەندەر دیما:

(ئەلەسکەندەر دیما) لەکتێبەکەی خۆیدا (شەنگستەکانی زانستی ئەدەبی بەراوردکاری) بەچەند شێوەیەك قسەی لەسەر چەمکی (ئەدەبی جیهانی) کردووە.
جارێك ئاماژە بەوە دەکات کە چەمکی (ئەدەبی جیهانی) تەنها ئەدەبیاتی میللەتە مەزن و پێشکەوتووەکان ناگرێتەوە، بەکو بەرهەمی ئەدەبی نەتەوە بچووکەکانیش دەگرێتەوە. جارێکیش ئاماژە بەجیاوازیی و هاوبەشی چەمکی (ئەدەبی جیهانی) لەگەڵا (زانستی ئەدەبی بەراوردکاری) دەکات و جارێکی دیکەش ئەدگارەکانی (ئەدەبی جیهانی) دیاریدەکات و لەمیانەدا ئاماژە بەوە دەکات کە ئەدەبی جیهانی ئەو بەرهەمانەی لەخۆ گرتووە کە ئاراستەیەکی فیکریی باڵاو

رەخنەیەکی بەهێزی کۆمەڵایەتییان تێدایە(3).
هەر لەم چوارچێوەیەدا (دیما) ئاماژە بەوە دەکات کە باڵایی ئەدەبی جیهانی لەسەر بەهای هونەریی رەگەزە پێکهێنەرەکانی رادەوەستێت(4).
دەکرێت کێی بیروبۆچوونە جیاوازەکان سەبارەت بە چەمکی (ئەدەبی جیهانی) لەسێ ئاراستەدا کورت بکرێتەوە(5):
1ـــ ئاڵاستەیەك چەمکی (ئەدەبی جیهانی) بۆ تێکڕا ئەدەبیانی میللەتانی سەر زەوی.
زەوی بەکاردەهێنێت، بەم پێیەش ئەدەبی هەر نەتەوەیەك بەشێکە لەمێژووی ئەدەبی جیهانی.
2ـ هەندێکجار چەمکی (ئەدەبی جیهانی) بۆ چەند بەرهەمێکی ئەدەبی بەهێزی هەڵبژاردەی نێو ئەدەبیاتی جیا جیا بەکاردەهێنرێت.
3ـ هەندێکجاریش (ئەدەبی جیهانی بەو مانایە بەکاردێت کە کۆمەڵێك بەرهەمی ئەدەبی دەگرێتەوە کە لەچەند رووبەرێکەوە هاوبەشن و پێکەوە گرێدراون و نموونەی ئەمجۆرە بەرهەمانەش لەئەدەبی نەتەوایەتی میللەتاندا بەرچاودەکەوێت.

*** (جیهانیبوون = عالەمییەت)ی ئەدەب**:**

لەسەرچاوەکانی ئەدەبی بەراوردکاریدا، چەمکی (جیهانیبوونی ئەدەب) پتر بەدوو مانا بەکارهێنراوە:
1ـ بەو مانایەی کە ئەدەبێك لەدەرەوەی سنووری نەتەوایەتی خۆی کۆمەڵێك شێوازو بەهای هونەریی و نوێ بهێنێتە نێو خۆیەوە، بەمەبەستی پتر دەوڵەمەندکردن گەشەپێدانی ئەدەبی نەتەوایەتی(6).
لێرەدا مەرکەزی جیهانی بەئەدەبی نەتەوایەتی دەبەخشرێت لەرێگای کاریگەربوون بەفۆرم و بابەتی میللەتانی دیکەوە.

2ـ جیهانیبوونی ئەدەب: بەو مانایەش بەکاردێت کە دەقێکی ئەدەبی، لەبەر بەپێزی و بەهێزیی لایەنە جیاوازەکانی، سنووری ئەدەبی نەتەوایەتی خۆی بپەڕێنێت و خۆی بگەیەنێتە بەر دیدەی خوێنەرانی میللەتانی دیکە(7).
هەبەتە ئەم سنوور تێپەڕاندنە، چەند هەکارێك رێگای بۆ خۆشدەکات، هەندێکی دیکەش ئاستەنگی بۆ دروست دەکات:
(ئەلەکسەندەر دیما) ئاماژە بەوە دەکات کە ناوەرۆکێکی سەرنجڕاکێشی بەپێزو زمان و شێوازێکی سروش ئامێزو نوێکارییەکی هونەرییانەی بەهێز(8)، ئەمانە زەمینەسازیی دەکەن بۆ ئەوەی دەقێکی ئەدەبی بەناو وڵاتانی جیهاندا بڵاوبێتەوە.
هەرچی رەخنەگرو توێژەری هەنگاریی (لاسلۆکاردێش)ە لەدەرەوەی خودی دەقی ئەدەبییەوە ئاماژە بەچەند هەکارێك دەکات کە ڕۆڵێکی کاریگەر

دەبینن لەڕگادان و نەدان بەجیهانیبوونی دەق، ئەم هۆکارانەش وەك (بوون و نەبوونی قەوارەیەکی سیاسی و ڕۆڵا و کاریگەریی دەزگاکانی ڕاگەیاندن و بەهێزی و لاوازیی بزاڤی وەرگێڕان و کەم و زۆریی ژمارەی دانیشتوانی وڵات و ڕادەی بەربڵاویی زمانی دەق)(9).

*** ئەدەبی کوردی و جیهانیبوون:**

ئاشکرایە ئەدەبی کوردی لەووی ناوبانگی و ناسراوی و بەربڵاوییەوە، لە ئاستێکی جیهانیدا ئامادەبوونێکی ئەوتۆی نییە، بۆچی؟
ئایا لەبەر نزمی ئاستی هونەری و بابەتییانەی دەقی کوردییە، یان بەر لەم هۆکارە، چەند هۆکارێکی دەرەکی دی ـ لەدەرەوەی دەقەوە ـ لەپشتەوەی ئەم کێشەوەیەن؟
بۆگومان ئەدەبی کوردی خاڵیی نییە لە شاکارو بەرهەمی جوان و سەرنجراکێش و داهێنەرانە، ئەوانەی سەرنجی شیعری کلاسیکی کوردییان داوە، درکیان بەهەبوونی دەقی جوان و شاعیری داهێنەر کردووە، بۆ نموونە لەمیانەیەدا (د. مارف خەزنەدار) دەڵێت: (مینۆرسکی بەچاوێکی بەرز تەماشای ئەدەبی کوردی دەکات، بەڵاستی دەگاتە هەندێ تێبینی، ئەویش ئەوەیە نەبوونی لێکۆڵینەوە لە ئەدەبی کوردی بۆتە هۆی ئەوەی نرخی تەواوی دیاری نەکرێت، هەروەها بووەتە هۆی ئەوەی دەوری ئەدەبی کوردی لە ئەدەبیاتی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ڕوون نەبێت..)(10).
کەواتە ئەدەبی کوردی بەپێی پێویست و وەکو ئەوەی کە هەیە لە ئاستێکی جیهانیدا نییە و میللەتانی دی ـ بەرادەیەکی زۆر ـ پێی ئاشنانین. هۆکارەکەی بۆ ئەوە ناگەڕێتەوە کە دەقێکی جوانمان نییە کە لەتوانایدا بێت ببێتە جێگای سەرنجی خوێنەرانی میللەتێکی دی، نەخێر، بەکو چەند هۆکارێکی دەرەکی ـ لەدەرەوەی دەقەوە ـ بوونەتە ئاستەنگ لەبەردەم بڵاوبوونەوەی دەقی کوردی و ناسینی وەکو شاکارێکی ئەدەبی لە ئاستێکی جیهانیدا.

(مینۆرسکی)یش دەرکی بەم مەسەلەیە کردووە، بۆیە لە باسکردنی پایەی ئەدەبی
کوردیدا، بە ئاماژەیەکی کورت دەڵێت (هۆی دەرنەکەوتنی نرخی ڕاستەقینەی ئەوەیە کە بەرهەمی لەژێر دەستدا نییە، هەروەها لێکۆڵینەوەیەکی تەواویش لەزمانی کوردیدا نەکراوە(11)).
کەواتە ئەو بارودۆخە سیاسی و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیرییە دژوارەی کە میللەتی کوردی تێدا ژیاوە، لەچەندین لاوە کاریگەرییەکی خراپی

کردووەتە سەر دەرکەوتنی ئەدەبی کوردی، چونکە لەناوچوون و فەوتانی بەرهەم، نەبوونی لێکۆڵینەوەی تێروتەسەل لەسەر زمان و ئەدەبی کوردی لەکات و ساتی خۆیدا، هەموو ئەمانە پێوەندن بەنەبوونی دەوڵەت و قەوارەیەکی سیاسیی سەربەخۆوە.

ئەگەر بۆ نموونە قسە لەسەر هۆکاری (زمان) بکەین، دەبینین شارەزایان لەچەند رووبەکەوە ئاماژەیان بەگرنگیی (زمان) کردووە. ئەوەتا (مینۆرسکی) نەبوونی لێکۆڵینەوەی تێروتەسەل لەسەر زمانی کوردی، بەهۆکاری دەرنەکەوتنی پایەی راستەقینەی ئەدەبی کوردی دادەنێت.
(لاسلوکاردوش) رادەی بەربڵاوی هەر زمانێك بەهۆکارێکی گرنگ دەزانێت لەوەی بەرهەمە ئەدەبییەکانی سەر بەو زمانە، وەکو ئەدەبێکی جیهانیی لەقەڵەم بدرێن و خۆیان بەجیهان بناسێنن(12).
نالەباریی باری سیاسی میللەتی کورد، نەك هەر ڕێگای لەبەردەم بڵاوبوونەوەی زمانی کوردی گرتووە، بەکو لەچەندین لایەنەوە کێشەی بۆ خوڵقاندووە، وەك نەبوونی زمانێکی ئەدەبیی یەکگرتوو، نەبوونی ڕێنووسێکی یەکگرتوو، لەمەش زیاتر زمانی کوردی لەچوارچێوەیەکی وادا سنووربەند کردووە، تا ئەو رادەیەی بەلای هەندێکەوە بەیەکەك لەو زمانانە دابنرێت کە لەبەردەم هەڕەشەی لەنێوچوون***.
جا ئەگەر شارەزایانی بواری ئەدەبی بەراوردکاریی ئاماژە بەگرنگی بەربڵاوی زمان و کاریگەریی پێگەی نێودەوڵەتیی هەر وڵاتێك بکەن، لەوەی کە ئەدەبەکەی سنووری ئەدەبی نەتەوایەتی خۆی ببەزێنێت و بەنێو وڵاتانی جیهانیدا بڵاوبێتەوە و خوێنەرانی میللەتانی دی پتر ئاشنای بن، ئەوا سەیر و سەمەرە نییەو شتێکی چاوەڕوانکراویشە کە ئەدەبی کوردی لەم جیهانیبوونە، بێبەش بێت.

کەواتە دژواریی باری سیاسی و ڕشنبیریی کاریگەرییەکی زۆر خراپی کردووەتەسەر پرسەی (عالەمییەتی) ئەدەبی کوردی، ئەم قسەیەشمان مانای ئەوە نییە کە تێکڕای دەقەکانی ئەدەبی کوردی شاکارو چەپێپەی داهێنانن و سیاسەت و مژوو غەدری لێکردوون، نەخێر، بەڵام هێندە هەیە ئەدەبەکەمان چ کێنی و چ نوێیەکەی، دەقی وای تێدایە ڕووی مەجلیسی ئەدەبی میللەتانی دیکەی هەبێت، بەڵام دەلیقەی ئامادەبوونی نێودەوڵەتیی بۆ نەڕەخساوە.
لەسەرێکی دیکەشەوە، ڕاست نییە لەسەنگەی گرێی هەست بەکەمییکردن و پەرستنی ڕۆژئاواوە، هەرچی ئەدەبیاتی خۆمانە بە (ساکار) و هەموو بەرهەمی ئەوانیش بە (شاکار) بزانین، چونکە لەڕاستیدا بەرهەمەکانی ڕۆژئاواش هەموویان بەو شێوەیە نین.

پوختەی قسەکان ئەوەیە، ئەگەر مەبەستمان لەجیهانیبوون، ناسراوی و ناوبانگیی نێودەوڵەتی بێت، ئەوا دیارە ئەدەبی کوردی نەگەیشتووەتە ئەم پلەو پایەیە، بەڵام ئەگەر مەبەست لە (جیهانیبوون) ئەو بنەماو ئەدگارە ئیستاتیکی و بەها مرۆییانەی دەق بێت، کە مرۆکێکی مرۆڤایەتییانەی بەرفراوانی هەیەو هەر ئەم خاسیەت و تایبەتمەندییانەش ـ گەر دەرفەت هەبێت ـ رێگا بۆ بڵاوبوونەوەی لە ئاستێکی جیهانیدا خۆش دەکەن، ئەوا بەم مانایە ئەدەبەکەمان چ کلاسیك و چ نوێ و چ هاوچەرخەکەی دەقی وای تێدایە، ئەم تایبەتمەندییانەی لەخۆ گرتبێت.

_____

پەراوێزەکان:

* بیرۆکەی ئەم نووسینەو ناونیشانەکەشی لە پرسیارێکی (د. مارف خەزنەدار)ەو سەرچاوەی گرتووە، پرسیارەکەشی لەمیانی ئەزموونی کۆتایی کۆرسی دووەمی خوێندنی دکتۆرا (2000 – 2001) بوو، لەبابەتی (ئەدەبی بیانی)دا.

1ـ اوستن وارین، رینیه ویلك، نظریه الادب، ت: محی الدین صبحی، ص60.

جێی ئاماژەیە زاراوەی (ئەدەبی جیهانی) زاراوەیەکە لەلایەن (گۆتە)وە داڕژراوە.

2ـ د. جمیل نصیف التکریتی، د. داود سلوم، الادب المقارن، ص 26 – 27.

3ـ الکساندر دیما، مابدئ علم الادب المقارن، ت د. محمد یونس، ص 17 – 21.

4ـ هەمان سەرچاوە، ل 19.

5ـ د. جمیل نصیف، سەرچاوەی پێشوو، ل 23.

**ـ ئەم چەمکە جیاوازە لەچەمکی جیهانگەرایی ئەدەبی (العولمه الادبیه) کە ئەمەیان زیاتر نزیکە لە چەمکی ئەدەبی جیهانی بەچوونەکەی گۆتە.

6ـ د. محمد غنیمی هلال، دور الادب المقارن، ص 27.

7ـ هەمان سەرچاوە، ص 28.

8ـ د. جمیل نصیف، سەرچاوەی پێشوو، ل 23.

9ـ لاسلوکاردوش، الادب العلمی مفهومه وقچایاه، ت: جودت بلال اسماعیل، مجله (الادب المعاصر)، العدد (22 – 23) 1977، ص 7 – 9.

10ـ د. مارف خەزنەدار، مێژووی ئەدەبی کوردی، بەرگی یەکەم، ل 102.

11ـ هەمان سەرچاوە و لاپەڕە.

12ـ لاسلێکاردوش، سەرچاوەی پێشوو، ل 11.
**ـ ئەوەتا لەسەردەمی بیست و یەکدا (سەنتەری لێکۆلینەوەی ئیتنیکی جێراوجێر) لەچوارچێوەی (زنجیرەی ئەو زمان و کلتوورانەی مەترسی لەناوچوونیان هەیە) کتێبێکی لەسەر شیعری کوردی بڵاوکردۆتەوە، بڵوانە: گۆڤاری (ئایندە)، ژ (68)، 2006، ل 209.

مارا ساد لێ نێوان خوێندنەوێ و نمایشدا … بەشی چوارێم … ێزگار حەمێ ڕەشید

٤-٤

(نمایشی مارا ساد بەرهەمی کۆی شانۆی با، بێ هاوکاری بەڕێوەبەرێتی هونەری شانۆ و پێیمانگای هونەرێ جوانەکانی سلێمانی؛ نوسینی پیتەر ڤایس، وەرگێڕانی شێرزاد حەسەن، دەرهێنانی هیوا فایەق، لێ ٦/١١/٢٠١٦ و ڕۆژانی دواتر لێ هۆڵی ڕۆشنبیری سلێمانی نمایشکرا.)

بێ خوێندنەوەی بابەتەکێ بێ فەرماتی پیدی ئێف کلیکی ئێرەبکەن ….

بەشەکانی تر:

بەشی یەکەم ….

بەشی دووەم ….

بەشی سێیەم ….

لە محەمەدی بەواوە بۆ محەمەدی مستەفا لە نووسینی- العفیف الاخضر ناساندنی کتێب – تاهیر رەحیم

خوێندنەوەکردن بە کتێب گرنگیو کاریگەری هەیە لە سەر خوێنەر، بەتایبەتی خوێندنەوە بە هەندێك لە کتێبە قەدەغەکراوەکان هەمیشە توانیویەتی ببێتە سەرچاوەیەکی زیاتری مرۆڤایەتی بە مژووی خودی مرۆڤ و پرسەی ژیان. ئەم کتێبەش بەجۆرێك لە جۆرەکان هەوڵی داوە دەست بەرێت بە قەدەغەکراوەکانو راستیەکان لە گۆشەنیگای زانستیو لە ژێر تیشکی زانستی سەردەمو بەراوردکردنی لەگەڵ سەردەمە کۆنەکان هەڵسەنگێنێت. بەیە پاش خوێندنەوەی بە شیاوم زانی بەو رادەیەی پەم دەکرێت خوێنەری کوردیشی لێبەبەش نەکەم. باسکراوەکان لەم کتێبەدا لەگەڵ خوێندنەوە جۆراوجۆرەکان لە محەمەدو مژووەکەی لایەن لایەنگرانی، ناتەبایی زۆری تێدایەو وەك باسم کرد زانستو کەڵك وەگرتنی نووسەرو پشت بەستن بەتێزە زانستیەکان هاوکاری بووە لە دەبەینی راستقینەو هەروەها راست کردنەوەی دیان هەڵەی مژووی کە بەداخەوە ئێستاکە بە زۆر کەس پیرۆزیەتی هەیە.

بەشی یەکەم

ئەم کتێبە ژیانی محەمەد و ئایینەکەی لە دونیای میتۆلۆجیەوە دەگوازێتەوە بە ناو کایەی مژوو. مژوویەك کە رووداوەکانی چەن لە دوایدا کاریگەری لەسەر کەمەگای عەرەب و دونیایی ئیسلام دانا.
ئایەتەکانی قورئان پەیوەندیەکی قوڵیان بە رووداوەکانی ژیانی محەمەد هەیە، تەنانەت بەشێکیان پەیوەندی بە ژیانی منالی، هەشتاکە لە سکی دایکیدا بووە باوکی مردووە، وەك منالیەك سەرخەرە ناوزەدکراوە. بەعەرەبی پەی دەڵێن:(احرف) لە کەمەگای دەشتەکی یان راستر بڵێین، کەمەگای باوکسالاری منالی سەرخەرە خۆشویست نەبووە. هەروەها پیاوەك کوڕی نەبێت لە کەمەگای دەشتەکی جێگای شەرمەزاریی بووە، گەر خاوەنی چەندەها کچیش بێت هەر پەی دەڵێن وجاخکوێر! محەمەدش کوڕی نەبووە! ئەمەش بە گومان کاریگەری لەسەر باری دەروونی هەبووەو لە ئایەتەکاندا رەنگیداوەتەوە.

خاکی گرنگی تری ئەم کتێبە لەکدانەوەی بەشیکی ئایەتەکانە لە رووی دەروونناسییەوە. محەمەد هەرچەندە سەر بە بنەماڵەیەکی ئەرستوکرات بووە، بەڵام وەك وترا بەهۆی ئەوەی سەرخڕ بووە لەسکی دایکی بووە باوکی مردووەو هەر لە تەمەنی منداڵیشیدا دایکی مردووە. لەم ماڵ وئوماڵ بەخۆکراوەو ئەوەش کاریگەریی لەسەر باری دەروونی هەبووە. وەك بخاری باسیدەکات محەمەد چەندجارەك هەوڵی داوە خۆی بکوژێت.

ئایەتە تووندوتیژەکان وەك سەربڕین و قاچبڕین، ملپەڕاندن، گوێبڕین و چاو و دان هەکەڵین تاوکوو نزاو جوێنەکان، پەیوەندی بەو بارە دەروونیوە هەیە کە محەمەد تێیدا ژیاوە.
لە سیرە ابن هاشم ل 246 باسی ئەوە دەکات : لەشکری حەنین ژنەك بەناوی شەیما وەك جێنگاوەرەك بەرگری لە هەزەکی دەکرد، لەلایەن شەکەرەکانی محەمەد بە دیل دەگیرێت دەڵێت : من خوشکی پێغەمبەرم بە شیری. دەیبەن بە لای محەمەد، ئەویش دەڵێت بەچ هەکارەك ونیشانەیەك دەنیابم تەخوشکی منی ؟ شەیما پشتی پیشان دەدات دەڵێت لە بیرتە بە منالی بەتووندی گازت لە پشتمگرت؟ ئیتر محەمەد بە نیشانەی گازکردنەکە دەکەوێتە بیری کە شەیما خوشکی شیری بوو لە ماڵیك پەکەوە بەخۆکراونو بەم بانەوە ئازادی دەکات.
بەم گەانەوانە رووندەبێتەوە کە محەمەد بەهۆی ئەوەی هەر لە منداڵیەوە خاوەن دایکو باوك نەبووە، وەك منالیکی هەتیوو لەماڵان گەورە بووە، هەروەها خودی محەمەد پاش هەنانی 18 ژن کوڕی نەبووە، تەنیا کوڵەك نەبێت کە ئەویش لە ژنەکانی نەبوو، بەکوو لەماریەی قوتبی کە کەیلەی بوو، ئەو منالبوونەش دوایی بووە جێگای گومان ! محەمەد ویستی ماپوری ئامزای (ماریە قوتبی) بکوژێت ، پاشان ئاشکرابوو ماپور لەو کەیلانە بووە کە خەسڵەتەکانی وەك توانایی سیکسکردنی نییە. بەم جۆرە ئیتر واز لە ماپور دەهێنیت.

بەراوردکردنی قورئان لەگەڵ زانست

خوێنەر لە خاڵی کۆتایی ئەم کتێبەدا بەراوردکردنەك لەنێوان قورئانو زانستدا دەخوێنێتەوە کە بەشێوەیەکی گشتی نووسەر باوەڕی وایە: قورئان نەستی محەمەدە، کە بە کەمەڵك گرژی دەروونی و چەپاندن داپۆشراوە.
بەشکی تری ئەم کتێبە باس لە چەنییەتی کاریگەری کەسکان وەك وەرقەی کوڕی نوفل لە شاری مەکە و سلمان فارسی لە شاری مەدینە دەکات و تێیدا بە چڕنەك وەیکچوونەکی زۆر لە نێوان قورئان و تەورات ، قورئان و ئاڤێستادا پیشان ئەداتو هەروەها هەندەك

کاریگەری شاعیرەکان تەنانەت خەلیفەکان وەک ئەبوبەکرو عومەر لە ئایەتەکاندا رەنگ ئەداتەوە دەبینرێت.

لە کاتی خوێندنی ئایەتێکدا هەندێك جار ئامادەبووان کاریگەریان لەسەر ئایەتەکان هەبووە وەك سیوطی لە کتابی (الدر المنثور فی تفسیر الماثور) باس لە سورەتی ژن/ نساء دەکات کە دەڵێت ئەوانەی کە دانیشتوون نارەن بۆ جیهاد. کوڕێك بۆناوی ابن مکتوم دەڵێت ئەی پێغەمبەری خوا منیش؟ ئیتر ئایەتەکە دەست بە جێ لە وەدا گەڵانی بەسەردا دێت!! و دەڵێت بۆجگە لەوانەی شەل وکوێرن(بەوانە تەفسیری تەبری ل 175 بۆ سورەتی فتح ئایەتی 17)
هەندێك جار بۆکە کاریگەریان لە دابەزین! یان گەیینی ئایەتەکان هەبوو، وەك سورەتی ئەنفال ئایەتی 66.65 کە سەرەتا دەڵێت: هەر یەکێك لە ئەوە توانای شەکردنی بەرامبەر دە کەسی هەیە. بەڵام جێنگاوڕکانی محەمەد وتیان چۆن دەتوانین هەریەك لە ئەمە بەرامبەر دەکەس بگرێت. ئینجا لە ئایەتی 66دا دەڵێت: کە خوا زانی ئەوە لاوازن توانای هەریەکێك لە ئەوە بەرامبەر دووکەسە!
زۆربەی ئایەتەکان لەیەکدەچن و یان دووبارە بووەتەوە، تەنیا لە سورەتی مرسلات ویل للمکذبین 10 جار دووبارەیە یان ئایەتی فبأي آلاء ربکما تکذبان لە سورەتی رحمن 31 دووبارە بووەتەوە. سیوطی لە کتێبی الاتقان فی علوم القران لە 6236 ئایەت تەنیا 400 ئایەتی هەشتووەتەوە کە لەیەك ناچێت، کە بە ئایاتی مەحکەم ناسراون. بە م جۆرە دەتوانرێت لاپەرەکانی قورئان کەم بکەینەوە.
زکی امین نووسەری کتێبی رزقی تحت ضلال رمحی دەڵێت: قورئان تەکنیك و پێکهاتەترین کتێبە ، چوونکە ئایەتەکان بەپێی ناوی سورەتەکان ڕێکنەخراوە وەك سورەتی یونس باسی زەر شتی تێدایە، بەڵام باسی یونس ناکات و ناوی ناهێنێت بەڵام لە سورەتەکانی تردا باسی دەکات.
سورەتەکان وئایەتەکان بەپێی شوێن وکات لە قورئاندا ریزنەکراوە، ئایەتی مەکی تەکنیك بە ئایەتی مەدینە کراوە. لەسورەتێکدا باسی چەند بابەتێك دەکات کە هیچ پەیوەندی بەیەکتر نییە یان لە ئایەتێك باسی دوو شت جیاواز دەکات، یان هەندێك ئایەت لە قورئان هیچ پەیوەندیەکی بە ئەمرۆە نییە وەك سورەتی احزاب 53.

هەندێك لە چیرۆکە ئەفسانیە کانی ناو قورئان وەك مریم هیچ پەندێکی بە مرۆڤ تێدا نییە، بەڵام کتێبێکی وەك کلیلەو دمنەی هندی لەگەڵ گێڕانەوەی هەر کورتە چیرۆکێکدا دیان پەندو ئامۆژگاری بە لەفڕبوون تێدایە.
نووسەر باس هەندێك هەڵەی مێژووی دەکات لە قورئان کە لە مێژوونووس

مونتغمری واط(1909_ 2006) کە بیوگرافی محەمەدی نووسیوە وەریگرتووە: لە قورئان شەش جار باسی (هامان) دەکات وەک وەزیری فرعون، بەڵام لەراستیدا هامان کەسایەتییەکی فارس بوو، لەلای خسرو کە پێنج چەرخ پ.ز وزیر بووە. بەڵام چیرۆکی فرعون و موسا پێش 15 چەرخ پ.ز بووە . لە قورئان دەڵێت مریم خوشکی هارونە، بەڵام هارون پێش مریم کە کەسایەتییە کی رەمزییە 1500 ساڵ پێش چیرۆکی مریەم بووە بەپێی گێڕانەوەی تەورات.
هەکاری ئەم هەڵانەش ئەوە یە محەمەد ئەم چیرۆکانەی بیستووە، نەک خوێندبێتیەوە. گێڕانەوەی چیرۆک لەیەکەک بە یەکەکی تر زۆر گێڕانی بەسەردێت هەروەک حەدیسەکانی بخاری 600 هەزار حەدیسە! کەخودی زانا ئیسلامییەکان لەسەر حەدیسەکان کەدەنگ نین، چوونکە بخاری زیاتر لە دووسەدساڵ دوای سەرهەڵدانی ئیسلام لەدایک بووە و پاش 105 ساڵ دوای مردنی بخاری حەدیسەکان نووسراوە. هەرچەندە بە هەی ئەم حەدیسانەوە ملیۆنەها موسەمان یەکتر کافردەکەن ویەکتر دەکوژن.

* / نووسەری ئەم کتێبە عفیف اخضر(1934 – 2013) لە تونس لەدایک بووە دەرچووی زانستگای زیتونەی ئایینیە، بە ئەزهەری تونس ناسراوە، دوایی یاسای خوێندووە و ماوەیەکش لە پاریس ژیاوە و هەرلەوێش مردووە. خاوەنی کەمەک کتێب و وتارو چاوپێکەوتنە بەیەکەک لە بیرمەندو رۆشنفکرەکانی عارەب دادەنرێت.

تێبینی: ئەم کتێبە لەکەرکوک دەستدەکەوێت
چاوەروانی بەشی دووەم بن

یوسف عزەدین لەگفتوگۆیەکی گۆڤاری لڤین-دا … سازدانی: وریا باقر

(یوسف عزەدین یەکەکە لە دەنگە جیاوازەکانی ناو دنیای فیکر لە دنیای رۆشنبیری کوردیدا. ئەو خاوەنی تایبەتمەندی خۆیەتی لەنوسینداو هەر ئەوەشە کە رەسەنایەتی پێبەخشیوە. لەم دیدارەدا

گۆڤاری لڤین گفتوگۆیەکی تایبەت لەگەڵا ئەم نوسەرە رەخنەگرەدا دەکات)

لڤین: بۆ دەبێت هەر لەسەرەتاکانی مێژووی مرۆڤایەتییەوە، جەنگ و کوشت و کوشتار و توندوتیژییەکان، گەورەترین پشکی هەبێت لەمێژووی دەسەڵاتە جیاجیاکاندا؟ بەڵای ئێوە وەك روناکبیر و نووسەر، ئایا هیچ دەسەڵاتێکی نەرم و نیان لەمێژوودا دەبینەوە؟

یوسف عزەدین: ئەگەر سەمەرییەکان وەك شارستانیەتێکی دێرین و سەرنج راکێش لەمێژوودا بکەینە نموونە، دەبینین داهێنەری شێوازە نووسینی "مێخی"بوون و چەندین سەدە لەنێو وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناڤیندا بەکارهاتووەو توانیویانە لەڕێی نووسینەوە، گەلێك رووداوی ریالیستی و هەندێك جاریش بەسەرهاتی سەیر و سەمەرەمان پێ بگەیەنن.. لای سەمەرییەکان دوو جۆر مێژوو هەبووە، مێژوویەکی پێش تۆفان و مێژوویەکی دوای تۆفان. لای ئەوان خوداوەندی سەرەکییان لەیەکێك لەگەڕەکان نیشتەجێیەو ناوی گەڕەکەکەش نیبرێ-یەو ئیتر لەوێوە نەوەی خوداوەندەکان بەرەو زەمین چوون و بەپێی بڕوای ئەوان، تەنها ساڵێکی سەر گەڕەکی نیبرێ سێ هەزار و شەش سەد ساڵی سەرزەمین بووەو بە "سار" ناویان بردووە..بەڵای ئەوان تەمەنی مرۆڤی پێش تۆفان گەیشتۆتە هەزار ساڵ و دوای تۆفانیش کورتکراوەتەوە بۆ سەد ساڵ و قسوور.. سەمەرییەکان شارەزاییەکی سەرسوڕهێنەریان هەبووە لەبەکارهێنانی ژمێ و زیوداو بەچەشنێك کەلەئێستاشدا لاسایی کردنەوەی کەلوپەلە ناوازەکانیان ئاستەمە، ئەمە جگە لەزانین و خستنەڕووی زانیاری سەبارەت بەهەسارە و گەڕێك و ئەو ئەستێرانەی بینینیان بەچاو ئاسان نییە.. تاساڵانێکی زۆریش مێژوونووسان پێیان وابوو، سەمەرییەکان ئاشتیخواز و نەرم و نیان بوون و وەك شارستانێتییەکانی تر دڕندەو خوێناویی نەبوون، بەڵام دەزینەوە ئەرکەلۆژییەکانی "جۆن ئەلدەر" پێچەوانەی ئەمەی سەلماند، وەك لەکتێبی "بەردەکان دەدوێت"دا پێیوایە..سەمەرییەکان حەزیان بەزیادەڕەوی بووە لەپێشکەشکردنی مرۆڤ وەك قوربانی، بەتایبەتیش کاتێك پاشاو میرەکانیان دەمردن، لەیەکێك لەگۆڕستانە تایبەتەکانی یەکێك لەپاشاکانیاندا، ئێسك و پرووسکی تیمێکی سەربازی بەجلی فەرمییەوە دەزرایەوە کەلەئامادەباشیدا رمەکانیان بەدەستەوە بوو.. سەرباری دەزینەوەی نێ مینەی کۆشك ، بەتاجە ئاتوونییەکانیانەوە و لەزارکی گۆڕستانەکەشدا دوو عەرەبانەی چوار پێچکە دەزرانەوە.. هەر یەکێکیان سێ گوێرەکە رایکێشاون.. جل و بەرگی عەرەبانچی و هاوەڵەکانیشی دەزرانەوە.. هەروەها لەگۆڕستانی شاژن "شوباد"یشدا،

دوو ریز مینەی کۆشك دڕزرانەوە.. دواهەمینیان مینەیەك بوو ئامڕكی میوزیكی لەباوەش گرتبوو، لەگەڵ دوو كیلەی سوژدەبردووشدا كەلەپایاندا نۆژرابوون...

لقین: مەبەستان لەوەیە بڕۆن شارستانییەتێكی پێشكەوتووی وەك سەمەرییەكان ئەگەر ئەمە حاڵی بووبێت لەگەڵ دۆستان و ئەحباب و هەسووڵاوانی مەملەكەتەكەی و هەر بەزیندوویەتی زیندەبەچاڵی كردبێتن، ئەی دەبێت چی لە دوژمن و نەیارەكانی كردبێت!؟

یوسف عزەدین: ئەگەر گەشتێك بەنێو نەخش و نیگار و وێنەو ریلیف و پەیكەرسازیی شارستانییەتە كۆنەكاندا بكەین.. بەشكی زۆری ماجەراو بەسەرهاتەكانی ئەو سەردەمەت دێتە پێشچاو.. چۆنیەتی جلوبەرگ و خۆ نمایشكردنیان لەمەراسیمە رەسمییەكانیاندا.. چەشن و چۆنیەتی كوشت و كوشتاریان، چەشنی زەلیلكردنی ئەسیر و دوژمنەكانیان، هەر لەبەقامچی لێدان و ئەشكەنجەدانیان و تەجاوزكردنە سەر مینەكانیشیان.. دەرخستنی چۆنیەتی راوكردنیان و بەتایبەتیش راوكردنی شێر وەك لەهەكێینە ئاشوورییەكاندا بەزەقی دەیبینینەوەو بەتایبەتیش كاتێك یەكێك لەپاشاكانیان تەنها بەدەستێكی و بێ ترس دەستی داوەتە بینەقاقای شێرێك و خەریكی خنكاندنیەتی..لەیەكێك لەریلیفەكانی ئاشوورییەكاندا، دیمەنی هەرشێكی خێیان بۆ سەر قەڵایەك نەخشاندووەو دەبینین چۆن دوژمنەكانیان سەردەبڕن و لەشوێنێكی تریشدا سێ كوژراویان بەسەرە رم بەرزكردۆتەوە.. لەریلیفێكی تریشیاندا سەربازێكی ئاشووری دەبینیت، سەرێكی سەربڕاوی بەدەستەوەیەو خەریكی فڕدانییەتی بۆ سەر كەمەڵك سەری سەربڕاوی تری لەعەردا كەوتوو.

لقین: لێرەدا پرسیارێك دروست دەبێت، چۆن دەبێت هەمان ئەو كوشت و كوشتارە سامناكە، بەتایبەت ملپەڕاندنی مرۆڤ لەهونەردا رەنگ بداتەوە، بەتایبەتیش لەسینەما-دا، چونكە بەشی هەرە گرنگی زۆربەی كارە هونەرییەكانی سینەما لەنێوان و سێكس و توندو تیژیدا دێت و دەچێت و ئەمەش بۆ سانسەرەو رێگەپێدراوە؟

یوسف عزەدین: ئاشوورییەكان وەك نمونەی شارستانییەتێكی دێرین و هاوشێوەی گەلێك شارستانییەتی دیكە بەمەبەست ویستویانە، لەڕێی نەخشاندنی كوشت و كوشتارەكانیان، لەیەك كاتدا چ جەنگێكی دەروونی لەگەڵ ژێر دەستەو نەیارەكانیاندا بكەن و چ مەبەستیان بووە مۆژووی خێیان لەڕێی هەكێینەوە وێنابكەن.. بەڵام ئەگەر هەموو ئەم هەكێینە و وێنە سامناكانەی سەردەمانی پێشوو لە رووی قۆناغی

مۆوویی و سەردەمەکەیەوە لەئستادا ئاسایی وەربگیرێت.. ئەی دەبێت چی بێین کاتێك تەماشای زۆرێك لەکارە هونەرییەکانی هونەرمەندی بەتوانای سەردەمی رێنیسانس"کاراڤاجیێ" دەکەین و دەبینین لەئاستێکی هونەری باڵای نیگارکێشاندا، سەربڕینی مرۆڤی کردەتە بابەتی تابلۆکانی و لەیەکێك لەتابلۆکانیشیدا مێنەیەك بەکردەی سەربڕینەکە هەڵدەستێت!؟

لڤین: کەواتە شیاوە کاری هونەری تۆندوتیژی بکاتە بابەت و بەتایبەتیش لەسینەما-دا؟

یوسف عزەدین: دەبێت پرسیار لەوە بکەین، بۆ سەرەتاکانی سینەما زیاتر مرۆڤ دەستانیەو تاڵادەیەکی زۆریش مەرگەساتەکانی چینی چەوساوەو کەم دەرامەتانی کردەتە بابەت.. رەنگە زۆرێك لەفیلمەکانی "چارلی چاپڵن"یش نمونەیەکی زیندووی ئەم جۆرە تەرح و تێزە مرۆڤ دەستانیە بێت، کەهەردەم جیاواز لەوەی بێتە ئاسایی و سانا ئەو دێت رووبەڕووی ئیغتیراب و سەرسامی و پرسیارکردنمان دەکاتەوە، تا بزانین ئەوەی لەدنیادا دەگوزەرێ نائاساییە.. هەوڵەکانی ئەو و هاوشێوەکانی کەتێکمەترین نمونەی ئیغتیراب لای "بەرتۆڵد برێخت" دەگاتە باڵاترین ئاستی هونەری و تەکنیکی و مەعریفی.. بەڵام مەخابن دواجار هەموو ئەم هەوڵانە بەبەرنامە دەخرێنە پەراوێزەوەو بەبازرگانی کردنی هونەریش ئەولەوییەتی پێدەدرێت.

لڤین: تۆندوتیژی لە ناخی مرۆڤدا، چۆن و لەکوێدا جێی دەبێتەوە؟

یوسف عزەدین: "جی.ئەیچ.وێلز" پێی وابوو دەتوانرێت رەگەزی مرۆڤ لەڕێی قەناعەت پێکردنەوە، دەستبەرداری خوێن رشتن و کوشتار ببێت.. تەنانەت خۆشباوەڕیش بوو بەرانبەر ئەو دەستەیەی پاش جەنگی جیهانی یەکەم، بەناوی دەستەی گەلان بۆ پاراستنی ئاشتی دروست ببوو، پێی وابوو دەتوانێت ئاشتی و ئارامی لەدنیادا بەرقەرار بکات.. بەڵام هێندەی نەبردو لەدەرئەنجامی بینینی کاروکردەوە تۆندوتیژە یەك لەدوای یەك و بەردەوامەکانی مرۆڤ، لەبیروبۆچوونەکەی پاشگەزبۆوە.. یەکێك لەنمونە زۆر ناشایستەو دزێوەکانی مۆژووش، دەندایەتی سوپای ژاپۆنی بوو لەشارێکی چین-یدا.. بۆجگە لەکوشتنی سەرجەم نۆرینەکان.. دەستدرێژی سێکسی کرایە سەر هەزاران مێینە، بەمندا و گەورەوە، تەنانەت مێینە پیرەکانیش لەمە دەربازیان نەبوو، کۆمەڵکیان هەر لەکاتی سێکس کردن لەگەڵیاندا ورگیان هەڵدەداو دەکوژران.. ئەوانەی بەزیندوویەتیش رزگاریان بوو، لەکەشێکی بەکۆمەڵدا بەویستی خۆیان و پێکەوە ئینتیحاریان کرد..

لقین: کەواتە هیچ شارستانێتییەك بەبێ بەکارهێنانی زەبر و زەنگ، توانای مانەوەی نییە؟

یوسف عزەدین: بڕوانە شانامەی"بۆقەکان"ی "ئەریستۆفانیس" دەبینیت لەسەر زاری پاڵەوانی شانامەکە دەڵێت: (هاوڕێم کاتێك بەسەر دوژمنەکەتدا زاڵ بووییت، بەگوریس بیببەستەوەو پشتی بەقامچی سووركەرەوەو پارچەیەك ئاسنی داندار بکە بەکڵمیداو ئەگەر لەهۆش خۆشی چوو بەشەراب بەئاگای بهێنەرەوەو پاشان قوومە ئاوێکی بدەرێ.. دڵتەوە هۆش خۆی و پێی وایە لەدەستت قورتاری بووە، بەڵام ئەمە وەهمە..دەبێت هەر چوار پەلی بەگوریس ببەستیتەوە، بەچوار ئەسپی سرك و رامنەکراوەوە..سرکە بکەرە چاو و لوت و دەمییەوە.. دواتر بەخەنجەرێکی تیژ ئەندامی نێرینەی ببڕەو ئینجا ئەسپەکان تاودە.. تا هەریەکەیان بەلایەکدا هەڵبڕن و لاشەی پارچە پارچە بکەن)..ئەمە تێکستێکی بەناوبانگی شانووسێکی کڵمیدی گریکەو بڕگومان ئەمە بابەتی کات بەسەربردن و رابواردن وپێکەنینی تاکەکانی کڵمەڵگەی گریکی بەناو مەدەنی بووە..پاش گریکەکان ڕمانەکانیش داهێنانی زۆر سەیریان لەبواری ئەشکەنجەداندا کرد، تەنانەت "ئێکتافیس" لیژنەیەکی راسپارد تا باس و خواسی سەرجەم ئەشکەنجەدانەکانی کۆن و نوێی میللەتانی بۆ بهێنن، دواتر لیژنەکە باسی فیرعەونیەکانیان بۆ کرد کەلەسەر زینا لوتی ئافرەتیان بڕیوەو پیاویشیان خەساندووە.. باسی حیسییەکانیان بۆ کرد، سەبارەت بەو کەسانەی کەهەنگوینیان دزیوە، چۆن بە زیندوویەتی کەوڵکراون و خراونەتە بەر پووڕە هەنگ و وروژانوویانن تا بیانگەزن.. باسی قارتاجییەکانیان بۆ کرد کەچۆن هەردوو لاقی کڵیلەی هەڵهاتوویان بڕیوە.. یان چۆن ئاشووریەکان رمیان لەکڵمی دوژمنەکانیان بڕیوەو جولەکەکانیش بەسەرخستنە ژێر ئاوی دوژمنەکانیان، بەکاوەخۆ و بەچەند جارێك خنکاندوویانن. دواجار "ئێکتافیس" بڕیاریدا دەبێت لەمەودوا سەرجەم ئەو ئەشکەنجانە پێکەوە لەسەر نەیارە دەستگیرکراوەکان تاقی بکرێتەوە.. بڕگومان، بەشومار نمونەی دیکەمان هەیە..هەر لەمێژووی کۆنەوە تا ئێستاو..

لقین: وەك دەڵێن جەنگ کاریگەری زۆر وێرانکەر و خراپی لەسەر منداڵان و هەرزەکاران هەیە، بەبەراورد لەگەڵ گەورەکان..ئەوە لەسەرەتاکانی جەنگی "ئێراق-ئێران"-دا و دواتریش تاکۆتایی جەنگەکە، چ یادەوەرییەکی لا جێ هێشتوون؟

یوسف عزەدین: لەسەرەتاکانی جەنگەکەدا، ئەوەندەی کەفام و ئەقڵم بەدنیا دەشکا، وەك زاتێکی تەنها و دووڕە پەڕز دەمڵوانییە هەموو

ئەوەی کەووێدەدا، واتە زۆر ئاگام لەقسەو باسی نێو کێ و کێمەکان نەبوو، سەبارەت بەو جەنگە خوێناوییە.. یان ئەگەر گوێشم لێ بێبایە.. پێنەدەچوو باش لێی حاڵی ببام.. وەختایەك بیر لەو دەمانە دەکەمەوە، نازانم بۆ زیاتر هەست بەهەور و تەم و بارینی بەردەوامی باران دەکەم، بارانێکی تێکەڵا بەبۆنی ریشێەی رزیوو، بارانێکی رەش و نامۆ… بیرمە لەسەرەتاکانی ئەو جەنگە شوومەدا، لەیەکێك لەو ئێوارانەی کەلەقوتابخانە دەگەڕامەوە.. پێم نا بەکەلاکی تێپیووی جرجێکی گەورەی گەنیوودا.. چ قێزەوون و ناخۆش بوو..بەتایبەت کاتێك ناوەخن و هەناوی جرجەکە تاکێکی پڕاوەکانمی سواغدا.. بڕێکی زۆری گۆشت و کلك و هەناوی جرجەکەم لەگەڵ شەقاوەکانمدا، تامەودایەکی زۆر بردو ماوەیەکی زۆر بەلێواری شۆستەیەك هەوڵی پاککردنەوەی تاکە پیسبووەکەی پڕاوەکەم دا…

لڤین: کەواتە هیچ ئاسۆیەکی گەشبینانە بۆ نەمانی توندوتیژی لەئارادا نییە؟

یوسف عزەدین: دەرکەی پرسیار و گەڕان بەشوێن هۆکارەکانی سەرجەم ئەو کوشت و کوشتارانەی مرۆڤ پێی هەڵدەستێت، چ بەتەنها و چ بەکۆمەڵا، واڵا و لەسەر پشتە!؟ ئارەزووکردنی توندوتیژی و حەز و خواستی لەناوبردن، هەندێك جار هێندە سەیر و سەمەرەیە، نازانیت چی دەرحەق بڵێیت!.. لەساڵی 1958-دا لەیەکێك لەشەقامەکانی "نیومەکسیکۆ"دا، پیاوێك بەناوی "نۆرمان فڵز" ئۆتۆمبیلەکەی رادەگرێت و تفەنگی راوکردنەکەی دەردەهێنێت و دوو منداڵی مەکسیکی دەکوژێت، لەکاتێکدا لەقەراغ شەقامەکەدا خەریکی گەمە کردن بوون.. کاتێك دادگاییان کردو لێیان پرسی بۆ ئەمەت کرد، گوتی ویستوومە ئاستێك بۆ بەرزبوونەوەی ژمارەی دانیشتووان دابنێم..لای خۆشمان ساڵانێك لەمەوپێش مرۆڤمنداڵێك سەرجەم ئەندامانی خۆزانەکەی خۆی کوشت، بەخوشکە بچوکەکەشیەوە، کاتێکیش لێی دەپرسن بۆ کوشتت، لەوەڵامدا دەڵێت، بەزەیم پێدا هاتەوەو نەمویست بەتەنها بمێنێتەوە.. لەهەمووشی سەیرتر پاش ئازادبوونی ئەو بکوژە مرۆڤمنداڵە لەزیندان، بەکوشتنی باپیری زنجیرەی کوشتنەکانی تەواو دەکات.. چەند راستە نازانم، بەڵام فرۆید پێی وابووە، هەر لەسەرەتاوە کردەی بایۆلۆژی، کاریگەری زۆری لەسەر خوو و رەوشتی مرۆڤ هەبووە، چونکە بەڵای ئەو مرۆڤ لەچاو ئاژەڵە شیردەرە قەبارە گەورەکانی تردا، ماوەیەکی کەمتر لەمنداڵدانی دایکیدا دەمێنێتەوە.. واتە بەناکامی لەووی سایکۆلۆژییەوە لەدایك دەبێت وبەمەش واقیع کاریگەری زۆر توندی لەسەری دەبێت.

لێین: تا چەند سەرچاوە مێژووییەکان، بەدرێژایی مێژووی کۆن و نوێ، بەتایبەتیش لەگوزانەوەی رووداو و بەسەرهاتەکاندا راستگۆ بوون؟

یوسف عزەدین: تۆ وەرە باوانە مێژوونووسێکی وەك "هیرۆدۆت" کەدەرئەنجامی گەشانی بەزم وڕات و کیشوەردا، زانیارییەکی زۆری سەبارەت بە میللەتان و وڵاتان نووسیووەتەوەو لەوانەش خستنەڕووی زانیارییە سەبارەت بەحوکمڕانی و بوونی مێژوویی مادەکان.. "ئیگۆر میخائیلۆڤیچ دیاکۆنۆف" لەنووسینی کتێبی ماد-ەکاندا سوودی لێوەرگرتووە..بەڕام بەدرێژایی مێژوو، لێرەو لەوێ کەسانێك بەرپەرچی هیرۆدۆت-یان داوەتەوەو راستی و دروستی زانیارییەکانیان خستۆتە ژێر پرسیارەوە، تا دەگاتە "هیوزینگ" کەلەسەدەی بیستەمدا زۆر هەوڵیدا، باس و خواسی سەبارەت بەمادەکان-ی هیرۆدۆت بەدرۆ بخاتەوە.. کۆنترین هەوڵدانیش بۆ دژایەتی و بەدرۆ خستنەوەی هیرۆدۆت، لەلایەن کتسیاس-ەوە کراوەو بەناوبانگترین کتێبی مێژوویشی بەناوی "پرسیکا" نووسیوە..ئەم زاتە وەك دەڵێن پزیشك بووەو لەپاش زایێندا لەلایەن ئێرانییەکانەوە بەدیل گیراوەو سەرەتا براوە بۆ دەربارەی داریوشی دووهەم و دواتریش حەڤدە ساڵی لەدەربارەی ئەردەشێر-دا بردۆتە سەر و بۆ گفتوگۆکردن لەگەڵا گریکەکان سوودی لێوەرگیراوە.. دیاکۆنۆف سەبارەت بەکتسیاس ئەوە دەخاتەڕوو، کەهیرۆدۆت هەر شتێکی بەسپی باس کردبێت، ئەوە کتسیاس کردوویەتی بەهەش و بەپێچەوانەشەوە، یان ئەگەر بەتەواوی لەووداوێك حاڵی نەبووبێت، ئەوە لەخۆیەوە شتی نووسیوەو هەر ناوکیشی نەزانیبێت یان لەبیری چووبێتەوە، ئەوە هەر لەخۆیەوە ناوی شونکی تری بۆ داناوە.. کتسیاس رك و کینەیەکی زۆری دەرحەق بەهیرۆدۆت هەبووەو بەناو و شوهرەتی گەلێك قەس بووە، بۆیە هەرچییەك ئەو وتبێتی، ئەم پێچەوانەکەی وتووە.. لێرەوە بۆمان دەردەکەوێت، هەر لەسەرەتاوە نووسینەوەی مێژوو، چەند ناڕاست و خوار و خێچ بووە.. "پلوتارك" یش مێژوونووسی سەدەی یەکەمی زایینی، هەر بەتایبەت کتێبکی دژ بەهیرۆدۆت نووسیوەو ناوی ناوە"بەربەرپەرست".. چونکە پلوتارك و هاوچەشنەکانی لەسەنگەو دیدگەیەکی رەگەزپەرستانەوە مێژوویان داتاشیوەو گەلانی غەیرە گریکی و ڕۆمانییان بە بەربەر و دڕندە وەسفکردووە.. هەن پێیان وایە هیرۆدۆت بۆلایەنانە مێژووی نووسیووەتەوەو هەشن پێیان وایە بەئارەزووی دەسەڵاتدارنی ئاتن، مێژووی هێنیوەتەوە.

لێین: ئەمەی تۆ باسی دەکەیت، وامان لێدەکات هیچ باوەڕکمان بەنووسراوە مێژوونییەکان نەمێنێت و بەتایبەتیش کتێبە دیراسییەکانی

مێژوو، کەمەنهەجییانە لەقەناغەکانی خوێندندا وەك بەگەنەویست ئەقڵی خوێندکارانی پێ سیخناخ دەکرێت؟

یوسف عزەدین: بەڵی ساختەکارییەکانی نێو کتێبە مێژووییەکان، گرفتێکی مەعریفی زۆر گەورەیە.. ئەمە لەبواری زانستییەکانی تریشدا دەبینرێتەوە، هەر بۆ نموونە ساڵانێکی زۆر هەوڵدرا لەووی فیزیکی و بایۆلۆژییەوە، رەگەزەکانی مرۆڤ جیابکرێتەوە، کەکەمەڵە زانایەك پێیان وابوو، رەگەزی ئەفەریقی هەمساییا-یەو ئاسیا-یەکانیش لەهەگەزی هەمۆ ئیریکەس-ن و ئەروپاییەکانیش لەهەگەزی نیاندرتاڵ-ەوە هاتوون..بەڵام ئەمە تاساڵی 1987بۆیکردوو زانای بایۆلۆژی"بۆرکی"لە"کالیفۆرنیا" بەشیکارکردنی "دی.ئێن.ئەی" رەگەزە جیاوازەکان، سەلماندی کەهەر هەموو مرۆڤایەتی لەیەك بنەچەی مرۆقەوە هاتوون و سەرچاوەکەشی ئەفریقایە..شایانی باسە لەکۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەشدا، لەبەشە ئەمانییەکەی باشووری ئەفەریقادا، بەگەنامەیەك سەبارەت بەژمارەی ئاژەڵە شیردەرە کوژراوەکانی ئەو سنووورە جوگرافییە نووسراوەو جێی سەرنجە کوژرانی چوارسەد مرۆقی ئەفەریقی لەژێر ناونیشانی"دانیشتووانی دارستانەکان" لەهەمان ڕاپۆرتداو وەك توخمێك لەئاژەڵ جێکراوەتەوە.

لقین: بۆیە دەبێت هەردەم لەپێناو ساغکردنەوەی ڕاستییە مێژووییەکاندا، لەگەڵانی بەردەوامدا بین؟

یوسف عزەدین: دەبێت لەگەڵانی بەردەوامدا بین، بەڵام جیاواز لەو گەڵانە بەردەوامەی زانای دکۆمێنتە کۆنەکانی ئەمان "کۆستانتین چیندرۆف" کردی، پاش چەند سەفەرێکی بۆ میسر ساڵانی 1844و1853و پاش مایەپووچبوونی لەدزینەوەی تێسکتە کۆنە ئاینییەکانی تەورات و ئینجیل و هاوچەشنەکانی، دواجار لەساڵی 1869دا دنیای سەرسامکرد بەدزینەوەی دەستنووسێکی کۆن لەکۆسایەکی میسر و بەو پێیەی کەنیسەکە ئەرسۆزکسی بوو، لەلایەن تزاری ڕوسیاوە کۆمەك دەکرا، هەر بۆیە دەستنووسەکەی پێشکەش بەتزار کردو ئیدی بووە ئیعجابی هەموو ئەوانەی بۆ سەیری دەچوونە شاری پوتروسبۆرگ و تا دواجار بەلشەفییەکان لەساڵی 1933دا بەمەبلەغێکی خەیاڵی بەبەریتانیا-یان فرۆشت و دەرکەوت ئەو دەستنووسە تەنها بریتی نییە لەتەورات و ئینجیل بەکو "ئینجیلی بەرنابا"ش لەخۆ دەگرَت، کە لەلایەن کۆساوە لەسەدەی سێیەمی زایینییەوە قەدەغەکرابوو.. لەکاتێکدا ئەمەو چەندین بەگەی تر، ڕاستی و دروستی دەستنووسەکەی دەسەلماند.. بەڵام زاتێکی وەك "کاممایر" پاش گەڕان و وردبوونەوە

توانی ساختەبوونی دەستنووسەکە کەشف بکات، کە چیندرۆف لەگەڵی قەشەیەکی گریکیی تەزویرچییەوە، بەناوی "سیمونیدس" ئەم تەزویراتەی کردبوو، ئەو زاتە یەکێك بووە لەو تەزویرچییە زۆر شارەزایانەی، کەبۆ بەدەستهێنانی پارە دەیان تێکست و دەستنووسی تەزویر کردبوو.. ماوەتەوە بڵێین " کاممایر" یەکێکە لەو رەخنەگرە بەتوانایانەی کەلەساڵی 1889لەدایك بووەو لە 1929دا کتێبی "تەزویری گەردوونیی مێژوو"ی نووسی، بەڵام هیچ دەزگایەکی چاپ و باڵاوکردنەوە بۆیان باڵاونەکردەوە.. چ نازییەکان دژایەتییان کردووەو چ دواتریش کاتێك لەئەڵمانیای دیموکراتیدا دەژیا، شیوعییەکان.. تا لەساڵی 1959دا بەبێکاری و لەبرساندا سەر نایەوەو مرد.. ئەم پیاوە خاوەنی هیچ بڕوانامەیەك لەمێژوودا یان پسپۆرییەك نەبووە، بەڵام کارەکانی هەموو رونــاکبیرانی ســەسامکردووەو بۆ خۆی وتــویەتی:" لەپێنــاو پاڵنەرە رووناکبیرییە رەسەنەکاندا دەنووسم، چونکە مێژوویەکی تەزویرکراو ترسناکە بۆ شارستانییەت و کلیلی هەڵەمان دەداتە دەست و دەبێتە مایەی خوێقاندنی مەعریفەو هۆشمەندییەکی هەڵخەڵەتێنەر، کەبەخۆرایی دەبێتە سووتەمەنی کۆشمانکۆشەکانی داهاتوو".

***لەژمارە"343"2016-12-15ی گۆڤاری لڤین-دا باڵاوبۆتەوە.**

ناساندن

یوسف عزەدین

ڕۆمانناووس و نووسەر

لەساڵی 1990-1991زیندانی بووە لەمودیریەتی ئەمنی سلێمانی سەردەمی ڕژێم"ناسراو بەئەمنە سوورەکە"و پاش ئەوەی خۆی و هاوڕێکانی فەرمانی گوللەبارانکردنیان بۆ دەردەچێت ، کەدەبوو لە21-3-1991دا لەمەلعەبەکەی سلێمانی گوللەبارانبکرێن..بەڵام ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستان بووە لەمپەر و لە بەرواری 8-3-1991 پاش شاڵاوی خەڵکی ڕاپەڕیوو بۆ ئەمنەسوورەکە ئازادکرا.

یەکێکە لەو ناوانەی نەوەی نووسەرانی پاش ڕاپەڕینیان پێدەوترێت و هەوڵی زۆر جدیی هەیە، چ لەبواری ڕۆماننووسینداو چ لەبواری تەرحی فیکری و بگرەو بەردە فەلسەفییەکاندا وەك لەدیالۆگ و گفتوگۆکانیدا دیارە، ئەم سەرقافڵەو پێشەنگی ژمارەیەك دەنگ و ناوی جدییە.. بەڵام بەپێچەوانەی زۆر لەو دەنگانەی کەهەمیشە لەبەرچاوان و دەور قەرەباڵغن.. نووسەرێکی تەنها و دوورەپەرێزە، هیچ تێکەڵیی و خوێقی نێوەندە ئەدەبی و ڕۆشنبیری و سەنتەر و کایەکانی تری نییە.. ڕەنگە ئەمە لەوێوەکەوە باش بێت، چونکە کەس هۆندەی نووسەر پێویستی

بەتەنهایی و دوورە پەرێزی نییە.. بەڵام مەخابن لەڕوویەکی تریشەوە کارێکی خراپە بۆ نووسەر، بەتایبەت بۆ وەسەتە ئەدەبی و ڕۆشنبیرییەکانی لای خۆمان.. چونکە ناساندن و خۆ بردنە پێش و پشتگیری ئەملاو و ئەولا، گەرەنتی بەرەوپێش چوون و ناساندن و بڕەودانە بەنووسەر و بەردەوامبوونی چاپکردن و ریکلام بۆکردنی کتێبەکانییەتی، ئیتر ئەگەر زۆر لەنووسەران عەوداڵی ئەم گەمەیە بن، نووسین پێپلیکانەی چوونە سەرەوەو زیادبوونی ئیعتیباری کۆمەڵایەتی و بەدەستهێنانی دەستکەوتی مادیی و هەندێك شتی دیکە بێت لای هەندێك لەنووسەران.. ئەوە لای "یوسف عزەدین " بەجۆریکی ترەو لای ئەو نووسین و بیرکردنەوەو خوێندنەوە، مانایەکی جوداو جیاوازتری هەیە، لەو مانا سەرزارەکی و سەتحییانەی کەنۆوەندە فەرمی و تەقلیدییەکانی ڕۆشنبیری و نووسین تێیدا چەقیوون.

ئەم نووسەرە چەند زمانێك دەزانێت، لەوانە زمانی تورکی و عەرەبی بەباشی دەزانێت، چ بۆ نووسین و چ بۆ وەرگێڕان.. کۆمەڵێك بابەتی وەرگێڕدراوی لەزمانی تورکی و عەرەبییەوە هەیە.. بابەتی نووسراو و بڵاوکراوەی بەزمانی عەرەبی هەیە، کەلە کۆمەڵێك ڕۆژنامەو سایتی عەرەبیدا بڵاوکراونەتەوە.

نووسەر و وەرگێڕی مەغریبی "سەعید بلغربی" کۆمەڵێك تێکستی ئەم نووسەرەی لەزمانی عەرەبی-یەوە کردۆتە ئەمازیغی و لەدوو توێی کتێبێکی سەربەخۆدا لەمەغریب بەچاپی گەیاندووەو شایانی باسە ئەمە یەکەمین جارە تێکستی کوردی بکرێتە ئەمازیغی و لەدوو توێی کتێبێکدا چاپبکرێت.. بەتایبەت مەغریب وڵاتی نووسەرانی بەتوانای وەك "تاهیر بن جەلون"و "محەمەد زفزاف"و"محەمەد شوکری"یەو خاوەن خوێنەرانێکی جدییە.. هەروەها ئەم کتێبە بۆتە ماتەیاڵی دیراسی کۆلێژی ئادابی یەکێك لەزانکۆکانی مەغریب و وەك وەرگێش لەچاوپێکەوتنکیدا ئاماژەی پێداوە، ئەو خێی لەنۆو کۆمەڵێك تێکستی ئەدەبی وەرگێڕدراوی کۆمەڵێك نووسەری کورددا، بەبۆ ناسینی خودی نووسەر، تەنها تێکستەکانی یوسف سەرنجی ڕاکێشاوەو سەرسامی جدییەتی بووەو هەر بۆیە ماوەیەکی دوور و درێژی بۆ وەرگێڕان و پاشان بەچاپ گەیاندنی تەرخان کردووە.

کتێبە چاپکراوەکانی نووسەر

دیوێکی دیکەی حیکایەتە نەنووسراوەکان/ڕۆمان/چاپخانەی شڤان-سلێمانی2006

تەنها ڕۆژێکی سارد/ڕۆمان/دەزگای موکریان/هەولێر/2008

پەخەفەك لەخوێن/هونەری گۆڕانەوە/دەزگای ئاراس/هەولێر/2008
ماجەراکانی سەلمانی فارسی/ڕۆمان/یانەی قەڵەم/سلێمانی2009
وێنگەی یادەوەرییە گریمانکراوەکان/ ڕۆمان/بەرهەمی وەرگێڕانی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی/2009
وەهم و شوناس/ گفتوگۆ وتار/چاپخانەی یاد/ سلێمانی/2012
کۆتایيەکان/ئەنفارار/ هونەری گۆڕانەوە-سردیات/بەزمانی ئەمازیغی-دار کەبەدانی-مەغریب2015

گۆڕ "من" مەنێبم، "تۆ"ش تۆنی!؟ … برایم فەقێشی

پاش تاقیکردنەوەکانی بواری نێرەڵەژی لە مێژووی بیۆڵۆژیکی مرۆشک سەبارەت بە ئاکاری مرۆڤ، ئەم پرسیارە کەشراوەتە ناو باسی فەلسەفە "کە ئایا مرۆڤ وەک تاک بەرپرسیارە لە ئەنجامی ئاکاری خۆی؟" ئایا هەر کام لە ئێمە کە بە پێی تێگەیشتنی فەلسەفی، بە مەنتقەوە گرێدراوین وبە مرۆڤی ئاگابڕخ و ئاگالێخ، دەناسرێین و کەسایەتیمان لە وشەی "من"دا دەنوێندرێ، مرۆڤگەلکی ئازادیین و "خۆمان" بەیار دەدەین؟ یا لە ئێمەی مرۆڤیشدا چشنێک ئەتەماتیسم، دوور دەگرێ و "من" لە مرۆڤدا، کەشفی ئینسان خەیاتی کە بە ناوی فەلسەفە، دایهێناوە بە ئاوەی مانایەکی جیاواز لە زیندەوەرانی دی، بە خۆی ببخشێ ؟
گەر ئەم تێگەیشتنە، کە مرۆڤ بە "ئاگابڕخ و ئاگالێخ" دەزانێ، هەڵە بێ، کەمەگەای ئینسانی ووبەووی پرسیارەکی بنەڕەتی دەبەتەوە. ئینسان لە سەر ئەو تێگەیشتنە کە "مرۆڤ خاوەنی تێگەیشتنە و ئاگابڕخ و ئاگالێخیە" و بەرپرسی کار و ئاکاری خاس و خراوی خەیاتی، مامەڵەی لە گەڵ خۆی کردووە و دام ودەزگای داد و دام ودەزگای تری بە جێزادانی "من"کانی ئاگابڕخ، دامەزراندووە. گەر لە سەرووی "من"ی ئاگابڕخ و ئاگالێخ، دەزگایەکی تر هەبێ کە بەیاردەری سەرکی بێ، دوور لە "ئیرادەی من"، "من"ی "ئیرادە بڕخ" چ دەورەکی بە دەمێنتەوە، کە ئەو لە ئاژەڵ جیا کاتەوە؟!

گەر ئەم تێگەیشتنە بسەلمێندرێ، کە "من"ی ئاگابڕخ و ئاگالێخ

بوونی نییە، کە لە "من"دا وەک ئینسانی جیاواز لە ئاژەڵ بوونی هەیە؟ گەر ئینسان و باقی زیندەوەران، بەستراوە بە ئەتەماتیسم بن، کە هەنگاو بە "سرووشتی" لە قەڵەم بدرێ، بوونی فەلسەفە بۆچییە؟ ئەو ئەتەماتیسمەی کە لە ناو ئاژەڵاندا هەیە، شەڕ، بەبەر، پەنگ گەر هەمان بڕت کە لە ئینساندا دەور دەگێڕێ، چ جیاوازییەک لە نێوان "ئینسانی بوونەوەر" و "گیانداری نەبوونەوەر"دا دەمێنێتەوە؟
ئەم پرسیارانە و پرسیاری تر، لە دەیەی هەشتای سەدەی بیستەوە بە سەر فەیلەسووفەکاندا دەبارێ، بە بە ئاوەی وەامیان بەی هەبووبە. فەلسەفە تا ئێستا توانای ئاوەی هەبووە، ئینسان جیاواز لە هەموو زیندەوەرانی تر بناسێنێ، ئێستا نەیرەلەگی قسەیەکی تر دەکات و زانیاری و تێگەیشتنی نوێ دەخاتە بەردەست. وا چەند ساڵێکە فەلسەفەخەی لە گەڵ زانیاریەکانی نەیرەلەژی تازە کردەتەوە و دەنگی نوێی جیاواز لە فەلسەفە و "نەیەفەلسەوە" دەبیسترێ.

"لە زانستگاکان باس لەوە دەکرێ کە فەلسەفە ئیتر بە یارمەتی کتێبخانەکان بەئاوەنابردرێن. زانستکارانی بەشی زانستەکانی دەروونناسی لەوە گەیشتوون کە دەبە خەیان بە زانیاریەکانی لابراتواری نەیرەلەگی تەیار بکەن، بە ئاوەی وەپاش نەکەون. ئەوان لەوە گەیشتوون کە لەکەلەران و نەیەلەگەکان بەو زانیاریانەی کە لە سەر مەشکی ئینسان پەیدایان کردووە، لە وەامی پرسیارە فەلسەفیەکان کە ماوی ٢٥٠٠ ساڵە تاوتە دەکرێن، نزیک بوونەتەوە! ئێستا خوەندکاری فەلسەفە ئەم پرسیارە لە خەی دەکات کە ئایا مرۆڤ خاوەنی -ویست و ئیرادەی ئازاد-ی خەیەتی؟" ئایا مرۆڤ ئاگایانە هەڵسوکەوت دەکات و بەیار دەدات؟ ئایا "من" کە لە فەلسەفەدا دەوری سەرەکی بە ئیسبات بوونی کەسایەتی "من" دەگێڕێ، بوونی هەیە، ئەو "من"ە کە فەلسەفە و زانستی دەروونناسی دەیناسێنن، چۆن دەسەلمێندرێ؟ "من" کەم؟

زانستی نەیەلەگی، بەو تاقیکردنەوانەی کە لە سەر مەشک کراوە و دەکرێ، گومان دەخاتە سەر ئەم بۆچوونەی فەلسەفە کە"من"ی بەیاردەر لە مرۆڤدا هەبە، کە بەرپرسیار بە لە بەیاردان. نەیەلەگی و نەیەفیلەسووفەکان پەیانوایە، بەیاردەر مەشکە کە پرسەیەکی چەوپە دەپەوە. "پازدە میلیارد خانەی مەشک(نویرۆن) و ٥٠٠ بلیۆن سیناپس ئەو ئیمکانە دەخەسڵێنن، بە ئاوەی ئەمە بە پەکاندنی مەبەست بیربکەینەوە و وەبیربهێنینەوە!" ئەمەش هەر بە پەی تاقیکردنەوەی نەیەلەگی بەر لە دەربەینی بەیاری"من" لە مەشکدا سەر دەگرێ.
"پازدە میلیارد نەیرۆن، هەزاران پەوەندیی لە نێوان خەیاندا پەک

دەهێنن و بەم چەشنە تەکنیکی چێبی پێ لە پەیوەندی ساز دەکەن. نەیارەگەکان بە یارمەتی بەهێزترین میکرۆسکۆپ کە یەک بە دەهەزار گەورەتر نیشاندەدەن، دەتوانن بینەری کاری نەیرەن و سیناپس و ئەو پەیوەندیانە بن و تەنانەت مەودای پەیوەندییەکان ئەندازە بگرن، کە بە ٥٠٠ هەزار کیلۆمەتر مەزەندە دەکرێ، واتە دووەتر لە مەودای نێوان مانگ و زەوی."

نەیرەلەگی بە پێی ئیمکانی زانستی، تەکنیکی، فەننی کە بەکاری دەهێنێ، زەرەترین زانیاری لە سەر کار و میکانیسمی میشک و دەور و بەری دەداتە دەست، چ دەوری ئەرگانیک و چ ماوەرای ئەرگانیک، وەک هەست و بیر و تێگەیشتن و هەموو لێهاتوویییەکان کە مرۆڤ هەیەتی. تاقیکردنەوە و پشکنین لە مەر ناسینی زەرەتری مێشک بەردەوامە، پرسیارێ بەوەامکانی ئینسان کە لە فەلسەفەدا باس کراون، ئیمکانی وەامدانەوە پێیدا دەکەن، بەەام نە لە ڕێگای تێفکرین و تێگەیشتنی فەلسەفە و تێزەکانی فەلسەفەوە، بەەکوو لە ڕێگای نەیەلەگی و ناسینی بیەلەژیکی ئینسان خێیەوە.

ئینسان لە ڕێگای هێنانە گەڕەی پرسیار بە ناسیینی خێی و تێگەیشتن لە بوون و نەبوون بە فەلسەفە و تێگەیشتنی فەلسەفی گەیشت و خێی لە گەڕ فەلسەفە و پرسیارکردن و پێیداکردنی وەام خەریک کرد. بەرپرسی ماکس پلانک ئینستیتەتی فرانکفەرت، ولف سینگەر دەبەژێ:" ئیدەی بەوونی ویستی سەربەخۆ و ئازاد لە لای ئینسان، دەبەتە ئیلیزیۆن(تراویلکە) گەر مرۆڤ قەبووڵی بکات، کە هەموو ئەنجامەکانی مێشک لە سەر پرسەی نەیرەنەکان ساخ دەبەتەوە. لە ژێر تاقی کاسە سەری ئینسان، هەمان قانوون بەەوە دەچێ کە ئەستێرەکان دەسووڕێنێ و دە وە گەڕ دەخات."
بەو پێیە گەر تێزی سینگەر بسەلمێندرێ و کاریی مێشک و دە یەکسان بن و پێیەوی هەمان قانوونی نائیرادی بن کە ئەستێرەکان دەسووڕێنن و شەو و ڕۆژ بەدوای یەکدا دەهێنن، هیچ مرۆڤێك بەرپرس نابێ لە هەر کار وئاکارێک کە ئەنجامی دەدا.
هەرچەند بەچوونی سینگەر و سینگەرەکان ڕێنگە ببنە هێی وەامی پرسیارگەلێک لە ڕێگای تاقیکردنەوەکانی نەیەلەگی، بەەام کەمەک پرسیاری نوێی فەلسەفی لە گەڕ خێیان دەهێنن، کە ئینسان خێی پێوە خەریک دەکات. ئیسپاتی تاقیکردنەوەکانی نەیەلەگی، نێک بە تەنیا فەلسەفە، بەەکوو بێس وبنەوانی ئایین، باوەڕی ئایینی و خودایی هەڕەتەکێنێ.

گەلێک تاقیکردنەوە ئەنجام دراوە بە ئەوێی بزاندرێ،کە ئایا مرۆڤ

بە ئەنجامی جوڵەیەک، دەربەینی هەست و هەوەستە و کارێک، بە پێی "زەمیری خودئاگا"ی خۆی کە لە بووەنی "من"دا خۆ دەنوێنێ، دەجوڵێتەوە، یان بەر لەوەی ویستی بەخۆئاگا، بیار بدات، مێشک بیاری داوە و "من"، نە بیاری ئیرادەی خۆی، بەڵکوو بیاری مێشک بەجێ دەگەیەنێ؟
تاقیکردنەوەکانی مێشک لە ڕێگای سیستمی کامپیوتەری و پڕۆگرامی تایبەتەوە ئەنجام دراون و دەکرێ بە وردی و دەقیقی ئەنجامەکانی مێشک ببیندرێ و ئانالیز بکرێ، ئاکامی ئەم تاقیکردنەوانە ئەوە دەردەخەن کە نەیرلەگی باس لە دەستپاتی ئۆتۆماتیکی بیاردەر دەکات، واتە مەیل و ویستی ئازادانەی "من" دەربەی بیار نییە!

گەر ئۆتۆماتیسمی گەردوون و کائینات، کە دەبێتە هۆی گەیانی زەوی، سووڕانی ئەستێرەکان و تیک تاکی دە، هۆی ڕاستەقینە و مۆتۆری جوڵە و بیاردان و نەدان بێت، کەوابێ فەلسەفە دەبە ڕەنگدانەوەی تاقیکردنەوەکانی نەیرلەگی بێ! بۆچی فەلسەفەی ڕەژئاوایی بنەمایەکی نوێ ماتریالگەرایی بەخێوە دەگرێ و مێشک وەک ئۆرگانێک کە میلیاردها خانە و بلیۆن سیناپس لە خۆی دەگرێ، دەکاتە ناوەندی تێگەیشتن لە ئینسان و فەلسەفە!
"مرۆڤ دەتوانێ بە پێی وزە و مەنتقی خۆی لە بارودۆخی دیاریکراو، هەوەستی ئازادانەی جیاواز لە خۆی بنوێنێ. هەرچەند مەیدانی "ئۆتۆنامی سرووشتی" بە بیاردانی بڕپرسیارانەی ماموکردنیشی هەبێ. لەم پەیوەندییەدا، مرۆڤ بەی هەبوو، لەهاتوویی ئازادانەی خۆی بەکار بهێنێ"
ئەمەی سەرەڕای بوونی هەنریک والتەر فیلسووف، دەروونناس و نەیرلەگ بوو، کە ئەبەت ئەو پێیوایە نەیرلەگی دەربەینکەی "بابەتیانە"یە، نە فەلسەفی و ئۆخلاقی. بەو مانایە کە "دزێو و خاس" دوو تەوەری تەواو وکەماە(موتڵەق) نیین. ئەو دەڵێ " ئیمکانی ئەوەی ئەوە ڕەژەک لە ڕەژان کەسێک بکوژن، بەرانبەر سیفر نییە." واتە ئەو ئیمکانە لە هەر مرۆڤێکدا هەیە.

ئەوەی کە ئایا بەکارهێنانی تووندوتیژی دژ بە کەمەگا و کەسان پێویستە بە پاشخانی بیەڵژیکی و لە سرشت و سرووشتی ئینسانەوە سەرچاوە دەگرێ، با وەک پرسیارێکی ئاوەڵە بمێنێتەوە، بەڵام گەر بسەلمێندرێ زەر لەو چەمکە ئایینی-فەلسەفی- حقووقی- ئۆخلاقی-کەمەایەتیانە، مانایان نامێنێ.
تەماس مەتسینگەر دەرسوڕی تئۆری فەلسەفە لە زانستگەی ماینز،دەبێژێ:" من بیرم لەوە کردۆتەوە، چ دەبە، گەر ناوکی

جێکەوتووی "من" بوونی نەبێ، بەکوو تەنیا وێنەیەک هەبێ لەوەی ئەم خەمان لێ تێکبچێ؟ ئەوجا ئەم وامان پێدێ وەک نەخشەی ئانتۆن() کوڕ دەمێنێوە لە بەرانبەر بوونی خووی خەماندا و تێگەیشتنی تەرسە لە خەمان پەیدا دەکەین. " واتە گەر بیرکردنەوەی مەتسینگەر بەڕاست دەربێ، "من"ێکی ئاگا بێ خۆ، نامێنێ.
هەروەک دەبیندرێ، مەتسینگەر سەرەڕای ئەوەی بیر لە نەبوونی "ناوکی جێکەوتووی -من-" دەکاتەوە، لە بەرانبەردا باس لە "ئەم" دەکات، کە کەی"من"ێکانە، واتە "من" وەک "من"، "تە" وەک "من"، کە هەرکیان "مەن"ن. کە وایە پرسیاری بوون و نەبوونی "مەن" و بوونی" ئەتەماتیسم" بەردەوام دەمێنێ و ئەم باسەش درێژە پەیدا دەکات. هەرچەند زەر نیشانە لە ژیانی ئەمەدا بە ئیسباتی زاڵبوونی ئەتەماتیسم دەبیندرێ، هەتا زاڵبوونی ئەتەنەمی "من"!

برایم فەشی
۱/۱/۲۰۱۷

فتوای کوشتن بە هەخنەگرانی ئیسلام ... ژیلوان شێش محمد ساڵح

لەم ووتارەمدا تیشك دەخەمە سەر ئەو هەڕەشە نا مرۆقانیەی کەلەلایەن موسوڵمانە کۆنە پەرستەکانەوە دەکرێتە سەر نوسەرانی ئاینی و شارەزایان لە بواری ئاینەکاندا بە تایبەت هەخنەگرانی دینی ئیسلام,کە هیچ بوارێك بە بیرو ڕای ئازاد و فکری جیاواز ناهێڵێتەوە,تەنها بیرو باوەڕی خۆیان دەسەپێنن بەسەر کەسەکاندا,ئەوەی بیر و باوەڕی جیاوازی هەبێت و هەخنەیان لە بگرێت و بەر پەچیان بداتەوە,کافر و مولحیدەو کوشتنی حەڵاڵ دەکەن,بە بیر و بڕچوونی خۆیان دەسەڵاتدار و فەرمانەواو خاوەنی هەردوو دونیا هەر خۆیانن بەناو زۆمیان لە کراوەو ئازادییان لە زەوت کراوە.
ئازادی لای ئەمان سەربڕین و بە کۆیلە کردنی سەکسی ئافرەت و بە تاڵانبردن و ماڵوێران کردنی کەسانی غەیری خۆیانە,ئەمەیە ئازادی و ماف لێتان زەوت کراوە, دیکتاتۆر و تونددەوی ڕاستەقینە حەتانن,شاڵاو دەبەن بە عەلمانیەت و دەوڵەتانی دیموکراسی خواز بە

کافرو و زەوتکردنی مافەکانتان ناویان دەبەن,لە کاتێکدا زۆرێك لەم کێنە پەرستانە لە ژێر ئاڵاو باوەشی عەلمانیدا خەیان حەشار داوە,نمونەش بێ ئەمە مەلا کرێکار ئەمیری پێشووی ئەنسارولئیسلام کە لە ئەوروپا نیشتەجێیەو هەر لە باوەشی ئەواندا قسەی زل زل ئەکات لە بەردەم شاشەی کۆمپیتەردا,فتوا دەردەکات بێ کوشتنی ئەم کەس و ئەو کەس و بە ئاشکرا پشتگیری تیرۆر دەکات,بەڵام لە ژێر ئاڵای عەلمانیەتدا ژیانی پارێزراوە سەرە ڕای ئەمانەش پێیاندا دەشێتەوە, ئەمەیە نمونەی کەسانی ئیسلامیزم.

لە گرتەیەکی ڤیدیۆیی ئەم کێنە پەرستە گۆ بیستی بووم دەنەڵێت و هاوار دەکات,هەر کەسێك دژی ئیسلام قسەی کرد پێویست بە فتوا ناکات بێ کوشتنی,بەکوو هەر موسوڵمانێك لە هەر کوێی دونیا دەستی پێ گەیشت بە تەورێك ملی بپەڕێنێت و هیچ حسابێك بێ پۆلیس و یاسا نەکات,دواتر با پۆلیس و حکومەت بیکوژن,ئەمەیە کردەوەکانی ئیسلام بەم شێوە بیرو ڕای جیاواز قبوڵ دەکەن بە سەر پەینی هەخنەگرانی,یەکەم تیرۆری قەڵەم موسوڵمانان کردیان کاتێك پێغەمبەر فەرمانیدا بە کوشتنی کەعبی کوڕی ئەشرەف و محەمەدی کوری مەسلەمەش هەستا بە تیرۆرکردنی کەعب و سەری بڕی و بە دیاری سەرەکەی بێ پێغەمبەری موسوڵمانان بردەوە.

نمونەی تریشمان زۆرە بێ تیرۆری قەڵەم کە لە مێژووی ئیسلامدا ڕوویان داوە بەڵام ئەوەندە قەزەوەن و نا مرۆڤانەن بە شەرمی ئەزانم باسیان لێوە بکەم,بەڵام ئەوەی سەیرە مەلا کێنە پەرستەکان لە میمبەری مزگەوتەکانە وە دەنەڵێنن و هاوار دەکەن و جنێو دەدەن و قسەی ناشرین دەکەن, بە شانازییەوە باس لە کردەوە ناشرین و قەزەوەنەکانی ئیسلام دەکەن,کەسی کەم ئەقڵ و نەفامیش بەدیاریانەوە دائەنیشن و فرمێسك دەژن و لە ناخی دڵیانەوە ئەگرین,ئەمەیە قەیرانی ئەقڵ و مەعریفە,ئەوەی عەقڵ و ڕۆشنبیری بڕت لەناو کۆمەڵگای ئیسلامیدا بوونی نی یە,وەحشیگەرانە و بە سەردەمی ناو ئەشکەوتەکان بیر دەکەنەوە.
لە ناو موسوڵماناندا ڕادەی زوڵم و تووندڕەوی گەیشتۆتە لوتکەی بڕشەرمی,بەو ڕادەی کە منداڵێك تازە لەدایك دەبێت لە ساتە وەختی لە دایك بوونیدا دینی ئیسلامی بە سەردا دەسەپێنن,ناوی خواو پێغەمبەری ئیسلامی بە پەنا گوێیدا دەڵێن,تووندو تیژی ئیسلام هەر لە ساتە وەختی لە دایك بوونماندا دەست پێدەکات.

سەرباری ئەوەی زۆرێك لە نووسەران و ڕەخنەگران لە میمبەری مزگەوتەکانەوە ناویان و کەسایەتیان لەکەدار دەکرێت بە هۆرشبردنە

سەریان بەو پەی ادەی بەدەوشتی.
زیاتر لە 5200 مزگەوت بوونیان هەیە لە کوردستان تێیدا پەیامی ئیسلام بۆاو دەکرێتەوە و تیرۆر بەرهەم دێنێت,سەرەای ئەمەش دەن ئازادیمان لێ زەوت کراوە,وەك و لە سەرەوە ئاماژەم پێدا ئازادی لای ئەمان ئەوەیە گەیان پێ بدرێت لە ژێر ئای ئیسلامدا کاری تیرۆرستی و کوشتن و بڕین ئەنجام بدەن,ئەمە ئازادی ئیسلامە لێیان زەوتکراوە,بەام بەهای ئەوەی کەمەگای ئیمەیان تەواو کۆنترۆی بیری دووا کەوتوی خۆیان کردووە,ئەوەی دژیان بوەستێتەوە و هەخنەیان لێ بگرێت دەن گومراو کافرە و کەسایەتی لەکەدار دەکەن,لەبەر ئەمەشە هەخنە گرتن لە دینی ئیسلام لە کەمەگای ئیسلامیدا بۆتە هەی سوور و بقە.

بەام دوای سااانی نەوەدەکان کرانەوەی هەرمی کوردستان بەووی ووااتانی ژئاوادا,بە خشحاییەوە چەندین نوسەری زاناو بە جورئەت هاتنە گەپانەکەوە,بە شارەزاییان لە دینی ئیسلام توانیان چەندین هەخنە لە دینی ئیسلام بگرن بە بڕ سکردنەوە لە کانە پەرستان,ئەمەش دلەری و ئازایەتی ئەوێت لە ناو کەمەگایەکی دواکەوتوی ئیسلامیدا,هەر زوو نوسینەکانی ئەم نووسەرانەیان پێ هەزم نەکرا,کەوتنە سەر هەرشکردنە سەر کەسایەتیان و فتوای کوشتنیان بڕ دەرکردن.
یەکێك لەو نوسەرە زاناو دلێرانە کاکە مەریوان هەبجەیی بوو کانە پەرستان لەی هاتنە دەنگ و خپیشاندانیان لە دژی کرد و فتوای کوشتنیان بڕ دەرکرد,بە چەندین گەی نەشیاو و ناشرین هەوێاندا بڕ ناشرین کردنی کەسایەتی ئەو بەزە,بەام دەریا بە دەمی سەگ پیس نابێت.

بەای ئیمە مەریوان هەبجەیی دەریایەکە لە زانست و زانیاری,جگەی زە ئەم کەسە زانایە,بە خشحاییەوە کاکە مەریوان وەك ئەرکێکی نەتەوایەتی هەستاوە بە دروست کردنی قوتابخانەیەك لە زانست و زانیاری,وەك و چەکێکی کوشندە وایە بڕ دێی تیرستان,کاریگەری نووسینەکانی لە سەر تاکی کورد هەنگی داوەتەوە,بە شێوەیەك کەسانێکی زۆری زگار کرد لە قەیرانی ئەق,لە مودمینی بیر کردنەوەی سەردەمی جاهیلی زگاری کردن.
ئەوەی حکومەتی هەرێم درکی پێ نەکردوو هەنەستا پێی مەریوان هەبجەیی کردی,هیوام وایە مەریوان هەبجەییەکان بەردەوام بن و نەترسن لە هەشەی کانە پەرستان,ماوەیەك لەمەو پێش شەواێ کورتکی یش پیسی مەلا کرکار ئاسایی نامەیەکی بڕ ناردم پێی

ەاگەیاندم کە بە دەستی خۆم خۆنی خۆمم حەاڵ کردووە,ئاخر دەرپێ کورتی ێیش درێژی جاهیل خۆنی من حەاڵە یا کەم ئەقڵانێکی نمونەی تۆو مامۆستا کرێکارەکەت,ێژانە خەریکی لە خشتە بردنی ئەم گەنج و ئەو گەنجن بێ کاری تیرۆرستی,بوونی کەسانی وەك ئێوە خەسارەتێکی گەورەیە بێ کۆمەڵگایەکی تەندروست,ئیوە سەرچاوەی بەرهەمهێنانی کەم ئەقڵین لە کۆمەڵگەدا,هیوام وایە حکومەتی هەرێم بە زووترین کات بەخەبەربێتەوە,کاری جدی بکات بێ بنە بڕکردنی ئەم دەرپێ کورتانە,بنەبڕکردنیشیان تەنها بە هێزوو چەك نابێت,بەڵکوو دەبێت شەڕ لەگەڵ بیرو و بۆچوونیان بکرێت تاکوو لە ەگەوە ووشك بێنن.

سیناریۆکانی دوای شاری موسڵ ... ێیبینی نەریمان

لە پێش هاتنی داعش ماڵی شیعی پارت بونکی دیاری هێبوو لە عێراق دا، کە ململانێکان بێ دەستات گەیشتبووە ئاستێکی مەترسیدار ، بێ دڕکۆتنی داعش و مەترسیەکان لەسەر قەوارەی شیعی ماڵی شیعی یەکگرتووکرد و زۆر بەخێرای سوپایەکی بەهێزیان بێ هاوکاری ئێران دروست کرد بێ پاراستنی قەوارە و بەرژەوەندیەکانی خۆیان ، لە ژێر هەر فشارێکدا بیت ئامۆگاری دەستات کرا لە بەغداد .
بێ پێچەوانەوە ماڵی کوردی پێش هاتنی داعش ێکخستنێکی زیاتری هێبوو هیواکان زیاتربوون بێ یەکەیزی نیشتیمانی ، ماڵی کوردی دوای هاتنی داعش لێک ترازاندنی زیاتر و بێ ێزی کردنی زیاتر بێ یاسا و پێکخستنی پەرلەمان ودروست کردنی بارێکی ئابووری سەخت و مانەوەی سەرکی هەرێم بێ نایاسای لە پستەکی بێ بیانووی مەترسی لەسەر هەرێم و شاری داعش و پاراستنی دەستکەوتکان ، کە لە هەمان کاتدا بێ ێزی کردن بێ یاسا و پاساو هێنانەوە بێ مانەوە لە کورسی دەستات گەورەترین مەترسیە لەسەر دیموکراسی و پەرتبوونی ماڵی کوردی و لە دەستدانی دەستکەوتکان چونکە پاراستنی دەستکەوتکان بێ یەکریزی وئیرادەی گەل دەبێت نەک دابش بوون بەسەر دوو بەردا .

لە دوای شاری موسڵ چنینەوەی بەرهەمی شاری داعش کە کورد توانیوەتی

زۆری خاکەکەی لە عێراق و سوریا بە دەست بێبەت ، کە پارێزگاری کردن لە سەرکەی ترین کارەکانێتی ، ئەوەی جێی نیگەرانیە نێبوونی پەیوەندیەکی دروست و تەکمەیە لە نێوان کوردستانی رۆژئاوا و باشوردا کە هەکارەکەی بنەماڵەی بارزانین کە ناتوانن پەیوەندی لەگەڵ هیچ هێزێکی کوردستانی دروست بکەن کە ئامانجیان دیموکراسی و حکومەتی یەکگرتووبێت بە مانای بەرژەوەندی هاوڵاتی و کوردسستان .

بەپێچەوانەی ئەو بەچونە سیاسیەی کە دەڵین دوای داعش هەڵبژاردن لە عێراق و کوردستان دەتە ئاراوە و بارووددۆخەکە ئاسای دەبێتەوە ، ئەوەی ڕووددات نەهامەتی زیاترە و جەنگی زیاترە ، چونکە هەڵبژاردن خزمەتی هێزە سەرکیە بەهێزکانی دوای داعش ناکات نە لە عێراق نە ک لە کوردستان ، بەو پێیەی لە کوردستان پارتی دیموکراتی کوردستان کە بەشێکی زۆری هێزوئەو چەکەی کە وەک هاوکاری هاتۆتە کوردستان دەست بەسەردا گرتووە وە بەشێکی زۆری نەهامەتیەکانی کوردستانی بەردەکەوێت لە بارودۆخی ئابووری و بە ڕێزی کردن بە یاسا و زیندوو کردنەوەی دوو ئیدارەیی ، بۆیە هەڵبژاردن خزمەتی بنەماڵەی بارزانی ناکات لە کاتی ئێستادا و بەرژەوەندیەکانیان دەکەوێتە مەترسیەوە .

پارتی سانەکی زەرە چاوەڕێ دەکات ناوچەکانی زەنی سوز بکەوێتە کەشەوە و تا بە هەر ڕێگەیەک بێت بتوانێت ئەو هەڵە بقەزێتەوە کە ناوچەی فەرمانڕەوای خۆی فراوان بکات .
لە عێراق بە هەمان شێوە هێزە شیعیەکان کە خاوەنی نەهامەتیەکانی باشوور و ناوراستی عێراقن کە ئەمڕۆ هەڵبژاردن خزمەتیان ناکات کە خەڵکی عێراق لە کاتی ئێستا دا ڕەشنبیری سیاسیان زیاترە لە ئابردوو دەنگ بەو هێزە تەقلیدیانە نادەن کە بەناوی دینەوە چەوساندویانەتەوە .

پاش شاری موسڵ ئەو هێزە زۆری حەشدی شعبی کە ئێران پشتگیریان دەکات کە ئامانجیان فراوان کردنی دەسەاتی شیعی و دەستگرتنە بەسەر نەوتی کەرکوک دا باشترین کاتە کە لە سنورەکانی کوردستان نزیک بوونەتەوە بە هەی شەڕی موسڵەوە کە ئێران دەیەوێت دەسەاتیان فراوان بکات ، بەو پێیەی کەرکوک کە لە ژێر دەسەاتی یەکێتی دایە نزیکە لە ئێرانەوە دەکەوێتە دویانەکی زۆر ترسناکەوە ..بۆم شەویە :

یەکەمیان : دژی حەشدی شعبی بجەنگێت بە لایەنی کەمەوە ئێران لە خۆی بەجەنێت کە هاوکاریەکانی ببڕێت لەلایەن ئێرانەوە هەروەها

بەرژەوەندیە ئابووریەکانی بکەوێتە مەترسیەوە کە بەشێکی زۆری خەڵو نەوتەدا دەبینێتەوە کە لەگەڵ ئێرانەوە دەبڕێتە دەرەوە لەم کاتەدا دەبێت تەسلیمی پارتی بێت بەو مانایەی نەک تەنها پاشکۆی بەیاری یسیاسی پارتی بێت دەبێت تەنازوولی گەورە بە بنەماڵەی بەرزانی بکەن ، چونکە پارتی هێندە حیزبێکی نیە کە کە یەکێتی بەو هەموو خەباتەوە کە هاوفکری پارتیە لە بنەماڵەکردنی زانی سەوز ببێتە نەچیرێک بە ئەوەی نەیخوات (سانەکە پارتی هەوە و بەرنامەی بە قوتدانی یەکێتی داناوە) .

دووەمیان : هەڵوێستە لەگەڵ ئێران کە زانی سەوز بە سڵەمانی و کەرکوکەوە بخاتە بەرژەوەندی ئێرانەوە دوو ئیدارەی بچەسپێنێت کە لەم کاتەدا لە بەرژەوەندی زانی سەوز نابێت ، کە دژایەتی ئەمریکا بکەیت کە دەیەوێت شریتێکی ئەمنی لە کوردستانی ڕۆژئاواوە درێژ بێتەوە بە کورستانی باشور تا سنورەکانی ئێران لە پێناوی پاراستنی ئاسایشی ئیسرائیل و دابەانی حکومەتی سوری لە هەر چوار لاوە تا لە ئایندەدا لە سیناریۆکی ترسناکی ئاسانتردا تەوەی بگلێنن .

هەروەها بونی پکک لە سنجار هەیکی باش بوو تا پارتی لە دوای شەی موسڵ بەکاری بهێنێت بە دروست بوونی ئاڵوزی تا خەی لە دیموکراسی و هەڵبژاردن بدزێتەوە بەرامبەر بەهەی هەشبیری سیاسی پکک ودیدو تێگەشتنیان لە ڕووداوەکان و باروودۆخی ئستای ناوچەکە هەولیان دا بە هەکوتن بگەنە چارسەر.

ئگەر هیزە شیعیەکان هەرش نەکەنە سەر کوردستان و لە داهاتوودا ئاڵوزی لە نێوان پکک و پارتی دروست نەبێت لە کوردستانی باشور پکک بکشێتەوە بە پێی هەکوتنی نێوانیان هیچ هەگیەک نەمێنێت بە خە دورخستنەوە لە هەبژاردن پارتی کارتەکانی دەسوتێت بەیە پارتی بە هەر هەگیەک بێت جەنگ هەدەگیرسێنێت .

بەیادی ئیبڕاهیم شەڕەت …

بۆتان لەتیف ماویلی

ئیبۆ گیان
لەو ڕۆژی ڕا تەم دیت
پشتت وەدینگی مزگەوتە دابوو
لەو ڕۆژی ڕا
لە پێش بڕایی مزگەوتە
لەگەڵ منداڵانی گوندی بەدەورتا هەڵدەپەڕین؛ ئیبۆ شەت!..
دەزانم عەقڵ درزنە..
ژیری بەباکە!
ئای ئیبۆ گیان..
ئای لەشتی وئای لەتو
ئای لەو پشتدەستی مام کەریم !..
وجود شەت و (کانت) شەت وئیبۆش هەر شەت!..
ئەو نامۆیی لەدەت بوو
هەموو جارێ دەبوو وەڵامی پرسیارێ..
ئیبۆ گیان بۆچی شەت بوویت؟!
– شەکرو تۆچا
چی تر؟…
– کچی خاڵم…
پێکەنینی عاقڵکان !
– دایکت ناوی چیە؟!
بەشەرمەوە سەرت ئەخستە سەر چەکت و
دەتگوت: گوڵچین!..
هەموو جارێ
کەدەهاتیەوە بۆ ماڵمان
زەر پەم خۆش بوو دەستت ئەبردەوە باخەت و
کەلن ویلسەنت دەرئەهێنا بۆ چایە، پەرداخێ پلاستیکیکەت!..
پاشێ دەتگوت:
دایە گوڵچین هەر پەم دەرێ؛
سوقڵات شەت بیت ئەتو شەت نیت!..
گەلەک دەم شاد ئەبوو گەلەک
وەختی دەهاتیەوە گوندی و دەستی (فرێد)ت دەگرت
هەموو جارێ وەختی نوێژێ دەتهێنایە ناو مزگەوت و
لەگەڵ ئەمە نوێژپێ دەکرد نوێژ!..
چەند خۆش بوو ئیبۆ گیان!

کەلەکانی پشت مانی مام کەریم و
هەندە جاریش پشت برایی مانی ئەمە
دووگوردت ئادەخست دووگورد
دەتگوت ئەوە بە نیەتی (بوزا)یە!..
ئەدی وەختی تۆ بوویت و
نوشتەی وەضعیی ئاگەست کەنتت جەبەجە کرد!؟
کتەبەکەی ماکست سەروابن گرتوو دەتگوت:
وەها ئاست تر دەخوەنمەوە!..
ئای ئیبە گیان! ئیبە شت!
یارمەتیم دە..
با وەئابگەم؛ گەشتەکانت ومنانی خەم بنوسمەوە
ئیبە کوی؟
چاکم.
بە کو؟
ژوانم هەیە لەگەڵ مەلەک، مەلەکی تاووس
ئای.. ئیبە شت!
ئای کە وجود ئاوساوی شتی وسەرگەردانیە!..
ئیبە گیان
ئەو رۆژە زەر خەش بوو
کە دەستی (کافکا)ت گرتبوو
لەگەڵ ئەمە هاتنە یاری خوش خوشانە!..
یاری لەگردی ئواندزە!!!
ئەها گوتت هاوڕەی (نیتشە) شتیە!؟…
ئای کە جوان بوو وەختی (هیگل)ت بەخەبەر هەنایەوە!
جاڵکیشیان زەر پەکەنیم کە گوتت:
حامەابی نازانت یاری خەتخەتەن بکات هەتا سەدام لەحوکم بت!
ئیبە گیان..
لەو ساوە دەزانم..
من شت و
هیگە شت و
کافکا شت و
کانت شت و
کەلن ویلسەن سەرگەردان و
نیتشە بە عەقە و
بوزا ئاوارەو
ئاگەست کەنت داماوو
سوقەات شت و

ئەفلاتون لەخەیاڵ پەاوو حامورابیش شاگەشکە!!!..
تەنیا تەی وبەس تەنیا تە
بەس تەنیا تەی ئاقە وژیر، ئیبە شەت!..

بەتان لەتیف ماویلی(پایان)

.....

لافەنتینن کەئەفسانەنووسی چیرەکەشیعر بە منداڵان .. … رەزا شوان

کە منداڵ بووین، لە قوتابخانەی سەرەتاییدا دەمانخوێند، لە کتێبی خوێندنەوەی – عەرەبی – و لە کتێبی خوێندنەوەی ئینگلیزیشدا، کەمێک چیرۆکێکی کوردی ئەفسانەیی خۆشیان تێدابوون، چێژ و خۆشیەکی زەرمان لە خوێندنەوەی ئەو چیرۆکانە وەردەگرت.. لەو چیرۆکانی کە لەیادمن (لەقلاق و ڕەوی، گورگ و بەرخەلە، شێر و مشک، ڕەوی و کەشکەشێر، مەرووڵە و کوللە، شوان و گەزەنۆکەی، دوو مراوی و کیسەڵک، کیژۆڵە لادیێکە و گەزە شیرەکەی، ئاشەوان و کوێکەی و گوێدرێژەکەی، شوانە درزنەکە و گورگ، قەڵەڕەش و ڕەوی، مریشکی هەڵکەزە، ڕەوی کلک بەاو، دوو هاوڕێ و ورچێک، کەروێشک و کیسەڵ، کەبوونەوەی مشکان، تیتیلە و بیبیلە، کەتر و مەرووڵە، ماسییەکی بچکۆلە و ڕاوکەر، هەز لە یەکەتی دایە، قەڵەڕەش و گەزە، چەقۆ و قەڵەڕەش،… تاد) لەو کتێبانەدا ناوی چیرۆکنووسەکان نەنووسرابوون، ئەمەش لەو تەمەنەدا مەراقی ناوی نووسەرەکانیان نەبووین، ئێوەشمان بە خەیاڵدا ناهات و لە مامۆستاکانمان ناپرسی کە چۆن (ڕەوی، لەقلاق، گورگ، چەقۆ، قەڵەڕەش، کەشکەشێر، کیسەڵ، شێر، کەروێشک، بەرخ، دار،… تاد) وەکو مرۆڤ قسەدەکن.

ئێستا دەزانین کە بەشێک لەو چیرۆکە ئەفسانەییانە لە نووسینی (ئیزۆپ ـــ یۆنانی) و بەشە زۆرەکەشی لە نووسینی (لافەنتین ـــ فەرەنسی) یە، بەشێکیشیان چیرۆکی فۆلکلۆری و ئەفسانەیی کوردیمانن. چیرۆکی ئەفسانەیی، جۆرێکە لە جۆرەکانی چیرۆک، ڕووداوەکانی چیرۆکە

ئەفسانەییەکان راست نین و هەڵبەستراون و خەیاڵ دایانشتوون.. خەیاڵیش هێندە بە جوانی و فەنتازی و چێژەوە رازاندوونیانەتەوە، گوێگر و خوێنەر وا هەست دەکەن کە راستین.. چیرۆکە ئەفسانەییەکان بە زمانی ئاژەڵان و باڵندە و مەروو و درەختەکانەوە نووسراون.. بەڵام لە راستیدا ئیلهامی ئەم چیرۆکانە لە خودی ڕەفتارەکانی مرۆڤەکانەوە وەرگیراون. چیرۆکنووس لە ترسی دەسەڵاتدارانی زەردار و ستەمکار و سیاسەتمەداران و بەدکاران، بە زمانی ئاژەڵ و باڵندە و درەختەوە، گوزارشتیان لێکردوون.

واتا چیرۆکی ئەفسانەیی جۆڤەنگین، بە نموونە:(گورگ هەمای هاریە، چۆقەڵ نەوسنی و چەسی، ڕووی فێبازی، شەڕ زەرداری و قورخکردنی دەسەڵات، مەڵ گەلەکی داما و بەدەسەڵات، سەگ ئەمەکی، مار بەدکاری، کوەدرێژ بەهەشی، پشیلە سپەیی هەڵە ئازایی،… تاد).. بەڵام مەرج نییە کە ئەم خەسڵەتە جۆڤەنگی و هەماهەنگیانە چەسپاونین، هێندە جار ڕووی دەبەتە هەما و مژدەی خەرخوازی، کە مرۆڤ بە کارەکی خەربچێت و گەشبینی و بەختیاوەریی بە دوادابێت، لە کوردەواری دا دەڵێن:(ڕووی هاتووە بە پیرتەوە).. هەر لە ناوەڕۆکی ئەم چیرۆکە خەیاڵئامێزانەدا، گەلی ڕەخنە و توانج و پلار و تانە و تەشەر و لۆمە و قسەی بە تۆکە هەن، ڕەنگە چیرۆکنووسانی چیرۆکی ئەفسانەیی نەیان وەرابێت کە بە ڕاشکاوی ئاوەڵای دەیانەوێت دەریان بڕن و لە چیرۆکی ڕیالیستیدا ئەو ڕەخنە و توانجانە بە ئاشکرا بەو کەسانە بگەیەنن کە مەبەستیانە.. باشترین نموونەی چیرۆکە ئەفسانەییەکان، چیرۆکەکانی فەیلەسووفی هیندی (بێیدبا)یە کە لەژێر ناوی(کلیلە و دیمنە)دان نووسراون.. هەروەها چیرۆکەکانی (هیزیودەس ـ یۆنانی) و (ئیزۆپ ـ یۆنانی) کە چەند سەدەیەک بەر لە زایینی نووسیویانن، دووریش نییە ئەوانیش لە دەمی خەڵکییەوە هێندە لەو چیرۆکانیان وەرگرتووبن و بە ناوی خەیانەوە لە فەرمەکی ئەدەبیدا نووسیویانن.. چەندین چیرۆکی ئەفسانەییش هەن کە بە سەردەمی فیرعەونییەکان(میسرییە کۆنەکان) دەگەڕێنەوە.

بەگومان گەلی کوردیشمان خاوەنی گەنجینەیەکی پڕ لە دەیان چیرۆکی ئەفسانەیی و فەلکلۆری و میللی و هەقایەتە.
ئەفسانە و چیرۆکی ئەفسانەیی لە کولتووری هەموو گەلانی دنیادا هەیە، بووە بە بەشێکی نەمر لە کەلەپووری میللی و نەتەوایەتی.. هێندە لە چیرۆکە ئەفسانەییەکان بوونە بە ئەفسانەی جیهانی و، هەر گەلێک ڕەسنایەتییان بە خۆی دەگەڕێنێتەوە.
چیرۆکە ئەفسانەییەکان پڕ لە پەندی جوان و لە قسەی نەستەق و لە

ئامۆژگاری بەسوود و لە چاکەخوازی و لە وانەی پەروەردەیی و کۆمەڵایەتی و لە ڕەفتاری ڕاست و لە بەهای جوان .. هەروەها پێن لە ڕەخنە و پلار و توانج و تانە و تەشەر و لۆمە و، پەردەهەڵماڵینی ستەمکاری و زۆرداری و چەوساندنەوە و نادادپەروەری.
منداڵان چێژ و خۆشییەکی زۆر لە خوێندنەوەی چیرۆکە ئەفسانەییەکان وەردەگرن، چونکە هەستیان دەبزوێنن و گوێشە بە چێژ و حەزی ئەدەبی و هونەرییان دەکەن و ئاسۆی ڕۆشنبیریان فراوانتر دەکەن و فەرهەنگی وشەکانیان دەوڵەمەنتر دەکەن.. تا ئەمڕۆش تام و چێژی ئەم چیرۆکە ئەفسانەییانە کاڵ نەبوونەتەوە و کاڵیش نابنەوە.. بۆیە بەشێکی زۆریان بوونەتە بابەتی کتێبەکانی خوێندنەوەی قوتابخانەی بنەڕەتی لە پرۆگرامی خوێندنی زۆربەی وڵاتدا.. چونکە چیرۆک هەکارێکی گرنگی فێربوون و پەروەردەکردنە.. لە ئەمڕۆشدا بەشێکی زۆری چیرۆکنووسان و شاعیرانی ناسراوی منداڵان لە جیهاندا، چیرۆکەشیعری ئەفسانەیی یا بە منداڵان دەنووسن.. لە شاعیرانی ناسراوی کوردیشمان کە بەجگە لە شیعری ئاسایی، چیرۆکەشیعریش بە منداڵان دەنووسن نموونەیان کاک (لەتیف هەمەت)ە.

نووسەری بەناوبانگی فەرەنسی (جان دی لافۆنتین) گەورە نووسەرێکی چیرۆکەشیعری ئەفسانەییە بە منداڵان، کە لە جیهاندا بە (شای چیرۆکەشیعر و مەتەڵ و ئەفسانە) ناسراوە.. تا ئەمڕۆ لەم بوارەدا هیچ شاعیر و چیرۆکنووسێک لە جیهاندا نەگەیشتووەتە ئاستی لافۆنتین.
(جان دی لافۆنتین) لە (٨ی/گوڵاوێژ/١٦٢١) لە شارۆچکەی جوانی (شاتوتیری) لە هەرێمی (شامپاین) لە فەرەنسا، لە خێزانێکی دەوڵەمەند لە داک بوو.. لە پاریس درێژەی بە خوێندنی باڵا دا، لە کەڵێژی یاسادا بڕوانامەی وەرگرت و ماوەیەکی ئەویان پێدا کە وەکو پارێزەرێک کاربکات.. لافۆنتین لە زمانی فەرەنسیدا زۆر زیرەک و شارەزابوو.. بە ئەندامی (ئاکادیمیای زمانی فەرەنسی) هەڵبژێردرا.. لافۆنتین لە ساڵی(١٦٤٧) لەگەڵ (ماریا هەریکارت) ی تەمەن چواردە ساڵان دا، هاوسەرگیری کرد.. لە ساڵی (١٦٥٣) دا (چارلز)ی کوڕیان لە دایک بوو، گەرچی نەوان خۆی و هاوژینەکەی ساردوس بوو، بەڵام لەیەکتری جیانەبوونەوە، ماریا و چارلز لە (شاتوتیری) دەژیان، بەڵام لافۆنتین لە پاریس دەژیا.

لە ڕاستیدا لافۆنتین بە داهێنەری چیرۆکەشیعری ئەفسانەیی دانانرێت، خۆشی نایشارێتەوە و دان بەوەدا دەنێ کە چیرۆکە ئەفسانەییەکانی (ئیزۆپ)ی یۆنانی و (بیدپا)ی هیندی و (ڤیدەر)ی لاتینی و چەند

چیرۆکنووسێکی کەش کاری تێکردوون و سوودێکی زۆری لێوەرگرتوون.. تا ئێو رادەیەی کە بەشێک لە چیرۆکەکانی لە گەڵ چیرۆکەکانی ئەزوپ دا تێکەڵبوون.. هەندێ لە چیرۆکەکانی ئەزوپ دراونەتە پاڵ لافەنتین، یا بە پێچەوانەوە.

بەڵام ئەوەی کە جیاوازییان بە چیرۆکە ئەفسانەییەکانی لافەنتین بەخشیون.. ئەوەیە کە لافەنتین چیرۆکەشیعرەکانی بە شێوازێکی ئەدەبی و هونەریی هێندە ناسک و شیرین و جوان داڕشتوون.. کە شەقڵی جیاوازیان و تایبەتمەندییان پێوە دیارە.. چیرۆکەکانی کورتن و زیادەڕۆییان تێدا نییە.. بە زمانێکی ناسک و ساکاریش دایڕشتوون.. چیرۆکەکانی کەوتنە سەر زاری منداڵان و گەورەکان لە فەرەنسادا.. بە سەر زەربەی زمانەکانی هەموو جیهان وەریان گێڕاون.. بەشێکیشیان وەرگێڕاون بە سەر زمانی کوردیماندا، بە نموونە (پیرەمێرد)ی نەمر(ڕەوی و کۆشکەر)ی لە شێوەی چیرۆکەشیعردا هەنیوەتەوە.. تام و چێژی وەرگێڕانەکەی پیرەمێرد، لە دەقەکەی لافەنتین گەر زیاتر نەبێت کەمتر نییە.. (فایق بێکەس)یش هەر بە چیرۆکە شیعر(دوو مراوی و کیسەڵەک)ی هەنیوەتەوە، بە هامان شێوە (هێژار موکریانی) (کەبوونەوەی مشکان)ی هەنیوەتەوە..

بە لای منەوە شانۆگەری(موحاکەمەی مام چەوەندەر) کە شاعیری گەورەی کوردمان (عەبدوڵا گۆران) کە بە چیرۆکەشیعر بە منداڵانی نووسیوە، کە زادەی بیری گۆران خۆیەتی، لە ئاستی چیرۆکە شیعرییە ئەفسانەکانی لافەنتین کەمتر نییە
گەڵێ لە شاعیر و چیرۆکنووسانی جیهانی سوودیان لە ئەفسانەکانی لافەنتین وەرگرتوون و بوونە بە ئیلهام بەیان، لەوانەش (ئیگناسی کراسیسکی)ی پۆڵەندی و (ئیڤان کریلۆف)ی روسی و میری شاعیرانی عەرەب(ئەحمەد شەوقی) ی میسری – کە بە ڕێچەڵەک کوردە.. چەندین شاعیر و چیرۆکنووسی کەش.. سوودیان لە ئەفسانەکانی لافەنتین وەرگرتوون.. بە تایبەتیش (ئەحمەد شەوقی) کە خۆشی لە پێشکێی دیوانەکێدا، ئاماژەی بەم کارتێکردە کرردووە.

دەتوانین کارەکانی لافەنتین بکەین بە سێ بەشەوە:(بەشی یەکەم: فابلیس) واتە (چیرۆکەشیعرە ئەفسانەییەکان)،
(بەشی دووەم: کۆنتیس) واتە (گۆنجۆف و مەتڵە و هەقایەتەکان)،(بەشی سێیەم) کارە ئەدەبییە هەمەڕەنگەکانی تری.. بەڵام لە جیهاندا زیاتر بە بەشی یەکەم ناسراوە، کە توانا و بەهرە و بلیمەتی و جیاوازی لافەنتین دەردەخات.
لافەنتین لە ماوەی(٢٦) ساڵدا، لە (١٦٦٨تا ١٦٩٤) لە دوانگزە کتێبی

چاپکراودا (٢٤٣) چیرۆکشیعری ئەفسانەیی بەاوکردەتەوە.. سێ لە کتێبەکانی لە دوای کۆچکردنی خۆی چاپکران.
چیرۆکەکانی بە زمانی ئاژەڵ و باڵندە و زیندەوەر و دار و درەختەوە نووسیون، لە هەندێ لە چیرۆکەکانی مرۆڤیش رەگیان هەیە.. لافۆنتین دەڵێ:" بە ڕێنمایی مرۆڤ ئاژەڵم بەکارهێنا" بە زمانی ئەم ئاژەڵ و باڵندە و درەختانەوە، ڕەخنە دەگرێت و توانج و پێلار لە: زۆرداران، ستەمکاران، فێڵبازان، ناپاکان، لەخۆبایبوان، نەزانان، بێدەکاران، نادادپەروەران دەگرێت، ئامۆژگاریی ئەوەش دەکات کە: دەسەزی، سەز، خۆشەویستی، بەزەیی، بەرجەستەبن.

چیرۆکەکانی لافۆنتین بە زۆری پەندێک یا بە ئامۆژگارییەک یا بە ڕستەیەکی ڕەوشتی کۆتاییان دێت، بە نموونە چیرۆکی: (گورگ و بەرخەڵە) دا مەبەستکەی (کە زۆر هات قسەواڵە بە تاڵە) لە چیرۆکی (شێر و مشک) دا مەبەستکەی(زۆر جار هێز و لە خۆبایی بوون مرۆڤ لە تەنگانە ڕزگار ناکات، دڵشی کەسێکی بچوک فریای بکەوێ و ڕزگاری بکات) لە چیرۆکی (قەڵەڕەش و ڕەوی) دا مەبەستکەی(نابێ مرۆڤ بە هەڵەنان و بە ستایشی مەبەستدار فریوبخوات و بخەڵەتێت..ئەوەی هەیەتی لە دەستی بدات) لە چیرۆکی (مریشکی هێلکە زێڕ) مەبەستکەی (چاوچنۆکی و تەماحکارییە) لە چیرۆکی (مەڕوولە و کوللە) دا مەبەستکەی(دەستی ماندوو لەسەر سکی تێرە) و (ئەوەی بە بەیانی کار نەکات بە برسێتی دەمێنێتەوە) لە چیرۆکی (لەقلەق و ڕەوی)دا مەبەستکەی (ئەوی فێڵی بکات فێڵی لێدەکرێت).. لافۆنتین لە بەشکی زۆری چیرۆکەکانیدا مەبەستی چیرۆکەکەی بە خوێنەر بەجێهێشتووە.

لافۆنتینی شاعیر و چیرۆکنووس و شانۆنووس لە (١٣ی/گوڵان/١٦٩٥) لە لە شاری پاریس کۆچی دوایی کرد.
وەکو ڕێزلێنانێک بە (جان دی لافۆنتین) فەرەنسا لە ساڵی (١٩٩٥)دا کەمێک پووڵی پەستی چاپکرد کە وێنەی لافۆنتین و پاڵەوانی چیرۆکەکانی لەسەر بوون.. هەموو چیرۆکشیعرەکانیشی لێژەر ناوی(ئەفسانەکانی لافۆنتین) لە کتێبێکدا چاپکرد.. لە شاری (پاریس)یش پەیکەرێکیان شایستەیان داناوە.. لە ساڵی (٢٠٠٧) دا فیلمێکی سینەمایی دەربارەی ژیانی لافۆنتین لە ژێر ناوی(جان دی لافۆنتینی چاونەترس) لە پاڵەوانێتی (لێرت دیتێش) کە ڕۆڵی لافۆنتین دەبینێ.. ئەم فیلمە لە پاریس نمایش کرا.

نەرویج: ٢٠١٧

ئەفریقانامە، بە تامی شیعر...
پەژەی یەکەم ... پەشەوا کاکەیی

-١-
لە هەرەمە کاولکراوەکەی خەمەوە، دەڕۆم... تاکوو، ئەفریقانامە بنووسمەوە.
بۆنەوەی خاک و ئاسمانی عەرەبستانی سعوودی بگرمەوە.
ناشمەوێت: بە لای کوێتی بدەنگدا تێپەڕم،
وەک ئەو مارەی کیف لەسەر جادە بە جەدەڵێت و دەبریسکێتەوە.
یان، قەتەڕەی سەرسووهێنەری پلاندانەری ئاژاوەگێڕ، ببینمەوە.
نە بەحرەینی دوو هەوە و، نە یەمەنی دوو خەسوو و،
نە عومانیش، بە چاوەکی شانشینە بازرگانەکانی ئیمارات ببینمەوە.
لە پەسابەندەری ئەرانەوە، بە بەلەمەکی بچووکی ئەسغەری هاوەڵم دەپەڕمەوە.
یەکەم شوێنیش کە بۆی دەچم: جیبەتی دەبەت و، ماوەیەک لێی دەمێنمەوە.
لەگەڵ منداڵەکانی وە: بە هەردوو زمانی عەفاریی و سەماڵی،'١ ئاخاوتن دەکەمەوە.

-٢-
خە هێندە خەش، وەکوو ئەو دەهاتییانە، بە جلەکی سوننەتییەوە بگەڕێیت.
لە بری هێنە: گوێت لە هەڤەی گامێش بێت.
شەوکیش لە ئەسمارا نامێنمەوە.
لە دەهاتەکی نزیک وە: سەرقاڵ دەبم بە پەمە چنینەوە.
بە تیگرینییەکی'٢ پەتی، بەو کچە لیچ ئەستوورە دەڵێم:
با پەکەوە، قاوەیەک بە تامی وەتەکێت بخەینەوە!.

-٣-
غەڵار بوومەوە بەرەو ئەسیوپیا،
لە دەرگای مرۆڤایەتییەم دا:
کە چوومە ژوور، کەنترین ئەسکوپروسکم تێدا دەزیەوە.
دەستبەجێ، نامەیەکی مژوویی، بە ڕێنووسی گەعزم' ٣' نووسی و،

بە جەمهەشت، بە وەی هەرکەس هات، لە یەکەم شارستانیتیی بکۆتەوە.
ئەو وەختەش کە چوومەوە، هەندکیان لە قان،
پێیان دەگوتم : کاکی حەبشە بەخێرێتەوە!.

-٤-
هیچ خەشیەک نابینم لەو مەگادیشیە'٤'
چەتەکانی دەریا، وەک ئەوانەی لای خەمان،
کەرامەتی نیشتمانەکیان، بە بەرچاوی وەاتانەوە شکاندووە.
گەر بەوا ناکەن، سەیری چزدانەکەتان بکەن:
بزانە، لە سایەی نەوت و دەوڵەتەوە، چەندی تەدا ماوە!.

-٥-
لە شوێنی وەستانی شەماندەفەرەکە بووم، لە مەمباسا،'٥'
چاوەڕێم دەکرد: ئامینە کینیایی،'٦ ' بگەڕێتەوە لە ئۆگاندا.
تاکوو بچینە دامێنی شاخی کلیمانجارۆ،'٧' باسی مەسیقا بکەین.
کەچی چەکدارەک لە نەویاندا، هەمووی بە دیل گرتبوون.
ویستبووی شەشی مائوو مائوو،'٨' هەڵگیرسێنێتەوە، بە یاخیبووان.
کە ئامینەی بینی بوو، چەکی دانا و دەستیدایە گیتار،
دوای ماوەیەک بوو بە مەسیقار!.
سە قۆی چووینە ماسای،'٩' لە بەردەم خەڵکانی وەدا:
بە تەنیا، دەستمکرد بە ژەنینی تار!.

-٦-
وەک زەنگباریی و تانگانیکایی،'١٠'
بە زمانی سەواحیلی، بە یەکدی دەڵین: دادا و کاکا.'١١'
وەرن با لە تانزانیادا یەکبگرینەوە.
ئابردوومان، وەک گەڵای تووتن بە شیشەوە دەخەین،
بە وەی وشک بێتەوە.
وەک سیگار دەیپێچینەوە و،
بە نەرمە مژی لە دەدەین و، دوکەڵ بە با دەکەینەوە!.

-٧-
جارێک، چووم بە گەشت.
بە دیوانی گەرانەوە: دیتم، سروشتی نەو چەمەن و بەندەن و دەشت.
بە مەقیەکەوە، لای کەناراوەکانی ڤیکتۆریا'١٢' دانیشتم،
حزوورخواییم بە سادق هەنایەوە، بە دوو شیشە گەشت.
دوایی، بە کەشتیەک، چووم پۆرت لوئیس،' ١٣' لە نەویدا:
شیعرەکانی لەرکام خوەندەوە…

□□ک "بکر عەلی"م بیرکەوتەوە، کە شەهید کرا.
چەند شەوێک، لە ئەنتاناناریڤ، '١٤'
چووم□تە سەر گۆڕی " ژان- ژوزێف"، '١٥'
شیعری "نامەیەک بۆ خوا"ی شەرکەم بۆ خوێندەتەوە.
بۆ سبەی دوا ئێوارەکەی، لە مەرەنی '١٦' بووم.
بۆ یادی زەریای هیندی، ماسییەکم سوورکردبوو.
وەک ژنەڵەی پاییز، بۆ یادی تانجۆ□،
قولابم خستبووە نێو ئاوەکەوە.
خەشتر لێوە، ئێو خۆ□کییانەی وە…
وایاندەزانی من بازرگانێکی شیرازییم،
هاتبم، بەستان و گوڵستانی سەعدی، بۆ خۆ□ک بفرۆشمەوە.
دوایی زانیان کە من کوردەکم و، بۆ وێ هاتووم،
لە گشت وڵاتانی ئەفریقادا:
هەردوو چاوەکەی نالی و سالم بخوێنمەوە!.

-٨-
□□نگیش، لە جەردا: پەزی بۆ □□ش و سپییەوە لە دەدا.
وەک ئێو کو□□ □□شپەستەی مەزامبیق،
کە بۆ تاقمێک ددانی سپییەوە، زاری دەکردەوە:
هەرچی □□نگ بوو، بەسەر لێوی ئێستووریدا دەژا و،
شینومەر دەبەوە، لە پێکەنیندا!.

-٩-
ئێو کچێ مالاویی، بۆ شەبقەیەکی هەسیرییەوە دەرکەوت:
یەکەم لەدوانی ئێوبوو،
گوتی: ئێو کۆ□ی وێنەی منی چرکاندووە:
لە حەمام، سەد دانەی لە شەردەتەوە!.

-١٠-
بۆ تراکتۆرەکی شۆ□، □□ژ تا ئێوارە:
ئێو دەشتێ کشتوکاڵیانەی نێو زامبیام دەک□□ا.
چ جووتیار بوو، گەنمیان پێ دەکرد، تا قاتوقڕی □وو نەدا.
لێوان وابوو، من یوسفم و، هاتبم بۆ وێ:
بۆ تەفسیری خەونەکەوە، وڵاتیان بۆ بوژێنمەوە.
هەتا □اوچیەکان، دەست نەگرنەوە بەسەر وڵاتدا.
تاکوو مس و پ□ا، ئاودیو نەکەنەوە، بۆوڵا و لادا!.

-١١-

بەیانیان، لە تەقەباری کارم دەکرد: بەس قارچکم دەفرۆشت.
لەوە، کووزەیەم، هەر وەچنگ نەدەکەوت.
ئەو ژنە مەمک چرچ و شەلانەی دەهاتنە لام:
داوای دوو دەسکە کەوریان لە دەکردم،
وەک ئەوەی هیچ دەپەخوێنەک لە لەشیاندا نەبێت.
یەکیان: کچکەی، گوارەی شینی لە گوێدا بوون،
دەترسام، لەوەی وەها تووشم بکات:
تەقەبارەکەشی بە هەیاج بکەم: بەشی شەوەکی ئەوم نەکات.
لە هەرار،'١٧ بەرگەم نەگرت و، ڕەم لە گابەرەن'١٨ نا.
لەوە سەرقاڵ بووم بە نیکە و پەڵا.
دوای ماوەیەک، ڕەم کەوتە کیمبیرلی،'١٩
لە چاڵە گەورەکەدا هەر ئەماسم دەردەهێنا.
دەگەڵ پاشای لیستە'٢٠ دانیشتم،
ڕەکەوتم جلوبەرگ و پەڵاوی وەک،
هەناردەی بکەم، بە نامیبیا.
کە ڕەشم کەوتە نیشتمانی سوایزلەند: پاشای سەیمم بینی،
گوتی، ئەوە بە نەهاتبووی، خۆ ژنی چواردەیەمیشم هێنا!.
منیش بە پێکەنینەوە، پێم گوت:
گەر لە کوردستان دەژیای،
دەمک بوو، ڕەزگیان دەنای!.

-١٢-

بە بەدنگی، ماوەیەکی زەر لە کەرتی کابیندا'٢١ دەژیام.
قووماشی پورتوگالیم لە سائیتەم'٢٢ەا دەهێنا:
ئیشی دوورینم دەکرد.
یەکە، بە قوچقوچی بنەشتەوە، دەیگوت:
با هی من شەوازی پەڕپەڕی بێت.
یەکە، بە سەرپایەیەکی دەاوەوە، دەیگوت:
من لە خەڵکەی ئەوبەرم، با سوننەتی بێت.
کچکی ڕەشتاڵەش دەهاتە لام، کە کەمەرم دەگرت،
بزانم چەند سانتیمە: ڕەک پاڵ دەکەوت.
وەک ئەوەی من لە نەو هیندییە سوورەکان ەا هاتبمەوە:
هەمیشە بە دوو پەلکە گەڵا، ستیانی دەبەست.
لە بری قووماش: ڕەژنەبوو، پەنجەم بەر دەرزی مەکینە نەکەوێت.
لە باتی پشوو: شەونەبوو، چاوم بە مەمکی خۆ نەکەوێت!.

-١٣-

بەیانیان، ڕۆژنامەم دەگەڵا لە کینشاسا.’٢٣
بە ڕێکەوت، ڕێمانووسکانی وەم دیتن، لە قاوەخانەیەکدا.
باسمان لەو ڕێمانە کوردییە کرد:
کە محەمەدی دەشووشە،
دەنکە هەناری، ژاندەتە سەر سینیی هەموو ماڵێکی دونیا.
ئینجا لێی پرسیم: وەک بزانیت،
کەی وەڵامی نامەکەی شەرکە دەدرێتەوە، لە لایەن خودا؟!.
گوتم: جارە ماویەتی، ئەوانییە شەنگال و کەبانە،
بوونەتە سەردێڕی گشت ڕۆژنامەکانی دونیا!.

-١٤-
وەک گەلی تووا،’٢٤هەمیشە من، خوێنم زیاتر لە دڵۆپا:
لە چاو، هوتوویی و توتسییەکان،’٢٥
کە قەساپخانەیان دانابوو، لە بەروندی و ڕواندا.
هەر جارەو یەکیان، بە بیانووی زەرینەوە:
ئەوی دی دەسڕیەوە، منیش بەردەکەوتم: وەک گەلی تووا!.

-١٥-
لای بانگی شەوان، لە نەو دوورگەی بولاگەی’٢٦ زرچەی قیکتۆریا:
چای ئۆگەندیم دەخوادەوە.
خەشتر کە لەسەر پردە تەختەکە دادەنیشتم،
بە یادی گەمەی منداڵییم، هەندەک جیمجیمم پێ کرد:
قوڕەشکی وەڕ، هەندەی پەبکەنە، خەریکبوو دەپسا!.
دوایی گوتی: ئەها ئەوە ئەوە بوون، ئینگلیستان ناچار کرد:
چەند گەیدەیەکی ناردنە کوردستان و،
وشەیەکیان بە ئەو دەنگە دانا!.

-١٦-
بە ئادیەیەکی قیساڵەوە،
لە گوندی نگانگالا، خوار جوبا:’٢٧
چەند سەرەک بزنم وەدرابوو،
بیانلەوەڕێنم، جگە لە مەڕ و مانگا.
هەم شوان و هەمیش گاوان بووم.
هەر خەریکی دەشینی گوانیان بووم.
ئیدی ئەو ژنانەی وەڕ، هەموو شەوە:
حەزیان دەکرد: مەمکیان، بخەنە بەر دەستانم!.

-١٧-

گوێ بەژن، هەر خەریکی زیکرێ.
بەردەوام بێ دوای نوورەوێ.
کێ سەبەریش بدات لێی،
وەک عاریفەک دەچەمێتەوە.
کاهوو، کێ حەز بێ خرمەخرم دەکات،
بێ وەی بێ نەوی جوینەوە:
تەواف بێ نەو ددانەکاندا بکات.
خەیاریش لێ ڤقان،
لەسەر کۆمەی کچان، خەی قاش قاش دەکات.
وەک ئەو کچێ بانگوئیێی، '٢٨
بێ بەرچاوی هەمووانەوە:
خەی هەڵاج دەکات!.

-١٨-
وای… چەند سەختێ بیستن، لێ: کەماری کێنگێ.
چەکدارێ تونڕەوکان،
دەستدرێژیان دەکردە سەر ژنان.
ماسیکا، '٢٩ دەیگەڵایەوە: کیر و گونی پیاویان دەبەی و،
دواتر دەرخواردی ژنەکانیان دەدران.
زمانم لاڵ بوو، مرۆڤبوونم شەرمەزاری نواند،
هیچ شتەکم پێ نەبوو بێ گوتن:
ئەو ڕۆژ، هەر تفم بەخێ دەکرد،
لێ جیاتی، گشت پیاوێ ئاژێیەکان!.
حەزم دەکرد؛ تەر بێ دەی خەی، ئەنجن ئەنجنم بکات،
لێ تەڵەی گشت ناپیاوێ زەردارەکان!.

-١٩-
بەو چرقەی گەرمایێ، ڕەشماڵەک هەڵدەدەم لێ: گابەن.
وەک قەرەجەکانی لای خەمان،
بێ زمانی فانگ، '٣٠ گەرانی واکا واکای شاکیرا دەمەوێ.
هەڵی ئیستوا، بەنەو دەمدا تەپڵە بووێ.
گەر گەرانی نەمم و تەزەک خەکیانێ هەنەپەمم:
ئەی ئەو پلێ گەرمییەی وێ، چەن چەنی دامرکێنمەوە!.

-٢٠-
سواری پاسەکی شین دەبم و، لێ باتا '٣١ دادەبەزم:
ڕەک بەرانبەر زەریا، شیعرەکانی "هیوا قادر" دەخوێنمەوێ.
ئەتەش، دەگەڵ دەلفینەکدا گەمێ بکێ،

منیش، لەوبارەوە: لە بری وەنەت بکەشمەوە،
گمەی کەتر، دەخەمە نەو ئستێیکی شیعرەوە.
وەک دوو باڵی سەروادار، باڵندەکانی وڵی، پێ هەڵدەفڕنمەوە.
بە وڵی کە لە گەمەکە وەڕز بوویت،
دەگەڵ منداە، سواری پاسە شینەکە بیتەوە!.

-٢١-
لە نەو قوتابخانەیەکی سەرەتاییی شارچکەی مارەوا'٣٢' وانم دەگوتەوە.
لەسەر تەختە ڕەشەکە:
بە تەباشیرەکی سپی، نەخشەی خوێنشتنی سوورپستەکانم دەکەشایەوە.
یەکێ لە قوتابییەکان هەستا و، گوتی:
دەتوانی سەرەتای گشت ڕەنگەکانم بە شی بکەیتەوە!.

-٢٢-
کە ئەو کتێبەی "چینوا"م،'٣٣' خوێندەوە،
ئەوسا زانیم، چ جەنگەکی سیاسیی هەڵگیرساوە.
چەندە ڕەح لە نەجیریا تەکشکەنراوە.
ئەوانییە ئەستاش، بەکە حەرام، بە نەوی دییندەوە:
شمشێرەکی گرتەتە دەست و، دژی هەموو ئاییندەک ڕاوەستاوە!.

-٢٣-
بە دوای ئیشەکدا دەگەڵم، بوومە شاگردی دووکانەکی کەمپیوتەر؛
وەها فێر ببووم، شەوانە دەچوومە سەر خەت، تا بوومە هاکەر.
شەوکیان کامەرای لاپتەپەکەی "ئیدریس دەبی"م،'٣٤' کردەوە:
هەر مینگەمینگی بوو، کە لە دژی دەسەاتیی، هاوکاریی یاخیبووانیان داوە.
بەو هەیەوە زانیم، کە دەگەڵ عومەر بەشیر، پەیوەندی دیپلەماسییان پچڕاوە!.

-٢٤-
تەڵەی مەیموون، لەو ئاژەڵە گەشتخەرانە دەکەمەوە:
کە لە نەو دارستانەکانی بەنین و بورکینا فاسە،'٣٥'
کەپیان لە تیژ کردبووون و، کردبوویانە فلیمی سینەما.
نەیانزانی بوو، کە زەافە، ملی هەندە درێژە:
لە نەجڕەوە، سەری قیت کردەتەوە و، تەماشایان دەکا!.

-٢٥-

هەموو لەمەی ئەویان دەکرد، کە چوومەتە لەم:’٣٦
یاری گەفم کردووە،
بە گەچانی یەکە لە پیاوە پیرەکانی وە.
منیش بەو نیەتەوە تەپە پەکەم،
بە دووری سەسەد یارد هەدەدا:
تاکوو لەوبەری چاەکەی گانا، تەپەکە بەنمەوە دەر!.

-٢٦-
لە: سان پەدرە،’٣٧ هەر خەریکی چنینی زەمبیلە و سەبەتە بووم.
هەندەکیان، بە وە دەهاتن، وەها گەورەی دروست بکەم:
ئەناناسی تە ەا بەنن.
دوو کورتەباەاش وە ژوور کەوتن، بە دەنگەکی بەەەوە قسەیان کرد:
با ئەوەی مە، قووە بەت… لەکەی تە دەکەین.
ئەو هەتیوانە، بە دەنگیان ەا دیاربوو،
شەو و ەەژ، هەر خەریکی پەەین بوون!.

-٢٧-
لە: بووچانان،’٣٨ لە شیرینی و ساردەمەنییەک کارم کرد:
ئەوانەی دەهاتن، زیاتر داوای شەربەتی مەووژیان دەکرد.
کچەەیەکی باەابەرزی چاوەەشیش دەهاتە لام:
وەها مەستی کردوبووم، شەربەتەکەم لە شیرینی چاوی ئەو تە دەکرد.
موشتەریەکانیش، گشتیان ساختەچی بوون،
دوای زانیم، بە بەنووی چاوی ئەوەوە: گیرەدەی شەربەتەکە بووبوون!.

-٢٨-
ئاسمان، هەوری چەی هەبەست بوو،
هەورەبروسکەیەکی وەها هات: وامزانی دای لە تەپەی سەرم.
کە ئاوەمدایەوە: لە دارستانەکەی پشت فریتاونی’٣٩ دابوو.
چوومە، لە باتی: ئەەماس دەرکەوت، مامزەکی کوشتبوو.
دوای باران بارین، هەتاو، پەژا…
پەلکەزەینە، لەسەر ملی مامزی داماو دەرکەوتبوو!.

-٢٩-
لە چەمەنزارەکەی بەکە،’٤٠ بە دوای پوونگ و نەعنادا دەگەەام.
تا چاو بەی کرد، تەر سروشت بووم.
خانەچکەیەک، لەوبەرەوە هەبوو: بە دار دروستکرابوو.
ئەو ماەەی وە: لە نەو تەشتە فافەنیکدا خەیان دەشرد.
تەنافیشیان، چەند دار دولکەکی گەورە بوو،

□□ک هاتۆ یادم، وەختی خۆی، بە دانیشکی بچووک:
سەری زەربی منداڵانی نێو گ□□کەکمان، پێ شکاندبوو!.

-٣٠-
بە چەنگەکی ماندایی،'٤١' لە ناوچە خ□□کییەکی کاسەنسدا:'٤٢'
□□چووبوومە نێو قووڵایی □□حی مەسیقا.
بە نێو دارستان و دڵهاتی وەدا □□یشتم.
ئەو خ□□کەی وت: هەمووی نقوم ببوون لە □□حدا.
وەک نەدیوبدییەک، جار جار، پەنجەکانم ماچ دەکردن:
کە چەنگی وەشم، وە □□ح هەنا!.

-٣١-
بە دونیابینینەکی دییەوە:
وەک هەزی بەزە،'٤٣' چووم نێو □□حی دینەوە.
هەندەک جار: وەک ئیسلامەکی سفیگەریی و،
هەندەک جاریش: وەک □□حگەرایی دەجوڵامەوە.
جوانتر لەوە: ئەو پ□□سڵکانەی وت:
کە نەفتی □□نگییان دەکشایەوە!.

-٣٢-
بە ماوەیەک، هاموشۆی نەجەر و چادم دەکرد:
بە وەی قوڵی باشم وە چنگ بکەوێت، کاری پێکەرتاشی بکەم.
دوایی ملم لێنا بەرەو دارفوور، سەرقاڵ بووم بە پێکەرتاشی و لەوە گیرسامەوە.
لەو غەریبییەدا، دەتەنگی وەهای لێ کردبووم:
لە پێ کچێک، بە بەردەممدا تێپەڕی.
منیش، ئەم گەرانییەم بە تەکەڵی بەسەر دەممدا هات:
"فاتیمە دوو چاوی مەستیت، پێ لێ غەریبیت، جوانییە.
بەژن و باڵات ئەفریقییە، هیچ فەی بە سەدانەوە نییە." '٤٤'
کە گوێی لەم گەرانییە بوو، گ□□ایەوە و گوتی:
منیش ئەو کیژەم، دەک بەخەربیت، کوڕە □□ژهەڵاتییەکە!.

-٣٣-
ناپ□□مەوە بە: شەرم شەخ، جا چی شتەکم لەسەر نەبیستووە.
بەرپرسی کوردی وەهای بە چووە، بە تەنگان هەفتەیەکی پێ چووە.
لە بەردەم هەڵەمکان، حزوورخوایی دەهێنمەوە.
نە خەونی یوسف دەگ□□مەوە،
نە وەک گەشتیار، بە □□وباری نیلدا دەسوڕ□□مەوە.

تەنیا بە وەدەچم، هونەری بیناکاریی، بنووسمەوە!.

-٣٤-
بەسەر پشتی وشترەکەوە: ھەیشتم بۆ نەو خاکی لیبیا و تووندس و جەزائیردا.
هیچ حیکایەتەکم نەنووسیوەو.
دەمزانی وەک خەڵی وە: با دەمبات و نامهەنەتەوە!.

-٣٥-
بۆ گەرووی جەبەل تاریقدا ناپەڕەمەوە.
لە مەغریبەوە، بە چەشنی مەدەرنە:
بە بیابانی ھەژاوادا'٤٥' دەسووڕەمەوە.
بە قوڕگەکی وشک و، چاوی ھەشنمەوە:
بە تەنیا، لە دەرەوەی یەکەتیی ئەفریقا، دەمێنمەوە!.
یان وەک بەربەریێک، تاتەیەک لە نەوان هەردوو برەمدا دەکەم:
بە وەی بە ئاڵای نەتەوەکەم، بمناسنەوە!.

-٣٦-
وەختی بەربایانی زوو،
فریزوو، بە ئاونگ دەستنوژی هەڵگرتبوو.
منیش، چووم مزگەوتی نەوازیبەو،'٤٦' بە دوو ڕکات نوژی بەیانیی،
کە هاتمە دەر، وەک لای خەمان، جووتە پەڵاوەکەم دزرا بوو!.

-٣٧-
لە دوایین سەفەرمدا، لە: پرایا،'٤٧' یاپراغم بۆ ویستی خەم پەچایەوە.
لە چینی بنەوە: ماسییەکی بەندەریم ڕاخست، کەمێ ترشم پێ کرد.
چینی دووەم: لەبیا، نەختێك دەشاوی تەماتەم بەسەردا کرد.
لە بری: گەڵامۆ، پەلکەگیای تووڕم هێنا:
لە جیاتی: برنجیش، ساوەرم بۆ خووساند و دە نەو وەم کرد.
کەتا چینیش… مەشکی قەژاڵم، بەسەردا ڕاکرد.
ئیدی بۆ تامی خواردنەوە: ماڵاوایم، لە قاڵەی ئەفریقا کرد!.

-_____

"١ / ٧ / ٢٠١٦ – ١٥/ ٨ / ٢٠١٦" قەڵادزێ

تێچنین: لە ژووڕەکی ٣ بۆ ٤م، نووسراوە. بەهیچ وەتەکی ئەفریقا نەچووم.

-_____

فەرهەنگۆک:-

-_____

‘١’. عەفاری و سەمالی: پشتر خەڵکی جیبەتی، بەو دوو زمانە ئاخاوتنیان کردووە، کە ئەم دوو زمانە، سەر بە هەردوو نەتەوەی عەفاریی و سەمالیین.
‘٢’. تیگرینی: زمانی نەتەوەی تیگرینیایە و، زمانکە لە بنەماڵەی زمانە سامییەکان. لە ئێریتریا و ئێسیوپیا، قسەی پێ دەکرێت. یەکەکیشە لە زمانە فەرمییەکانی ئێریتریا.
‘ ٣’. گەعز: ڕەنووسکی کۆنە و، بە زمانکانی گەعزی و ئەمهاری و تیگرینی وەکار دێت.
‘٤’. مەگادیشۆ: پایتەختی وەاتی “سەمالیا”یە.
‘٥’. مەمباسا: دووەمین شاری پڕ دانیشتوانی کینیایە. نەوەندی شاری پیشەسازیی و گەشتیارییە. بەسەر زەریای هیندیدا دەڕوانێت.
‘٦’. ئامینە کینیایی: پێشکەشکاری بەرنامەیەکی هونەرییە، تایبەت بە گۆرانی و مۆسیقا. لە: کینیا.
‘٧’. کلیمانجارۆ: بەرزترین لوتکەی شاخی ئەفریقایە. دەکەوێتە وەاتی تانزانیا و، ئەو شاخەش، سنووری نێوان وەاتی کینیا و تانزانیایە. کە بەرزییەکەی دەگاتە: ٥٨٩٥م.
‘٨’. مائوو مائوو: شەشەکی چەکداری بوو، لە نێوان بەریتانیا و کینیا. لە ساڵانی (١٩٥٢-١٩٦٠). لەو شەڕەدا: نزیکەی: ١٢ هەزار کەس کوژرا. لە: ١٢/١٢/ ١٩٦٣ کینیا سەربەخۆیی وەرگرت لە بەریتانیا.
‘٩’. ماسای: ماسای یان ماسایی، دەستەیەکن لە خەڵکی دانیشتووی قاڵەی ئەفریقا، کە لە کینیا و باکووری تانزانیا دەژین. خەڵکی ماسای بە زمانی “ما” قسە دەکەن. لە ئێستادا: ١،٥٠٠،٠٠٠ کەس زیاترن. ماسایەکان زۆرتر بە هەی شەوازی تایبەتی جل و بەرگ و چاندکەیانەوە ناسراون.
‘١٠’. زەنگبار و تانگانیکا: پێشتر، دوو وەات بوون و، لە ساڵی ١٩٦٤ یەکیان گرت و، کەماری تانزانیایان پێکهێنا.
‘١١’. دادا و کاکا: بە زمانی سەواحیلی، کە زمانی فەرمی تانزانیایە. واتە: خوشکە/ دادە و، کاکە، کە لە زمانە ئێرانییەکانەوە وەرگیراوە.
‘١٢’. ڤیکتۆریا: مەبەست لە پایتەختی وەاتی “سیشێل”ە. لە باکووری ڕۆژهەڵاتی دوورگەی “ماهە” هەڵکەوتووە، لە نەو زەریای هیندیدا.
‘١٣’. پۆرت لوئیس: پایتەختی وەاتی “مەریس”ە. لە نەو زەریای هیندیدا.

١٤’. ئەنتاناناریفە: پایتەختی وڵاتی “ماداگاسکار”ە. لە نێو زەریای هیندا.
١٥’. ژان-ژوزێف ڕابیاریفیلۆ: شاعیرێکی ماداگاسکاری بوو. لە: ٤/٣/١٩٠١ لە ئەنتاناناناریفە، لەدایکبووە و، لە: ٢٣ /٦/١٩٣٧/ ماڵاوایی کردووە و، لە هەمان شار، بە خاک سپێردراوە.
١٦’. مەرانی: پایتەختی وڵاتی “دوورگەکانی قەمەر”ە، یان “کۆمۆرۆس”.
١٧’. هەرارە: پایتەختی وڵاتی “زیمبابوی”یە.
١٨’. گابەرۆن: پایتەختی وڵاتی “بۆتسوانا”یە.
١٩’. کیمبیرلی: ناوچەیەکە، دەکەوێتە وڵاتی ئافریقای باشوور.
٢٠’. لیسۆتۆ/ لیسووتوو: وڵاتێکی شانیشینییە. لە نێو وڵاتی ئافریقای باشووردایە.
٢١’. کابیندا: ناوچەیەکی دابڕاوە و، سەر بە “ئەنگۆلا”یە. لە نێوان: “کۆماری دیموکراتیی کۆنگۆ و کۆماری کۆنگۆ”دایە. بەسەر زەریای ئەتڵەسیدا دەڕوانێت.
٢٢’. سائوتۆمێ: پایتەختی وڵاتی “سائۆتۆمێ و پرینسیپی”یە. وڵاتێکی دوو دوورگەییە. کە نێوی وڵاتەکەش ئەو دوو دوورگەیە. لە نیو زەریای ئەتڵەسدایە.
٢٣’. کینشاسا. پایتەختی وڵاتی “کۆماری دیموکراتیی کۆنگۆ”یە.
٢٤’. تووا: گەلێکی کەمینەن، لە: ئۆگاندا و ڕواندا و بوروندی، دەژین. قوربانی دەستی هوتوو وتوتسییەکانن.
٢٥’. هوتوو و توتسی: دوو گەلی جیاوازن. لە ڕواندا: هوتووەکان، زۆرینەن و، لە ساڵی ١٩٩٤ هەوڵی لە نێوبردنی توتسییەکانیان دا. هەروەها، لە بوروندی: توتسییەکان، زۆرینەن و، ئەوانیش، لە ساڵی ١٩٧٢ هەوڵی لە نێوبردنی هوتووەکانیان دا.
٢٥’. بولاگۆ: دوورگەیەکە، لە نێو زرچێی ڤیکتۆریا. بەشی وڵاتی ئۆگاندا. کە ئەم زرچێیە، دەکەوێتە نێوان: تانزانیا و کینیا و ئۆگاندا.
٢٧’. نگانگالا: گوندێکە، لە خوار جووبای پایتەختی “سەدانی باشوور.”
٢٨’. بانگوئی: پایتەختی “کۆماری ئافریقای ناوەڕاست”ە.
٢٩’. ڕیبیکا ماسیکا کاتسوقا: لە: ٢٦/٥/١٩٦٦ لە کۆماری کۆنگۆ لەدایک بووە و، کە بە دایکە “ماسیکا” ناسراو بوو. ئەو خۆشی یەکێک بووە لە قوربانییەکان. لە: ١٩٨٨ دەستدرێژی کراوەتە سەری و پیاوەکیان بە بڕچیاویەوە کوشتووە. لە: ٢/٢/٢٠١٦ ماڵاوایی کردووە.
٣٠’. فانگ: زمانێکە سەر بە خێزانی “نێجر- کۆنگۆیی”، لە

زمانەکانی بانتە. نەتەوەیەکیشن، لە: وڵاتانی: "گابۆن و کەماری کەنگۆ و گینەی ئیستوایی و سائۆتەم و پرنیسپی و کامیرۆن" دەژین. زیاتر لە ملیۆنێک کەس، بەو زمانە قسە دەکەن. کە زمانی فەرمی "گینەی ئیستوایی"یە، لە پاڵ ئیسپانی و پورتوگالی. هەروەها، وشەی "واکا واکا"، کە شاکیرا، بە گۆرانی گوتوویەتی: سەر بەو زمانەیە.
'٣١. باتا: شارێکی گەشتیاریی وڵاتی "گینەی ئیستوایی"یە، بەسەر زەریای ئەتڵەسدا دەڕوانێ.
'٣٢. مارەوا: شارۆچکەیەکە، لە نەو وڵاتی "کامیروون"دا.
'٣٣. چینوا: ئالبێرت چینوالومەگو ئاچێپە، شاعیر و ڕۆمانووسی نیجریا و باوکی ئەدەبیاتی ئافریقا. لە: ١٦/١١/١٩٣٩ لە نیجریا، لە دایکبووە و، لە ٢١/٣/٢٠١٣ لە ئەمریکا، ماڵاوایی کردووە. کتێبەکەی، بە ناوی: "هەموو شتێک لێک دەترازێت" کە ساڵی ١٩٥٨ بە چاپ گەیشتووە.
'٣٤. ئیدریس دەبی: لەدایکبووی ١٩٥٢یە. سەرۆک کەماری وڵاتی "چاد"ە، لە ساڵی ١٩٩٠ تاکوو ئێستا.
'٣٥. بەنین و بورکیا فاسۆ و نیجەر: سێ وڵاتی دراوسێن، دەکەونە بەشی ڕۆژاوای ئافریقا.
'٣٦. لەمە: پایتەختی وڵاتی "تۆگۆ"یە و، دراوسێی وڵاتی "گانا"یە.
'٣٧. سان پێدرۆ: شارۆچکەیەکە، لە وڵاتی "کۆتدیڤوار"، کە بەسەر زەریای ئەتڵەسیدا دەڕوانێت.
'٣٨. بووچانان: شارۆچکەیەکە، لە وڵاتی "لیبێریا"، دەکەوێتە سەر زەریای ئەتڵەسی.
'٣٩. فریتاون/ فری تاون: پایتەختی وڵاتی "سیەلیۆن"ە.
'٤٠. بەکە: شارێکە لە ڕۆژاوای "گینیا". نەتەوەتیەکیشن، کە لە ڕۆژاوای گینینا و، هێندەکیشی لە "سێنیگال و گینە بیساو"دا، دەژین.
'٤١. ماندایی: گرووپێکی نەتەوەیین، لە ڕۆژاوای ئافریقا، نزیکەی ١١ ملیۆن کەسن. کە لەم وڵاتانەدا هەن: گامبیا، گینیا، مالی، سیەلیۆن، کۆتدیڤوار، سێنیگال، بورکینا فاسۆ، لیبێریا، گینە بیساو، نیجەر و مۆریتانیا.
'٤٢. کاسەمێنس: ئەو ناوچەیەیە، کە دەکەوێتە نێوان: " گامبیا و سێنیگال و گینە بیساو."
'٤٣. بەزە: گرووپێکی نەتەوەیین. زمانی قسەکردنیان بەزەیە. کە زیاتر لە: "٢٣٠ هەزار" کەس، قسەی پێ دەکەن. لە وڵاتی "مالی" دەژین. بەشێکی کەمیش، لە: نیجەر.
'٤٤. دوو نیوە دێری شیعری "ست فاتیمە"ی، 'ئەحمەد هەردی"یە. بە دەستکاری و داشتنەوە.

‘٤٥’. بیابانی ڕۆژاوا: وەاتی “سەحرای ڕۆژاوا”یە.
‘٤٦’. نەوازیبەو: مزگەوتی شاری “نەوازیبەو”یە. لە وەاتی “مەریتانیا.”
‘٤٧’. پرایا: پایتەختی وەاتی “کەیپ ڤەرد”ە. لە نەو زریای ئەتڵەسدایە.

ژوان … سەردار جاف

پێشکەشە بە ئاسارەك

لە هەناسەی
یەکەم نیگا و تاسەی دووری
من سەرمەستی جوانی تە بووم
بە نەدەکرا
لێم ببووری …!!؟
سەفەری سەرمای وشەمە
لە ڕێگادا ڕەەق هەڵاتوون
خە قسەی من هەرگیز ڕەق نین
پە لە سیحر و غەمزەی جادوون
کچێ ئاسە
دەبمە تەزی گەردی ڕێگات
لە نەو یەکا
بتوێنەوە
هەموو دەمە دەمی نەبەت
بە باڵاتا هەڵدەزنم
بەرەو جێ ژوان هەر دێنەوە

لەوەتای ئەمڕۆ سیاسەتی چ بوونەوەرێکە؟ … نەوزاد جەمال

وەک هەمیشە ووتوومە، جیاوازی کورد کەشێکی گەورەی سیاسی و فەرهەنگی و مرۆیی هەیە، هاوکات کەشێکیتر دڵتەسکاری کەئاویش سەرکردەسیاسیەکانیەتی. بەدڕبەنەکیتر، سەرچاوەی گرفتکانی نەتەوەی کورد، تەنها داگیرکەرو نیارو هەلومەرجی دەرەکی و ناوچەیی و نۆخیەکان نیین، بەڵکو پشکێکی باشی دەگەڕێتەوە بۆ ئاوانەی بەناویەوە سیاسەت دەکەن. ڕەنگە، هەڵدانەوەی پەردەکانی مێژووی سیاسی ئەمڕۆ، باشترین ژێدڕبن کە تاچێندە سەرکردەکان هەکاری یاریدەدەری شکست و ماوەرانی بن. لەهەمووشی ناخۆشتر ئاوەیە، شکستەکان دووبارەو هاوشێوەن. کارەساتەکان ئاوەندە لەیەکدەچن، وەکئاوەی نیارانی کورد، کلیلی شکستەکانیان باشدەزیبەتاوە!

ئاخۆ؛ ئاو بوونەوەرە کەیە کە سیاسەت دەکاتە پیشاو چالاکی ژیانی؟ پرسیارێک کەچیتر ناکرێت بیری لەنکەینەوە، بەتایبەت کاتێک کە ژیانی سیاسی بەبنبەستدەگات. شایانی ووتنە، لەگەرمبوونی کەشاو چەبوونەوەی روداوەکاندا، زەر باسی سیاسەت و حزب و هەڵوێستەکانیان دەکرێت، بەڵام کەمتر قسەلەسەر کاراکتەری سیاسیەکان دەکرێت. هەڵبەت، لەرووی زانستیەوە، بابەتیبوون وادەخوازێت کە پرسەکان نەکرێنە کەسی و زوومی ڕەخنەو پرسیارەکان لەسەر خودی کەسێکی سیاسی نەوەستێت. بەڵام، دەشکرێت کاراکتەرو بیچمە(فیگەر) سیاسیەکانیش وەک بابەتی توێژینەوە شرۆڤەبکرێت. کەواتە، ناکرێت ڕەفتاری سەرکردەو سیاسیەکان بخرێنە دەرەوەی توێژینەوەی ڕەخنەیەوە، بەتایبەت لە کولتورێکی سیاسی وەکئاوەی کوردستاندا کەسێتی سیاسی، تەوەری سەرەکی و پێتی ململانێ و ناکۆکیەکانێ.

لەئێستەدا، ململانێی سیاسی لەناکۆکی نەوان بکەرسیاسیەکاندا چەبەتاوە. پەدەچێت ڕەهەندی کەسێتی، فەرمێکی زەر ئاڕاستەی بەکەشکان دابێت کەخاوبوونەوە سەدیەک بخایەنێت. هەڵبەت، ئەمە ئاگەر لەبنەڕەتدا باوەڕمان وابێت هەکاری ناکۆکیەکان ململانێی سیاسیە، نەک پاشخانی کەسیی سیاسیەکان. ئاگەر سەرنجی گوتاری سیاسی سەرکردەحزبیەکان بدەیت، ناچارانە کەسێتی و ڕەفتارو هەڵسوکەوتەکانیان مایەی پرسیاری زۆرن. ئاوەی لەمیدیاکاندا باسدەکرێت، دەمانگەیەنێتە ئەنجامێکی ترسناک: سیاسیەکان خەریکی

خیانن، نک پرس نیشتمانی و گشتیکان.
واتە، سیاسیکانمان سەرقالی ژیانی ڕۆژانەی خیانن لەفەرمی کارو چالاکی سیاسییدا. ئەمک کە سەرقالی وەرگرتنی خەاتە یا بەوانامە، ئەوەک کاراکتەری هەمیشەی کەوکەنفرانسەکانە. یەکەکیتەر، لەتەکاندا، تەنزو پلار فەدەدات، دانیەکیتر لەگەشگیری خیدای و ئەویتر لەبەدەنگی و کەمدوویدایە. هەیە، بەردەوام لەگەشتدایەو هەشە، لەبەر واژەکردن سەری خی بەناخورەت. جەریکیتریشت هەیە کە ناپەرژەتە سەر سیاسەت لەبەر کاری بازارگانی و کەمپانیاکانی. هی وامان هەیە کە تەنها لەکاتی بروسکەلەدان بەهەی بەنەکانەوە دەبینرەت. کەسانیترت هەیە سەرقالی دابەشکردنی میراتی دەسەاتی سیاسی و ئابوریە. هیتر هەیە لەخەمی جەگرتنەوەی سەرکردەیەکی پەشووتردایەو هتد…

ئەوا من هەر باسی پەرلەمانتارو ئەوانە ناکەم کە لەپلەو پەگەی فەرمانگەکانی حکومەتدان. چونکە، ئەوانیش چیرەکەکی هاوشەویان هەیە. کەواتە، لەوەاتی ئەمەدا خەترخانکردن بە پەداویستیەکانی ڕۆژانە، وایکردووە بەناوی سیاسەتەوە، سیاسەت بمرەت. ئەوەی لەژیان و خەم و بیرکردنەوەی زەربەی کاراکتەرە سیاسیەکاندایە، خەتوریە نەک سیاسەت تەوەری. واتە، تەوەری سەرەکی و پلەیەک سیاسەت نیە، بەکو بەدیهەنانی خودەتی کەسەکیە. لەرەدا، سیاسەت بەمانای زیندەچالاکیەکی گشتی و مرەیی نەک وتاردان، وتارنووسین و خوەندنەوە لەکەنفرانس و لەدوانی ڕۆژنامەوانی یا ئامادەبوون لەکەبوونەوەی حزبیدا.
بەیە، کاتەک کە کەشکان و گرفتکان بەدەرەتان و بەچارە دەمەننەوە، هەمیشە دەپرسم ئاخە ئەم وەاتە سیاسی و سەرکردەی تەدایە؟ ئەری کوا بەیارو بەشداریە کاراکانتان؟ کامە پلان و ڕگەچارە. ئەی ئەوە لەکوەن و بە ئامادەنین؟ ئاخر، بە ئەمە تەنها ئەوە دەبینین، بەەام ئامادەیی کردەییتان بەدینا کەین و هەستپەناکەین؟ بەەە ئەوە لەهەسارەی خەتاندان. لەخولگەی خەمە خەیکانتدا دەخولەنەوە، خەەکیش لەخولگەی خوارەوەدا قەتیس.

بەداخەوە، ئەوەندەی ئەو سیاسیانە لەبەنەی لاوکیکاندا دیارو بەرچاون، ئەوەندە لەکاتی ڕووداوکان و کارساتکاندا نائامادەن. سەیرە کە ئەم کاراکتەرە سیاسیانە بە لەساتەوەختی ناپەویست و لاوکییدا بەرچاون، دووهەندەش لەبەیارو چارەسەرکردندا بەئیرادەن. کەواتە پرسیارەکە ئەویە: ئایا هەشتا گەرپان و کایەی خیان نەدەزیوەتەوە؟ یا خیان خزاندەتەوە جەگیەکەوە کە دونیای سیاسەتی

بچووککردنەوە بە کەستی خۆیان؟
بەگومان، میکانیزمی خۆدزینەوە لە پرس و کێشەکان وایکردووە، بەکۆبوونەوەی رۆتینی قەرەبووبکرێتەوە. لەجیاتی بەیاری پێویست، لەدوان و وتار و پیرۆزبایی و هەڵوەستەنواندن جگەی گرتۆتەوە. دیارە، سیاسەت بۆتە بۆنیەکی وەرزیی. لەبەرئەوە، هەمیشە ئەو پرسیارە دووبارەدەکەمەوە: ئایا ئێم بوونەوەرە سیاسییە کێیە کەبەناوی سیاسەتەوە مافی سیاسی هەموومانی زەوتکردووە؟ ئایا خەریکی چییەو خەمی ئەو کامەیە؟ خواست و ویستەکانی لەچیدایە تا پشتگیری بکەین؟ ئەمە چ کاراکتەرێکە کە لەکێشەوگرفتەسیاسییەکان رادەکات و دەشیەوێت هەموو تاکەکی ئێم وڵاتە دەستبەسنگەوەبگرێت لەئاستیدا؟ ئاخر، چ بوونەوەرێکە کەبیەوێت هەموو هاوڵاتیان ببنە قوربانی، بەئەوەی هیچ دەستکەوتێک و مافێکی گشتی دابینکات؟
لەڕاوە، زەدەوی نییە ئۆگەر بووترێت کە سیاسییەکانی ئێمە، مایەی نائومێدکردن و بێهیواکردنی کەمەگەن. هەکاری پوچاندنی سیاسەت و بێهودەیی بوونی مرۆڤەکانن. کەسانێکن کە پاشەڕۆژی ئێمە رادەستی قەدەری روداوەکان دەکەن. هاوکات پشکی شەر لە دەستکەوتەکان بەخەیان دەبەن و لەئێمەی زەوتدەکەن.

بۆیە، ئۆگەر سیاسییەکان ویستیان پێناسی راستی و دروستی خۆیان بزانن، با بێن لە خێکی سەر شەقام و بازاڕەکان ببیستین. لەو گوهەڵخڕان کەچیان پەدەوترێت و چنهایی باسدەکرێن. ڕەنگە، دواجار ئەوە باشترین دادگەیەت کە مافی تەواویان بە ببێتەوە.
بەشبەحاڵی خەم و خەشبەختانەش، لەژیانمدا ساتێک نەبووە ئەڕەیی بەپێگەو پلەی هیچ سیاسییەکی ئێم وڵاتبکەم. چونکە ئەوسا دەبوو خەم بەمرۆڤێکی زەبوون و نائازاد بزانم. ئاخر، کاتێک مرۆڤێک کەسیاسیس ئیرادەی بەیاردان و توانای ئاراستەکردنی پرس و روداوەکانی نەبێت. بوونی هەڵوەستەکردن و هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی و لەخۆرا نەبینێت کێشەوگرفتەکان چارەکات، ئیتر بەکام ماناو پەوڕ خێی پێ سیاسییە؟

نوخوازی لە دەلاقەی مانیفستە

ئەدەبییەکانی کورد شەڕی وانگۆ، کفری، داکار

کاوان محەمەدپوور

پێشەکی:

مژووی ئەدەبی هەر نەتەوەک پێ لە بەرەوروو بوونەوە و خۆقاندن و بەگژ داچوونی، فۆرم و بیرکەی جیاوازی نووسەران بە دەرباز بوون لە گوتار، یا خود شێوازکی مژینە کە لە پرسەی مژوویدا بەسەر نووسەر سەپاوە. ئەو بەرەنگاریێ و «دژە کلاسیک» بوونی نووسەرانی ئەدەبییێ کە بە ناوی «نوخوازی»و «نوگەری» لە وژدا دەتئاراوە. دیارە کە دەخی تایبەتی مژوو پکهێنەری گوتاری زالی ئەدەبی دەبتەو و نووسەری ئەدەبی ناراستەوخۆ_لێ بێ جاریش ێاستەوخۆ_ دەچتە ژێر هژمانی ئەو گوتارە و دەبەتە ئەمرازک بە نواندنی شێوازکی تایبەت لە ئەدەبیاتدا. ئەو دەخە «نوکتکی زەریف» و حاستەمی مژوویە کە بەنیسبەت کەم نووسەر بەسەری دا ئاگاداریان هەیە، واتە وستان لە قناغکی تایبەتی مژوویی کە ئەتوانین بە (حزوور لە بەزرەخی مژوو ئەدەبی) نودەر بکر. داهنەر خی لەم بەرزخ رزگار دکات و شێوازیکی نو لە وژ دەخقنەت. ئەم رزگارکردنە دەخکی مەتافیزیکییە بە داهنەر، هەر بیە لە ئاستی ئایدیا و ئەندشە دقومە و لە دووایدا بە کەنشی داهنەر جستەمەند دبەتەو. «مانیفست» هەر ئەم دەخە تایبەتەیە کە نووسەر تێدا دەوستت. ئەم دەخە بەرزەخییە،نووسەر لێک کاتی ناوازدا وک هموو مژوو پناسە دکات و لە هەمان کاتیشدا وک هیچ شتکی ناسنەت، ئەم دەخە «لە نواندا بوون» و «وک کس نچوون», مانیفستە(1) .

بە هنانە ئارای مانیفست لە لایەن نووسەرەو مژووی ئەدەبی لە حاەتی بەرزەخی دتە دەر و دەست پکی نو بە ئەدەبیات دەرەخسنەت. ئەم دەست پکە، دەست پکک نییە کە بەتەینا و لە پانتایەکی تاکی و بە زمینەیی هاتبتە ئاراوە. بە گومان ەوتی مژووی ئەدەبی و گوتارە سیاسی، کمەایەتی و ئابووریی، کبەندک لە «دەخی خوقاندن» پک دنن و ئیمکانک

بەنووسەر وەدەست ئەدەن کە «داهێنان» لە دەقی ئەو دا خۆ بنوێنێت._ شەڕی یەکەمی جیهانی کۆبەندێک لە قەیران بۆ مرۆڤ دروست دەکات کە لە ناو هونەردا بۆ «دادائیسم» خۆ ئەنوێنێت، دەرووەن شیکاری فرۆیدی و لە پێش ئەو پێش کەوتنی زانستی مرۆڤ و دەستکەوتکانی دادائیسم، ئەوە کۆبەندەی بۆ «سوررئالیسم» پێکدێنی_.

مانیفێست هەوڵی ئەوە دەدات کە بفامێنێت، مۆژووی ئەمە لەو دەخۆ ناوازەدا هەڵگری چ چەمک و پێناسەیەکە، کە لە مۆژووی ئابردوو جوداوازمان دەکات. ئەم ئاگامەندییە ئەو هەڵە (بۆ داهێنەر) دەرەخسێنێت کە خۆی مۆژووی خۆی بنووسێتەوە، مۆژوویەک کە رووی لە داهاتوویە. واتا کۆیەک لە دوو چەمکی (ئابردوو) و (داهاتوو) لە نووسراوێک بەناوی مانیفێست خۆ نیشان ئەدات. مانیفێست نواندن و روون کردنەوەی ئەم شتانەیە کە لە ئابردوو هەبووە بڕوانامە نەبینراوە، وە پیناسەکردن و نیشاندانی ئەم شتانەیە کە لە داهاتوودا- _داهاتووی نزیک _دێت. هەر بۆیە لە دەقی پیرۆزکانیشدا مانیفێست بە مانای « بەم زوانە بێت ڕوون ئەبێتەوە» بەکار هاتووە. مانیفێست ڕوونکەرەوەی مۆژوویەکی ئابردوو و مۆژوویەکی داهاتوویە کە خۆی بە نقیسار جەستەمەند دەکات، و ئەنجام و دەرئەنجامی مۆژوو پێکەوە گرێ دەدات. لەو ڕوانگەدا مانیفێست ڕوونکەرەوەی ئەو حەقیقەتانەیە کە لە پشت حیجابگەلی جیاوز خۆیان حەشار داوە و بە نووسینی مانیفێست ئاشکرا ئەبن.

بە چاوکردنی گشتی لە دەقی مانیفێستەکان بۆمان دەرئەکەوێت کە هەر مانیفێستەی بە شێوەی گشتی دەبێت ئەم چەند خاڵەی تێدا بەدی بکرێن: دەقێک کە لە رووی ئەدەبی دیار، روون و هێچ دژوار نووسی و گۆیی تێدا بەکار نەبردرابێت، دەرئەنجامی ئەندیشەی تاک یان جەماعەتێک نووسەرە کە شێواز و ڕێسا و بنچینی ئایدیای نوێ باس ئەکات کە لە کەمەڵگا دا بۆاو بۆتەوە. مەبەست لە نووسینی مانیفێست دەڵبرینی ئایدیا و ئەندیشێکی نوێیە بۆ جیاکردنەوەی مۆژووی ئابردوو لە مۆژووی داهاتوو(2). هەر بۆیە دەقی شێعر یا چیرۆک یا هەر دەقێکی ئەدەبی ناتوانێت وەکوو مانیفێست ناوی لێنێن، بەڵکوو ئەم دەقانە (شێعر،چیرۆک و…) دەرئەنجامی بیرکەی مانیفێستین، نە خودی مانیفێست. ئەم دەقگەلە توانستی ڕسابندی و روون کردنەوە بۆ مانای مانیفێستیان نییە. هەر وەک باسمان کرد مانیفێست

«رووونکەرەوەیە»، روونکەروەی دۆخێک کە لە پشدا هەبووە بەڵام نەبینەراوە، وە بە نووسینی مانیفستە لە مژوودا دەردەکەوێت.

یەکەمین هەوڵ بۆ روونکردنەوی مژووی ئەدەبی جیهانی بە نووسینی مانیفستە، لە ساڵی 1886 زاینی لەلایەن (ژان مورئاس) بە باوکردنەوەی (مانیفستی سەمبلیسم) لە رۆژنامەی فیگارۆ رووی دا. بەدوای ئەو مانیفستگەلی ئەدەبی وەکوو فۆتریسم، دادائیسم،سوررئالیسم و... نووسران. بۆ گومان هەل و مەرجێک کە رۆژئاوا تێیدا بەسەری دەبرت لە بەدی هاتنی ئەو مانیفستانە کاریگەری هەبووە، ئەو دۆخە مژوویی رۆژئاوا بە ئاشکرایی لە دەقی هەر یەک لەو مانیفستیانە بەدی دەکرێت-_ بەوانە مانیفستی دادائیسم یان سوررئالیستەکان_.

لە مژووی ئەدەبیاتی کوردی هەر بەم شێوە کە دەڤکی ئەدەبیمان نییە کە ناوبانگی جیهانی (جیهانی مدرن) هەبێت تا هەستاش مانیفستێک نەنووسراوە کە بتوانێ وەکوو مانیفستە جیهانییەکان هەنگدانەوەی لەسەر ئەدەبی جیهانی هەبێت. هەبەت ئەمە کارێکی زۆر دژوارە و لێ توانستی وێژی زرینەی نێوەکاندا نییە چ بگاتە ئەدەبی لاوازی کورد!. هی ئەو کەم و کرێانە زۆر هەو لایەن دەگرێتەوە کە لەم وتارەدا جێگای باسی نییە. بەڵام ئەگەر سرنج بدەینە مژووی ئەدەبی کوردی، چاومان بە چەند دەڤکەوێت کە بەناوی مانیفستی ئەدەبی بۆاو بوونەوە و ساڵانکیش لەلایەن نووسەرانیان دەڤی بۆ نووسراوە و ساحیبی بەرهەمی ئەدەبی بوون. ئەو مانیفستانە تەنیا لە ناو ئەدەبی کوردیدا هەنگ دانەوەیان هەبووە و تەنانەت ئەدەبی دراوسێیەکانی کوردیشیان ژێر کاریگەری خۆیان نداوە. بۆ گومان یەکێک لەم هەیانە دەگەرێتەوە ئەوەی کە دەڤی مانیفستەکان تەنیا باسی باردۆخی کوردستانی کردووە و بنەمایەکی فیکری لە فەلسەفە و زانستی جیهانییان پشتە دیار نەبووە،وە لە لایەکی تریشەوە دەڤکی ئەدەبی لەلایەن نووسەری کورد بەرهەم نەهاتووە کە بتوانێ لە ئاستێکی جیهانی و جیاواز لە مژووی ئەدەبی جیهانی خۆی نیشان دات. بۆ گومان هەروەک باسمان کرد، ئەم کەم و کرێیە هەگەلی جیاوازی هەیە کە بەشکی زۆریان شیاوی باورێ و پاساوی دروستی هەیە.

لەم وتارە بە کورتی باسی سێ مانیفستی ئەدەبی دەکەین کە تاهستا هەر بەو شێوازەی کە ئەدەبی جیهانی مانیفستی

نووسیوه نووسراو و بڵاو کراونەوە و جەماعەتێک نووسەری لە خۆ گرتووە. ئەم وتارە تەنیا ڕوانگەکی مێژووری و شرۆڤەکی کوورتی هەیە بەسەر ئەم سێ مانیفێستە، وە لە هەوڵی خوێندنەوەی ڕەخنەیی بنەما فیکرییەکان یان کەم و کوڕی شێوازی نووسینی مانیفێستەکان نییە. جێگای ئاماژەیە جگە لەم سێ مانیفێستە دەقیتر بە ناوی مانیفێست لە وێژەی کوردیدا نووسراون_ وەکوو مانیفێستی دووهەمی وەران لە فەرهاد پیرباڵ و چەن مانیفێست لە سەباح رەنجدەر _ کە بانگەوازی جیاوازی و نوێخوازی دەکەن. ئەوەی کە ئەم دەقانە دەنە ژێرخانەی مانیفێست یان نا؟، وە هەروەها ئایا لێسەردەمانی داوخان و تێکشکانی گشت کاریزما و «دەقە دەستوورییەکان!!» دیسانەکە مانیفێستە لەم چەشنە، وەکوو ساڵانی هەوڵی سەدەی بیستەم کاریگەری هەیە؟، دەچێتە باسێکی ترەوە کە لە مەبەستی ئەم وتارە کورتەدا نییە. لەم وتارە لەپێشدا بە کورتی فەزا و هێل و مەرجەکانی هەرەمی کوردستان_وەکوو نووسەرانی یەکەمین مانیفێستی وێژەی کوردی_ باس ئەکەین و لە دووایی دەچینە سەر باسی گرووپی ڕوانگە و کفری. لە بەشی کۆتایی باس لە مانیفێستی داکار _وەکوو یەکەم مانیفێستی کوردستانی ئێران_ دەکەین.

نوێخوازی پاش گەران:

قۆناغی یەکەمی نوێخوازی (شێخ نوری ، گەران و…) هەر وەکوو شێعری کلاسیک زیارت خێی لە ڕەمانسیزمێتی شێعری ئەدا و لە بواری ناوەرۆکدا بە هەستی ناسکی شێعر غەنایی دێتە ئاژماردەوە. ڕەمانسیزمێتێک کە لە بازنەی سروشت، نیشتمان پەروەری، ژن و ئەندیشەدا بوو(3). پاش شەڕی جیهانییە کە ئەم ڕەوتە شێعرییە نزیک دەبێتەوە لە ریالیزم. شێوەی ڕەمانتیستی و زیاتر ریالیستی تا ساڵەکانی حەفتای زاینی شێوازی زاڵی ئەدەبی هەرەمی کوردستان بوو و درێژەی تا ئەو ساڵانە(١٩٦٠-٧٠) لەلایەن نووسەرانی ئەدەبی کە زیاتر شاعیر بوون هەیە. بەڕام لە دەیەی حەفتای زایینی گەشەی سیاسی هەرەم، بەدەرکردنی بەیاننامەی یازدەی ئازار کە تێیدا دان بە مافە ڕەواکانی گەلی کورد ئەدات هەڵکی نوێ بە دەرەتان لە فەزای چەق بەستووی سیاسی- کەمەڵایەتی سازدەکات. ئەم فەزایە دەبێتە هۆی بەدی هاتنی چاپەمەنی و گۆڤار و ڕۆژنامەی نوێ کە تا ئەو سەردەمانە هەڵی خە دەرخستنیان نەبوو(4) لە هەمان کات دا یەکیەتی نووسەرانی کورد دادەمەزرێت و چەندین دامو دەزگایی ڕۆشنبیری و ئەدەبی پێک دێت. هاوکات لەگەڵ ئەم گۆڕانکاریانە

بزاڤکی سیاسی نوێ لە ئارا دابوو کە سەرگەرمی پێکهێنانی رێکخستنی نوێ بێ ئاستەرناتیڤکی سەرکردایەتی لە بزووتنەوی نەتەوە خوازی ئۆو دیوی کوردستان بوون. ئەم هەل و مەرجە سیاسییە و گرانکاری ئەدەبی جیهانی لە سەدەی بیستەم بە دەرکردنی چەندین مانیفستی ئەدەبی، دڵخۆک بێ ئەدەبی کوردی بەدی دێنێت کە لە بازنەی (ئەدەبی نوخوازی گران) بێتەدەر. فەزای سیاسی کراوەتر لە لایەن ژمی بەعس و بەدی هاتنی کۆبەندێک لە گۆڤار و رۆژنامە کە باس لە ئەدەبی نوخوازی جیهانی دەکەن، هەستی بەرتەنگی ئەدەبی ئەو سەردەمەی کورد دێنێتە بزوان و بانگەوازی نوخوازی لە قەڵەمی گەلێک نووسەر دێتە ئاراوە.

تازەگەری ئەدەبی ئروپا ئەم جارە نە لە لای ئەدەبی تورک (وەک سەردەمی شێخ سالح و گران بێ نیهزەتی فەجری ئاتی و سەرکردایەتی تەفیق فیکرەت) (5) بەڵکوو لەلایەن ئەدەبیاتی عەرەب بە ئەدەبی کورد گەیشت. مانیفستی 1969ی بەغدا(شاعیرانی عەرەب) و مانیفستی 1968ی شاعیرانی مسری و دەرچوونی کەمەڵە گۆڤاری(الکلمه،الاداب،شعر 69 و مجله الشعر) لە ئەدەبی عەرەب و هەخنه و شعری شاعیرانی نوخوازی وەکوو (یوسق الخال، بدرشاکر السیاب، ئەدۆنیس، ابراهیم جیرا) و ئاشنایی ئەدەبی کوردی لەگەڵ گرانکاری ئەدەبی جیهانی لەم ڕگە، هەڵکی گونجاو بێ نوخوازی پاش گران لە ئەدەبیات هەخساند. ئەدەبی عەرەب لە شەستەکان بە پچەوانەی ئەدەبی کوردی بە کاریگەری شعری لوبنان بەرەوروی گەشکی شیاو ببوە(6). ئەم هەوتە لە ئەدەبی عەرەب و ئاشنایی شاعیرانی کورد لەگەڵ گرانکاری ئەدەبی سەدەی بیستەم و کرانەوەی فەزای سیاسی کوردستان بوو بە هۆی هاتنە ئارایی دوو دەستە و گرووپی شعری نوخواز بە ناوی «وانگە» و «کفری». هەبەت لەکەنار ئەم گرووپانە شاعیرانی وەکوو رەفیق سابیر، پەشۆ، ئەنور قادر محەمەد یان لە ساڵەکانی دوایی گرووپی تەلیعەی هەولر(مەهاباد قەرەداغی، جەلال بەرزنجی، محەمەد عمر عوسمان و..) هەبوون کە کاردانەوەی زریان لە شعری کوردی هەبوو. بەام یەکەمین مانیفستەکانی ئەدەبی کوردی لەلایەن ئەم دوو گرووپە ئاراستەی مژووی وژەی کوردی کران. چەشنک نوخوازی و گەش لە ئەدەبیات دێیەی حەفتا هاتئارا کە ئەدەبیاتی کوردیش هەر بەشوازی ئەدەبی جیهانی ویستی نوگەری و دەربرینی خۆی بە مانیفست ئەنواند. هەر چەند شوازی

تازەگەری دوو گرووپی-وانگە و کفری- هەر لە دۆخ و قۆناغێکی تایبەت رووی دا و لە بەشکی زۆری ئەدەبی دا وێنای یەک ئەکەن بەڵام هیچ کات یەکتریان نەگرت. لە ڕاستیدا ئەم وەک چوونە لە زۆر جێ لە بواری ناوەڕۆک- هەیەکەی دەگەڕێتەوە قۆناغە تایبەتیەکانی مۆژوویی کوردستان.

مانیفێستۆ ئەدەبییەکانی کوردی:
وانگە:

مانیفێستی وانگە لە ژێر ناوی بانگەوازی وانگە بە ناوی «بانگەوازێک لە وانگەی ئەدەبی نوێمان»، بڵاو یەکەم جار لە ڕۆژنامەی هاوکاری، ژمارەی 15، ساڵی یەکەم (25/4/1970) لە (سلێمانی) بڵاو بۆوە. بانگەوازی وانگە لە ژێر دروشمی (وتەی نوێ، بیری نوێ، کرداری نوێ) بە واژۆی شەرکۆ بێکەس،حسێن عارف، جەماڵ شارباژێری، جەلال میرزا کەریم و مەم بۆتان، لێشاوێک لە نووسین و لێکۆلینەوە و ڕەخنەی ئەدەبی هێنایە ئارا. شەرکۆ بێکەس ئەگەڕێتەوە:"لە دووا بڕاوکردنەوەی بەیاننامەی وانگە لە ڕۆژنامەی هاوکاری خەڵک بۆ خوێندنەوەی ئەم ڕۆژنامە سەفیان ئەکشا"!!(7) هاوکات لەگەڵ لایەنگرانی زۆرینەی ئەم ڕەوتە، جەماعەتێک لە نووسەران کە لایەنگری چەپی کلاسیک بوون، بەرهەڵستی بۆچوونەکانی گرووپی وانگە لە ئەدەبیات بە تایبەتی و بەگشتی چەمکەگەلی سیاسی_کۆمەڵایەتی ئەو نووسەرانە بوونەوە. بە واتایەک ئەم ڕەوتە ئەگر لەلایەن بەشکەوە پەسندکرابوو، لەلایەکیشەوە جەماعەتی چەپی سیاسی بەرەنگاری دەبوونەوە.

وانگە کە دروشمی «ئەدەبیات بۆ هەڵکەوتە(نوخبە)ی» لە قاو ئەدا کەوتە ژێر ڕەخنەی چەپی کلاسیکی ئەو سەردەمە کە ئەدەبیاتی بە شێوازی ئەدەبی ئیستالینی لە بازنەی ریالیزمی سۆسیالیستی و شۆرشگیرانە ئەخوێندەوە و نووسەرانی وانگەیان بە(وردە بۆرژوا) ناو ئەبردو و بیری (روانگەچییەکانیان بە بیری کەم سنووری نەتەوی ئەژمارد. هەبەت ئەم نوخبەگەرایی لە شێعری وانگەدا سیفەتێک بوو کە ڕەخنەگرانیان بە شێعری وانگەیان ئەدا، بەکار هێنانی زمانی ئاسایی خەڵک یەکێک لە شێوازەکانی شێعری وانگە بوو، ئەمە بە باشی لە شێعری (شەقامی کچان)ی شەرکۆ بێکەس دەرئەکەوێت(8). بەگشتی ئەتوانین بڵێین بیرەکانی گرووپی وانگە لەم چەند بیرکەیەدا

کەیەن: (ئەدەبی بەسنووری-جیهانی، بانگەشە بۆ ئەدەبی کوردی هاوچەرخ و مۆدێرن کردنی ئەو، بەرجەستەکردنی بیری نەتەوەیی، باوەڕ بە ئەدەبی هەمەڕەنگ، ئەدەبی دژوەی مۆزوو و سەقام گیر لەسەر بنچینی خۆی، هێنانە ئارای بابەتی رەمزی و سیمبۆلی لە زمانێدا، دەرچوون لە ئاستی تەقلیدی زمانی پێشووی شێعر، هێنانە ئارای وێنای تازە بۆ ناو شێعر). ئەم چەمک و بیرۆکانە لە ئاستی زماندا خۆیان ئێنواند. بە وتەی شێرکۆ بێکەس:"وانگە زەنگێکی ناو زمان بوو یان ڕاچەنینێک بوو لەو جەستەیەدا، هاوارێک بوو بۆ نوێکردنەوە" (7). گرووپی وانگە بۆیان وابوو،«دواجار نابێ شاعیر بە دزەڕەوەی چەند کیشوەرێکی دوژمن و دەست دابنرێت، بەڵکوو شاعیر خۆقەڵەری چەند دنیایەکی نوێیە کە لۆگەڵ ئەو دنیایەدا سازداری هەیە و لە پێناوێدا دەمرێ، تەنیا لەوێدا شاعیر دەتوانی بە هێمنی و ئاشتی پێکەوە، دوور لە جیهانی پیلانگێران و کوشتن».

شێعری (کۆچ)(1975) لە شێرکۆ بێکەس وەکوو نموونەیی بەرچاوی ئەم ڕەوتە لە شێعری کوردی دێتەئەژمار. کاریگەری شاعیرانی نوێخوازی عەرەب، وەکوو مەحموود دەرویش، ئەدۆنیس و فازێ عەزاوی لەسەر شێعری بێکەس ڕەنگدانەوەیی لە دیوانی کازیوە و سروودی کۆی بەرچاوتر دەبێتەوە.

هەرچەن زمانی شێعری وانگە- _بە وتەی ڕەخنەگران وێ لێ بڕە جێگا بۆ وتەی خۆیان-_ بۆ خەڵکی ئاسایی نەبوو، بەڵام لە ڕووی ڕزمان و پاکردنەوەی فەرهەنگی کوردی لە وشەی بیانی و دەستبردن بۆ خەیاڵ و وێنەی شێعری و وێنا هونەرییەکان، داهێنانی بەرچاویان کرد. هاتنە ئارای گرووپی وانگە لە دەیەکانی حەفتا بوو بە هۆی شڤاندن و گیان پیدانی نوێ بە ئەدەبی سۆ و پەک کەوتووی ئەو سەردەمە، واتە گیانێکی نوێی بە وژەی کوردی بەخشی. هەر ئەم مانیفێستە دەرگایەکی نوێ بۆ ڕەخنەی ئەدەبی کە تا ئەو کات بوونی نەبوو ئاوااڵە کرد و دەستەواژە و بیرکەیی نوێی ڕەخنەی ئەو سەردەمانی ئەدەبی جیهانی هێنایە ناو بازنەی وژەی کوردی. شێعری وانگە توانستی ئەوەی هەبوو ترس لە کۆن باوەکان بشکێنێت و لەسەر پرسی ژن هەڵبەدات و بانگەوازێکی بوێرانە وەک « ئەی قەڵەمە نەترسەکان یەکگرن» دەرکات.

کفری:

لە شەستەکانی سەدەی بیستەم گروپێکی لاوی بەهرەمەند لە شاری کفریدا پەیدابوون کە زیاتر سەرقاڵی خوێندنەوەی ئەدەبی و نووسین لەم بوارەدا بوون تا بیرکۆیەکی سیاسی، دواتر ئەم کۆمەڵە بە گرووپی کفری ناسرا و ڕۆڵی بەرچاویان لە نوێگەری خوێقاند، و کاریگەری زۆریان لەسەر گەنجان و لایەنگرانی ئەدەبی دانا. هەرچەندە ئەوان مەژووی دروستبوونیان بۆ زۆر دوورتر دەگەڕێنەوە، بەڵام مانیفێستی ئەم گرووپە لە 14/7/1971 لە کۆنگرەی دووهەمی نووسەرانی کورد لە هەولێر بە واژۆی (لەتیف هەڵمەت و فەرهاد شاکەڵی) بڵاو بۆوە. لەتیف هەڵمەت دەڵێت:"لەئامادەیی کفری ڕۆژی هەشتی شوباتی 1965 گرووپی کفری دامەزرا". ئەگەرچی بەیاننامەی دامەزراندنیان واژۆی دوو کەسی لەسەر بوو، بەڵام ئەوان نکۆی لەوە ناکەن کە لەبنەڕەتدا بریتی بوونە لەپێنج کەس(لەتیف هەڵمەت، فەرهاد شاکەڵی، لەتیف حامد، سەلام داماو، ئەحمەد شاکەلی).(٩) هەڵمەت لەم بارەدا دەڵێت:"من و شاکەلی بەیاننامەیەکی دەستخەتمان بەسەد نوسخە دابەشکرد بەسەر ئەندامانی بەشداربووە دووەم کۆنفرانسی یەکێتی نووسەرانی کورد کە لەهەولێرساز کرا. بەڵام هیچ گۆڤار و ڕۆژنامە و بڵاوکراوە و کەناڵێکی ڕاگەیاندنی ئەو سەردەمە ئامادە نەبوو ئەو بەیاننامەیەمان بۆ بڵاوبکاتەوەی چونکە هەردووکمان و بەیاننامەکەشمانیان بە ئاژاوەچی و ئاژاوەگێڕ دەزانی)(١٠). ئەم مانیفێستە بەناوی (شێتەکان/سەرنج/هەوێست/پڕۆژە) لە ساڵانی دووای لە چەن گۆڤار بڵاو بۆوە.

گرووپی کفری تۆخ گرووپێکی ئەدەبی بوون و بەشێوەی ڕوانگە سەرقاڵی کێشەگەلی سیاسی نەدەبوونەوە هەر بۆیەش لەو سەردەمانەدا بە نیسبەتی گرووپی ڕوانگە لە پەراوێز کەوتن. ئەم لە پەراوێز کەوتنە زیاتر بۆخاتری نەبوونی دەم و دەزگای ڕاگەیاند و گۆڤار و ڕۆژنامەی بەردەستی جەماعەتی کفری بوو، لەلایەکیترەوە هەروەک باسمان کرد گرووپێکی کفری گرووپێکی تۆخ ئەدەبی بوون و بەنیسبەتی ڕوانگە هەڵوێستی سیاسیحیزبییان نەبوو،هەر بۆیەش دەزگا حیزبییەکان زۆر خێرا تێنەدەگەیاندن. لەتیف هەڵمەت دان بەوە دەنێت و دەڵێت:"هەکارەکە ڕاگەیاندن نەبوو بەکو ئەوە ئەمە بووین دوور بووین لەئایدیۆلۆژیا ئەوەش وایکرد فەرامۆش بکرێین و ئاوەمان لێ نەدرێتەوە"(10). ئەو گرووپە لەمیدیای کوردیدا بەتایبەت لەدوای بەیاننامەی یانزەی

ئازاری 1970 نەیانتوانی سوود لەمیدیای ئەو سەردەمە وەر بگرن.

لە پەراوێز کەوتن و مەیلی بەگژرانکاری لە وێژەی کوردی دا تا ڕادەیەک ناکۆکی نێوان دوو گرووپی ڕوانگە و کفری ساز کرد. ئەویش دەگەیشتەوە سەر ئەو کێشەیەی کە کام گرووپ زووتر دەستی بەنوێخوازی لە ئەدەبیات کردوە؟!. بەڕام کاتێ قسە لەکۆنترین مێژووی تازەگەری ئەو قۆناغە دەکرێت لەتیف هەمەت بەگەیەك دێنێتەوە کە گرووپی کفری بەر لەڕوانگە دەرکەوتوون بۆ ئەوەش دەڵێت:" دیوانی (خوا و شارە بچکۆلەکەمان) پێش ڕوانگە بڵاوبۆتەوە") (٩). قسەکردنی هەمەت لەبارەی مێژووی ئەم گرووپە پەیوەستە بە بەرهەمەکانی خۆیەوە، کە دیوانی (خوا و شارە بچکۆلەکەمان)ی بەر لەڕاگەیاندنی ڕوانگە بڵاوکردۆتەوە. ئەم کتێبەی هەمەت بۆ ئاشکرایی تازگەری تێدایە کە حەتا جەماعەتی ڕوانگە دانی پێدادەنێن.

شاعیرانی ئەو گرووپە بۆای تەوایان بەوە هەبوو کە پێویستە ڕەخنەکی نوێ لە جەستەی ئەدەبیاتی کوردی بکرێت. ئەم مەبەستە لە مانیفێستەکەیان ئاوا باس دەکرێت: «هەبەستی کوردی هێشتا دیلی ئەو قاوغەیە کە هەر بە منداڵی کراوەتە پێلانەی، کاتی ئەوە هاتووە کە شێوشێك بەرپابکەین بەسەر هەموو ئەو دەستوور و یاسا و ژمانەدا کە تاکوو ئێستا هەبەستی کوردی شەتەکداوە، گیانیش بۆ شێش نابێت». بیرکە و بۆچوونەی کفری بەرەوروی هەخنە و سەرنجکی زۆر لەلایەن شاعیران و هەخنەگران بوە. هەخنەگرانی کفری بەتایبەتی ئاماژەی بەو خاڵە سەرەکییە لە مانیفێستی کفری دا دەرکەرت کە تێیدا هەتکردنەوەی بەرهەمەکانی پێش خۆیان لە قاو ئەدا،« دەسا با بە بێ ترس، دان بەوەدا بنێین کە هەرچیمان هەیە تەنها تاقیکردنەوەیەکی سەرنەکەوتووە، بۆیە ئەمەش کەلەپووری هونراوەییمان بەشێوەیەکی گشتی بەدواوە ئەدەین و لێی یاخی ئەبین و سزای پشتگوێخستن و بەرەڵاکردنی بەسەردائەدەین ». هەمەت لەمبارەوە ئاماژە دەکات:"ئەمە بۆوامان وابوو کە کورد هیچی نییەو دەبێت ئەدەبی کوردی لەئەمەوە دەست پێبکات" (١٠).

داکار:

شێعری کوردستانی ئێران لە دووا کۆچی سواڕە ئیلخانی زادە، کەسکی وەها لێهاتوو و بە توانستی،لێ فەزای شێعری ئەزموون نەکرد. هەر بۆیە کەوتە ژێر کاریگەری شێعری ئەو دیوی کوردستان

بەتایبەت گرووپی ڕوانگە_ هەڵبەت کاریگەر شاعیرانی وەکوو ڕەفیق سابیر و پەشۆیش لەو سەردەمە زۆر بوو_. کاریگەری شیعری باشوور تا ئەو ڕادەیە بوو کە زۆربەی شاعیرانی کوردستانی ئێران قەیران و کارەساتەکانی کوردستانی عێراقیان بە شێعر ئەنووسییەوە(بۆ نموونە دەیان شێعر لەسەر کیمیابارانی هەڵەبجە دەهێنراوە،بەڵام باسی کیمیا بارانی سەردەشت و نەدشۆ نەدەکرا!!). ئەم کاریگەریە تەنیا لەبەرهەمبەر بابەتی شێعریدا نەبوو، بەڵکوو لە فۆرم و تەنانەت بەکار هێنانی وێنای شێعری و وشەی شاعیرانیشدا خۆی ئەنواند. سوژەی شێعری کوردستانی ئێران هەمان سوژەی ئەنفالکراوی شاعیرانی باشوور بوو. ئەم هەوتە تا ساڵانی دەیەی حەفتای هەتاوی(دەیەی نەوەدی زایینی) بەردەوام بوو. ئاشنایی کەمەڵێک شاعیری گەنجی ئەو دەم لەگەڵ قوتابخانە و چەمکگەلی فیکری ڕۆژئاوا _ پاش پێکهاتەخوازی، هیرمەنۆتیک، بنەماشکێنی و…_، بوو بە هۆی هەست کردن بەم کەموکوڕیە لە شێعری کوردستانی ئێران، وە لە هەوڵی دەرەتانێک لەو فەزا تەقلیدییە بەرهاتن. ئەم جەماعەتە کە لە مەڵێوان هەڵکەوتن، لە ماوەی نزیک بە دوو ساڵ دەستیان بەداهێنانی نوێ کرد و بە نووسینی مانیفێست لە هەوڵ و تەقەلای خوێندن و ئاوگۆڕی لەو فەزایە هاتن. مانیفێستی ئەم جەماعەتە بە ناوی مانیفێستی شێعری جیاواز «داکار»، لە ساڵی 1998 لە حەوتەنامەی سیروان بە واژۆی 9 کەس باو بوە. ئیبراهیم ئەحمەدی نیا وەکوو یەکێک لە نووسەرانی ئەم مانیفێستە لەو وتاری (خوێندنەوەیەک بۆ بەیاننامەی شیعری پێشڕەوی کوردی (داکار)) دەڵێت:"لە ١٧/١١/١٩٩٧ دا بەیاننامەی سەرتایی داکارمان نووسی وچوار کەسی واژۆمانکرد(ئازاد ڕستەمی، ئیبراهیم ئەحمەدی نیا، بەهزاد کوردستانی، پەرویز ئەحمەد- کە دوای چەند مانگێک گەیشتەوە بۆ سلێمانی)، شەش مانگ دوای ئەوە بەیاننامەی داکار نووسرا (11)"ئەحمەدی نیا لەم وتارەدا درێژەی ئەم باسە ناگرێت کە هۆی چییە مانیفێستەکە واژۆی 9 کەسی پێوەیە دیارە لە حاڵێک دا هەر ئەم چوار کەسە (ئازاد ڕستەمی، ئیبراهیم ئەحمەدی نیا، بەهزاد کوردستانی، پەرویز ئەحمەد) نووسەران و پێشرەوانی ئەم داهێنانە بوون و لە دووا باوبوونەوەی مانیفێستەکەش شاعیرێکی وەهامان نەدی کە بەم شێوازەی داکار شێعر بهۆنێتەوە.

داکار لەم مانیفێستەیەدا بنەما فیکریەکانی لە سێ بابەتی بنەڕەتی کەبەندی دەکات:«گۆڕانکاری لە پێکهاتەی فیکریی شاعیر

و ماهیەت و چیەتی شیعر، کارکردی زمان بە شێوەیەکی جیا لە زمانی سواوی ئاخافتن و ئەدەبی سەردەم، گەڕانکاری لە فۆرم و کێشی شیعردا». لە مانیفێستەکەی داکار هەوڵ بۆ خەڕیکردن لە هەژمۆنی شیعری کوردستانی ئەو دیویی بۆ رووبەرەی پێوە دیارە. داکار وەکوو یەکەمین مانیفێستی ئەدەبی کوردستانی ئێران تا ماوەیەکی کەم جەماعەتێک لە شاعیرانی سەرقاڵی خۆیەوە کرد کە لەوانە هەر واژۆ کەرانی بەیاننامەکە بەرچاو بوون. ئەم مانیفێستە کە وەکوو هەر مانیفێستێک بانگەوازی پێشرەوی و جیاوازی لە ئەدەبی پێش و سەردەمی خۆی لە قاو ئەدا، تێکەڵاوێک بوو لە قوتابخانە فیکریەکانی ڕۆژئاوا-_ لە پێکهاتەخوازی تا بگرە تا دەگاتە فەلسەفەی زمانی یاکوبسنی و دەروون شیکاری فرۆیدی_-. هەر بۆیە بەشێکی زۆر لە مانیفێستەکە نایەتە خانەی یەک لایەنی قوتابخانێکی تایبەت و شرۆڤەی فەلسەفێکی تایبەتی پێوە دیار نییە. بەکار هێنانی ئەم گشت چەمک و بنەما فیکریانە کە هەریەک لە قوتابخانەیەکی فیکری تایبەت دەدەن، بەپەلەیی و ناکامڵی زانستی نووسەرانی داکار لە هەڵسووکەوتی فیکری ئەروپا نیشان ئەدا. زانست بەسەر جیاوازیەکانی مێتەدۆلۆژی، ئێپیستەمۆلۆژی، و ئانتاڵۆژی پارادایمگەلی ڕۆژئاوا ئەم کێشەی تا ڕادەکی زۆر چارەسەر دەکرد. هەر بەم شێوە کە ئەحمەدی نیا دەڵێت:"نووسین و بەاوکردنەوەی داکار کارەکی بەپەلە بوو" (11). بە گومان یەکێک لە هۆیەکانی ئەم کەموکوڕیە خراپی و بەپەلە نووسینی مانیفێستی داکارە. لە باس و خواستی هەی سەرنەکەوتنی داکار-بەم شێوازە کە ڕوانگە و کفری سەرکەوتن- ئاکرێت بە لایەنی جیاواز ئاماژەکەین کە لەوانە ئاتوانین فەزایی مۆژووی ئەدەبی کوردستانی ئێران و کوردستانی ئێراق بێت.

یەکێک لە کێشەکانی داکار بەاوبوونەوەی مانیفێست پێش بەاو کردنەوەی دەقێکی شیاوی شعری کە هەڵگری گشت ئەو بەڵگانە بێت کە داکار باسی لێوە ئەکات، لە واقیع دا خوێنەر پاش خوێندنەوەی مانیفێستەکە هیچ دەقێکی ئەوتەی بیرنەدەکەوتەوە کە بەم شێوە دارژترابێت. لەلایەکیترەوە ئیدعا و ئارەزووی نووسەر بەمانای توانسی ئەو نییە!. واتە نووسەر ئاتوانێت بیار دڕکات بەنام چەندە توانایی بۆچ گیاندنی ئەو بیارانەی هۆیە خۆی باسکی گرینگ!. هەر دوو گرووپی ڕوانگە و کفری-_ بەتایبەتی کفری_- پێش بەاوکردنەوەی مانیفێست، کتێب و دەق گەلکی ئەدەبیان بەاوکردبوو کە هەنگ و بۆی نوخوازی پاش

گرانی لەوە دەهات، بەنام داکار جیا لە چەن شەعر، کتەب یان دەقەکی شیاویان ئارستەی فەزای ئەدەبی نەکردبوو . ئەم شەوازە واتە بەناوکردنەوەی دەقەوەکوو کەنشتەکی پەش دەرکردنی مانیفەست، ەەوتەکی هەمیشەیی مانیفەست نووسی بووە،- بە نموونە دادائیستەکان لە سالی 1916 تا 1921 حەوت مانیفەست و یەک پاشکەی مانیفەستیان بەناو کردوە کە بەردەوام لەو سالانەدا خەرەکی بەرهەم هەنان نو بوون و بە مانیفەست ئەم ەەوتەی خیان پیناسە دەکرد-.

هەرچەند داکار نەیتوانی وەک کفری و ەوانگە ەەوتەکی سەقام گیر لە ئەدەبیات بنەتە ئاراوە، بەنام یەکەمین هەنگاوەکانی نوخوازی پاش سواریان هەنایوە. جەماعەتی داکار یەکم کەسانەک بوون کە دەستیان دا بە حەول و تەقلایەک بە دەزینەوەی دەرتانەک و دەربازەک لە هەژمەنییای شەعری باشوور. ئەم هەنگاوەی داکار تا ەادەیەک مەشکی خوەنەرانی بە وەنا و زمانی نو لە شەعر ئاشناکرد_بەتایبەت لە پەکهەنانی چەکانەکانی شەعریدا_-. پەشرەوی داکار لە سانی دووای بوو بە هاندەری شاعیرانی رەژههەاتی کە هەستا، و لەو سەردەمە جیاوازی خیان لە قاو ئەدەن و وەی ئەم پەشرەویەیان وەبەر دە کەوتوو. هەبەت تا چ ەادەیەک هەنووکە، شەعری شاعیرانی کوردستانی ئران ئەم جیاوازیەی تدا بەدی دەکرت؟ و ئایا شەعر وەکوو شەعریەتی خی تا چەندە لە دەقی ئەم شاعیرانە هەبوونی هەیە؟ و تا چ ەادەیەک دەقی ەەخنەی سەر نووسراوەکانی ئوان هەگری چەمکەکی فیکری و بنەمایەکی فەلسەفی لە ەەخنەی ئەدەبیە، خی باس و خواستکی دیکەیە.

_____

سەرچاوە و پەراوەزکان:

١).شرط مانیفیست. مرتضی پور حاجی. فصلنامە قال و مقال/ شمار یک
٢)مانیفیست و تلقی از آن گفتمان شعر مدرن و پسامدرن فارسی (علیرضا رعیت حسن آبادی). فصلنامه تخصصی نقد ادبی.سال ٨. شمار١٣٩٤،٣١،.صص ٦٥-٩٠
٣.وەنەی شیعری لە ەەبازی رەمانسی کوردی دا، عبدولقادر محەمەد ئمین،. سلەمانی ٢٠٠٢،چاپ و پەخشی سەردەم
٤)ئاوەدانەوەیەك لەمژووی ئەدەبی کوردی ، حسەن بەفرین، رەژنامەی

کوردستانی نو.. 16/3/2011
٥) تەفیق فیکرەت و شاعیرە نەخوازەکانی کورد،.ئەحمەد تاقانە، هەولێر٢٠٠١، چاپ و پەخشی ئاراس
٦)" روانگە " و مژوویەک لە ململانێی ئەدەبی و سیاسیی نەوەیەک ئەدیب و نووسەری کورد
٧)روانگە...هەنگاوێك لەسەر رێگەی نوخوازی ،شرکە بکەس، رۆژنامەی کوردستانی نو، 9/12/2012
٨)دەروازەیەک بە ڕەخنەی ئەدەبیی کوردی، دکتەر هیمداد حوسێن..هەولێر.٢٠٠٧. چاپ و پەخشی موکریان
٩(گرووپی کفری وەك یەکەم مانیفێستی تازەگەری ئەدەبی ، نیهاد جامی ئەدەب و هونەر، رۆژنامەی کوردستانی نو 18/7/2012
١٠) بەیاننامە: کات وشوێن و شەقام ، لەتیف هەلمەت
(11خوێندنەوەیەک بە بەیاننامەی شیعری پەشەوی کوردی (داکار)، ئیبراهیم ئەحمەدی‌نیا، مەپەری ئاماژە.(amazhe.com)

مەرگی ڕەخنەی ئەدەبی … د.فوئاد رەشید

گوتاری ڕەشنبیری و فیکریی ئەوروپی، کەمەڕە چەمکی مەرگ ئامێزی بەرهەم هێناوە، بەو مانایەی بەزمان و زاراوەکانی (مەرگ) یان (کۆتایی) قسەی لەسەر نەمان یا کاڵبوونەوەی ڕۆڵی چەندین دیاردە و بەهاو ڕەگەزی پێکهێنەری ژیانی مرۆڤ کردووە. هەر بۆ نموونە فەیلەسوفی ئەڵمانی فەردریك نیچە (1844 ـ 1900) جاڕی (مەرگی خوا)ی داوە و ڕەخنەگری فەڕەنسیش ڕۆلان بارت (1915 ـــ 1980) قسەی لە (مەرگی نووسەر) کردووە و لەسایانی شەستەکانی سەدەی بیستەمیشدا دەنگ و باسی (مەرگی ئەدەب) لەنێوەندە ڕەشنبیرییەکاندا تاوتوێ کراوە(1).
لەڕاپەڕین و خۆنیشاندانەکانی قوتابیان لەساڵی 1968 کە بەگشتی زەربەی زانکۆکانی ئەوروپای ـ بەتایبەتیش فەڕەنسای ـ گرتبوەوە، قوتابیان چەندین دروشمی وەك (مەرگی مامۆستا) (مەرگی قوتابی) یان ڕاگەیاندووە.

لەسەروبەندی هەرەسهێنانی سیستمی سیاسی وڵاتانی سۆشیالیستیدا، چەمکی (مەرگی ئایدیۆلۆژیا)ش پتر بانگەشەی بۆ کراوە.

ئاشکرایە مەبەست لە وشەی مەرگ لە پاڵا ئەم چەمك و زاراوانەدا، مەرگێکی جەستەیی و فیزیکی نەبووە، چونکە بەر لەهەر شتێك خودی هەندێ لە چەمکەکان بوونێکی ماددییان نییە. کەوابێت مەرگی هەر چەمکێك لەم چەمکانە ماناو مەبەستی خۆی هەیەو لەم کورتە نووسینەدا بەنیازنین لەماهییەتی ئەم چەمك و دروشمە مەرگ ئامێزانە بکۆڵینەوە، یاخود هەلومەرجی ئەو ژین و ژینگە جڤاکی و مەعریفییە دیاری بکەین کە ئەم تەرزە چەمکانەی هێناوەتە ئاراوە، بەکو دەمانەوێت نزیك لەم بابەتەوە، سەرنجێکی ڕەخنەی ئەدەبی بدەین و بڵێین لەژێر کاریگەری و شۆنەواری ڕەوتی جادانی مەرگی چەمکەکان و هاوشێوەی ئەم هەموو چەمکە مەرگ ئامێزە، ساڵانێکە بەزمانێکی مەرگاوی باس لەبارودۆخ و چۆنێتی و چەندایەتی ڕووی ڕەخنەی ئەدەبی دەکرێت و لەهەندێ لەسەرچاوە ڕۆشنبیری و فیکرییەکانیشدا بەگشتی باس لەچەمکی (مەرگی ڕەخنەی ئەدەبی) کراوە.

*** مەرگی ڕەخنەی ئەدەبی، چۆن و بۆچی؟**

ئەگەر چاوێك بەو سەرچاوە جیاوازانەدا بخشێنین کە چەمکی مەرگی ڕەخنەیان لەخۆ گرتووە، تێبینی دەکەین، چەمکەکە بەیەك ماناو مەبەست بەکار نەهێنراوە، بۆ تێگەیشتن لە مانا جیاوازەکانی چەمکی (مەرگی ڕەخنە) پێدڤییە لەبەکارهێنانە جیاوازەکانی وردبینەوە.
بەر لەهەر بیروبۆچوونێك دەربارەی چەمکی (مەرگی ڕەخنە) دەکرێ ئاماژە بەو خاڵە بکەین کە لەگەڵا سەرهەدانی چەمکی (مەرگی ئەدەب)، قسەکردن لەسەر مردنی ڕەخنە بابەتێکی چاوەڕوانکراو بووە، چونکە بەشێوەیەکی سەرەکی کاری ڕەخنە لەسەر تێکستی ئەدەبییە، کە ئەدەب بوون و ڕۆڵی نەمێنێت، ڕەخنە بەشێوەیەکی خۆبەخێی بوونی نامێنێت.

قسەکردنیش لەسەر مەرگی ئەدەب لەسەردەمی نوێدا پێوەندبووە بە پەرەسەندنی بەرهەمی تەکنەلۆژی و داهێنانی جۆرەها ئامێرو کەرەستەی پێشکەوتوو لەبوارەکانی گەیاندن و ڕاگەیاندن و پەخشکردندا، لێرەوە قسە لەسەر ئەوە کراوە کە تەلەفزیۆن و سینەماو سەتەلایت و (DVD) و (VCD) بوونەتە جێگرەوەی ئەدەب و جەماوەری دونیای ئەدەبیان بۆ خۆیان ڕاکێشاوە و پرسەی خوێندنەوەی دەقی ئەدەبییان بەشێوەیەك کزو لاواز کردووە، قسە لەسەر کۆتایهاتن و ماڵئاواییکردنی ئەدەب کراوە. پرۆفیسۆر (ئالڤین کرنان) لەکتێبەکەی خۆیدا (مەرگی ئەدەب

The Death of a literature) لەبەشی شەشەمیدا کە بەناونیشانی (تەکنۆلۆژیا و ئەدەب)ە لایەنێکی کاریگەریی کەرەستەو ئامرازە تەکنۆلۆژییەکانی خستۆتە ڕوو، کە چۆن تەنگیان بەبوونی (کتێب) و کردەی (خوێندنەوە) هەڵچنیوە(*).

بەمەبەستی دیکەش بەکارهێناوە، وەك:

یەکەم: هەندێ لە نووسەران و ڕەخنەگران چەمکی مەرگی ڕەخنەیان بەو مانایە بەکارهێناوە، کە تەرزە کارێکی ڕەخنەیی دی وەکو ئەتەرناتیڤێك سەر هەڵداوە و شوێنی ڕەخنەی گرتۆتەوە و (ڕەخنەی ئەدەبی) پێگە و جێگەی جارانی خۆی لەنێوەندە ڕۆشنبیرییەکاندا نەماوە. لەم چوارچێوەیەدا دەکرێ ئاماژە بەدوو جۆر کاری ڕەخنەیی دەکرێت:

أـ ڕەخنەی ڕۆشنبیری (Cultural Criticism):

لەنیوەی یەکەمی سەدەی بیستەمدا لەژێر کاریگەریی بیرۆبۆچوون و کارەکانی بزاقی (فۆرمالیستەکانی ڕووس 1915 ـ 1930) و میتۆدەکانی شێوازگەری (Stylistics) و (بونیادگەری زمانەوانی) (Structuralismc Linguistigue) و تیۆری شیعرییەت (Poetics) لای ڕۆمان یاکۆسبن (1896 ـ 1982) و تۆدۆرۆف (1939 ـ)، گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی بەشێوەیەکی سەرەکی پتر کاری لەسەر بنیاتی زمانی دەق دەکرد، ئەمەش لەو سۆنگەیەوە کە دەق بونیادێکی زمانیی سەربەخۆی داخراو و دابڕاوە لە چەمك و هێکارەکانی دەرەوەی خۆی، واتە (نووسەر و مێژوو و جڤاك)(2). کەواتە ئەم ڕەخنە دەقبەندییە بنیاتی زمانی دەقی لە ئاستی ڕستەدا دەپشکنی بەمەبەستی دۆزینەوە و دیاریکردنی ڕاڤەتەکانی شیعرییەت و ئیستاتیکای دەق.

ئەگەرچی ئەم جۆرە تێڕوانین و مامەڵەکردنە لەگەڵ دەقی ئەدەبی، لەمێژووی میتۆدەکانی ڕەخنەی ئەدەبییدا بەوەرچەرخانێکی دیارو گرنگ هەژمار دەکرا، بەو پێیەی بەکارهێنانی میکانیزمێکی نوێ بوو بە پشت بەستن بەزمانناسی نوێ و لەلایەکی دیکەشەوە، خودی دەقی کردبووە تەوەر و سەروەری گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی، بەڵام لە قۆناغی (پۆست مۆدێرنیزمدا) پەرەسەندن و گۆڕانکاری بەردەوامی کایە مەعریفییەکانی نێوەندی ڕۆشنبیری و بواره زانستییەکانی سیمۆلۆژی و ئەنسرۆپۆلۆجی و سۆسیۆلۆجی و فرە ڕەهەندیی دیاردەکانی نێو دەزگاکانی ڕاگەیاندن و فشارو گوشاری کەناڵە جیاجیاکانی میدیا بەسەر ژیانی تاك و کۆمەڵگەوە هەموو ئەمانە، کاری ڕەخنەی ئەدەبی وەك بەرهەمێکی تاکرەهەندو دابڕاو لە سۆنتەری ژیانی مەعریفی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسی دەخستە بەرچاو. لەم

سەروبەندەدا تۆژینەوە جیاجیاکانی قوتابخانەی زمانناسیی دەق (Text Linguistics) مانایەکی نوێ و بەرفراوانیان بەچەمکی (دەق) بەخشی و تۆزەکانی میشێل فۆکۆ (1926 ـــ 1984) کاریان لەسەر پێکهاتەو ڕێڕەوی و کاریگەری چەمکی (گوتار Discours) دەکرد نەك دەق، هەروەها لێکۆڵینەوە لەو سیستمانەی کە لە پشتەوەی هەر گوتارێکدان. ئەمانە لەلایەك و لەلایەکی تریشەوە پەرەسەندنی تۆژینەوە ڕەشنبیرییەکان (Cultural Studies) هەموو ئەمانە و هەریەك بەشێوەیەك و بەسوود بینین لەبواری مەعریفی جیاواز زەمینەسازییان بۆ سەرهەدانی هەخنەی ڕەشنبیری کرد. ئەم هەخنەیەش ستراتیژییەتی کاری هەخنەیی لە گەڵان بەدوای شیعرییەت و ئەدەبییەتەوە گڕی بۆ گەڵان بەدوای سیستم شاراوە و نادیارەکانی هەناوی دەق کە پێچەوانەی هاڵەتی دەقەکەیە.

لەم کردەیەشدا دەق وەکو (سیستمێکی ئەدەبی تەماشا دەکرێت کە بەندە بە چوارچێوەیەکی (سیاق) دیاریکراوەوە، ئەمەش لەو هاوانگەیەوە کە (هەخنەی ڕەشنبیری) پێیوایە دەقی ئەدەبی بەشێکە لەچوارچێوەیەکی مەژوویی و لەگەڵا هەگەزە پێکهێنەرە ڕەشنبیرییەکانی دیکەدا لەکارلێکردندا دەبێت(3).
بواری کاری هەخنەی ڕەشنبیری زۆر فراوانەو دەکرێ هەر دیاردەو هاڵەت و هەفتارو نەریت و هەماو مۆدیلێکی جل و بەرگیش ببێتە کەرەستەی کارکردنی و ئیشی خۆی لەسەر بکات. تەنانەت هەر بەرهەمێك لەدەرەوەی ئەدەب و ئیستاتیکاشەوە بێت. ئەم بڕچوونەیش زیاتر (فنسنت لیش) تیۆریزەکاری بۆ کردووە.

بەلای هەندێ لەهەخنەگرانەوە، سەرهەدان و گەشەکردنی (هەخنەی ڕەشنبیری) بۆ خۆی لەخۆیدا، مردنی هەخنەی ئەدەبییە، بەو مانایەی کە هەخنەی ڕەشنبیریی پتر توانای خوێندنەوەی کەدو سیستم و گەمە زمانی و فیکرییەکانی گوتارە جیاوازەکانی نێو کۆمەڵگەی هەیە، ئەمە لەکاتێکدا ئەمە لەتوانای هەخنەی ئەدەبییدا نییە، چونکە تەنها سەرقاڵی هەهەندی ئیستاتیکی دەقی ئەدەبییە. بۆ نموونە ئەم جۆرە تێگەیشتنە لەگوتاری ڕەشنبیریی عەرەبیدا بەزەقی ئامادەیی هەیە، بەتایبەتیش لای نووسەرو هەخنەگری سعودی (عەبدوڵا غوزامی) کە جێدەستی لەم بوارەدە دیارە.
(غوزامی) زۆر ڕاشکاوانە قسەی لەسەر مەرگی هەخنەی ئەدەبی کردووە، بەو مانایەی هەخنەی ڕەشنبیریی جێگەی هەخنەی ئەدەبی گرتۆتەوە و میکانیزمێکی گونجاویشە لەم سەردەمەدا بۆ شیکردنەوە و دواندن لەسەر دیاردەو بەهاو هاڵەتە جیاوازەکانی نێو ژیانی کۆمەڵایەتی و

هونەری و سیاسی و تەنانەت ئەدەبییش، لەم ڕووەوە ناوبراو نووسینکی بەناونیشانی (ڕاگەیاندنی مەرگی ەخنەی ئەدەبی، ەخنەی ڕشنبیریش ئەتەرناتیفکی میتدییە) نووسیوە، پوختەی بچوونەکانی لەم بارەیەوە خستووەتەوو، بەر لەم کارەیش کتبکی سەربەخی بەناوی (النقد الپقافی) لەسای 2000 باوکردتەوە(**).
ئەگەرچی بەلای هەندێ لە توژەرانی ڕژاواوە وەك (فنسنت لیتش) هەردوو جری (ەخنەی ئەدەبی) و (ەخنەی ڕشنبیری) دوو بواری جیاواز و لەهەمان کاتیشدا هاوبەشیشن، بەام وەك دوو بواری هاودژی یەکدی تەماشای نەکردوون کە یەکیان مانای مەرگ و سینەوەی ئەوی دیکەیان بت.

ب ـ هەژموونی ەخنەی ڕژنامەوانی:

بیروبچوونکی دی لەو گشە نیگایەوە قسە لەسەر مەرگی ەخنەی ئەدەبی دەکات، کە لەم سەردەمەدا ەخنەی ڕژنامەگەری بە کەناا و ستایلە جیاوازەکەیەو، ووبەرکی زری لەگوتاری ڕشنبیریی گرتووەتەوە و ەخنەگری ڕاستەقینەو لەهاتوویش ئامادەبوونکی ئەوتی نییە، لەم میانەدا نووسەری عەرەب (فازا سوتانی) باس لەکتبکی ڕماننووسی بەریتانی (مارتن ئامس) دەکات کە چن ئەم ڕماننووسە، مردنی ەخنەی لە ئەمەریکاو ئەوروپا ڕاگەیاندووە و (ئامس) ئاماژەی ب ئەوە کردووە کە ئەم سەردەمە، نە سەردەمی تیرە ەخنەییەکانەو نەسەردەمی ەخنەی پراکتیکییە، بەکو ئەمڕ (ەخنەی ڕژنامەگەری) شونەی ئەمانەی گرتتەوە. ئەم جرە ەخنەیەش پتر پداچوونەوەی خراو خستنەووی کتبە لەدوو توی چەند سەرنجکی سادەو سەرپێدا. هەبەتە نووسینی ەخنەیی لەم شوەیەش پتر خزمەتی خونەرو ڕژنامەو گقارەکان دەکات، نەك بزاقی ەخنەی ئەدەبی(3).
کورت و کرمانجی ئەم جرەبچوونە دەیەوت بێیت، ئەمڕ لەم شڕشی تەکنلژیای ڕاگەیاندندا، لەبەردەم لافاوی چاپ و پەخشی هەمەچەشنەدا، دەلیقەیەك ب تیریزەکاری و توژینەوەی ەخنەیی قەبەو فرە لایەەیی نەماوەتەوە، بەکو ئستا کورتە نووسینی سادەو سەرنجی خودیی برەوی هەیە.

دووەم: گشەگیریی ەخنە لەنو دیوارەکانی زانکدا.

نزیك لەبچوونی یەکەم، هەندك لە نووسەران پیان وایە قەتیس بوونی ەخنە لەنو هەکانی زانکدا، یاخود لەنو ئەو گقارە ئەکادیمیانەی کە تەنها هەندك لەمامستایانی زانکێ دەیبنن، بەجرك لەجەماوەرو گوتاری ڕشنبیری دابراوە، وەك بی (ەخنەی

ئەدەبی) کۆچی دوایی کردووە. بیروبۆچوونی هەخنەگرو ئەکادیمیکاری بەریتانی (رۆنان ماکدۆناڵد) نموونەیەکی دیاری ئەم جۆرە تێوانینەیە. (ماکدۆناڵد) لەکتێبێکیدا کە لەم ساڵانەی دواییەدا بەناونیشانی (مەرگی هەخنەگر) بڵاویکردۆتەوە قسەی لەسەر مەرگی هەخنەی ئەدەبی کردووە.
نووسەرو هەخنەگری عەرەب (فەخری ساڵح)(4) لەخستنەووی کتێبی (مەرگی هەخنەگر)دا دەڵێت، (رۆنان ماکدۆناڵد) لەم کتێبەیدا قسەی لەبزاقی هەخنەی ئەدەبی بەریتانی کردووە و ئاماژەی بەوە کردووە کە ئەم بزاقە ئێستا و کاریگەرییەکەی لەنێو خوێنەراندا زۆر کزولاواز بووە و تەنها لەسنووری هێڵی موحازەراتی زانکۆدا ماوەتەوە.

کەسانی هەخنەگری ئەکادیمیش بەناوی پسپۆرییەوە تەنها سەرقاڵی لایەنێکی دیاریکراوی تۆژینەوە ئەدەبییەکانەو هیچ بەشداری و چالاکییەکی لەگۆڤار و ڕۆژنامەکاندا نییەو لەدنیای خوێنەران و بینەران دابڕاوە.
(ماکدۆناڵد) لاوازیی هێڵی هەخنەگری بەریتانی بۆ ئەوە گەڕاندۆتەوە کە ئەمڕۆ نووسینی سەرنجی هەخنەیی سەرپێی و سادە و ساکار زۆر بەربڵاوە و زۆریی و کراوەیی سایتەکانی ئینتەرنێتیش ـ بۆ سانسۆر ـ زەمینەیان بۆ ئەم جۆرە نووسینانە خۆشکردووە.

سێیەم: نەبوونی بەرهەمی هەخنەیی هەسەن:

هەندێ جار نەبوونی کاری هەخنەیی بابەتی و زانستیانەی تەکمە کە دیدو ڕوانینێکی هەخنەیی نوێ و کاریگەر لەخۆ گرتبێت، وای لە هەندێك کردووە، قسە لە نەمان و مردنی هەخنەی ئەدەبی بکەن.
ئێماننووسی عێراقی (ئەحمەد سەعداوی) لە نووسینێکیدا بەناونیشانی (هل وصل النقد فی العراق الی نهایته الگبیعیه؟) بەشێوەیەك قسە لەسەر نەبوونی تۆژینەوەی هەخنەیی دەکات، لەدوا دێڕی وتارەکەیدا دەڵێت ((پێویستە دان بەوەدا بنێین کە هەخنە لەئێشنبیریی عێراقیدا قۆی تەکەوتووە)).
(سەعداوی) لەم نووسینەیدا ئاماژەی بەچەند هۆکارێك کردووە کە بوونەتە هۆی کۆتایهاتنی یاخود قەبوونی هەخنە. وەك (نەبوونی گۆڤارو گرووپی تایبەت بە هەخنەی ئەدەبی، لەسایەی نەبوونی کاری هەخنەیی جیددی و بابەتییانەدا نووسینی ستایشکارانە زۆربووە، مامۆستایانی زانکۆ دوور لە داهێنان و نوێکاری تەنها بۆ (تەرقیە) دەنووسن، یاخود تەنها بەهەندێ لایەنی تیۆرییەوە سەرقاڵن،...) هۆکارەکان هەرچییەك بن، ئەوەی جێگای سەرنجە ئەوەیە کە لێرەدا چەمکی (مەرگی هەخنە) بەمەبەستی نەبوونی یاخود کەمیی کاری هەخنەیی

هەسەن بەکارهێناوە.

*** (مەرگی هەخنە) و هەخنەی ئەدەبی کوردی:**

بەر لەهەر شتێك دەمەوێ ئاماژە بەو خاڵە بکەم، کە بەپێی ئاگادارییم، نەمبینیوە نووسەرێکی کورد لە باسی بوون و نەبوونی هەخنەی ئەدەبی کوردیدا چەمکی (مەرگی هەخنە)ی بەکارهێنابێت، چونکە زۆرێك لەوانە لە گۆڤارو ڕۆژنامە کوردییەکاندا کە باس لە هەخنەی کوردی دەکەن، دەڵێن (هەخنەمان نییە!!) جا بەچوونی خۆیان چۆن باسی مەرگی شتێك بکەن کە بوونی نییە؟!!
جێگای سەرنج و پرسیاریشە لەنێو ڕۆژنامەگەری کوردیدا، بەچوونی وا هەیە لەساڵی (1968) قسە لە نەبوونی هەخنەی ئەدەبی کوردی دەکات(6) و کەسانی تریش هەن لەساڵی (2008) هەمان بیروبۆچوون دووبارە دەکەنەوە و دەڵێن کورد هەخنەی ئەدەبی هەر نییە(7)!!
هەبەتە بۆ ساڵی (1968) گەر قسە لەسەر نەبوونی هەخنەی ئەدەبی کوردی بکرێت، هەنگە تا ڕادەیەك بەگەو بەهانەی خۆی هەبێت، بەڵام لەساڵی (2008) دوای بوونی دەیان کتێبی هەخنەیی، دوای پتر لە سەد ساڵی تەمەنی ڕۆژنامەگەری کوردی، دوای بوونی پتر لە سەد نامەی ماستەرو دکتۆرا لەهەخنەی ئەدەبی کوردیدا، تۆ هەر بڵێیت و بڵێیت هەخنەی ئەدەبی کوردی لە ئاستی نەبوونداید!!
بەڕاستی ئەم جۆرە بۆیارانە، لەلایەك غەدرێکە لەمێژووی هەخنەی ئەدەبی کوردی و لەلایەکی دیکەشەوە نیشانەی بێئاگایی خاوەنی ئەم جۆرە بۆیارانەیە لەبەرهەمە هەخنەییەکانی تایبەت بەئەدەبی کوردی.

*** ئەدەب و هەخنە لەنێوان مەرگ و ژیاندا:**

ئەگەرچی لەمێژە باس لە مەرگی ئەدەب و شیعرو ڕۆمان کراوە و دە پازدە ساڵێکیشە مەرگی هەخنەش چووەتە پاڵا چەمکە مەرگ ئامێزەکانی دی، بەڵام تێبینی ئەوە دەکرێت لەگەڵا ئەم هەموو دەنگ و باسە مەرگاوییانەدا، هێشتا دەقی ئەدەبی لەنێوەندە ڕۆشنبیریی و جەماوەرییەکانیشدا ئامادەیی خۆی هەیە، لەم ڕووەوە شاعیری ئەمریکی (دۆناڵد هۆل) گوتوویەتی (گەرچی نزیکەی دوو سەد ساڵە باس لە مەرگی شیعر دەکرێت، بەڵام لەهەموو ڕۆژێکدا شاعیرێکی نوێ لەدایك دەبێت و جۆرە دەقێکیش پێشکەش دەکات، ڕەزامەندی نەوەکانی داهاتوو بەدەست دەهێنێت)(8).
تا ژیان بەردەوام بێت، دەربڕین لەژیان (دەق)یش بەردەوام دەبێت، کە دەقیش هەبوو، هەخنەیش قسەو کاریگەری خۆی دەبێت، هەروەك چۆن لە تیۆری ئەدەبدا دەگووترێت (هەر قۆناغێك لەقۆناغەکانی گۆڕانی جڤاك،

پەیوەندی ئیستاتیکی خۆی بەجیهانەوە لەڕێگای چەند ژانرو فۆرمێکی ئەدەبیی دیاریکراوەوە دەردەبڕێت)(9) ئاوەهایش دەکرێ بڵێین، هەخنەی ئەدەبییش لەهەر قۆناغێکدا ئامرازو ڕێبازی خۆی دەبێت و هاوکات لەگەڵ گۆڕانە زانستی و مەعریفییەکاندا، ئەمیش زمان و زاراوەی خۆی دەبێت و لەکارەکانیدا ستراتیژییەتی نوێ بۆ خۆی دیاری دەکات.
کەواتە ئەوەی لە ئاستە جیهانییەکەیدا تێبینی دەکرێت مردن و نەمانی یەکجارەکی ئەدەب و هەخنە نەبووە، بەڵکو چۆوە و شێوەی داڕشتن و بەرهەم هێنانی دەق گۆڕاوە، هەخنەیش زمان و کەرەستەی خۆی گۆڕیوە و میکانیزمای کارکردنی گۆڕانی بەسەردا هاتووە، ڕاستە لە قۆناغێك بۆ قۆناغێکی دی هەندێ جار ئامادەیی هونەرێك، ژانرێك ستایلێك، تەرزێکی کاری هەخنەیی یا کێبووەتەوە یاخود لەچاو هەگەزێکی دی زیاتر ئامادەیی هەبووە، ئەمانە هۆاڵەتێکی سروشتی گۆڕانکاری و نوێکارییەکانی ژیانی مرۆڤن.

*** هەخنەگری کورد:**

پێم وایە لەسەروبەندی دەنگ و باسی ژیان و مردنی هەخنەی ئەدەبییدا، پێویستە هەخنەگری کورد تایبەتمەندێتی ژین و ژینگەی دەقی ئەدەبی کوردی و باری ڕۆشنبیری و مەعریفی گوتاری هەخنەی ئەدەبی کوردی هەچاو بکات و بەپشت بەستن بە ئەزموونی هەخنەیی میللەتانی دی و سوود بەبینین لە نوێترین تیۆرە زانستی و هەخنەییەکان، لە هەوڵی داڕشتنی گوتاری هەخنەیی بێت کە توانای شیکردنەوەی دەق و سەرجەم کێدو سیستمەکانی نێو گوتارە جیاوازەکانی ژیان و کۆمەڵگای هەبێت. هەر لێرەشەوە بەشیکردنەوەی بنیاتی بابەتی و ئیستاتیکی تێکستەکانی ئەدەبی کوردی، سیماکانی تایبەتمەندێتی دەقی کوردی بخرێتەڕوو، لەگەڵ ئەمەشدا لەم زەمەنی کێبوونەوەی بەها مرۆییەکان و قەیرانە ڕۆحییەکاندا، هەخنەی کوردی بە ئاراستەیەك کاری بۆ بکرێت کە دەقی کوردی جەخت لەجوانترکردنی ژیان و هەواندنەوەی تەمی خەمی تاك و کۆ بکاتەوە. ئەمە ستراتیژییەتی کارمان بێت، ئینجا لەشیکردنەوەی (هیکلامکدا) یاخود لە شرۆڤەکردنی شیعرێکی میللیدا یان هەڵسەنگاندنی کلیپێکدا بێت، ئەمەیان کێشە نییەو گرنگ دیارخستنی ئەو کێدو سیستمانەیە کە لە پشتەوەی بەرهەمەکاندا حەشاردراون، تا بزانرێت چ جۆرە هاوئینێك لە پشتەوەیەتی و بزانرێت لەچی ئاستێکەوە هەوێداوە کاریگەری و خۆی بەسەر خوێنەرو بینەرو بیسەردا بەجێبهێڵێت، بۆ ئەوەی لەخزمەتی مرۆڤایەتی مرۆڤدا بیمەزرێنین.

_____

پەراوێزەکان:

1ـ الثقین کرنان، موت الادب، ت بدرالدیب، المجلس الاعلی اللپقافه، 2000، ص 13.

* ـ بڕوانه: هەمان سەرچاوه.

هەبەته لەم هەزارەی سێیەمەدا پتر باس لە کاریگەری کۆمپیوتەرو سایتەکانی تۆڕی ئەنتەرنێت دەکرێت کە جۆرە مەترسییەکی نەك هەر بۆ (ئەدەب) بەکو بۆ خودی (کتێب) لەشێوە کاغەزەییەکەیدا دروستکردووه. لەم میانەدا (جیس دێبرێ) ئاماژە بەوه دەکات کە ئەمڕۆ سەردەمی (شاشه)یەو بینین و بەرهەمی بینراو باڵا دەستەو لەنێو ئەم شاشه ئەلیکترۆنی و وێنەییەدا ئیدی (کتێب) و کاغەز) نەك هەر بایەخی نامێنێت، بەکو بوونیشی نامێنێت. ماڵپەڕی alghad.jo، بابەتی (عصر البلاغه الالکترونیه) ترکی علی الربیحو.

2ـ صلاح فچل، النقریه البنائیه فی النقد الادبی، ص 33، 333.

3ـ مجموعه کتاب، تحولات الخگاب النقدی العربی المعاصر، 2008، ص 1343.

**ـ لەم بارەوه بڕوانه: + عبدالله الغزامی، النقد الپقافی، المرکز الپقافی العربی، بیروت.

+ د. عبدالله الغزامی، د. عبدالنبی اخگیف، نقد پقافی أم نقد أدبی؟، دار الفکر، دمشق، 2004، ص 11، ص 64.

4ـ فاچل السلگانی، موت النقد، جریده الشرق الاوسگ (8526) 2/4/2008.

5ـ فخری صالح، موت النقد، سایتی Dar Alhayat.

6ـ أحمد سعداوی، هل وصل النقد فی العراق الی نهایته الگبیعه؟ جریده (المدی) (802) 1/11/2006 له سایتی AL-MAD Nespaper.

7ـ بڕوانه: حسین محمد سعید، أزمه النقد الادبی الکردی، جریده التڕخی (328) 2/8/1968.

8ـ بڕوانه: گۆڤاری هەڵمی کوردستان ژماره (464) 3/6/2008، ل 23.

9ـ بڕوانه: گۆڤاری (الفیصل) ع (241) 1996، ص 28.

10ـ عبدالمنعم تلیمه، مقدمه فی نڤریه الادب، ص 123.

* لەم نووسینەدا بەگشتی سوود لە کتێبی (النقد الپقافی) عبدالله الغزامی بینراوه.

.

کەرکووکخەم – یازدە ... ئەمجەد شاکەلی

تە سەدان جار باسی دەردەکانی کەرکووک و ئاگواستنی خەڵکەکەی و گواستنەوەی کارگەر و کارەندانی، بە کوردکی سلەمانی، هەولەر یا دهک و بە تایبەتیش سلەمانی بکە، هەرگیز لەت تەناگات و پێیوایە کارەند کارەندو دەبە بگوزرتەوە و ئەی خەکیش لە شارکەوە ببرێتە شارکی تر، ئەمە چی تەدایە و کە کارەندی هەناردش دەخرێنە جگەی تە، ئیدی ئەوە قانوونە و کەی کشێیە! ئەوان بەو جرە لە کشە و نەهامەتییەکانی کەرکووک تەدگەیشتن و ئەستایشی لگەڵە بە تێیدگەن. من بێیە وا دەڵەم، چوون دێیان جار تووشی ئەو گەنگشە و مشتومڕە هاتووم لگەڵە خەڵکانکدا، کە تگەیشتنی ئەوان لەو کشێیە، هەر هەندەی تگەیشتنی عەرەبکی فەللووجە، تکریت، بەسرە، بغدا یا شوێنکی دیکەی عیراق بووە. ئەو دەمەی لە کەرکووک بووم، چەند شوێنکم گەڕی و هەر دەمە و لە جگەیەک دەژیام، دەمک لە گەەکی عەرەسە و ئیمام عەبباس و دەمک نزیکی حەمامی عەلی بەگ و دەمک کەانەکەی شوکر نەججار، لە خانووکی میمک(مەشا)ی دیاندا، کە لە کندا خوندنگە بووبوو لە نزیکی سینەمای سەلاحەددین و دەمک لە هوتل زهوور لە نزیکی مەرکەز عام و دەمک لە هوتل موەففەق(موفق) و ماوەیەکیش لە ەحیماوا و دواجاریش پش گواستنەوەم یا استر ودەرنانم بە هەولەر، چونکە بە تبزی بوو نک بە خواستی خم، لە هوتل (جیهاد)، لەگە هاوێیەکی دیکەمدا ژوورکمان پکەوە گرتبوو. هاوێیەکەم مامستای ئامادەیی بوو و کە هاوین هات، گەایەوە کفری و منیش یک دوو حفتیک بە تەنیا مامەوە. پاش ئەو ماویە، خاوەنی هوتلەکە پرسیاری لکردم، کە کوکی تازەهاتوو هەیە، ئەگەر من پیم ناخش نەبت، ئەوا بیخاتە ژوورەکەم و بەوەش کرێیەکەم کەمتر دەبتەوە. منیش زر بەلامەوە ئاسایی بوو و قایل بووم. هەر بە شەو ئەو نەفەرە نوێیە هاتە ژوورەکم. لاوکی دەوروبەری 21-22 سان بوو و هەر دوو س ساک لەمن گچکەتر بوو. عەرەب بوو و خەکی دەوروبەری تکریت بوو. ئیدی کە بوو بە هاوژوورم و زووزوو یەکدیمان دەدیت، قسەوباس کەوتە نوانمانەوە. ئەو باسی خی بە دەکرم و زر بە شانازییەوە دەیگوت،

که تەنێ خوێندنگەی سەرەتایی تەواو کردووە و بە موچەیەکی 130 دیناری لە کارگەی گۆگرد(کبریت)ی کەرکووک کاری بۆ دابین کراوە و ناردوویانە بۆ کەرکووک و ئێستا بە شێوەیەکی کاتیی لەو هۆتێلە دەژی و پاشتر خانووی بۆ دابین دەکرێت و دەبێتە خاوەنی ئۆتۆمبیل و هەموو ئامرازەکانی ژیانی بۆ مسۆگەر دەکرێت و ژن دەهێنێت و منداڵی دەبێت و دەبێتە خەڵکی کەرکووک. لە قسەکانیدا شێخیی بە من دەکرد، کە زانستگەم تەواو کردووە و هەموو موچەکەم 42-43 دینارە و نە خاوەنی ماڵ و نە خاوەنی خانووم و نە هیچیشم هەیە. منیش دەمەویست تێگەیەنم، کە ئەو و ئەوانەی وەک ئەو، کە دەنێردرێنە کەرکووک، لەبەر عەقڵ و کارزانی و لێوەشاوەییان نییە، بەڵکە بۆ عەرەباندنی کەرکووکە و بۆ پێکردنەوەی جێگەکانی ئەمەیە و بۆ گۆڕینی هەموو شتێکی شارەکەیە و بۆ بنبڕکردنی کوردێ لە کەرکووک. کە زانیشی فەرمانی گواستنەوەم بۆ هەولێر دەرچووە، زمانی درێژتر بوو و پتر شێخیی بە هەوشی من و ئەوانەی وەک من دەکرد. نزیکەی یەک مانگ و چەند هەڤێک لەگەڵ ئەو کوێدا هاوژوور بووین، پاشان من و سەدانی وەک من وەدەرنراین و ئەو و هەزارانی وەک ئەو جێی ئەمەیان لە کار و کوێان و گەڕەک و شەقامەکانی کەرکووکدا گرتەوە و بوون بە خاوەن ماڵ و تا ئەمڕۆش هەر خاوەن ماڵن.

11 – 05 – 2015

مارا ساد لێ نێوان خوێندنەوێ و نمایشدا … بەشی سێیەم

٤-٣

نوسینی: ڕزگار حەمە ڕەشید

(نمایشی مارا ساد بەرهەمی کۆی شانۆی با، بە هاوکاری بەڕێوەبەرێتی هونەری شانۆ و پەیمانگای هونەرێ جوانەکانی سلێمانی؛ نوسینی پیتەر ڤایس، وەرگێڕانی شەرزاد حەسەن، دەرهێنانی هیوا فایەق، لە ٦/١١/٢٠١٦ و ڕۆژانی دواتر لە هۆڵی ڕەشنبیری سلێمانی نمایشکرا.)

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن ....

میدیای کوردی لە بازنەی گەمەکانی سیاسەتدا ... نەژاد عزیز سورمێ ... بەشی سێیەم

میدیای کوردی و سوود وەرگرتن لە تەکنەلۆژیای نوێ

لە ڕاست سوود وەرگرتن لە تەکنەلۆژیا ، میدیای کوردی بە هەموو چەشنەکانییەوە توانیویەتی سوود لە هەل و مەرجە ڕەخساوەکان ببینێ ، ئەمەش سەرەتا زیاتر لە (میدیای نووسراو)دا ڕەنگی دایەوە ، بەوەی هەموو تایبەتایەتیەکانی چاپی بۆ مەیسەر بوو کە تا پێش ڕاپەڕین ئەوەی بە پێوانەی ئەوان ئۆژگاران پێشکەوتوو بوو و لەگەڵ سەردەمدا هاتبووەوە تەنیا لە (بەغدا) هەبوو ، تەنانەت بەغدا تا ئەو دەمەیش مەبەندی بۆ ڕکابەری چاپکردن بوو ، چونکە کوردستان ئەگەرچی ژمارەیەك چاپخانەی تێدا بوو ، بەڵام چاپخانەی پەروەردەی لێ بترازێ (ژمارە2) کە ئەویش تایبەت بوو بە لە چاپدانی کتێبەکانی قوتابخانە و کتێب و بڵاوکراوەی دی لێ چاپ نەدەکرا ، تەنانەت کتێب و تاکە گۆڤاری(ئەمیندارییەتی ئۆشنبیری و لاوان)ی ئەوسا (کاروان)یش لە بەغدا چاپ دەکران ..

بەو ڕەنگە هات تا لە ناوەڕاستی نەوەتەکانی سەتەی ڕابردوودا ، تەکنیکی چاپ لە ئۆژنامەنووسیی کوردیدا پێشکەوتنی بەرچاوی بەخۆوە بینی ، چەندان چاپخانە و دەزگای وەشاندن دامەزران .. بە هاتنی کۆمپیوتەریش ، جۆری چاپ لە ئۆگاکانی پێشووی تێپەڕاند...
دیارە هەمیشەیش تەکنیکی چاپ و دیزاین و دەرهێنانی هونەری بەشی زۆری بە پێشکەوتوویی ئامرەکانی چاپەوە بەندە ، ئەگەرچی ئۆی دیزاینەر و هونەرکارانیش جێی ئاماژە و لەسەر ڕاوەستان بێ ، کە بەگومان لە هەموو بارانداً ئەوانن تایبەتایەتی بە ستایلی دەرهێنانی هونەری بڵاوکراوەکە دەدەن ، بەڵام بەگومان ، وەك وتمان دامەزراندنی چاپخانەی پێشکەوتوو هەروەها پێداویستەکانی دی چاپ ، بە تایبەتی ئامێری چنین و چاپ کردن و لایەنی دیزاین و جوانکاری و

لێخەوتانی هونەرکارانی ڕۆژنامە و بڵاوکراوەکانی دی لە میدیای کوردیدا بە ئاشکرا دەرکەوت ، وای لێ هات چاپکراوەکان لەم ڕووەوە بچنە خانەی کەبەرکەوە ؛ لەووی فۆنتی تایبەت بەخۆیان و هەوڵ دان بۆ ستایلی تایبەت لە بڵاوکردنەوەی وێنە و تایپۆگرافیای جۆراوجۆر و بایەخ دان بە تایتڵی سەرەکی و لاوەکی و دابەشکردنی ستوونەکان بەسەر بڵاییی لاپەڕەکاندا و لاپەڕەبەندی و هاوسەنگ ڕاگرتنی هەموو ئەو لایەنانە..

لەگەڵ ئەوەشدا ، چاپکراوەکان (ڕۆژنامە – گۆڤار – بلاۆکی دی) ، بە میدیای بیستراو و بینراویشەوە لە دیزاین و دەرهێنان و ستایلی شاشە ، لە یەکئەنوایی و لاسایی کردنەوەی میدیاکانی دەوروبەر و ئەوروپایی بەو ڕادەیە بەدوور نەبوون هەستی پێ نەکرێ ، ئێستاش زۆربەیان ، (هەندێکیان بە وەرگێڕانی ناوی خودی کەناڵەکەیش) کاریگەریی ئەو کەناڵانەیان تێدا شاراوە نییە...
وەکو گەیاندنیش ، میدیای کوردی تا ئێستا هەژاری پێوە دیارە ، تەنانەت ڕادیۆ و تەلەفزیۆنەکانیش بە هۆی زۆری و بڕیانەوە – ژمارەیەکی کەمیان لێ بترازێ کە لە پەنجەی دەستێك تێناپەڕن- ئەو گۆڕگر و بینەرەیان نەماوە ، تیراژی میدیای نووسراویش لەچاو ژمارەی دانیشتووانداً ، هیچ وەختێك نەگەیشتووەتە ئاستی جێی باسان ، بڵاوکردنەوەش لەو لاوە بوەستێ، کە ئەمە وەکو کوردستان دەزگایەکی گشتگیری حکوومەتی یان کەرتی تایبەتمان نییە ، لە کاتی خۆیدا ڕۆژنامە و کتێب بڵاوکراوەی دی بگەیەنێتە خوێنەر.
کەناڵە ناوخۆییە لێکاێیەکانی ڕادیۆ و تەلەفزیۆنەکانیش زۆربەیان ئەوەیان لێ دەخوێنرێتەوە کە بە مەبەستی قازانج زیاتر دامەزرێنراون ، بەو کەناڵانەوەیش کە بۆ منداڵان خراونەتەگەڕ(23)!.

دیارە پێشکەوتنی تەکنیکی، پێویستی بە تەکنیکار ، یا ئەوەی پێی دەگوترێ کادیری پڕۆفیشناڵ و ڕۆژنامەنووسی بەکار و هاوچەرخ هەیە ، لەم ڕووەشدا ئەگەرچی هەندێ لە دەزگاکان بایەخیان بەم لایەنە دابێ ، بەڵام بە شێوەیەکی گشتی ، دیسان ڕۆژنامەنووسانی دوێنێ بە تاو و کەرەستەی ئەوساوە مەیدانەکەیان گرتووە ، بەتایبەتیش زۆربەی ئەوانەی لە (میدیای نووسراو)دا کار دەکەن...
ئەم مەسەلەیەش، مەسەلەی پێگەیاندن و ڕێگا خۆش کردن بۆ گەنجانی جیددی و کارا و خاوەن خەون تاڕادەیەك لە قەدی خۆیدا ماوەتەوە و هەوڵێکی بەڕاستیم لەو لایەنەدا نەدیوەو نەبیستووە ، کە بە ڕای من کروکی هەست بەخۆکردن و پێشەوی لە ژیانی ڕۆژنامەنووسیدا ، وەکو

ناویان به (پیشەی ماندووبوون) بردووە ، بەو ئاراستەیە دەکرێ...

لە ئەوەی دەبینرێ و بەرچاوە ڕۆژنامەنووسان نەیانتوانیوە سنوری ئەرك و مافی لێك جیابکەنەوە... کارەکەو ڕانتریش بوو دوای دەسبکاربوونی ئەوەی بە (میدیای سێبەر) ناسراوە بە شێوەیەك میدیای خستە دەرەوەی کەوانەی (ئازادی – بەرپرسیاریەتی) ئیتر هەر تیرە و لە کەنداێ و هەر یەکە و بە ئاوازێ بێ لەیلای خێی و ناشیرین کردنی لەیلای خەکی دی لە ژێر سەردێری – ئەهلی و سەربەخێ- و ئازادیدا کەوتنە خۆندن لەیەکدی و بێ یەکدی !!
ێاستە ێەنگە هەندێ لەو میدیایانە هەوێیان دابێ (تاێادەیەك) هاوسەنگی ێابگرن ، بەێام خێ ڕۆژنامەنووسی پڕۆفیشناێ و میدیای سەربەخێ (ئەگەر هەبێ) کاری هەر ئەوە نییە بەوە هاوسەنگی ێابگرێ کە مادەم بیروێای (ئەلف)ی وەرگرت و پاشان هی (بێ) بەو مانایە دەکەوێتەوە هاوسەنگی ێاگرتووە !! بە پێچەوانەوە میدیای پڕۆفیشناێ ، بەر لە هەموو شتێك دەخوازێ بیر لە پێدانی زانیاری بکاتەوە کە ڕۆگای خوێنەر و بینەر و گوێگر ێوون دەکاتەوە و دەبێتە بەشێك لە پێکهێنانی ێای گشتی..

ڕۆژنامەنووسی پڕۆفیشناێ ێەچاوی پیشەییایەتی دەکا ، دەکرێ بەوە هەست بە بەرپرسیاریەتی بکا لە پیشەکەیدا ێاستگێبێ و دوور لە لێگرتنەوەی زانیاری لە خوێنەر و گوێگر و بینەر، یا هەێبژاردنی هەواێ و ێیپێرتاژ و ێاپێرتی دیکە بە شێوەیەکی بژارکراو (إنتقائی) و بایەخ نەدان بە زنجیرەی گرینگ و گرینگتر و گرینگترین ، لە هەێبژاردن و بڵاوکردنەوەی هەواڵدا کە ڕۆێی کڵەگەی ئەساسی دەبینێ، بەتایبەتی میدیای ڕۆژانە.
ئەمەی دەگوترێ لە قاوخی (خوانەخواستە) ئامێژگاریدا نییە، بەقەد ئەوەی لە ئەزموونێکی ناقابیلەوە سەرچاوەی گرتووە.
هەر لێرەشەوە مڵکی ڕۆژنامەنووسی کارا و عاشق بە پیشەکەی، لەگەێ ڕۆژنامەنووسانی ڕۆبوار و بەیکەر لێك هەێداوێردرێن ، بەتایبەتی لە کاتە هەستیارەکاندا کە هەێسوکەوتەکان لە شەوانی بێداری و ئێشکگریی بێ هەواڵێکی چەند دێری ، وەك ڕۆژی ێوونك دەردەکەون .

ئاماژەیەك بێ میدیای حزبی لە کوردستاندا

سەیرایەتی هەێوەستە وەرگرتن لە هێنانەوەی باسی میدیای حزبی لەوەدایە وەك بڵێی بکەوینە بەرابەر دێوەزمەیەك ، لەکاتێکدا خودی ئەو میدیایەی خێی بە (ئەهلی) یا (بڵایەن) ناساندووە لە بنەێەتدا لە منداێدانی ئەو میدیایەدا هاتووە کە سەردەمێکی دوور و درێژ

سەنگ و قۆساپی پێکهێنانی ئای گشتی لە ئەستۆدا بووە ، مەبەستم ئەو سەردەمانەیە کە ململانێی سیاسی و قەومایەتی و تەنانەت چینایەتیش لە کێی ئەو میدیایەدا بووە کە بە (میدیای حزبی)یەوە دەیناسین.
بۆ کورد ئەو میدیایەی هەیبووە بارەکە قۆستریش بووە ، هەم لە سەنگەری بەرەنگاری دەسەڵاتە سەرکوتکارەکان بووە ، هەمیش هۆیەك بووە لەڕاگرتنی باڵانسی زمان و کولتوورەکەی و گەشەی ئەدەبیاتی… ئەوی ڕاستیشە و دەخوازێ نەوەی نوێی لێ حاڵی بێ ، میدیای کوردی هەر لەدەسپێکەوە باوەکو لەسەر دەستی (ئەنتێلێجستا)ی سیاسی کورد بوو بێ ، بەڕام لە پاشاندا لە ڕێگای حزبەکانەوە پێگەیشتووە.

ئەگەرچی ئەو پێگەیشتنەیش بە گوێرەی هەل و مەرجی زاتی و بابەتی لە سەردەمێکەوە بێ سەردەمێکی دی جیاواز بووە ، بەوەی لەو نێوەندەدا ، لە لایەك بارودۆخی سیاسی و لە لایەکی دی پێشکەوتنی تەکنەلۆژی هۆنگ و ڕووی میدیای حزبی کاڵ کردبێتەوە ، بەڕام هەرگیز بەو مانایە نەبووە ، ئێستاشی لەگەڵدا بێ لە هاوکێشەکاندا پەڕاوێز بوو بێ ، چونکە تا ئێستاش ڕۆڵ و کاریگەری خۆی لە دەست نەداوە بەهەند وەرنەگیرێ ، ئەمەش دیارە ئەوەی وەك ئەلتەرناتیف خۆی نمایش کردووە ، لە گەڵك ڕووەوە ، وێنەیەکی پڕفیشناڵی پیشەیی دوور لە دەمارگیری و بەمنەتی لە خاوەندارییەتی و سپێنسەرایەتی پیشان بدا…

پێت سەیر نەبێ (ناڕەم هەمووی) بەڕام ئێستاش لەو لایەنانەوە میدیای حزبی ڕووبەدەرتر و زیاتر جێی متمانەیە ، هەرچی نەبێ خوێنەر و بینەر و گوێگر دەزانن کە ئەو ڕۆژنامە یا کەناڵی تەلەفزیۆنە یاخود ئەو ڕادیۆ و سایتە لە کوێوە هاتووە و بەچ ئاراستەیەکە ، ئینجا هی هەر حزبێك بێ ، هەرچەندە من بەخۆم وای دەبینم کە دەبووایە تا ئێستا ئەو میدیایەش واتە (میدیای حزبی) گەیشتبوایە ئەوەی ببێتە (میدیای پێکهاتە) ، مەبەستیشم ئەوەیە هەر کەناڵێك بێ ئەوەی ناسنامەی ئاشکرای لەسەر بێ کە زمانحاڵی فڵانە حزبە یان فڵان لایەن ، لەخۆیدا لە ڕێگای بایەخدانی ڕۆژانەی بەو بیروبۆچوون و بڕاوکردنەوەی ئەو هەواڵ و ڕاپۆرت و بەدواداچوونانەوە بناسرابووایەوە ، دیارە کە لە میدیای حزبی کوردیدا ئەمە نەبووە بەکو لەو ململانێ سیاسیە سەقەت و کورتبینانەوە سەرچاوەی گرتووە بە نموونە ناسیونالیزم و چەپ و ڕاستەو وچەپی ناوەڕاست و دیموکرات و سوشیال دیموکرات سنورەکانیان تێکەڵ نەکرابن.

هەر لەرەشدا میدیای حزبی بەتایبەتیش دوای ڕاپەڕین بە چەند ساڵێك

، ئەو هەونەقەی جارانی نەما کە مینبەری داکۆکیکاری ئەو سیاسەتە ڕاگەیانراوانە بۆ حزب بانگەشەی بۆ دەکرد ، کار گەیشتە ئەوەی تەنانەت لە ناو خودی حزبیش ئەوەندەی بایەخ بەو کەسایەتی یان ئەم دەدرێ بەوەی دی نادرێ کە زۆرجاران بەرپرسی لاپەڕە یا هەواڵ هەنگە بە مەبەست ئەمە بکا ، دەنا لە ڕووی پڕۆتۆکۆلییەوە من وەکو ئەندامانی خۆم لاریم لەوەدا نییە لە میدیای حزبیدا دەنگ و باسی ئەو حزبە بکاوبکرێتەوە ، بە مەرجێك ئەوەی بکاو دەکرێتەوە بەهێز و هەواڵ بێ.
بگومان میدیای حزبیش لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی دی دەگۆڕێ ، بە پێی چەشنی سیستەمی سیاسی و ئاستی پێشکەوتنی کۆمەڵ و ڕوانینی ئەو حزبە بۆ فەلسەفەی گەشە و گۆڕانکاریەکان و شوێنی ئەو حزبە لە خاوەندارییەتی پرسەی سیاسیدا ، چونکە ئەگەر ئەو حزبە لە دەسەڵاتدا بێ میدیای جیاواز دەبێ لەگەڵ میدیای حزبێك ئۆپۆزیسیۆن بێ ، یاخود هەر بەدوایی لە دەرەوەی کێی پرسەکەدا بێ ، بە نموونە لە هەندێك وڵاتدا دەشێ بە پێی قانوونە کارپێکراوەکانی ئەو وڵاتە حزب هەبێت بەهەر هۆیەك هەیە ، مەڵەتی پێ نەدرێ ، لەو جۆرە حاڵەتانەدا میدیاکەیشی لە ڕووی ئاراستەکردنی ڕای گشتی و هونەری چاپکردن و جوغرافیای بڵاوبوونەوە و ئیمکانیاتی وادەی بڵاوکردنەوە و تیراژوە سنووردار بێ(24).

ئەگەر نموونەیشت ویست هەر ئەم حزبانەی خۆمان کە ئەمڕۆ لە کوردستاندا لە ناو پرسەی سیاسیدان ، لەکاتێکدا لە ژێر حوکمی حکوومەتە یەك بەدوای یەکەکانی عێراقدا، لەو کاتانەدا کە کارکردنی بە ئاشکرایان لێ قەدەغە بوو ، تاکە هۆی ڕۆژانەی پەیوەندی میدیاییان ئادێ بوو، وەکی دی بڵاوکراوەکانیان هەندێ جار بە مانگ بەکو زیاتریش دوای دەرچوونی نەدەگەیشتە دەستی خەڵك ، دیارە ئەویش بە نهێنی.

بەڵام دیاردەیەك لە میدیای حزبیدا کە دەمەکە دەرکەوتووە ، بەتایبەتیش پاش (ڕاپەڕین) و دەرکەوتنی ئەوەی بە (میدیای ئەهلی) ناسراوە و کە لە ڕاستیشدا ئەو میدیایەش لە کوردستان جیاوازییەکی جەوهەری لەگەڵ میدیای حزبیدا نییە ، بەوەی میدیای حزبی بە ئاشکرا حزب سەرپەرشتی دەکا و خەرجیەکانی لە ئەستۆ دەگرێ ، ئەوەی خۆیشی بە میدیای ئەهلی ناساندووە، بە هەر شێوەیەك هەیە ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆ لە ژێر ئاراستەی سپۆنسەرەکانیدایە و باوەڕ ناکەم هیچ یەکێك لەو کەناڵانە کە وتمان بە (ئەهلی) خۆیان ناساندووە بتوانن لە ڕۆنمایی باروبووکەرەکانییان لا بدەن ، ئەوەندە هەیە هەندێ لەو

کەناڵانە ، زیاتر بە هێی نواندنی جۆرێك لە پیشەییایەتی لە کارکردندا و هەندێ جار بەرنامەی جیاواز کە پێشتر و (تاڕادەیەك) ئێستاش لە میدیای حزبیدا نییە ، توانیویانە سەرنجی بەرامبەر (خوێنەر، گوێگر، بینەر) بەلای خۆیاندا ڕابکێشن ، دەنا وای نابینم پیشەییایەتی هەر ئەوە بێ ، تەنێ چەند ڕایەکی جیا لە سەکۆیەك کێبکەیەوە ، ئەو دیاردەیەش وەك لە پێشدا وتمان بە گشتی لە میدیای حزبیشدا کەم تا کورت دەرکەوتووە ، بە بەراورد لەگەڵ ئەو میدیایەی لە پایێدان ، بە هەموو جۆرەکانییەوە ، هەنگاوی شایان و دیاری نەناوە ، لەڕووی تەکنیکیەوە بێ یاخود دابین کردنی ئاسایەکی کراوەتر کە شەقڵ و نیشانەی سەردەمی نوێی پێوە دیار بێ .

میدیای بۆلایەن

مەبەست لە میدیای بۆلایەن و لایەندار ، لێرەدا هەر ئەوەنییە میدیایەك سەر بە حزبێکی یا لایەنێکی دیاریکراو نەبوو بۆلایەنە… داخۆ لای ئێمە بۆلایەنی چۆن خوێندراوەتەوە؟
وەکو ڕای خۆم کە لە زۆر جێی دیکەشدا گوتومە ، وای نابینم لە سەرانسەری جیهاندا کەناڵێکی میدیای بەو مانایەی هەندێ بەو سادەییە دەیبینن بۆلایەن هەبێ ؛ هەر کەناڵێکی میدیایی دەگری لە (لایەن)ێکەوە باروبوو یا بە ئیستیلاحی ئێستا سپۆرت یا سپۆنسەر دەکرێ ، بە هەر و بێ هەر مەبەستێك بێ ، ئینجا ئەو (لایەن)ـە حزبێك یا کۆمپانیایەکی بازرگانی (گەورە یا بچووك) یا سەرمایەدارێك یا هەندێ جار ئابووری یاخود دەوڵەتێك یا دەزگایەکی دیاریکراو لە دەوڵەتێکی دیاریکراو (ناوخۆ یا دەرەوە) یان گرووپێك ، یان ڕەنگە دەزگایەکی هەواڵگری یا کەسایەتیەکی ناسراو و ناوداری دیاریکراو یان هەر خودی دەوڵەت بە بیانووی بەرژەوەندی گشتی و….تاد.

بەم جۆرەش بێت مومکین نییە میدیا ، (هەر کەناڵێکی میدیا) بتوانێت لەو هاڵەتە لابدات کە لە لایەن سپۆنسەرەکەیەوە بێ دیاری دەکرێ .
ڕاستە هەندێ لە میدیاکانی دونیا لە ڕووی کارکردن و پیشەییایەتی و بابەتایەتی و هەڵسوکەوتیان لەگەڵ ڕووداوەکاندا لە پێش هەندەکەی دی دایە ، ئەمەش زیاتر پەیوەستە بە ئاستی پێشکەوتوویی ئەو کۆمەڵگەیەی پەیامەکەی ئاراستە دەکرێ…
وەرە بە نموونە کەناڵێکی ئاسمانی وەك CNN وەرگرە، ئەو کەناڵە بەحساب (سەربەخۆ)یە و خاوەنی خۆی هەیە، بەڵام دیسان بە بیانووی بەرژەوەندی ئاسایشی نەتەوەیی تەنانەت لە وڵاتێکی وەك ئەمریکایش ،

ڕووداوەکانی 11 سێپتەمبەر بڵاوبکاتەوە، بە تایبەتی لە پێشان دانی قوربانییەکاندا ، ئەمەش لەخۆیدا ئاستەنگێکی دی لا بەلایەوە ڕۆگایەی (سەربەخۆیی) و (بڵایەنی) و ئیدیعای لەو بابەتەی پێ دەسەلمێنرێ.

یان کەناڵێکی وەك (الجزیرە) کە ماوەیەکی زۆر بینەرگەلێکی لەدەبەدەری بۆ خۆی ڕاکێشابوو بەنام لای وردبین و شارەزایان هەر زوو دەرکەوت ، کەناڵێکی لایەنداری ئاراستەکراوە و هەرچی بڵاوی دەکاتەوە بە پێشینە و نەخشە بۆ داڕێژراوە ، هەرچی دەیخاتەڕوو ڕاستە ڕەنگە بۆ ماوەیەك تینوویەتی بینەرانی شکاندبێ ، بەڵام ڕۆژ نەماندی بەقەد تاڵە موویەك بە نەرێنی باسی باروبووکەرانی بکا کە دەوڵەتی قەتەرە ، لەکاتێکدا هەردەم سەری شاشە و بنی شاشەیان ئێممەتی عارەبی و دژی ئیسرائیل بووە ، ڕۆژ نەماندی باسی پەیوەندی دۆستانەی قەتەر و ئیسرائیل بکا ، یا باسی ئەو بنکە سەربازییە گەورەیەی ئەمریکا لە (قەتەر) بکا کە ئەوان لە (الجزیرە)دا بە ئیمپڕیالیزم دەیناسێنن ، یا هەواڵێك بڵاوبکاتەوە ، وا کەوتبێتەوە دژ بە قەتەر بوو بێت ، بێگومان ناتوانێ ، بە هۆیەکی زۆر سادە ، ئەویش چونکە کەناڵەکە دامەزراوی ئەو وڵاتەیە و بەشێکە لە ئاراستەکراوێکی نەخشە بۆ کێشراوی ڕای گشتی باوەکو لە هەندێ لە بەرنامەکانیشدا بە کێکردنەوەی دژەکان (کە زۆربەی جارانیش بەتەکبیر بووە) ئیدیعای بڵایەنی و بابەتایەتی کردبێ(25).

تەنانەت خودی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ، پاش شەڕی کەنداو چەندان کەناڵی ئاراستەکراوی ڕاگەیاندنی تایبەتی بۆ هەمان مەبەست دامەزراند ، وەکو چۆن دوای جەنگی جیهانیش هەمان شتی کردبوو ، ئەو دەمەی میدیایەکی بەتایبەت ئاراستەکراوی ڕووەو ئەوروپای ئەوسا وەگەڕخستبوو.
نموونەی دیکەش زۆرن ، بینەر و خوێنەرو گوێگری وردبین هەر زوو دەزانێ فەرمانە کەناڵی TV یا ڕۆژنامە یاخود ڕادیۆ یا سایتی ئەنتەرنێت بۆ کێ و بۆچی و بە چ مەبەستێك کار دەکەن ، چوون بە ئاشکرا ئەوەی تێدا دەبینێنەوە کە چۆن هەواڵ و ڕیپۆرتاژ و ڕاپۆرتە هەواڵەکانیان هەڵدەبژێرن و بە چ ئاراستە و لە چ وەخت و بە چ مەبەستێك بڵاویان دەکەنەوە.

بەم شێوەیە هەر کەناڵێکی میدیایی ئەو سیاسەتە پەیڕەو دەکا لە (لایەن) ئەو لایەنەوە بۆی کێشراوە باربووی دەکا و خەرجیەکانی لە ئەستۆ دەگرێ و سپۆنسەر بۆ بەرنامەکانی و ڕێکلامی پێویستی بۆ پەیدا دەکا و ڕۆگای دەستخستنی هەواڵی لە کاتێکی پێوانەییدا بۆ ئاسان

دەکا یان هەندێ جار هەر خۆی دەبێتە سەرچاوەی هەندێ لە هەواڵەکانی ، بەتایبەتی ئەو هەواڵانەی دەستخستنیان ئاسان نییە ، نەمازە لە وڵاتانی دواکەوتوودا ، کە قانوون دەورێکی لەو چەشنەی تێدا ناگێڕێ .

ئەمەش وەکو (ئاوت لاین) لە هەموو جیهاندا وایە ، لەگەڵ تێبینی ئەوەی لە پێشدا ئاماژەمان پێدا ، بە پێی ئاستی فەرهەنگیی کەمەڵ و هەروەها ئاستی بەرپرسیاریەتی ئەو ڕۆژنامەنووسانەی کاری تێدا دەکەن و عاقڵ پێ شکانی خودی سپێنسەرەکان لە شۆنێکەوە بۆ شۆنێکی دی و لە وڵاتێکەوە بۆ ئەوی دی بە گوێرەی سیستەمی فەرمانڕەوایی ئەو وڵاتەوە دەگۆڕێ ، دەنا لە شێوە گشتیەکەیدا خاڵی هاوبەش لە ڕووی ئاراستەکردن و تەیارکردنی ڕای گشتی ، میدیای هەموو جیهان بە هەمان ڕەوتدا دەڕوا ، هەموویان سنووری تایبەت بە خۆیان هەیە ، هەموویان کە هەواڵ و ڕیپۆرتاژ بڵاودەکەنەوە بەو ڕەنگەوە دیدا بڵاوی دەکەنەوە لە بەرژەوەندی باروبووکەردا دەبێ ، ئینجا تا چەند لە ڕاستی و بابەتایەتیەوە نزیکە وا پێ ناچێ بە گرفت خوێندرابێتەوە ، لەو ڕاستەڕا ئیتر میدیای حزبیش ئاراستەیەکی دیکەی وەرگرت ، ئیتر وای لێ هات هەر لایەنێك لە فەلەکی خۆیدا بخولێتەوە ، گەیشتە ئەوەی تەخوین کردن و یەکتر شکاندن بوو بە سیمای میدیای کوردی ئەوان ڕۆژان…

تا ئێرە و تا دوای وەستانی شەڕیش ، ماوەیەکی زۆر میدیا هەر ئەوە بوو حزبەکان بەڕێوەیان دەبرد ، پاشان دوای ماوەیەك ڕۆژنامەی (هاوڵاتی) وەك ڕۆژنامەیەکی (سەربەخۆ) و دوا بەدوای ئەویش چەند ڕۆژنامەیەکی دیکە و چەند کەناڵێکی ناوخۆیی خۆیان (بە ئیستیلاحی خۆیان) بە (ئەهلی) ناساند کە ئێستاش تێنەگەیشتم مەبەستیان لە (ئەهلی)دا چییە ، وەك لەپێشدا ئاماژەم پێداوە ، ئەگەر مەبەستیان (جەماوەر) یان (خەڵك)ـە، میدیای حزبیش (ئەهالی) و (جەماوەر) و (خەڵك)ی خۆیانیان هەبووە و هەیە ، خۆ ئەگەر مەبەستیان ئەوەیە (سەربەخۆ)ن ، لەسەر ئەو (خۆ)یە پرسیار دێتە پێشەوە ، داخۆ ئەو (خۆ)یە لە ڕووی ئیشکالیەتی زمانەوە چی دەگەیەنێ؟ ئەو (خۆ)یە کێیە؟ کەس نازانێ کاردی نییە لەخۆوە هەڵتەقێ ، هەڕسوڕاندنی کەناڵێکی میدیایش تێچوو و کادر و خەرجی دەوێ… لەو باوەڕەشدانیم بەتایبەتی بۆ ئەوان ڕۆژان وەبەرهێنەرێکی وامان هەبووبێ عاقڵی بەوە شکابێ ، یاخود دڵی هاتبێ سەرمایەی خۆی لە پڕۆژەی میدیادا بخاتە مەترسییەوە ، دیسان خەیاڵ لەوە زیاتر ناڕوا حزبەکان بووبن بە شێوەیەك لە شێوەکان پشتگیری ئەو کەناڵانەیان کردبێ بەکەش و

هەوایەکی واتر لەوەی لە میدیای حزبیدا پەیەوو دەکرا… ئاکام کەناڵ لەبەرابەر کەناڵ تا ئەوەی لە (ئەهلی) و (بڵایەن)ـەوە میدیایەك پەیدا بوو بە (میدیای سبەر) ناسرا ، ئەمەش پێم وا نییە لە واقیعی ئەو میدیایە بە دوور بوو بێ.

مەسەلەکە لەوەش پەیيەوە و وای لێ هات خوێنەر و گوێگر و بینەری ئاساییش دەرك بەوە بکات فەزانە ڕۆژنامە یا گۆڤار یا ڕادیۆ یا کەناڵی تەلەفزیۆن لە چ لایەکەوە پاڵپشتی دەکرێ، تەنانەت پەیداکردنی ڕێکلام و سپۆنسەریش بۆ بەرنامەکانیان هەر بە هەوڵ و کۆششی ئەوانەوە بووە کە لە ئەساسدا باروبووی کەناڵەکە دەکەن…

لێرەدا جارێکی دی دەخوازێ ئەوە وەبیر بێنینەوە ئەستەمە لە سەرانسەری جیهاندا کەناڵێکی میدیایی هەبێ بە مانای وشە (بڵایەن) ، من بەخۆم بڵایەنی بەخەون دەبینم، خەونێکی خۆشە ، هەنگە ڕۆژنامەنووس هەبن خۆزگەی بۆ بخوازن ، بەڵام خەونە ، واقیعی حاڵ شتێکی دیکەیە، بەڵێ ڕاستە لە ئاکامی پشکەوتنی تەکنەلۆژیا و ئەوەی لەبازنەی ماس میدیا و سایتە ئەلکترۆنییەکان و پگەیشتنی بەرەیەك ڕۆژنامەنووس میدیای کوردی بردە بوارێکی دی، بەڵام نیشانەو سیما و ئادگارانەی باسمان کردن وای نابینم هیچ لەو کەناڵانەی ئەمڕۆیش لە کارن، بەتایبەتی ئەوانەی خۆیان بە (ئەهلی) و (سەربەخۆ) و (بڵایەن) ناساندووە وابن…

لێرەش سایلی هەموو دونیا کەناڵی میدیایان حزبێك یا سەرمایەدارێك، کۆمپانیایەك، دەزگایەکی دەوڵەتی یاخود لایەنێکی هەواڵگری یا هەندێ جار هەنگە بازرگانێکی عادەتی باروبووی دەکا، ئێ خۆ ماقووڵیش نییە هەریەك لەو لایەنانە پووڵ و پارەی خۆیان لە (هیچ)دا خەرج بکەن، ئەگەر پشت وا بێ بێ خزمەتی فەرهەنگ و میدیای کوردیە ، هەنگە دەوڵەت وەك بەرپرسیاریەتی ئەوەی لەسەر بێ و لێشی بووشێتەوە کە ئەویش دووجار بەلای خۆیدا دەشکێتەوە ، دەنا لایەنەکانی دی ئەگەر خۆرکی لێ نەبینن ئاسان نییە خاوەندارییەتی بکەن ، تەنانەت ئەمە وەك دەبینین باڵی بە میدیای کولتووری و وەرزشیش کشاوە…

بەڵام لێرەدا ناشبێ ئەوە نادیدە بگیرێ ، هەموو ئەو کەناڵانە ، حزبیەکانی لێ بترازێ کە بە ڕاشکاوی خۆیان ساغ کردووەتەوە ، دەڵێم هەموو ئەو کەناڵانە، بەو ستایلەیان کە تاڕادەیەك جۆرێك لە پیشەییایەتی و بابەتایەتی و خۆڕای لە گەیاندن لە هەندێ لە کارەکانییان هەوڵ دەدەن پەیەوی بکەن ، لێ لەو سەرەوە لە بیریان

دەچێتەوە کە لە توانایاندا نییە ئەو سنوور و کەوشەنانە ببەزێنن بۆیان دیاری کراوە ، مەگەر لە هەندێ وتار و ڕاپۆرتاژی ئاسایدا ، سەرەڕای ئەوەش ئەو چەشنە کەناڵانە (کە دەڵێم کەناڵ مەبەستم لەهەموو جۆرەکانییەتی) زۆرجار لە ڕێی بڵاوکردنەوەی هەندێ بابەتی وروژێنەرەوە خوێنەر و گوێگر و بینەر بۆ خۆیان پەیدا دەکەن، یاخود بە هۆی هەندێ هەواڵی تایبەتییەوە کە لە بنەڕەتدا بە کاریگەریی و هەوڵ و پەیوەندییەکانی باروبووکارەوە دەستیان دەکەوێ بە مەبەست و بۆ مەبەستێکی دیاریکراو.
هەنگە بیرکردنەوەی هەندێ ڕۆژنامەنووس لە ئەساسدا بەو ئاراستەیە نەبووبێ کە کار لە کەناڵێکی لەو جۆرە دەکا ، بەڵام دواجار کە ڕۆچکەی خۆی وەردەگرێ ، بێ ئاگا، یان ئاگادار یا لە ناچاری بەو هەنگە دەشکێتەوە.
بۆگومان سەرهەڵدانی ئەوەی پێی دەگوترێ (میدیای سڤبەر) کە هەمیشە خۆی بەسەربەخۆ و بڵایەن دەناسێنێ زادەی ئەو کاودانەیە بینیمان ، چۆن وەك (چەندایەتی) لە کوردستاندا بڵاوبووەوە و گەیشتە ئەوەی ببێ بە سەرچاوەی بژێوی زۆر کەس کە لەوانەیە هەندێکیان ئەزموونێکی وایشیان لەکاری میدیایدا نەبێ .!!

ماویەتی ….

_____

ئاماژە و پەراوێز

_____

23 – میدیای کوردی پاش ڕاپەڕین، چەند هەنگاوێکی جێی سەرنجی هاوێشت، دەکرێ بەهەردوو ڕووی ئەرێنی و نەرێنییەوە بیانبینین، لە پێشەوەیان وەگەڕکەوتنی چەند کەناڵێکی ئاسمانی ، لەوانیش چەند کەناڵێکی تایبەت بە منداڵان. هەروەها چەند سایتێکی ئەلکترۆنی دوای بڵاو بوونەوەی تۆڕەکانی ئەنتەرنێت و مۆبایل و پێشکەوتنە تەکنیکییەکانی دیکەی بواری گەیاندن ، یا ئەوەی بە ئیستیلاح پێی دەگوترێ (کۆمەنیکەیشن) کە ماس میدیاشی لەدوایدا لێ کەوتەوە و بەوەش میدیا مەودایەکی دی وەرگرت کە لە هەشتاکاندا و تا نزیکەی دوادواکانی نەوەدەکانی سەتەی ڕابردوو خەون بوو.
24 – لێرەدا مەبەست زیاتر لە میدیای نووسراوە ، چونکە دوای ئەو بەرەو پێشچوونە تەکنیکییەی گەیاندن و پەیدابوونی سایت و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان نەك هەر حزبی ڕێگە پێنەدراو، بەڵکو تاك بەتاکی کۆمەڵیش دەتوانن بەشێوەیەك لەشێوەکان ڕای گشتی ئاراستە بکەن و

لەهەر کۆی گ‌ی زەوی بن، ئەمەشمان لەز‌ر شۆ‌نی دونیادا بەخ‌مان بینی بەتایبەتی لەو‌اتانەی بە (بەهاری عەرەبی) ناسران، کە ماس میدیا ‌‌‌کی کاریگەری لەئاراستەکردنی خ‌پیشاندەراندا گ‌‌ا .
25 – بە نموونە بەرنامەی (الاتجاه المعاکس) کە ماوەیەکی ز‌ر خەک‌کی ز‌ری سەرقا‌ کردبوو.

مەرگی ش‌‌ش … بەختیار محەمەد

سوریيەکان هەرچەندە قوربانی دەستی ئەسەدن (بەعسن)، لەوەش زیاتر قوربانی دەستی گرووپە ئیسلامییە ‌ادیکا‌ە تیر‌ریستەکانی وەك داعش و بەرەی نوسرە و ئەحرارولشام و هەر هەموو ئەوانی دیکەن. ش‌‌شی سوریا ئیسلامییەکان لەناویان برد (ئەمان وایان کرد، کە ئەم ش‌‌شە لە ‌ووی نو‌دەو‌ەتییەوە بایی پ‌ویست پا‌پشتی نەکر‌. ‌استییەکەی لەسەر دەستی ئەوان هیچ مانایەك ب‌ ش‌‌ش نەمایەوە. ئەو ئ‌پ‌ز‌سی‌نەی سەربە بەرەی تورکیا – سعودیە – قەتەریشە، پ‌ناچ‌ فەلسەفە سیاسییەکەی لە فەلسەفەی سیاسی بەعس باشتر ب‌؛ کەواتە چ مانایەك ب‌ ئامانجەکانی ش‌‌ش دەم‌نت‌تەوە؟).

ب‌ گومان ئەگەر ئەم ش‌‌شە سەریش کەوتبا، هەر ئاکامی تراژیدیی ل‌ پەیدا دەبوو: شەی ناوخ‌یەك دروست دەبوو، کە ئیسلامییەکان ک‌مەگەیان پ‌ لە ترس و ت‌قاندن و تیر‌ر دەکرد؛ بە ناوی حوکمی شەریعەتەوە هەموو نەیار‌کی خ‌یان، یان سەرپ‌چیکەر‌کیان سەردەب‌ی و جە‌د دەکرد؛ بە کورتییەکەی د‌زەخ‌کی ‌استەقینەیان لەم و‌اتەدا دروست دەکرد (ئەوان هەشتا ئەسەد لەسەر حوکم بوو، شەی ناوخ‌یان دژ بەم و بەو ‌اگەیاند: هەندەی پ‌یان کرا شە‌یان لە دژی کورد کرد).

بە‌، پ‌دەچوو هەی خەمساردی ئەمەریکا لە پا‌پشتی ئ‌پ‌ز‌سی‌ندا، ئیسلامییە تون‌ەوەکان بووب‌. سوپای سوریای ئازادیش بووە هەز‌کی سەربازیی نابوود و نەیدەتوانی شەی ئیسلامییەکان بکا؛ واتە ئەمەریکا ئومەدی بەم هەزەش نەما.

هیچ گومانیش لەوەدا نییە ئەسەد (بەعس) هەرچەند د‌نده و وەحشی ب‌ (کە دەزانین ‌ژ‌مکی دیکتات‌ری ‌ەگەزپەرستی فاشییە)، بە‌ام هەشتا

زۆر لە ئیسلامییە تووندڕەوەکانی وەك نوسرە و داعش باشترە: ئەوەی کە سوریای (حەلەبی) وێران کرد، هەر تەنها ئەسەد و هاوپەیمانەکانی نەبوون؛ بەڵکو ئۆپۆزسیۆنی ئیسلامیی تووندڕەو و هاوپەیمانەکانیشی بوون. ڕاستییەکەی خەڵکی سوریا (بە تایبەتی حەلەب) لە نێوان دوو بەرداشی ئەسەد و ئۆپۆزسیۆنە تیرۆریستەکەی و هاوپەیمانەکانیان هاتدران و ورد و خاش بوون. لە ئاکامدا حەلەب بووە هێمای مەرگی شارستانی سوریا.

(٢٠١٦) ... نامە حەسەن

ئەی تەمەن لەرزدا بوستە
چ بەدبەختییەکی گەورە بوو
لە کاتێکی ناوەخت هاتینە دنیا
لەوەش بەدبەخت تر
بە نێو شەوەکان و
بە هەورازە سەختەکانی
ئێم سااڵە شووەدا دا تێپەڕین
بە نێو کەژان بە کەژان و ژوور بە ژووری
ئێم سااڵە تاریکدا تێپەڕین
بە نێو هەموو ڕەژ و مانگ و وەرزەکانی
ئێم سااڵە بە سەرزدا تێپەڕی
ساڵێکی پڕ لە ئافات و پڕ لە جەنگ و پڕ لە مردن
ساڵێک / پڕ لە خنکاندنی خوێنکان
ساڵێک / پڕ لە ڕاندنی چاوی ئازەکان
ساڵێک / پڕ لە مردنی مرازەکان
ساڵێکی خوێناوی و سوور سوور
ساڵێکی ڕەشی شووم شووم
ئەی تەمەن لەرزدا بوستە
بەم هەموو برین و زامەوە
چۆن دەڕۆی بە نێو ساڵێکی تر
بەم هەموو فرمێسک و گریانەوە
چۆن دەڕۆی بە نێو ووبارێکی تر
بەم هەموو خەمەش و خوێنەوە

چەن دەڵەی بە نەو تابلۆیەکی تر
ئەی تەمەن لەردا بوستە
ئارەقەی شەرمەزاری بەژە
کە بەهاکانی /
هەموو ژیان و بوون و
بەهاکانی /
هەموو شتە جوانەکانت
بە لەسەر شەستەکان و
لە نەو تونەل و زەرابەکان دا کەکەرەوە
ئەی تەمەن لەردا بوستە
ئەی مرۆڤ / لەردا بوستە و
پەتەک هەڵواسە بە خەت
بەم هەموو برسیەتی و ناهەنارەوە
بەم هەموو جەنگ و مردنەوە
بەم هەموو خوەن و خنکانەوە
بەم هەموو خەمەکی و شەتبوونەوە
بەم هەموو دەڵان و تەشکانەوە
چەن دەڵەی بە نەو ساەکی تر
چەن دەڵەی بە نەو گەستانەکی تر
چەن دەڵەی بە نەو دەزەخەکی تر
ئەی تەمەن
تکایە لەردا بوستە
هەموو کاتژمەرکان و
هەموو وەرزەکان و
هەموو ساەکانی
عەشق و موحیبەت تەپەین
لەردا بوستە ئەی تەمەن
مەە بە نەو ساەکی تر و
دەزەخەکی تر و مردنەکی تر
ئەی تەمەن / لەو نوختە هەشە بوستە زەتر مەە
لە نەو ئەم گەماوە هەشە پە خونە بوستە / زەتر مەە
لە نەو ئەم وەرزە هەشە وشکەبانییە بە گوەگەنمە بوستە / زەتر مەە
لە نەو ئەم مەگە و مەزرا و مەرزە هەشانەی مردن بوستە / زەتر مەە
بوستە ئەی تەمەن
بەم هەموو بەرگە هەشەوە

بەم هەموو جەستە ڕەشەوە
بەم هەموو دڵە ڕەشەوە
بەم هەموو خوونە ڕەشەوە
بەم هەموو مژووە ڕەشەوە / بە کوە دڕێی
ساڵکی شووم شووم شووم
ساڵکی ڕەش ڕەش ڕەش
لەردا بوستە ئەی تەمەن
تا هەموو /
خنکان و مردن و کەچ و برسیەتی و ئافاتەکانت
دەبن بە بیرەوەری
لەردا بوستە ئەی تەمەن
تا دەبیت /
بە باخچەیەک لە ووناکی
بە تاقگەیەک لە ئارامی
بە گوەدانەک لە خەندەی سپی
لەردا بوستە ئەی تەمەن
تکایە مەڕە
بە نەو ساڵکی تر و
بە نەو گەڕستانکی تر و
بە نەو دڕزەخکی تر
تکایە مەڕە ئەی تەمەن
مەڕە تکایە ...!

٢٠١٦ / ١٢ /٣١

کاری سەدکانم ... جەلال عەبدوڵا ساڵح

کاری من
سەینی پەنجەڕەی
ئارەزووی پاشا
تەماشای مژووی

جەنگی کۆشکەری
سەدەکان نییە
کاری من ئەوەیە
هەشت کاتژمێری
هەنگوینی
ژیان بفرۆشم
تا نیوەشەو دەخەوێت
چرکەی دەی
مەکینەی کارگەکان بژمێرم
...
کاری من ئەوەیە
لە ڕۆژی زریاندا
وردببمەوە
لە مێژووی فەلسەفەی
سەفەری با
...
کاری من ئەوەیە
تاقی ڕۆشی
ژیان بەیەکەم
تالەنهێنی ڕەنگی
ئاو بگەم
...

کاری من
تامردن
گوێگرتنە
لە بیرەوەری گەرانی کچێک
وەک نهێنی سیحری شیعرێک
لە مناڵییەوە خەشم دەوێت
...
کاری من
ئاشت کردنەوەی
سیحری ڕەنگ و
باڵی شکاوی خونناوی
تاوسێکی غەمگینە
گردانی
دەی تڵکی پچڕاو و

تاڵی ڕۆحی
گیتارەکی نەخۆشە
...
کاری من
سپاردنی نووقڵی
بیرەوەرییەکانی تۆیە
بە تاقی غەریبی ڕۆحم
...
کاری من ئەوەیە
وەک منار دەستی
کەمانێکی تەنیا بگرم
بیبەمەوە بەماڵی
شایی و گەرانی

...

جەلال عەبدوڵا ساڵح

دوو دەق ...دکتۆرە : ســـــــــجال ئەلرکابی ... وەرگێڕانی: سەردار جاف

بەس نییە
گوڵك ... بەس نییە
پەپولەیەك ... سوود ناگەیەنێ
بە گەرمی خۆ رژدیم پێ مەبە
بەفر دڕاندەری تەنیوم
گیانی بێ هۆشیم .... بە سەر دنیایی
باهۆتا لێ بخە
شۆن هەڵدە
بەلایەکدا دەتوێنەوە

ئاخ گەردەلوول نزیك دەبێتەوە
بە گرانییەوە خ بادەدەی ... وادەزانم
کەفولی تینوێتی
لە نێو قەدی پیتەکانا ... بشکێ
سانایەکەی
تیکچژانی پیتەکانە ماندووت دەکا
پیتە هێمادارەکان
جگە لە
ئاوێزانبوونی رشنایی
چیدیکە نییە
وشەکانی لە سەروو ەنگدانەوەی هاژەیە
کچی کگە
پەنجەکانم ... بای باران دەژەنێ
خم لێ لا دەدەی
پەیگیری هەواێی کەشوهەوابە ... گەردەلوولەکە نزیك دەبێتەوە
گەر وتت بەسە
چن یاساغی کەم
بە شوشەیی دێی شکاوم

سیستمی تندروستی داهنانکێ و پزیشککانمان سوپرمان ... کامران چروستانی

بووبڕی نخشخانەیکی منداڵبوونی حکومی لناو نخشخانەیکی منداڵبوونی کرتی تایبتدا گیان لدەست دەدات و دەمرێت.
بە وزارتی تندروستی ئگڕار واقیعییانە ئم ڕووداوە هبسنگنێت بەوا ناکم کارساتی گورتر هبێت.
بە ئوەی خمان بخینە ناو دڕیای بڕاوردکردن لگڵ وڵاتانی هژار یان پشکوتووی دیکە، ئگڕار تنها بە وردبینییەوە تماشایکی سیستمی تندروستی بکین، ئەوا قیرانکانی ئەو سیستمە ڕوون و ئاشکرا دەردکەون بە ئوەی پەویست بکات لەو بوارەدا یان

بوارێکی دیکەدا مرۆڤ پسپۆر بێت. سکاڵا و ڕەخنە و نەبوونی متمانەی هاووڵاتی بۆ سیستەمە باشترین بەڵگەن.

پێش هەموو شتێک ئەگەر ئاوڕێک لە بنەما زانستییەکان بدەینەوە سەبارەت بە توانا جەستەیی و هزرییەکانی مرۆڤ، ئەوا ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە کە شێوازی کارکردنی زۆرینەی پزیشکەکان و ئەو کاتەی لە ماوەی بیست و چوار کاژێردا لە کار بەسەری دەبەن لە دۆری ئەو سنوورانەیە کە خودی (زانستی پزیشکی) بۆ سنوورەکانی توانای مرۆڤ دەستنیشانی کردووە بۆ ئەوەی مرۆڤ لەو سنوورەدا بتوانێت ئەرکەنیانە (کارێکی بەرهەمهێنەر) ئەنجام بدات. سەرجەم ڕەکخراوە جیهانییەکان کەکن لەسەر ئەوەی کە کاتێکی ئاسایی بۆ مرۆڤ لەنێوان هەشت بۆ نۆ کاتژمێرە لە ڕۆژێکدا، بەڵام پزیشکێک کە بتوانێت لە کاتژمێری هەشتی بەیانییەوە هەتا کاتژمێری دووی پاشنیوەڕۆ کار بکات ئەوا شەش کاتژمێری لەو هەشتە بەجێ هێناوە. وەلێ سەیرکە لەوەدایە کە زۆرینەی پزیشکەکانمان پاش ئەوە دەچنە کلینیکەکانی خەیان بۆ ئەوەی پێنج شەش کاتژمێری دیکەش کار بکەن. کەواتە پێویستە پزیشکەکانمان سوپەرمان بن بۆ ئەوەی هەموو ڕۆژێک بتوانن دە بۆ دوانزە کاتژمێر کار بکەن یاخود سەرجەم بنەمای ڕەکخراوی جیهانیی تەندروستی و بنەما زانستییەکانی دیکە سەبارەت بە کارکردنی هەشت کاتژمێر بۆ هەر هەبسەنگێنین.

بەڵام ئەوەی جێگەی پرسیارە ئەوەیە: ئایا وەزارەتی (تەندروستی) بۆ ئاگایە لە دروستی و نادروستیی شێوازی کارکردنی پزیشکەکانی ناو وەزارەتەکەی خۆی یاخود ئەو ئاشی ئەو وەزارەتەش هەر خوا ئێگەتە؟ هاوکات زۆرینەی پزیشکەکان ڕۆژانە چاویان بۆ زیاتر لە پێنجا نەخۆش دەکەوێت جگە لەو نەخۆشانەی کە جارێکی دیکە ئەنجامی هەندێک پشکنین بۆ لای هەمان پزیشک دەهێنەوە. جا ئەگەر بۆ هەموو نەخۆشێک تەنها دە خولەک تەرخان بکرێت، ئەوا زیاتر لە هەشت کاژمێری دیکە دەکات. بەکردنی هەموو ئەو نەخۆشانە لە ماوەیەکی کەمدا نیشانەی نەبوونی کات و بۆ بایەخی پزیشکەکانە بۆ نەخۆشانە و بوونی خەستەکی بازرگانیکردن لە مامەڵەی نێوان پزیشک و نەخۆشدا، کە تیایدا نەخۆش دەبێت بە قوربانی قازانجە دارایییەکانی پزیشک. بگرە هەندێک جار زیاتر لە نەخۆشێک لە ژووری پزیشکەکەدا ئامادەن و هەر یەکەیان لەبەردەمی ئەوی دیکەدا باس لە نەخۆشییەکەی خۆی دەکات. ئەم دیاردەیە لە گرنگترین و هەژارترین وڵاتەکانی جیهانەدا ووە نادات.

ئایا وەزارەتی تەندروستی ئاگاداری ئەم ڕاستییە تاڵانەی قەیرانی

سیستمی (تەندروستی)یە، خۆ ئەگەر بەئاگایی خۆی پێشان بدات ئەوا (عەوزر لە قەباعەت خراپتر). کارساتەکان لەرادا تەواو نابن، بەڵکوو سیندیکا و ڕەکخراوەکانی پزیشکان باس لەوە دەکەن کە ئەوان کاریان بە نەخۆشخانە حکومییەکان نییە، بەڵکوو کار تەنها لەسەر ڕەکخستنی کاری کلینیکەکان دەکەن، بەڵام نازانرێت لە بەرژەوەندی کێدا: پزیشک، تاقیگەکان، دەرمانخانە یان نەخۆش یان هەموویان؟ ئایا ئەو ڕەکخراوانەش بە ئاگان لە پکەوە کارکردنی دەرمانخانە و تاقیگە و پزیشک و خاوەن تەلارەکان؟ بە ئاگان لەوەی کە هەندێک پزیشک ئەنجامی تاقیگەیەکی دیاریکراو نەبێت هیچ ئەنجامی پشکنینی تاقیگەیەکی دیکە قبوڵ ناکات؟ ئایا ئەو سندیکا و ڕەکخراوانەش بەشکن لەو ئاشەی خوا دەیگەڕێت؟

دەڵێن: لە هەر شوێنێک گەندەڵی لە دامودەزگاکانی وڵاتدا هەبێت، ئەوا پێش هەموو شتێک کەرتی تەندروستی دەگرێتەوە. ئەم وتەیە ڕاستییەکە و هاووڵاتی لەسەر ئەرزی واقیع ڕەژانە ووبووی دەبێتەوە. گەندەڵی و (نامرۆیی) سیستمی تەندروستی گەیشتۆتە ئاستێک کە بەڕووبەری نەخۆشخانەیەکی منداڵبوون ووو بکاتە نەخۆشخانەیەکی دیکە و بە داخەوە لەوێش گیان لەدەست بدات. لە ڕاستیدا ئەمە لەلایەک ئەوە دەردەخات کە نەخۆشخانە حکومییەکان لە گەلێک لایەنەوە کەموکوڕتی و کەشێکی گووڕی تیادایە، لەلایەکی دیکە ئەوە دەردەخات کە مرۆف ئەگەر بیەوێت ڕەگچارەیەکی دروست بە چارەسەری کێشە تەندروستییەکانی خۆی بدەزێتەوە ئەوا باشترە ووو لە نەخۆشخانە تایبەتییەکان بکات، هەرچەندە لەوێش هیچ گەرەنتییەک نییە.

پزیشکەکان لەم هەرەمەدا کەسانێکی بەختەوەرن، چونکە کەوتونەتە ناو سیستمێکەوە کە کەس نییە لێیان بپرسێتەوە چۆن کار دەکەن نە کەسیش ئاوڕێکی ڕاستەقینە لە داهاتی ڕاستەقینەی پزیشکەکان، شێوازی کارکردنیان، گونجاندنی لەگەڵ شەرەفی پسپۆڕیی کاری پزیشکی و . . . هتد دەداتەوە، هەر بۆیە جێستە و تەندروستی مرۆف لەم هەرەمەدا بووەن بە کایەیەک لەنێوان سێ کوچکەی (پزیشک و تاقیگە و دەرمانخانەکان) بازرگانی پووچ دەکرێت. بگومان سیستمێکی تەندروستیش کە پێ بچێت لە داهێنانی قێراناوی، ئەوا پزیشکەکانی هەر دەبێت سوپەرمان بن.

مامۆستایانی خواست و ئاگایی … م. بارزان دڵڵڵڵقۆبی

لە هەر کۆمەڵگەیەکی پێشکەوتوو بنواێین یان لە پێشکەوتنکانی سەراسیمە بووبین, ئەوە خاڵك ئاماژەی پێبکرێت، ڕەخستنە. ڕەخستن پەیوەندی بە زانینەوەیە. زانینیش لە ڕێگەی پرسیارکردن، فێرکردن و گەیاندن دێتە دی. وێجا پێگەی مامۆستا گەلێ لەرەدا بەرز و مەزن دەکەوێتەوە. لە کەی مامۆستا لە ژوور چینکانی تری کۆمەڵگە دەردەکەوێت؟ ئەم پرسیارە پەیوەند بە ئاگایی و ڕەخنەگرتن لە خۆیە. ئەم خۆیە مامۆستاییە، چەندە نەخوێنەر و دەبەنگ بێت گەلحێتر و چەندەش ئاگایی لە زانست، مێژووی نەتەوە و ئەدەبیات، بەکورتی بخوێن بێت، ئەوەندەێ دوورنماتر و بەتەك پەروەردە، ڕەخنەگرتن و خۆخستە ژێر بەرپرسیاریێەتییەوە، بەخەم دەبێت.

بێیە دەبێت مامۆستا پێشەنگی کۆمەڵگە بێت. ئەم دەتوانێت وابکات ڕەخنە بگیردرێت و شتەکان بخاتە ژێر چنگی لێپرسینەوەوەێ. لێپرسینەوە وابەستەیە بە دادوەر. ئاخۆ مامۆستا دادوەرە؟ سەرەشقبوون بەسەر گشت، لە وانەگوتنەوە و چۆن ڕاهێنانکردندایە. وانەگوتنەوە لەبەرانبەر بەیانییدایەێ و ڕاهێنانکردنیش لە بەرانبەر چاودێریکردندایە. کەواتە مامۆستا کە ڕاهێنانکارە؛ چاودێرە. ئەم چاودێربوونەش سەرمەشقبوونە. کەواتە مامۆستا چاودێرە بەسەر ڕاهێنانپکراوانی دوێنێ. بێیە بێ وانە پێگوتراوانی دوێنێ، لە بەیانییاندا دادوەرە. دادوەرە چونکە بەرپرسیان بووە. ئەگەر دوێنێ، خۆی نەکردبێتە بەیانیوان و چاودێر، ئەوە ئەم مامۆستایە مەحکووم و تاوانبارەێ.

کەسی سەرەشقیی، دڕووستکاری بیری ئازادە. وابەستە نییە بەهیچکەس. زووانا بێ بەرژەوەندخوازان و بێیار بەدەستانی نەخوێندەوار لێنادات و نەژەنە. نەژەنین خاوەنیبوونە بە خواست. خواستیش کۆمەڵگەی چاڵاك و نەوەی بەئاگا دڕووست دەکات.
تاککی کارا, کە وانەپێگوتراوکی مامۆستای بەئاگا بووە و پێگەیێنراوکی پێ خواستە، ئەوە ئاگایی بەسەر خۆیەوە هەیە و دەوڵەمەندە بە ئەمڵ و هێست بێ دوودڵی و ترس ناکات. سەر مەشقی

ئەم تاکە، خودە ناسکردووەکەیەتی و ئازادیش نان و شەەفمەندییەتی. بۆیە لەسەر بناغەی وەها تاکێك کۆمەڵگە وەك ئەو دەخە هیچخوازیی و بەها داووخاوە ناکەوێتەوە. پرس و شتەکان بەرەو بنبەست ناچن. بۆیە دوای ئەم گەشەکردنە پەروەردەییە، هزر و ئازادی لەدایك دەبن. هزر بێ کۆمەڵگەیەکی شارەستانی و خاوەن کولتوور و ئازادیش ناسنامە.

تێکەوتنی کۆمەڵگە لە گەندەڵی و مافخووراوی، پێوەندی سەرەکی بە نەبوونی خواست و ئاگایی مامۆستاوە هەیە. چونکە مامۆستا بەرپرسیاری سەرەکی ئەم دەخە رانەگوزەرە بەکیسەبووەیە. مامۆستا رێگری بەردەم گەشە و گۆڕان نییە، بەڵام زۆر بەداخەوە نەبوونی خواست و ئاگایی لە مامۆستاکانماندا ئەم دەخەی ئەمڕۆی بەرهەم هێناوە، دەخێك کە گەنج و وەچەیەکی تەنبێ، نەخوێندەوار، ترسەنۆك و بێدەنگ لە ماف و ئازادی پێ بەخشیوین.
بەمنەتبوونی سەرۆك و ئاراستەکردنی ئەم گەلەمێگەلە بەرە و هەڕەپین و نەزانین بردن، پێهیچنەبوون و کێلە سەیرکردن، هیچ شتێك نییە لەو بەرهەمە، کەێ بوونی وێنەی کارەکتەرێکی دێنکیشێتییە، کە دواجار مامۆستاکانی ئەم سەرکە داستان خەیاڵاوییە، مامۆستایانی بێخواست و گەلحێ بوون.

خەساندن یان کوشتنی خواست لە تاك/ خوێندکارانماندا، وادەکات پاشکەیی، کێلبوون و بێدەنگی بە مافی خۆیان بزانن. باڵاکردنی هەستی خێ پێهیچنەبوون؛ دەرەتانە بێ ئایندەی کۆمەڵگە و نەتەوەیەکی بێ ناسنامە و دەوڵەت.

مامۆستای بێخواست و ئاگایی، ناتوانێت خوێندکارێکی ئازا پێ بگەیەنێت. بۆیە لەم وڵاتەدا هێمانەی حزبیی، باڵی کۆشاوێ و رابەری پێوردەیێ. لەژێرهەژموونی ترساندن و و کێلکردندا، مامۆستای بێخواست و ئاگایی، دەستەمۆی چارکێ موچێك کراوە پێشی شەرەفمەندە، نەك شەرەفمەند کرابێت پێی.

لە کۆتاییدا گەرەکە بگوترێت:
دەبێت مامۆستا، گۆڕانکی بنەڕەتی لەژیانی خۆی دەست پێ بکات و پەی بە خودە رەسەنەکەی خۆی ببات و بیدۆزێتەوە. ئەمەش لەپێناو وەگەڕخستنی ئەم گەلە وابەستە بە نەریت، نەزانی و رەوێنراوە لە ماف و ئازادیی.

م. بارزان دؤلَةرِةقةيي

سیمنارێک لە دانیمارک بە بۆنز فوئاد مەجید میسری

لە بیرەوەرییەکانی دەسبەسەرک لە بەندیخانەکانی عیراق ... بە پێنووسی ـ لوقمان مەنسوور

دوای ئەوەی سوپای عیراق لە شەی دووەمی کەنداو (گەردلوولی بیابان) بر سەرکایەتی ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاو بە بەشداری

زیاتر لە سی دەوڵەت لە هاوپەیمانییەکدا لە دژی عیراق بە وەدەرنانی لە میرنشینی کوەیت کە عیراق لە 2\8\1990دا داگیري کردبوو تاوی دەان دەمي تا کرد و شکا ، هەروەها دوابەدوای ئەوەی کە یەکەم سەربازی عیراقي لووڵەي تەپی دەبابەکی ئاراستەی دیواری وەنەی دیکتاتەری لەگەڵ نراوی عیراق (سەددام حوسەن) کرد ، تەوی ئاپەیەني جەماوەری چەنرا کە دوای ووداوی لووڵەی دەبابەکە دەستی پەکرد و بە خەرایەکی باوەڕپەنەکراو و لەکاتەکي کەمدا زەربەی شارەکانی گرتەوە و چواردە پارەزگا بە شار و شارەچکە و دەهاتەوە لە باکوور و باشووری عیراق کەوتە دەستی جەماوەری ئاپەەیوی تووەەی عیراق .

ئژەمی لەناوچووی عیراق بە لەباربردن و دامرکاندنەوەی ئاپەەین رِە و شوەنی گەاوی گرتەبەر . بەیە دوای ئاپەەینی سەرتاسەری کوردستان بە رِابەرایەتي هەزی پەشمەرگە و ەزگارکردنی شار لەدوای شار و پیَشەزگارکردنی کەرکووك واتە لە ەەژی 10\3\1991 هیَزەکانی بەعسی لەناوچوو بە قوات خاسە و ئەمن و ئەندامانی حیزبەوە گەمارەی گەەکە کوردیەکانی شاری کەرکووکیان دا و هەر بەیانی زوو هەەیان کوتایە سەر ماەان و ژوور ژوور بەدوای نەرینەی کورد ئەگەەان کە تەمەنیان لە نەوان پانزة تا شەست ساەي یە .
هەر ئەو ەەژە شانزە هەزار کوردیان لە پیر و گەنج ئاپەچی زیندانەکان کرد کە هیچ تاوانەکیان نەبوو جگە لە کورد بوون .

بە ئاست بیرم چوو من ناوم (لوقمان مةنسوور)ە . ئەو کاتە تەمەنم بیست و هەشت ساە بوو کە ئەو هەزانە هەەیان کوتایە سەر ماەکەمان لە گەەکی ئازادی لە شاری کەرکووك لە کاتژمەری یانزە و نیوی بەیانی و من و ئەو برایەم کە شەش ساە لە من منالترە (کامەران مەنسوور) و ئامەزایەکم کە چوار ساە لە من منالترە کە لە هەمان خانوو پەکەوە لەگەە ماەی مامم ئەژیاین ناوی (مەحموود غەفوورە) گیراین و لەگەە ئەو شانزە هەزارە ئاپەچی زیندانەکان کراین .
ئەو هەموو ەەشبگیرە بە بیانووی ئەوەی کە بەرپرسی نووسینگەی ەەکخستنی باکوور (عەلی حەسەن مەجید) وتارەك و چەند ئامەژگارِیەکیان پێ ئەەە و دوای پێنج خولەك ئەگەەنەوە. ئیسەاش ئەو هەلَمەتە لە نەو خەەکی شارەکە بە تایبەتی کوردەکان بە هەەمەتی پێنج دەقە بەناوبانگە بە پەی ئەو بیانووی ئەو خەەکیان پێ ئاپەچی زیندانەکان کرد .

ئەو هەموو گیراوە بە گەەا بە و و لەری گوەزرانەوە بە بارەگاکانی حیزبی بەعس و لەوەوە بە سەربازگەی تەپزاوە کە سێ ساە پەشتر

ئەنفالەکانیش هەر هاپەچی ئەو سەربازگەیە کرابووون کە ئەکەوتە باشووری خۆرئاوای کۆرکووکەوە .
لەو هەوومانیان کردە هەڵکانەوە و دۆرگایان لەسەر داخستین ، دۆرگای ئەو هەڵەی ئەمەی تیا بووین باش داناخرا و ئەمەش کەمێك هار بووین دۆرگاکەمان شکاند، بەو هەیەوە ئەمەیان گواستەوە بۆ هەڵەبجەی تر کە نزیك بوو لە پاسەوانەکانەوە (یەکەم هەڵەی نزیك دۆرگای سەرکي سەربازگەکە) و دۆرگاکەیان بۆ ولدن لەسەرمان لەحیم کرد .

سێ شەوو سێ ڕۆژ لەو سەربازگەیە بێ بڕ نان و بێ ئاو ماینەوە . لە شەوی یەکەم کاتژمێر نۆ سي و دوو کەسیان هەنا هەموویان گەنجي کورد بوون بۆ هەڵەبجەی ئیَمە، یەکێکیان لای ئێمە دانیشت لێیمان پرسی چۆن و لە کوێ گیراون ؟! وتی لە گەڵەبجەی قادسیەی یەك گیراین ، وەك لە بیرم بێت ناوی سەرکەوت بوو ، هەر بەیانی زوو پاسی ئێم هاتە دۆرگای هەڵەبجەکە و ناوی ئەو سي و دوو کەسەی شەو هەنابوویان خوێندەوە و سواری پاسەکە کران و بردیانن ، دوای ئەوەی ئیَمە دۆرچووین ئەوجا زانیمان هەموویان لە گەڵەبجەی شارۆچکە گوڵباران کراون ، ئێستا لە هەمان شوێن بۆ ناوی ئەوانەوە مانەمێنتی شەهیدان دروست کراوە .

ئەو سێ ڕۆژە هیچ خوارنیان پێ نەداین ، هەندێك لە ئێمە وەك بڕۆ ئێزاني بە بەندیخانەی ئاوات خواردني لەگەڵ خۆی هەنابوو ، بە دزییەوە ئەیخوارد . ئێمە واتە من و کامەران و مەحموود هیچمان پێ نەبوو .
ڕۆژی چوارەم گوازراینەوە بۆ شارەدێ ی عەبباسی ، وەریان نەگرتین چونکە ژمارەمان زۆر بوو و شوێنیان بچووك بوو ، لەبڕ کامەراني برام هەوڵی دا دوور بکەوێتەوە و پا بکات من ڕێگریم لێ کرد نەبا شتێکي بەسەر بێت ، وابزانم هەستی بە ترسناکی دۆخەکە نەکردبوو یا ئەیویست سەرکەشی بکات یا دۆرباز ئەبێت یا نا .

دوای ئەوەی لەو وەریان نەگرتین ئێمەیان گواستەوە بۆ سەربازکەی دیلە ئێرانییەکانی نیَـوان تکریت و بەجي کە ساڵێك پێشتر چۆڵ کرابوو.
هەزکانی ئینزباتی عەسکەری ئێمەیان بە ژمارە وەرگرت نێك بە لیستی ناو ، دابەش کراین بەسەر سەربازگەکان و دواتر بە بە ناو هەڵەبجەکان (چونکە لە ڕاستیدا ژوور بوو نێك هەڵە) ووبەری هەر یەکەیان لە سی مەترە دووجا تێپەڕی نەدەکرد و هەر هەڵەی شەست نەفەر . ئینجا ناونووس کراین .

ماوەی دوو هەفتە لەم سەربازگانەدا ماینەوە ، تێیدا بە جۆرێك ئازاری جەستەییمان بینی کە تا هەناسة بڕت و بچە بیرم ناچێتەوە ، خواردنی بەیانیانمان شۆربای نیسك بوو نیوەپۆ و ئێوارە برنج و شلە بوو ، ئەوەی لە هەر ژەمێکدا پێمان دەدرا بڕێی سێ یا چوار کەسی دەکرد دەدرا بە دوانزە کەس ، بە کەوچك لە ناو سینی قسعةکەدا برنج و شلە بەسەرکەمان تەخت دەك دەخست و دەمانکرد بە دوانزە بەشەوە و هەر کەس بڕێي خۆی، بە کوردییەکەی هەر ئەوەتا بە دەنك برنجەکەمان ناژماد و دابەش ناکرد .
هەگبەپدانمان بە پشوو و سەر ئاو هەگبەیەکی زەر سەیر بوو ، لە پشتی ئەو هەگبەپدانەوە قورسترین جۆری ئازاری جەستەیی و دەروونی و بوغزو کینە خۆی دەشاردەوە . پێشتر وتم هەر شەست کەس و لە هەڤکی سی مەترەدووجا ئاخنرابووین ، کاتی پشووی سەر ئاو دە خولەك تەرخان ئەکرا بە دوو هەڤ (واتا سەد و بیست کەس) بە هەشت خانی سەرئاو ، ڕاستتر بەڕم هەر نەفەر و نیوەك یەك خولەك کاتی هەبوو ، ئاخر بە خولەکەك فریای چی ئەکەویت ؟! . کاتێَك ئەو دە خولەکە تەواو دەبوو پاسەوانەکان بە ئەنقەست بەو ماسیحانەی کەوا ئاودەستی پە پاك ئەکرایەوە لەیان ئەداین و بڕزەر ئەیانئاخنینە نەو هەڤکان . بە ئەوەی دە خولەکي تر یاری بە هەستی شەست کەسی تر بکەن .

دوای تەپەبوونی شەش هەژ یا هەفتەیەك مانەوەمان لەو سەربازگەیە واتە هەژەك پێش ڕزگارکردنی شاری کەرکووك لە لایەن خەڵکی ڕاپەڕیو و هەزی پێشمەرگەوە ، ڕەشبگیرییەکي تر لە بازاڕەکانی کەرکووك ئەنجام درابوو هەر کەسێَکیان ببینیایە ئەیانپرسی (کوردی یان نا ؟!) بیگوتایە کوردم ئەیانگرت. هەر ئەو هەژە چەند کەسێکیان لەو گیراوانە هەناو دابەش کرانە سەر هەڤکان . هەڤکەی ئێَمە دە دوانزەیەکی بەر کەوت ، لە یەکەکمان پرسی (چەن گیران؟!) وتی خەم و کوەکەم لە بازاڕ گیراین لەیان پرسین کوردن یان نا؟! وتمان کوردین گرتیانین .
هەڤکەی ئێمە دە دوانزەیەکی بەر کەوت ، لە یەکەکمان پرسی (چەن گیران؟!) وتی خەم و کوەکەم لە بازاڕ گیراین لەیان پرسین کوردن یان نا؟! وتمان کوردین گرتیانین .
هەموومان ڕاستتر وایە بەڕم زەربەمان تووشی سکچوون بووین ، سکچوون بە خوێَنەوە . یەکەك لە بەندکراوەکاني هەڤکەی تەنیشتمان بە هەی ئەو سکچوونەوة گیانی سپارد ، ناوی (نایف عةبدولواحید) بوو خەڵکي گەڕەکی خەمان بوو ، ئەو سکچوونە بە هەی ئاوی خواردنەوە بوو چونکە ڕاستەوخۆ لە ڕووباری دیجلەوە دابەش ئەکرا بە بە پاککردنەوە و پاڵاوتن .

سبەی ئێوارە یەکەك لە بەندکراوەکانی هەڵەبجەی تەنیشتمان ئەو کاتەی پشوو تەواو بوو (دە خولەکەکە) لە دەرگای سەربازگەکە چووە ئەودیو دوای ئەوەی نانواکەی خافاندبوو (فەنەکە لای دەرگاکە بوو و نانواکەش عەسکەری بوو) بە نیازی هەڕهاتن بەڵام سەرکەوتوو نەبوو گیرا .
ئەو ئەوارەیە هەموومان ژیانمان لەبەرچاو کەوت ، تفمان لەو ڕۆژە ئەکرد تێیدا چاومان هەڵهێنا . ئەفسەرەکي پلة (نةقیب) قەرماندەی پاسەوانەکان بوو ، ئازارەکی ئەو کوڕەی دا بەوا ناکەم هیچ کامەکمان تا ئەو ڕۆژە بەویژدانی وامان بینیبیَت . ئەو ئەفسەرە کورسیەکی لە ناوەڕاستی حەوشەی بەندیخانەکە دانا (هەڵەبجەکان بە چواردەوری حەوشەکە بوون) و لەسەری دانیشت و کتێردارەکی گەورە لە حەوشەکە دانرابوو پاسەوانەکان ئاگریان دەدا بە خۆ گەرم کردنەوە ئاگری داو پارچە ئاسنەکی گەشەی هێنا و خستیە سەر ئاگرەکە ئەو داماوەیان هێنا و ڕووتیان کردەوە ، ئینجا پاسەوانەکان بەسەر هەڵەبجەکاندا سووانەوە ئەوەی دانیشتبوو بەزەر هەڵیانساندە سەر پێ تا سەیري دیمەنەکە بکەن ، ئەزانن ئەو دیمەنە چۆن بوو؟! دیمەنی وا لە هیچ فلیمێك نیشان نەدراوە .

دوای ئەوەی ئەو پارچە ئاسنە سوور بووەوە و ئەگەن دەنووکی کەو نێخیَر زەر لە دەنووکی کەو ئاڵتر بوو هێنای و دەستی کرد بە داخ کردنی جەستەی بە بەرچاوی ئەموە ، زیەی ئەو داماوە تەنها پەروەردگار گوێی لیَ نەبوو دەنا جەرگی ئەکرد بە ئاو چۆڵی لە دەروون هەڵئەساند ، شوێنێك بە جەستەی ئەو داماوەوە نەمابوو داخی بەر نەکەوتبیَت ، تەنانەت سەر چووکي هەردوو گووپی پاشووی داخ کرابوو ، ئەمە هەموو دەگریاین هیچ دەسەاتکمان نەبوو تەنها ئەوە نەبە زەر بەزەلیلی لەو دەندە بەویژدانە دەپاڕاینەوە کە بیکات بە خاتری خوا یان بیکات بە سەدقەی سەری منداڵکانی یا بیکات بە خاتری پیاوکانی پێی وازی لە بێنەت . وازی لە هێنا ، هەموو دەخۆش بووین .

بەڵام کاژێر یەکی شەو هێنایە دەرەوە و دیسان گیانی داخ ئەکرد ، لە زیرِەی ئەو داماوە هەموو لە خەو ڕاچڵەکین (ئەوانەی خەویان لەکەوتبوو) ئەوە جەهەننەمی ڕاستەقینە بوو .
دوای ئەوەی هێزی پشمەرگە کۆنترۆڵی کەرکووکیان کرد ڕژێم و دار و دەستەکەی تووشی تەقین و دەڵاوکە بوون ، بۆیە ئەمیان گواستەوە بە سەربازگەی دیلەکان لە ڕومادی ئەمیان پێل پێل گواستەوە ، هەر ڕۆژە و پێلەك و بە چەند پاسەك .

بەندکراوە سەرنشینەکانی یەکێك لە پاسەکان کە ڕۆژێك پێش ئەمە گوازرانەوە توانییان ڕاکەن ، بۆیە پاسەوانان ڕۆ و شوێنی تۆندتریان گرتەبەر لە کاتی گواستنەوەی ئەوانی تر کە هێشتا نەگواستراببوونەوە .
ئەو کاتەی ئەمیان گواستەوە ڕۆ و شوێَنی تۆندیان گرتبووە بەر ، چونکە پاسەوانی هەر پاسێك ئەفسەرێك و پێَنج ئینزیبات بوو ، فەرماندەي
سەربازگەکە هاتە دەرگای پاسەکە و بە دەنگێکی بەرز ئەفسەرەکەی وت :
– ئاگەر هەر یەکێك لەم بەندییانە هەڕهات ! سەرتا هەموو ئەمانەی ناو پاسەکە گولەباران بکە ئینجا دوای هەلَهاتووەکە بکەوە .
قسەی فەرماندەکە ترسی خستە دەمانەوە ، نەمانئەزانی کەمێك لە ئەمە توانیویانە هەڕبەن بۆیە زۆر ترساین .
ئەفسەرەکە فەرماني دا دەستمان لە پشتەوە ببەستن ، کەلەپچەیان نەبوو بۆیە بە وایەری تەلەفۆن دەستیان بەستین کە باریك بوو زۆر ئازاری ئەداین . من و کامەرانی برام لەسەر دوو کورسي تەنیشت یەکتر بووین ، گاڕەنکي بەتاڵی ڕەنی ئەتەمبیلمان پێبوو پەمان کردبووە لە ئاوی بەڵی بە ئاوی لەو ڕۆگایە بیخەینەوە کە نەمانئەزانی چەند دوورە ! . کامەرانی برام ووتی تینووم ، بە پاسەوانەکەم ووت؛- دەستم ئەکەیتەوە ئاو بدەم بە براکەم ؟!
بە تووڕە یەوە ووتی دەست کردنەوە مەمنووعە .

لەسەر کورسیەکە خەم دانەواند و گاڕەنە ئاوکەم بە دان هەڵگرت و لەسەر کەشم دامنا و قەباغکەم هەر بە دان کردەوە و دیسان بەدان بە شۆیەك گاڕەنکەم بەرز کردەوە کە براکەم بتوانێت ئاو بخواتەوە لەو کاتەی من بە دان گاڕەنکەم بەی بەرز کردووەتەوە .
دیارە ئەوە دیمەنەك بوو ئەوەندە قورس و گران بوو کە لە هەموو ژیانم بیرم ناچێتەوە .
وا بزانم هەر ڕۆژە و بەندییەکانی سەربازگەیکیان ئاگواستەوە و ڕۆژی دواتر بەندییەکانی سەربازگەیکی تر .
بە هەر حاڵ ئەو کاروانەی لە چەند پاسەکي چل نەفەری پێکهاتبوو ئامادە کرا و چەند پیکابەکي شەفرلێت دەشکەی لەسەر بوو بە پاسەوانی کاروانەکە ئامادە کرابوو لە پێشەوە پیکابەك و لە نیَوان هەر سێ پاس و پیکابەك و لە دوادواوە پیکابەك هەبوو .
کاروان ووڕو ڕۆژاوا کەوتە ڕێ بەرەو فەللوجە و ڕومادی ، بە درێژایی ڕێگا بەدەنگیان ئەکردین ، بە چپەچپ قسەمان ئەکرد .

کاتێك چووینە ناو فەللووجە خەڵَکي ئەو شارە وەك مشار دەستیان بە ملي خەیان ئەهێنا و سەیریان ئەکردین (واتا بە ئیشارەت پێیان ئەوتین هەمووتان سەر ئەبڕین) .
یەکێك لە پاسەکان پێکی کەوت ، بەو هەیەوە کاروانەکە لە ناوەڕاستی شار ڕاوەستا تا چاکی بکەنەوە ، (یەکێك لە پاسەوانەکان وای ووت نەمانزانی ڕاستە یا نا) ، لەو کاتەدا کابرایەکي خەڵکی شارەکە هاتە دەرگای پاسەکەمان و ئەیووت (ئەبە ژنج کوردم بدەنە لە ناو بازارِ بە زیمدوویي ئەیانسووتێنم)
چاوم ئەبڕق بوو کە گوێم لە داواکەی بوو ! ئەمە چ دەندە و دەعبایەکە ؟! ئەرە بەڕاستي ئەمش مرۆڤە ؟! . چیمان لەي کردووە ؟! لە کوێ ئەماناسێت ؟! چۆن ئێم هەموو قینەی برانبەر بە ئەمە لە دەدا کە کردووەتوە ؟! ئایا بەڕاستي ئەوە دەی هەیە ؟! .
ئەفسەرەکە زەر پێی وت (بە ژمارە ئەمەی وەرگرتووە بەرپرسیار ئەبێت و زەری لێکرد کە ناتوانێت بەقسەی بکات) تا لە کۆتایی توانی قەناعەتی پێ بکات واز بهێنێت .
بە هەموو جۆرێك سووکایەتییان پێ کردین ، جۆرەها جنێویان پێداین لە ناو فەللووجە ، تەنها لەبەر ئەوەی کوردین .
دواي ئەوەی پاسە پرکەوتووەکە چاك کرایەوە کاروانەکە بەرەو شاری ئومادی بەڕێکەوت کەوا سەربازگەی دیلی گەورەی لێبوو .

گەیشتینە سەربازگەی دیلەکان و لەوێ شمەکی دەست بەسەرە کۆتییەکانمان دەزییەوە کە ژمێی حوکمرِاني عیراق دەست بەسەری کردبوون . ئەمە نەمانئەزانی کەی و بە کوێیان بردوون ؟! ئەوانە بوون کە دیاریکردنی چارنووسیان یەکێك بوو لە مەرجەکانی نێوەیەکگرتووەکان بە لابردنی ئەو ئابووقە ئابووریەی سەر عیراق .
وەکو بیرم بێت ئەوکاتەی گەیشتین نزیکەی چارەکە سەعاتێك بیست دەقە دوای خەرئاوا بوو .کاروانەکە لە دەرگای سەربازگەی دیلەکان وەستا ، بە خوێَندنەوەی ناو یەك لە دوای یەك دایانگرتینە خوارەوە ، سەر بەرزکردنەوە قەدەغە بوو ، پاسەواني سەربازگەکە هەزی ئینزباتي عەسکەري بوو ، هەر یەکەو کەبەکي بەدەستەوە بوو .
یەکێك لە پاسەوانەکانی پاسەکە ناوەکانی ئەخوێندەوە ، ناوەکي ئەخوێَندەوە و چاوەڕێی ئەکرد تا دابەزێت ، کە دائەبەزی ئەبوایە مل کەچ کات و سەیری زەویەکە بکات و لەو شوێنەی دیاری کرابوو بە چینچك دانیشێت بگومان هەر یەکەو کەبەکیان تیا ئەسرەوان ، ئینجا ناوەکی تری ئەخوێندەوە ، بەو شێوەیە تا هەموومان دابەزین .

ئەو شوێنەی بە دانیشتنمان دیاری کرابوو لە تەنیشت پاسەکان بوو ،

ئەبوایە بە چینچکەوە بە ێیز دانیشین هەر ێیزی پێنج کەس یا شەش کەس دائێنیشت ، من و کامەرانی برام و مەحموودی ئامەزام لە رِیزي سێیەم یا چوارەم ێیز دانیشتبووین ، کامەرانی برام سەری بەرز کردەوە بە ئەوی ئەو تابلۆیە بخوێنێتەوە کە ناوی سەربازگەکەی لەسەر نووسرابوو ، پێش ئەوی بیخوێنێتەوە پاسەوانەکە کەبەکی وەشاند بەر من و کامەران و مەحموود کەوت واتە لەسەر پشتی هەرسەکانی دا .
بە شەویەك ئەمیان بردە ژوورەوە هاوشەوی نەبوو لە سووکایەتی پێ کردن و ئازاردانی جەستەیی و دەروونی ، دووری هەلَەکان لە دەرکای سەرەکییەوە کە ئەمەی لەبووین نزیکەی دووسەد و پێنجا تا سێ سەد مەتر دەبوو ، ئینزباتەکانیان لە ێگەی چوونە ژوورەوە ێیز کردبوو هەر سێ چوار مەترو ئینزباتیَکي لیَبوو بە کەبەکەوە ، ئینجا ناوەکیان ئەخوێندەوە ئەبوایە لە بەردەم ئەو ئینزباتانەوە تێپەڕت و بچیَتە ژوورەوە ، ئەوانیش کەبەك یا دوانیان تێئەسرەوان ، بەم شیَوەیە تا ئەگەیشتە ناو هۆڵەکە ، بۆ ئەوەی هەموو ئینزباتەك فریای کەبە وەشاندن بکەویت تا ئەوەی ناوی خویَندراوەتەوە سێ و چوار ئینزباتی تێپەڕ نەکردایە ناوەکی تریان نەئەخویَندەوە !

ناوي مەحموودی ئامەزام خویَندرایەوە چوار ئینزباتی بە دەم کەبە خواردنەوە تێپەڕاند ئینجا ناوي کامەرانیان خویَندەوە و ئەویش بەدەم کەبە خواردنەوە سێ ئینزباتی تێپەڕاند ئینجا ناوی منیان خوێندەوە ، هەر ئەو کاتەی لەناو پاسەکە بووین هەستمان کرد یا بێین بینیمان بە لەدان ئەوانی تر ئەکەنە ژوورەوە بێیە دوای ئەوەی دەستیان کردینەوە ئەوەی قەمسەلَەی لەبەر نەبوو لەبەرمان کرد هەر نەبیَت کەمەك ئازارەکە کەم ئەکاتەوە .
زەربەي ئینزباتەکان بە هەموو هیَزێ خێان و زەر بە قینەوە کەبێیان ئەوەشان و لیَیان ئەداین ، هەندیَکیان جارة بەزەیي یەکیان لە دەدا بوو قایم لیَیان نەئەداین ، من سێ جار ئازارم ئەکەشا ، ئەزانن بە ؟! چونکە کامەران و مەحموود لەبەر چاوی من لەدانیان بەر ئەکەوت و خەشم لەدانم ئەخوارد .
لەسەر ێگای چوونە ژوورەوە بادانەوێك هەبوو بەلای چەپدا ، ئینزیباتەکانیش بە شەویەك وەستابوون ێگاکەی بە لای ەاست بە ئەمەیاري ئەکرد ، بە ئەوەی بە لای ەاست بێین و بە زەبری لەدان بمانگێنەوە ، ئەم کرارێیان بە وەرگرتنی چەڕ بوو لە لەدانمان .
مەحموودی ئامەزام کەوتە ئەو بەسێیەوە ووی کردە لای ەاست و دوای ئەوەی چەند کەبلَەکیان تێ سرەواند ێگاکەی دەزیێەوە ، هەر بێیە من و کامەراني برام نەکەوتینە ئەو بەسێیەوە و کەبلَەی زیادمان

نەخوارد . شتەکم بیر چوو وابزانم سەهەم یا چوارەم ئینزیبات بوو کەبەی ثیَ نەبوو بەڵام بە شیَوەیەکی تر چەژی لە لەدانمان وەرئەگرت ، دوو سیَ هەنگاو ئەکشایەوە و وەکو یاریزانی کاراتی بازی ئەدا و بە هەردوو قاچی ئەیکەشا بە ناوسکی یا پشتي گیراوەکان ، لە نیَوان ئەو پەچدانەوەیە و ئەو هەڵەی بە ئەمە دانرا بوو نزیکەی سەد مەترەك ئەبوو ، ئەو مەودایەشمان بە دەم کەبە خواردنەوە بەی ، دوا ئینزیبات سەری کەبلَەکەی لەسەر شاني دانابوو سەرەکەی تری بە دەستەوە بوو لە کەسی نادا و تەنها ئەیپرسی (لەت دەم ؟!) .
کاتە من گەیشتمە بەردەمی پرسیارەکەی لەم کرد منیش وتم لەسەر تە ماوە ؟! تەش بەشی خۆت بوشنە ، ئەم چەند وشەیەم لەدەم هاتە دەرەوە و لەناخەوە پە بووم لە هەستکردن بە سووکایەتی پەکردن و لەوانلەو بووم لە ڕق بەرانبەر بە مرۆقایەتی و ڕەوشت و زەرترین ڕەگەز لە خوا بوو کە ئەو هەموو زوڵمەی ئەبینی و بەدەنگ بوو .

بە بەیانی یەکەی زانیمان کە ئەو ئینزیباتەی لە کەسی نادا دکتەر بوو (دکتۆري موجەننەد) چونکە هاتە هەڵەکەمان و دوو ئینزیباتی لەگەڵدا بوو کە لەناو کارتۆنیَکدا داوو دەرمانیان هەڵگرتبوو بە ئەوەی دابەشی سەر ئەمەی بکەن ، دوای خۆشۆرین بەکاری بەنین ، چەن خۆشەرینەك ؟! (هەر دە کەس و ثیَکەوە و هەر دوو کەس و بە سەتەئاو) .
زەرمان قەمسەڵەی عەسکەریمان لەیەر بوو لەیان سەندین چونکە وتیان مەمنووعە .

وەك لە مەو پەش باسم کرد پەش ئەوەی بمانگوازنەوە (خواردنەك بەشی سە کەس ناکات ئەدرا بە دوانزە کەس) . دواي ئەوەی گەیشتینە بەندیخانە نوێیەکە و داوو دەرمانیان پەداین و خەمان شەری یەکەم ژەم خواردنیان بە هەناین ، هەر کە بینیمان چاومان زەفق بوو ، چونکە قسەکان (شتەکە وەکو سینی وایە لاکەشێیە و قووڵی دە سانتیمەتر ئەبە) لەوان لەو بوو ، بەڵام کە نانمان خوارد هەموومان لەمان مایەوە یا باشتر وایە بڵەم هیچ دەستێەك توانای تەواو کردنی خواردنەکەیان نەبوو ، لەبەر خراپی خواردنەکە نا ! بەڵکو لەبەر ئەوەی ماوەی ئەو چەند ڕۆژەی پەشوو هەموو لەسەر کەم خواردن ڕاهاتبووین و گەدەمان تەسك بووبوو و ئەو هەموو خواردنەی ناگرت .

هەڵەکانی بەندیخانە تازەکە گەورەتر بوو هەروەها گەڵەپانەکانی بەردەمیان گەورەتر بوو ، چەند یارییەك (دوو ئامەری یاری فیشە) لە

گۆڕپانکە هەبوو.
شتێکی سەرنج ڕاکێش ئەوێش بوو کە بەیانیان دەریان ئەکردین بە سەرئاوو گۆڕپان بە پشوو خواخوامان بوو زوو کاتکەی تەواو بێت و بگەڕێنەوە بە ناو هەڵکانمان بە بیستنی هەواڵی نوێ بە واتایەکی ڕاستتر بە ئەوەی بزانین لە دەرەوەی بەندیخانە چی ڕوو ئەدات ؟! هەنگە پرسیارێك بێت بە خەیاڵتان (چۆن ئەمانزانی ؟!) .
گوایە یەکێك لە بەندکراوەکان ئادیۆیەکی بچووکی لابوو سەرەای ئەو هەموو هۆ و شوێنە تونەدە شاردبووەوە ، ئیَمە ئادیۆکەمان نەبینیبوو نەشمانئەزانی ئادیۆ هەیە یان نا ، بەڵام بە پەرشوڵاو چاوەڕێی تەواو بوونی پشوومان دەکرد بە بیستنی هەواڵی پشت دیوارەکانی بەندیخانە ئەگەر هیچ ڕاستیەکیش لە خۆ نەگرێت .

بیستمان حکوومەتي عیراق بە سەرکوتکردنی ڕاپەڕین لە کەرکووك هەموو گۆڕەکە کورد نشینەکانی تێخت کردووە ، هەر وەها هەواڵی کۆچویشمان بیست بۆ ئێران و تورکیا .
لە سەربازگەی دیلەکانی ئومادی ئەگەر بە هەڕەدا نەچووبم نزیکەی چل و پێنج ڕۆژ مایندەوە ، ڕۆژەکان ئاسایی بەسەر ئەچوون تا ئەو ڕۆژەی هەواڵێك بەر گوێمان کەوت گوایە مفاوەزاتێ لە نێوان حکوومەت و سەرۆك حیزبە کوردییەکان هەر یەك لە یەکێتێ نیشتمانی کوردستان و پارتی دیموکراتی کوردستان و پارتی گەلی دیموکراتی کوردستان و حیزبی شیوعی کوردستان .

بەو هەیەوە شاندێك لە ئەندامانی حیزبی بەعسی لە ناوچوو سەردانی سەربازگەکەیان کرد و لە گۆڕپانکە کەیان کردینەوە و پێیان وتین بە هەی ئەو مفاوەزاتەوە هەمووتان بەر ئەبن ، بەڵام ناتوانن بگەڕێنەوە بۆ کەرکووك ، بەو پێیە ناویان نووسین و هەریەك لە ئێمە ئەبوایە هەبژاردن بکات لە نێوان دوو شار یا هەولێر یا سلێماني .
من کە ئەمم بیست ناگەڕێنەوە بۆ کەرکووك و بۆ تایبەتی کاتێ ناوکانیان تۆمار کرد و زۆریان لە کردین لایەك هەبژێرین گریانێك لە ناخمدا پەنگی خواردەوە هەنگە تا دوا هەناسە کۆتایی نەیێت و پێ بۆ دۆ هیوام خواست بمرین و گەڕانەوەمان بۆ ئەو کەرکووکەی تیا لێدایك بووم و گەورە بووم و هەموو تەمەنم تیا بەسەر برد لە قەدەغە نەکەن .

بۆ هەر حاڵ دوای ناو نووسین سەزی بۆ یەکگرتن و باوەشکردن بە خانەوادەکەم و تیشکی هیوایەك بۆ کۆتایی هاتنی ئەم تراژیدیایە سروشتیەکی خۆشی هەگای خۆی بۆ دەی هەموومان دەزیینەوە ، هەر بۆیە کە شەو داهات کە بوونەوە و سینې قسەکانمان هەنا و وەکو ئیقاع

بەکارمان هێناو دەستمان کرد بە گۆرانی وتن و چەپڵە لێدان ، یەکێك لە ئینزباتەکان هات و وتي ئەم هەرایە چییە ؟! بانگی چاودێری هەڵەکەمانی کرد (لە هەر هەڵەیەك یەکێَك لە بەند کراوەکان ئەکرا بە چاودێر) کە بوو هەرای ئەکرد ؟! ئەویش وتی من و چەند کەسێك لە بەندییەکان . وتی بانگیان کە لای پەنجەرەکە رِیز بن و خۆتیش لە پشیانەوە بوەستە ، هەموو ێیز بووین چاودێَرەکە لە پشمانەوە و دوای ئەو من بووم و ئەوانی تریش بە دوامانەوە ، بە هیَز و توانای خۆی و بەو هەموو ق و قینەی لە دێدایە هەر یەکەو چوار زلەی پیاکشاین ، لێدانەکەی ئەوەندە بەهێز بوو ئەو ئێسترانەم بینی کە لەسەر سەر ئێسووڵەنەوە کاتێك بەر شتەکي ەق ئەکەوت وەك چۆن لە فلیمی کارتۆنیدا هەیە .

ئەم یادگارییە تاڵانە بریندێَکي قووڵی لە یادەوەری منداڵەکێیوە تا ژیان مابێت و هەناسە بێت و بچێ و دە توانای لێدانی هەبێت بیرم ناچێتەوە ، چونکە بە جۆرێك ئازاری دەروونی و جەستەییم چەشت هیچ مرۆڤێك توانای بەرگە گرتني نییە .

کۆتایی